

2

Ernest
HEMINGWAY

Çanlar Kimin İçin Çalışıyor
Bütün Eserleri 2

Ataol BEHRAMOĞLU'nun önsözüyle.

HEMINGWAY / Çanlar Kimin İçin Çalışıyor

b

b
Bilgi

Yeni Edebiyat Bakanlığı
100
Temel Eser

12. basım

SERTİFİKA NO 15033

ISBN 975 - 22 - 0169 - 5

2012 . 06 . Y . 0105 . 4673

Birinci Basım 2006

İkinci Basım 2007

Üçüncü Basım 2008

Dördüncü Basım 2009

Beşinci Basım Ocak 2010

Altıncı Basım Eylül 2010

Yedinci Basım Mart 2011

Sekizinci Basım Eylül 2011

Dokuzuncu Basım Kasım 2011

Onuncu Basım Mart 2012

On Birinci Basım Eylül 2012

On İkinci Basım

Aralık 2012

BİLGİ YAYINEVİ

Merkez: Meşrutiyet Cd., No: 46/A, Yenışehir 06420 / ANKARA

Tlf.: (0-312) 434 49 98/ 434 49 99/ 431 81 22 • Faks: (0-312) 431 77 58

Temsilcilik: İstiklâl Cd., Beyoğlu İş Mrk., No: 187,

Kat: 1/133, Beyoğlu 34433 / İSTANBUL

Tlf.: (0-212) 244 16 51 - 244 16 53 • Faks: (0-212) 244 16 49

BİLGİ KİTABEVİ

Sakarya Cd., No: 8/A, Kızılay 06420 / ANKARA

Tlf.: (0-312) 434 41 06 • Faks: (0-312) 433 19 36

BİLGİ DAĞITIM

Merkez: Gülbahar Mh., Gülbağ Cd., No: 33, A-B Blok,

Mecidiyeköy 34387/ İSTANBUL

Tlf.: (0-212) 217 63 40 - 44 • Faks: (0-212) 217 63 45

Şube: Narlıbahçe Sk., No: 17/1, Çağaloğlu 34112 / İSTANBUL

Tlf.: (0-212) 522 52 01 - 512 50 59 • Faks: (0-212) 527 41 19

www.bilgiyayinevi.com.tr • info@bilgiyayinevi.com.tr

ERNEST HEMINGWAY

Bütün Eserleri/2

**Çanlar Kimin İçin
Çalıyor**

Türkçesi: Erol Mutlu

BİLGİ YAYINEVİ

kapak: tasarımıofisi reklam danışmanlık ve proje ltd. Őti.

**Bu kitabın yayın hakkı,
yazarın yasal mirasçlarıyla yapılan
sözleşme gereği Bilgi Yayınevi A.Ő'ne aittir.
Kaynak gösterilmeden kitaptan alıntı
yapılamaz, yayınevinin yazılı izni olmadan
radyo ve televizyona uyarlanamaz;
oyun, film, elektronik kitap, CD ya da
manyetik bant haline getirilemez;
fotokopi ya da herhangi bir
yöntemle çoğaltılamaz.**

© Hemingway Foreign Rights Trust

**Orijinal metne uygun tam çeviri
Orijinal adı: For Whom the Bell Tolls**

**Ernest Hemingway'in bütün eserlerinin Türkçede yayın hakları
Bilgi Yayınevi'ne aittir; bu eserlerin Bilgi Yayınları
haricindeki baskıları yasal değildir.**

**baskı:
tarcan matbaacılık yayıncılık sanayi
murat tarcan
(0-312) 384 34 35
sertifika no: 25744**

Ada değildir insan, bütün hiç değildir bir başına; anakaranın bir parçasıdır, bir damladır okyanusta; bir toprak tanesini alıp götürse deniz, küçülür Avrupa, sanki yiten bir burunmuş, dostlarının ya da senin bir yurtluğunmuş gibi, ölünce bir insan eksilirim ben, çünkü insancığlunun bir parçasıyım; işte bundandır ki sorup durma anların kimin için çaldığını; senin için çalıyor.

John Donne

HEMINGWAY'İN SORULARI

"Çanlar Kimin İçin Çalıyor?"u okuyup bitirdiğinizde içinizde bir burukluk ve onunla birlikte bir de bitmemişlik duygusu kalıyor.

Roman aslında çevrimini tamamlamış, kurgu inandırıcılıkla sona ermiştir.

Öyleyse bu bitmemişlik duygusu neden?

Ben bunu **Hemingway**'in ucu açık bırakılmış sorularında görüyorum.

Bu sorular, yaşama, aşka, savaşa, devrime, tek sözcükle de sadece **Hemingway**'in yaşayıp yarattığı ve elinizdeki romanın olay dokusunun oluştuğu döneme ve dönemlere değil, tüm insan yaşamına özgüdür.

Akıp giden şimdiki zaman, insan ve romancı olarak **Hemingway**'i hep ilgilendirmiş olan "şimdi", olanca doğallığıyla, durdurulamazlığıyla, "Çanlar Kimin İçin Çalıyor?" boyunca da akıp gitmektedir...

Romanın 37. bölümünde bu "şimdi", roman kahramanları sevişmekteyken, şairce duyarlılık ve filozofça yorumlayışla dile getirilmiştir.

Gerçekten de, aynı zamanda hem şair, hem filozof bir romancıdır Hemingway:

"...Ah, şimdi, şimdi, şimdi, yalnızca şimdi, her şeyden önce şimdi ve şimdiki senden başka şimdi yok ve şimdi senin peygamberindir. Şimdi, sonsuza dek şimdi. Gel şimdi, şimdi, çünkü şimdiden başka şimdi yok."

Bu satırlar, böylece, "şimdi"nin ve "şimdi"ye ilişkin şeylerin yinelenişiyle büyücek bir paragraf boyunca sürüp gitmektedir...

"Şimdi", evet. Fakat bu şimdi'yi yaşatmayan, onu karartan bir dünyada nasıl yaşamalı ki "şimdi"yi yaşamak hak edilebilsin...

Kısa, çok kısa bir süre için bile olsa.

Çünkü aslanan, uzun yaşamaktan çok, doğru ve yoğun yaşamaktır...

Hemingway belki tam olarak bu sözcüklerle dile getirmiyor bunu, fakat tüm roman boyunca duyumsatılmak istenen sanki budur...

Doğru ve yoğun yaşamak için ne yapmalı?

Bu sorunun yanıtı, romanın sunuş sayfasında, İngiliz şairi **John**

Donne'ın (1572-1631) söylediklerindedir:

"...öölünce bir insan eksilirim ben, çünkü insan oğlunun bir parçasıyım..."

Ve asıl acıtan sorular da tam burada başlamaktadır...

Ölmeye ve öldürmeye ilişkin sorular...

Devrime ve savaşa ilişkin sorular...

Acıya ve acımasızlığa ilişkin sorular...

Kahramanlığın ve alçaklığın, yiğitliğin ve korkaklığın, görev duygusunun ve dönecliğın, adanmışlığın ve kaypaklığın, inançların ve kuramların, hayallerin ve gerçeklerin birbirine karıştığı insan kişiliklerine ilişkin sorular...

Halka ve aydına ilişkin sorular...

Dinsel inanca ve inançsızlığa ilişkin sorular...

Yaşamın ("şimdi"nin) biricikliğine ve geçiciliğine ilişkin sorular...

Aşka ilişkin sorular...

Tüm bu sorular yumağını **Hemingway**, "Halk Cephesi" içinde birleşmeyi başaran İspanyol solunun 16 Şubat 1936'da seçimleri kazanması sonrasında başlayan ve 1939'da faşistlerin zaferiyle sonuçlanan İspanyol İç Savaşının süreçlerinde irdeliyor...

"Çanlar Kimin İçin Çalıyor?", (tüyler ürpertici acımasızlıkta) bir iç savaş romanı gibi, (solun inanılmaz parçalanmışlık ve çelişkilerini yansıtan) bir devrim romanı gibi, (şiirsel güzellikte betimleriyle) bir aşk romanı gibi, (akıcı kurgusuyla) bir serüven romanı ya da (yaşamın anlamını sorgulayan) felsefi bir roman gibi okunabilir...

Doğru olan, öyle sanıyorum ki, bütün bunların toplamıdır...

Hemingway'e modern dünya edebiyatındaki özgün yerini kazandıran da bu özelliği olsa gerek:

İnsana ve modern zamanlara ilişkin tüm temel sorunları çağdaş roman sanatına özgü ustalıklarla kaynaştırarak yansıtmayı başarmak...

Ve zaten bu ustalıkların yaratıcılarından biri de **Ernest Hemingway**'in kendisidir.

Ataol Behramoğlu
İstanbul, Mart 2006

*Bu kitap, Martha Gellhorn'a
ithaf edilmiştir.*

1

Ormanda, çamların iğne yapraklarıyla kaplanmış kahverengi toprağa yüzükoyun uzanmış; çenesini, kavuşturduğu kollarına dayamıştı. Çam ağaçlarının tepelerinde, yükseklerde bir yel estirip duruyordu. Uzandığı yerden hafif bir eğimle inen dağın yamacı, aşağılarda alabildiğine dikleşiyordu. Geçit boyunca dolana dolana giden yolun yağlı karasını bile görebiliyordu yattığı yerden. Yolun kıyısında bir ırmak vardı; geçidin aşağısında, akarsuyun yanı başındaki hızarı; büğetten, yaz güneşi altında dökülen apak suları da görebiliyordu.

“Bu mu hızar?” diye sordu.

“Evet.”

“Anımsamıyorum onu.”

“Sen yokken yapıldı. Eski hızar çok daha ötede, geçidin epeyce altında.”

Teksirle çoğaltılmış askeri haritayı yere serip özenle inceledi. Yaşlı adam da eğilmiş omzunun üzerinden haritaya bakıyordu. Kara bir köylü gömleği, külrengi kaskatı bir pantolon giymiş, ufak tefek, sağlam yapılı bir adamdı ihtiyar. Tabanı ipten örülmüş ayakkabıları vardı ayağında. Yokuş yukarı tırmandıkları için soluk soluğa kalmıştı, elini, taşıdıkları iki ağır sırt çantasından birinin üzerine koymuştu.

“Demek köprü buradan görünmüyor?”

İhtiyar, “Hayır” dedi. “İrmağın ağır ağır aktığı düz bir geçittir burası. Aşağıda, yolun ağaçlar arasında gözden yok olduğu yerde birden dikleşir. Dimdik bir boğaz vardır orada.”

“Onu anımsıyorum.”

“Köprü boğazın üzerindedir.”

“Peki karakolları nerede?”

“O gördüğün hızarda karakol var.”

Çevreyi inceleyen genç adam, soluk haki renkli fanila gömleğinin cebinden dürbününü çıkardı, bir mendille merceklerini sildi. Hızardaki tahtalar açık seçik görülene değin ayarladı dürbünü, sonra kapının yanı başındaki tahta tezgâhı, içinde döner testerenin bulunduğu yanları açık barakanın gerisinde yükselen kocaman talaş yığının ve derenin öte yakasındaki dağın yamacından kütüklerin taşındığı su yolunu gördü. Dere tertemiz, kıpırtısız görünüyordu; suyun kıvrıllarak döküldüğü yerin altında, büğetten serpilen sular rüzgârla sağa sola saçılıyordu.

“Hiç nöbetçi yok.”

“Hızardan duman yükseliyor” dedi yaşlı adam. “Ayrıca ipe asılı giysiler var.”

“Onları görüyorum ama nöbetçiler yok ortalıkta.”

“Belki de gölgededirler” diye açıklama yaptı yaşlı adam. “Orası cayır cayır yanıyordur şimdi. Buradan görünmeyen gölge bir yere çekilmişlerdir.”

“Olabilir. Öbür karakol nerede?”

“Köprünün altında. Geçidin tepesinden beş kilometre uzaklıktaki yol onarımcısının kulübesinde.”

Genç adam hızarı gösterdi:

“Burada kaç adam var?”

“Dört kişi olmalı, bir de onbaşı.”

“Peki aşağıda?”

“Daha çok. Öğrenirim.”

“Peki ya köprüde?”

“Hep iki tanedir. Her uçta birer nöbetçi.”

“Epeyce adama gerek duyacağız” dedi genç adam. “Kaç adam toplayabilirsin?”

Yaşlı adam, “İstediğin kadar adam getirebilirim” dedi. “Burada, tepelerde sürüyle adam var şimdi.”

“Ne kadar?”

“Yüzden fazla. Ama küçük çeteler halindeler. Ne kadar adam gerekiyor sence?”

“Köprüyü gözden geçirdikten sonra söylerim sana.”

“Şimdi mi inceleyeceksin köprüyü?”

“Hayır. Şimdi bu patlayıcıları saklayacağımız yere gitmek istiyorum. Eğer olabilirse, bunları köprüye en çok yarım saat uzaklıkta güvenli bir yerde saklamak istiyorum.”

“O iş kolay” dedi yaşlı adam. “Gideceğimiz yerden köprüye yokuş aşağı inilir. Ama oraya varmamız için önce biraz tırmanmamız gerekir. Aç mısın?”

Genç adam, “Evet” dedi. “Ama daha sonra yeriz. Adın neydi senin? Unutmuşum.” Unutmuş olması kötüye işaretti.

“Anselmo” dedi yaşlı adam. “Anselmo’dur adım. Barco de Avila’lıyım. Şu yükü taşımana yardım edeyim.”

Uzun boylu, ince yapılı, gün ışığı gibi açık renk saçlı, yüzü rüzgârdan ve güneşten yanmış, soluk fanila gömleği, köylü pantolonu ve tabanı ipe örülmüş ayakkabıları olan genç adam eğilip bir kolunu sırt çantasının deri kayışlarından birinin arasından geçirdi ve ağır yükü omuzladı. Kolunun tekini de öbür kayıştan geçirip yükün ağırlığını sırtına verdi. Yükün sırtına dayandığı yerde gömleği hâlâ ıslaktı.

“Tamam, oldu işte” dedi. “Nasıl gideceğiz?”

“Tırmanarak” dedi Anselmo.

Yüklerin ağırlığı altında iki büklüm, kan ter içinde dağın yamacını kaplayan çam ormanında tırmanmaya başladılar. Genç adam yola benzer bir şey göremiyordu ama dağın yukarılarına doğru tırmanmaya devam ettiler. Küçük bir dereyi geçtiler. Yaşlı adam düzenli adımlarla kayalık dere yatağının kıyısında önden yürüyordu. Tırmandıkları yer şimdi daha da dikleşmiş, yürümek daha da zorlaşmıştı. Sonunda dere, önlerinde yükselen düz bir granit çıkmanın kenarından aşağıya doğru akmaya başladı. İhtiyar kayanın dibinde durup, genç adamın kendisine yetişmesini bekledi.

“Nasıl gidiyor?”

“Fena değil” dedi genç adam. Kan ter içinde kalmıştı. Gergin kasları yokuşun dikliği yüzünden seğirip duruyordu.

“Sen burada bekle beni. Önden gidip haber vereyim. Bunları taşırken vurulmak istemezsin herhalde.”

“Şakası bile korkunç” dedi genç adam. “Uzak mı?”

“Çok yakın. Senin adın ne?”

Genç adam, “Roberto” diye yanıt verdi. Yükü omzundan sıyırıp usulca dere yatağının yanındaki iki kaya parçasının arasına koydu.

“Peki Roberto, bekle beni burada. Dönüp alacağım seni.”

“Tamam” dedi genç adam. “Yoksa köprüye bu yoldan inmeyi mi tasarlıyorsun?”

“Hayır. Köprüye giderken başka bir yolu kullanacağız. Daha kısa, daha kolay bir yol.”

“Bu malzemenin köprüden çok uzakta durmasını istemiyorum.”

“Göreceksin gözlerinle. Eğer işine gelmezse başka bir yer buluruz.”

“Görelim bakalım” dedi genç adam.

Sırt çantalarının yanına oturup yaşlı adamın düz kayaya tırmanışını izledi. Tırmanmak zor değildi; genç adam onun hiç duraksamasızın tutamak buluşundan daha önce birçok kez buraya tırmanmış olduğunu anladı. Yine de yukarıdaki her kimse, hiç iz bırakmamaya büyük özen göstermişti.

Adı Robert Jordan olan genç adam, hem çok acıkmıştı, hem de kaygılıydı. Sık sık acıkırdı ama başına ne gelirse gelsin hiç umursamadığı için genellikle kaygılanmazdı. Ayrıca bu topraklarda düşman hatlarının gerisine geçmenin ne denli basit olduğunu deneyimleriyle biliyordu. İyi bir kılavuz olduğunda düşmanın arkasına geçmek, aralarından geçmek kadar basit bir işti. İşin en zor yanı, yakalanacak olursa, başına gelecekleri düşünmekti; bir bu, bir de kime güveneceğini kararlaştırmak. Birlikte iş yaptığınız insanlara ya her yönden güvenmek zorundaydınız ya da hiç güvenmemek. Üstelik güvenme konusunda karar vermeniz gerekiyordu. Robert Jordan’ın derdi bunlar değildi. Daha başka şeyler vardı.

Bu Anselmo iyi bir kılavuzdu, dağlarda dolaşmasına diyecek yoktu. Robert Jordan da kendine göre iyi bir yürüyüşçüydü; ama gündeğumundan beri ardına takıldığı bu adamın, kendisini yürüyüş konusunda rahatlıkla katlayıp bir yana koyabileceğini anlamıştı. Robert Jordan bu adama, Anselmo’ya, şimdiye dek düşünceleri dışında her konuda güveniyordu. Daha onun düşüncesini sına ma olanağı bulamamıştı, ayrıca bir yerde adamın düşünceleri kendisini ilgilendiren konuydu. Hayır, derdi Anselmo değildi; köprü sorunu da başka sorunlardan daha zor değildi. Akla gelebilecek her türlü köprüyü nasıl havaya uçuracağını iyi biliyordu Robert Jordan; her boyutta, her yapıda köprüyü uçurabilirdi. Bu köprü, Anselmo’nun anlattığının iki katı bile olabilirdi. 1933’te yaya olarak çıktığı bir gezide La Granja’ya giderken üzerinden geçtiğini anımsıyordu. Ayrıca önceki gece, Escorial’in dışındaki evin üst katındaki bir odada Golz da ona,

köprüyle ilgili kimi bilgiler okumuştı. Orada belirtildiğinin iki katı bile olsa, onu havaya uçuracak kadar patlayıcı ve malzeme vardı sırt, çantalarında.

Golz, “Köprüyü uçurmak bir işe yaramaz” demişti. Usturayla kazınmış, yara izleri bulunan kafasının üstündeki lambanın ışığında, bir kalemle kocaman haritayı gösteriyordu. “Anlıyor musun?”

“Evet, anlıyorum.”

“Kesinlikle hiç işe yaramaz. Köprü uçurmak başarısızlıktır.”

“Evet Yoldaş General.”

“Saldırı için kararlaştırılmış zamana uygun olarak, tam saatinde köprüyü uçurmaktır önemli olan. Anlıyorsun bunu değil mi? Bu işi gereğince yapmak da sana kalmış bir şey.”

Golz kaleme bakmış, sonra kalemle dişlerine vurmuştu.

Robert Jordan bir şey söylememişti.

Robert’e bakıp başını sallayan Golz, konuşmayı sürdürmüştü:

“Bu işin nasıl yapılacağına gelince, o senin sorunun.”

Şimdi elindeki kalemi, haritanın üzerine vuruyordu. “İşte benim yapmam gereken bu. Yapamadığımız da bu.”

“Niçin Yoldaş General?”

“Niçin mi!” demişti Golz öfkeyle. “Bir sürü saldırı gördün, yine de niçin diye soruyorsun. Emirlerimin değişmeyeceğinin garantisi mi var? Saldırının kaldırılmadığını kim garanti edecek? Saldırının ertelenmediğinin garantisi mi var? Başlaması gerektiği zamansa altı saat içinde başlayacağını garantisi mi var? Bir saldırı, olması gerektiği gibi oldu mu hiç?”

“Sizin saldırınız zamanında başlayacaktır” demişti Robert Jordan.

“Benim saldırılarım değil onlar” demişti Golz. “Ben yapıyorum onları ama benim değiller. Toplar benim değil. Onları almak için yalvarıp yakarmam gerekiyor. Verebilecekleri zaman bile istediklerimi vermediler bana. Bu en hafifi. Daha başka şeyler de var. Bu insanları tanıyorsun. Her şeyi anlatmaya gerek yok. Hep bir şeyler dönüyor. Hep birileri işe burnunu sokuyor. Bu yüzden olanları adamakıllı anlamalısın.”

“Peki köprü ne zaman havaya uçurulacak?” diye sormuştu Robert Jordan.

“Saldırı başladıktan sonra. Saldırı başlar başlamaz, daha önce değil. Böylelikle bu yoldan takviye sağlayamayacaklar.” Kalemiyle işaret etmişti. “Bu yoldan hiçbir şeyin gelmeyeceğine emin olmalıyım.”

“Peki saldırı ne zaman olacak?”

“Söyleyeceğim sana. Ama vereceğim tarih ve saate ancak bir olasılık gözüyle bakmalısın. Belirtilen zaman için hazır olmalısın. Saldırı başladıktan sonra uçuracaksın köprüyü, tamam mı?” Kalemle göstererek, “Bu, takviye sağlayabilecekleri tek yol” dedi. “Tankları, topları geçirebilecekleri, hatta saldıracağım geçide doğru kamyon sürebilecekleri tek yol bu. Köprünün yok olması gerek. Saldırıdan önce değil ama; eğer saldırı ertelenirse onarabilirler çünkü. Yok. Saldırı başladığında havaya uçurulmalı, ben de uçurulduğundan iyice emin olmalıyım. Yalnızca iki nöbetçi var. Seni götürecek olan adam yeni geldi oradan. Dediklerine göre güvenilebilecek biriymiş. Sen de göreceksin. Dağlarda adamları var. Gerek duyduğun kadar adam topla. Olabildiğince az adam kullan ama gerekenden az olmasın. Ayrıca sana bunları anlatmama gerek yok.”

“Peki de saldırının başladığını nasıl kestireceğim?”

“Koca bir tümenle yapılacak saldırı. İlk önce havadan bombardıman yapılacak. Sağır değilsin ya?”

“Öyleyse uçaklar yükünü boşalttığında saldırıyı başlamış kabul edebilirim, değil mi?”

“Her zaman öyle olmayabilir” demişti Golz, başını sallayarak. “Ancak bu kez kabul edebilirsin. Bu benim saldırım.”

“Anlıyorum” demişti Robert Jordan. “Bu işten pek hoşlandığımı söyleyemem.”

“Ben de pek hoşlanmıyorum. Bu işi üstlenmek istemiyorsan, söyle. Yapamayacağını düşünüyorsan da çekinmeden söyle.”

“Yapacağım bu işi” demişti Robert Jordan. “Başaracağım.”

“Bütün öğrenmek istediğim buydu işte. Yani o köprüden hiçbir şeyin geçmeyeceğini kesinlikle bilmem gerek. Kesinlikle.”

“Anlıyorum.”

“İnsanlardan böyle işler yapmalarını bu biçimde istemekten hoşlanmıyorum” diye sürdürmüştü Golz. “Bu işi yapman için emir veremem sana. Koyduğum koşullar yüzünden karşılaşılabileceğin güçlükleri biliyorum. Ayrıntısıyla anlatıyorum ki, ne yapacağını iyice anlayasın, çıkabilecek tüm güçlükleri, işin önemini kavrayabilesin.”

“Peki bu köprü uçurulursa La Granja’ya doğru nasıl ilerleyeceksiniz?”

“Geçide saldırdıktan sonra, köprüyü onarmak için hazırlıklı olacağız. Çok karmaşık ve güzel bir harekât bu. Her zamanki gibi karmaşık ve güzel. Plan, Madrid’de hazırlandı. Başarısız Profesör Vicente Rojo’nun başyapıtlarından biri. Saldırıyı ben yapıyorum ve her zaman olduğu gibi elimdeki kuvvet yetersiz. Buna karşın yine de başarı olasılığı yüksek bir harekât. Her zamankinden daha umutluyum. O köprü ortadan kaldırılırsa başarılı olabiliriz. Segovia’yı alabiliriz. Bak nasıl olacak göstereyim sana. Görüyor musun? Geçidin tepesine saldırmayacağız. Şurayı tutacağız. Bu çok daha ötede. Bak... Burası... İşte şöyle...”

“Bilmesem daha iyi olur” demişti Robert Jordan.

“Güzel” demişti Golz da. “Öbür tarafın eline geçecek olursan yükün az olur, öyle mi?”

“Bilmemeyi hep yeğlemiştir. O zaman ne olursa olsun konuşan ben olmam.”

“Bilmemek daha iyi.” Golz kalemle alnını kaşımıştı. “Çoğu kez ben de bilmesem derim. Ama köprüyle ilgili bilmen gerekenleri biliyorsun değil mi?”

“Evet, onu biliyorum.”

“İnanıyorum bildiğine” demişti Golz, “Söylev çekerek başını şişirmeyeceğim. Şimdi bir şey içelim. Çok konuşunca susuzluk basar bana Yoldaş Hordan. Adın İspanyolca pek gülünç oluyor, Yoldaş Hordown.”

“İspanyolca Golz nasıl söylenir Yoldaş General?”

Sırıtarak, “Hotze” demişti Golz. Sanki soğuk algınlığından gırtlığı hırıldıyormuş gibi derinden çıkarmıştı bu sesi. “Hotze” dedi cızırtılı bir sesle. “Yoldaş General Khotze. İspanyolcada Golz’u nasıl telaffuz ettiklerini bilseydim, buraya savaşmaya gelmeden önce kendime daha iyi bir ad seçerdim. Bir tümene komutanlık edeceğimi, istediğim adı seçebileceğimi düşündüğümde Hotze’yi seçtim. Heneral Hotze. Artık iş işten geçti, değiştirmek olanaksız. *Partizanlıktan hoşlanıyor musun?*” Düşman hatlarının gerisindeki çeteciliğe Rusların verdiği addı bu.

“Çok hoşlanıyorum” demişti Robert Jordan. Sırıtarak eklemiştir: “Açık hava sağlığa iyi geliyor.”

Golz, "Senin yaşındayken ben de çok hoşlanırdım" demişti. "Çok iyi köprü uçurduğunu anlattılar bana. Oldukça bilimsel çalışıyormuşsun. Bir söylenti yalnızca. Seni iş başında görmedim hiç. Belki de gerçekdışıdır söylenenler. Gerçekten köprüleri havaya uçuruyor musun?" Takılmaya başlamıştı şimdi. "İç bunu" diyerek bir bardak İspanyol brandisi uzattı Robert Jordan'a. "*Gerçekten* onları uçuruyor musun?"

"Ara sıra."

"Bu köprüde ara sıraya yer yok, bilesin. Yok, artık bu köprüden söz etmeyelim. Köprüyle ilgili her şeyi anladın. Çok ciddiyiz, öyleyse şaka yapabiliriz. Bana bak, düşman hattının gerisinde kızlarla düşüp kalkıyor musun?"

"Hayır, kızlara ayıracak zamanım yok."

"Katılmıyorum buna. Hizmet ne denli düzensizse, yaşam da o denli düzensizleşir. Çok düzensiz bir işin içindesin. Ayrıca saçını da kestirmelisin."

"Gerektiği kadar kestirdim saçımı" dedi Robert Jordan. Başını Golz gibi tıraş ettireceğine, cehenneme gitmeyi yeğlerdi. "Kızlara gelinceye dek öyle çok düşünecek şeyim var ki!" dedi yüzünü sarkıtarak.

Robert Jordan, "Ne tür üniforma giymem gerekiyor?" diye sormuştu.

"Üniforma giymen gerekmiyor" demişti Golz. Sonra da, "Saçın da gayet iyi. Takılıyorum sana. Benden çok farklısın" diye eklemiş ve bardakları yeniden doldurmuştu.

"İnsan yalnızca kızları düşünmez. Ben hiç düşünmem. Niye düşüneyim? *Général Sovietique*'im ben. Hiç düşünmem. Beni tuzağa düşürüp düşündürtmeye çabalama."

Golz'un, bir sandalyede oturmuş çizim tahtasının üzerindeki haritada çalışan kurmaylarından biri, Robert Jordan'ın anlamadığı bir dilde bir şeyler mırıldanmıştı.

Golz, "Kes sesini" demişti adama İngilizce. "İstersem şaka yaparım. Şaka yapabilirim çünkü yeterince ağırbaşlıyım: Şimdi bunu iç ve git. Anlıyorsun değil mi?"

"Evet" demişti Robert Jordan. "Anlıyorum."

Tokalaşmışlardı. Sonra selam çakıp çıkmış, yaşlı bir adamın uyuyarak kendisini beklediği askeri araca gitmişti. Guadarrama'dan geçen yolu bu arabayla almışlardı. Yaşlı adam hâlâ uyuyordu. Sonra

*) Sovyet Generali.

da Navacerrada yolunu aşmışlar, Robert Jordan'ın yeniden yola koyulmadan önce üç saat kestirdiği Alpine Clup kulübesine gelmişlerdi.

Hiç güneş yüzü görmemişcesine bembeyaz yüzüyle, atmaca gözleriyle, kocaman burnu, incecik dudakları ve kırışıklarla, yaralarla dolu cascavlak kafasıyla Golz'u en son görüşüydü bu. Yarın gece Escorial'ın dışında, karanlık yolda olacaklardı; karanlıkta piyade eri yüklü uzun kamyon dizileri; tam teçhizat kamyonlara tırmanan adamlar; tüfeklerini kaldırıp kamyonlara yerleştiren makineli tüfek mangaları; uzun gövdeli tank kamyonlarına takozlarla yüklenen tanklar, geceleyin geçide yapılacak saldırı için tümenin taşınış... Bunu düşündüğü yoktu. Onun üzerine vazife değildi. Bu Golz'un işiydi. Yapacak tek bir şeyi vardı onun; düşünmesi gereken buydu. Bunu iyice düşünmeli, girdisini çıktısını değerlendirmeli ve kaygılanmamalıydı. Kaygılanmak korkmak kadar kötüydü. Her şeyi zorlaştırmaktan başka işe yaramazdı.

Şimdi derenin yanına oturmuş, kayaların arasından, dere boyunca akıp giden duru suyu izliyordu. Sık bir suteresi yatağını fark etti. Dereyi geçip bir avuç dolu su suteresi kopardı, akıntıda çamurlu köklerini yıkayıp temizledi, sonra sırt çantasının yanına yeniden oturup tertemiz, serin yeşil yaprakları, keskin acılı sapsarı yemeye başladı. Derenin kıyısına diz çöküp, kemerindeki otomatik tabancayı ıslanmaması için geriye itti. İki kaya parçasına elleriyle yaslanarak iyice eğildi ve dereden şu içti. Su dişleri donduracak denli soğuktu.

Ellerinin üzerinde dikilip başını çevirdiğinde, yaşlı adamın dümdüz kayadan inmekte olduğunu gördü. Yanında, bu bölgede neredeyse üniforma halini almış olan siyah köylü gömleği ve koyu kurşuni pantolon giymiş, ayağında ip tabanlı ayakkabılar ve sırtında sallanan bir karabinası olan biri vardı. Çıplaktı bu adamın başı. İkisi de kayalardan aşağı, keçi gibi iniyorlardı.

Yanına geldiklerinde Robert Jordan ayağa kalktı:

Karabinalı adama, "*Salud, Camarada*" diyerek gülümsedi.

"*Salud*" dedi öbürü homurdanarak. Robert Jordan adamın çirkin, sakallı yüzüne baktı. Tostoparlaktı yüzü, yuvarlak kafası da omuzlarına doğrudan oturmuştu. Gözleri ufacık ve birbirlerinden ayırdı, küçük kulakları ise kafasının iki yanında iki delik gibiydiler. Bir seksen boyunda irikıyım bir adamdı, elleri ayakları kocamandı.

*) Selam Yoldaş.

Burnu kırıktı, ağzının bir kıyısı kesilmişti, yüzündeki uzamış sakalların arasından üst dudağıyla çenesinin altını boylu boyunca kesen bir yara izi vardı.

Yaşlı adam başıyla adama gösterip gülümsedi:

“Buranın patronu odur” diye sırttı. Sonra kollarını büküp, kaslarını kabartarak, karabinalı adama yarı alaycı bir hayranlıkla baktı. “Çok güçlü bir adamdır.”

Robert Jordan, “Belli oluyor” diyerek yeniden gülümsedi. Bu adamın görünüşünden hiç hoşlanmamıştı; bu yüzden içten değildi gülümsemesi.

Karabinalı adam, “Kimliğini gösterecek neyin var?” diye sordu.

Robert Jordan cep kapağının üstündeki çengelli iğneyi açtı, fanila gömleğinin sol üst cebinden katlanmış bir kâğıt alıp adama verdi. Adam kâğıdı açıp kuşkuyla baktı, ellerinde evirdi çevirdi.

“Demek okuması yok” diye düşündü Robert Jordan.

“Mühüre bak” dedi.

Yaşlı adam mühürü gösterdi. Karabinalı adam kâğıdı parmaklarının arasında çevirerek mühürü inceledi.

“Ne mühürüdür bu?”

“Hiç görmedin mi?”

“Hayır.”

“İki mühür var” dedi Robert Jordan. “Biri AHÖ, yani Askeri Haberalma Örgütü. Öbürü de Genelkurmay.”

“Evet bu mühürü daha önce görmüşlüğüm var. Ama burada bir tek benim sözüm geçer” dedi adam yüzünü sarkıtarak. “Çantalarda ne var?”

Yaşlı adam böbürlenerek, “Dinamit” dedi. “Dün gece düşman hattını geçtik karanlıkta; bütün gün de dağda bu dinamiti taşıdık.”

“Dinamit kullanabilirim” dedi karabinalı adam. Kâğıdı geri verip, Robert Jordan’a baktı. “Evet dinamit kullanmışımdır. Ne kadar getirdiniz bana?”

“Sana dinamit getirmediğim” dedi adama kuru bir sesle Robert Jordan. “Dinamit başka bir amaç için kullanılacak. Adın ne senin?”

“Sana ne?”

“Pablo’dur o” dedi yaşlı adam. Karabinalı adam ikisine de asık yüzle bakıyordu.

“Güzel. Senle ilgili çok iyi şeyler duydum” dedi Robert Jordan.

“Benle ilgili ne duydun?” diye sordu Pablo.

“Dört dörtlük bir gerilla önderi olduğunu, Cumhuriyet’e bağlı olduğunu, yaptıklarıyla bağlılığını kanıtladığını, hem ağırbağlı, hem de yiğit bir adam olduğunu duydum. Genelkurmay’ın selamlarını getiriyorum sana.”

“Tüm bunları nereden duydun?” diye sordu Pablo. Robert Jordan adamın pohpohlanmaya pek kulak asmadığını anladı:

“Buitrago’dan Escorial’a değin her yerde duydum” dedi düşman hattının gerisindeki toprakların iki ucunda bulunan yerlerin adını vererek.

“Ne Buitrago’da, ne de Escorial’da tanıdığım vardır benim” dedi Pablo.

“Dağların öbür yakasında daha önce oraya hiç gitmemiş bir sürü insan var. Sen nerelisin?”

“Avila. Dinamitle ne yapacaksın?”

“Bir köprüyü havaya uğuracağım.”

“Hangi köprüyü?”

“Bu beni ilgilendirir.”

“Eğer bu bölgedeyse, asıl beni ilgilendirir. İnsan kendi yaşadığı yerdeki köprüleri havaya uğuramaz. Bir yerde yaşamalı, bir başkasında iş yapmalıdır. İşimi bilirim ben. Aradan bir yıl geçtikten sonra hâlâ yaşayan biri işini biliyor demektir.”

“Bu benim işim” dedi Robert Jordan. “Kafa kafaya verip tartışabiliriz. Bize bu yükleri taşımada yardım etmek ister misin?”

“Hayır” dedi Pablo başını sallayarak.

Yaşlı adam birden ona dönüp Robert Jordan’ın pek anlayamadığı bir lehçeyle ęabuk ęabuk ve öfkeyle konuşmaya başladı. Quevedo okumak gibi bir şeydi bu. Anselmo eski Kastil ağzıyla konuşuyordu ve şöyle bir şeyler diyordu: “Canavar mısın sen? Evet. Hayvan mısın? Evet, hem de dik lsı. Beynin var mı senin? Yok, hiç yok. ęok önemli bir iş için gelmişiz, sense, huzurun kaçacak diye, yaşadığın tilki deliğini, insanlığın ęıkarlarına yeğ tutuyorsun. Halkının ęıkarlarına hem de. Ben senin babanın şununun bununun... Ben senin şununun bununun... *Asıl şu ęantaya bakalım.*”

Pablo gözlerini yere ęevirdi:

“Herkes yapabileceğini, geręekten yapılabileceği şekilde yapmak zorundadır” dedi. “Burada yaşıyorum, Sevogia’nın ötesinde iş gr-

yorum. Eğer bir karışıklık çıkartacak olursanız, bu dağlarda kökümü-
zü kuruturlar. Biz hiçbir şey yapmadan bu dağlarda yaşayabiliyoruz
ancak. Tilkinin ilkesidir bu.”

“Evet” dedi Anselmo acı bir sesle. “Bizim kurdunkine gereksini-
mimiz var, tilkinin ilkesine değil.”

“Senden daha kurdum ben” dedi Pablo. Robert Jordan adamın
çantayı yükleneceğini anlamıştı.

“Hay yaşayasin sen...” diyerek adama baktı Anselmo. “Sen ben-
den daha kurtsun ha, ben altmış sekiz yaşındayım.”

Yere tükürüp başını salladı.

“O kadar var mısın?” diye sordu Robert Jordan. Şimdi, şu an için,
işin düzelmekte olduğunu görmüş, havayı yumuşatmaya çalışıyordu.

“Temmuz ayında altmış sekiz olacağım.”

“Eğer temmuza çıkabilirsek” dedi Pablo. Sonra Robert Jordan’a
dönüp, “Çantayı taşımana yardım edeyim” dedi. “Öbürünü de ihtiya-
ra bırak.”

Az önceki gibi yüzünden düşen bin parça değildi artık ama sesi
biraz üzgün gibi çıkmıştı. “Çok güçlü bir ihtiyardır.”

“Çantayı ben taşıyacağım” dedi Robert Jordan.

“Olmaz” dedi yaşlı adam. “Onu öbür güçlü adama bırak.”

Pablo, “Ben alacağım onu” dedi. Onun suratsızlığı, hüznü du-
ruşu Robert Jordan’ın canını sıkmıştı. Bu hüznü tanıyordu ve onu bu-
rada da görmekten kaygılanmıştı.

“Karabinayı ver bana öyleyse” dedi. Pablo silahı kendisine ver-
diğinde de sırtına astı. Önünde tırmanan iki adamla, kayalardan ağır
ağır çıkararak ormanın içinde yemyeşil bir açıklığın bulunduğu sırta
ulaştılar. Küçük bir çimenliğin kıyısından geçtiler. Robert Jordan,
şimdi sırtında çanta olmadığı için uzun adımlarla rahat rahat yürü-
yordu. Ağır, insanı tere batıran o çantadan sonra, omzundaki sert ka-
rabinanın varlığını duymuyordu bile. Çimin birçok yerde kısaltıldı-
đını, yere gömülü işaret kazıklarının bulunduğunu fark etti. Otların
arasında, atların sulanmak için dereye götürüldüğu bir keçiyolunu
görebiliyordu. Bir sürü taze at pisliği vardı yerde. Atları otlamaları
için geceleyin buraya bağlıyorlar, sonra da gündüz ağaçların arasın-
da, gözden irak bir yerde saklıyorlar herhalde diye düşündü. Acaba
bu Pablo’nun kaç atı vardır?

Birden, Pablo'nun pantolonunun dizleriyle apış aralarının, yıpranmaktan sabun sürülmüş gibi parlamış olduğunu gördü. Acaba bir çift çizmesi var mı, yoksa bu *alpargata*'larla' mı ata biniyor, diye düşündü. Gerekli giysileri olmalıydı. Ama yüzündeki hüzünden hoşlanmadım. Bu hüzün çok kötü. Kaçmadan ya da ihanet etmeden önce insanın yüzüne çöreklenen hüzündür bu. İnsanı satmadan önce duyulan bir hüzün.

Önlerindeki ağaçların arasından bir at kişnedi, sonra da kahverengi çam gövdelerinin arasında, neredeyse birbirine değen tepelerinden azıcık güneş ışığı sızan çam ağaçlarının kahverengi, kalın gövdelerine iplerle bağlanarak yapılmış at ahırını gördü Robert Jordan. Atlar başlarını kendilerine yaklaşan adamlara çevirmişlerdi; ağılın dışındaki bir ağacın dibinde üst üste yığılmış, üzerleri katranlı muşambayla örtülü eyerler duruyordu.

Atlara yaklaşıncaya, çantaları taşıyan iki adam durdu. Robert Jordan bunun, onun, atlara hayranlığını dile getirmesi için yapıldığını anladı.

"Evet" dedi. "Çok güzeller." Pablo'ya döndü. "Tam takım atlı birliğin var ha!"

Halattan yapılmış ağılda beş at vardı; üç doru, bir kula, bir de yağız at. Robert Jordan onları ilkin topluca şöyle bir gözden geçirdikten sonra, tek tek incelemeye başladı. Pablo ile Anselmo, bu atların ne denli güzel olduklarını biliyorlardı. Şimdi övünerek, neşeli, sevgi dolu gözlerle atlara bakan Pablo'nun yerine, yaşlı adam, sanki bu atlarla birden büyük bir sürpriz yapıyormuş gibi bir havaya girmişti:

"Nasıl buldun bunları?" diye sordu.

Pablo, "Bunların hepsini de ben ele geçirdim" dedi. Robert Jordan, onun böyle böbürlenerek konuştuğunu duyunca sevindi.

"Şu" dedi Robert Jordan, en yakınındaki dorulardan birini, altında beyaz sakarı olan, ön ayaklarından biri beyaz, iri aygırı göstererek, "olağanüstü bir at." Öylesine güzel bir attı ki, sanki Velásquez'in tablolarının birinden çıkıp canlanmış gibiydi.

"Hepsi iyidir onların" dedi Pablo.

"Atlardan anlar mısınız?"

"Evet."

*) Alpargata: Çarık.

“Hiç fena değil” dedi Pablo. “Bunlardan birindeki bir kusuru görebilir misin?”

Robert Jordan okumayı bilmeyen bu adamın, kimlik kâğıtlarını şimdi gözden geçirdiğini anlamıştı.

Atların hepsi başlarını kaldırmış adama bakıyorlardı. Robert Jordan ağılın iki halatı arasından geçti, yağız atın sağrısına bir tokat attı. Sırtını ağılı çevreleyen halatlara yaslayıp, ağılın çevresini dolağan atları gözden geçirmeye başladı. Onlara kımıldamadan dururlarken de şöyle bir baktıktan sonra, eğildi, halatların arasından geçerek dışarı çıktı.

Pablo'nun yüzüne bakmaksızın, “Kullanın arka ayağında bir aksama var” dedi. “Toynağı yarılmış; ama dikkatlice nallanırsa bir süre idare edebilir. Çok katı zeminde yolculuk ederse, toynağı kırılabilir.”

“Toynağı ele geçirdiğimizde de öyleydi” dedi Pablo.

“En iyi atının, beyaz sakarlı doru aygırın da incik kemiğinin üstünde bir şiş var. Hoşlanmadım bundan.”

“Önemli değil” dedi Pablo. “Üç gün önce bir yere çarptı. Bir şey olsaydı şimdiye değin çoktan olurdu.”

Katranlı muşambayı çekip eyerleri gösterdi. Eyerlerden ikisi Amerikan eyerlerine benziyordu, kovboy ya da sığirtmaçların kullandığı türden gibiydiler. Elle işlenmiş deriden ve kocaman, körüklü üzengileri olan çok süslü bir kovboy eyeriydi biri; iki de siyah deriden askeri eyer...

Askeri eyerleri açıklarken, “İki *guardia civil* öldürdük” dedi Pablo.

“Büyük bir av bu.”

“Segovia ile Santa Maria del Real arasındaki yolda attan inmişlerdi. Bir arabanın sürücüsüne kimlik sormak için. Atlara zarar vermeksizin öldürebildik onları.”

“Çok sivil muhafız öldürdünüz mü?” diye sordu Robert Jordan.

“Sürüsüne bereket” dedi Pablo. “Ama atlara zarar vermeden yalnızca bu ikisini öldürdük.”

“Arevalo'da treni havaya uçuran da Pablo'ydu” dedi Anselmo. “Pablo'ydu o.”

“Dinamit işini yapan bir yabancı vardı bizimle birlikte” dedi Pablo.

*) Guardia civil: Sivil muhafız.

“Tanıyor musun onu?”

“Neydi adı?”

“Unuttum gitti. Pek duyulmadık bir adı vardı.”

“Nasıl biriydi?”

“Sarışındı, senin gibi; ama uzun boylu değildi, kocaman elleri, kırık bir burnu vardı.”

Robert Jordan, “Kashkin” dedi. “Kashkin olmalı.”

“Evet” dedi Pablo. “Buna benzer pek duyulmamış bir adı vardı. Şimdi ne yapıyor?”

“Nisan ayında öldü.”

“Herkesin başına gelen bu” dedi Pablo sıkıntıyla. “Hepimizin sonu bu olacak.”

“Bütün insanların sonu budur” dedi Anselmo. “İnsanların yolculuklarının sonu budur. Senin neyin var aslanım? Nedir dilinin altındaki bakla?”

“Çok güçlü *onlar*” dedi Pablo. Kendi kendine konuşuyor gibiydi.

Üzüntülü gözlerle atlara baktı. “Nasıl güçlü olduklarını kavrayamıyorsunuz. Onları hep daha güçlü, hep daha iyi silahlanmış buluyorum. Hem de daha çok malzemeye. Burada, hep bu atlarlayım ben. Ne bekleyebilirim ki? Avlanmak ve ölmenin dışında. Hepsi bu işte.”

Anselmo, “Avlandığın kadar avlarsın da” dedi.

“Hayır” dedi Pablo. “Artık değil. Şimdi bu dağlardan ayrılacak olsak, nereye gidebiliriz ki? Hadi de bakalım, nereye gidebiliriz?”

“Bir sürü dağ var İspanya’da. Buradan ayrılırsan Sierra de Gredos var.”

“Bana yaramaz” dedi Pablo. “Avlanmaktan bezdim. Burada durumumuz iyi. Ama buralarda bir köprüyü havaya uçuracak olursanız, ardımıza düşerler. Burada olduğumuzu öğrenirlerse uçaklarla avlarlar bizi, bizi bulurlar. Mağribileri gönderirlerse, kesinlikle bulacaklardır bizi, o zaman da gitmemiz gerekecek. Bütün bunlardan bıktım usandım. Duyuyor musunuz?” Robert Jordan’a döndü. “Senin gibi bir yabancıнын gelip bana ne yapacağımı söylemeye hakkı var mı?”

Robert Jordan, “Sana şöyle ya da böyle yap diye bir şey söylemedim ki” dedi.

“Söyleyeceksin ama” dedi Pablo. “Orada. İşte bütün kötülük orada.”

Atlara bakarken yere koymuş oldukları ağır çantaları gösterdi. Bütün bunlar atları görünce aklına gelmiş gibiydi. Robert Jordan'ın atlardan anladığını görmek de sanki dilini çözmüştü. Üçü de halatla çevrili ağılın yanında ayakta duruyorlardı. Güneş ışığı, yer yer doru aygırın tüylerinde parlıyordu. Pablo, Robert Jordan'a bakıp ayağıyla ağır çantayı iteledi. "İşte kötü olan."

Robert Jordan adama, "Yalnızca görevimi yapmaya geldim" dedi. "Savaşı yürütenlerin verdiği emirle geldim. Senden yardım istersem geri çevirebilirsin bu isteğimi, ben de yardım edecek başkalarını bulurum. Daha senden yardım istemiş bile değilim. Bana verilen emri yerine getirmek zorundayım. Sana bu işin çok önemli olduğunu gösterebilirim. Yabancı olmam benim suçum değil. Burada doğmuş olmayı ben de isterdim."

"Benim için en önemli olan şey burada rahatımızın bozulmaması" dedi Pablo. "Burada, yanımdakilere ve kendime karşı sorumluluğum var."

Anselmo, "Kendine. Evet" dedi. "Uzun zamandır kendine. Kendine ve atlarına. Atların olmadan önce bizimleydin. Şimdi sen de kapitalistin biri olup çıktın."

"Haksızlık bu" dedi Pablo. "Atları dava uğruna kullanıyorum hep."

"Çok az" dedi Anselmo küçümseyerek. "Benim düşünceme göre çok az. Çalmak için, evet! İyi yemek için, evet! Adam öldürmek için, evet! Savaşmak içinse, hayır!"

"Dili yüzünden başına bela gelecek ihtiyarın birisin sen."

"Kimseden korkmayan bir ihtiyarım ben" dedi adama Anselmo. "Ayrıca atları olmayan bir ihtiyarım."

"Uzun yaşayamayacak bir ihtiyarsın sen."

"Ölene değin yaşayacak bir ihtiyarım ben" dedi Anselmo. "Tilki-lerden de korkmuyorum."

Pablo sesini çıkarmaksızın çantayı aldı yerden.

Öbür çantayı alan Anselmo, "Kurtlardan da" dedi. "Sen bir kurt olsan da!"

"Kapa çeneni!" dedi ona Pablo. "Hep çok konuşursun zaten."

"Yaparım dediğini de yapan" dedi sırt çantasının altında iki büküm olan Anselmo. "Ve de acıkmış. Ve susamış. Hadi bakalım üzgün yüzlü gerilla önderi. Bizi yiyeceklerin olduğu yere götür."

İşin başlangıcı pek kötü oldu diye düşündü Robert Jordan. Ama Anselmo mert bir adam. Bu adamlar iyi olduklarında harika oluyolar. İyi olduklarında onlar gibisi yoktur, kötü olduklarında da onlardan kötüsü bulunamaz. Anselmo bizi buraya getirdiğinde ne yaptığını biliyor olmalıydı. Yine de hoşlanmadım bu işten. Hiç hoşlanmadım.

Pablo'nun çantayı taşıması, karabinayı kendisine vermesi de iyiye işaretti. Belki hep böyledir diye düşündü Robert Jordan. Belki gönlü kara insanlardan biridir yalnızca.

Yok dedi kendi kendine, aldatma kendini. Daha önce nasıl olduğunu bilmiyorsun; hızla kötüleştiğini, bunu da saklamadığını görüyorsun. Bunu saklamaya başladığında bir karara varmış olacak. Bunu unutma. İlk dostça davranışında kararını vermiş olacak. Ama müthiş güzel atlar bunlar diye düşündü, çok güzel atlar. Acaba bu atların Pablo'ya hissettirdiklerini, bana hissettirebilecek olan nedir? Yaşlı adam haklıydı. Bu atlar onu varlıklı kılmıştı, varlıklı olur olmaz da yaşamın keyfini çıkarmak istemişti. Çok kısa sürede sanırım Jokey Kulübüne giremediği için kendini kötü hissetmeye başlayacak. *Pauvre Pablo, Il a manque son jockey.**

Bu düşünce rahatlatmıştı onu. Önünde, ağaçların arasında ilerleyen iki eğilmiş sırta ve kocaman çantalara bakıp sııttı. Bütün gün kendi kendine bile bir tek şaka yapmamıştı; şimdi yaptığı espri hoşuna gitmiş, kendini daha iyi hissetmişti. Kendi kendine, Sen de öbürlerine benzemeye başladın dedi. Senin de için kararmakta. Doğrusu Golz'un yanında çok resmi davranmış, yüreği kararmıştı. Bu iş azıcık ezmişti onu. Azıcık ezdi diye düşündü. Çok ezmişti. Golz'un keyfi yerindeydi, yanından ayrılmadan önce kendisinin de neşelenmesini istemişti ama o keyiflenememişti.

Şöyle bir düşünülüp taşınıldığında iyi insanların hepsinin de neşeli oldukları ortaya çıkar. Neşeli olmak her zaman iyidir, bir şeyin de göstergesidir. Daha yaşarken ölümsüzlüğe ulaşmak gibi bir şeydir. Karmaşık biriydi o. Ama onlardan arta kalanların sayısı çok değil. Yok, çok neşeli insan kalmadı geride. O denli azlar ki! Ve sen de böyle düşünmeyi sürdürürsen oğlum, sen de tükeneceksin. Boşla düşünceyi şimdi, seni kılı kırk yarıcı seni, eski yoldaş seni. Şimdi köprü uçurmak işin. Düşünür değilsin. Aslanım, çok acıktım diye düşündü. Umarım Pablo midesine düşkün biridir.

*) Zavallı Pablo jokey olamayacak.

Sık ağaçların arasından geçip küçük koyağın kâse biçimindeki yukarı ucuna gelmişlerdi. Robert Jordan, ağaçların arasından önlerinde yükselen kayalığı gördü. Kamp bu kayalığın altında bir yere kurulmuş olmalıydı.

Kamp orasıydı işte, hem de iyi bir kamptı. Yanına yaklaşıncaya değin görünmüyordu. Robert Jordan, kampın havadan da görülemediğini anlamıştı. Yukarıdan hiçbir şey görülmezdi. Bir ayı ini gibi iyice gizlenmişti. Hatta biraz daha iyi korunuyor gibiydi. Yaklaşırlarken kampı dikkatle gözden geçirdi.

Kayanın altında kocaman bir mağara vardı. Mağara ağzının yanı başında bir adam sırtını kayaya dayamış oturuyordu. Bacaklarını uzatmış, karabinasını kayaya yaslamıştı. Elindeki bıçakla bir dalı yontuyordu. Başını kaldırıp gelenlere baktı, sonra dalı yontmayı sürdürdü.

"Hola" dedi oturan adam. "Kimdir bu gelenler?"

Pablo ona, "İhtiyarla, bir dinamitçi" dedi. Sonra çantayı mağaranın ağzından içeri attı. Anselmo da çantasını indirdi. Robert Jordan ise, tüfeği omzundan çıkarıp kayaya dayadı.

Dal yontan, tütsülenmiş deri gibi kara yüzünde mavi mavi gözleri olan esmer, yakışıklı aylak çingene, "Mağaraya yaklaştırma onu" dedi, "içeride ateş yanıyor."

"Kalk kendin götür onu uzağa" dedi Pablo. "Şu ağacın yanına koy."

Çingene kımıldamadı bile. Yakası açılmadık bir küfür salladı. Sonra da tembel tembel, "Bırakın onu orada. Havaya uçurun kendinizi" dedi. "Hastalıklarınızdan kurtulursunuz böylece."

Robert Jordan, "Nedir yaptığın?" diyerek çingenenin yanına oturdu. Çingene yaptığını gösterdi. Dörtlü bir tuzaktı bu ve adam da onun sürgüsünü yontuyordu.

“Tilkiler için” dedi. “Kütüklü bir tuzak. Düştüklerinde sırtları kırılıyor.” Jordan’a bakıp sırıttı. “İşte böyle, anladın mı?” Elleriyle tuzağın çöküşünü, kütüğün düşüşünü gösterdi. Sonra başını sallayıp elini çekti. Beli kırılmış bir tilkiyi göstermek için kollarını açtı. “Çok kullanışlı” diye açıklama yaptı.

Anselmo, “Tavşan yakalar o” dedi. “Çingenedir. Bu yüzden tavşan yakalasa tilki yakaladım der. Tilki yakalasa, fildi yakaladığım der.”

Çingene, “Ya fil yakalarsam?” diye sordu. Beyaz dişlerini göstere göstere Robert Jordan’a göz kırptı.

Anselmo, “Tank olduğunu söylersin” dedi adama.

“Bir tank yakalayacağım” dedi ona çingene. “Bir tank yakalayacağım. İşine geleni söyleyebilirsin o zaman.”

Anselmo ona, “Çingeneler çok konuşur az öldürürler” dedi.

Çingene, Robert Jordan’a göz kırıp yontma işine devam etti.

Pablo mağaraya girip gözden yok olmuştu. Robert Jordan adamın yiyecek bir şeyler getirmeye gittiğini umuyordu. Çingenenin yanında yere oturmuştu. Ağaçların tepelerinden sızan akşam güneşi uzattığı bacaklarını ısıtıyordu. Şimdi mağaradan gelen yemek kokusunu, yağ, soğan ve tavada kızaran et kokusunu duyabiliyordu. Midesi açlıktan kazanıyordu.

Çingeneye, “Bir tank yakalayabiliriz” dedi. “O denli zor bir iş değil bu.”

“Bununla mı?” Çingene iki torbayı göstermişti.

Robert Jordan, “Evet” diye yanıtladı. “Öğretirim sana. Bir tuzak yaparsın. Çok zor değil.”

“Senle ben mi?”

“Elbette” dedi Robert Jordan. “Niye olmasın?”

Çingene, “Hey” dedi Anselmo’ya. “Şu iki torbayı güvenli bir yere kaldır, olmaz mı? Çok değerli onlar.”

Anselmo homurdandı: “Gidip şarap getireyim” dedi Robert Jordan’a. Robert Jordan kalktı, torbaları mağaranın girişinden alıp uzağa götürdü ve her birini ayrı bir ağacın gövdesine yasladı. İçlerinde ne olduğunu biliyordu ve onları yan yana görmekten hoşlanmıyordu.

Çingene, “Bana bir kupa getirsene” dedi ona.

Yeniden çingenenin yanına oturan Robert Jordan, “Şarap var mı?” diye sordu.

“Şarap mı? Niye olmasın? Koca bir tulum dolusu şarap var, yani yarı yarıya dolu bir tulum.”

“Yiyecek ne var?”

“Ne istersen aslanım” dedi çingene. “Generaller gibi tıknıyoruz burada.”

“Peki çingeneler savaşta ne yapıyor?” diye sordu Robert Jordan.

“Çingeneliklerini sürdürüyorlar.”

“İyi bir iş bu.”

“En iyisi” dedi çingene. “Nedir senin adın?”

“Roberto. Ya seninki?”

“Rafael. Peki bu tank işi ciddi mi?”

“Elbette. Niye olmasın?”

Anselmo elinde kırmızı şarap dolu derince taş bir çanak ve parmaklarını kulplarından geçirerek getirdiği üç kupayla mağaranın ağzında görüldü. “Bak” dedi. “Kupaları falan da var.” Arkasından Pablo çıktı dışarı.

“Yemek birazdan hazır olacak” dedi. “Tütününüz var mı?”

Robert Jordan çantaların yanına gitti. Birini açıp, iç ceplerden birinden, Golz’un karargâhında aldığı yassı kutulu Rus sigaralarından birini bulup çıkardı. Tırnağını kutunun kıyısında gezdirip kapağı açarak Pablo’ya uzattı. Pablo sigaralardan altısını aldı. Sigaraları kocaman avuçlarından birinin içinde tutup, birini seçti. Işığa tutup baktı. Mukavvadan ağızlığı olan uzun ince sigaralardı bunlar.

“Bol hava, az tütün” dedi Pablo. “Biliyorum bu sigaraları. O tuhaf adlı adamda da vardı bunlardan.”

“Kashkin” dedi Robert Jordan ve çingeneyle Anselmo’ya da sigara tuttu. İki de birer tane aldılar.

“Daha alın” dedi. Birer tane daha aldılar. Robert Jordan dörder tane daha verdi onlara; adamlar ona teşekkür etmek için ellerindeki sigaraların uçlarını tıpkı bir kılıçla selam veriyormuşçasına kaldırdılar.

“Evet” dedi Pablo. “Pek duyulmamış bir addi.”

“Şarap buyur” dedi Anselmo. Kupalardan birini çanağa daldırıp Robert Jordan’a verdi. Sonra kendisine ve çingeneye şarap doldurdu.

Pablo, “Bana şarap yok mu?” diye sordu. Mağaranın ağzında hep birlikte oturuyorlardı.

Anselmo kendi kupasını ona verip bir kupa daha almak için mağaraya girdi. Dışarı çıktığında çanağa eğilip kupayı tepeleme doldurdu, kupaları tokuşturdu.

Şarap güzeldi. Saklandığı tulum nedeniyle azıcık sakız kokusu vardı ama kusursuzdu, dilin üzerinde hafif, hoş bir tat bırakıyordu. Robert Jordan ağır ağır yudumladığı şarabın yorgun gövdesine ılık ılık yayıldığını duyumsadı.

“Yemek az sonra geliyor” dedi Pablo. “Şu yabancı, hani adı bir tuhaf olan adam, nasıl öldü?”

“Yakalanınca kendini öldürdü.”

“Nasıl oldu bu?”

“Yaralanmıştı, tutsak olmak istemedi.”

“Nasıl olmuş bu olay?”

“Bilmiyorum” diye yalan söyledi Robert Jordan. Olayı en ince ayrıntısına değin biliyordu ama bunları konuşmanın yersiz kaçacağını da biliyordu.

Pablo, “Tren işinde yaralanır da, kaçamayacak duruma düşerse onu vurmamız için söz verdirtiydi bize” dedi. “Pek alışılmamış bir konuşma tarzı vardı.”

“O zaman bile ürkekmiş demek ki” diye düşündü Robert Jordan. “Zavallı Kashkin.”

“Kendisini öldürmek için önceden kararlıydı” dedi Pablo. “Bunu söylemişti bana. Ayrıca işkence görmekten de çok korkuyordu.”

Robert Jordan, “Bunu da söyledi mi sana?” diye sordu.

“Evet” dedi çingene. “Hepimize söyledi.”

“Sen de var mıydın tren işinde?”

“Evet, hepimiz trendeydik.”

“Hiç alışılmamış bir konuşma tarzı vardı” dedi Pablo. “Ama çok yiğit adamdı.”

Zavallı Kashkin, diye düşündü Robert Jordan. Burada yararından çok, zararı olmuş. Keşke o zaman bilseydim bunca ürkek olduğunu. Geri çekerlerdi onu. Böyle işler yapan insanların, böyle konuşmalarına izin verilemez. Böyle de konuşulmaz ki! Verilen görevi yapsalar bile, böyle şeyler söyleyerek yarardan çok zarar veriyorlar.

“Azıcık tuhaf bir adamdı” dedi Robert Jordan. “Bence kaçtı biraz.”

“Ama dinamit işinde çok becerikliydi” dedi çingene. “Çok da yürekliydi.”

“Ama kaçıktı işte” dedi Robert Jordan. “Bu işte kafanı kullanmak, kafanı serin tutmak zorundasın. Böyle de konuşulmaz ki!”

Pablo, “Ya sen” dedi, “eğer bu köprü gibi bir işte yaralanırsan, o durumda geride kalmayı ister misin?”

“Dinleyin” dedi Robert Jordan. Öne doğru eğilerek kendisine bir kupa şarap doldurdu. “Kulaklarınızı açıp dinleyin beni. Birinden küçücük bir iyilik isteyecek olursam, bunu zamanı geldiğinde yaparım.”

“Güzel” dedi çingene onaylayarak. “İyiler işte böyle konuşur. Ah! Yemek geliyor.”

“Sen yedin ya” dedi Pablo.

Çingene, “İki öğün daha yiyebilirim” dedi. “Bak kim getiriyor yemeği!”

Kız mağaranın ağzından dışarı çıkarken eğildi. Kocaman demir bir yemek tabağı vardı ellerinde. Robert Jordan kızın yüzünü yandan görmüştü ama yine de onda bir tuhafılık olduğunu fark etmişti. Kız gülümseyip, “*Hola, Yoldaş*” dedi. Robert Jordan, “*Salud*” dedi. Kıza ne gözlerini dikip bakmak, ne de gözlerini kaçırmak için çaba harcadı. Kız yassı demir tabağı Robert Jordan’ın önüne yerleştirdi; Robert Jordan kızın güzel esmer ellerini gördü. Şimdi kızla yüz yüzediler ve kız kendisine gülümsüyordu. Esmer yüzünde bembeyaz dişleri parlıyordu. Derisi de gözleri de aynı altınsı, parlak esmerlikteydi. Elmacık kemikleri çıkıktı. Cıvıl cıvıl gözleri, dolgun dudaklı dümdüz bir ağız vardı. Güneşte kavrulup kararmış buğday tarlasının altınsı koyuluğundaydı saçlarının rengi! Ama çok kısaydı saçları. Kunduz derisinin üzerindeki kürkten azıcık daha uzundu. Robert Jordan’ın yüzüne gülümseyip esmer elini kaldırdı. Elini başının üzerinde gezdirdi. Sonra elini dolaştırırken dikilen telleri yeniden düzleştirdi. Robert Jordan, güzel bir yüzü var, diye düşündü. Saçını kırpmamış olsalardı çok güzel görünecekti.

Robert Jordan’a, “İşte böyle tarıyorum saçımı” diyerek gülümsedi kız. “Haydi başla yemeğe. Gözlerini dikip bakma bana. Saçımı Valladolid’de kestiler. Daha bu uzamış hali.”

Kız tam karşısına oturdu Robert Jordan’ın, ona baktı. Robert Jordan da bu bakışa karşılık verdi. Kız gülümseyip ellerini dizlerinin çevresinde kavuşturdu. Yana yatırdığı bacakları çok uzundu ve

pantolonunun paçalarından tertemiz görünüyordu. Elleri dizlerinin çevresinde otururken, kurşuni gömleğinin altındaki küçük, dik memelerinin biçimi belli oluyordu. Robert Jordan ne zaman kıza baksa boğazına bir ağırlık oturuyordu.

“Tabak yok” dedi Anselmo. “Kendi bıçağını kullan.” Kız demir tabağın kıyısına, sapları aşağıya gelecek biçimde dört çatal dayamıştı.

Hep birlikte aynı tabaktan yiyorlar, İspanyol göreneğine uyarak hiç konuşmuyorlardı. Yemek, soğan ve yeşil biberle pişirilmiş tavşan etiydi. Kırmızı şaraplı sosu, nohutluydu. Çok iyi pişirilmişti. Tavşan eti kemiklerinden kolaylıkla sıyrılıyordu. Sos çok güzeldi. Robert Jordan yemekte bir kupa daha şarap içti. Kız, yemek boyunca hep onu izlemişti, öbürleri kendi yeme içmeleriyle ilgileniyordu. Robert Jordan önünde kalan son sosu da bir lokma ekmele sıyırdı. Tavşan kemiklerini bir yana yığdı. Soslu yerleri ayırdı, sonra çatalını ekmeğe sürerek temizledi, bıçağını da ekmele silip bir yana koydu, sonra da ekmeği yedi. Uzanıp, kupasını ağzına kadar doldurdu. Kız hâlâ onu izliyordu.

Robert Jordan kupasındaki şarabın yarısını içti; ama kızla konuşmaya başladığında boğazına yine bir ağırlık oturmuştu.

“Adın ne senin?” diye sordu. Pablo, Robert Jordan’ın değişen sesini işitince çarçabuk şöyle bir baktı ona. Sonra ayağa kalkıp uzaklaştı.

“Maria. Ya seninki?”

“Roberto. Ne kadar zamandır dağlardasın?”

“Üç aydır.”

“Üç ay mı!” Kızın sıkıntıyla elini gezdirdiği, bir yamaçta rüzgârın yaladığı buğday tarlası gibi hafifçe dalgalanan sık ve kısa saçlarına baktı. Kız, “Kazıdılar saçımı” dedi. “Valladolid’deki hapishanede düzenli olarak tıraş ederler. Bu durumuna gelmesi üç ay aldı. Trendeydim. Güneye götürüyorlardı beni. Tren havaya uçurulduktan sonra tutsakların çoğu yakalandı ama ben yakalanmadım. Bunlarla geldim.”

Çingene, “Onu kayaların arasına saklanmışken buldum” dedi. “Tam oradan ayrılırken. Çok çirkindi ama. Yanımıza aldık onu; zaman zaman keşke onu bıraksaydık daha iyi olurdu diye düşünmüştüm.”

“Peki ya tren işinde onlarla birlikte olan öbür adam?” diye sordu Maria. “Öbür sarışın. Yabancı. O nerede?”

Robert Jordan, "Öldü" dedi. "Nisanda."

"Nisanda mı? Tren işi de nisandaydı."

"Evet" dedi Robert Jordan. "Tren işinden on gün sonra öldü."

"Vah zavallı" dedi kız. "Çok yürekliydi. Peki sen de aynı işi mi yapıyorsun?"

"Evet!"

"Tren işi yaptın mı?"

"Evet. Üç tane."

"Burada mı?"

"Estremadura'da" dedi Jordan. "Buraya gelmeden önce Estremadura'daydım. Estremadura'da çok iş beceriyoruz. Bizden bir sürü arkadaş var oralarda."

"Peki şimdi bu dağlara niye geldin?"

"Öbür sarışının yerini aldım. Harekât başlamazdan önce görmüşlüğüm vardı buraları."

"İyi biliyor musun?"

"Yok, pek iyi değil. Ama çok çabuk öğrenirim. İyi bir haritam, iyi bir kılavuzum var."

"İhtiyar" diye onaylayarak başını salladı kız. "İhtiyar çok iyidir."

Anselmo kıza, "Sağ ol" dedi. Robert Jordan birden kızla baş başa olmadıklarını, sesini değiştirdiği için de kıza bakmasının çok zor olduğunu fark etti. İspanyolca konuşan insanlarla iyi geçinmenin iki kuralından ikincisini çiğniyordu: adamlara tütün ver ve kadınlara yanaşma. Ama birden bunun umurunda bile olmadığını anladı. Boş vermek zorunda kaldığı bir sürü şey vardı, buna aldırması neden gereksindi ki?

Maria'ya, "Çok güzel bir yüzün var" dedi. "Keşke saçın kesilmeden önce seni görebilme şansım olsaydı."

"Uzayacak" dedi kız. "Altı ayda iyice uzar."

"Onu trenden alıp getirdiğimizde görecektin. Öyle çirkindi ki insanın midesi kalkıyordu."

Robert Jordan rahatlamaya çalışarak, "Kimin kadınısın?" diye sordu. "Pablo'nun mu?"

Kız ona bakıp bir kahkaha attı, sonra dizine bir şaplak indirerek: "Pablo'nun mu? Pablo'yu görmedin mi?" dedi.

"Eh, Rafael'in öyleyse. Rafael'i gördüm."

"Rafael'in de değil."

“Hiç kimsenin” dedi çingene. “Çok tuhaf bir kadındır bu. Kimse-
nin değildir. Ama iyi yemek pişirir.”

“Gerçekten kimsenin değil misin?” diye kıza sordu Robert Jordan.

“Kimsenin. Hiç kimsenin. Ne şakadan ne de ciddi olarak. Ne de
senin.”

“Öyle mi?” dedi Robert Jordan. Sesinin boğazında yeniden tıka-
nır gibi olduğunu duyumsatabiliyordu. “Güzel. Hiçbir kadına ayıra-
cak zamanım yok benim. Doğrusu bu.”

Çingene takılarak sordu:

“On beş dakikacık da mı? Bir çeyrek saatçik bile yok mu?”

Robert Jordan karşılık vermedi. Kıza, Maria’ya baktı. Boğazı öy-
lesine tıkanmıştı ki, konuşabileceğini sanmıyordu.

Maria ona bakıp güldü, sonra birden kızarıverdi; yine de Robert
Jordan’a bakmayı sürdürüyordu.

Robert kıza, “Yüzün kızarıyor” dedi. “Sık sık kızarır mı yüzün?”

“Hiç kızarmaz.”

“Şimdi kızarıyor ama.”

“Öyleyse mağaraya gireyim.”

“Kal burada Maria.”

“Olmaz” dedi kız. Gülümsemedi de. “Şimdi mağaraya gireceğim.”
Yemek yedikleri demir çanağı, dört çatalı aldı. Bir tay gibi sakarca,
ama genç bir hayvan gibi incelikle, kıvrak hareketler yapıyordu.

“Kupalar kalsın mı?” diye sordu.

Robert Jordan hâlâ kıza bakıyordu. Kız yeniden kızardı.

“Utandırma beni” dedi. “Yüzüme al basmasından hoşlanmam.”

Çingene, “Onları bırak” dedi kıza. Kızın, elinde ağır demir ta-
bakla başını eğip mağaraya girişini izleyen Robert Jordan’a, taş çan-
naktan doldurduğu kupayı verdi: “Al!”

“Sağ ol” dedi Robert Jordan. Kız gidince sesi yeniden düzelmmişti.
“Bu son olsun. Yeterince içtik.”

“Çanağı bitireceğiz” dedi çingene. “Daha yarım tulumdan fazla
şarap var. Atlardan birinin sırtına yükledik onu.”

Anselmo, “Pablo’nun son baskınıydı bu” dedi. “O zamandan beri
de hiçbir şey yapmadı.”

Robert Jordan, “Kaç kişisiniz?” diye sordu.

“Yedi kişiyiz, iki de kadın var.”

“İki mi?”

“Evet. Biri de Pablo’nun *mujer*’i.”

“Nerede o?”

“Mağarada. Kız pek yemek yapmayı bilmez. Onu sevindirmek için iyi yemek pişirir dedim. Aslında o Pablo’nun *mujer*’ine yardım eder.”

“Peki nasıl bir kadın bu Pablo’nun *mujer*’i?”

“Korkunç bir şey” diye sırttı çingene. “Hem de ne korkunç! Eğer Pablo’yu çirkin buluyorsan, bir de bu kadını görmelisin. Ama yürekli- dir. Pablo’dan yüz kat daha yürekli. Gelgelelim korkunç bir şeydir.”

Anselmo, “Pablo da yürekliydi başlangıçta” dedi. “Önceleri çok akli başındaydı.”

“Kolera salgınının öldürdüğünden daha çok adam öldürdü” dedi çingene. “Harekâtın başında, Pablo tifodan bile çok insan öldürdü.”

“Ancak uzun zamandan beri *muy flojo* o” dedi Anselmo. “Sölpü- dü iyice. Ölmekten ödü kopuyor.”

Çingene bilgiç bilgiç, “Başta çok insan öldürmüş olmasındandır belki” dedi. “Pablo vebadan çok adam öldürmüştür.”

“Hem bundan, hem de varlıklı olmasından” dedi Anselmo. “Ay- rıca çok içiyor. *Matador de toros* gibi emekliye ayrılmak istiyor artık. Bir boğa güreşçisi gibi. Yalnız emekliye ayrılamaz o.”

“Hattın öte yakasına geçerse atlarını alıp orduya yazarlar onu” dedi çingene. “Doğrusu benim de orduya katılmaya hiç niyetim yok.”

“Öbür çingenelerin de yok” dedi Anselmo.

Çingene, “Niye olsun ki?” diye sordu. “Kim ister ki orduya yazıl- mayı? Orduya girmek için mi devrim yapıyoruz? Savaşmaya diyece- ğim yok ama orduda değil.”

“Öbürleri nerede?” diye sordu Robert Jordan. Şaraptan gevşe- miş, hafif uyku bastırmıştı. Ormanda sırt üstü yatmış, ağaçların ara- sından görünen uçsuz bucaksız İspanyol göğünde ağır ağır kımılday- an küçük akşam bulutlarını izliyordu.

“İkisi mağarada kestiriyor” dedi çingene. “İkisi silahımızın ba- şında nöbette. Biri aşağıda nöbette. Büyük bir olasılıkla hepsi de uyuyordur şimdi.”

Robert Jordan yuvarlanarak yan döndü:

“Ne tür bir silah bu?”

*) *Mujer*: Kadın.

“Adı çok duyulmuş olanlardan değil” dedi çingene. “Şimdi de akıldan uçup gitti zaten. Bir makineli tüfek işte.”

“Otomatik bir tüfek olmalı” diye düşündü Robert Jordan.

“Ağırlığı ne kadar?” diye sordu.

“İnsan tek başına taşıyabiliyor ama çok ağır. Katlanabilen üç bacağı var. Son önemli baskınımızda ele geçirdik onu. Şaraptan öncekinde.”

“Kaç fişeginiz var?”

“Sayılamayacak kadar çok” dedi çingene. “İnanılmaz ağırlıkta bir koca sandık dolusu.”

“Beş yüz kadar olmalı” diye düşündü Robert Jordan.

“Kayışlı mı, taretli mi, mermi nerden veriliyor?”

“Tüfeğin tepesindeki yuvarlak demir kutudan.”

“Lewis tüfeği” diye düşündü Robert Jordan.

“Makineli tüfek konusunda bilgin var mı?” diye sordu yaşlı adama.

“*Nada*” dedi Anselmo. “Hiç yok.”

“Ya senin?” dedi çingeneye.

Çingene böbürlenerek, “Çok hızlı ateş ettiklerini, dokunduğunda namlunun eli yakacak kadar kızdığını biliyorum” dedi.

Anselmo horlayıcı bir tavırla, “O kadarını herkes bilir” dedi.

“Belki” dedi çingene. “Ama bana *máquina* ile ilgili ne bildiğimi sordu, ben de söyledim.” Sonra ekledi: “Ayrıca, sıradan tüfeklerden farklı olarak, tetiğe bastığın sürece ateşe devam eder.”

Robert Jordan İngilizce, “Sıkışıp, cephaneleri tükenmedikçe ya da sıcaktan eriyecek duruma gelmedikleri sürece” dedi.

Anselmo, “Ne diyorsun?” diye sordu ona.

“Hiç” dedi Robert Jordan. “Sadece İngilizce geleceği okuyordum.”

“Bu gerçekten alışılmamış bir şey” dedi çingene. “*Inglés* diliyle geleceği okumak. El falına bakabilir misin?”

“Hayır” dedi Robert Jordan. Bir kupa daha şarap doldurdu. “Ama eğer sen biliyorsan, avucuma bakıp üç gün içinde neler olacağını söylemeni isterdim.”

“Pablo’nun *mujer*’i el falına bakar” dedi çingene. “Ama öylesine gıcık, öylesine korkunç bir kadındır ki, yapar mı bilmem.”

Robert Jordan doğrulup şaraptan bir yudum aldı.

“Görelim şu Pablo’nun *mujer*’ini öyleyse” dedi. “Bu denli kötüyse bir an önce bitirelim şu işi.”

“Onu rahatsız edemem ben” dedi Rafael. “Benden nefret eder.”

“Niçin?”

“Aylağın biriymişim gibi davranır bana.”

“Ne büyük haksızlık ama!” diye alay etti Anselmo.

“Çingeneleri sevmiyor.”

“Ne büyük bir yanlışlık!” dedi Anselmo.

“Onda da çingene kanı var” dedi Rafael. “Ne konuştuğunu bilir.”

Sırttı. “Ama bir dili vardır ki, boğa kamçısı gibi haşlar insanı, ısırır. Diliyle insanın derisini yüzer. Soyup soğana çevirir. İnanılmaz ölçüde korkunç bir kadındır canım.”

“Kızla, Maria ile arası nasıl?” diye sordu Robert Jordan.

“İyi, iyi. Kızı sever. Ama ona ciddi ciddi yaklaşacak olsun hele biri...” Başını sallayıp dilini şakırdattı.

“Kızla arası çok iyidir” dedi Anselmo. “Kızın üzerine titrer.”

“O zaman bulduğumuzda kız bir tuhaftı” dedi Rafael. “Ağzını açıp tek söz söylemiyordu, hep ağlıyordu. Biri dokunacak olsa ıslak bir köpek gibi tir tir titriyordu. Ancak şu son sıralarda biraz düzeldi. Son günlerde çok daha iyi. Bugün de çok hoştu. Hele şimdi seninle konuşurken çok iyiydi. Tren olayından sonra onu orada bırakacaktık. Böylesine üzüntülü, çirkin ve açıkçası değersiz bir şey yüzünden gecikmeye değmezdi doğrusu. Ama yaşlı kadın kıza bir ip bağladı. Kız artık yürüyemeyeceğini düşündüğünde de halatın ucuyla vura vura yürüttü. Sonra gerçekten yürüyemez hale geldiğinde, yaşlı kadın omzunda taşıdı onu. Yaşlı kadın yorulunca, ben taşıdım. Karaçalıların arasından, o kavurucu sıcakta şu dimdik tepeye tırmanıyorduk. Kızı artık ben de taşıyamaz duruma geldiğimde de Pablo taşıdı. Ama onu taşımak için yaşlı kadın bize neler söyledi neler!” O günleri düşünüp başını salladı. “Kızın uzun bacakları olduğu doğru ama pek ağır değildir. Kemikleri hafiftir, kuş kadardır ağırlığı. Ama taşımak zorunda kaldığımızda ne denli ağır gelmişti bize. Durup bir yandan ateş ediyor, bir yandan da onu yeniden taşımaya başlıyorduk. Yaşlı kadın Pablo’yu durmadan halatla kamçılıyordu. Tüfeğini o taşıyordu. Kızı bıraktığında tüfeği ona veriyor, sonra kızı yine yükletiyordu sırtına. Pablo’ya sövüp sayarken bir yandan da tüfeği dolduruyordu; Pablo’nun torbasından fişekleri alıyor, fişekliğe takıyor, bir yandan da ona sövüp sayıyordu. Neyse sonra akşam karanlığı çöktü, gece olunca

da her şey yoluna girdi. Yalnız heriflerin atlı birliği olmaması büyük bir şanstı bizim için.”

“Tren işi çok zor olmuş anlaşılın” dedi Anselmo. “Ben yoktum” diye açıklama yaptı Robert Jordan’a. “Pablo’nun ve bu gece göreceğimiz El Sordo’nun çeteleriydi, bir de bu dağlardan iki çete daha vardı. Ben hattın öbür yakasına gitmiştim.”

“Bir de şu tuhaf adlı sarışın adam...” dedi çingene.

“Kashkin.”

“Evet. Bir türlü anımsayamıyorum bu adı. Makineli tüfeği olan iki kişi daha vardı. Onları da ordu yollamıştı. Tüfeği gönderip, kaybolmasına göz yumamazlardı. Tüfek, kızdan daha ağır değildi. Eğer yaşlı kadın onların başına çökmüş olsaydı, kesinlikle tüfeği bırakıp kaçarlardı.” Olayı anımsayarak başını salladı, sonra konuşmasını sürdürdü: “Bu zamana kadar o patlamaya benzer bir şey görmemiştir bütün yaşamım boyunca. Tren tıkr tıkr geliyordu. Ta uzaktan gördük onu. Öylesine heyecanlanmışım ki anlatamam. Önce buharı göründü, sonra da düdüğü sesi duyuldu. Sonra çuh çuh çuh diyerek büyüdü, büyüdü ve sonra patlama sırasında lokomotifin ön tekerleri havalandı, ortalığı kocaman, kapkara bir bulut kapladı. Ardından bir gümbürtü, lokomotif toprak bulutunun üzerine yükseldi, tahta çitler uçuşturdu havada, tıpkı bir düş gibiydi; sonra da lokomotif, kocaman yaralı bir hayvan gibi yana yatıverdi. Daha bir önceki patlamanın fırlattığı toprak parçaları üzerimize yağarken, bembeyaz buhar patladı, arkasından da *máquina* ta ta tat diye takırdamaya başladı.” Çingene, yumruk yapıp birbirine kenetlediği ellerinin başparmaklarını kaldırıp bir makineli tüfeğin başındaymış gibi hayali tüfeği, bir aşağı bir yukarı sallamaya başladı. “Ta. Ta. Ta. Tat. Tat. Ta...” dedi büyük bir keyifle. “Hiç böyle bir şey görmemişim, askerler trenden dışarı uğruyorlar, *máquina* onların üzerine kurşun kusuyor, adamlar yere yuvarlanıyorlardı. Bir ara, heyecandan elimi *máquina*’nın üzerine koydum ve işte o zaman namlunun cayır cayır yandığını gördüm. Tam o anda yaşlı kadın yüzüme bir tokat patlattı. ‘Ateş etsene salak! Ateş et yoksa beynini dağıtırım!’ dedi. Yeniden ateş etmeye başladım ama tüfeğimi sarsmadan tutamıyordum bir türlü, askerler de uzaktaki tepeye doğru kaçıyorlardı. Alabileceğimiz şeylere bakmak için trene girdiğimizde bir subay, tabancasını çekmiş bazı askerleri zorla üzerimize salmaya uğraşıyordu. Tabancasını sallıyor, onlara bağırıp

duruyordu. Biz, hepimiz ona ateş ediyorduk, hiçbirimiz vuramadık onu. Sonra askerlerin bir kısmı, yatıp ateş etmeye başladılar bize. Subay da onların arkasında bir sağa, bir sola gidip geliyordu, yine de vuramadık onu. Trenin durumu yüzünden, onu vurmak için *máquina*'yı da kullanamıyorduk. Askerler yerde uzanmış yatarlarken bu subay, ikisini vurdu ama adamlar yine de kalkmadılar yattıkları yerden, subay onlara sövüp sayıyordu, sonunda ayağa kalktılar, önce biri, sonra ikisi, sonra üçü. Koşa koşa üzerimize üzerimize, trene doğru gelmeye başladılar. Sonra yine boylu boyunca yere yatıp ateş ettiler. Sonra, trenden ayrıldık. *Máquina*, biz trenden ayrılırken hâlâ üzerimize ateş kusuyordu. İşte kızı trenden kaçarak kayalara gizlendiği yerde o sırada buldum tam, kız da bizimle birlikte koşmaya başladı. Karanlık bastırana değin ardımızdan iz sürdü askerler."

"Çok zorlu bir çatışma olmuş anlaşılan" dedi Anselmo. "Çok heyecanlı."

Gür bir ses, "İşe yarar tek işimizdi" dedi. "Şimdi ne yapıyorsun bakalım, seni ne idiği belirsiz çingene sürtüğünün tembel, ayyaş, edepsiz oğlu seni? Ne yapıyorsun?"

Robert Jordan, elli yaşlarında, eni boyuna denk, Pablo'nun iriliğinde, iri bacaklarına kalın yün çoraplar, ayaklarına kara hasır ayak-kabılar, üstüne de kara bir köylü gömleğiyle yelek giymiş bir kadın gördü. Esmer yüzü granitten yontulmuş bir heykeli andıran kadının, iri ama güzel elleri vardı. Sık kıvrıkcık siyah saçlarını, ensesinde topuz yapmıştı.

Öbürlerine aldırmaksızın, "Yanıt ver bana" dedi çingeneye.

"Bu yoldaşlarla konuşuyordum. Bu, dinamitçi olarak geldi."

"Biliyorum bunları" dedi Pablo'nun *mujer*'i. "Şimdi yıkıl karşımdan. Git, tepede nöbet tutan Andrés'in nöbetini al!"

"*Me voy*" dedi çingene. "Gidiyorum." Robert Jordan'a dönüp, "Yemekte görüşürüz" diye ekledi.

"Şaka mı ediyorsun!" dedi kadın. "Saydım, bugün tam üç kez yemek yedin. Şimdi git, bana Andrés'i gönder."

Robert Jordan'a, "*Hola*" dedi kadın. Elini uzatıp gülümsedi: "Nasılsın, Cumhuriyet'te işler nasıl?"

"İyidir" dedi Robert Jordan. Kendi elini sımsıkı kavrayan elini sıktı kadının. "Hem ben, hem de Cumhuriyet."

“Sevindim” dedi kadın. Dimdik yüzüne bakıyor ve gülümsüyordu. Robert Jordan, kadının çok güzel kurşuni gözleri olduğunu gördü. “Yeni bir tren işi için mi geldin?”

“Hayır” dedi Robert Jordan. Kadına güvenmişti birden. “Bir köprü işi için.”

“*No es nada*” dedi kadın. “Köprü işi kıvrır kıvrır bir iş. Şimdi artık atlarımız da olduğuna göre, bir tren işi daha yapmalıyız, öyle değil mi?”

“Daha sonra. Bu köprü çok önemli.”

“Kız, tren işinde bizimle birlikte olan yoldaşının öldüğünü söyledi bana.”

“Evet.”

“Çok yazık! Öyle bir patlama görmemiştim hiç. Yetenekli bir adamdı. Çok sevmiştim onu. Bir tren işi daha yapamaz mıyız şimdi? Tepelerde bir sürü adam var. Hem de pek çok. Şimdiden yiyecek bulmak güçleşti. Buradan toz olsak iyi olur artık. Üstelik atlarımız da var.”

“Bu köprü işini yapmak zorundayız.”

“Nerede köprü?”

“Çok yakında.”

“Bu iyi işte” dedi Pablo’nun *mujer*’i. “Buradaki bütün köprüleri uçurup sonra da toz olalım. Buradan sıkıldım. Bir sürü insan doldu buraya. Sonu iyiye varmaz bunun. Öyle ya, nerede çokluk, orada bokluk.”

Ağaçların arasındaki Pablo’yu gördü kadın.

“*Borracho!*” diye seslendi ona. “Ayyaş! Alçak ayyaş!” Neşeyle Robert Jordan’a döndü: “Tek başına ağaçların arasında içmek için bir tulum şarap yürütmüş” dedi. “Sabah akşam içiyor. Böyle yaşamak, yıkıyor onu. Delikanlı, geldiğine çok memnun oldum.” Robert Jordan’ın sırtına birkaç kez vurdu. “Ah” dedi. “Sen görüdüğünden daha yapılısın.” Elini adamın omzunda dolaştırdı, fanila gömleğin altındaki kaslara dokundu. “İyi, iyi. Geldiğin için çok memnun oldum.”

“Ben de öyle.”

“Birbirimizle iyi anlaşacağız” dedi kadın. “Şarap içsene!”

“İçtik biraz” dedi Robert Jordan. “Peki ya sen?”

“Akşam yemeğine kadar içmem” dedi kadın. “Midemi ekşitiyor.” Sonra yine Pablo’yu gördü. “*Borracho!*” diye bağırdı. “Ayyaş!” Robert Jordan’a dönüp başını salladı. “Çok iyi bir adamdı” dedi. “Ama işi bitti

artık. Bir şey daha var, kulağını aç da dinle beni. Kıza iyi davran, koru onu. Maria'yı. Çok kötü günler geçirdi. Anladın mı?"

"Evet. Niye söylüyorsun bunu?"

"Seni gördükten sonra mağaraya geldiğinde ne halde olduğunu gördüm. Mağaradan çıkmadan önce de baktım, seni gözlüyordu."

"Ona takıldım birazcık."

Pablo'nun kadını, "Çok kötü durumdaydı" dedi. "Şimdilerde daha iyi. Buradan gitmesi gerekiyor onun."

"Olabilir. Anselmo'yla birlikte hattın öbür yakasına gönderebiliriz."

"Bu iş bittiğinde Anselmo'yla ikiniz onu götürebilirsiniz."

Robert Jordan, birden boğazının yanmaya, sesinin boğuk boğuk çıkmaya başladığını duyumsadı.

"Olabilir bu" dedi.

Pablo'nun *mujer*'i ona bakıp başını salladı.

"Öf, öf" dedi. "Bütün erkekler böyle midir?"

"Ben bir şey demedim ki. Güzel bir kız, bunu biliyorsun."

"Hayır, güzel değil. Sanırım güzelleşmeye başladığını söylemek istiyorsun" dedi Pablo'nun kadını. "Erkekler. Onların böyle olmasına neden olmak, biz kadınlar için ne büyük bir ayıp. Hayır, şimdi şakanın sırası değil. Cumhuriyetçilerin orada bu kızın bakılacağı yuvaları yok mu?"

"Var" dedi Robert Jordan. "Güzel yerler var. Valencia yakınındaki bir kıyıda. Başka yerlerde de var. Orada ona iyi davranırlar, çocuklarla birlikte iş yapabilir. Boşaltılmış köylerden gelen bir sürü çocuk var. Kıza iş öğretir onlar."

"İşte benim istediğim de bu" dedi Pablo'nun *mujer*'i. "Pablo kıza tutulmaya başladı. Onu yıkan şeylerden biri de bu. Kızı gördüğünde bir nemrutluk çöküyor üzerine. Şimdi giderse çok iyi olur."

"Bu iş bittikten sonra götürebiliriz onu."

"Ona göz kulak olacak mısın, güvenebilir miyim sana? Sanki uzun zamandır tanıyormuşum gibi konuşuyorum seninle."

"Böyle olur" dedi Robert Jordan, "insanlar birbirlerini anladıklarında böyle olur."

Pablo'nun kadını, "Otur hele" dedi. "Söz vermeni istemem, çünkü her şey olacağına varır. Ama kızı götürmeyeceksen, bana yine de söz vermeni istiyorum."

"Onu götürmeyecek olduktan sonra söz vermeme ne gerek var?"

“Çünkü sen gittikten sonra onun yine deliye dönmesini istemiyorum. Daha önce de aklını kaçırdığını gördüm, çektiklerim yeter.”

“Köprü işinden sonra götüreceğiz onu” dedi Robert Jordan. “Eğer köprü işinden sonra sağ kalırsak, onu götüreceğiz.”

“Böyle konuşmandan hoşlanmadım. Böyle sözler uğursuzluk getirir.”

“Söz verdiğimi kanıtlamak için böyle konuştum” dedi Robert Jordan. “Yoksa, ben de karamsarlıktan hoşlanmam.”

“Ver bakayım şu elini” dedi kadın. Robert Jordan elini uzattı. Kadının avucunu açtı adamın, kocaman ellerinin arasında tuttu, başparmağını üzerinde gezdirdi, dikkatle baktı, sonra bıraktı. Ayağa kalktı. Adam da ayağa kalktı. Kadın ona gülümsemeden baktı.

Robert Jordan kadına, “Ne gördün elimde?” diye sordu. “İnanmam bu işe. Söyleyeceklerin korkutmaz beni.”

“Hiçbir şey” dedi kadın. “Hiçbir şey görmedim.”

“Gördün. Yalnızca merak ediyorum. Böyle şeylere inanmam.”

“Neye inanırsın?”

“Bir sürü şeye; ama buna değil.”

“Neye?”

“İşime.”

“Evet, bunu gördüm.”

“Başka ne gördün söylesene!..”

“Başka bir şey görmedim” dedi acı bir sesle kadın. “Köprü işi çok güç mü demiştin?”

“Hayır. Çok önemli demiştim.”

“Ama zor olabilir, değil mi?”

“Evet. Şimdi gidip bakacağım ona. Burada kaç adamınız var?”

“İşe yarar beş adam. Çingene iyi niyetlidir ama beş para etmez. İyi yüreklidir yalnızca. Pablo’ya ise artık güvenmiyorum.”

“El Sordo’nun işe yarar kaç adamı var?”

“Sekiz tane vardır belki. Bu akşam göreceğiz. Buraya geliyor. Pek becerikli bir adamdır. Onun da biraz dinamiti var. Ama çok değil. Onunla konuşacaksın nasılsa.”

“Haber gönderdiniz mi?”

“Her akşam gelir. Komşumuzdur. Yoldaşımız olduğu kadar dostumuzdur da.”

“Sence nasıl biri?”

“Çok iyi bir adamdır. Çok da beceriklidir. O tren işinde olağanüstüydü.”

“Peki ya öteki çeteler?”

“Zamanında haber uçurulursa, bir yere kadar güvenilebilecek elli tüfekli toplamak mümkün.”

“Ne ölçüde güvenilebilecek?”

“Durumun önemine bağlı.”

“Tüfek başına kaç mermi düşer?”

“Yirmi falan. Bu iş için ne kadar getireceklerine bağlı. Bu iş için gelirlerse tabii. Bu köprü işinde para yok, vurgun yok; söylediğine bakılırsa çok da tehlikeli. Ayrıca, işin sonunda bu dağlardan uzaklaşmak da gerekebilir. Çoğu bu köprü işine karşı çıkacaktır.”

“Besbelli bu.”

“Bu yüzden gerek olmadığında işten söz etmemek en iyisi.”

“Katılıyorum sana.”

“Şu köprünü incele gel de, bu gece El Sordo’yla konuşalım.”

“Anselmo’yla birlikte gideceğim.”

“Uyandır onu öyleyse” dedi. “Karabina ister misin?”

Robert Jordan, “Sağ ol” dedi kadına. “Olsa iyi olur, ama kullanmayacağım. Bakmaya gidiyorum yalnızca, sorun çıkarmaya değil. Bana anlattıkların için teşekkür ederim sana. Konuşma biçiminden çok hoşlandım.”

“Açık sözlü olmaya çalışıyorum.”

“Öyleyse söyle bana, ne gördün avucumda?”

“Hayır” dedi kadın, başını salladı. “Bir şey görmedim. Şimdi git şu köprüne. Malına göz kulak olurum ben.”

“Üstünü ört ki kimse kurcalamasın. Mağarada olacağına orada olması daha iyi.”

“Üstü örtülecek, kimse de kurcalamayacak” dedi Pablo’nun kadını. “Şimdi git köprüne.”

Elini, başını kollarına yaslamış olarak uyuyan yaşlı adamın omzuna koyarak, “Anselmo” dedi Robert Jordan.

Yaşlı adam gözlerini açtı: “Evet” dedi. “Ha, elbette. Hadi gidelim.”

3

Son iki yüz metreyi bir ağaçtan ötekine, ağaçların gölgelerine sığına sığına dikkatle geçtiler. Yamacın ucundaki çam ağaçlarının arasına geldiklerinde köprüyle aralarındaki uzaklık, elli metre ya vardı ya yoktu. Dağın sırtına yaslanmış olan köprü, akşam güneşinde boğazın yalçın boşluğunun önünde kapkara görünüyordu. Ayakları arasında tek bir kemeri olan, çelik bir köprüydü. İki ucunda birer nöbetçi kulübesi vardı. İki arabanın yan yana geçebileceği genişlikteydi. Sapasağlam, ancak bir metal köprünün bütün güzelliğiyle derin boğazın iki yakasını birbirine bağlıyordu. Boğazın dibinde, ta aşağıda bir ırmak, taşların, kaya parçalarının arasında köpüre köpüre akıyor, geçitteki ana akıntıya karışıyordu. Güneş geliyordu Robert Jordan'ın gözlerine. Bu nedenle köprüyü ancak genel çizgileriyle görebiliyordu. Sonra güneş gücünü yitirmeye başladı ve battı. Arkasına gizlendiği koyu renk, yuvarlak yüksek tepelerdeki ağaçların arasından yukarıya gönderiyordu ışıklarını. Robert Jordan artık gözleri kamaşmadığı için, bayırın, yeni canlanmış yemyeşil otlarla kaplı olduğunu, tepenin hemen altında eskiden kalmış karların yama gibi durduğunu görebiliyordu.

Sonra, gittikçe azalan ışığın kısa süreli varlığından yararlanarak, yeniden köprüye bakmaya, yapısını incelemeye başladı. Bu köprünün iskartaya çıkartılması hiç de zor değildi. Gözlerini köprüden ayırmaksızın göğüs cebinden bir defter çıkarıp çarçabuk bir sürü taslak çiziktirdi. Çizimleri yaparken patlayıcıların yerlerini işaretlemedi. Bunu daha sonra yapacaktı. Şimdi köprünün desteğini kesmek, bir bölümünün boğaza yıkılmasını sağlamak için patlayıcının yerleştirilmesi gereken noktaları not ediyordu. Bu iş ağır ağır, bilimsel olarak yerleştirilecek ve aynı anda patlayacak biçimde ayarlanacak, yarım düzine tahrip kalıbıyla hiç sektirmeden yapılabilirdi; ya da iki büyük tahrip kalıbı görebilirdi bu işi. Kalıpların büyük olmaları, karşı yakalara iyi

yerleştirilmeleri ve aynı anda devreye girmeleri gerekecekti. Hızla ve sevinçle çiziktiriyordu taslaklarını; işinin elinin altında olmasından dolayı sevinçliydi; sonunda gerçekten bu işe girişmiş olmaktan mutluluk duyuyordu. Sonra defterini kapattı, kalemi kapağın kıyısındaki deri koruyucusuna sokup, defteri cebine koydu, cebi düğmeledi.

O taslaklarını çizerken, Anselmo da yolu, köprüyü, nöbetçi kulübelerini gözlüyordu. Güvenlik açısından köprüye çok yaklaşmış olduklarını düşünüyordu. Taslak çıkarma işi sona erince rahat bir soluk aldı.

Robert Jordan cebinin kapağını düğmeleyip, bir çam ağacının gerisine boylu boyunca uzanarak, buradan çevreyi incelemeye koyulunca, Anselmo eliyle, onun dirseğine dokunup parmağıyla karşıyı işaret etti. Onlardan yana olan nöbetçi kulübesinde süngüsü takılı tüfeğini bacaklarının arasına koymuş oturan bir nöbetçi vardı. Sigara içiyordu. Kafasında örme bir başlık, sırtında da battaniye kumaşından bir pelerin vardı. Elli metreden yüzü, pek iyi seçilmiyordu. Robert Jordan dürbününü çıkardı. Parlamasına neden olacak güneş olmadığı halde, elleriyle merceklerin çevresine siper yaptı. Köprünün parmaklıkları uzanıp dokunabilecekmişçesine yakınlaşmıştı. Nöbetçinin yüzü öylesine belirgindi ki, adamın içine göçmüş avurtlarını, sigaranın külünü ve süngünün yağlı parıltısını bile görebiliyordu. Bir köylü yüzüydü bu. Çıkkı elmacık kemiklerinin altındaki yanaklar çukura kaçmıştı. Sakalları uzamıştı, kalın kaşları gözlerini gölgeliyordu; kocamandı tüfeği tutan elleri, pelerinin kıvrımlarının altından kaba saba çizmeleri görünüyordu. Nöbetçi kulübesinin duvarında yıpranmış, kararmış bir şarap tulumuyla gazeteler vardı, ancak telefon yoktu. Kuşkusuz Robert Jordan'ın göremediği bir telefon olabilirdi; ama bu kulübeden çekilmiş tel yoktu görünürde. Yol boyunca bir telefon hattı çekilmişti, hattın telleri köprüyü boydan boya geçiyordu. Nöbetçi kulübesinin dışında bir kömür mangalı duruyordu. Üstü kesilmiş, delikler açılmış eski bir gaz tenekesinden yapılmış olan mangal, iki taşın üzerine yerleştirilmişti. Ama içinde ateş yoktu. Altındaki küllerde ateşten kararmış birkaç çatal ucu görünüyordu.

Robert Jordan dürbünü yanında boylu boyunca uzanmış olan Anselmo'ya verdi. Yaşlı adam sırtarak başını salladı. Bir parmağıyla gözünün yanına vurdu hafifçe.

"*Ya lo veo*" dedi İspanyolca. "Gördüm onu." Dudaklarını hiç kıpırdatmaksızın, fısıltıdan daha hafif bir sesle konuşuyordu. Robert

Jordan ona gülümserken, o nöbetçiye baktı. Bir parmağıyla nöbetçiye gösterip öbür parmağıyla da gırtlığını kesermiş gibi bir işaret yaptı. Robert Jordan onaylayarak başını salladı ama gülümsemedi.

Köprünün öteki ucundaki nöbetçi kulübesinin yüzü bu yana dönük değildi, onun içini göremiyorlardı. Geniş ve yağlı gibi parlayan düzgün yol köprünün öteki ucundan sola dönüyor, sonra sağa kıvrılarak gözden yok oluyordu. Yol, bu noktada boğazın karşı yakasında tek parça bir kaya burcunu keserek, eski yoldan az daha genişledikten sonra yine daralıyor, eski genişliğine ulaşıyordu. Yolun geçide ve köprüye yukarıdan bakan batı kıyısı ise dümdüz boğaza inen dik taş bloklarla desteklenerek korunmaktaydı. Burada boğaz neredeyse bir kanyona dönüşüyordu. Köprünün altında kalan çay, suyun ana akıntısına karışıyordu.

“Peki ya öteki karakol?” diye Anselmo’ya sordu Robert Jordan.

“Şu dönemecin beş yüz metre altında. Kayanın yanına yapılmış yol onarımcısının kulübesinde.”

“Kaç adam var?” diye sordu Robert Jordan.

Dürbünüyle nöbetçiye gözlüyordu yine. Nöbetçi sigarasını kulübenin tahta duvarına sürterek söndürmüş, sonra cebinden deri bir tütün torbası çıkarıp, sönmüş sigaranın kâğıdını açarak kullanılan tütünün artıklarını keseye boşaltmıştı. Ardından ayağa kalktı, tüfeğini kulübenin duvarına yaslayıp gerindi, sonra tüfeği aldı, omzuna atıp köprüde yürümeye başladı. Anselmo yere iyice yapıştı. Robert Jordan dürbünü gömlek cebine sokuşturup, başını çam ağacının gerisine iyice gizledi.

Anselmo, Robert Jordan’ın kulağına yaklaşır, “Yedi adam, bir de onbaşı var” dedi. “Çingeneden aldım bu bilgiyi.”

“Nöbetçi dolaşmayı bırakır bırakmaz gideceğiz” dedi Robert Jordan. “Çok yakınındayız adamın.”

“İşine yarayacak şeyleri gördün mü?”

“Evet, neyi gerekiyorsa hepsini.”

Güneş battığı için hava hızla soğumaya başlamıştı; arkalarındaki dağların üzerine vuran günışığının en son parıltısı da sönükleşirken ortalık kararmaya yüz tutmuştu.

Nöbetçinin, köprüde öbür kulübeye doğru gidişini gözlerlerken Anselmo, “Nasıl buldun?” dedi yumuşak bir sesle. Nöbetçinin süngü-

sü son ışık kırıntısıyla parlıyordu. Gövdesi pelerininin içinde biçimini yitirmişti.

Robert Jordan, "Çok iyi" dedi. "Çok, çok iyi."

"Sevindim" dedi Anselmo. "Gidelim mi? Artık bizi göremez."

Nöbetçi köprünün öbür ucunda, sırtı onlara dönük duruyordu. Boğazdan kaya parçalarına çarpan çayın gürültüsü geliyordu. Bu gürültüye başka bir gürültü karıştı. Düzenli, takırtılı bir vızıltı. Nöbetçinin bakışlarını göğe çevirdiğini gördüler. Adamın örgülü başlığı, geriye kaykılmıştı. Onlar da başlarını çevirip yukarı baktıklarında, kararar gökyüzünün derinliklerinde V biçimi almış üç tane tek kanatlı uçak gördüler. Daha güneşin aydınlatmakta olduğu bu yükseklikte minicik uçaklar gümüş gibi parlıyorlardı. Gökyüzünde inanılmaz bir hızla ilerliyorlardı; düzenli çalışan motorlarından çıkan uğultu daha iyi duyuluyordu.

"Bizimkiler mi?" diye sordu Anselmo.

Robert Jordan, "Öyle gibi" dedi. Ama bunca yükseklikten, bunun kesin olarak anlaşılmayacağını biliyordu. Her iki tarafın da akşam devriyesi olabilirlerdi. Ama her zaman gözetleme uçaklarının kendilerinininki olduğunu söylerlerdi, çünkü halkın yürek gücünü berkitiyordu bu. Bombardıman uçakları ayrı bir konuydu. Anselmo da besbelli aynı şeyleri düşünmüştü: "Bizimkiler" dedi. "Tanıyorum onları. *Mosca*'lar."

"Güzel" dedi Robert Jordan. "Bana da *Mosca* gibi geldiler."

Anselmo, "*Mosca* onlar!" dedi.

Robert Jordan dürbününü çıkarsa, ânında ne olduklarını görebilirdi. Ama istemedi bunu. Bu gece onların kim olduğu, onun için önemli değildi. Ayrıca yaşlı adam onların kendilerine ait olduğunu sanıp seviniyorsa, bu sevinci bozmanın anlamı da yoktu. Uçaklar, Segovia'ya doğru ilerleyip gözden yok olurlarken, pek de Boeing P32'nin alçak kanatlı, kanatlarının ucu yeşil-kırmızı olan Rus tipine benzemiyorlardı. İspanyollar bu uçaklara *Mosca* adını takmıştı. Renkleri göremiyordunuz ama biçimleri değişikti. Hayır! Geri dönen bir faşist devriyeydi bu.

Nöbetçi hâlâ öbür uçtaki kulübede, sırtı dönük olarak duruyordu.

"Gidelim" dedi Robert Jordan. Dikkatle ilerleyerek, görüş alanı dışına çıkana değin, bitki örtüsünden yararlanarak tepeye tırmanmaya başladı. Anselmo, onu yüz metre geriden izliyordu. Köprünün

görüş alanı dışına çıktıklarında Robert Jordan durdu, yaşlı adam ona yetişip öne geçti, karanlıkta dik bayırı tırmanmaya başladılar.

Yaşlı adam mutlulukla, “Karşı konulamaz bir hava gücümüz var” dedi.

“Evet.”

“Kazanacağız.”

“Kazanmak zorundayız.”

“Evet. Kazandıktan sonra da avlanmak için gelmelisin buraya.”

“Ne avlamak için?”

“Domuz, ayı, kurt, yaban keçisi...”

“Seviyor musun avlanmayı?”

“Hem de nasıl! Her şeyden çok. Köyümde herkes avlanır. Sen avlanmayı sevmez misin?”

“Hayır” dedi Robert Jordan. “Hayvanları öldürmekten hoşlanmam.”

“Bense tam tersine” dedi yaşlı adam. “İnsanları öldürmekten hoşlanmam.”

“Kafasından zoru olmadıkça, kimse hoşlanmaz bundan” dedi Robert Jordan. “Ama zorunlu olduğunda karşı değilim ben, amaç için yapıldığında.”

“Bu ayrı” dedi Anselmo. “Evimde, yani bir evim varken, şimdi evim yok çünkü, aşağıki ormanda vurduğum domuzun dişleri vardı. Vurduğum kurtların postları. Onları kışın karda avlamıştım. Biri çok büyüktü. Kasımda bir akşam eve dönerken köyün kıyısında öldürmüştüm onu. Evimde yere serili dört kurt postu vardı. Üzerine basılmaktan yıpranmışlardı ama kurt postlarıydı. Yüksek Sierra’da öldürdüğüm yaban keçisinin boynuzları vardı, sonra kuşları mumyalayan Avila’lı birinin içini doldurduğu bir kartal vardı. Kanatları açıktı, gözleri sarıydı. Canlı bir kartalın gözleri gibi gerçektir. Çok güzel bir şeydi. Tüm bunları düşünmek bana büyük zevk veriyor.”

“Belli” dedi Robert Jordan.

“Köyümdeki kilisenin kapısında baharda öldürdüğüm bir ayının pençesi çiviliydi. Onu karda bir tepenin yamacında bulmuştum, bu kocaman pençesiyle bir kütüğü deviriyordu.”

“Ne zamandı bu?”

“Altı yıl önce. Ne zaman, bu bir insan eline benzeyen, uzun cırnaklı, kurutulup ayasından kilise kapısına çakılı pençeyi görsem, keyiflenirdim.”

“Göğsün mü kabarırdı?”

“Baharın ilk günlerinde, o tepenin yamacında ayıyla karşılaştığımı anımsadığımda göğsüm kabarırdı. Ama bizim gibi bir insanı öldürmekten geriye güzel bir şey kalmaz.”

Robert Jordan, “Onun pençesini kiliseye çivileyemezsin” dedi.

“Çivileyemezsin. Böylesi bir barbarlık düşünülemez. Ama insanın eli ayının pençesine çok benzer.”

“Bir insanın göğsü de ayının göğsüne benzer” dedi Robert Jordan. “Ayının postu soyulduğunda, kaslarda başka benzerlikler de görülür.”

“Evet” dedi Anselmo. “Çingeneler ayının insanlarla kardeş olduğuna inanırlar.”

Robert Jordan, “Amerika’daki yerliler de öyle” dedi. “Bir ayı öldürdüklerinde ondan özür dilerler, kendilerini bağışlamasını isterler. Kafatasını bir ağaca koyup ayrılmazdan önce özür dilerler.”

“Çingeneler ayının insanoğluna kardeş düştüğüne inanırlar. Çünkü postunun altındaki gövdesi insanınki gibidir, çünkü bira içer, çünkü müzikten hoşlanır, dans etmeyi sever.”

“Yerlilerin inancı da budur.”

“Demek kızılderililer de çingene, öyle mi?”

“Hayır. Ama ayı konusunda inançları benziyor.”

“Öyle besbelli. Çingeneler ayının insana kardeş olduğuna bir de şu yüzden inanırlar: ayılar da zevk için hırsızlık yapar.”

“Çingenelik var mı sende?”

“Yok. Ama bir sürü çingene gördüm, hareketten bu yana daha da çoğunu. Bu olaylarda birçok çingene var. Onlar için oymakları dışındakileri öldürmek günah değildir. Bunu yalanlarlar ama doğrudur.”

“Kuzey Afrikalılar gibi.”

“Evet. Çingeneler olmadığını öne sürseler de birçok yasaları vardır. Savaşta birçok çingene eskiden olduğu gibi kötüleştiler yine.”

“Savaşın niye yapıldığını anlamıyorlar. Niye dövüştüğümüzü bilmiyorlar.”

“Evet” dedi Anselmo. “Onlar yalnızca savaşta olduklarını, insanların ceza korkusu olmaksızın, eski zamanlardaki gibi adam öldürebileceklerini sanıyorlar.”

“Sen adam öldürdün mü?” diye sordu Robert Jordan karanlığın ve birlikte geçirdikleri günün yarattığı yakınlıkla.

“Evet. Birçok kez. Ama isteyerek değil. Adam öldürmek bence günahtır. Öldürmemiz gerekenler faşistler bile olsa. Benim için bir ayıyla insan arasında büyük bir fark vardır. Çingenelerin hayvanlarla kardeşlik üzerine hurafelerine de inanmam. Hayır. İnsanların öldürülmesine karşıyım ben.”

“Ama yine de adam öldürdün.”

“Evet. Yine öldüreceğim. Ama eğer daha sonra yaşarsam, hiç kimsenin kılına zarar vermeden öyle bir yaşayacağım ki, günahım bağışlanacak.”

“Kim bağışlayacak?”

“Kimbilir? Burada artık ne Tanrımız, ne O’nun oğlu, ne de Kut-sal Ruh olmadığına göre, bağışlayacak olan kimdir? Bilmem.”

“Artık Tanrın yok mu?”

“Yok arkadaşım. Kesinlikle yok. Eğer Tanrı olsaydı, benim şu gözlerimle gördüklerimin olmasına hiçbir zaman izin vermezdi. Bırak, onların olsun Tanrı.”

“Tanrı’nın varlığını savunuyor onlar.”

“Açıkkası dine inanarak yetiştirildiğim için O’nu özlüyorum. Ama şimdi insanın kendisine karşı sorumlu olması gerekiyor.”

“Öyleyse adam öldürdüğün için seni bağışlayacak olan yine sensin.”

“Sanırım öyle” dedi Anselmo. “Bu konuyu böyle açık seçik ortaya koyduğuna göre, öyle olması gerektiğine inanıyorum. Ama ister Tanrı’yla olsun, ister Tanrı’sız, adam öldürmenin bir günah olduğunu düşünüyorum. Bir başkasının yaşamını elinden almak büyük suçtur bana göre. Gerektiğinde yapacağım bunu, ama Pablo’nun soyundan değilim ben.”

“Savaşı kazanmak için düşmanlarımızı öldürmek zorundayız. Bu hep böyle olmuştur.”

“Besbelli. Savaşta öldürmek zorundayız. Ama benim pek alışılmadık düşüncelerim vardır” dedi Anselmo.

Şimdi artık karanlıkta yan yana yürüyorlardı. Anselmo yumuşak bir sesle konuşuyordu, zaman zaman da tırmanırken başını ona çeviriyordu: “Bir piskopos bile öldüremem ben. Ne türden olursa olsun, mal mülk sahibi birini de öldürmezdim. Bundan sonraki yaşamları boyunca onları, tıpkı bizim tarlalarda çalıştığımız gibi, tıpkı bizim dağlarda odun kestığımız gibi her gün çalıştırdım. Böylece insanın ne yapmak için yaratılmış olduğunu anlardı. Bizim uyuduğumuz yerde uyumaları gerektiğini, bizler gibi yemeleri gerektiğini ama her şeyden önce de çalışmaları gerektiğini anlardı. Böylece öğrenirlerdi işte.”

“Ve seni yeniden köleleştirmek için yaşamlarını sürdürürlerdi.”

“Öldürmekle onlara hiçbir şeyi öğretemezsin” dedi Anselmo. “Köklerini kurutamazsın onların, çünkü daha büyük kinle tohumları daha da çoğalır. Hapishane bir işe yaramaz. Hapishane yalnızca nefret yaratır. Tüm düşmanlarımız bunu öğrenmelidir.”

“Ama yine de adam öldürdün.”

“Evet” dedi Anselmo. “Birçok kez, yine de yapacağım. Ama keyifle değil, bu işin günah olduğunu bilerek.”

“Nöbetçiye gelelim öyleyse. Az önce nöbetçiyi öldürmekle ilgili şaka yaptın ama.”

“Şakacıktandı o. Nöbetçiyi öldürürdüm. Evet, gözümü kırpmaksızın, görevimi düşünerek, gönül rahatlığıyla. Ama zevk için değil.”

“Onları bu işten hoşlananlara bırakacağız” dedi Robert Jordan. “Bir sekiz, bir de beş kişi var. Bu işten hoşlanacaklara devredeceğimiz on üç kişi.”

“Bundan hoşlanacak bir sürü adam var” dedi karanlıkta Anselmo. “Bizde bir sürü bu türden adam var. Savaşta işe yarayacaklardan çok, böylesi var.”

“Hiç savaşa katıldın mı?”

Yaşlı adam, “Hayır” dedi. “Hareketin başında Segovia’da dövüştük ama yenilip kaçtık. Öbürleriyle birlikte kaçtım ben de. Gerçekten, ne yaptığımızı biliyorduk, ne de nasıl yapılması gerektiğini. Kocaman bir çiftem vardı benim yalnızca, *guardia civil*’in ise mavzerleri. Yüz metreden onları saçmayla vuramazdım, onlarsa üç yüz metreden bizi, sanki tavşanmışız gibi haklıyorlardı. Kurşun yağdırıyorlardı üzerimize, iyi atıcıydılar, önlerinde koyun gibiydik.” Sustu. Sonra sordu:

“Köprüde bir kapışma olacak mı sence?”

“Olabilir.”

“Tabanları yağlamadan bir savaş görmedim daha hiç” dedi Anselmo. “Bilmem kendimi nasıl uydurabilirim. Yaşlıyım, merak ediyorum.”

Robert Jordan, “Sana yardım edeceğim” dedi.

“Ya sen, çok çatışmaya girdin mi?”

“Sürüsüne bereket.”

“Peki bu köprüdekine ne dersin?”

“Önce köprüyü düşünüyorum. Benim işim bu. Köprüyü yok etmek zor değil. Sonra yapılacak işleri düzenleyeceğiz, başlangıçta yapılacakları. Hepsi yazılacak.”

“Bu insanların çok azı okuma bilir” dedi Anselmo.

“Herkes anlansın diye onların anlayacağı biçimde yazılacak. Ama ayrıca iyice anlatılacak.”

“Payıma düşeni yapacağım” dedi Anselmo. “Ama Segovia’daki çatışmayı anımsıyordum da, eğer bir çatışma, hatta çok fazla karşılıklı silah atışı olursa, yine tabanları yağlamamam için bu koşullarda ne yapmam gerektiğini iyice bilmek isterim. Segovia’da tabanları yağlayıp kaçırmaktan başka şey düşünmedim, anımsıyorum bunu.”

Robert Jordan, “Birlikte olacağız” dedi ona. “Sana ne yapılacağını sürekli olarak söylerim.”

“Öyleyse sorun yok” dedi Anselmo. “Verilen her emri yerine getirebilirim.”

“Bizim için en önemli şey, köprü ve çatışma” dedi Robert Jordan. Karanlıkta söylediği bu sözler biraz yapmacık gibi geldi kendisine, ama İspanyolcayla pek etkili olmuştu doğrusu.

“Çok yüce çıkarlara hizmet ediyor olmalı” dedi Anselmo. Bunu, açık yüreklilikle, ayrıca ne İngilizlerin o küçümseyen havasıyla, ne de Latinlerin kurusıkı kabadayılığıyla söylemişti. Onun açık ve yapmacıksız konuştuğunu duyan Robert Jordan, bu yaşlı adamla birlikte olduğu için çok şanslı olduğunu düşündü. Köprüyü görmüş, incelemiş, karakolları şaşırtıp köprüyü normal bir yolla nasıl havaya uçuracağını saptayıp, tasarılarını yapmış olduğu için, Golz’un buyruklarının zorunluluğu canını sıktı. Bu buyrukların, hem kendisine, hem de bu yaşlı adama zararı olacağı için biraz bozulmuştu. Bunlar yerine getirmek zorunda olanlar için, berbat buyruklardı.

Böyle düşünmek doğru değil, dedi kendi kendine. Başına iş açılmaması gereken sen değilsin, hiçbir insan değil. Ne sen ne de bu yaşlı adam önemlidir. Görevini yapacak birer araçsınız siz. Senin suçun olmayan zorunlu buyruklar vardır; bir köprü vardır; bu köprü insan soyunun geleceğinin dönüm noktası olabilir. Bu savaştaki her şeyi değiştirebilir. Yapacak tek bir şeyin var, onu yapmalısın. Tek bir şey, lanet olsun, diye düşündü. Eğer tek şeyse kolaydı. Bırak kaygılanmayı seni kukumav kuşu seni, dedi kendi kendine. Başka şeyler düşün.

Maria'yı düşünmeye başladı; teni, saçları, gözleri, hepsi aynı altınsı esmerlikte; saçı öbürlerine göre azıcık daha koyu, ama teni güneşte iyice yanınca daha açık renk kalacaktır saçı; pürüzsüz teni, yüzeyi soluk altın rengi, altta bir koyuluk. Teni pürüzsüz olmalı, tüm bedeni pürüzsüz, sanki bir şeyi varmış, gözle görülür bir şey onu rahatsız ediyormuş gibi sarsakçaydı davranışları; aslında gözle görülür bir şey değildi bu ama kafasındaydı yalnızca. Kıza baktığında yüzü kızarmıştı; oturuyordu, ellerini dizlerinin çevresinde bağlamıştı, gömleğinin boğazı açıktı, fincan gibi memeleri dimdik gömleğine yaslanmıştı; Robert Jordan onu düşündüğünde boğazı tıkanacakmış gibi oluyordu, yürümede zorluk çekiyordu ve Anselmo, "Şu kayaların arasından aşağı inip kampa varacağız" diyene değin, yaşlı adamla tek bir sözcük olsun konuşmamışlardı.

Karanlıkta kayaların arasından geçerlerken bir adam seslendi onlara:

"Dur. Kimdir o?"

Bir tüfek mekanizmasının geri çekilirken çıkardığı sesi duydular, sonra da ileri itilip kundağına otururken çıkardığı tahta tıkırtısını.

"Yoldaşlar" dedi Anselmo.

"Hangi yoldaşlar?"

"Pablo'nun yoldaşları" dedi yaşlı adam. "Bizi duymadın mı?"

"Evet" dedi ses. "Ama emir bu. Parolayı biliyor musun?"

"Hayır. Aşağıdan geliyorum."

"Biliyorum" dedi karanlığın içindeki adam. "Köprüden geliyorsunuz. Bunların hepsini biliyorum. Emri ben vermedim. Bir parolanın ikinci yarısını bilmeniz gerek."

"Peki birinci yarısı ne öyleyse?" dedi Robert Jordan.

Karanlığın içindeki adam, "Unuttum" dedi ve bir kakhaha attı. "Öyleyse söylemeye terbiyemin elvermediği kamp ateşinin yanına, dinamitlerine git!"

"Buna gerilla disiplini diyorlar" dedi Anselmo. "Horozu tetikten boşalt."

"Boşalmıştır" dedi karanlıktaki adam. "Başparmağım ve işaret parmağımla yapıyorum bu işi."

"Bunu günün birinde, sürgü kolunda çentik olmayan bir mavzerle yaparsın, tüfek de ateş alır."

"Elimdeki mavzer" dedi adam. "Ama başparmağımla işaret parmağımın bir kavrayışı var ki tariflere sığmaz. Hep böyle boşaltırım mavzeri."

Anselmo karanlığa doğru, "Tüfek nereye çevriliydi?" diye sordu.

"Sana" dedi adam, "sürgü kolunu düşürürken de. Kampa vardığınızda biri gelip nöbeti alsın söyleyin de, çünkü anasını bellediğim midem kazınıyor açıktan, üstelik parolayı unuttum."

"Adın nedir senin?" diye sordu Robert Jordan.

"Agustin" dedi adam, "Agustin diye tanırım ve burada da sıkıntıdan patlıyorum."

"Mesajı ileticeğiz" dedi Robert Jordan ve İspanyolca sıkıntı anlamına gelen *aburmiento* sözcüğünün başka hiçbir dilde, hiçbir köylünün kullanmadığı bir sözcük olduğunu düşündü. Yine de hangi sınıftan olursa olsun İspanyolların dilinden düşmeyen sözcüklerden biriydi bu.

Yaklaşık elini Robert Jordan'ın omzuna koyan Agustin, "Kulak ver bana" dedi. Sonra elindeki çelik çakmağı çakıp tıpanın ucunu üfleterek, parıltısında genç adamın yüzüne baktı.

"Öbürüne benziyorsun" dedi. "Ama farklısın da! Dinle." Çakmağı indirip tüfeği tutarak dikildi. "Anlat bana şu işi. Köprü işi doğru mu?"

"Neymiş köprü işi?"

"İğrenç bir köprüyü havaya uçurup, sonra da bu dağlardan kış-kışlanmak zorunda kalacakmışız, doğru mu?"

"Bilmem."

"*Bilmiyorsun*" dedi Agustin. "Ne gaddarlık! Peki öyleyse dinamitler kimin?"

“Benim.”

“Ve onların nerede kullanılacağını bilmiyorsun ha? Bana mar-taval okuma.”

“Onun nerede kullanılacağını biliyorum, zamanı geldiğinde sen de bileceksin” dedi Robert Jordan. “Ama şimdi kampa gidiyoruz.”

“Ananızın bilmem neyine gidin” dedi Agustin. “Sizin de ananız bilmem ne olsun ama işinize yarayacak bir şey söylememi ister mi-sin?”

“Evet” dedi Robert Jordan da, “eğer ananın bilmem neyi değilse” diyerek bu konuşmayı süsleyen başlıca sövgü sözcüğünü o da kul-landı. Bu adam, Agustin, çok açık saçık konuşuyordu, bir açık saçık sözcüğü her ad’a niteleme olarak ekliyor, sonra aynı açık saçık sözcü-ğü yüklem olarak kullanıyordu. Öyle ki Robert Jordan, doğru dürüst bir cümle söyleyebilip söyleyemeyeceğini merak etmeye başlamıştı adamın. Agustin bu sözcüğü duyunca karanlıkta bir kahkaha attı. “Bu benim konuşma tarzım. Belki çirkindir. Kimbilir? Herkes kendi bildi-ği gibi konuşur. Dinle beni. Köprü umurumda değil benim. Ha köprü olmuş, ha başka bir şey. Ayrıca bu dağlardan da sıkıldım. Gerekirse gitmeliyiz. Bu dağlar bana göre değil artık. Ayrılırız gerekirse onlar-dan. Ama sana bir şey diyeceğim. Patlayıcını iyi koru.”

“Sağ ol” dedi Robert Jordan. “Senden mi?”

“Hayır” dedi Agustin. “Benden anasının şeyi kadar daha az ha-zırlıklı insanlardan.”

“Yani?” diye sordu Robert Jordan.

“İspanyolca biliyorsun” dedi ciddi bir sesle Agustin şimdi. “Ana-sının bilmem neyi patlayıcına göz kulak ol.”

“Teşekkür ederim.”

“Hayır. Bana teşekkür etme. Malına sahip ol.”

“Bir şey mi oldu ona?”

“Olmadı, yoksa böyle konuşup zaman harcamazdım boşa.”

“Yine de sağ ol. Şimdi kampa gidiyoruz.”

“Güzel” dedi Agustin. “Parolayı bilen birini göndersinler söyle-yin de.”

“Kampta görüşecek miyiz?”

“Elbette ahbap. Hem de birazdan.”

Robert Jordan, “Hadi” dedi Anselmo’ya.

Yer yer kurşuni bir pus çökmüş olan çayırın kıyısından aşağıya doğru yürüyorlardı. Çimlenmiş ormanın çam dikenli zemininden sonra ayakların altında gürleşmişti, çimenlerin üzerindeki çiy, ip tabanlı bez ayakkabılarından içe sızacak denli ıslaktı. Önlerinde, ağaçların arasında Robert Jordan mağaranın ağzı olması gerektiğini bildiği yerdeki ışığı görebiliyordu.

“Agustin çok iyi bir adamdır” dedi Anselmo. “Ağzı çok bozuktur, hep şaka yapar ama çok ciddi bir adamdır.”

“Onu iyi tanır mısın?”

“Evet. Çok uzun süredir. Ona çok güvenirim.”

“Peki ya söylediklerine?”

“Evet ahbab. Bu Pablo artık iyice kötüledi, sen de gördün ya.”

“Peki yapılacak en iyi şey nedir?”

“Biri patlayıcıyı sürekli korumalı.”

“Kim?”

“Sen. Ben. Kadın ya da Agustin. Tehlikeyi gören o olduğuna göre.”

“Sence burada işler hep böyle kötü müydü?”

“Hayır” dedi Anselmo. “Çok hızlı bozuldu. Ama buraya gelmemiz zorunlu. Burası Pablo’nun ve El Sordo’nun topraklarıdır. Onların topraklarında tek başına yapılabilecek bir şey olmadıkça onlarla iş yapmak zorundayız.”

“Ya El Sordo nasıl biridir?”

“İyidir” dedi Anselmo. “Öbürü ne denli kötüyse, o onca iyidir.”

“Onun gerçekten çok kötü olduğuna mı inanıyorsun şimdi?”

“Tüm öğleden sonra bunu düşündüm, duyduklarımızı duyduktan sonra, sanırım öyle. Gerçekten.”

“Peki başka bir köprüden söz edip ondan ayrılmak, başka çetelerden adam toplamak daha iyi olmaz mı?”

“Yok” dedi Anselmo. “Burası onun toprakları. Kımıldasan haberi olur. Onun için de çok tedbirli kımıldamak gerek.”

Girişe asılmış bir battaniyenin kenarlarından ışık sızan mağaranın ağzına geldiler. İki sırt çantası, üzerleri çadır beziyle örtülmüş, ağacın dibinde duruyordu. Robert Jordan diz çöküp çantaların üzerlerini örten ıslanmış, sert çadır bezine dokundu. Karanlıkta elini çadır bezinin altına, çantalardan birinin dış cebine soktu, deri kaplı bir küçük şişeyi çıkarıp kendi cebine attı. Çantaların ağzını kapatan madeni iliklerden geçen uzun çubuklu asma kilitleri çözerek ve her iki çantanın da tepesindeki ipleri açarak içlerine elini sokup kurcalanıp kurcalanmamış olduklarını yokladı. Çantalardan birinin dibinde, pijamalara sarılı torbalardaki destelenmiş kalıplara dokundu; o çantanın bağcıklarını bağlayıp kilidi iterek kapattıktan sonra, ellerini öbürünün içine sokup tahtadan, eski, patlatıcı kutusunun keskin dış çizgilerini, kapaklı puro kutusunu, iki teliyle yusuvarlak çevrelenmiş küçük silindirleri (çocukken yabanıl kuş yumurtası koleksiyonunu paketlercesine özenle paketlemişti bunları da), hafif makineli tüfeğin namludan sökülüp deri ceketine sarılmış olan kundağını, büyük sırt torbasının iç ceplerinden birindeki iki madeni başlıkla, beş füyeyi, öbür cepteki küçük bakır tel kangallarını, kocaman yalıtılmış ince tel kangalını yokladı. Tellerin bulunduğu çantada kerpetenine ve kalıpların ucunda delik açmaya yarayan iki tahta bize dokundu, sonra da en son iç cepten Golz'un karargâhından aldığı kocaman Rus sigaraları kutusunu çıkardı. Çantanın ağzını iyice bağladı. İterek kilidi kapattı, cep kapaklarını tokaladı, sonra da çantaların üzerini yeniden çadır beziyle örttü. Anselmo mağaraya girmişti.

Robert Jordan mağaraya gitmek için ayağa kalktı, sonra yeniden düşünüp çantaların üzerindeki çadır bezini kaldırdı, bir eline birini, birine de ötekini alıp, onlarla birlikte mağaranın girişine doğru yürüdü. Zorlukla taşıyabiliyordu çantaları. Birini yere koydu, battaniye-

yi yana çekti, sonra başını eğip deri omuzluklarından tutup taşıdığı çantalarla mağaraya girdi.

Mağaranın içi sıcak ve dumanlıydı. Bir duvar kıyısında upuzun bir masa duruyordu. Masanın üzerinde bir şişeye sıkıştırılmış donyağından bir mum vardı. Masada Pablo, tanımadığı üç adam ve bir de çingene Rafael oturuyordu. Mum ışığı adamların ve masanın sağında ayakta dikilen Anselmo'nun arkasındaki duvarda gölgeler oluşturuyordu. Pablo'nun karısı mağaranın köşesindeki üstü açık ocakta yanan kömür ateşinin üzerine eğilmişti. Kız da onun yanında diz çökmüş, demir bir tencereyi karıştırıyordu, Kız tahta kaşığı tencereden çıkarıp eşikte duran Robert Jordan'a baktı. Robert Jordan, ateşin yalazlarından kadının ateşi körüklediğini, kızın yüzünü, kolunu ve kaşıktan demir tencereye düşen damlaları gördü.

Pablo, "Nedir ellerindekiler?" dedi.

"Eşyalarım" dedi Robert Jordan. Çantalarını, mağaranın ağzına doğru, masadan uzak bir yere koydu.

"Dışarının nesi vardı?" diye sordu Pablo.

"Karanlıkta biri basabilir üzerlerine" dedi Robert Jordan. Sonra gelip sigara kutusunu masanın üzerine koydu.

"Burada, mağaranın içinde dinamit istemiyorum" dedi Pablo.

"Ateşten çok uzakta" dedi Robert Jordan. "Sigara alsana." Başparmağının tırnağını, kapağında kocaman, renkli bir savaş gemisi figürü olan kâğıt kutunun yanında dolaştırdı, sonra da kutuyu Pablo'ya doğru iteledi.

Anselmo ona ham deri kaplanmış bir tabure getirdi; Robert Jordan tabureye oturdu. Pablo bir şey söyleyecekmiş gibi ona baktı, sonra sigaralara uzandı.

Robert Jordan sigarayı öbürlerine doğru itti. Daha onlara bakmıyordu. Ama birinin sigara aldığını, ikisinin almadığını fark etti. Tüm dikkatini Pablo'nun üzerinde toplamıştı.

"N'aber çingene?" dedi Rafael'e.

"İyidir" dedi çingene. Robert Jordan içeri girdiğinde kendisinden söz etmekte olduklarına kalıbını basabilirdi. Çingene bile tedirgindi.

"Yeniden yemek yemene izin verecek mi?" diye sordu çingeneye Robert Jordan.

Çingene, "Evet. Niye vermesin ki?" dedi. Öğleden sonraki dost-
ça şakalaşmalarından eser bile kalmamıştı.

Pablo'nun kadını bir şey söylemedi. Ateşteki kömürleri körükle-
meyi sürdürüyordu.

Robert Jordan, "Agustin diye biri yukarıda sıkıntıdan öldüğünü
söylüyor" dedi.

"Sıkıntıdan kimse ölmez" dedi Pablo. "Bırak azıcık ölsün."

Robert Jordan öne doğru masaya abanıp ellerini masanın üzeri-
ne koyarak, "Şarap var mı?" diye sordu.

Yüzü bir karış, "Az kaldı" dedi Pablo. Robert Jordan öbür üçüne
bakmasının, nerede durduğunu anlamaya çalışmasının daha iyi ola-
cağına karar verdi.

"Öyleyse, bir bardak su içeyim bari. Hey sen" diye seslendi kıza.
"Bana bir bardak su getir."

Kız, ağzını hiç açmayan, işittiğini gösteren bir hareketle de bu-
lunmayan kadına doğru baktı, sonra içi suyla dolu bir kazana gidip
bir kupayı içine daldırarak ağzına kadar doldurdu. Masaya getirip
Robert Jordan'ın önüne koydu. Robert Jordan kıza gülümsedi. Aynı
zamanda da tabancasını kemerinde istediği yere getirmek için karın
kaslarını içine çekti ve taburesinde azıcık sola kaykıldı. Elini kış ce-
bine götürdü. Pablo onu gözlüyordu. Hepsinin de kendisini gözledik-
lerini biliyordu Robert Jordan. Ama o, yalnızca Pablo'yu kolluyordu.
Eliyle kış cebinden deri kaplı küçük bir şişe çıkardı, şişenin kapağını
açtı. Sonra da kupayı kaldırarak, suyun yarısını içti ve şişedekini bar-
dağa ağır ağır döktü.

Kıza, "Sana çok ağır gelir, yoksa verirdim biraz" dedi ve yine gü-
lümsedi. Pablo'ya, "Sana da ikram ederdim ya, çok az kalmış" dedi.

"Anasondan hoşlanmam" dedi Pablo.

İçkinin kokusu tüm masaya yayılmıştı, Pablo, kokusundan içki-
nin ne olduğunu hemen anlamıştı.

"Bu iyi" dedi Robert Jordan. "Çünkü çok az kaldı."

"Nedir bu?" diye sordu çingene.

"Bir ilaç" dedi Robert Jordan. "Tatmak ister misin?"

"Neye yarar?"

"Her şeye" dedi Robert Jordan. "Her derde devadır. Bir sıkıntın
varsa şıp diye keser."

"Bir tadayım öyleyse" dedi çingene.

Robert Jordan kupayı ona doğru iteledi. Şimdi suyla iyice karışmış olan içki, süt gibi bir renk almıştı. Çingenenin bir yudumdan fazla almayacağını umuyordu. Çok az kalmıştı; bir bardağı, akşam gazetelerinin, tüm eski kafe günlerinin, bu ayda şimdi tomurcuklanmış olması gereken tüm kestane ağaçlarının, bulvarlarda ağır ağır dolaşan kocaman atların, kitapçı dükkânlarının, gazete kulübelerinin, galerilerin, Parc Montsouris'in, Stade Buffalo'nun, Butte Chaumont'un, Garanti Tröst Şirketi'yle Ile de la Cité'nin, Foyot'nun eski otelinin, akşamları gevşeyip kitap okuyabilmenin yerini alıyordu; tüm hoşlandığı ve unuttuğu bu şeyler, şu donuk, acı, dili uyuşturan, beyni yakan, mideyi ısıtan, düşünceyi değiştiren kimyasal sıvıyı tattığında birer birer geri geliyordu.

Çingene yüzünü buruşturup bardağı geri verdi. "Anason kokuyor ama safra gibi acı" dedi. "Böyle bir ilacı içmektense, hasta yatmak daha iyi."

"Pelin otu o" dedi adama Robert Jordan. "Bunda, gerçek pelin vardır. Sözde insanın beynini çürütürmüş ama ben inanmıyorum buna. Yalnızca insanın düşüncelerini değiştiriyor. Suyu ağır ağır dökmek gerek içine, her defasında birkaç damla. Ama ben onu suya dök-tüm."

Alay ettiği anlayan Pablo, "Neden söz ediyorsun?" dedi öfkeyle.

Robert Jordan, "İlacı anlatıyorum" dedi ona ve sırıttı. "Madrid'te satın aldım. Son şişeydi, beni üç hafta götürdü." Koca bir yudum aldı bardaktan, dilinin üzerindeki o güzelim uyuşmayı duyumsadı. Pablo'ya bakıp yeniden sırıttı.

"İşler nasıl?" diye sordu.

Pablo karşılık vermeyince, Robert Jordan masadaki öbür üç adama dikkatle baktı. Birinin kocaman, yayvan bir yüzü vardı, kırılıp düzleşmiş bir burunla Serrano salamına benzeyen esmer bir yüz. Dudakların arasında çaprazlama duran uzun ince Rus sigarası, bu yüzü daha da yassı gösteriyordu. Kısa kırçıl saçları, hafif uzamış kırçıl sakalı vardı adamın. Herkes gibi o da boyundan düğmelenen siyah köylü gömleği giymişti. Robert Jordan ona bakarken; o gözlerini masaya dikmişti, gözlerini hiç kırpmadan kırpıştırmadan bakıyordu. Öbür ikisinin kardeş olduğu besbelliydi. Birbirlerine çok benziyorlardı, ikisi de kısa boyluydu, tombalaktı; koyu renk saçları, alınlarının

başladığı yerden bitiyordu; koyu renk gözlü, yağız adamlardı. Birinin alnında, sol gözün üzerinde çaprazlama bir yara vardı; Robert Jordan onlara baktığında, onlar da kendisine gözlerini hiç kırpmadan baktılar. Biri yirmi altı ya da yirmi sekiz yaşlarında görünüyordu, öbürü de ondan olsa olsa iki yaş daha büyük olabilirdi. Kardeşlerden alnında yarası olan, “Neye bakıyorsun?” diye sordu.

“Sana” dedi Robert Jordan.

“Açıkta bir şey mi gördün?”

“Hayır” dedi Robert Jordan. “Bir sigara alır mısınız?”

Adam, “Niye olmasın?” dedi. Daha önce sigara almamıştı. “Öbüründekilere benziyor bunlar. O tren işindeki adamın sigaralarına.”

“Tren işinde var mıydın?”

“Hepimiz vardık” dedi kardeşlerden biri sakın bir sesle. “İhtiyar dışında hepimiz.”

“İşte şimdi de böyle bir iş yapabiliriz” dedi Pablo. “Bir tren işi.”

“Yapabiliriz” dedi Robert Jordan. “Köprüden sonra.”

Pablo'nun karısının ateşi bırakıp onları dinlemeye başladığını görebiliyordu. Köprü sözcüğünü söyledikten sonra herkese bir suskunluk çöktü.

Bile bile, “Köprüden sonra” dedi yine, içkisinden bir yudum aldı. “Konuyu ben atabilirdim ortaya” diye düşündü. “Her neyse işte açılıyor.”

Pablo masaya bakarak, “Köprü işinde yokum ben” dedi. “Ne ben, ne de adamlarım.”

Robert Jordan sesini çıkarmadı. Anselmo'ya bakıp bardağını kaldırdı. “Öyleyse bu işi bir başımıza yapacağız yaşlı dostum” diyerek gülümsedi.

“Bu korkak olmadan” dedi Anselmo.

Pablo yaşlı adama “Ne dedin?” diye sordu.

“Sana bir şey demedim. Seninle konuşmadım” dedi Anselmo ona.

Robert Jordan şimdi masayı bırakmış, ateşin yanında ayakta duran Pablo'nun karısının durduğu yere bakıyordu. Daha ağzını açıp bir şey söylememişti kadın, herhangi bir davranışta da bulunmamıştı. Kıza Robert Jordan'ın duyamadığı bir şeyler söylüyordu. Kız yemek pişen ateşin yanından kalktı, duvar boyunca süzülürcesine yürüdü, mağaranın girişine asılı battaniyeyi açıp, dışarı çıktı. İşte şimdi başlı-

yor, diye düşündü Robert Jordan. İşte bu. Böyle olmasını istememiş-
tim ama düşündüğüm olacak gibi.

Robert Jordan, "Öyleyse köprü işini yardımın olmaksızın yap-
cağız" dedi Pablo'ya.

"Hayır!" dedi Pablo. Robert Jordan, adamın terlemeye başlayan
yüzüne bakıyordu. "Burada köprü möprü uçurmayacaksınız!"

"Öyle mi?"

Pablo sert bir sesle, "Köprü falan uçurmayacaksınız" dedi.

Robert Jordan, ateşin yanında kıınıldamaksızın, tüm iriliğiyle
duran Pablo'nun karısına dönerek, "Ya sen?" diye sordu. Kadın onlara
dönüp, "Köprü işinde varım ben" dedi. Ateş yüzünü aydınlatıyordu,
kızarmıştı yüzü, ateşin ışığında, olması gerektiği gibi sıcak, koyu ve
iri görünüyordu.

Pablo kadına, "Ne diyorsun sen?" dedi. Robert Jordan onun ba-
şını çevirirken, alnında birikmiş terleri, yüzündeki satılmışlığını dile
getiren bakışı gördü. "Ben köprü işinde varım, sana da karşıyım" dedi
Pablo'nun karısı. "Budur dediğim." Yassı yüzlü, kırık burunlu adam,
sigaranın ucunu masada ezerek, "Ben de köprü işinden yanayım"
dedi.

"Köprü umurumda değil benim" dedi kardeşlerden biri. "Ben
Pablo'nun *mujer*'inden yanayım."

"Aynen" dedi öbür kardeş.

"Aynen" dedi çingene.

Robert Jordan, Pablo'yu kolluyordu, içinden, dilerim kullanma
fırsatı çıkar diyordu, gerekirse hazır olmak için sağ elini yavaş yavaş
aşağıya sarkıtırken (belki bunun en kolay, en basit yol olduğunu du-
yumsuyor, yine de bir ailenin, bir oymağın, bir çetenin, bir çatışma-
da bir yabancıya karşı ne denli çabuk birleşebileceklerini bilmesine
karşın, bunca iyi giden işlerin alt üst olmasını istemeyerek; ama bu
olan bitenden sonra elinin becerebileceği şeyin en basit, en iyi, kesti-
rip atmak için de en sağlam şey olduğunu düşünerek) orada dikilmiş
duran Pablo'nun karısına bakıyor, onun bağlılık yeminlerini işittikçe
göğsü kabararak, güçlenerek, sağlık kazanarak yüzünün kızarmasını
izliyordu.

Pablo'nun kadını mutlulukla, "Cumhuriyet'ten yanayım ben"
dedi. "Cumhuriyet de bu köprüdür. Daha sonra başka işler yapmak
için zamanımız olacaktır."

Buruk bir sesle, "Sen" dedi Pablo, "mercimek kadar beyninle, orospu yüreğinle sen! Sanıyor musun ki bu köprü işinden sonrası olacak? Neler olacağından azıcık haberin var mı?"

"Ne olacaksa olsun" dedi Pablo'nun kadını. "Olması gereken olacaktır!"

"Demek hiçbir kazancımız olmayacak bu işten, sonra hayvan gibi avlanacak olmamızın sence bir anlamı yok ha? Ya da bu işi yaparken ölmenin?"

"Yok" dedi Pablo'nun kadını. "Beni korkutmaya çalışıp durma, tabansız."

"Tabansız" dedi acı bir sesle Pablo. "Bir insanı, nasıl davranması gerektiğini bildiği için tabansız diye suçluyorsun. Bir budalalığın sonuçlarını önceden görebildiği için. Neyin salaklık olduğunu bilmek, tabansızlık değildir."

"Tabansızlığın ne olduğunu bilmek de salaklık değildir" dedi Anselmo. Direnmesine karşın bunu söylemekten kendini alamamıştı.

Pablo ona dönüp, "Ölmek mi istiyorsun?" dedi ciddi ciddi. Robert Jordan bu sorunun laf olsun diye sorulmamış olduğunu anladı.

"Hayır."

"Öyleyse çeneni tut. Anlamadığın şeylere burnunu sokma! Bu işin ciddiyetini görmüyor musun?" dedi Pablo neredeyse yazıklanarak. "Bu işin ciddiyetini gören bir tek ben miyim?"

"Anlaşılan öyle" diye düşündü Robert Jordan. "Sevgili Pablo, sevgili delikanlı, anlaşılan öyle. Ben hariç. Sen görebiliyorsun onu, ben de görüyorum, kadınsa onu elimde okumuş olmasına karşın daha görmüyor. Daha göremiyor onu."

"Laf olsun diye mi önderinizim ben?" diye sordu Pablo. "Ne söylediğimi biliyorum ben. Sizler biliyorsunuz. Bu ihtiyar saçmalıyor. Haberciden, yabancıların kılavuzu olmaktan başka hiçbir işe yaramayan ihtiyarın teki o. Bu yabancıysa, buraya yabancıların işine yarayacak bir şey yapmak için geldi. Onun çıkarı için bizim kurban edilmemiz gerekiyor. Ben hepinizin iyiliğinden, güvenliğinizden yanayım."

"Güvenlik" dedi Pablo'nun karısı. "Güvenlik diye bir şey yoktur. Burada güvenlik peşinde koşan öyle çok insan var ki, onlar da artık büyük bir tehlike yaratmaktadır. Güvenlik peşinde koşacağım diye tüm güvenliğini yitirirsin."

Şimdi elinde kocaman bir kaşıkla masanın yanına kadar gelmiş, ayakta duruyordu kadın.

“Güvenlik diye bir şey vardır” dedi Pablo. “Tehlikenin içinde bir insanın hangi olasılığı seçeceğini bilmesinde güvence açısından yarar vardır. Ne yaptığını bilen, işini şansa bırakmadan, güvenli durumda olan bir boğa güreşçisinin yaptığı gibi.”

“Boynuzu yiyene değin” dedi kadın acı dolu bir sesle. “Matadorların boynuzu yiyene değin böyle konuşmalarına kaç kez tanık olmuştumdur. Finito’nun, önemli olan insanın aklını kullanmasıdır, çünkü boğa insanı boynuzlamaz, daha çok insan kendini boğanın boynuzlarına atarak boynuzlatır, dediğini sık sık duymuştumdur. Boynuz yemeden önce cahil cahil hep böyle konuşurlar. Sonra onları bir hastanede ziyaret ederiz.” Kadın şimdi bir yatağın yanında, bir hastayı ziyaret ediyormuş gibi yaparak, “Selam eski dostum, selam!” deyince top gibi patladı bir anda sesi. Sonra yaralı boğa güreşçisinin zayıf sesini taklit etti. “*Buenas, Compadre. İşler nasıl Pilar?*” Yine kendi sesiyle gürlledi: “Nasıl oldu bu Finito, *Chico*, nasıl geldi bu pis kaza başına?” Zayıf, cılız bir sesle, “Önemli değil kadını. Pilar, önemli değil. Olmama-lıydı. Onu öldürmüştüm, anlıyor musun? Kimse onu, benden daha iyi öldüremezdi. Onu tam öldürmem gerektiği gibi öldürdükten, bacaklarının üzerinde, tüm ağırlığıyla yere devrilmeye hazır sallanır hale getirdikten sonra, kibirle, çalım satarak ondan uzaklaştım. Arkadan boynuzunu, kırımın tam ortasına saplayıp karaciğerimi deşti.” Kadın kahkahayla gülmeye başladı, neredeyse kadınsılaşmış boğa dövüşçüsü sesini taklit etmeyi bıraktı, yine gürlledi: “Sen ve güvenliğin! Dünyanın en meteliksiz üç matadoruyla dokuz yıl yaşayıp korkuyu güvenliği öğrenmedim mi? Güvenlikten söz etme de ne dersin de bana. Ve sen. Neler kurmuştum senin için, bak ne oldun? Bir yıllık savaş sonunda tembelleştin; ayyaşın, tabansızın biri olup çıktın.”

“Böyle konuşmaya hakkın yok” dedi Pablo. “Üstelik adamların ve bir yabancıнын önünde hiç yok.”

“Ben böyle konuşurum” diye sürdürdü Pablo’nun karısı. “Duydun mu? Hâlâ burada buyrukları senin verdiğini mi düşünüyorsun?”

“Evet” dedi Pablo. “Burada benim sözüm geçer.”

“Şakası bile saçma” dedi kadın. “Burada benim sözüm geçer. *La gente*’yi duymadın mı? Burada benden başka kimse emir veremez. İs-

tersen kalabilirsin, çok olmamak koşuluyla yemek yiyip, şarap içebilirsin, istersen işe de katılırsın. Ama burada emirleri ben veririm.”

Yüzünden düşen bin parça olan Pablo, “Seni de, yabancıyı da vurmam gerek” dedi.

“Hele bir dene” dedi kadın. “Sonra da gör neler oluyor.”

Robert Jordan yüzü asık koca kafalı adamdan ve elindeki koca kaşığı asaymışçasına yetkeyle tutarak gururla ve güvenle dikilmiş kadından gözlerini ayırmaksızın, “Bana bir bardak su versenize” dedi.

Pablo’nun kadını, “Maria” diye seslendi. Kız kapıdan girdiğinde de, “Bu yoldaşa su getir” dedi.

Robert Jordan şişesine uzandı, şişeyi çıkardı, çıkarırken de meşin kılıfındaki tabancasını gevşetti, baldırının üzerinde sallandırdı. Bardağına biraz daha içki döktü, kızın ona getirdiği su bardağını alıp, suyu neredeyse damla damla olmak üzere içkinin üzerine dökmeye başladı. Kız dirseğinin dibinde durmuş onu izliyordu.

Pablo’nun kadını kaşığı sallayarak, “Dışarı!” dedi kıza.

Kız, yanağı Robert Jordan’ın yanağının yanında, sıvının bulutlandığı bardakta olan biteni dikkatle izleyerek, “Dışarısı soğuk” dedi.

“Olabilir” dedi Pablo’nun kadını. Sonra sevecen bir sesle, “Ama burası da çok sıcak” diye ekledi, “uzun sürmez.”

Kız başını sallayıp dışarı çıktı.

Artık bu kadarına dayanabileceğini sanmam, dedi Robert Jordan kendi kendine. Bir eli bardağı tutarken, öbür eli şimdi açık seçik tabancanın üzerinde duruyordu. Emniyet mandalını kaydırды, iyice yıpranmış engelleyici tutamağın neredeyse hiç pürüzsüz biçimde sürtünüşünü duydu, koruyucusu yuvarlak, serin tetiğe güvenle dokundu. Pablo artık ona bakmıyordu, gözleri yalnızca, kadının üzerindeydi. Kadın sözünü sürdürdü:

“Kulak ver bana ayaş. Burada emirleri kimin verdiğini anladın mı?”

“Ben veriyorum.”

“Hayır. Dinle. Kılıklı kulaklarındaki kirleri temizle. İyi dinle. Ben veriyorum emirleri.”

Pablo kadına baktı. Yüzünden ne düşündüğü anlaşılmıyordu. Dik dik baktığı gözlerini önce kadına, sonra da masanın karşısına,

Robert Jordan'a çevirdi. Uzun bir süre daha düşünceli düşünceli baktı, sonra da gözleri yine kadına döndü:

"Tamam. Emirleri sen veriyorsun" dedi. "İstersen emirleri o da verebilir. İkinizin de canı cehenneme!" Doğrudan doğruya kadının yüzüne bakıyordu, ne etkilenmişti ondan, ne de boyun eğmiş gibiydi. "Tembel olabilirim, çok içiyor da olabilirim. Benim tabansız olduğumu da düşünebilirsin; ama burada yanılıyorsun işte. Budala değilim ben." Araladı konuşmasını. "İster emir ver, ister ne yaparsan yap. Şimdi, komutan olduğun gibi aynı zamanda da bir kadınsan, getir de bir şeyler yiyelim."

Pablo'nun kadını, "Maria" diye seslendi.

Kız başını mağara ağzındaki battaniyeden içeri uzattı. "Gir de yemek dağıt." Kız içeri girip, ocağın yanındaki alçak masaya doğru yürüdü. Mineli çini tasları alıp, masaya getirdi.

Pablo'nun kadını, "Herkeseye yetecek kadar şarap var" dedi Robert Jordan'a. "O ayaşın dediklerine kulak asma. Bu bitince daha alırız. Şu içtiğin tuhaf şeyi bitir de bir bardak şarap al."

Robert Jordan bardakta kalan içkisini mideye yuvarladı; böyle içtiğinde onun içinde ılık ılık, yavaş, buharlaştırıcı, ıslak, birtakım değişmeler yapan sıcaklığını duyumsuyordu. Sonra da şarap koymaları için bardağı verdi. Kız bardağı ağzına değin doldurup gülümsedi.

"Ee, köprüyü gördün mü?" diye sordu çingene. Bağlandıkları insanı değiştirdikten sonra ağızlarını açmamış olan öbürleri, şimdi hep birden öne doğru abanıp kulak kesildiler.

Robert Jordan, "Evet" dedi. "Kolay bir iş. Size de göstermemi ister misiniz?"

"Elbette ahbab, hem de çok."

Robert Jordan gömleğinin cebinden defterini çıkarıp çizdiklerini onlara gösterdi.

"Bak hele neye benziyor" dedi adı Primitivo olan yayvan yüzlü adama. "Köprünün ta kendisi yahu."

Robert Jordan kalemin ucuyla köprünün nasıl havaya uçurulacağını ve tahrip kalıplarını yerleştirmenin nasıl olacağını anlattı.

Onun Andrés adındaki yaralı yüzlü biraderi, "Ne de kolaymış" dedi. "Peki onları nasıl patlatıyorsun?"

Robert Jordan bunu da açıkladı; onlara gösterirken kızın koluyla omzuna yaslanmış, öyle bakmakta olduğunu hissetti. Pablo'nun kadı-

nı da bakıyordu. Bir tek Pablo ilgilenmemişti; Maria'nın, mağaranın girişinde solda asılı şarap tulumuna büyük çanağı daldırıp doldurduğu şarap bardağını yudumlayarak kendi başına oturuyordu.

Kız yumuşak bir sesle Robert Jordan'a sordu:

"Bu türden çok iş yaptın mı?"

"Evet?"

"Peki bunu yaparken biz de izleyebilir miyiz?"

"Elbette. Niye olmasın?"

Pablo, masanın ucundan, "Göreceksin" dedi. "Kuşkum yok göreceğine."

Pablo'nun kadını ona dönüp, "Kapa çeneni!" dedi. Sonra birden öğleden sonra Jordan'ın elinde gördüğü şeyi anımsayıp çılgıncasına, acımasız bir öfkeye kapıldı:

"Kes sesini tabansız. Kes sesini uğursuz baykuş. Kes sesini canı!"

"Tamam" dedi Pablo. "Sesimi kesiyorum. Artık komutan sensin, siz de o güzel resimlere bakmayı sürdürün. Ama unutmayın ki ben budala değilim."

Pablo'nun kadını kızgınlığının üzüntüye, tüm umutların, beklentilerin yıkıntıya dönüştüğünü duyumsayabiliyordu. Daha küçük bir kızken tanımişti bu duyguyu, tüm yaşamınca bu duyguya neden olan şeyleri biliyordu. Aynı duygu birden bastırmıştı şimdi de; onu bir yana itti, onun ne kendisine, ne de Cumhuriyet'e dokunmasına izin verecekti. "Şimdi yemek yiyelim" dedi. "Tencereden çanaklara yemek koy, Maria."

Robert Jordan mağaranın girişine asılı eyer battaniyesini yana itip dışarı çıktı, gecenin soğuk havasını derin derin içine çekti. Pus dağılmıştı, yıldızlar parlıyordu. Hiç esinti yoktu ve şimdi hem tütün, hem de kömür kokusundan uzaklaşmıştı. Ayrıca pişmiş et, pirinç, baharat, yağ, katran kokularıyla; kapının yanına asılmış, dört bacağı yere doğru uzanan, birindeki tıkaçtan şarap çekilen kocaman şarap tulumunun ve ondan yere azar azar damlayan şarabın toprağa sinen ağırlaşmış kokusundan da kurtulmuştu; dahası, o ılık mağaranın havasından; tavandan sarkan sarmısak bağlarıyla, demet demet adını bilmediği türlü türlü baharlı otların kokularından da kurtulmuştu; bakır metelikten, kırmızı şaraptan ve sarımsak kokusundan, masada oturan adamların at ve insan teri sinmiş (insan teri kuruduğunda boz renk bir iz ve ekşi bir koku, at teri de köpük köpük tatlımsı, bayıltıcı bir koku bırakır) giysilerinden de... Uzakta, dağların dere boyundaki geniş çayırıktaki çimenlerin üzerindeki çiylerin ve çam ağaçlarından gelen buram buram, tertemiz, duru gece havasını içine çekti. Rüzgâr kesildiğinden beri, her yeri iyice çiy kaplamıştı; ama orada, dikildiği yerde sabaha don olacağını da düşündü.

Derin derin soluklanıp, geceyi dinlerken, ilkin çok uzaklardan bir silah sesi duydu, sonra da aşağıda, at ağılının bulunduğu ağaçlıkta bir baykuşun çığlığını.

Daha sonra mağaranın içinde çingenenin şarkı söylemeye başladığını, bir gitarın yumuşak tıngırtısını işitti.

Özellikle kalınlaştırılmış bir ses, haşince yükselip, arkasından; *"Babamdan kalmadır"* dedi. Sonra devam etti:

"Aydır o, güneştir.

Tüm dünyayı dolaşırım başıboş.

Yine de tükenmez."

Gitar şarkıcıya yönelen alkışlara tıngırdayarak eşlik etti. Robert Jordan birinin, “Bize Katalonyalıyı söyle çingene” dediğini duydu. “Olmaz.”

“Olur. Olur. Katalonyalı.”

“Peki” dedi çingene ve ağlamaklı bir sesle söylemeye başladı:

*“Dümdüzdür burnum,
Yüzüm ise kapkara,
Ama yine de insanım.”*

“Oley!” dedi biri. “Devam et çingene.”

Aynı acıklı ve alaycı sesi yükseldi çingenenin:

*“Tanrıya şükür bir Zenciyim ben,
Katalonyalı değilim.”*

“Çok gürültü oluyor” dedi Pablo’nun sesi. “Çeneni kapa çingene.”

Kadının da, “Evet” dediğini işitti Robert Jordan. “Çok gürültü oluyor. Bu sesle *guardia civil*’i çekeceksin başımıza, üstelik sesin bir boka da benzemiyor.”

Çingene, “Bir dörtlük daha biliyorum” dedi, gitar başladı çalmaya.

“Kendine sakla onu” dedi kadın.

Gitar sustu.

“Bu gece sesim iyi değil. Şarkı söylemesem de olur” dedi çingene, battaniyeyi yana itip dışarı, karanlığa çıktı.

Robert Jordan adamın önce bir ağaca doğru yürüyüşünü, sonra da kendisine doğru gelişini izledi.

Çingene yumuşak bir sesle, “Roberto” dedi.

“Evet Rafael” dedi Robert Jordan. Çingenenin sesinden şarabın adamı etkilediğini anlamıştı. Kendisi ise iki apsent, biraz da şarap içmişti ama Pablo’nun çıkardığı tatsızlıktan kaynaklanan gerilimle ayık ve dingindi. Çingene çok yumuşak bir sesle, “Niye öldürmedin Pablo’yu?” dedi.

“Niye öldüreyim ki?”

“Er geç onu öldürmek zorundasın. O andan niye yararlanmadın?”

“Ciddi mi söylüyorsun?”

“Neyi bekliyorlardı sanıyorsun? Kadın kızı niye dışarı gönderdi sanıyorsun? Söylenenlerden sonra devam etmek mümkün mü sence?”

“Öyleyse hepinizin onu öldürmesi gerekirdi.”

“*Qué va*” dedi sakın bir sesle çingene. “Senin işin bu. Üç ya da dört kez bekledik ki onu öldüresin. Pablo’nun hiç dostu yoktur.”

“Düşünmüştüm” dedi Robert Jordan. “Ama vazgeçtim.”

“Herkes bunu gördü elbette. Herkes hazırladığını fark etti. Niye yapmadın?”

“Sizleri ya da kadını incitebileceğini düşündüm.”

“*Qué va*. Kadın da büyük kuşun uçuşunu bekleyen bir orospu gibi bekliyordu. Göründüğünden daha gençsin sen.”

“Olabilir.”

“Şimdi öldür onu” diye kışkırttı çingene.

“Bu cinayet olur.”

“Daha iyi ya” dedi yavaşçacık bir sesle Çingene. “Daha az tehlikeli. Hadi. Şimdi öldür onu.”

“Bu biçimde yapamam. Bana yakışmaz bu iş, amaç için çalışan bir insanın böyle davranmaması gerek.”

“Kışkırt onu öyleyse” dedi çingene. “Ama onu öldürmek zorundasın. Başka yolu yok.”

Onlar konuşurlarken ağaçların arasından, sessizliğin içinden bir baykuş uçtu, onların yanından geçip yere kondu, sonra yeniden yükseldi. Kanatlarını hızla çarpıyordu ama avlanan bir kuş gibi hareket etmesine karşın tüylerden hiç ses çıkmıyordu.

Karanlıkta, “Şuna bak” dedi çingene. “İnsanlar da böyle hareket etmeli.”

“Gündüz de, bir ağaca kör gibi tüneyince, çevresinde kartallar uçuşur ama” dedi Robert Jordan.

“Çok seyrek olarak” dedi çingene. “Üstelik de rastlantıyla. Öldür onu” diyerek sürdürdü sözlerini. “İşi zorlaştırma.”

“Zamanı geçti artık.”

Çingene, “Kışkırt onu” dedi. “Ya da sessizlikten yararlan.”

Mağaranın kapısını örten battaniye aralandı, dışarıya ışık sızdı. Biri durdukları yere doğru geldi.

Kalın, duygusuz bir sesle, “Güzel bir gece” dedi adam. “Yarın hava iyi olacak.”

Pablo’ydu gelen.

*) *Qué va*: Yok ya!.. Ne demek!

Rus sigaralarından birini içiyordu; sigaradan her nefes çekişinde, ateşinin parıltısında yuvarlak yüzü ortaya çıkıyordu. Yıldızların aydınlığında onun hantal, uzun kollu gövdesini görebiliyorlardı.

“Kadına aldırma” dedi Robert Jordan’a. Karanlıkta sigara parıl parıl parladı, sigarayı indirirken eli görüldü. “Kimi zaman çok zordur. İyi bir kadındır. Cumhuriyet’e çok bağlıdır.” Sigaranın ışığı şimdi konuşurken hafif hafif sarsılıyordu. “Sigarayı dudaklarının kıyısına sıkıştırmış öyle konuşuyor olmalı” diye düşündü Robert Jordan. “Hırlaşmamamız gerekti. Uyum içindeyiz. Geldiğine sevindim.” Sigara parıl parıl parladı. “Tartışmalara kulak asma” dedi. “Burada bizimizin üstünde yerin var.”

“Şimdi bağışla beni” dedi sonra. “Atları iyi bağlamışlar mı kazıklara gidip bir bakayım.”

Ağaçların arasından çayırın kıyısına doğru yürüyüp gitti. Aşağıdan bir at kişnemesi duydular.

“Gördün mü?” dedi çingene. “Şimdi gördün mü? İşte böylece kaçırdın elinden.”

Robert Jordan hiçbir şey demedi.

Çingene kızgın bir sesle, “Oraya gidiyorum” diye söylendi.

“Ne yapmaya?”

“*Qué va*, ne yapmayaymış! Hiç değilse kaçıp gitmesini engellemeye.”

“Aşağıdan bir atla bastırıp gidebilir mi?”

“Hayır.”

“Öyleyse ona engel olabileceğin yere git.”

“Orada Agustin var.”

“Öyleyse git, Agustin’le konuş. Ona olan biteni anlat.”

“Agustin zevkle öldürür onu.”

“Bu hiç fena olmaz” dedi Robert Jordan. “Öyleyse yukarı git, ona bütün olanları anlat.”

“Peki sonra?”

“Ben aşağıya çayıra gidip bir göz atacağım.”

“Bak bu iyi işte ahbap.” Karanlıkta Rafael’in yüzünü göremiyordu ama gülümsediğini anlayabiliyordu. Çingene onaylayıcı bir sesle, “İşte şimdi işi sıkıya almaya başladın” dedi.

“Sen Agustin’in yanına git” dedi ona Robert Jordan.

“Tamam, Roberto, tamam” dedi çingene.

Robert Jordan çamların arasında yürüdü. Çayırın kıyısında yolunu ağaçtan ağaca geçerek buluyordu. Karanlıkta çayırın az ilerisine, açıklık olduğu için daha aydınlık olan çayırın ilerisine baktığında, kazığa bağlanmış atların karanlık gövdelerini gördü. Kendisiyle dere arasına yayılmış olan atları saydı. Beş taneydi. Robert Jordan bir çam ağacının dibine çöküp, çayırı gözlemeye koyuldu.

Yorgunum diye düşündü, belki de yargılarım doğru değil. Ama benim görevim köprü; başarılı olmak için bu görevi tamamlayana değin kendimi gereksiz tehlikelere atmamam gerek. Elbette zorunlu olan şansları değerlendirmeyi kabul etmemek, kimi zaman tehlikeli olmaktan da ötedir; ama durumu kendi akışına bırakmaya çalışarak yaptım bunu şimdiye değin. Eğer çingenenin dediği gibiyse, Pablo'yu öldürmemi bekledilerse yani, o zaman bunu yapmış olmam gerekirdi. Ama bunu beklediklerini belli etmediler hiç. Daha sonra bir yabancı'nın oralılarla iş yapmak zorunda olması çok kötü. Eylemdeyken yapılabilir bu, yeterli bir sıkı düzenle desteklenirse yapılabilir, ama bu durumda bence çok kötü olurdu. Hem de insan bu işi yapmayı aklından geçirse ve bu ona kestirme, kolay bir yol olarak görünmüş olsa bile. Ama ben bu ülkede hiçbir şeyin böylesine kestirmeden ya da kolay olduğuna inanmıyorum; o kadına tümüyle güvenmeme karşın, böylesi şiddetli bir şeye nasıl tepki gösterirdi bilemem. Böylesi bir yerde birinin ölmesi çok çirkin, pis ve iğrenç olabilir. Kadının tepkisinin ne olacağını bilemezsiniz. Kadın olmadığında da burada ne örgütlenme olur, ne de disiplin. Kadınla ise her şey eksiksiz olabilir. Kadının onu öldürmesi en iyisi olurdu, ya da çingene yapsa (ama yapmaz bunu), ya da nöbetçi Agustin. İstesem, adam öldürmeye karşı olduğunu söylemesine karşın Anselmo da yapar bunu. Ondandır tiksiniyor, biliyorum bunu; şimdiden bana güveniyor üstelik, inandığı şeyin temsilcisi olduğuma inanıyor; ama bunu iyice anlamak için daha çok erken

Gözleri yıldızların ışığına alıştığında, Pablo'nun atlardan birinin yanında durduğunu görebildi. At otlanmayı bırakıp kafasını kaldırmış, sonra sabırsızlıkla yine indirmişti. Pablo atın yanında, ona yaslanarak ayakta duruyor, kazık ipinin uzunluğu elverdiğince dolaşan atla birlikte dolanıyor, boynunu okşuyordu. At, otlandığı sırada gösterilen bu sevecenliğe sinirleniyordu. Robert Jordan, Pablo'nun ne yaptığını göremiyor, ata söylediklerini duyamıyordu ama atı kazıktan

çözmediğini, eyerlemediğini görebiliyordu. Sorunu, açıkça düşünmeye çalışarak orada Pablo'yu izlemeye koyuldu.

“Ey benim kocaman güzel, küçük midillim” diyordu ata karanlıkta Pablo. İri yarı doru aygırla konuşuyordu. “Ey güzel beyaz yüzlü kocaman güzellik. Ey kocaman boynu pueblo”mun köprüsü gibi kıvrımlım” dedi, durdu. “Ama çok çok daha ince kıvrımlım.” At, adam kendisini çektikçe başını yanlara sallayıp ot koparıyordu. Adamdan da, konuşmasından da sıkılmıştı. “Ne kadınsın sen, ne de budala” dedi doru ata, Pablo. “Sen, ah sen, sen, sen, benim kocaman minik midillim. Yanan kayaya benzer bir kadın değilsin sen. Saçları kırpık, hareketleri anasının karnından daha yeni düşmüş taya benzer bir kız da değilsin sen. Ne hakaret edersin, ne yalan söylersin, ne de anlayışsızsın. Sen, ah sen, ah benim kocaman minik midillim.”

Pablo'nun doru ata söylediklerini işitmek Robert Jordan için ilginç olurdu ama onu duymamıştı; çünkü Pablo'nun yalnızca atlarını yokladığına iyice inanmadığı ve onu bu sırada öldürmenin işe yarar bir girişim olmayacağına karar verdiği için ayağa kalkıp, mağaraya dönmüştü. Pablo uzunca bir süre atla konuşarak çayırdaki kaldı. Söylediğinden hiçbir şey anlamamıştı at; bir tek sesinin tınısından arkadaş olduklarını kestirmişti. Ayrıca tüm gün ağılda kaldığı ve iyice acıktığı için, kazık ipinin elverdiğince açılıp sabırsızca otlanıyordu, bu adam da canını sıkılmıştı. En sonunda Pablo kazığın yerini değiştirdi ve sesini çıkarmaksızın atın yanında durdu. At otlanmayı sürdürdü, adam kendisini tedirgin etmediği için rahatlamıştı artık.

*) Pueblo: Köy.

6

Mağaranın içinde, Robert Jordan ateşin yanında bir köşedeki post kaplı taburelerden birine oturmuş, kadını dinliyordu. Kadın bu-
laşıkları yıkıyor, Maria da onları kuruyor, sonra eğilip duvarda raf
olarak kullandıkları, pek derin olmayan bir oyuğa yerleştiriyordu.

Kadın, "El Sordo'nun gelmemesi çok garip" dedi. "Bir saat önce
burada olmalıydı."

"Gelmesi için haber yolladınız mı?"

"Yok. Her gece gelirdi."

"Belki bir şey yapıyordur. Bir işi vardır."

"Olabilir" dedi kadın. "Eğer gelmezse yarın gidip onu görmemiz
gerek."

"Evet. Buradan uzak mı?"

"Değil. İyi bir gezinti olacak. Çok hareketsiz kaldım."

"Gelebilir miyim?" diye sordu Maria. "Ben de gelebilir miyim
Pilar?"

"Evet güzelim" dedi kadın. Sonra koca yüzünü çevirip, "Güzel
değil mi?" diye sordu Robert Jordan'a. "Sence nasıl? Azıcık ince mi?"

Robert Jordan, "Bence çok güzel" dedi. Maria adamın bardağına
şarap doldurdu. "İç bunu" dedi. "Beni daha da güzel gösterir. Güzel
görünmem için bundan çok çok içilmesi gerekli."

"Öyleyse içmeyi keseyim ben" dedi Robert Jordan. "Şimdiden
güzel görünüyorsun gözüme, hem de ne güzel."

"İşte böyle konuşulur" dedi kadın. "Gerçek bir beyfendi gibi
konuşuyorsun. Daha nasıl görünüyor sana?"

"Akıllı" dedi Robert Jordan kesik kesik konuşarak. Maria kıkır-
dadı. Kadınsa üzgün üzgün başını salladı. "Ne güzel başlamıştın, bir
de bitirişine bak, Don Roberto."

"Bana Don Roberto deme!"

“Şaka bu. Burada şaka olsun diye Don Pablo deriz. Yine şakacıktan Senyorita Maria deriz, onun gibi.”

“Ben böyle şaka sevmem” dedi Robert Jordan. “Yoldaşlar bu sa-
vaşta ciddi olarak adlandırılmalıdır. Şakayla birlikte çürüme başlar.”

Kadın ona takılarak, “Siyasi görüşün konusunda çok bağnazsın”
dedi. “Hiç şaka yapmaz mısınız?”

“Yaparım. Şakayı çok severim ama bu biçiminde değil. Bir bay-
rak gibidir o.”

Kadın bir kahkaha attı:

“Bayrakla da dalga geçerim ben. Ne bayrağı olursa olsun. Bence
insan her şeyle dalga geçebilir. Sarı-kırmızı eski bayrağa, kan ve irin
diye ad takmıştık. Morun eklendiği Cumhuriyet bayrağını da kan,
irin ve permanganat diye adlandırıyoruz. Bu da bir şaka.”

“Komünist o” dedi Maria. “Onlar çok ciddi gente”ler.”

“Komünist misin sen?” diye sordu kadın.

“Hayır, antifaşistim.”

“Ne kadardır?”

“Faşizmin ne olduğunu anladığımdan beri.”

“Ne kadar oldu anlayalı?”

“Yaklaşık on yıl.”

“Pek uzun bir süre değil” dedi kadın. “Ben yirmi yıldır Cumhu-
riyetçiyim.”

“Babam yaşamı boyunca Cumhuriyetçiydi” dedi Maria. “Bu yüz-
den vurdular onu.”

“Benim babam da yaşamı boyunca Cumhuriyetçiydi. Büyükba-
bam da öyle” dedi Robert Jordan.

“Hangi ülkede?”

“Birleşik Devletler’de.”

“Onları vurdular mı?” diye sordu kadın.

“*Que va*” dedi Maria. “Birleşik Devletler Cumhuriyetçilerin ül-
kesi. Orada Cumhuriyetçi olduğu için kimseyi vurmazlar.”

“Yine de insanın Cumhuriyetçi bir büyükbabası olması iyi bir
şey” dedi kadın. “İyi bir kandan geldiğini gösteriyor bu.”

“Büyükbabam Cumhuriyetçilerin ulusal kurulundaydı” dedi Ro-
bert Jordan. Bu Maria’yı bile etkilemişti.

“Peki baban hâlâ Cumhuriyette etkin mi?” diye sordu Pilar.

*) Gente: Adam.

“Hayır. Öldü.”

“Nasıl öldüğünü sorabilir miyim?”

“Kendini vurdu.”

“İşkenceden kurtulmak için mi?” diye sordu kadın.

“Evet” dedi Robert Jordan. “İşkenceden kurtulmak için.”

Maria ona yaşlı gözlerle bakıyordu. “Babam” dedi, “bir silah geçiremedi eline. Babanın bir silah bulacak kadar talihli olmasına çok sevindim.”

“Evet, oldukça şanslıydı” dedi Robert Jordan. “Başka şeylerden konuşsak ne dersiniz?”

“Demek senle ben aynı durumdayız” dedi Maria. Elini adamın koluna koyup yüzüne baktı. Robert Jordan kızın esmer yüzüne, onu gördüğünden beridir yüzü kadar genç durmayan gözlerine baktı. Gözleri şimdi birden acıkmış gibiydi, gençti ve istekliydi.

“Sizi yan yana gören kardeş olduğunuzu sanabilir” dedi kadın. “Ama bence kardeş olmamanız büyük bir talih.”

“Şimdi hissettiklerimin nedenini anladım” dedi Maria. “Şimdi her şey açıklığa kavuştu.”

Robert Jordan, “*Qué va*” dedi. Sonra uzanarak elini kızın başında dolaştırdı. Bütün gün bunu yapmak istemişti; işte şimdi yapmıştı, boğazının kuruduğunu duyumsayabiliyordu. Kız başını elinin altında kımıldatıyor, ona bakıp gülümsüyordu. Robert Jordan parmaklarının arasında, bu kırılmış kafanın sık, ipek gibi tüylerini duyumsuyordu. Sonra eli kızın boynuna uzandı, sonra da yere düştü.

Kız, “Yeniden yap” dedi. “Bütün gün bunu yapmanı istedim.”

Robert Jordan, “Daha sonra” dedi. Sesi boğuklaşmıştı.

Pablo'nun kadını gümbür gümbür sesiyle, “Ben neyim” dedi; “burada sizi izlememi mi bekliyorsunuz? Kimiıldamadan oturmamı mı bekliyorsunuz? Kimse yapamaz bunu. Şu Pablo da dönüp gelse artık.”

Maria onu fark etmiyordu artık, ne de masada mum ışığında iskambil oynayan öbürlerini:

“Bir bardak daha şarap ister misin Roberto?” dedi.

“Evet” dedi adam; “Niye olmasın?”

“Senin de benim gibi bir ayyaşın olacak” dedi Pablo'nun kadını. “Bir de bardak içtiği o tuhaf şeyle iyice kafayı bulacak. Dinle beni *Inglés*.”

“*Inglés* değil, Amerikalı.”

“Dinle öyleyse Amerikalı. Nerede uyumayı düşünüyorsun?”

“Dışarıda. Uyku tulumum var.”

“İyi” dedi kadın. “Hava temiz mi?”

“Soğuk da olacak.”

“Dışarıda öyleyse” dedi kadın. “Dışarıda uyu sen. Eşyaların benim koynumda yatabilir.”

“Oldu” dedi Robert Jordan.

Robert Jordan kıza, “Bizi azıcık yalnız bırak” dedi, elini omzuna koydu.

“Niye?”

“Pilar’la konuşmak istiyorum.”

“Benim gitmem gerekli mi?”

“Evet?”

Kızın, mağaranın ağzına gidip kocaman şarap tulumunun yanında kâğıt oynayanları izlemeye başladığını görünce, “Ne var?” dedi Pablo’nun kadını.

Robert Jordan, “Çingene dedi ki, benim...” diye söze başladı.

“Hayır” diye sözünü kesti adamın kadın. “Yanılmış.”

“Eğer gerekliyse ben...” dedi çabuk çabuk ama zorlukla Robert Jordan.

“Yapacaktın anlaşılın” dedi kadın. “Yok, gerekli değil. Seni göz-lüyordum. Ama değerlendirmen doğruyd.”

“Ama çok işe yarayacaksa...”

“Hayır” dedi kadın. “Sana işe yaramayacağını söylüyorum. Çin-genenin beyni çürüktür.”

“Ama bir erkek zayıf düştüğünde büyük bir tehlike olabilir.”

“Hayır. Anlamıyorsun sen. Bu adamın tehlikeli olma yeteneği tümüyle yitmiştir.”

“Anlamıyorum.”

“Daha çok gençsin” dedi kadın. “Anlayacaksın.” Sonra kıza dön-dü: “Gel Maria. Konuşmamız bitti.”

Kız yanlarına geldi. Robert Jordan elini uzatıp kızı okşadı. Elinin altında bir kedi yavrusu gibiydi kız. Robert Jordan onun ağlamaya başlayacağını sandı. Ana kızın dudakları düzeldi yine, adama bakıp gülümsedi.

Kadın Robert Jordan’a, “Artık yatsan iyi edersin” dedi. “Uzun yoldan geliyorsun.”

“Tamam” dedi Robert Jordan. “Eşyalarımı alayım.”

Uyku tulumunda uyuyordu; uzun bir süre uyumuş olduğunu düşündü. Uyku tulumu mağaranın ağzından oldukça uzaktaki kayaların kuytulduğunda yere seriliydi. Uyurken döndü; sırtı sızım sızım sızlayarak, ayakları iyice yorulmuş, yumuşak yeri bulana değin yorgunluktan bütün kasları tutulmuş, fanila astara yaslanarak uyku tulumunda gerinmeyi bile yorgunluk yüzünden büyük bir lüks görerek tam uykuya dalarken, örtünün altında, bileğine kısa bir iple bağlanmış tabancasının üzerine yana yuvarlandı. Uyandı, nerede olduğunu merak etti, sonra anımsadı, tabancayı altından çekerek mutlulukla yeniden uykuya dalmak için tuluma yerleşti. Bir eli, hasır tabanlı ayakkabılarının çevresine düzenli bir biçimde sararak giysilerinden yaptığı yastığın altındaydı. Bir kolunu da yastığına dolamıştı.

Sonra kızın elini omzunda hissetti, hızla döndü, sağ eli uyku tulumunun altında tabancayı tutuyordu.

“A, sen misin” dedi. Tabancayı bırakıp iki kolunu birden yukarı kaldırdı, kızı kendine çekti. Kollarıyla sardığı kızın tir tir titrediğini hissedebiliyordu.

Hafif bir sesle, “Gel içeri” dedi. “Dışarısı çok soğuk.”

“Hayır. Girmemeliyim.”

“Gir içeri” dedi. “Bunu daha sonra konuşabiliriz.”

Kız tir tir titriyordu. Robert Jordan bir eliyle kızın bileğinden yakalamıştı. Öbür koluyla da kızı hafifçe tutuyordu. Kız başını yana kaçırdı.

“Gir içeri, küçük tavşan” diyerek kızın ensesini öptü Robert Jordan.

“Korkuyorum.”

“Hayır. Korkma. Gir.”

“Nasıl?”

“Kayarak. Çok yer var. Yardım etmemi ister misin?”

“Hayır” dedi kız. Sonra da tulumun içine girdi; Robert Jordan kızı sıkı sıkı tutuyordu, dudaklarını öpmeye çalışıyordu. Kız ise yüzünü giysilerden yapılmış yastığa bastırıyordu ama kolları adamın boynuna sarılıydı. Sonra Robert Jordan kızın kollarının gevşediğini hissetti, ona sarıldığında yeniden titremeye başlamıştı.

“Hayır” dedi adam, güldü. “Korkma. Tabanca o.”

Tabancayı kaldırıp arkasına kaydırdı.

Yüzünü adamdan kaçırarak, “Utaniyorum” dedi kız.

“Hayır. Utanmamalısın. İşte. Şimdi.”

“Yok. Yapmamalıyım bunu. Utaniyorum, korkuyorum.”

“Hayır, tavşanım. Lütfen.”

“Yapmamam gerek. Ya sevmiyorsan beni..”

“Seni seviyorum.”

Kız adamdan uzakta, yüzü hâlâ yastığa gömülü, “Seviyorum seni. Ah, seni seviyorum. Elini başıma koy” dedi. Adam elini kızın başına koyup okşadı, sonra birden kızın yüzü yastıktan uzaklaştı, şimdi adamın kollarının arasındaydı, ona iyice yaslanmıştı, yüzü de adamın yüzüne değiyordu ve ağlıyordu.

Robert Jordan, kızı kımıldamadan, sıkı sıkıya tutuyordu. Genç gövdenin uzunluğunu duyumsuyordu. Kızın başını okşuyor, gözlerinin tuzlu ıslaklığını öpüyordu. Kız ağlarken, gömleğinin altından yuvarlak, sert uçlu memeleri hissediyordu Robert Jordan.

“Öpüşmem” dedi kız. “Nasıl olduğunu bilmiyorum.”

“Öpüşmeye gerek yok ki.”

“Var. Öpüşmem gerek. Her şeyi yapmalıyım.”

“Bir şey yapmana gerek yok. Gayet iyiyiz. Ama giysilerin çok fazla.”

“Ne yapmalıyım?”

“Yardım ederim sana.”

“Böyle daha mı iyi?”

“Evet. Hem de çok. Sana göre de iyi değil mi?”

“Evet. Çok daha iyi. Pilar’ın dediği gibi seninle gelebilecek miyim?”

“Evet.”

“Ama bir eve değil. Seninle birlikte olmaya.”

“Hayır, bir eve.”

“Hayır. Hayır. Hayır! Seninle birlikte olmaya, senin kadının olacağı.”

Şimdi artık aralarında örtülü, kapalı hiçbir şey olmadan öylece yatıyorlardı. Kumaşın sertliğinin yerini pürüzsüz, sert yuvarlak bir baskı, dıştan serin, içten ılık ılık bir sıcaklık almıştı; uzun, hafif ve sıkı sıkıya tutan, sıkı sıkıya tutulan, dış çizgileriyle oyuklar oluşturan, mutluluk oluşturan, genç ve güzel iki beden; ve şimdi yürek sızlatan, oyuncu, sıkı sıkıya tutulan yalnızlık öylesine dik biçimde yok olmuştu ki, Robert Jordan buna dayanamayacağını hissedip sordu:

“Başka sevdiğin oldu mu?”

“Hiç olmadı.”

Sonra birden kollarının arasında cansızlaşarak, “Ama bana o şeyler yapıldı.”

“Kim yaptı?”

“Çeşitli adamlar.”

Şimdi iyice hareketsiz uzanmıştı kız, sanki gövdesi ölmüşçesine, yüzünü adamdan kaçırmıştı.

“Artık sevmeyeceksin beni.”

“Seni seviyorum” dedi adam.

Ama bir şeyler olmuştu ona, kız biliyordu bunu.

“Hayır” dedi kız. Sesi ölgünleşmiş, yavanlaşmıştı. “Sevmeyeceksin beni. Ama belki memlekete götürürsün beni. Memlekete gideceğim ama ne kadının olacağı, ne de bir şey.”

“Seni seviyorum Maria.”

“Hayır. Doğru değil” dedi kız. Sonra acı dolu, umut dolu bir sesle, “Ama hiçbir erkeği öpmedim ben” diye ekledi.

“Şimdi beni öp öyleyse.”

“İsterdim” dedi kız. “Ama nasıl olduğunu bilmiyorum. Bana saldırdıkları zaman, kendimi yitirene kadar karşı koydum. Biri çıkıp başımın üzerine oturana değin... mücadele ettim... onu ısırdım... sonra da ağzımı bağladılar, kollarımı kafamın arkasında tuttular... öbürleri de şey yaptı bana.”

“Seni seviyorum Maria” dedi adam. “Kimse de sana bir şey yapmadı. Sana dokunamaz onlar. Kimse dokunmadı sana küçük tavşan.”

“İnanıyor musun buna?”

“Biliyorum.”

“Peki beni sevebilir misin?” dedi, adama ılık ılık sarılarak.

“Seni daha çok seveceğim.”

“Seni bir güzel öpmeye çalışacağım.”

“Azıcık öp beni.”

“Nasıl yapıldığını bilmiyorum.”

“Yalnızca öp beni.”

Kız adamın yanağını öptü.

“Böyle değil.”

“Burunlara ne oluyor peki? Burunların nereye gittiğini hep merak etmişimdir.”

“Bak, başını çevir.” Dudakları birbirine yapıştı sıkıca, kız adama iyice sarılmıştı, ağız yavaş yavaş açıldı, sonra birden kızı kucaklamış olan Robert Jordan hiç olamadığı kadar mutlu hissetti kendini. Hafif, sevgi dolu, kıvanç veren, coşkulu bir mutluluktan bu; düşünmeksizin, yorgunluğunu tümüyle üzerinden atmış olarak, kaygısızca ve yalnızca büyük bir zevkle, “Küçük tavşanım” dedi. “Sevgilim. Tatlım. Benim uzun boylu güzelim.”

Kız sanki çok uzaktan konuşurcasına, “Ne diyorsun?” diye sordu.

“Benim sevgilim” dedi adam.

Uzanmış yatıyorlardı, Robert Jordan, kızın yüreğinin göğsünün üstünde çarptığını hissediyordu, ayağının yanıyla kızın ayağını okşadı hafifçe.

“Çıplak ayak gelmişsin” dedi.

“Evet.”

“Öyleyse yatağa gireceğini biliyordun.”

“Evet.”

“Demek korkmamıştın.”

“Korkmuştum. Hem de çok. Ama ayakkabılarımı nasıl çıkaracağım düşüncesi daha korkutucuydu.”

“Saat kaç şimdi? *Lo sabes?*”

“Hayır. Saatin yok mu?”

“Var. Ama senin arkanda kaldı.”

“Al oradan.”

“Olmaz.”

“O zaman omzumun üzerinden bak.”

Saat bir olmuştu. Uyku tulumunun karanlığında saatin göstergesi, parıl parıl ışılıyordu.

*) Haberin var mı?

“Çenen omzumu dalıyor.”

“Bağışla. Tıraş olacak gereçlerim yok.”

“Hoşuma gidiyor. Sakalın sarı mı?”

“Evet.”

“Uzayacak mı?”

“Köprüden önce değil. Maria, kulak ver bana. Sen...”

“Ben ne?”

“İstiyor musun?”

“Evet. Her şeyi. Lütfen. Eğer birlikte her şeyi yaparsak, belki bir başkası hiçbir zaman olmaz.”

“Bunu sen mi düşündün?”

“Hayır. Kendim düşündüm ama Pilar söyledi bana.”

“Çok akıllı.”

“Bir şey daha var” dedi hafif sesle Maria. “Sana hasta olmadığımı söylememi tembihledi. Böyle şeyleri bilir o ama sana anlatmamı söyledi.”

“Bana anlatmanı mı söyledi?”

“Evet. Onunla konuştum, ona seni sevdiğimi söyledim. Seni bugün gördüğümde sevdim, hep sevmiştim ama daha önce seni hiç görmemişim; Pilar’a anlattım bunu, o da sana bu konuyu açacak olursam hasta olmadığımı da söylememi belirtti. Öbür anlattığını çok önceleri söylemişti. Trenden hemen sonra.”

“Ne söylemişti?”

“Demişti ki, insana istemediği bir şey yapılamaz, eğer birini seversen her şey silinir gider. Ölmek istemişim biliyorsun.”

“Dediği doğrudur.”

“Şimdi ölmediğim için seviniyorum. Ölmediğim için çok mutluyum. Sen de sevebilir misin beni?”

“Evet. Şimdi seviyorum seni.”

“Peki kadının olabilir miyim?”

“Bu yaptığım işte bir kadının olması mümkün değil. Ama şimdi kadınımsın.”

“Bir kez kadının olursam, hep öyle kalırım. Şimdi kadının mıyım?”

“Evet, Maria. Evet benim küçük tavşanımdır.”

Kız adama sıkı sıkıya sarıldı, dudakları adamın dudaklarını aradı, buldu, birbirlerine dayandı dudakları; adam kızı duyumsadı, canlı, duru, pürüzsüz, genç ve sıcak, güzel ve orada; uyku tulumunun için-

de giysileri, ayakkabıları, görevi kadar yakındı kendisine. Sonra kız korkuyla, “Şimdi ne yapılacaksa hemen yapalım da öbürü tümüyle silinsin.”

“İstiyor musun?”

“Evet” dedi kız neredeyse gözü dönmüşçesine. “Evet! Evet! Evet!”

Soğuktu gece; Robert Jordan derin bir uykuya dalmıştı. Bir kez uyanmış, gerinmiş ve kızın orada yanında olduğunu görmüştü; uyku tulumunun içine iyice büzülmüş, yavaş yavaş, düzenli soluk alıp veriyordu; Robert Jordan, karanlıkta başını soğuktan, yıldızlarla sertleşmiş, keskinleşmiş gökyüzünden, burun deliklerini donduran havadan kaçırıp uyku tulumunun ılıkliğinin altına gizlemiş, kızın pürüzsüz omzunu öpmüştü. Kız uyanmamıştı. Robert Jordan ondan uzaklaşıp yan dönmüş, başını uyku tulumundan soğuğa çıkarmıştı yine; yorgunluğunun uzun, sızılı tadını, birbirlerine dokunan gövdelerinin pürüzsüz, elle tutulur mutluluğunu duyumsayarak bir süre uyanık yatmış, sonra da bacaklarını tulumun içinde gidebildiğince derine doğru iterken hemen uyuyakalmıştı.

Günün ilk ışıklarıyla uyandı. Kız gitmişti. Uyandığında, kolunu uzatıp kızın yattığı yerdeki sıcaklığı hissettiğinde anlamıştı bunu. Mağaranın ağzına baktı. Battaniye çepeçevre budanmıştı. Kayalardaki çatlaktan incecik, boz bir dumanın yükseldiğini gördü. Bu, mutfak ateşinin yakıldığı anlamına geliyordu.

Ağaçların arasından bir adam çıkageldi. Başına *poncho* gibi geçirilmişti battaniyeyi. Robert Jordan onun Pablo olduğunu gördü, sigara içiyordu. Atları ağıla sokmaya inmiştir, diye düşündü.

Robert Jordan eliyle beş yıllık uyku tulumunun yıpranmış, be-nekli yeşil balon gibi şişen ipekli dış kaplamasının üzerini örten kırığıya dokundu. Sonra elini yeniden içeriye soktu. Kendi kendine, *Bu-eno* dedi. Bacaklarını iyice açıp sonra da büzerek, güneşin geleceğini bildiği yönden öte yana başını çevirip yan dönerken fanila astarın bildik okşayışını duyumsadı. *Que mas da*, biraz daha uyuyabilirim.

*) Poncho: Ortasında, başın geçmesi için bir delik olan battaniyeye benzer bir giysi.

***) Bueno: Güzel, iyi.

Uçak motorlarının sesiyle uyanana değin uyudu. Sırt üstü yatıp uçaklara baktı. Gökyüzünde miniminicik, parıldayan, dün Anselmo ile geldikleri yönde hızla ilerleyen üç Fiat'tan oluşan bir faşist devriyeydi bu. Üç uçak geçip gittikten sonra dokuz uçak daha geldi, biri önde olmak üzere üçerli üçerli, oldukça yüksekten uçuyorlardı bunlar.

Pablo'yla çingene mağaranın ağzına dikilmiş, gölgede gökyüzüne bakıyorlardı. Robert Jordan kımıldamadan yatarken, gökyüzü motorların keskin çekiç gibi gürültüsüyle doluydu. Yeni, uğultulu bir gürültü duyuldu; ormandaki düzlüğün üzerinde bin kademden daha az bir yükseklikte uçan üç tane daha uçak. Bu üçü iki motorlu Heinkel yüz on bir bombardıman uçağıydı.

Robert Jordan başı kayaların gölgesinde, uçakların kendisini görmediklerini biliyordu. Görselirdi de önemli değildi. Bu dağlarda bir şeyler arıyor olsalar, ağıldaki atları büyük bir olasılıkla görebileceklerini biliyordu. Bir şey aramıyor olsalar da görebilirlerdi onları; ama doğal olarak kendi atlı birliklerinin atları sanacaklardı. Sonra daha gürültülü, üç tane daha Heinkel yüz on bir uçağı göründü. Kaskatı, kayarcasına daha da alçaktan uçuyorlardı bunlar. Uçuş biçimlerini hiç bozmaksızın geçiyorlardı. Takırtılı sesleri giderek yaklaşım tam bir gürültüye dönüştü, sonra da açık alanı geçtiklerinde gürültü uzaklaşmaya başladı.

Yastık olarak kullandığı giysi dürümünü açtı Robert Jordan, gömleğini çekip çıkardı. Son gelen uçakları duyduğunda gömleğini başından geçiriyordu. Pantolonunu uyku tulumunun altında giyip, üç Heinkel tek motorlu uçak üzerinden geçip giderlerken kımıldmaksızın yattı. Uçaklar dağın sırtında gözden yitmeden önce, tabancasını kemerine soktu, uyku tulumunu yuvarlayıp kayaların karşısına yerleştirdi, sonra yaklaşan uğultu öncekinden daha gürültülü bir takırtıya dönüşüp dokuz tane daha Heinkel hafif bombardıman uçağı ardı ardına sıralanmış olarak geldiğinde kayalara iyice yanaşım yere çöktü, hasır tabanlı ayakkabılarını bağladı. Uçaklar göğü çekiç gibi döverek çekip gittiler. Robert Jordan kayalara gizlenerek biraderlerden birinin, Pablo'nun, çingenenin, Anselmo'nun, Agustin'in ve kadının durup göğe baktıkları mağaranın ağzına doğru seğırtti.

“Daha önce bu uçaklardan var mıydı?” diye sordu.

“Hiç yoktu” dedi Pablo. “Gir içeri. Seni görecekler.”

Güneş daha mağaranın ağzını aydınlatmamıştı. Derenin yanındaki çayırdaki parlıyordu henüz. Robert Jordan sabahın bu erken saatindeki yarı karanlıkta, ağaçların ve kayaların oluşturduğu koyu gölge-likte görülemeyeceklerini biliyordu. Ama onları sinirlendirmemek için mağaraya girdi.

“Ne çok uçak var” dedi kadın.

“Daha da olacak” dedi Robert Jordan.

Pablo kuşkuyla, “Nereden biliyorsun?” diye sordu.

“Şimdi bunları takip uçakları izleyecek.”

Tam o anda bu uçakların sesini duydular, daha yüksekte, homurtulu bir gürültü işitildi; beş bin kadem kadar yüksekten geçerlerken, Robert Jordan on beş Fiat uçağı saydı. V biçiminde üçlü kümelerle, tıpkı yaban kazları gibi uçuyorlardı.

Mağaranın girişinde hepsinin yüzünü ciddi bir ifade bürümüş-tü. Robert Jordan, “Hiç bu kadar çok uçak görmediniz mi?” dedi.

“Hiç görmedik” dedi Pablo.

“Segovia’da da çok uçak yok mu?”

“Hiç yoktu, genellikle üç tane görüyorduk. Kimi kez de altı tane avcı uçağı. Zaman zaman yanlarında avcı uçaklarıyla birlikte üç mo-torlu kocaman üç Junkers. Hiç bunlara benzer uçaklar görmedik.”

Robert Jordan, bu kötü diye düşündü. Gerçekten kötüydü. Uçak-ların bir yere yığılması kötüye işaretli. Yüklerini boşaltışlarını dinle-meliyim. Ama hayır, daha saldırı için birliklerini getirmiş olamazlar-dı. Kesinlikle bu geceden, ya da yarın geceden önce olmazdı bu, daha olmazdı kesinlikle. Bu saatte kesinlikle bir şey taşıyor olamazlardı.

Giderek uzaklaşan vızıltıyı duyabiliyordu hâlâ. Şu sıra hattın üzerinde olmalıydılar, hiç değilse ilk geçenler. Saatine baktı. Saniye kolunu kuran düğmeye bastırıp kolun dönüşünü izlemeye başladı. Hayır, daha değildi. Şimdi. Evet, tam şimdi. Bu yüz on birler saatte iki yüz elli mil yapar. Beş dakikada oraya ulaşırlar. Şimdi altlarında sabah-lın sarılığı, sarımtıraklığıyla uzanan Castile’yi iyice geride bıraktılar. Beyaz yolların geçtiği, küçük köylerle ve toprağın üzerinde kımıldayan Heinkellerin, okyanusun kumlu tabanının üzerinde dolaşan kö-pekbalıklarının gölgelerine benzer gölgeleriyle beneklenen sarılık.

Hiç patlama sesi ya da bombaların patladığında çıkardığı güm-bürtü duyulmadı. Robert Jordan’ın saati tıkr tıkr işliyordu.

Colmenar'a, Escorial'e, ya da Manzanares el Real'deki uçak alanına gidiyorlar, diye düşündü. Sazlarında ördeklerin dolaştığı, kıyısında eski bir şato olan gölün üzerinde, gerçek alanın hemen gerisinde, ortalıkta duran taklit uçakların bulunduğu sahte havaalanı Manzanares el Real'e gidiyorlardı. Buraya gidiyor olmalıydılar. Saldırıyı bilmeleri olanaksız dedi kendi kendine, içinden bir ses de, niye bilemesinler ki diye karşılık verdi. Öbür saldırıları öğrenmişlerdi ya.

Pablo, "Atları gördüler mi dersin?" diye sordu.

"Atları aramıyorlardı" diye karşılık verdi Robert Jordan.

"Görebilirler miydi onları?"

"Büyük bir olasılıkla göremezlerdi" dedi Robert Jordan. "Güneş ağaçları aydınlatmadığı sürece göremezler."

"Sabahın köründe aydınlanıyor ağaçlar" dedi ağlamaklı bir sesle Pablo.

Robert Jordan, "Senin, atlarını düşünmekten daha önemli işleri var sanırım" dedi.

Saniyeli saatindeki düğmeye basalı sekiz dakika olmuştu, hâlâ bombardıman sesi duyulmamıştı.

"Ne yapıyorsun o saatle?" diye sordu kadın.

"Nereye gittiklerini dinliyorum."

"Ah" dedi kadın. Onuncu dakikada Robert Jordan uçakların artık duyulamayacak kadar uzaklaştıklarını bildiği için saate bakmayı bıraktı. Ama yine bir dakika kadar gökyüzünü dinleyip sonra Anselmo'ya, "Seninle konuşacağım" dedi.

Anselmo mağaranın ağzından dışarı çıktı, girişten azıcık uzaklaşıp bir çam ağacının yanında durdular.

Robert Jordan, "Qué tal?" diye sordu adama. "İşler nasıl?"

"Yolunda."

"Bir şeyler yedin mi?"

"Hayır. Kimse yemedi."

"Öyleyse ye, öğle için de yiyecek bir şeyler al yanına. Gidip yolu gözetlemeni istiyorum senden. Yoldan gerek aşağıya, gerekse yukarıya geçen her şeyi not al."

"Yazmam yoktur benim."

Robert Jordan, "Gerek yok zaten" diyerek defterinden iki yaprak kopardı, bıçağıyla kaleminin ucunu birkaç milim kadar yonttu. "Bunu al, tanklar için şu işareti yap." Yandan görünen bir tank çizdi.

“Sonra da her biri için bir işaret yap, dört tane olduklarında, beşincisi için dört çizginin üzerinden bir çapraz at.”

“Biz de böyle sayarız zaten.”

“Güzel. Kamyonlar için başka bir işaret, bir kutu ile iki teker yap, Eğer içleri boşsa bir çember çiz. Eğer içleri asker doluysa düz bir çizgi çiz. Topları işaretle. Büyükleri şöyle, küçükleri de şöyle. Arabaları işaretle, ambulansları işaretle. Şöyle, iki teker ve üzerinde bir haç olan bir kutu. Bölük bölük yürüyen piyade birliklerini şöyle işaretle, gördün mü? Küçük bir dörtgen, sonra da onun yanında bir işaret. Atlıları böyle belirt, görüyor musun? At gibi. Dört bacaklı bir kutu. Bu yirmi atlık bir birliktir. Anladın mı? Her birlik bir işaret.”

“Evet. Çok ustaca bu.”

“Şimdi” diyerek çevrelerinde çember olan iki büyük teker çizdi Robert Jordan, bir top namlusunu gösteren kısa bir çizgi koydu. “Bunlar tanksavarlar, lastiktir tekerlekleri. Onları işaret et. Bunlar uçaksavarlar. İki teker, verevlemesine bir top namlusu. Onları da işaretle. Bu topları hiç gördün mü? Anlıyor musun?”

“Evet” dedi Anselmo. “Elbette. Gayet açık.”

“Giderken yanına çingeneyi al. Hangi noktada gözetleme yaptığını görsün ki, nöbetini bir başkasına devredebilesin. Rahat, iyice görebileceğin, çok yakında olmayan güvenli bir yer bul. Nöbetini devredinceye değin oradan bir yere ayrılma.”

“Anlıyorum.”

“Güzel. Böylece döndüğün zaman yoldan gelip geçen her şeyi öğrenmiş olacağım. Bir kâğıt yolun yukarısına, bir kâğıt da aşağısına doğru gidenler için.”

Mağaraya doğru yürüdüler.

Robert Jordan, “Bana Rafael’i gönder” dedi, ağacın yanında bekledi. Anselmo’nun mağaraya girişini, battaniyenin arkasından dökülüşünü izledi. Çingene eliyle ağzını silerek aylak aylak dışarı geldi.

“*Qué tal?*” dedi Çingene. “Gece iyi eğlendin mi?”

“Uyudum.”

“Eh, kötünün iyisi bu” dedi çingene sırtarak. “Sigaran var mı?”

Robert Jordan, “Dinle” diyerek cebinde sigara araştırdı. “Anselmo’yla birlikte yolu gözetleyeceği yere gitmeni istiyorum. Onu orada bırakacak, daha sonra beni ya da onun nöbetini alacak her kimse onu götürebilmen için yeri iyice belirleyeceksin. Sonra hızarı

gözleyebileceğin bir yere gidip oradaki karakolda hiç değişiklik olup olmadığına bakacaksın.”

“Ne değişikliği?”

“Şimdi kaç adam var orada?”

“Sekiz. En son bildiğim bu.”

“Şimdi kaç kişi olduğuna bak. Şu köprüde nöbetçilerin ne kadar zaman aralıklarla değiştirildiğine bak.”

“Aralıklar mı?”

“Nöbetçi kaç saat kalıyor, ne zaman değiştiriliyor yani.”

“Saatim yok.”

Kayışını çözerek, “Benimkini al” dedi Robert Jordan.

Rafael hayranlıkla, “Ne saat ama” dedi. “Ne karmaşık. Böylesi bir saat okuyup yazmayı bile becerir. Sayıların karmaşıklığına bak. Saatlerin tümüne fark atan bir saat bu.”

“Maskaralığı bırak” dedi Robert Jordan. “Zamanı okuyabilir misin?”

“Elbette. Saat on iki öğlen vaktidir. Açlık. Gece yarısı saat on iki. Uyku. Sabah altı, açlık; gece altıda içki. Talihin varsa elbette. Gece onda...”

Robert Jordan, “Kapa çeneni” dedi. “Soytarılığa gerek yok. Büyük köprüdeki nöbetçileri, aşağıdaki yolda bulunan karakolu denetlemeni de istiyorum, hıvardaki karakolla küçük köprüdeki nöbetçiyi denetleyeceksin bunun yanı sıra.”

Çingene gülümsedi:

“Çok iş bu” dedi. “Benim yerime bir başkasını göndermek istemediğinden emin misin?”

“Hayır Rafael. Bu çok önemli. Özenle yapmalısın, kimsenin gözüne de görünmemelisin.”

“Kimseye görünmeyeceğim kesin” dedi çingene. “Kimseye görünmememi niye söylüyorsun ki? Vurulmak istediğimi mi sanıyorsun?”

“İşleri biraz daha ciddiye al” dedi Robert Jordan. “Bu iş çok önemli.”

“İşleri ciddiye almamı sen mi istiyorsun? Hem de dün gece yaptığından sonra, öyle mi? Bir adamı öldürmen gerektiğinde yaptığın şeye bak. Bir adam yaratırnan değil öldürmen gerekti. Az önce ne gördük? Bizi öldürüp dedelerimizin olduğu yere gönderecek, tüm kediler, keçiler, tahtakuruları dahil, daha doğmamış torunlarımızı tahtalı

köye gönderecek kadar çok uçakla dolu bir gökyüzü. Ananın memesindeki sütü kesecek gürültüyle gökyüzünü karartarak geçip giden, aslanlar gibi kükreyen uçaklar. Sense durmuş benden işleri ciddiye almamı istiyorsun. Şimdiden çok ciddiye alıyorum onları.”

“Tamam” dedi Robert Jordan, kakhahayla gülerek elini çingene-nin omzuna koydu. “Öyleyse onları o denli ciddiye alma. Şimdi kahvaltını bitir de git.”

“Ya sen?” diye sordu çingene. “Sen ne yapacaksın?”

“Ben gidip El Sordo’yu göreceğim.”

“Bu uçaklardan sonra tüm dağlarda bir tek kişi bile bulamayabilirsin” dedi çingene. “Uçaklar geçerken bir sürü insandan koca koca ter damlaları boşalmış olmalı.”

“Bunların gerilla avlamaktan başka önemli işleri var.”

“Evet” dedi çingene. “Ya bir de bu işi üstlenecek olurlarsa?” diyerek başını salladı sonra.

Robert Jordan, “*Qué va*” dedi. “Bunlar en iyisinden Alman hafif bombardıman uçakları. Bunları çingenelerin ardına salmazlar.”

“Ürkütüyor, beni” dedi Rafael. “Böyle şeyler, evet, korkuyorum onlardan.”

“Bir havaalanını bombalamaya gidiyorlar” dedi Robert Jordan mağaraya girerlerken. “Bunun için gittiklerine eminim.”

Pablo’nun kadını, “Ne diyorsun?” diye sordu. Robert Jordan’a bir tas kahve doldurdu, süt tozu konservesi verdi.

“Süt mü var? Bu ne bolluk.”

“Her şey var” dedi kadın. “Uçaklar geçtiğinden beridir de büyük bir korku var. Nereye gittiklerini söyledin?” Robert Jordan kahvesine, konservedeki delikten biraz süt damlattı, konserve kutusunu bardağın kenarıyla sildi, sonra kahveyi rengi hafif açılana değin karıştırdı.

“Kanımca bir havaalanını bombalamaya gidiyorlar. Escorial’e, Colmenar’a da gidiyor olabilirler. Belki üçüne de gidiyorlardır.”

“Demek yolları uzun, böylelikle buradan uzak kalacaklar” dedi Pablo.

“Peki şimdi burada ne arıyorlar?” diye sordu kadın. “Nedir onları buraya getiren? Hiç bu uçakları görmemiştik. Ne de bu kadar çok sayıda. Bir saldırıya hazırlanıyor olmasınlar?”

Robert Jordan, “Dün gece yolda hareket var mıydı?” diye sordu. Kız, Maria hemen yakınındaydı ama Robert Jordan ona bakmadı.

Kadın, "Sen" dedi; "Fernando. Dün gece La Granja'daydın. Neler oldu orada?"

Kısa boylu, geniş yüzlü, bir gözü hafif şaşlı, Robert Jordan'ın daha önce görmemiş olduğu otuz beş yaşlarında bir adam, "Hiçbir şey" diye yanıtladı. "Her zamanki gibi birkaç kamyon. Birtakım arabalar. Ben oradayken birliklerin bir hareketi olmadı."

Robert Jordan adama, "Her gece La Granja'ya gider misin?" diye sordu.

"Ben ya da bir başkası" dedi Fernando. "Biri gider."

"Haber toplamak için giderler" dedi kadın. "Tütün almak için, ufak tefek şeyler almak için giderler."

"Orada bizden insanlar var mı?"

"Elbette. Niye olmasın? Elektrik santralında çalışanlar ve başkaları."

"Ne haberler var?"

"*Pues nada*. Bir şey yok. Kuzeyde işler hâlâ kötü gidiyor. Bu haber sayılmaz. Kuzeyde işler başından beri kötü gitti zaten."

"Segovia'dan bir haber var mı?"

"Yok, *hombre*.^{*} Sormadım."

"Segovia'ya gider misin?"

"Zaman zaman" dedi Fernando. "Ama tehlikelidir. Kimlik sorarlar yolunu çevirip."

"Havaalanını biliyor musun?"

"Hayır, *hombre*. Nerede olduğunu biliyorum ama yanına hiç yaklaşmadım. Orada iki adımda bir kimlik soruyorlar."

"Dün gece bu uçaklardan söz eden oldu mu?"

"La Granja da mı? Hiç kimse. Ama bu gece kesinlikle konuşacaklardır. Quiapo de Llano'nun yayınından söz ettiler. Başka bir şey yok. Ah, evet, görünüşe göre Cumhuriyet bir saldırıya hazırlanıyormuş."

"Görünüşe göre ne?"

"Görünüşe göre Cumhuriyet bir saldırı hazırlıyormuş."

"Nereye?"

"Bu belli değil. Belki buraya. Belki Sierra'nın başka bir yöresine. Sen böyle bir şey duydun mu?"

"La Granja'da böyle mi diyorlar?"

^{*}) *Hombre*: Adam.

“Evet, *hombre*. Unutmuştum bunu. Ama sürekli bu saldırı konusundan söz ediliyor orada.”

“Bu konuşmayı kim yapıyor?”

“Kim mi? Şey, değişik insanlar. Subaylar, Segovia ve Avila’daki kafelerde konuşuyorlar, garsonlar da duyuyor. Dedikodular hızla yayılıyor. Bir süredir buralarda Cumhuriyet’in yapacağı bir saldırıdan söz ediyorlar.”

“Cumhuriyet’in mi, yoksa faşistlerin mi?”

“Cumhuriyet’in. Eğer faşistlerin saldırısı olsaydı herkes bilirdi bunu. Yok, bu esaslı bir saldırı. Kimileri iki saldırı olacağını söylüyor. Biri buraya, öbürü de Escorial yakınındaki Alto del Leon’a. Sen böyle bir şey duymuş muydun?”

“Başka neler duydun?”

“*Nada, hombre*. Hiçbir şey. Ah, evet. Eğer bir saldırı olursa Cumhuriyetçilerin köprüleri uçurmayı deneyecekleri söyleniyor. Ancak köprüler, çok sıkı biçimde korunmakta.”

Robert Jordan kahvesini yudumlayarak, “Şaka mı ediyorsun?” diye sordu.

“Hayır, *hombre*” dedi Fernando.

Kadın, “Bu şaka yapmaz” dedi. “Ne yazık ki, hiç şaka yapmayı bilmez.”

“Öyleyse” dedi Robert Jordan. “Getirdiğin haberlere teşekkür ederim. Daha başka şeyler duydun mu?”

“Yok. Ha bir de, her zaman olduğu gibi, bu dağları temizlemeye gönderilecek birliklerden söz ediyorlar. Dahası, yola çıktıkları söyleniyor. Valladolid’den gönderilmişler bile. Ama hep böyle konuşurlar. Kulak asmaya değmez.”

“Ve sen” dedi Pablo’nun kadını hırçın bir sesle Pablo’ya, “Sen de hâlâ güvenlikten söz edersin.”

Pablo kadına düşünceli düşünceli baktı, sonra çenesini kaşdı:

“Sen” dedi. “Sen de köprülerinden.”

Fernando sevinerek, “Ne köprüsü?” diye sordu.

“Budala” dedi kadın ona. “Kalın kafalı. *Tonto*. Bir bardak daha kahve al, başka haberleri anımsamaya çalış.”

Fernando dingin, ancak neşeli neşeli, “Kızma Pilar” dedi. “Dedikodulardan telaşlanmaya gerek yok. Sana ve bu yoldaşa tüm anımsadıklarımı anlattım.”

“Başka bir şey anımsamıyor musun?” diye sordu Robert Jordan. “Hayır” dedi Fernando biraz da böbürlenerek. “Bunları anımsamam bile bir şans. Dedikodudan başka şey olmadığı için, hiçbirine kulak asmadım.”

“Demek başka haberler de olabilir, öyle mi?”

“Evet. Olabilir. Ama dikkat etmedim. Bir yıldır dedikodudan başka şey duymadım ki.”

Robert Jordan kızın, arkasında ayakta duran Maria'nın, kendini tutamayıp bir kahkaha attığını duydu.

“Bir dedikodu daha anlat bize Fernandito” dedi kız omuzları yeniden sarsılarak.

“Anımsayabilseydim bile anlatmazdım” dedi Fernando. “Dedikoduları dinlemek, onlara önem vermek bir erkeğe yakışmaz.”

“Ve biz bununla Cumhuriyet'i koruyacağız” dedi kadın.

“Hayır. Onu köprüleri havaya uçurarak koruyacaksınız” dedi Pablo kadına. Robert Jordan, Anselmo ile Rafael'e, “Gidin” dedi. “Yemeğinizi yediyseniz tabii.”

Yaşlı adam, “Hemen gidiyoruz” dedi ve ikisi birden ayağa kalktı. Robert Jordan omzunda bir el hissetti. Maria'ydı. “Yemek yemelisin” dedi kız, elini de kaldırmadı. “İyice doy ki, miden başka dedikoduları da kaldırabilsin.”

“Dedikodular iştahımı kaçırdı.”

“Hayır. Kaçtırmamalı. Başka dedikodular yetişmeden önce şunu ye.” Kız çanağı adamın önüne koydu.

“Benimle dalga geçme” dedi kıza Fernando. “Senin iyi dostunum ben Maria.”

“Seninle dalga geçmiyorum Fernando. Ona şaka yapıyorum yalnızca, yemek yemeli, yoksa acıkacaktır.”

“Hepimiz yemeliyiz” dedi Fernando. “Pilar, bir şey oldu, neden bize yemek verilmiyor?”

“Bir şey olmadı ahbap” dedi Pablo'nun karısı, sonra da adamın tasına etli yahniden doldurdu. “Ye! Evet, senin yapabileceğin bu. Yemek ye.”

“Çok güzel olmuş Pilar” dedi Fernando, o kendine özgü kibirli tavrıyla.

“Sağ ol” dedi kadın. “Sağ ol, yine sağ ol!”

“Kızdın mı bana?” diye sordu Fernando.

“Hayır. Ye hadi. İşine bak, yemeğini ye.”

“Yiyorum” dedi Fernando. “Sağ ol.”

Robert Jordan Maria’ya baktı. Kızın omuzları sarsılmaya başladı yeniden, bakışlarını kaçırdı. Fernando düzenli biçimde atıştırıyordu, yüzünde kendini beğenmiş, kibirli bir anlatım vardı. Kullandığı kocaman kaşıktan ya da ağzının köşelerinden akan yahninin yere azıcık damlayışından bile etkilenmeyen bir kibirdi bu.

“Yemeği sevdin mi?” diye sordu ona Pablo’nun kadını.

Ağzı dolu olarak, “Evet Pilar” dedi Fernando. “Her zamanki gibi.”

Robert Jordan kolunda Maria’nın elini, parmaklarının zevkle gerilişini duyumsuyordu.

Kadın Fernando’ya, “Bu yüzden mi hoşlanıyorsun yemekten?” diye sordu.

“Evet” dedi sonra kendisi. “Anlıyorum. Yahni; her zamanki gibi. *Como siempre*. İşler kuzeyde kötü; her zamanki gibi. Buraya bir saldıırı; her zamanki gibi. Birlikler bizi avlamak için yola çıkmışlar; her zamanki gibi. Tam bir ‘her zamanki gibilik anıtı’ olabilirsin sen.”

“Ama bu son ikisi yalnızca söylenti Pilar.”

Pablo’nun kadını acı bir sesle, “İspanya” dedi. Sonra Robert Jordan’a döndü. “Başka ülkelerde de böyle insanlar var mı?”

Robert Jordan nazik bir tavırla, “İspanya gibi ülke yoktur” dedi.

“Bak bunda haklısın” dedi Fernando. “Dünyada İspanya gibisi yoktur.”

Kadın ona, “Başka bir ülke gördün mü sen?” diye sordu.

“Yo” dedi Fernando. “Görmek de istemem.”

“Görüyorsun ya?” dedi Pablo’nun kadını Robert Jordan’a.

Maria, “Fernandito” dedi adama. “Bize Valencia’ya gidişinden söz etsene.”

“Valencia’yı sevmedim.”

“Niye?” diye sordu Maria ve Robert Jordan’ın kolunu sıktı yeniden. “Niye sevmedin orayı?”

“Halkı çok görgüsüz. Onları hiç anlayamadım. Yaptıkları tek şey birbirlerine *ché*’ diye seslenmek.”

“Onlar seni anlayabildi mi?” diye sordu Maria.

Fernando, “Anlamamış gibi davrandılar” dedi.

*) Ché: Arkadaş!

“Peki orada ne yaptın?”

“Denizi bile görmeden ayrıldım” dedi Fernando. “Halkından hoşlanmadım.”

Pablo’nun kadını, “Öf, bas git buradan, seni kız kurusu seni!” dedi. “Beni hasta etmeden bas git. Valencia’da hayatımın en güzel günlerini yaşadım. *Vamos!* Valencia. Bana Valencia’dan söz etme.”

Maria, “Ne yaptın orada?” diye sordu. Pablo’nun kadını bir tas kahve, bir parça ekme ve bir tabak yahniyle masaya çöktü.

“*Qué?* Ne mi yaptım? Finito, FERIA’da güreş için üç anlaşma yaptığında oradaydım. Hiç onca insanı birarada görmemiştim. Öylesine tıklım tıklım dolu kafeleri hiç görmemiştim. Saatlerce oturacak bir yer bulmak için dolaşırsın, tramvaylara binmek bile olanaksızdır. Valencia’da gece gündüz hareket vardı.”

“Ama sen ne yaptın?” diye sordu Maria.

“Her şeyi” dedi kadın. “Kumsala gittik, suyun içinde yattık, yelkenli tekneler kıyıya öküzlerle çekiliyordu. Öküzler yüzebilecekleri yere değin suya sürülüyorlar, sonra teknelere koşuyorlardı. Öküzler ayakları kuma değince sendeleyerek ayağa kalkıyorlardı. Küçük dalgaların kumsalda kırıldığı sabah saatlerinde on çift öküz yelkenli bir tekneyi sürüyerek denizden kumsala çekiyordu. İşte Valencia!”

“Ama öküzleri seyretmekten başka ne yaptın?”

“Kumsaldaki koca çadırlarda yemek yedik. Pişmiş ve dilimlenmiş balıktan kırmızı, yeşil biberle, pirinç taneleri gibi küçük cevizler konmuş hamurlu yiyecekler. Tadına doyum olmaz, ince ince börekler ve inanılmaz bollukta balık. Denizden yeni çıkmış kocaman pembe karidesler, üzerlerine limon sıkılmış. Çok lezzetliydi, bir karides dört lokmada bitiyordu. Bunlardan çok yedik. Sonra taze deniz ürünüyle yapılmış *paella* yedik; kabuklarında deniz tarakları, midyeler, kerevitler, küçük yılan balıkları. Yalnızca yağda kızaran küçük yılan balıklarından bile yedik. Fasulye filizleri kadar minicik, kıvrım kıvrım çiğnemediğim ağızda eriyip gidecek kadar da iyi pişmiş. Şişesi otuz santimden soğuk, hafif, güzel bir beyaz şarap içtik durmadan. Sonunda da kavun. Orası kavunun yuvasıdır.”

“Kastilya kavunu daha iyidir” dedi Fernando.

Pablo’nun kadını, “*Qué va*” dedi. “Kastilya’nın kavunu mastürbasyon içindir. Valencia’nın kavunu ise yemek için. İnsanın kolu

*) *Vamos*: Heygidihey!

kadar uzun, deniz gibi yeşil, sulu sulu, gevrek ve yaz sabahlarında kesildiğinde daha da tatlı o kavunları düşünüyorum da... Ah, o ta-
bağın üzerinde öbek öbek küçücük, leziz yılan balıklarını düşünü-
yorum da... Ayrıca her gün öğleden sonra içilen testi testi biralar, su
maşrapaları büyüklüğündeki testilerde soğukluktan boncuk boncuk
terleyen biralar..”

“Yemek yemediğin, içki içmediğin zamanlar ne yaptın peki?”

“Balkonunda uzun, ince tahtalardan yapılmış panjurlar asılı, ka-
pısının üzerindeki açıklıktan havalandırılan bir odada seviştik. Ora-
da, gündüz pancurları kapandığında kapkaranlık olan odada seviştik.
Sokaklardan, çiçek pazarından gelen kokular doluyordu odaya. Ayırı-
ca Feria boyunca her öğlen sokaklarda dolaştırılan *traca*’nın patla-
tılan havai fişeklerinden yanmış barut kokusu da yayılıyordu odaya.
Bu, kentin sokaklarında dolaştırılan bir havai fişek çubuğuydu, havai
fişekler birbirine bağlanmıştı, tramvayların direklerinde, tellerinde
ardı ardına patlatılıyordu. Büyük bir gürültüyle patlıyor, direktten di-
reğe inanılmayacak bir keskinlikle ve çattırıyla sığıyordu.

Seviştik, sonra bir testi daha bira istedik, bardakta buz gibi dam-
laları olan bir bira, kız onu getirdiğinde testiyi kapıdan ben aldım,
soğuk testiyi uyuyan, bira getirildiğinde uyanmamış olan Finito’nun
sirtına yapıştırdım. ‘Yapma Pilar, yapma kadını, bırak uyuyayım’
dedi. Ben de, ‘Olmaz’ dedim. ‘Uyan, şunu iç de nasıl soğuk gör.’ Göz-
lerini açmadan içti, yine uykuya daldı. Sırtımı yatağın ayak ucunda
bir yastığa dayayıp onun uyuyuşunu izledim. Koyu kahverengi saç-
larıyla sessizce uyuyan genç Finito’yu. Bütün testiyi içtim, sokaktan
geçen bir bandonun müziğini dinledim. Senin” dedi Pablo’ya. “Senin
böyle şeylerden haberin var mı?”

“Birlikte bir sürü şey yaptık” dedi Pablo.

“Evet” dedi kadın, “Niye olmasındı? Ayrıca zamanında sen
Finito’dan daha er kişiydin. Ama biz hiç Valencia’ya gitmedik. Yatak-
ta birlikte hiç yatmadık, Valencia’da geçen bir bandoyu hiç dinleme-
dik.”

“Olanaksızdı bu” dedi Pablo kadına. “Valencia’ya gitme fırsatı-
mız olmadı. Düşünecek olursan, hak verirsin bana. Ama Finito’yla da
hiç tren uçurmadınız havaya.”

“Uçurmadık” dedi kadın. “Bize kalan bu. Tren! Evet. Hep tren.
Hiç kimse bu işle ilgili tek kelime edemez. Tembellikten, üşengeç-

likten, başansızlıktan artakalan tek şey bu. Şimdiki tabansızlığından artakalan bir o var. Daha önce bir sürü iyi şeyler de vardı. Haksızlık etmek istemem. Ama kimse de Valencia'yla ilgili kötü söz söyleyemez. Tamam mı?"

Fernando sakın bir sesle, "Ben hoşlanmadım oradan" dedi. "Valencia'yı sevmedim."

"Bir de katıra inatçı derler" dedi kadın. "Sofrayı topla Maria, topla ki yola koyulabilelim."

Bunu söylediğinde geri dönen uçakların ilk sesi duyuldu.

Mağaranın ağzına dikilip uçakları izlediler. Gökyüzünü motorlarının gürültüsüyle dolduran bombardıman uçakları, şimdi hızla ilerleyen çirkin ok uçları gibi oldukça yüksekte geçiyorlardı. Robert Jordan, köpekbalıklarına benziyor görünüşleri diye düşündü. Gulf Stream'in geniş kanatlı, sivri burunlu köpekbalıkları gibi. Ama bunlar, geniş gümüş kanatlı, kükreyen, güneşte pervaneleri hayal meyal görünen bu uçaklar köpekbalıkları gibi hareket etmiyorlardı. Başka hiçbir şeyin hareketine benzemiyordu hareketleri. Bunlar, kıyamet gününün madeni simgeleri, öyle hareket ediyorlar.

Yazmalısın, dedi kendi kendine. Belki gün gelir yazarsın yine. Maria'nın kolunu tuttuğunu hissetti. Kız başını kaldırmış göğe bakıyordu. Robert Jordan, "Sence neye benziyor bunlar, *guapa*?" dedi kıza.

"Bilmem" dedi kız. "Ölüme sanırım."

"Bence uçağa benziyorlar" dedi Pablo'nun kadını. "Küçükler nerede?"

Robert Jordan, "Belki de başka bir bölgeden geçiyorlardır" dedi. "Bu bombardıman uçakları onları beklemek zorunda kalmayacak kadar hızlı, yalnız başlarına dönmüşler. Savaş hattında dövüşmek için onları izleyemeyiz. Bunu göze alacak kadar uçağımız yok."

Tam o sırada V düzeniyle üç Heinkel, açık alanın üzerinde alçaktan uçarak onlara doğru geldi; takırdayan, kanatlarını titreten, basık burunlu çirkin oyuncaklar gibi ağaçların tepesini sıyrarak birden o korkutucu büyüklükleriyle, zangırdatan bir kükreyişle geçip gittiler. Öylesine alçaktan uçuyorlardı ki, mağaranın ağzındakilerin hepsi çelik başlıklı, gözlüklü pilotları, devriye önderinin kafasında geriye doğru dalgalanan eşarbi görebildiler.

*) Guapa: Güzelim.

Pablo, “*Bunlar* atları görebilir” dedi.

“Sigaranın izmaritlerini de görebilirler” dedi kadın. “Battaniye-yi ört.”

Başka uçak gelmedi. Öbürleri görüş alanının çok üzerinde uçup geçmiş olmalıydılar. Uçak vızıltısı kesilince mağaradan çıktılar.

Gökyüzü şimdi bomboştu, dipsiz, masmavi ve açıktı.

Maria, Robert Jordan’a, “Sanki bir düş gibiydiler” dedi. Ses, işi-tilemeyecek denli yitip gittikten sonra, bir parmağın dokunup çekilmesi, sonra yine dokunması gibi belli belirsiz bir etki bile bırakmamıştı.

Pilar, “Düş değil onlar, gir içeri ortalığı toparla” dedi kızı. Sonra Robert Jordan’a döndü: “Ne dersin? Atla mı gidelim, yoksa yürüyerek mi?”

Pablo kadına bakıp homurdandı.

“Sen nasıl istersen” dedi Robert Jordan.

“Yürüyelim öyleyse” dedi kadın. “Karaciğere iyi gelir.”

“Ata binmek de karaciğere iyi gelir.”

“Evet, ama kaba etlere değil. Yürüyerek gideceğiz.” Pablo’ya döndü: “Sana gelince... Sen inip hayvanlarını say da bak bakalım eksik var mı?”

Pablo, “Binmek için bir at ister misin?” diye sordu Robert Jordan’a.

“Yok. Sağ ol. Peki kız ne olacak?”

Pilar, “Yürümesi daha iyi” dedi. “Her yeri hamlaşacak, bir işe yaramayacak.”

Robert Jordan yüzünün kızardığını duyumsadı.

“Gece iyi uyudun mu?” diyesordu Pilar. Sonra, “Hastalığı olmadığı doğru” dedi. “Olabilirdi. Niye olmadığına da şaşıyorum. Belki her şeye karşın Tanrı hâlâ var, onu yok saymamıza karşın. Hadi!” dedi Pablo’ya. “Bu seni ilgilendirmiyor. Senden daha genç insanların işi. Başka hamurdan yoğrulmuş insanların. Sen işine bak.” Sonra Robert Jordan’a, “Agustin senin mallarına göz kulak olur. O geldiğinde gideriz.”

Açık, pırıl pırıl bir gündü, güneş ortalığı iyice ısıtıyordu. Robert Jordan iriyarı, esmer yüzlü, sevecen, ayrıık gözlü, dört köşe, tombul yüzlü kadına baktı. Yer yer kırışmış, çirkinliği bile hoş, gözleri gülen, ama konuşmaya başlayınca üzüntülü anlamı yok olan yüze baktı. Kadına baktı önce, sonra da adama; ağaçların arasından ağıla doğru giden hantal, vurdumduymaz adama... Kadın da onun arkasından bakıyordu.

“Seviştiniz mi?” dedi kadın.

“O ne dedi?”

“Bana anlatmaz.”

“Ben de öyle.”

“Öyleyse seviştiniz” dedi kadın. “Elden geldiğince özen göster ona.”

“Ya çocuk olursa?”

“Hiçbir zararı olmaz” dedi kadın. “Dert değil.”

“Yeri değil burası.”

“Burada kalmayacak o. Seninle gidecek.”

“Peki ben nereye gideceğim? Gideceğim yere bir kadını götürmem ki?”

“Kimbilir? Belki gideceğin yere ikisini birden götürürsün.”

“Şimdi tam söyleyecek sözü buldun.”

“Dinle” dedi kadın. “Ödlek değilim ben. Ama gün ışığında her şey apaçık görünür gözüme. Şu anda yaşayan bu insanların birçoğu, bir dahaki pazara çıkamayacak.”

“Bugün günlerden ne?”

“Pazar.”

“*Qué va*” dedi Robert Jordan. “Desene gelecek pazara daha çok var. Çarşambaya çıkarsak işimiz iş demektir. Ama senin böyle konuşman hoşuma gitmiyor.”

“Herkesin biriyle konuşmaya gereksinimi var” dedi kadın. “Önce-leri dinimiz vardı, başka saçmalıklar vardı. Şimdi herkesin yüreğini açabileceği biri olmalı, tüm yiğitliğine karşın insan yapayalnız kalabilir.”

“Yalnız değiliz. Hep birlikteyiz.”

“Şu makinelerin görünüşü insanın kafasını bozuyor” dedi kadın. “Bu makineler karşısında beş para etmeyiz.”

“Yine de alt edebiliriz onları.”

“Bak” dedi kadın. “Sana bir üzüntümü açığa vurdum ama kararsız olduğumu sanma. Kararlılığımdan hiçbir şey eksilmedi.”

“Üzüntü güneş doğunca silinir gider. Sis gibidir o.”

“Tam üstüne bastın” dedi kadın. “Eğer işine böylesi geliyorsa. Belki de Valencia ile ilgili o budalaca konuşmadan kaynaklandı. Belki de atlarına bakmaya giden bir adamın başarısızlığından. Anlattığım öyküyle onu çok yaraladım. Öldür onu, eyvallah. Yerin dibine batır, eyvallah; ama yaralamak, işte o olmaz.”

“Nasıl biraraya geldiniz onunla?”

“İnsan birine nasıl takılır? Hareketin ilk günlerinde, ondan da önce bir işe yarıyordu. Adam gibi adamdı. Ama şimdi tükendi. Tıpa çıkarıldı, şarap aktı döküldü.”

“Hoşlanmıyorum ondan.”

“O da senden hoşlanmıyor. Nedeni de var. Dün gece onunla yat-tım.” Şimdi gülümsüyordu kadın. Başını sallayarak, “*Vamos a ver*” dedi. “Dedim ki ona, ‘Pablo, yabancıyı niye öldürmedin?’ ‘İyi bir oğlan o Pilar’ dedi. ‘İyi bir oğlan.’ O zaman da ‘Şimdi emirleri benim verdiğimi anladın mı’ dedim ona. ‘Evet, Pilar. Evet’ dedi. Sonra gece onun ağladığını duydum. Kesik kesik, çok çirkin bir biçimde ağlıyordu. Bir erkeğin sanki içinde onu sarsan bir hayvan varmışçasına ağ-layışı vardır ya, işte onun gibi... ‘Neyin var Pablo?’ dedim ona, sarılıp kucakladım onu. ‘Hiçbir şeyim yok Pilar. Bir şeyim yok’ dedi, ama ‘Evet. Bir şey var sende’ diye üsteledim. ‘Adamlar’ dedi. ‘Beni nasıl da yüzüstü bıraktılar. *Gente*’ dedi. ‘Evet ama benimle birlikteler’ de-dim. ‘Ben de senin kadınınim,’ ‘Pilar’ dedi, ‘treni iyi anımsa...’ Sonra da ‘Tanrı yardımcın olsun Pilar’ dediğinde, ‘Tanrı da nereden çıktı şimdi?’ dedim ona. ‘Ne biçim konuşma bu?’ ‘Evet’ dedi, ‘Tanrı ve *Vir-gen*’. ‘*Qué va*, Tanrı ve Virgen’ dedim ona. ‘Yaraşır sözler mi bunlar?’ ‘Korkuyorum ölmekten Pilar’ dedi. ‘*Tengo miedo de morir*. Anlıyor musun?’ ‘Öyleyse bas git yataktan’ dedim ona. ‘Bu yatakta bana, sana, bir de korkularına yetecek kadar yer yok.’ Sonra çok utandı, sesini kesti, ben de uyudum; ama tam bir yıkıntı o.”

Robert Jordan bir şey söylemedi.

“Tüm yaşamımda ara ara bu kaygı burkar yüreğimi” dedi kadın. “Ama Pablo’nunkine benzemez. Kararımı etkilemez.”

“İnanıyorum buna.”

“Bir kadının belli günleri gibidir belki” dedi kadın. “Belki önem-sizdir.” Ara verdi bir süre, sonra konuşmasını sürdürdü: “Cumhuriyet’e gözüm kapalı inanmışım ben. Cumhuriyet’e tüm yüreğimle inanıyor-um, inançlıyım. Dinsel inancı olanların gizemli şeylere inancı gibi inanıyorum ona.”

“Sana inanıyorum.”

“Peki senin de inancın aynı mı?”

“Cumhuriyet’e mi?”

*) Virgen: Bakire Meryem.

“Evet.”

“Evet” dedi Robert Jordan. Bunun doğru olduğunu umuyordu.

“Sevindim” dedi kadın. “Peki korkmuyor musun?”

“Ölmekten korkmuyorum” dedi yürekten Robert Jordan.

“Ya başka korkuların yok mu?”

“Görevimi yapmam gerektiği gibi yapamamaktan korkuyorum yalnızca.”

“Öbürü gibi yakalanmaktan korkmuyor musun?”

“Hayır” dedi içtenlikle Robert Jordan. “Bundan korkarsan kafanı öylesine kurcalar ki, hiçbir işe yaramazsın.”

“Çok soğuk bir delikanlısın sen.”

“Hayır” dedi Robert Jordan. “Hiç sanmam.”

“Evet. Düşüncelerin açısından demek istiyorum.”

“Yapacağım işle çok dolu olduğu içindir.”

“Yaşamın keyifli yanlarından zevk almaz mısınız peki?”

“Elbette. Hem de çok. Ama işime karıştırmam onları.”

“İçkiyi seviyorsun, biliyorum. Gördüm.”

“Evet, çok severim. Ama işime karıştırmam.”

“Ya kadınlar?”

“Çok hoşlanırım onlardan; ama önemsemem onları.”

“Aldırmaz mısınız onlara?”

“Aldırırım. Ama beni gereğince etkileyecek bir kadın bulamadım.”

“Yalan söylüyorsun bence.”

“Belki, birazcık.”

“Maria’yi seviyorsun.”

“Evet. Birdenbire ve çok fazla.”

“Ben de öyle. Onu çok seviyorum. Evet. Çok.”

“Ben de” dedi Robert Jordan, sesinin boğuklaşmaya başladığını duyumsayabiliyordu. “Ben de, evet.” Bunu söylemek zevk veriyordu ona, İspanyolca çok ciddi bir ifadeyle söyledi bunu: “Onu çok seviyorum.”

“El Sordo’yu gördükten sonra sizi baş başa bırakacağım.”

Robert Jordan bir şey söylemedi. Sonra, “Gerekli değil” dedi.

“Evet, aslanım. Gerekli. Çok zamanımız yok.”

“Elimde mi gördün bunu?” diye sordu adam.

“Hayır. O el saçmalığını aklından çıkar.”

Kadın Cumhuriyet'e zararı dokunabilecek başka her şeyle birlikte falı da silmişti.

Robert Jordan sesini çıkarmadı. Mağaranın içinde bulaşıkları ortalıktan kaldıran Maria'ya bakıyordu. Maria ellerini silip döndü, adama gülümsedi. Pilar'ın ne söylediğini duymamıştı ama Robert Jordan'a gülümsediğinde sarı yağız teni kıpkırmızı oldu, sonra yine gülümsedi.

"Gündüzünüz de var" dedi kadın. "Geceniz var ama gündüzünüz de var. Gerçi benim zamanımda Valencia'daki kadar bolluk yok. Ama birkaç yaban çileği falan toplayabilirsiniz." Bir kahkaha attı.

Robert Jordan kolunu kadının kocaman omzuna attı. "Seni de seviyorum" dedi. "Seni çok seviyorum."

Kadın bu yakınlıktan hafif rahatsız olmuştu: "Tam bir Don Juan Tenorio'sun sen" dedi. "Herkesi sevmeye başladın. İşte Agustín geliyor."

Robert Jordan mağaraya girip Maria'nın durduğu yere yürüdü. Kız adamın kendisine doğru gelişini izledi. Gözleri ıslık ıslık oldu. Yanakları, boynu kızarmıştı yine.

"Selam küçük tavşan" dedi adam, kızı dudağından öptü. Kız adamı sıkı sıkıya kendisine çekip yüzüne baktı: "Selam, selam. Selam" dedi.

Hâlâ masada oturmuş sigara içen Fernando, ayağa kalktı. Başını sallaya sallaya uzaklaştı. Duvara dayadığı karabinasını aldı.

"Çok saygısızca bu" dedi Pilar'a. "Hiç hoşlanmadım bundan. Kıza göz kulak olmalısın."

"Oluyorum" dedi Pilar. "Bu yoldaş onun *novio*'su."

"Ah" dedi Fernando. "O zaman başka, madem ki yavuklu onlar, o zaman bunu olağan karşılıyorum."

"Sevindim" dedi kadın.

"Ben de öyle" diye ağırbaşlılıkla onayladı Fernando. "*Salud*, Pilar."

"Nereye gidiyorsun?"

"Tepedeki karakola, Primitivo'nun nöbetini alacağım."

Agustín, bu ufak tefek ağırbaşlı adamla karşılaştığında, "Ne cehennem gidiyorsun?" diye sordu.

"Nöbetime" dedi onurlu bir tavırla Fernando.

"Nöbetin" dedi Agustín alayla. "Nöbetinin içine edeyim." Sonra kadına döndü: "Başında duracağım o pespaye hangi anasının şeyinde?"

“Mağarada” dedi Pilar. “İki torba. Ayrıca senin ağzının bozukluğundan da bıktım artık.”

“Bıkkınlığının da ağız bozukluğunun da içine edeyim” dedi Agustin.

“Öyleyse git kendini yaptır” dedi Pilar adama kızmaksızın.

“Ananı yaptır sen” diye karşılık verdi Agustin.

“Senin hiç anan olmadı ki” dedi Pilar ona. Sövgüler şimdi açıkça dile getirilmeden, yalnızca dokundurularak İspanyolcanın biçimsel özelliğinden yararlanılarak sıralanıyordu.

Agustin gizli bir şey sorar gibi, “Ne yapıyorlar orada?” diye sordu.

Pilar, “Hiçbir şey” dedi adama. “*Nada*. Ne de olsa bahar geldi, hayvan.”

Sözcüğün tadını çıkararak, “Hayvan” dedi Agustin. “Hayvan. Sen de orospuların en büyüğünün kızıydın. Baharın içine yapayım.”

Pilar adamın omzuna bir şaplak attı.

“Ah sen” dedi, o gümbür gümbür kahkahasıyla güldü. “Sövmede çeşitten yoksunsun. Ama etkileyicisin. Uçakları gördün mü?”

“Motorlarının içine edeyim” dedi Agustin, başıyla onaylayarak, alt dudağını ısırıldı.

“Önemli bir şey bu” dedi Pilar. “Gerçekten önemli bir şey. Ama yerine getirilmesi de gerçekten çok güç.”

Agustin sırttı: “Bu yükseklikte, evet, *Desde luego*. Ama şakaya vurmak daha iyi.”

“Evet” dedi Pablo’nun kadını. “Şakaya vurmak daha iyi. Sen de iyi bir adamsın, zorla şaka yapıyorsun.”

“Dinle Pilar” dedi Agustin ciddi bir ifadeyle, “Birtakım hazırlıklar var. Doğru değil mi?”

“Sence nedir?”

“Daha kötüsü olamayacak bir pislik. Bir sürü uçaktı be kadın, bir sürü uçak.”

“Sen de öbürleri gibi korktun mu onlardan?”

“*Qué va*” dedi Agustin. “Neye hazırlanıyorlar dersin?”

“Bak” dedi Pilar. “Köprü işi için gelen bu oğlandan Cumhuriyet’in bir saldırıya hazırlandığı anlaşılıyor. Uçaklardan da faşistlerin bu saldırıyı karşılamaya hazırlandıkları belli oluyor. Ama uçaklarla bu gösteri niye?”

“Bu savaşta salaklıkların ucu bucağı yok” dedi Agustín. “Bu savaşta akıl sır ermez bir saçmalık var.”

“Besbelli” dedi Pilar. “Yoksa burada olamazdık.”

“Evet” dedi Agustín. “Bir yıldır alıklık denizinde yüzüyoruz. Ama Pablo çok kavrayışlı bir adamdır. Pablo cin fikirlidir.”

“Niye söylüyorsun bunu?”

“Söylüyorum işte.”

“Ama anlaman gerek” diye açıklama yaptı Pilar. “Artık bir tek cin fikirlilikle paçayı kurtarmak için çok geç; Pablo öbürünü de yitirdi.”

“Anlıyorum” dedi Agustín. “Gitmemiz gerektiğini biliyorum. Sonunda kazanıp yaşamımızı sürdürebilmek için köprüleri havaya uçurmak zorundayız. Ama Pablo şimdi ödlekleştiği için, çok kurnazlaştı.”

“Ben de kurnazım.”

“Hayır, Pilar” dedi Agustín. “Sen kurnaz değilsin. Yürekliisin. Bağlısın. Kararlısın. Sezgilerin güçlü. Çok kararlı, çok yürekliisin. Ama kurnaz değilsin.”

Kadın düşünceli düşünceli, “Buna inanıyor musun?” diye sordu.

“Evet Pilar.”

“Oğlan çok kurnaz” dedi kadın. “Kurnaz ve soğuk. Kafası da buz gibi.”

“Evet” dedi Agustín. “İşini biliyor olmalı, yoksa ona vermezlerdi bu işi. Ama onun kurnaz olup olmadığını bilmiyorum. *Bildiğim*, Pablo’nun kurnazlığıdır.”

“Ama korkusu ve eyleme geçmek istememesi yüzünden beş para etmez.”

“Ama yine de kurnazdır.”

“Nedir dilinin altındaki?”

“Hiçbir şey. Aklın kantarına vurup düşünmeye çalışıyorum. şu sıra akıllıca davranmak zorundayız. Köprü işinden sonra çarçabuk buradan ayrılmamız gerekiyor. Her şey hazır olmalı. Nereye, nasıl gideceğimizi bilmemiz gerek.”

“Elbette.”

“Bu işi Pablo yapmalı. Bu iş kurnazlıkla yapılmalı.”

“Pablo’ya güvenim yok.”

“Bu işte olmalı.”

“Yok. Sen onun nice bitik olduğunu bilmiyorsun.”

"*Pero es muy vivo*. Çok kurnazdır o. Eğer bu işi kurnazca yapmazsak anamız bellendir."

"Düşüneceğim bunu" dedi Pilar. "Düşünmek için tam bir gün var önümde."

Agustin, "Köprüler için delikanlı" dedi. "Bu işi biliyor olmalı. Öbürünün tren işini örgütleyişindeki inceliği anımsa."

"Evet" dedi Pilar. "Gerçekte her şeyi tasarlayan oydu."

"Enerji ve kararlılık için sen" dedi Agustin. "Ama taşınma işi için Pablo. Geri çekilme için Pablo. Şimdi onu, bu işi incelemeye zorla."

"Sen akıllı bir adamsın."

"Akıllı, evet" dedi Agustin. "Ama *sin picardia*.* Bu iş için Pablo."

"Korkusu bilmem nesiyle mi?"

"Korkusu ve bilmem nesiyle."

"Peki köprülere ne dersin?"

"Zorunlu. Bildiğim bu. Yapmamız gereken iki şey var. Buradan ayrılmalıyız ve kazanmalıyız. Kazanacaksa köprüyü uçurmak zorundayız."

"Pablo bunca kurnazsa niye göremiyor bunu?"

"Zayıflığı yüzünden her şeyin olduğu gibi kalmasını istiyor. Zayıflığının girdabında kalmak istiyor. Ama ırmak sürekli yükselmekte. Bu da bir değişimi zorunlu kılıyor. Bu değişiklikte kurnaz olacaktır Pablo. *Es muy vivo*."

"Oğlanın onu öldürmemiş olması çok iyi."

"*Qué va*. Çingene dün gece onu öldürmemi istedi. Bu çingene hayvanın teki."

"Sen de bir hayvansın" dedi kadın. "Ama akıllısın."

"İkimiz de akıllıyız" dedi Agustin. "Ama yetenekli olan Pablo."

"Ama dayanılması çok güç. Nice bitik olduğunu bilmiyorsun."

"Bilmiyorum ama o bir yetenektir. Bak Pilar. Savaşmak için gereksineceğin tek şey akıldır. Ama onu kazanmak için yeteneğe ve malzemeye de gereksinimin vardır."

"Düşüneceğim bunu" dedi kadın. "Şimdi yola koyulmamız gerek. Geç kaldık." Sonra sesini yükselterek, "İngiliz!" diye seslendi. "*Inglés!* Hadi davran! Gidelim."

*) Sin picardia: Şaka bir yana.

Pilar, "Hele bir soluklanalım" dedi Robert Jordan'a. "Otur şuraya Maria, dinlenelim."

"Yola devam etmeliyiz" dedi Robert Jordan. "Oraya vardığımızda dinlenirsiniz. Bu adamı bir an önce görmeliyim."

Kadın, "Göreceksin onu" dedi adama. "Acelelerimiz yok. Otur hele, Maria."

"Haydi" dedi Robert Jordan. "Tepede dinleniver."

"Şimdi dinleneceğim" dedi kadın, derenin yanına oturdu. Kız kadının yanına, çalıkların üzerine çöktü, güneş saçlarında parlıyordu. Bir tek Robert Jordan ayakta idi, dik dağın yamacındaki çayırılığa bakıyordu. Çayırılığın ortasındaki derede de alabalıklar kaynaşıyordu. Durduğu yerde boyuna yaklaşan çalıklar vardı. Çayırın alt bölümünde çalılığın yerini alan sarı eğreltiotlarının arasından kurşuni kaya parçaları yükseliyordu. Aşağıda ise çam ağaçları uzanıyordu.

"El Sordo'nun yerine ne kadar var?" diye sordu Robert Jordan.

"Çok değil" dedi kadın. "Bu açık arazinin karşı yakasından sonrakı koyaktan aşağıda, derenin, pınar başındaki ağaçlığın üstünde. Sen hele otur şimdi de bırak şu ciddiliğini bir yana."

"Onu görüp işi bağlamak istiyorum."

"Bense, ayaklarımı suya sokmak istiyorum" dedi kadın, ip tabanlı ayakkabılarını çıkarıp, kalın yün çoraplarını sıyırarak; sağ ayağını dereye soktu. "Aman Tanrım, buz gibi."

Robert Jordan, "Atları almalydık" dedi ona.

"Benim keyfim yerinde" dedi kadın. "Özlediğim bir şeydi bu. Zorun ne senin?"

"Hiçbir şey, yalnızca acelem var."

"Öyleyse sakın ol. Zamanımız bol. Ne güzel bir gün, ben de çam ağaçlarının ortasında olmadığım için çok mutluyum. İnsanın çam

ağaçlarından böyle usanabileceğini düşünemezsiniz. Sen çamlardan bıkmadın mı, *guapa?*”

“Ben seviyorum onları” dedi kız.

“Neyini sevebilirsin ki?”

“Kokusunu seviyorum, ayağımın altına iğnelerinin dokunuşunu. Ağaçların tepesindeki esintiyi, birbirlerine değdiklerinde çatırdayışlarını seviyorum.”

“Her şeyi seviyorsun sen” dedi Pilar. “Biraz daha iyi yemek pişirebilsen herhangi bir erkek için bulunmaz bir armağan olursun. Ama çam ormanı insanın içini karartır. Kayın ormanı görmemiştir sen hiç, ne de meşe ormanı, ya da kestane ormanı. Orman bunlardır işte. Bu ormanlarda her ağaç birbirinden değişik, özellik vardır, güzellik vardır. Çam ormanı iç bayıltır. Sen ne dersin *Inglés?*”

“Ben de severim çamları.”

“*Pero, venga*” dedi Pilar. “Ah siz ikiniz. Ben de severim çamları ama bu çamların arasında çok uzun kaldım. Ayrıca dağlardan da usandım. Dağlarda yalnızca iki yön vardır. Bir aşağı bir yukarı, aşağısı yalnızca yola ve faşistlerin kentlerine çıkar.”

“Hiç Segovia’ya gittin mi?”

“*Qué va*. Bu yüzle mi? Tanınan bir yüzdür bu.” Maria’ya, “Çirkinliğimi nasıl buluyorsun güzelim?” dedi.

“Çirkin değilsin sen.”

“*Vamos*. Çirkin değilmişim! Çirkin doğdum ben. Tüm yaşamım boyunca çirkindim. Sen, *Inglés*, kadınları hiç tanımayan sen. Çirkin bir kadının duygularını bilir misin? Tüm yaşamım boyunca çirkin olmanın, içinden güzel olduğunu duyumsamanın ne demek olduğunu bilir misin? Olağanüstüdür.” Öbür ayağını da dereye soktu, sonra çıkardı. “Tanrım, buz gibi. Şu kuyruk sallayana bakın” diyerek deredeki bir taşın üzerinde aşağı yukarı kımıldayıp duran boz bir topa benzeyen kuşu gösterdi. “Bunlar bir işe yaramazlar. Ne öterler, ne de etleri yenir. Bir tek kuyruklarını aşağı yukarı sallarlar. Bir sigara ver bana *Inglés*” dedi, sigarayı alıp gömleğinin cebindeki çelik çakmakla yaktı. Sigaradan bir nefes çekip Maria ile Robert Jordan’a baktı:

“Yaşam çok garip” dedi, dumanı burun deliklerinden bıraktı.

“Sağlam bir erkek olurdum ben; ama kadını, üstelik çirkinim. Yine de birçok erkek abayı yaktı bana, ben de birçok erkeğe tutuldum. Çok

garip. Dinle, ilginçtir bu. Bak bana, ne denli çirkinim. İyice bir bak, *Inglés*.”

“Çirkin değilsin sen.”

“*Qué no?* Maval okuma bana. Yoksa...” derinden bir kahkaha attı. “Seni etkilemeye mi başladı? Yok şakaydı bu. Hayır. Bak şu çirkinliğe. Ama insanın içinde bir adam seni sevdi mi onu kör eden bir duygu var. Sen bu duyguyla onu kör edersin, kendini de kör edersin. Sonra bir gün, hiçbir neden yokken, seni gerçekte olduğun gibi çirkin görür, artık kör değildir, sonra da sen onun seni gördüğü gibi kendini çirkin görürsün, erkeğini ve duygunu yitirirsin. Anlıyor musun *guapa?*” Kızın omzunu okşadı.

“Hayır” dedi Maria. “Çünkü sen çirkin değilsin.”

Pilar, “Yüreğini değil, kafanı kullanmaya çalış da dinle” dedi. “Çok ilginç şeyler anlatıyorum sana. Bu senin ilgini çekiyor mu, *Inglés?*”

“Evet. Ama gitmemiz gerek.”

“*Qué va*, git öyleyse. Benim rahatım yerinde. Sonra...” diye sözlerini sürdürdü kadın. Şimdi öğrencilere ders veriyormuşçasına Robert Jordan’a hitap ediyordu. “Benim kadar çirkin olduğun zaman, bir kadının olabileceği kadar çirkin olduğun zaman, bir süre sonra, bu duygu, o budalaca güzel olduğun duygusu yeniden ağır ağır serpilmeye başlar içinde. Lahana gibi boy atar. Sonra bu duygu iyice olgunlaştığında başka bir erkek görür seni, güzel olduğunu düşünür ve her şey yeni baştan başlar. Şimdi görünüşe göre benden geçti artık, ama yine gelebilir. Şanslısın sen *guapa*, çirkin olmadığın için.”

“Ama *çirkinim* ben” diye diretti Maria.

“*Ona* sor” dedi Pilar. “Ayaklarını da dereye sokma, doñar sonra.”

Maria, “Roberto gitmemiz gerektiğini söylüyorsa, sanırım gitmeliyiz” dedi.

“Beni dinlesene sen” dedi Pilar. “Bu işte senin Roberto’n kadar tehlikeye atmışım kendimi ve burada derenin yanında mis gibi dinleniyoruz, daha çok zamanımız var diyorum. Dahası konuşmak istiyorum. Elimizdeki tek uygarca şey bu. Başka türlü nasıl oyalayabiliriz kendimizi? Söylediklerim ilgini çekmiyor mu *Inglés?*”

“Çok güzel konuşuyorsun. Ama beni güzellikten çirkinlikten daha çok ilgilendiren başka şeyler var.”

“Öyleyse seni ilgilendiren şeyden söz edelim. Hareketin başlangıcında neredeydin?”

“Kasabamda.”

“Avila mı?”

“*Qué va*, Avila.”

“Pablo Avila’lı olduğunu söylemişti.”

“Atıyor. Kendi kasabasından olacağına büyük bir kentli olmak isterdi. Bu kentten o” diyerek kentin adını söyledi.

“Peki ne oldu?”

“Çok şey” dedi kadın. “Çok şey. Hepsi de çirkin bir sürü şey. Hatta görkemli olanlar bile çirkin.”

“Bunu anlatsana bana” dedi Robert Jordan.

“İnsanlıktan uzak şeyler” dedi kadın. “Kızın önünde anlatmak istemem.”

“Anlat” dedi Robert Jordan. “Eğer kıza göre değilse o dinlemeyiverir.”

“Dinleyebilirim” dedi Maria. Elini Robert Jordan’ın elinin üzerine koydu. “Dinleyemeyeceğim hiçbir şey yoktur.”

“Sorun senin dinleyip dinleyemeyeceğin değil” dedi Pilar. “Sorun bunu sana anlatıp kötü düşler görmene yol açıp açmamam.”

“Bir öykü yüzünden kötü düşler göreceksin değilim” dedi Maria kadına. “Başımıza gelenlerden sonra bir öykünün beni kötü düşlere daldıracağını nasıl düşünürsün?”

“Belki *Inglés*’in uykusu kaçır.”

“Dene de gör.”

“Yok, *Inglés*. Şaka yapıyorum. Hareketin küçük bir kentte başla-yışına tanık oldun mu sen?”

“Hayır” dedi Robert Jordan.

“Ohoo, hiçbir şey görmemişsin. Şimdi bitik bir Pablo gördün ama onu o gün görmeliydin.”

“Anlatsana.”

“Yok, anlatmak istemiyorum.”

“Anlat, anlat.”

“Peki öyleyse. Olduğu gibi anlatacağım. Ama sen *guapa*, seni rahatsız edecek olursa söyle bana.”

“Beni rahatsız ederse dinlemem” dedi kadına Maria. “Bir sürü şeyden daha kötü olamaz.”

“Olabilir bana sorarsan” dedi kadın. “Bir sigara daha ver bana *Inglés* ve *vamonos*.”

Kız derenin kıyısındaki çalılığa yaslandı, Robert Jordan ise yere uzandı. Omuzları yere, başı da bir çalı tümseğine yaslanmıştı. Uzanıp Maria'nın elini buldu, elinin içine aldı, kız elini açana değin iki eli çalılıya sürttü. Kız Pilar'ı dinlerken elini adamın elinin üzerinde tuttu.

Pilar, "Civile'ler kışlada teslim olduğunda sabahın körüydü" diye başladı söze.

"Kışlaya baskın mı yaptınız?" diye sordu Robert Jordan.

"Pablo kışlayı karanlıkta kuşatmış, telefon tellerini kesmiş, bir duvarın altına dinamit yerleştirip *guardia civil*'i teslim olmaya çağır-mıştı. Teslim olmadılar. Gün ışıdığıında duvarı uçurdu havaya. Çatış-ma oldu. İki *civil* öldü. Dördü yaralandı, dördü de teslim oldu.

Hepimiz sabahın ilk ışıklarında damlarda, yerlerde, duvarların ve binaların diplerinde yatıyorduk. Patlamanın yarattığı toz bulutu daha dinmemişti, çünkü göğe değin yükselmişti; onu sürükleyip gö-türecek bir esinti bile yoktu. Hepimiz binanın yıkılmış yanına ateş ediyorduk, dolduruyorduk silahlarımızı, yine ateş ediyorduk toz bu-lutunun içine; içeride hâlâ tüfek parıltıları görülüyordu, sonra duma-nın içinden biri bağırdı, ateş kesildi. Ellerini havaya kaldırmış dört *civil* çıktı. Çatının büyük bölümü göçmüştü, duvar tümüyle yıkılmış-tı, böylece dışarı çıkıp teslim oldular.

'Daha kimse var mı içeride?' diye bağırdı Pablo.

'Yaralılar var.'

'Bunlara göz kulak olun' dedi Pablo ateş ettiğimiz yerden, çıkan dört adama. *Civil*'lere, 'Durun orada. Duvara yaslanın' dedi. Dört *civil* üstleri başları toza dumana bulanmış, pislik içinde duvara yasla-nıp durdular. Dört adam tabancalarını; onlara doğrultmuş kımıldamalarına bile izin vermiyorlardı. Pablo'yla öbürleri de yaralıların işini bitirmek için içeri daldı.

Bu işi bitirdikten, yaralıların sesi kesildikten, kışlada silahların gürültüsü, iniltiler, haykırışlar duyulmaz olduktan sonra, Pablo'yla öbürleri dışarı çıktı. Pablo çiftesini omzuna atmış, eline de bir mav-zer almıştı.

'Bak Pilar' dedi. 'Bu kendini öldüren subayın elindeydi. Ben hiç tabanca kullanmadım. Hey sen' dedi muhafızlardan birine, 'bunun nasıl çalıştığını göster bana. Hayır gösterme. Anlat.'

Kışlanın içinde silahlar atıldığında şakır şakır terleyen, ağızla-rını açıp tek bir sözcük bile söylemeyen dört *civil* duvara yaslanmış

duruyordu. Yüzleri benimkinin modeli, *guardias civil* yüzlü, uzun boylu adamlardı hepsi de. Benimkinden tek farkı bu son sabahlarında tıraş olamadıkları için çenelerinin ince bir sakal örtüsüyle kaplı olmasıydı; duvara yaslanmış kımıldamaksızın duruyorlar, hiçbir şey söylemiyorlardı.

En yakınındakine, 'Hey sen' dedi Pablo. 'Bunun nasıl çalıştığını anlat bana.'

Adam kupkuru bir sesle, 'Küçük mandalı aşağı çek' dedi. 'Namlu kapağını geri çek ve bırak.'

'Nedir namlu kapağı dediğin?' diye sordu, dört *civil*'e bakarak, 'Nedir namlu kapağı?'

'Tabancanın üzerindeki parça.'

Pablo mekanizmayı geriye doğru çekti ama kapak sıkıştı. 'Bu da nesi?' dedi, 'Sıkışıp kaldı. Bana yalan attınız.'

Civil, 'Daha geri çek onu, sonra da hafifçe ileriye doğru bırak' dedi. Hiç böylesi bir ses tonu duymamıştım. Güneşsiz bir sabahtan daha kurşuniydi.

Pablo adamın dediklerini yaptı, kapağı çekip bıraktı. Parça ileriye doğru gidip yerine oturdu, tabancanın horozu kuruldu. Çirkin bir tabancaydı, yuvarlak tutamağı ufacık, namlusu ise kocaman, yassı ve hantaldı. Tüm bu işler olup biterken *civil*'ler onu izliyor, hiçbir şey söylemiyorlardı.

Biri Pablo'ya, 'Ne yapacaksınız bize?' diye sordu.

'Vurup öldüreceğiz' dedi Pablo.

Kupkuru ses tonuyla, 'Ne zaman?' diye sordu adam.

'Şimdi' dedi Pablo.

'Nerede?' diye sordu adam.

'Burada' dedi Pablo. 'Burada. Şimdi. Burada ve şimdi. Diyecek bir şeyin var mı?'

'*Nada*' dedi *civil*. 'Bir şeyim yok. Ama çirkin bir şey bu.'

'Sen de çirkin bir şeysin zaten' dedi Pablo. 'Köylülerin katilleri. Ananı bile vurup öldürürsün sen.'

'Ben kimseyi öldürmedim' dedi *civil*. 'Anamı da ağzına alma.'

'Nasıl ölüneceğini göster bize. Sen, işi hep öldürme olan herif.'

Başka bir *civil*, 'Bizi aşağılamanın gereği yok' dedi. 'Nasıl ölüneceğini biliriz biz.'

'Başınızı duvara yaslayıp diz çökün' dedi onlara Pablo. *Civil*'ler birbirlerine baktılar.

'Diz çökün diyorum size' dedi Pablo. 'Haydi, diz çökün!'

Civil'lerden biri Pablo'ya tabancayı anlatan en uzun boylularına, 'Sen ne dersin Paco?' dedi. Kol ağızlarında onbaşı şeritleri vardı adamın, sabahın köründe hava serin olmakla birlikte şakır şakır terliyordu. 'Diz çökmüşsün çökmemişsin' diye yanıtladı, 'hiç önemi yok.' İlk konuşan, 'Toprağa daha yakın olur' dedi. Şaka yapmayı denemişti ama hepsi de şaka kaldıramayacak denli ciddiydiler, hiçbiri gülümsemedi.

'Diz çökelim öyleyse' dedi ilk *civil*, dördü birden diz çöktü. Başları duvara dayalı, elleri iki yanlarına sarkmış çok tuhaf bir görünümüleri vardı. Pablo arkalarına geçip, sırayla her birinin kafasına ateş etti tabancayla. Birini bırakıp öbürüne geçiyor, tabancanın namlusunu kafalarının arkasına dayayıp, ateş ettiğinde, ateş ettiği adam kayıp yere yuvarlanıyordu. Hâlâ kulaklarımdadır tabancanın sesi, tiz ama yine de boğuk bir ses. Namlunun sarsılışı, adamın kafasının öne doğru düşüşü gözlerimin önünden gitmiyor. Biri tabanca kafasına dayandığında hiç kımıldamamıştı bile. Biri başını öne doğru itmiş, alnını taşa yapıştırmıştı. Birinin tüm gövdesi titriyordu, kafası sallanıyordu. Biri gözlerini elleriyle kapatmıştı. Bu sonucusuydu. Pablo onları bırakıp elinde tabancasıyla bize doğru geldiğinde dört ceset duvarın dibine yığılıp kalmıştı.

'Bunu benim için tutuver, Pilar' dedi. 'Horozun nasıl boşaltılacağını bilmiyorum.' Tabancayı bana verip kışlanın duvarına yaslanmış yerde yatan dört muhafıza bakmaya başladı. Bizimle birlikte olanlar da orada durmuş cesetlere bakıyor, tek kelime etmiyorlardı.

Kenti ele geçirmiştik, daha sabahın körüydü, kimse bir lokma bir şey yememiş, kahve içmemişti. Birbirimize bakıyorduk, hepimiz kışlada toz toprak içinde kalmıştık, tıpkı harman yerindekiler gibi. Ben tabanca elimde duruyordum, çok ağırdı, duvara yaslanmış ölü muhafızlara baktığımda midem kalktı; bizim gibi onlar da toz toprak içindeydiler, külrengine dönmüştü üstleri başları ama şimdi yattıkları duvarın yanındaki kuru toprağı kanlarıyla ıslatmaya başlamışlardı. Biz orada dikilmiş dururken, güneş uzaktaki tepelerin üzerinden yükselmiş, durduğumuz yolu, kışlanın beyaz duvarını aydınlatıyordu. Havadaki tozlar bu ilk gün ışığıyla altın rengine dönüşmüştü. Yanım-

da duran köylü, kışlanın duvarına, orada yatanlara baktı, sonra bize, sonra da güneşe çevirdi gözlerini ‘Vaya’ dedi, ‘yeni bir gün başlıyor.’

‘Gidip kahve içelim artık’ dedim.

‘Bak bu çok iyi Pilar’ dedi. Hep birlikte kent alanına indik. Köyde en son vurduklarımız bunlardı.”

“Peki öbürlerine ne oldu?” diye sordu Robert Jordan. “Köyde başka faşist yok muydu?”

“*Qué va*, başka faşist yok muydu ha? Yirmiden çok faşist vardı. Ama hiçbiri vurulmadı.”

“Ne oldu peki?”

“Pablo öldüresiye dövdürdü onları sopayla, sonra da yar’ın tepesinden ırmağa attırdı.”

“Yirmisini de mi?”

“Anlatacağım sana. Öyle kolay değildi bu iş. Meydanda insanların ölesiye dövülüşüyle, ırmağın üzerindeki yar’ın tepesindeki benzer bir sahneyi bir daha görmek istemem.

Kent, ırmağın üzerinde yüksek bir bayırın üzerine kuruludur. Bir meydanı vardır çeşmesi olan; banklar vardır meydanda ve bankları gölgeleyen kocaman ağaçlar. Evlerin balkonları meydana bakar. Altı sokak açılır meydana; meydanı çevreleyen evler bir kemer altı oluşturur, öyle ki güneş ortalığı cayır cayır kavurduğunda insan kemer altının gölgesinde dolaşabilir. Meydanın üç yanı da kemerlidir, dördüncü yanında da ağaçların gölgelediği bir kaldırım vardır. Bu ağaçlar ırmağın aktığı yar’ın kıyısındadır. Yar’ın yüksekliği üç yüz kademdir.

Bu işi de kışlaya saldırı gibi Pablo düzenledi. Önce sokakların girişlerini arabalarla kapattı, sanki bir *capea*, amatör bir boğa güreşçisi için meydanı düzenliyormuşçasına. Faşistlerin tümü meydanın bir yanındaki en büyük bina olan *Ayuntamiento*’ya, belediye binasına tıkmıştı. Kentin saati bu binanın duvarına yerleştirilmiştir, faşistlerin kulüpleri de kemer altındaki binalardan birindeydi. Kulüplerinin önündeki kaldırıma, kemer altına, kulüplerinin koltuklarını, masalarını atar, otururlardı. Hareketten önce orada aperatif almak âdetleniydi. Koltuklar ve masalar hasırdandı. Bir kafeye benzerdi ama çok daha havalıydı.”

“Onları ele geçirmek için hiç çatışma olmadı mı peki?”

*) Vaya: Haydi!

“Pablo gece, kışlaya saldırmadan önce onları kısıvrak yakalamıştı. Kışlayı çoktan kuşatmıştı. Saldırı başladığında hepsi evlerinde kısıvrak yakalanmışlardı bile. Akıllıcaydı bu. Pablo iyi bir örgütçüdür. Yoksa *guardia civil*'in kışlasına saldırırken adamlar yanlardan ve arkadan Pablo'nun üzerine gelirlerdi.

Pablo çok akıllıdır ama çok da acımasızdır. Bu köyü ele geçirme işini çok iyi planlayıp düzenledi. Dinle bak. Saldırı başarıya ulaştıktan, son dört muhafız da teslim alınıp duvara yaslanıp öldürüldükten sonra, ilk otobüslerin kalktığı köşenin yanındaki her zaman en erken açılan kafede sabah kahvemizi içtik. Sonra Pablo meydanın düzenlenmesi işine girişti. Tıpkı *capea* için olduğu gibi arabalar yığıldı yan yana, bir tek ırmağa doğru açılan taraf kapatılmadı. Burası açık bırakıldı. Sonra Pablo papaza faşistlerin günah çıkarmasını, gerekli duaları etmesini buyurdu.”

“Nerede yapıldı bu?”

“Dedim ya, *Ayuntamiento*'da. Dışarıya büyük bir kalabalık toplanmıştı, içeride papaz işini yaparken, dışarıda birtakım edepsizlikler, açık saçık bağırışmalar olmuyor değildi ama insanların çoğu çok ağırbaşlı ve saygılıydı. Şaka yapanlar, kışlanın ele geçirilişini kutlamak için şimdiden kafayı çekmiş olanlardı. Sabah akşam dut gibi sarhoş dolaşan beş para etmez kimseler de vardı aralarında. Papaz içeride görevini yaparken Pablo meydandakileri iki sıra yaptı. Halat çekme yarışı için adamları yerleştirirsin ya, işte onun gibi. Ya da bir kentte bisiklet yarışının sonunu izlemek için toplananların yaptığı gibi. Hani yalnızca aralarından bisikletçilerin geçmesine yetecek kadar yer bırakırlar ya, işte öyle. Ya da dinsel bir törende kutsal görüntünün geçişine izin verecek biçimde sıralanır gibi yerleştirdi onları. Sıralar arasında iki metre açıklık vardı ve *Ayuntamiento*'nun kapısından yarın kıyısına değin uzanıyordu. Böylelikle *Ayuntamiento*'nun meydana bakan kapısından çıkan biri iki sıra halkı karşısında bulacaktı.

Harman dövmede kullanılanlara benzer sopalarla silahlıydı halk. Birbirlerinden olsa olsa bir sopanın uzunluğu kadar uzakta duruyorlardı. Yeterince sopa sağlanamadığı için hepsinde yoktu. Ama çoğu sopasını her tür tarım aracı satan, faşist Don Guillermo Martin'den almıştı. Bu tür sopası olmayanların ellerinde kalın çoban değnekleri, üvendireler vardı, kimisi tahta yabalar getirmişti, hani samanı karıştırıp dövenden sonra sapları havaya atmakta kullanılan tahta çatalı

yabalar var ya, işte onlardan... Kimisinde oraklar, tırpanlar vardı, ama Pablo bunları en uç noktaya, sıraların yarın kıyısına ulaştığı yere yerleştirdi.

Sıradaki insanlar sessizdi, hava tıpkı bugünkü gibi pırıl pırıldı, şimdi olduğu gibi çok yükseklerde bulutlar vardı, gece kırağı yağdığı için meydan daha toza toprağa bulanmamıştı, ağaçlar sıralardaki adamları gölgeliyorlardı; aslanın ağzındaki pirinç borudan akıp, kadınların su testilerini getirip doldurdukları çeşmenin yalağına dökülen suyun sesi bile işitilebiliyordu.

Yalnızca papazın faşistlerle birlikte görevini yaptığı *Ayuntamiento*'nun yakınlarında şamata oluyordu, bunu çıkaranlar da dediğim gibi daha şimdiden kafayı bulmuş olan değersiz kimselerdi. Bunlar pencerelerin çevresine toplanıyorlar, pencerelerin demir parmaklıkları arasından içeriye açık saçık küfürler yolluyorlar, kaba saba şakalar yapıyorlardı. Sıradakilerin çoğu sessiz sedasız bekliyordu. Birinin, 'Kadınlar da olacak mı?' dediğini duydum bir başkasına.

Öbürü de 'Tanrı vere de olmasa' dedi.

Sonra biri, 'İşte Pablo'nun kadını burada' dedi. 'Hey Pilar, kadınlar olacak mı?'

Adama baktım, bayramlık ceketini giymiş, yüzü gözü ter içinde bir köylüydü. 'Hayır Joaquin' dedim. 'Kadınlar yok. Kadınları öldürmeyiz biz. Kadınlarını niye öldürelim ki?'

Bunun üzerine adam, 'Tanrı'ya şükürler olsun' dedi. 'Kadın yokmuş, peki ne zaman başlayacak?'

Ben de, 'Papaz işini bitirir bitirmez' dedim.

'Ya papaz?'

'Bilmiyorum' dedim ona. Yüzünün buruştuğunu, terin alnından aşağıya doğru aktığını gördüm. 'Ömrümde hiç adam öldürmedim' dedi.

Yanındaki köylü, 'Öyleyse öğreneceksin' dedi, 'Ama bunla vurulduğunda insanın öleceğini sanmam.' Sopasını iki eliyle tutup, ona kuşkuyla baktı. Bir başka köylü, 'İşin güzel yanı da bu' dedi, 'Birçok kez vurulması gerekecek.'

'Valladolid'i ele geçirmiş *onlar*. Avila'yı *onlar* ele geçirmiş' dedi biri. 'Bu kente inmeden önce duydum.'

'Onlar bu kenti hiçbir zaman ele geçiremeyecek. Bu kent bizim. Onlardan önce davrandık' dedim. 'Pablo onların davranmasını bekleyecek biri değildir.'

'Pablo çok becerikli' dedi bir başkası. 'Ama bu *civil*'lerin işini bitirirken pek bencil davrandı. Sence de öyle değil mi Pilar?'

'Evet' dedim. 'Ama şimdi bu işe herkes katılıyor.'

'Evet' dedi adam. 'Bu iş çok iyi düzenlendi. Ama hareketle ilgili niye daha fazla haber alamıyoruz?'

'Kışlaya saldırmadan önce Pablo telefon tellerini kesti. Daha onarılmadılar.'

'Ah' dedi adam. 'Bu nedenle hiç haber alamıyoruz desene. Ben bu haberi sabahın köründe demiryolu şantiyesinde duydum.'

Bana dönüp, 'Bu iş niye böyle yapıyor Pilar?' diye sordu.

'Kurşun harcamamak için' dedim. 'Ayrıca herkesin bu sorumluluğu paylaşması gerek.'

'Başlasın öyleyse. Başlasın. Ona baktığımda adamın ağladığını gördüm.'

'Niye ağlıyorsun Joaquin?' diye sordum ona. 'Ağlayacak ne var bunda?'

'Elimde değil Pilar' dedi, 'Şimdiye değin kimseyi öldürmedim ben.'

Herkesin birbirini tanıdığı, herkesin birbirini her zaman tanımış olduğu küçük bir kentte devrim gününü görmemişsen, hiçbir şey görmemişsin demektir. O gün, meydana iki sıraya dizilmiş olan adamların çoğu tarlada çalışırken giydikleri giysilerini geçirmişlerdi üzerlerine, kente apar topar gelmişlerdi çünkü; ama bir hareketin ilk gününde ne giyeceğini kestiremeyen bazıları bayramlık giysilerini giymişlerdi ve bunlar kışlaya saldıranlar da aralarında olmak üzere, öbürlerinin en eski giysilerini giymiş olduklarını görünce kendi yanlış giyimlerinden utandılar. Ama yitirme korkusuyla ya da ciğeri beş para etmez birilerinin çalacağı düşüncesiyle ceketlerini çıkarmak istemiyorlardı. Böylece güneşin altında, ayakta, kan ter içinde dikilip işin başlamasını bekliyorlardı.

Sonra rüzgâr çıktı; insanların yürümesi, durması, ayaklarını sürümesiyle çözülen meydanadaki toz şimdi kurumuş, havalanmaya başlamıştı. Koyu mavi bayramlık ceketini giymiş bir adam, '*Agua! Agua!*' diye bağırdı. Görevi her sabah meydana bir hortumla sulamak

*) Aqua: Su.

olan meydan bekçisi gelip hortumu tuttu, önce meydanın kenarındaki tozu yatıştırmaya başladı, sonra da tam ortasına su sıkmaya başladı. O zaman adamın, meydandaki tozu yatıştırması için sıradakiler geri geri çekildiler. Hortum geniş kıvrımlarla yerde sürünüyordu, su da güneşte ışıldıyordu, adamlar sopalarına, üvendirelerine, beyaz tahta yabalarına yaslanmış, suyun fışkırarak akışını izliyordu. Meydan bir güzel ıslandıktan ve tozlar iyice yatıştıktan sonra sıralar yine eski biçimini aldı, köylünün biri bağırdı: 'İlk faşist ne zaman geçecek elimize? İlki ne zaman çıkacak hücreden?'

Pablo *Ayuntamiento*'nun kapısından bağırdı: 'Birazdan. İlki birazdan geliyor!' Sesi saldırı sırasında bağırmaktan, kışladaki dumanlardan iyice kısılmıştı.

Biri, 'Neden gecikti?' diye sordu.

Pablo, 'Daha günahlarıyla uğraşıyorlar' diye bağırdı.

'Elbette, yirmi kişi var' dedi bir adam.

'Daha fazla' dedi bir başkası.

'Yirmi kişi olunca çıkarılacak çok günah var demektir.'

'Evet ama bence bu, zaman kazanmak için bir oyun. İnsan böylesi acil bir durumla yüz yüze geldiğinde, kesinlikle en büyükleri dışındaki günahlarını anımsayamaz.'

'Öyleyse kendini tut biraz. Yirmi kişiden fazla olunca en büyük günahların çıkarılması bile biraz zaman alır.'

'Ben kendimi tutarım' dedi öbürü. 'Ama bu işin çabuk bitmesi daha iyi olacak. Hem onlar için, hem de bizim için. Temmuzun ortasındayız, yapacak bir sürü iş var. Ürünü kaldırdık ama dövmedik daha. Daha bayramlara, şenliklere çok zaman var.'

'Ama bu bayram ve şenlik olacak' dedi bir başkası. 'Özgürlük Bayramı olacak bugün ve bugünden sonra da, bunların kökü kurtulduğunda, kent ve topraklar bizim olacak.'

'Bugün faşistlerin harmanını döveceğiz' dedi biri, 'samanlarından da bu *pueblo*'nun özgürlüğü çıkacak.'

'Bu özgürlüğü hak etmek için onu iyi kullanmalıyız' dedi bir başkası. Sonra bana dönerek, 'Pilar' dedi, 'örgütlenme toplantısını ne zaman yapacağız?'

'Bu iş biter bitmez' dedim ona. 'Aynı binada, *Ayuntamiento*'da yapacağız.'

Şaka olsun diye *guardia civil*'in üç köşeli rugan şapkalarından birini geçirmiştim başıma, tabancanın horozunu, başparmağımla tutarak, bir yandan da tetiği normal durumuna getirerek indirmiştim. Tabancayı belime doladığım bir halata sokmuştum. Upuzun namlu halatın altında kalmıştı. Şaka olsun diye tabancayı oraya sokmak bana pek hoş gelmişti, gerçi daha sonra şapka yerine tabancanın kılıfını almadığıma bin pişman oldum ya neyse... Ama sıradaki adamlardan biri, 'Pilar, kızım' dedi. 'Senin bu şapkayı giymen hiç de hoş kaçmıyor. Artık *guardia civil* falan kalmadı.'

'Öyleyse' dedim 'çıkarırım ben de.'

'Bana ver onu' dedi adam. 'Yok edilmeli o.'

Kaldırımın ırmağın kıyısındaki yar boyunca ilerlediği sıranın en ucunda duruyordu. Adam şapkayı aldı eline. Tıpkı boğaları gütmek için onlara taş atan bir çoban gibi şapkayı yardan aşağıya savurdu. Şapka uçtu uçtu; onun giderek küçülüşünü görebiliyorduk. Rugan açık havada parıl parıl parılıyor, ırmağa doğru süzülüyordu. Dönüp alana baktığımda gördüm ki, tüm pencereler, tüm balkonlar tıklım tıklım insan doluydu. Alan boyunca, *Ayuntamiento*'nun kapısına değin iki sıra insan diziliydi. Bu binanın pencerelerine dışarıdan insanlar üşüşmüştü, her ağızdan bir ses çıkıyordu, sonra bir haykırış duydum, biri, 'İşte ilki geliyor' dedi. Belediye Başkanı Don Benito Garcia'ydı bu. Başı açık, ağır ağır yürüyerek kapıdan dışarı çıktı, sundurmadan aşağı indi, hiçbir şey olmadı; eli sopalı adamların arasından yürüdü, yine hiçbir şey olmadı. İki adamın, dört adamın, sekiz adamın, on adamın önünden geçti, hiçbir şey olmuyordu. Başı dik, tombul yüzü sararmış, gözleri öne, zaman zaman da hızla bir sağa bir sola kayarak, hiç aksamaksızın adamların arasından yürüyüp geçiyordu. Hiçbir şey de olmuyordu.

Balkonun birinden biri haykırdı: '*Qué pasa, cobardes?* Ne oluyor korkaklar?' Don Benito yine adamların arasında yürümeyi sürdürdü, yine hiçbir şey olmadı. Sonra benden iki-üç kişi önde birini gördüm, yüzü kıpır kıpırdı, dudaklarını ısırıyordu, sopasının üzerindeki elleri bembeyazdı. Onun Don Benito'ya baktığını, yaklaşmasını kolladığını gördüm. Yine hiçbir şey olmadı. Sonra Don Benito bu adamın yanına yanaştığında, adam elindeki sopayı öyle bir salladı ki, arkasındaki adama çarptı sopa, sonra Don Benito'nun yüzünün yanına indi. Don Benito adama baktı, adam yeniden sopayı indirip bağırdı: 'Al sana,

Cabron': Sopa, Don Benito'nun alnının ortasına oturdu. Don Benito elleriyle yüzünü korumaya başladı, adamlar onu yere düşürene değin dövdüler. Ona ilk vuran adam öbürlerini yardımına çağırdı. Don Benito'nun gömleğinin yakasına yapıştı. Öbürleri de Don Benito'yu kollarından tuttular, yüzü alanın tozuyla görülemez duruma gelen adamı kaldırımın üzerinden sürükleyerek yar'ın kıyısına götürdüler. Oradan da ırmağa fırlattılar. Ona ilk vuran adam yar'ın kıyısında diz çökmüş, arkasından bakıyor, bir yandan da '*Cabron! Cabron! Ah, Cabron!*' diyordu. Don Benito'nun yarıcısıydı bu adam, hiç geçinmezlerdi. Irmağın kıyısında bir toprak parçası yüzünden bir anlaşmazlıkları olmuştu. Don Benito toprağı bu adamdan alıp bir başkasına kiralamıştı, adam da o gün bugün Don Benito'dan nefret ediyordu. Bu adam bir daha sıraya katılmadı, yar'ın yanında öyle oturup, Don Benito'nun yuvarlandığı yere bakıp durdu.

Don Benito'dan sonra kimse çıkmadı dışarı. Alanda çıt çıkmıyor, herkes kimin çıkacağını görmek için bekliyordu. Sonra gümbür gümbür bir sesle, '*Qué salga el toro!*' Gönderin boğayı dışarı!' diye haykırdı bir sarhoş.

Sonra *Ayuntamiento*'nun pencerelerinin yanından biri seslendi: 'Kimildamıyorlar! Hepsi dua ediyor!'

Başka bir sarhoş bağırdı bu kez: 'Çekip çıkaralım onları. Haydi, çeke çeke çıkaralım. Dua vakti doldu.'

Ama bir süre kimse çıkmadı, sonra kapıdan bir adamın daha çıktığını gördüm.

Değirmeniyle yiyecek dükkânı olan, birinci sınıf faşist Don Federico Gonzáles'ti bu. Uzun boylu, incecik bir adamdı. Kelini örtmek için saçını bir yandan alıp öbür yana atmıştı. Gecelik gömleği vardı üzerinde. Pantolonuna gelişigüzel tıktırmıştı. Evinden alındığında yalınayaktı; ellerini başının üzerinde tutarak Pablo'nun önünde yürüyordu. Pablo adamın arkasından çiftesinin namlusuyla sırtını dürterek yürütüyordu onu. Halkın arasına girdiklerinde Pablo onu bırakıp *Ayuntamiento*'nun kapısına döndü! Ama Don Federico bir adım olsun atamıyordu, orada dikilip kaldı, gözleri göğe dikiliydi, ellerini sanki gökyüzünü tutacakmış gibi yukarıya kaldırmıştı.

'Bacakları yok ki yürüsün' dedi biri.

*) Cabron: Pezevenk.

'Neyin var Don Federico? Yürüyemiyor musun?' diye bağırdı biri. Ama Don Federico elleri göğe doğru kalkmış duruyordu. Bir tek dudakları kıvıldıyordu.

Pablo merdivenden, 'Haydi!' diye bağırdı ona. 'Yürü!'

Don Federico orada öylecene duruyor, hiç kıvıldaıyamıyordu. Ayyaşlardan biri sopanın ucuyla adamı yandan dürttü, Don Federico ürkek bir kısrak gibi sıçradı ama yine olduğu yerden ayrılmadı, elleri havada, gözleri gökyüzüne dikili duruyordu.

Yanımda duran köylü, 'Yüz kızartıcı bir şey bu' dedi. 'Ona karşı hiçbir düşmanlığım yok ama bu gösteri sona ermeli.' Sonra sırayı ite kaka geçip Don Federico'nun olduğu yere vardı. 'İzninizle' diyerek sopanın tokmağıyla adama müthiş bir darbe indirdi.

O zaman Don Federico ellerini indirdi, başının kel olan yerine koydu, başını elleriyle kapatıp öne eğerek, kelliğini örten uzun ince saçları parmaklarının arasından uçuşarak, hızlı bir koşu tutturdu, sırtına ve omuzlarına sopalar iniyordu, sonunda yere düştü, sıranın sonundakiler onu karga tulumba edip yardan aşağı yuvarladılar. Pablo'nun çiftesiyle itilerek dışarı çıktığından beri ağzını hiç açmamıştı. Tek güçlüğü ileriye doğru kıvıldamaktı. Sanki bacaklarına söz geçiremiyordu.

Don Federico'dan sonra en acımasızların yar'ın kıyısına, sıranın ucuna yığıldıklarını gördüm. Oradan ayrılıp *Ayuntamiento*'nun kemerlerine doğru yürüdüm. İki ayyaşı yana itip pencereden baktım. *Ayuntamiento*'nun büyük odasında, yarım daire olmuşlar, diz çökmüş dua ediyorlardı, papaz da onlarla birlikte diz çökmüş dua ediyordu. Pablo, *Cuatro Dedos*, Dört Parmak denen ve o zamanlar Pablo'nun dibinden ayrılmayan bir ayakkabı tamircisi ve iki adam daha ellerinde çiftelerle duruyorlardı. Pablo papaza, 'Şimdi sıra kimin?' diye sordu, papaz dua etmeyi sürdürdü, ona yanıt vermedi.

Pablo kısık sesiyle, 'Söylesene be adam' dedi papaza, 'şimdi sıra kimde? Kim hazır?'

Papaz, Pablo'yla konuşmuyordu, sanki orada yokmuşçasına davranıyordu. Pablo'nun kanı başına sıçramıştı, görebiliyordum bunu.

Bir toprak sahibi olan Don Ricardo Montalvo, 'Hep birlikte gidelim' dedi Pablo'ya. Başını kaldırıp konuşmak için dua etmeyi keserek.

'*Qué va*' dedi Pablo. 'Hazır olduğunuzda teker teker çıkacaksınız.'

'Öyleyse ben gidiyorum şimdi' dedi Don Ricardo. 'Bundan daha fazla hazırlanamam nasıl olsa.' Adam konuşurken papaz onu kutsuyordu, ayağa kalktığıında yine kutsadı, duasını kesmeden öpmesi için haçı Don Ricardo'ya uzattı. Don Ricardo haçı öptü, sonra dönüp, 'Hiç böylesine hazır olamam bir daha. Seni haram süt emmiş *Cabron* seni. Haydi gidelim!' dedi Pablo'ya.

Don Ricardo kır saçlı, kısa boylu bir adamdı. Çok kaim bir boynu vardı. Yakasız bir gömlek giymişti. Çok ata binmekten bacakları çarpılmıştı. Diz çökmüş duranlara, 'Hoşça kalın' dedi. 'Sıkmayın canınızı. Ölmek önemli değil. Tek kötü olan bu *canalla'nın* ellerinde ölmek. Dokunma bana' dedi Pablo'ya. 'Çiftenle bana dokunayım deme sakın.'

Kırçıl saçları, küçücük gri gözleri, kaim ensesiyle iyice kısa boylu görünerek ve öfkeyle, *Ayuntamiento'nun* önüne çıktı. İki sıra olmuş köylülere baktı, yere tükürdü. Gerçekten tükürdü, bildiğin gibi *Inglés* böyle durumlarda pek görülmuş şey değildir bu. '*Arriba Espania!*' dedi. 'Cumhuriyet'in canı cehenneme, babalarınızın şarap çanağına tüküreyim!'

Bu aşağılayıcı sözler üzerine onu, sopalarla döve döve hemen öldürdüler. Daha sıranın başına gelir gelmez vurmaya başladılar, başını kaldırıp yürümeye çalışırken dayak attılar, yere düşene değin dövdüler, oraklarla tırpanlarla doğradılar onu, sonra bir sürü adam onu yüklenip yar'ın kıyısına taşıdı, oradan aşağı attılar. Adamların ellerine, giysilerine kan bulaşmıştı şimdi, işte bu dışarı çıkanların gerçekten düşman oldukları, öldürülmeleri gerektiği duygusu halkı sarmaya şimdi başlamıştı.

Don Ricardo böylesine hışımla çıkıp o sövgüleri sıralayana değin, sıraya girmiş olanlardan çoğu eminim ki, orada hiç bulunmamak için çok şey verirdi. Biri çıkıp da, 'Gelin, geri kalanını bağışlayalım. Artık derslerini aldılar' diye bağırıyaydı, kalıbımı basarım çoğu bunu kabul ederdi.

Ama Don Ricardo, tüm yiğitliğiyle geride kalanlara büyük bir kötülük yaptı. Çünkü sıradaki adamları kışkırttı, daha önce hiç de istemeksizin bu işi yapanları kışkırttı. Şimdi kan beyinlerine sıçramıştı, bu değişiklik gözle görülür duruma gelmişti.

*) Canalla: Alçak.

**) Arriba Espana: Yaşasın İspanya.

'Papazı çıkarın dışarı, çıkarın ki iş hızlansın' diye bağırdı biri.

'Papazı salın dışarı!'

'Üç hırsızın defterini dürdük, sıra papazda!'

Kısa boylu bir köylü bağırان adama, 'İki hırsız' dedi. 'Rabbimizin adına ikisiydi hırsız.'

Yüzü öfkeden kıpkırmızı olmuş adam, 'Kimin Rabbi?' dedi.

'Lafın gelişi Rabbimiz dedim.'

'Benim Rabbim falan değil; şakasını bile kaldıramam' dedi öbürü. 'Eğer sıraların arasında yürümek istemiyorsan ağzını tutsan iyi olur.'

Kısa boylu köylü, 'Ben de en az senin kadar iyi bir özgürlük yandaşı ve Cumhuriyetçiyim' dedi. 'Don Ricardo'nun tam ağzının ortasına indirdim. Don Federico'nun sırtına vurdum. Don Benito'yu kaçırdım bir tek. Ama söz konusu olan adamdan resmi biçimde söz ederken Efendimiz derim, ayrıca da iki hırsız vardı.'

'Senin Cumhuriyetçiliğinin içine tüküreyim. Don şu, Don bu deyip duruyorsun.'

'Burada öyle adlandırılırlar.'

'Ben öyle adlandırmam, *cabron*'ları. Efendine gelince... Hey! İşte yenisi geliyor!'

İşte o zaman utanç verici bir görünümle karşılaştık. *Ayuntamiento*'nun kapısından çıkan adam bir toprak ağası olan Don Celestino Rivero'nun en büyük oğlu Don Faustino Rivero'ydu. Uzun boyluydu, saçları sarıydı, cebinde hep bir tarak taşıdığından saçını alnından geriye doğru kapıdan çıkmadan az önce, yeni taramıştı. Kızların baş belasıydı bu adam, ödlekti de, hep amatör bir boğa güreşçisi olmak istemişti. Çingenelerle, boğa güreşçileriyle, boğa yetiştiricileriyle düşüp kalkardı. Endülüs kostümü giymeye bayılırdı. Ama azıcık olsun yüreği yoktu, alaya alınırdı hep. Bir defasında, Avila'daki yaşlılar yurdu yararına yapılacak bir amatör dövüşe çıkacağı, bir boğayı Endülüs tarzında at sırtından öldüreceği bildirilmişti. Bu iş için gece gündüz çalışmıştı; sonra kendi seçtiği bacakları sıska, küçümen boğanın yerine koydukları boğanın büyüklüğünü görünce hasta olduğunu söyleyip kaytarmıştı. Kimileri kendisini kurtarmak için üç parmağını boğazına soktuğunu söylemişti.

Sıradakiler onu görünce bağırmaya başladılar: '*Hola Don Faustino. Ama dikkat et de kusayım deme sakın.*'

'Kulak ver bana Don Faustino. Yarın dibinde fıstık gibi kızlar var.'

'Don Faustino. Bir dakika bekle de öbüründen daha büyük bir boğa getirelim.'

Biri de şöyle bağırdı: 'Sen benim diyeceğime kulak ver Don Faustino. Hiç ölümden söz edildiğini duymuş muydun?'

Don Faustino orada duruyor, yürekli havası atıyordu hâlâ. Öbürlerine kendisinin çıkacağını söyleten güdünün etkisi altındaydı daha. Boğa güreşine katılacağını söyleten güdünün aynısıydı bu. Onu amatör bir matador olabileceğine inandıran, bu umudu yaratan güdünün aynısı. Şimdi Don Ricardo örneğinin etkisi altında kalmış, orada hem yakışıklı, hem yürekli, hem de yüzünü küçümseyici biçimde buruşturarak duruyordu. Ama konuşamıyordu ne yazık ki...

Sıradan biri, 'Haydi Don Faustino!' diye seslendi. 'Gel, Don Faustino! Boğaların en büyüğü burada.'

Don Faustino orada durmuş bakıyordu, bence ona acıyan tek kişi bile çıkmazdı halkın içinden. Hâlâ hava basarak, kendini üstün görerek duruyordu orada. Ama zaman kısalıyordu, gidecek de tek bir yön vardı.

Biri, 'Don Faustino' diye seslendi. 'Neyi bekliyorsun orada Don Faustino?'

'Kusmaya hazırlanıyor' dedi biri, herkes kakkahayı bastı.

'Don Faustino' diye seslendi bir köylü. 'İstersen kus. Benim için hava hoş.'

Biz durmuş onu izlerken, Don Faustino sıraları gözden geçirdi sonra alanın ötesine, yar'a doğru baktı, yar'ı ve ötesindeki boşluğu görünce hızla gerisin geri dönüp *Ayuntamiento*'nun kapısına doğru sıvıştıverdi.

Halk büyük bir kakkaha patlattı, biri yüksek sesle bağırdı: 'Nereye gidiyorsun Don Faustino? Nereye gidiyorsun?'

'Kusmaya gidiyor' diye bağırdı bir başkası, yeniden hep birlikte güldüler.

Sonra Don Faustino'nun yeniden dışarı çıktığını gördük. Elinde çiftesiyle Pablo geliyordu arkasından. Tüm cakası yok olmuştu şimdi. Sırada bekleyenleri görünce tüm havası, tüm çalımı silinip gitmişti. Pablo bir sokağı temizliyordu sanki. Don Faustino da önüne katıp süpürdüğü şeydi. Don Faustino çıktıktan sonra haç çıkarıp dua etti,

sonra da elleriyle gözlerini örtüp sıralara doğru basamaklardan inmeye başladı.

‘İlişmeyin ona’ diye bağırdı biri. ‘Dokunayım demeyin ona.’

Sıradakiler anlamıştı, kimse Don Faustino’ya dokunmak için bir hamle yapmadı; gözlerinin önünden ayırmadığı elleri tir tir titreyerek, ağzı kıpır kıpır ederek iki sıranın arasında yürüdü.

Kimse bir şey söylemedi, kimse dokunmadı ona, yolun yarısına geldiğinde artık bir adım daha atamadı, dizlerinin üzerine çöktü.

Kimse fiske vurmamıştı ona. Ben de sıraya koşut olarak onunla birlikte yürüyordum ona olanları görmek için, köylünün biri öne eğilip adamı ayağa kaldırdı, ‘Kalk Don Faustino, yürümeye devam et’ dedi. ‘Boğa daha ortaya çıkmadı.’

Don Faustino tek başına yürüyemiyordu, kara gömleklili bir köylü bir yandan, kara gömleklili ve çoban çizmeli bir başka köylü de öbür yandan kollarına girip destek olarak ona yardım ettiler. Don Faustino elleri gözlerinin üzerinde, dudakları kıpır kıpır, dağılmış sarı saçları güneşte parıldayarak halkın arasında yürüyordu. O geçerken köylüler şöyle diyorlardı: ‘Don Faustino, *buen provecho*. Don Faustino, iştahın yerinde olmalı.’ Öbürleri de, ‘Don Faustino, *a sus ordenes*. Emrindeyiz Don Faustino’ diyorlardı. Boğa dövüşünde kendi de başarılı olmamış biri, ‘Don Faustino, Matador, *a sus ordenes*’ dedi; bir başkası şöyle konuştu: ‘Don Faustino, cennette güzel kızlar var Don Faustino.’ Böylece Don Faustino’yu iki yanından sımsıkı tutarak sıraların arasından yürüttüler. Her adım atışında biraz havaya kaldırıyorlardı onu. O da gözlerinden hiç çekmiyordu ellerini. Ama parmaklarının arasından bakmış olmalı ki, yarın kıyısına geldiklerinde diz çöktü yeniden, kendisini attı, yere yapıştı, otları yakalayıp, ‘Hayır, hayır, hayır? Ne olur. HAYIR! Lütfen! Hayır, hayır!’ demeye başladı.

Sonra yanındaki köylülerle sıranın ucundaki acımasızlar çarçabuk arkasına geçtiler ve onu hızla itip yardan aşağıya yuvarladılar. Fiske bile vurmamışlardı ona. Düşerken kulakları tırmalayıcı bir çığlık attı Don Faustino.

İşte o zaman sıradakilerin iyice acımasızlaştığını gördüm, önce Don Ricardo’nun aşağılayıcı sözleri, sonra da Don Faustino’nun ödleliği yüzünden öyle olmuşlardı.

‘Biri daha gelsin!’ diye haykırdı bir köylü, bir başka köylü de onun sırtına vurup, ‘Don Faustino! Ne iş ama! Don Faustino!’ dedi.

‘İşte koca boğayı şimdi gördü’ dedi bir başkası. ‘Artık kusmak da fayda etmez.’ ‘Ömrümde’ dedi bir başka köylü, ‘ömrümde Don Faustino gibisini görmedim.’ ‘Başkaları da var’ dedi bir başka köylü. ‘Sabırlı ol. Kimbilir daha neler göreceksin.’

‘Devler olabilir, cüceler olabilir’ dedi ilk köylü. ‘Afrika’dan zenciler, eşi görülmemiş hayvanlar olabilir. Ama benim için Don Faustino gibisi hiçbir zaman olamaz. Ama haydi başkası gelsin. Haydi, başkası gelsin!’

Ayyaşlar faşistlerin kulübündeki bardan yağmaladıkları rakı ve konyak şişelerini elden ele dolaştırıyorlar, şarap gibi kafalarına dikiyorlardı. Sıralardaki adamların çoğu da kafayı bulmaya başlamışlardı. Don Benito, Don Federico, Don Ricardo ve özellikle Don Faustino’nun yarattığı o müthiş heyecandan sonra içmeye başlamışlardı çünkü. İçki şişelerinden içemeyenler ortalıkta dolaştırılan deri tulumdan şarap içiyorlardı; biri de bana bir tulum verdi, şarabı deri *bota*’dan serin serin boğazıma yuvarladım, ben de çok susamıştım çünkü.

Şarap tulumunu taşıyan adam, ‘Adam öldürmek insanın boğazını kurutuyor’ dedi bana.

‘*Qué va*’ dedim. ‘Sen hiç adam öldürdün mü?’ Adam göğsünü gererek, ‘Dört kişi öldürdük’ dedi. ‘*Civil*’leri saymazsan. Senin de *civil*’lerden birini öldürdüğün doğru mu Pilar?’

‘Hiç bile değil’ dedim. ‘Duvar yıkıldıktan sonra, öbürleri gibi ben de duman bulutunun içine ateş ettim. Hepsi bu.’ ‘Tabancayı nereden aldın Pilar?’ ‘Pablo’dan. Pablo *civil*’leri öldürdükten sonra onu bana verdi.’

‘Onları bu tabancayla mı öldürdü?’ ‘Ta kendisiyle’ dedim. ‘Sonra da bana verdi.’ ‘Bir bakabilir miyim şuna Pilar? Şöyle elimle bir tartabilir miyim onu?’ ‘Niye olmasın ahbap?’ dedim. Tabancayı belimdeki ipten çekip ona verdim. Bir yandan da niye başka birinin çıkmadığını düşünmekteydim. Tam o sırada sopaların, üvendirelerin, tahta yabaların alındığı dükkânın sahibi Don Guillermo Martin çıkmaz mı? Don Guillermo faşistti ama başkaca bir kusuru da yoktu.

Bu döven değneklerini yapanlara çok az para verdiği doğrudu ama onları çok da ucuza satardı; ayrıca döven değneklerini Don Guillermo’dan almak istemezsen, tahta ve deri masrafını göze alıp onları yapmak da mümkündü. Çok kabaydı konuşması Don

Guillermo'nun, su götürmezdi faşistliği, faşist kulübünün bir üyesiydi. Öğlenleri, akşamları kulüplerinin hasır koltuklarına kurulur, *El Debate* okur, ayakkabılarını parlatır, vermutla maden suyu içer, kavulmuş badem, kurutulmuş karides ve ançuez yerd. Ama insan bu yüzden öldürülmez ya; Don Ricardo Montalvo'nun sövgüleri olmasa, Don Faustino'nun yürek paralayıcı görünüşü olmasa, bir de onların ve öbürlerinin öldürülmesini izleyen içki işi olmasa, birinin, 'Don Guillermo'yu bırakın gitsin. Elimizde onun sopaları var. Bırakın gitsin' diye bağıracağına kalıbımı basardım.

Çünkü bu kentin halkı acımasız olabileceği kadar ince ruhludur da, doğal bir adalet duyguları, doğru olanı yapma istekleri vardır. Ama acımasızlık egemen olmuştu bir kez halka, ayrıca da sarhoşluk, ya da sarhoşluğun başlangıcı. Don Benito'nun dışarı çıkışından sonra iyice değişmişlerdi. Başka ülkelerde nasıldır bilmem, üstelik içkinin keyfini benden iyi çıkararak da yoktur; ama İspanya'da sarhoşluk, şaraptan başka nedenlerle ortaya çıkarsa çok çirkin bir şeydir, insanlara hiç yapamayacakları şeyleri yaptırır. Senin ülkende nasıldır *Inglés?*"

"Tıpkı böyledir" dedi Robert Jordan. "Yedi yaşındaydım, annemle Ohio eyaletinde bir düğüne gidiyorduk. Düğünde, gelinle damadın önünde çiçek taşıyan çocuklardan biri ben olacaktım..."

"Çiçek mi taşıydın?" diye sordu Maria. "Ne güzel!"

"Bu kentte bir zenciye lamba direğine asmış, sonra da yakmışlardı. Ark lambasıydı bu. Işığı yakmak için lamba direktten aşağıya kaldırımına indirilirdi. Önce adamı ark ışığını yukarı çekmek için kullanılan mekanizmayla sallandırmışlardı ama mekanizma bozuldu..."

"Bir zenci ha?" dedi Maria. "Ne barbarlık!"

"Adamlar sarhoş muydu?" diye sordu Pilar, "Bir zenciye yakacak kadar sarhoş muydular?"

"Bilmiyorum" dedi Robert Jordan. "Çünkü ben olayı bir pence-re-den, ark lambasının bulunduğu köşedeki bir evin pancurlarının arasından izleyebildim. Sokak tıka basa insan doluydu, zenciye ikinci kez kaldırdıklarında da..."

"Yedi yaşında ve bir evin içinde olduğuna göre, onların sarhoş olup olmadıklarını anlayamazdın" dedi Pilar.

"Dediğim gibi, zenciye ikinci kez kaldırdıklarında, annem, beni pencerenin önünden çekti, sonrasını göremedim" dedi Robert Jordan. "Ama ondan sonra sarhoşluğun benim ülkemde de aynı türden

olayları yaptırdığını gösteren şeyler geçti başımdan. Çok çirkin, insanlıktan uzak bir sürü şey.”

“Yedi yaşındaymıydın, çok küçükmüştün” dedi Maria. “Böyle şeyler için çok küçükmüştün. Sirk dışında hiç zenci görmedim. Mağribiler de zenci sayılırsa başka.”

“Bazıları zencidir onların, bazıları değil” dedi Pilar. “Ben Mağribileri çok iyi bilirim.”

“Benim kadar bilemezsin” dedi Maria. “Yo, hayır, benim kadar bilemezsin.”

“Böyle şeylerden konuşmayalım” dedi Pilar. “Çok kötü bir şey bu. Nerede kalmıştık?”

“Halkın sarhoşluğundan söz ediyordun” dedi Robert Jordan. “Devam et.”

“Sarhoşluk demek pek doğru olmaz” dedi Pilar. “Daha sarhoş olmalarına çok vardı. Ama hemen değişmişlerdi. Don Guillermo’nun dışarı çıktığında dimdik duruşu, kırçıl saçları, orta boyu, iliklenmiş yakasız gömleğiyle, orada öylesine durup bir kez haç çıkarışı, gözüksüz hemen hiç göremeyen miyop gözlerini ileriye dikışı, her şeye karşın dingin ve sarsılmaksızın öne doğru yürüyüşü gerçekten de insanın yüreğini yakacak bir görünümdü. Ama sıralardan biri bağırdı: ‘Buraya Don Guillermo. Buraya doğru! Bu yöne Don Guillermo. Senin malların burada.’

Don Faustino’yla öylesine eğlenerek dalga geçmişlerdi ki, şimdi Don Guillermo’nun farklı biri olduğunu fark edemiyorlardı bile. Don Guillermo öldürülecekse çarçabuk ve onurlu bir biçimde öldürülme- liydi.

Bir başkası, ‘Don Guillermo!’ diye bağırdı, ‘Evine gidip gözlüklerini almak ister misin?’

Don Guillermo’nun evi doğru dürüst bir ev değildi, çünkü çok parası yoktu. Züppeliğinden faşist olmuştu, bir de az çalışıp tahtadan tarım araçları satan dükkânı yürütmek dışında kendini avutmak için. Ayrıca karısının dindarlığı yüzünden faşist olmuştu. Kadına olan tutkusu yüzünden kendisi de dindar kesilmişti.

Meydanın üç ev aşağısında bir apartman katında yaşıyordu. Don Guillermo orada durmuş, miyop gözleriyle aralarına girmek zorunda olduğunu bildiği sıralara bakarken, oturduğu dairenin balkonundan

bir kadın feryat figân bağırmaya başladı. Kadın adamı balkondan görebiliyordu, karısıydı onun.

'Guillermo' diye bağırdı kadın. 'Guillermo! Bekle ben de seninle geliyorum.' Don Guillermo sesin geldiği yana çevirdi başını. Kadını göremiyordu. Bir şeyler söylemeye çalıştı ama söyleyemedi. Sonra elini kadının seslendiği yöne doğru salladı, sıraların arasında yürümeye başladı.

'Guillermo!' diye bağırdı kadın. 'Guillermo! Ah, Guillermo!' Kadının balkonun parmaklıklarını tutmuş öne, arkaya durmadan sallanıyordu. 'Guillermo!'

Don Guillermo elini sesin geldiği yana doğru salladı yeniden, başı dimdik sıraların arasında yürüdü. Yüzünün rengi dışında duygularını belli eden hiçbir şey yoktu adamda.

Sonra ayyaşın biri haykırdı sıralardan: 'Guillermo!' Karısının tiz, cırlak sesini taklit ediyordu. Don Guillermo adama doğru körü körüne atıldı. Gözyaşları yanaklarından aşağıya süzülüyordu. Adam sopasıyla onun suratının tam ortasına okkalı bir darbe indirdi. Don Guillermo bu darbenin ağırlığıyla olduğu yere çöktü, orada ağlayarak oturdu. Korkudan değil ama. Bu arada ayyaşlar dövüyordu onu. Sarhoşun biri adamın tepesine sıçradı, ata biner gibi omuzlarına çöktü, şişeyle vurdu ona. Bundan sonra sıralardaki adamların çoğu oradan ayrıldılar, onların yerini sarhoşlar aldı, hani *Ayuntamiento*'nun pencerelerinin önünde birikip, içeriye edepsizce şeyler yapan, sövgüler yağdıranlar vardı ya, işte onlar."

Sonra, "Pablo, *guardia civil*'leri kurşuna dizerken çok heyecanlanmışım" dedi Pilar. İğrenç bir şeydi. Ama yine de, demek ki bu işler böyle oluyor. Öyleyse böyle olmalı, diye düşünmüştüm. Sonuç olarak kıyım da değildi bu, insan yaşamına son vermektir yapılan. Bu yıllarda hepimiz adam öldürmenin çok çirkin bir şey olduğunu ama kazanacaksak ve Cumhuriyet'i koruyacaksak bunun gerekli olduğunu öğrenmiştik.

Alan kapatılıp sıralar oluşturulduğunda göğsüm kabarmıştı doğrusu, bu işi Pablo'nun tasarladığını anlamıştım. Bana, biraz gerçek dışı bir iş gibi gelmişti, yapılacak şeyin iğrenç olmaması için adam gibi yapılması gerektiğini düşünmüştüm. Faşistler öldürülecekse, halkın buna katılması gerekiyordu elbette. Eğer yapılan iş bir suçsa, bu suçtan herkes kadar ben de payıma düşeni almak istemiştım, tıpkı

kent bizim olduğunda elde edilecek şeylerde payım olmasını istediğim gibi. Ama Don Guillermo'dan sonra bir utanç, bir bıkkınlık duygusu kapladı içimi. Sıraları ayyaşların, çapulcuların almasıyla, Don Guillermo'dan sonra protesto için sıralardan ayrılanların bir yana çekilmesiyle, ben de oradan ayrılmak istedim, yürüyerek meydanın ötesine gittim, kocaman ağaçların gölgelediği bir sıraya oturdum.

Sıradan ayrılan iki köylü de oralarda dolaşıyordu, birbirleriyle konuşuyorlardı. Biri bana seslendi: 'Neyin var Pilar?'

'Hiç' dedim ona.

'Var, var' dedi. 'Anlat. Neyin var?'

'Sanırım sıkıldım artık' dedim ona.

'Biz de öyle' dedi adam. İki de sıraya çöktü. Birinin elinde şarap vardı, bana da uzattı.

'Ağzını ıslat' dedi. Kendi aralarındaki konuşmayı sürdürerek, 'İşin kötüsü uğursuzluk getirecek bu' dedi. 'Böyle, Don Guillermo'nun öldürülüşü gibi olayların uğursuzluk getirmeyeceğini kimse iddia edemez.'

Öbürü, 'Eğer onların topunu birden öldürmek gerekliyse, ki ben bunun gerekli olduğuna inanmıyorum, hiç değilse adam gibi, zırvalamadan öldürülsünler' dedi.

'Don Faustino'nun öldürülmesinde zırvalık yoktu' dedi öbürü. 'O hep soytarının tekiydi zaten, hiç ağırbaşlı biri olamamıştı. Ama Don Guillermo gibi ağırbaşlı bir adamla alay etmek büyük haksızlık.'

'Gırtlığıma kadar doldum' dedim adama. Gerçekten de öyleydi. Her yanım dökülüyor gibiydi, terlemeye başlamıştım. Sanki bayat balık yemişim gibi midem bulanıyordu.

'Yetti öyleyse' dedi köylünün biri. 'Artık bu işe katılmayız. Başka kentlerde neler oluyor acaba?'

'Daha telefon tellerini onarmadılar' dedim. 'Bu işin bir çaresine bakılmalı.'

'Çok doğru' dedi adam. 'Belki de böyle ağır ağır, acımasızca insan boğazlamaktansa, kenti savunma durumuna soksak daha iyi olacak.'

'Gidip Pablo'yla konuşacağım' dedim onlara. Oturduğum yerden kalkıp insan sıralarının meydana doğru uzandığı *Ayuntamiento*'nun kapısına açılan kemerlere doğru yürüdüm. Sıralar düzenini yitirmişti, herkes iyice kafayı bulmuştu. İki adam meydanın ortasında sırtüstü yere uzanmış, aralarında bir şişeyi dolaştırıyorlardı. Biri bir yudum

alıyor, 'Viva la Anarquía!' diye sırtüstü deli gibi haykırıyordu. Boy-
nunda kırmızı-siyah bir mendili vardı. Öbürü de 'Viva la Libertad!'"
diye bağırdı. Havaya bir tekme savurdu, sonra yine haykırdı: 'Viva la
Libertad!' Onun da kırmızı-siyah bir mendili vardı. Bir eliyle mendili,
öbürüyle de şişeyi sallıyordu.

Sıradan ayrılmış bir köylü, kemerin gölgesinde durmuş onlara
iğrenerek bakıyordu! 'Bunların, yaşasın ayyaşlık diye bağırımları ge-
rek. Tek inandıkları o' dedi.

Başka bir köylü, 'Ona bile inanmaz bunlar' dedi. 'Ne bir şey an-
larlar, ne bir şeye inanırlar.'

Tam o sırada ayyaşlardan biri ayağa kalktı, kollarını kaldırıp el-
lerini başının üzerinde kenetleyerek, 'Yaşasın Anarşi ve Özgürlük;
Cumhuriyet'in içine tüküreyim' diye bağırılmaz mı?

Hâlâ yerde sırtüstü yatan öbür sarhoş, bağırarak sarhoşun ayak
bileğini yakalayıp çekti, bunun üzerine bağırarak sarhoş adamın üze-
rine yıkıldı, birlikte yerde yuvarlandılar, sonra toparlanıp oturdular,
arkadaşını yere yuvarlayan kolunu onun omzuna attı, bağırarak şişeyi
verdi, boynundaki siyah-kırmızı mendili öptü, birlikte içmeye devam
ettiler.

İşte o sırada halkın içinden bir yaygara koptu, kemerin ora-
dan baktım ama çıkanın kim olduğunu göremedim; çünkü
Ayuntamiento'nun kapısına birikenlerin kafalarından, çıkanın ka-
fasını görmek olanaksızdı. Bütün görebildiğim Pablo'yla Cuatro
Dedos'un çiftleriyle birini iteleye kakalaya dışarı attıklarıydı. Ama
onun kim olduğunu göremiyordum. Kim olduğunu anlamak çabasıyla
kapıda birikenlerin bulunduğu yere doğru ilerledim.

Büyük bir itiş kakış vardı, faşistlerin kahvesindeki koltuklar, ma-
salar altüst olmuştu, bir masa dışında. O masanın üzerine sarhoşun
biri başını aşağıya sarkıtarak uzanmış ağzı bir karış açık yatıyordu.
Bir iskemle alıp sütunlardan birine dayadım. Kalabalığın kafalarının
üzerinden bakmak için iskemleye çıktım.

Pablo'yla, Cuatro Dedos'un dışarı ittikleri adam Don Anastasio
Rivas'dı. Su katılmamış bir faşistti bu adam, kentin en şişkosuydu
üstelik. Tahıl tüccarıydı, birçok sigorta şirketinin temsilciliğini yapı-
yordu, ayrıca yüksek faizle borç para verirdi. İskemlenin üzerinden

*) Viva la Anarquía: Yaşasın Anarşi.

***) Viva la Libertad: Yaşasın Özgürlük.

onun merdivenlerden inip sıralara doğru yaklaştığını gördüm. Tom-bul ensesi gömleğinin yakasından taşıyordu, dazlak kafası güneşin altında parıl parıl parlıyordu. Ama adam bir türlü sıraların arasına giremedi, çünkü büyük bir gürültü vardı, sanki değişik insanların ayrı ayrı bağıışı değildi de, tek bir ağızdan çıkan bir ses gibi, iğrenç bir gürültüydü, birbirine haykıran sarhoşların naralarıydı. Adamların Don Anastasio'ya doğru saldırmalarıyla sıralar bozuldu. Don Anastasio kendini yere attı, elleriyle başını kapattı, sonra adamlar onun tepesine çöreklandılar. Adamlar onu bıraktığında Don Anastasio başı kaldırım taşlarına çarpıla çarpıla öldürülmüştü. Artık sıra mıra kalmamıştı ortalıkta, bir kuru kalabalık vardı yalnızca. 'İçeri girelim!' diye bağırmaya başladılar. 'İçeri girip üzerlerine çullanalım!'

Adamın biri orada yüzükoyun yatan Don Anastasio'nun cesedine bir tekme atıp, 'Taşınmayacak kadar ağır bu' dedi. 'Bırakalım olduğu yerde kalsın.'

'Bu işkembe tulumunu niye yar'a kadar taşıyacağız ki? Bırakın yatsın orada.'

'Girip içeridekilerin işini bitirelim' diye bağırdı bir adam. 'Haydi, giriyoruz!'

'Bütün gün güneşin altında niye bekleyelim ki?' diye haykırdı bir başkası. 'Gelin, gidelim!'

Kalabalık şimdi kemerlere baskı yapmaya başlamıştı; Bağışıyorlar, itişip kakışıyorlar, hayvan böğürtüsüne benzer korkunç bir gürültü çıkarıyorlardı. Hep bir ağızdan da haykırıyorlardı: 'Aç! Aç! Aç!' Sıralar dağıldığında muhafızlar *Ayuntamiento*'nun kapılarını kapatmışlardı.

İskemlede demirli pencereden *Ayuntamiento*'nun salonunu görebiliyordum. Orası daha önceki gibiydi. Papaz ayaktaydı, geride kalanlar onun çevresinde yarım daire olup diz çökmüşler, dua ediyorlardı. Pablo çiftesi sırtına asılı, Belediye Başkanının koltuğunun tam karşısında duran büyük masanın üzerinde oturuyordu. Bacaklarını masadan aşağıya sarkıtmıştı. Sigara sarıyordu. Cuatro Dedos da Belediye Başkanının koltuğuna oturmuş, ayaklarını masanın üzerine koymuş sigara içiyordu. Muhafızların tümü yönetici koltuklarına oturmuşlar, tüfeklerini tutuyorlardı. Büyük kapının anahtarı Pablo'nun yanında masanın üzerindeydi.

İnsan sürüsü bağıırıp duruyordu: 'Aç! Aç! Aç!' Sanki bir şarkıydı bu sözler. Pablo onları duymuyormuş gibi oturuyordu. Papaza bir şeyler söyledi ama insan sürüsünün gürültüsü yüzünden ne dediğini işitemedim.

Daha önce de yaptığı gibi papaz ona yanıt vermedi, dua etmeyi sürdürdü. Bir sürü insan beni itip kaktığı için iskemleyi iyice duvara yanaştırdım, beni arkadan nasıl itiyorlarsa, ben de iskemleyle öndekileri öyle itiyordum. Yüzümü pencerenin parmaklıklarına yapıştırıp, parmaklıklara tutunarak iskemlenin üzerine çıktım. Bir adam daha tırmandı iskemleye, kollarını benimkilerin çevresinden dolayarak pencerenin demirlerine tutundu.

'İskemle kırılacak' dedim adama.

'Ne önemi var?' dedi. 'Baksana şunlara. Baksana nasıl dua ediyorlar?'

Ensemdeki soluğu, kalabalıktan yayılan koku gibiydi; kaldırım taşlarına yapışmış kustumuk gibi ekşiydi. Sarhoşların kokusuuydu. Sonra başını omzumun üzerinden uzatıp ağzını demirlerin arasına sokarak bağıırdı: 'Aç! Aç!' Hani iblis insanın düşünde nasıl omzuna çökerse, sanki tüm kalabalık da benim sırtıma binmiş gibiydi.

Kalabalık şimdi kapıya öylesine yüklenmişti ki, öndekiler ezilmeye başlamıştı. Alandan kara gömleli, boynunda kırmızı-siyah mendiliyle iriyarı bir sarhoş kopup geldi, kendisini kalabalığın üzerine atıp, adamların önüne düştü. Sonra yine kalkıp geriledi, yine koşturup itişen adamların arkasına fırlattı kendini. 'Yaşasın ben, yaşasın Anarşi' diye bağıırıyordu bir yandan da.

Bu adamı izliyordum ben. Adam kalabalıktan ayrıldı, gidip oturdu. Bir şişeyi kafasına dikti, sonra orada otururken taşların üzerinde yüzükoyun yatan Don Anastasio'yu gördü. Don Anastasio ayaklar altında ezilmişti iyice. Sarhoş kalkıp Don Anastasio'nun yanına gitti, eğilip elindeki şişeyi Don Anastasio'nun başına, giysilerine boca etti, sonra cebinden bir kibrit çıkardı. Don Anastasio'yu yakmak için bir sürü kibrit yaktı. Ama rüzgâr oldukça sert esiyordu, kibritleri söndürüyordu, bir süre sonra iri kıyım sarhoş, orada Don Anastasio'nun yanında oturup başını sallamaya bir yandan da şişeyi kafasına dikmeye başladı. Arada bir eğilip Don Anastasio'nun omuzlarını okşuyordu.

Bütün bunlar olurken kalabalık da kapıyı açmaları için durmadan bağıırıyordu. Benimle aynı iskemlede duran adam da pencerenin

demirlerini sıkı sıkıya yakalamış, kükreyen sesiyle kulağımın zarını patlatırcasına bağırıp duruyordu, 'Aç! Aç!' diye. Don Anastasio'yu yakmaya çalışan sarhoşu bırakıp; yeniden *Ayuntamiento*'nun salonuna baktım. Değişen bir şey yoktu orada. Önceki gibi hâlâ dua ediyorlardı, adamların hepsi diz çökmüştü, gömleklerinin önü açıktı. Kiminin başı öne eğikti. Kimileri ise başlarını dik tutmuşlar, papaza, papazın elindeki haça bakıyorlardı. Papaz onların başlarının üzerinden bakarak hızlı hızlı dua ediyordu. Onların arkasında da şimdi sigarasını yakmış, bacaklarını masadan sallandırarak oturan, sırtında çiftesiyle Pablo duruyordu. Pablo elindeki anahtarla oynuyordu.

Pablo'nun masadan eğilerek papaza yeniden bir şeyler söylediğini gördüm. Ama bağırış çağırış yüzünden ne söylediğini duyamadım. Papaz, ona yine karşılık vermedi, dua etmeyi sürdürdü. Sonra yarım daire olmuş dua edenlerin arasından biri ayağa kalktı. Onun dışarı çıkmak istediğini anladım. Herkesin Don Pepe dediği, Don José Castro'ydu bu. Sıkı bir faşistti bu adam, at tüccarıydı. Tıraşsız olmasına, boz, yollu yollu pantolonun içine tıktığı pijama gömleğiyle olmasına karşın, düzgün görünüşlü, ufak tefek bir adamdı. Haçı öptü, papaz onu kutsadı. Adam dikilip Pablo'ya baktı, başıyla kapıyı gösterdi.

Pablo kafasını iki yana sallayıp sigarasını içmeye devam etti. Don Pepe'nin, Pablo'ya bir şeyler söylediğini görebiliyordum ama ne dediğini duyamıyordum. Pablo yanıt vermedi; yalnızca yeniden başını sallayıp kapıyı gösterdi.

O zaman Don Pepe'nin, gözlerini faltaşı gibi açıp kapıya baktığını gördüm ve adamın kapının kilitli olduğunu bilmediğini anladım. Pablo adama anahtarı gösterdi, o da bir an anahtara baktı sonra dönüp yeniden diz çöktü. Papazın Pablo'ya doğru baktığını gördüm. Pablo ona sırtarak anahtarı gösterdi. Papaz kapının kilitli olduğunu yeni kavramış gibiydi, başını sallayacak oldu ama eğilip yine duasına döndü.

Kapının kilitli olduğunu nasıl anlayamamışlardı, bilemiyorum. Herhalde dualarına, düşüncelerine iyice kaptırmışlardı kendilerini. Ama şimdi hepsinin durumu anladığı kesindi; gürültünün nedenini şimdi anlamışlardı; artık her şeyin değiştiğini öğrenmiş olmalıydılar. Ama kılları bile kıpırdamadı.

Kalabalık artık öylesine coşmuştu ki, hiçbir şey duyulamaz olmuştu. İskemlede benimle birlikte duran sarhoş, elleriyle parmaklıkları sımsıkı kavramış sallana sallana, kısılan sesiyle, 'Aç! Aç!' diye haykırıyordu. Pablo'nun, yine papaza bir şeyler söylediğini gördüm. Papaz yine yanıt vermedi. Sonra Pablo omzundan çiftesini indirdi, onunla papazın omzuna dokundu. Papaz, Pablo'ya aldırmadı bile, o zaman Pablo başını salladı sonra da omzunun üzerinden Cuatro Dedos'a bir şeyler söyledi, Cuatro Dedos da öbür muhafızlarla konuştu. Hepsi ayağa kalktılar, odanın uzakça bir köşesine gidip çifteleriyle duvarın dibine dikildiler.

Pablo'nun, Cuatro Dedos'a bir şeyler söylediğini gördüm. Cuatro Dedos iki masayla birkaç sırayı yan yana çekti. Muhafızlar çifteleriyle onların gerisinde duruyorlardı. Odanın o köşesinde bir barikat oluşturulmuştu. Pablo eğilip çiftesiyle yeniden papazın omzuna dokundu. Papaz ona aldırmadı. Öbürleri de aynı aldırmazlıkla duayı sürdürürken Don Pepe'nin, Pablo'yu izlediğini gördüm. Pablo başını salladı. Don Pepe'nin kendisine baktığını görünce, başını ona doğru sallayıp elindeki anahtarı gösterdi. Don Pepe durumu anlamıştı, bunun üzerine başını öne eğip hızlı hızlı dua etmeye koyuldu.

Pablo masanın üzerinden kayarcasına inip, çevresinde dolanarak yüksekçe bir yerde, büyük toplantı masasının arkasında duran Belediye Başkanının koltuğuna doğru yürüdü. Koltuğa oturdu. Bir sigara sardı, sigarasını sararken bir yandan da papazla birlikte ayakta dua eden faşistleri izliyordu. Yüzünden hiçbir şey anlaşılamıyordu. Anahtar onun önündeki masanın üzerindeydi. Kocaman demir bir anahtardı bu. Pablo muhafızlara seslenerek bir şeyler söyledi, ne dediğini yine duyamıyordum. Muhafızın biri kapıya doğru yürüdü. Adamların her zamankine göre daha hızlı dua etmekte olduklarını görebiliyordum. Şimdi hepsi durumun farkındaydılar.

Pablo papaza bir şeyler söyledi. Ama papaz yanıt vermedi. Bunun üzerine Pablo öne doğru eğildi, anahtarı alıp kapıda duran muhafıza fırlattı. Muhafız anahtarı yakalayınca, Pablo ona gülümsedi. Muhafız anahtarı, anahtar deliğine soktu, çevirdi; kapıyı kendisine doğru çekti. İnsan sürüsü içeriye boşalınca da kapının gerisine saklandı.

İçeriye dalışlarını gördüm onların, tam o sırada da benimle birlikte sandalyenin üzerinde duran sarhoş bağırmaya başladı. 'Heey!

Heey!’ Kafasını iyice pencerenin içine soktuğundan ben, olan biteni göremez olmuştum. Çılgın gibi bağıryordu: ‘Öldürün onları! Öldürün! Şişleyin! Öldürün onları!’ Sonra da iki koluyla beni yana itince, hiçbir şey göremez oldum.

Dirseğimi adamın karın boşluğuna indirdim, ‘Sarhoş herif, bu kimin iskemlesi? Bırak ben de seyredeyim’ dedim.

Ama o elleriyle kollarıyla demirlere iyice yapışmış sallanıp duruyor, bir yandan da ‘Öldürün onları! Şişleyin! Şişleyin! İşte böyle. Şişleyin onları! Öldürün onları! *Cabrones! Cabrones! Cabrones!*’ diye haykırıyordu.

Dirseğimle daha sert vurdum adama, ‘*Cabron! Ayyaş! Bırak da seyredeyim*’ dedim.

Adam daha iyi görebilmek için, iki eliyle birden başımı tutup beni aşağıya itirmeye başladı, tüm ağırlığıyla kafama abandı, bağır- mayı da sürdürüyordu; ‘Şişleyin onları! Hah şöyle! Şişleyin onları!’

‘Sen kendini şişle!’ diyerek adamın en can alıcı yerine sıkı bir dar- be indirdim, canı da iyi yandı doğrusu; ellerini kafamdan indirip şe- yine yapıştı. ‘*No hay derecho, mujer*. Bunu yapmaya hakkın yok kadın’ dedi. İşte tam o anda demirlerin arasından, salonun, sopalarını sağa sola savuran, değneklerini indirip kaldıran, itişip kakışan adamlarla hıncahınç dolu olduğunu gördüm. Tahtadan beyaz yabalar kıpkırmızı olmuştu, çatalları kırılmıştı, salonun içinde bunlar olup biterken Pablo da çiftesini dizlerinin üzerine yerleştirmiş, olanları izleyerek koca koltukta oturuyordu. Bağırıyorlar, vuruyorlar, bıçaklıyorlardı. Öbürleriye yangında kalan atlar gibi çığlık çığlığa haykırıyorlardı. Papazın eteklerini toplayarak sıranın üzerinden kaçmaya çabaladığını gördüm; arkasındakiler oraklarını tırpanlarını savuruyorlardı ona, sonra biri cübbesinden yakaladı, bir çığlık daha duyuldu, sonra bir başkası, iki adamın papazın sırtına oraklarını geçirdiklerini gördüm, bir üçüncüsü de cübbesinin eteğini yakalamış tutuyordu, kollarını havaya kaldırmıştı papaz, bir koltuğun arkasına sıkışmış kalmıştı. O sırada üzerinde durduğum iskemle kırıldı, ayyaşla birlikte şarap ve kusmuk kokan kaldırımın üzerine yuvarlandık. Ayyaş bana parma- ğını sallıyor, ‘*No hay derecho mujer, no hay derecho*. Bir yerimi in- citecektin az kalsın’ diyordu. İnsanlar hâlâ *Ayuntamiento*’ya girmek için bizi çiğneyip geçiyordu, görebildiğim tek şey, kapıdan içeri giren

adamların bacaklarıyla, orada oturmuş vurduğum yeri tutarak bana bakan ayyaştı.

İşte bizim kentte faşistlerin öldürülmesi böyle oldu. Daha fazlasını görmediğim için şimdi seviniyorum, o ayyaş olmasaydı hepsini görecektim. Bilmeden bana iyilik yapmış oldu, çünkü *Ayuntamiento*'da insanın, gerçekten görmek istemeyeceği şeyler olmuştu.

Ama bir sarhoş daha vardı ki, o gerçekten daha görülmemiş bir şeydi. İskemle kırıldıktan sonra ayağa kalktığımızda, *Ayuntamiento*'nun hâlâ insanlarla dolu olduğu sırada, meydandaki o kırmızı-siyah eşarplı sarhoşu yine gördüm, yine Don Anastasio'nun üzerine bir şeyler döküyordu. Başını bir o yana bir bu yana sallayarak, güçlkle ayakta duruyor ve bir şeyler döküp yakmaya çalışıyor, yakamıyor, sonra yeniden bir şey döküp kibrit çakıyordu. Ona yaklaşıp sordum: 'Ne yapıyorsun utanmaz herif?'

'*Nadal mujer, nada*' dedi. 'Çekil başımdan kadın.'

Belki orada durduğum için ve bacaklarım rüzgârı engellediğinden kibrit ateş aldı. Mavi bir alev, Don Anastasio'nun giysilerinin omzundan başlayıp, ensesine doğru yayılmaya başladı. Ayyaş başını kaldırıp korkunç bir sesle bağırdı: 'Ölüleri yakıyorlar! Ölüleri yakıyorlar!'

Biri, 'Kim?' dedi.

Bir başkası, 'Nerede?' diye bağırdı.

'Burada' diye haykırdı ayyaş. 'Tam burada!'

Sonra biri ayyaşın kafasına sopasıyla okkalı bir darbe indirdi, ayyaş yere yuvarlandı, öylesine uzanıp kaldı. Gözlerini açıp kendisine vuran adama baktı, sonra gözlerini kapatıp ellerini göğsünde çaprazladı, orada sanki uyuyormuşçasına Don Anastasio'nun yanında serilip yattı kaldı. Adam ona bir daha vurmadı, ayyaş da bir daha kımıldamadı. Don Anastasio'yu alıp öbürleriyle birlikte arabaya koyduklarında o, hâlâ hareketsiz yatıyordu. *Ayuntamiento*'daki temizlikten sonra ölenlerin hepsini, o akşam yar'ın oraya götürüp ırmağa attılar. Yirmi-otuz ayyaşı, özellikle de boyunlarında kırmızı-siyah mendil olanları yardan yuvarlasalardı kente de büyük bir iyilik etmiş olurlardı. Eğer bir devrim daha yapacak olursak, bence, en başta temizlenmesi gereken bunlar olmalı. Ancak o sıralar bunu biliyorduk. Sonraki günlerde öğrenecektik bunu.

Dahası o gece, ileride başımıza geleceklerden hiç haberimiz yoktu. *Ayuntamiento*'daki kıyımdan sonra başka kimse öldürülmedi ama o gece toplantı da yapamadık, herkes kafayı bulmuştu çünkü. Düzeni sağlamak olanaksızdı, bu yüzden toplantı ertesi güne ertelendi.

O gece Pablo'yla yattım. Bunu sana söylememem gerek *guapa*; ama bir yandan da her şeyi bilmende yarar var, hiç değilse sana anlattığım her şeyin doğru olduğunu bilmende. Bak şu anlatacağımı da dinle *Inglés*. Çok tuhaf bu.

Dediğim gibi o gece yemek yedik, çok tuhaftı. Sanki bir fırtına, bir sel ya da bir savaş sonrası gibiydi, herkes yorgundu; kimse fazla konuşmuyordu. Ben kötü hissediyordum kendimi, içimde bir boşluk vardı, utançla doluydum, yanlış bir şeyler yaptığım duygusuyla kıvranıyordum. Tıpkı bu sabah uçaklardan sonra duyduklarım gibiydi bu; bir sıkıntı vardı içimde, kötü bir şeyler olacaktı gibi bir duygu. Gerçekten de kötü şeyler üç gün içinde arka arkaya geliverdi.

Yemek yerken Pablo çok az konuşmuştu.

Sonunda ağzı taze keçi pizolasiyla dolu dolu, 'Hoşlandın mı bu işten Pilar?' diye sordu. Otobüslerin kalktığı yerdeki handa yemek yiyorduk; salon tıklım tıklım doluydu, insanlar şarkılar söylüyorlardı, yemek servisi yapmak bile çok güçtü.

'Hayır' dedim. 'Don Faustino dışında bu işten hiç hoşlanmadım.'

'Ben hoşlandım' dedi.

'Hepsinden mi?' diye sordum ona.

'Hepsinden' dedi ve bıçağıyla kocaman bir ekmek dilimi kesti, onunla yemeğin yağın sıyırmaya başladı. 'Papaz dışında hepsinden.'

Onun papazlardan tiksindiğini, hatta faşistlerden daha çok papazlardan tiksindiğini bildiğim için, 'Papazın öldürülmesinden hoşlanmadın mı?' diye sordum.

Pablo üzgün bir sesle, 'Düş kırıklığına uğrattı beni' dedi.

Bir sürü adam bağıra bağıra şarkı söylüyordu, bu yüzden birbirimizi duymak için neredeyse bağırarak konuşmak zorunda kalmıştık.

'Niçin?'

'Çok kötü oldu ölümü' dedi Pablo. 'Azıcık olsun onuru yokmuş.'

'Bir insan sürüsü ardına düşmüşken onun onurlu olmasını nasıl bekleyebilirsin?' dedim. 'Bence ölmeden önce hep onurlu biriydi o. Bir insanın ne denli onuru olabilirse işte o kadar onurluydu.'

'Evet' dedi Pablo. 'Ama son anda korktu.'

'Kim korkmaz?' dedim. 'Adamın ardına neyle düştüklerini görmedin mi?'

'Niye görmeyecekmişim?' dedi Pablo. 'Ama çok çirkindi ölümü.'

'Böylesi koşullarda herkesin ölümü çirkindir' dedim ona. 'Ne verdin ki ne istiyorsun? *Ayuntamiento*'da olup bitenler tam anlamıyla iğrençti.'

'Evet' dedi Pablo. 'Organizasyon bozukluğu vardı. Ama bir papaz. O insanlar için bir örnekti.'

'Papazlardan tiksindiğini sanırdım.'

'Evet' dedi Pablo. Biraz daha ekme kestti. 'Ama bir *İspanyol* papazı. Bir *İspanyol* papazı ölürken onurunu korumalı.'

'Bence gayet güzel öldü' dedim. 'Her türlü törenden falan uzak ölüp gitti.'

'Hayır' dedi Pablo. 'Benim için büyük bir düş kırıklığı oldu. Bütün gün papazın ölümünü bekledim. Sıraların arasına en son onun gireceğini düşündüm. İçim içimi yiyerek bekledim bu ânı. Her şeyin doruğa ulaşacağı bir ânı bekledim. Bir papazın ölüsünü görmemiştım hiç.'

Alaycı bir sesle, 'Daha çok görürsün' dedim ona. 'Hareket yeni başladı.'

'Yok' dedi Pablo. 'Bütün düşlerim yıkıldı.'

'Ah' dedim. 'Sanırım inancını yitireceksin.'

'Anlamıyorsun Pilar' dedi. 'Bir *İspanyol* papazıydı o.'

'İspanyollar da ne halktır hani' dedim ona. Ne gururlarına düşün halktır onlar, ha ne dersin *Inglés*? Ne halktır onlar.'

"Yola koyulmalıyız artık" dedi Robert Jordan. Güneşe baktı. "Neredeyse öğlen olmuş."

"Evet" dedi Pilar. "Gidelim. Ama sana Pablo'yu anlatayım biraz. O gece bana ne dedi biliyor musun? 'Pilar, bu gece bir şey yapmayalım.'

'Oldu' dedim ona. 'Benim de canıma minnet.'

'Bence bir sürü insanı öldürdükten sonra bu işi yapmak doğru olmaz.'

'*Qué va*' dedim. 'Ermişin tekisin sen. Ne yani, bunca yıl boğa güreşleriyle birlikte yaşamışım ben, bilmez miyim onların *Corrida*'dan sonraki durumlarını?'

'Doğru mu bu Pilar?' diye sordu bana.

*) *Corrida*: Boğa güreşi.

'Ne zaman yalan söyledim ki sana?' dedim ona.

'Doğru Pilar, bu gece tükenmişim ben. Benden hiç hayır yok. Gücenmezsın ya bana?'

'Yok, *hombre*' dedim ona. 'Ama her gün adam öldüreyim deme sakın Pablo.'

O gece bir bebek gibi uyudu. Sabah onu ben uyandırdım ama o gece benim gözümü uyku tutmamıştı, bütün gece bir koltukta oturdum. Pencereden dışarıya baktım. Ay ışığında insanların sıraya girdikleri o meydanı görüyordum, meydanadaki ağaçlar ay ışığında parıl parıl parlıyorlardı, gölgelerinin karanlığı, banklar bile ay ışığında parlaktılar. Kırık şişeler de ışılıyordu, adamların fırlatıp atıldıkları yar'ın ötesi bile. Çeşmeden akan suyun dışında hiç ses yoktu, orada öylece oturdum, işe çok kötü başladığımızı düşündüm.

Pencere açıldı, meydana, Fonda tarafında bir kadının ağladığını duyabiliyordum. Çıplak ayakla balkona çıkıp, demire dayanıp durdum. Ay ışığı, meydanadaki binaların yüzlerini aydınlatıyordu; ağlama sesiye, Don Guillermo'nun evinin balkonundan geliyordu. Karısıydı ağlayan, balkonda diz çökmüş ağlıyordu.

Sonra odaya dönüp, oturdum, hiçbir şey düşünmek istemiyordum çünkü yaşantımın en kötü günüydü o gün, bir başka gün dışında."

"O hangi gündü?" diye sordu Maria.

"Üç gün sonrası, faşistlerin, yeniden kenti ele geçirdikleri gün."

"O günü anlatma bana" dedi Maria. "Duymak istemiyorum. Bu kadarı yeter. Bu kadarı bile çok."

"Dinlememen gerektiğini söylemiştim sana" dedi Pilar. "Gördün mü, senin duymanı istememişim. Şimdi kötü kötü düşler göreceksin."

"Yok görmem" dedi Maria. "Ama daha fazlasını dinlemek istemiyorum."

Robert Jordan, "Bir başka gün bana anlatmanı isterim doğrusu" dedi.

"Anlatırım" dedi Pilar. "Ama Maria'nın dinlemesi doğru olmaz."

"Duymak istemiyorum" dedi acınacak bir tavırla Maria. "Ne olur Pilar. Benim yanımda sakın anlatma, istemesem de elimde olmadan dinleyebilirim belki."

Dudakları titriyordu, Robert Jordan kızın ağlamak üzere olduğunu düşündü.

"Ne olur Pilar, anlatma!"

“Üzülme kırpık saçlı küçüğüm” dedi Pilar. “Üzülme sen. Ama bir gün *Inglés*’e anlatacağım.”

“Ben hep onun yanında olmak isterim ama” dedi Maria. “Ah Pilar, bunu hiç anlatma ne olur?”

“Sen çalışırken anlatırım ona.”

“Hayır, hayır! Lütfen! Bundan hiç konuşmayalım artık” dedi Maria.

“Ne yaptığımızı anlatmış olduğuma göre, bunu da anlatmam gerekir” dedi Pilar. “Ama sen duymayacaksın anlatacaklarımı.”

“Konuşacak hiç güzel şeyler yok mu?” dedi Maria. “Hep kötü şeylerden mi konuşmamız gerekiyor?”

“Bugün akşamüstü” dedi Pilar. “Senle *Inglés*. İkiniz, işinize ne geliyorsa onu konuşursunuz.”

“Öyleyse akşamüstü olsun hemen” dedi Maria. “Uçarcasına gelsin.”

“Gelecek” dedi Pilar ona. “Uçarak gelip uçarak gidecek, yarın da uçarak gelecek.”

“Bu akşam” dedi Maria. “Bu akşam. Ah akşam bir olsa.”

Tepedeki çayırkıktan ağaçlarla kaplı koyağa inip dere boyunca bir keçiyolunu tırmandıktan sonra, dimdik bir kayanın tepesine çıkmak için çam ağaçlarının koyu gölgesinde ilerlerlerken, bir ağacın arkasından karabinalı bir adam çıkıverdi.

“Dur!” dedi adam. Sonra da:

“*Hola*, Pilar. Yanındaki kim?”

“Bir *Inglés*” dedi Pilar. “Ama adı Hıristiyan... Roberto. Ne berbat bir yokuş bu yahu.”

“*Salud, Camarada*” dedi muhafız Robert Jordan’a. Sonra da elini uzattı: “İyi misin?”

“Evet” dedi Robert Jordan. “Ya sen?”

“Ben de aynen” dedi muhafız. Çok gençti adam, yüzünde atmaca gibi bir burnu, çıkık elmacık kemikleri, kurşuni gözleri vardı. İnce yapıydı. Şapkası yoktu başında, siyah saçları tarak yüzü görmemişti. İnsanın elini sımsıkı, dostça sıkıyordu. Gözleri de dostça bakıyordu.

“Merhaba, Maria” dedi kıza. “Sen yorulmadın mı?”

“*Qué va*, Joaquin” dedi kız. “Yürümekten çok oturup söyleştik.”

“Dinamitçi sen misin?” diye sordu Joaquin. “Burada olduğun duymuştuk.”

“Geceyi Pablo’da geçirdik” dedi Robert Jordan. “Evet, dinamitçiyim ben.”

“Seni gördüğümüze çok sevindik” dedi Joaquin. “Tren işi mi yine?”

“Son tren işinde sen de var mıydın?” diye sorup gülümsedi Robert Jordan.

“Olmaz mıyım” dedi Joaquin. Sonra Maria’ya doğru sırtıtıp, “Bunu orada ele geçirdik” dedi. Maria’ya, “Güzelleşmişsin” dedi. “Sana çok güzel olduğunu söyleyen oldu mu?”

Maria, “Kapa çeneni, Joaquin” dedi, “çok teşekkür ederim. Saçını kestirsen sen de adama döneceksin.”

Joaquin kıza, “Seni ben taşıdım” dedi. “Seni sırtımda taşıdım.”

Pilar kalın sesiyle, “Birçoğumuz gibi” dedi. “Kim taşımadı ki onu? İhtiyar nerede?”

“Kampta.”

“Dün gece neredeydi?”

“Segovia’da.”

“Haber getirdi mi?”

“Evet” dedi Joaquin, “haber var.”

“İyi mi kötü mü?”

“Sanırım kötü.”

“Uçakları gördünüz mü?”

Joaquin, “He ya” diyerek başını salladı. “Bana bundan söz etme. Dinamitçi yoldaş, ne uçağıydı bunlar?”

“Heinkel yüz on bir bombardıman uçakları. Heinkel ve Fiat avcı uçakları” dedi adama Robert Jordan.

“Ya düşük kanatlı kocaman uçaklar hangileriydi?”

“Heinkel yüz on birler.”

“Adları ne olursa olsun, hepsi de kötü” dedi Joaquin. “Ama yolunuzdan alakoyuyorum sizi. Komutana götürüyüm.”

“Komutan mı?” diye sordu Pilar.

Joaquin ciddi bir tavırla başını salladı: “Şeften daha çok seviyorum bunu” dedi. “Daha askerce.”

“Sıkı biçimde askerleşiyorsunuz” dedi Pilar ona gülerek.

“Yok canım” dedi Joaquin. “Ama askeri deyimlerden hoşlanıyorum, o zaman emirler daha açık, disiplin de daha sıkı oluyor.”

“İşte tam sana göre biri *Inglés*” dedi Pilar. “Çok ağırbaşlı bir delikanlı.”

Joaquin, “Seni taşıyayım mı?” diye sordu kıza. Kolunu kızın omzuna atıp gülümsedi.

“Bir kez taşıdın ya o yeter” dedi Maria. “Yine de sağ ol.”

“Anımsıyor musun seni taşımamı?” diye sordu Joaquin.

“Taşındığımı anımsayabiliyorum” dedi Maria. “Senin beni taşıdığını ise anımsamıyorum. Çingeneyi anımsıyorum, çünkü beni yere düşürüp durdu. Ama sana da teşekkür ederim Joaquin, gün gelir ben de seni taşıyım.”

“Bugün gibi anımsıyorum” dedi Joaquin. “İki bacağını tuttuğumu, karnının omuzlarıma dayandığını, başının arkama doğru devrilmesini, kollarının arkamda sallanışını iyice anımsıyorum.”

“Ne belleğin varmış ama” dedi Maria adama gülümseyerek. “Bu dediklerini hiç anımsamıyorum. Ne kollarını, ne omuzlarını, ne de sırtını.”

“Bir şey söyleyeyim mi sana?” diye sordu Joaquin kıza.

“Neymiş?”

“Arkamızdan kurşunlar sıkılırken, senin sırtımda olmana seviyordum doğrusu.”

“Ah seni domuz” dedi Maria. “Peki çingene bu yüzden mi öyle çok taşıdı beni?”

“Bu yüzden, bir de bacaklarını ellemek için.”

“Yiğitlerim benim” dedi Maria. “Kurtarıcılarıım.”

“Dinle bak *guapa*” dedi kıza Pilar. “Bu oğlan seni çok taşıdı, o sırada da bacakların kimsenin umurunda değildi. O sırada yalnızca kurşunların sesi duyuluyordu. Ayrıca seni yere atmış olsaydı, kısa sürede kurşun menzilinden çıkabilirdi.”

“Teşekkür ettim ona” dedi Maria. “Belki günün birinde ben de onu taşıyım. Bırak biraz şakalaşalım canım. Beni taşıdığı için oturup gözyaşı dökecek değilim ya, ne dersin?”

Joaquin kıza takılmayı sürdürerek, “Seni ossaat yere atardım” dedi. “Ama Pilar’ın beni delik deşik etmesinden korktum.”

“Kimseye ateş etmem ben” dedi Pilar.

“*No hace falta*” dedi Pilar’a Joaquin. “Ne gerek var buna. Ağzını açtın mı korkudan ödlere patlar, ölürlere zaten.”

“Ne biçim sözler bunlar” dedi adama Pilar. “Sen terbiyeli küçük bir oğlandın bildiğim kadarıyla. Hareket başlamadan önce ne yapardın sen yavrum?”

“Pek bir şey yapamadım” dedi Joaquin. “On altı yaşındaydım.”

“Ama yaptığın bir şey olmalı, neydi o?”

“Zaman zaman birkaç çift ayakkabı.”

“Ayakkabıcı mıydın?”

“Hayır, ayakkabı boyardım.”

“*Qué va*” dedi Pilar. “Bu işte bir iş var.” Delikanlının esmer yüzüne baktı Pilar, ince yapısına, fırça gibi saçlarına, sımsıkı yere basarak yürüyüşüne baktı: “Niye başaramadın?”

“Neyi başaramadım?”

“Neyi mi? Neyi olduğunu pekâlâ anladın. Atkıyruğu yapacaksın saçını.”

“Sanırım korktuğum için başaramadım” dedi delikanlı.

“Vücudun çok hoş” dedi delikanlıya Pilar. “Ana yüzünde pek iş yok. Demek korku yüzünden, öyle mi? Tren işinde hiç de öyle görünmüyordun ama.”

“Artık onlardan korkmuyorum” dedi delikanlı. “Hiç ama hiç korkmuyorum. Üstelik boğalardan çok daha kötü, çok daha tehlikeli şeyler gördük geçirdik. Hiçbir boğa bir makineli tüfek kadar tehlikeli olamaz, açık bu. Ama yine de karşımda bir boğayla arenaya çıksam, bacaklarıma egemen olabilir miyim bilemiyorum.”

Pilar, Robert Jordan’a dönerek, “Boğa güreşçisi olmak istiyordu” diye açıklama yaptı. “Ama korkuyordu da bir yandan.”

Joaquin, “Boğalardan hoşlanır mısın, Dinamitçi Yoldaş?” diye sordu. Bembeyaz dişleri göründü oğlanın.

“Pek çok” dedi Robert Jordan. “Çok, hem de çok severim onları.”

“Valladolid’de gördün mü onları?” diye sordu Joaquin.

“Evet. Eylül ayında, yortu gününde.”

“Benim kasabamdır orası” dedi Joaquin. “Neğüzel bir kasabadır, ama oranın *buena gente*’si, iyi insanları bu savaştan çok çekti.” Sonra yüzü ciddileşti: “Babamı vurdular orada. Anamı, eniştemi, şimdi de kız kardeşimi.”

“Vay barbarlar vay” dedi Robert Jordan.

Kaç kez duymuştu bunları kimbilir? Kaç kez bundan binbir zorlukla söz eden insana tanık olmuştu? Babam, ağbeyim, anam ya da kız kardeşim demenin zorluğuyla gözlerinin dolduğunu, boğazlarının tıkanıldığını kaç kez görmüştü? Ölülerinden böyle söz edişlerini kaç kez işittiğini anımsayamıyordu bile. Hemen her zaman bu oğlanın yaptığı gibi birdenbire ve kasabalarından söz edilmesini fırsat bilerek başlarındaki konuşmaya, sen de her seferinde, “Vay barbarlar vay” derdin.

Sadece yitirdikleri yakınlarından söz edişlerini duyardın. Ancak, Pilar'ın, dere kıyısında anlattığı öyküde, faşistlerin öldürülüşünü gözünde canlandırışı gibi, canlandıramazdın bir babanın düşüşünü. Bilirdin ki baba bir mahkeme avlusunda, bir duvarın dibinde, bir tarlada, bir meyve bahçesinde ya da geceleyin bir kamyonun farlarının ışığında bir yolun kıvrığında öldürülmüştür. Arabanın farlarını tepelerden görmüşsündür, silah sesini duymuşsundur, sonradan yola inip cesetleri bulmuşsundur. Ne bir ananın, ne bir kız kardeşin, ne de bir ağabeyin vuruluşunu görmüşsündür. Duymuşsundur, silah seslerini işitmişsindir; ve cesetleri görmüşsündür.

Pilar bütün açıklığıyla göstermişti ona kentte olanları.

Ah bu kadın yazmayı becerebilseydi! Ama Robert Jordan deneyecekti yazmayı, şansını yaver giderse, bir de unutmazsa, kadının anlattığı gibi yazabilirdi olanları. Tanrım, ne büyük bir ustalıkla anlatabiliyordu bir öyküyü bu kadın. Quevedo'dan bile daha iyi, diye düşündü Robert Jordan. Quevedo, kadının anlattığı gibi yazamazdı bir Don Faustino'nun ölümünü. Keşke bir öyküyü iyi yazabilecek denli yeteneğim olsaydı, diye düşündü. Bizim yaptıklarımızı. Başkalarının bize ne yaptığını değil. Bunları çok iyi biliyordu; hatların gerisinde olanları iyi biliyordu. Ama bu halkı önceden tanımış olmalıydım. Köylerindeyken ne biçim insan olduklarını bilmeliydim.

Sürekli bir yerden bir yere taşındığımız, işimiz bittikten sonra başımız derde girmesin diye kalamadığımız için, olayların gerçekten nasıl sona erdiğini hiç bilmiyoruz, diye düşündü. Bir köylü ailesiyle kalıyorsun. Gece geliyorsun onlara, birlikte yemek yiyorsunuz. Gündüz gizleniyorsun, sonraki gece de basıp gidiyorsun. İşini görüp toz oluyorsun. Bir dahaki sefere yolun oraya düştüğünde onların kurşuna dizilmiş olduklarını duyuyorsun. İşte bu denli basit bu iş.

Ama onlar kurşuna dizilirken, sen hep gitmiş oluyorsun. Partizanlar yapacaklarını yapıp oradan çekiliyorlardı çünkü. Köylüler kalıyordu geride, cezayı da onlar çekiyordu. Bu işin her zaman böyle olacağını biliyordum, diye düşündü. Daha işin başlangıcında onların başına neler geleceğini, hepsini biliyor ve tiksiniyordum bundan. Bir de utanmadan, arsız arsız bunlardan söz edildiğini, övünçle, böbürlenerek anlatıldığını, yapılan işin savunulduğunu, olanların yadsındığını duymuştum. Ama bu lanet olasıca kadın, sanki oradaymışım gibi gözlerimin önüne serdi bütün olayı.

Eh, diye düşündü, insan eğitiminin bir parçası da bu. Sona erdiği zaman tam bir eğitim olacak. Anlatılanlara kulak verersen, bu savaşta çok şey öğrenirsin. Ayrıca şimdiden çok şey öğrendin. Savaştan önce belirli aralıklarla on yıl İspanya'da bulunmuş olması, şansını artırmıştı. Dillerini bildiğin için güveniyorlardı sana. Dillerini iyice anlayabildiğin, onlar gibi konuşabildiğin, ayrıca da bu ülkenin değişik yörelerini bildiğin için güveniyorlardı sana. Bir İspanyol için gerçek anlamıyla köyüne bağlılık en sonra gelir. Doğal olarak başta İspanya gelir; sonra kendi oymağı, kendi bölgesi, kendi köyü, ailesi, en sonda da mesleği gelir. Hele İspanyolca biliyorsan seni kayırmaya baştan hazırdır, bölgesini tanıyorsan bu çok daha iyi olur. Ama bir de köyünü, yaptığı işi bilersen bir yabancıya nice yakın olabilirlerse onca yakın olurlar sana. İspanya'da hiç yabancılık hissetmemişti, onlar da kendisine çoğu kez bir yabancı gibi davranmamışlardı; ona karşı oldukları zamanların dışında.

Elbette sana bozuldukları oldu. Sana sık sık bozuldular ama onlar hep herkese bozulurlardı. Kendilerine bile bozulurlardı. Üç kişi biraraya gelecek olsanız, ikisi bir olup sana karşı çıkarlardı, sonra da öteki ikisi birbirinin kuyusunu kazmaya başlardı. Her zaman değil, ama örnekleri artırıp bundan bir sonuç çıkarmaya yetecek kadar sık.

Böyle düşünmenin yeri değildi; ama düşüncelerine gem vuran kimdi? Kendinden başka hiç kimse. Bozguncu düşüncelerin kafasına yerleşmesine izin vermeyecekti. Kazanılacak ilk şey bu savaştı. Savaş kazanılmazsa her şey yitirilirdi. Ama her şeyin ayırımına varıyordu, dinliyordu her şeyi, anımsıyordu. Bir savaşa hizmet ediyordu, bu hizmeti yaparken elinden ne geliyorsa öylesine sunmuştu bağlılığını, işini dört dörtlük yapmaya çalışıyordu. Ama kimse düşüncelerine egemen olamazdı, ne de görme ve işitme yetilerine. Eğer birtakım yargılara varacaksa, bunları daha sonra oluşturacaktı. Yargıya varacak birçok malzeme olacaktı elinde. Şimdiden bir sürü vardı zaten. Kimi kez gereğinden bile fazlaydı.

Şu Pilar karısına bak, diye düşündü. Ne olursa olsun eğer zaman bulabilirsem o öykünün gerisini de anlattırmalıyım ona. Şu iki çocukla birlikte yürüşüne bir bakın hele. Bunlardan daha iyi üç İspanyol ürünü bulman olanaksızdır. Kadın dağ gibi, oğlanla kız da genç ağaçlara benziyor. Yaşlı ağaçlar tümünden kesilmiş, genç ağaçlar işte böyle alabildiğine serpiliyor. Şu ikisi başına gelenlere karşın, sanki

kara yazgının adını bile duymamışlarcasına duru, temiz, yeni ve el değmemiş görünüyorlar. Ama Pilar'a sorarsan Maria daha yeni toplamıştı kendini. Korkunç bir durumdaydı kız herhalde.

Köyündeki beş delikanlıyla birlikte askere yazılan Belçikalı bir oğlanı anımsadı On Birinci Bölükten. İki yüz dolayında nüfusu olan bir köydü bu; oğlan daha önce köyünden hiç çıkmamıştı. Oğlanı ilk kez Hans'ın Tugay Karargâhında gördüğünde, öbür beş delikanlı ölmüştü, oğlanın durumu da çok kötüydü; onu karargâhta emireri olarak kullanıyorlardı. Kocaman, sarışın, kırmızı Flamanlara özgü bir yüzü vardı çocuğun; kocaman hantal köylü elleri vardı; elindeki tabaklarla bir yük atı gibi güçlü, sarsak adımlarla hareket ediyordu. Gece gündüz ağlıyordu ama. Bütün yemek boyunca sessiz sessiz ağlayıp durmuştu.

Ne zaman başını kaldırıp baksan, onu ağlarken görürdün. Şarap istesen ağlar, yahni için tabağını uzatsan ağlar; hep ağlardı yüzünü kaçırarak. Sonra kesiyordu ağlamayı; ama başını kaldırıp ona bakacak olsan, yeniden yaşlar doluyordu gözlerine. Yemek aralarında mutfakta ağlıyordu. Herkes çok iyi davranıyordu ona. Ama bir işe yaramıyordu bu. Bu oğlana ne olduğunu öğrenmeliydi Robert Jordan, iyileşip iyileşmediğini, yeniden askerliğe elverişli duruma gelip gelmediğini öğrenmeliydi.

Maria şimdi yeterince iyileşmişti. Hiç değilse öyle görünüyordu. Ama Robert Jordan ruh hekimi değildi. Pilar'dı ruh hekimi olan. Belki de dün gece birlikte olmaları ikisi için de işe yaramıştı. Evet, yeter ki sonu kötü gelmesindi. Kendisine yaradığı su götürmezdi. Bugün çok iyi hissediyordu kendisini; sağlam, iyi, tasasız ve mutlu. Önceleri şansı yok gibi görünmüştü ama talihli yaver gitmişti sonra. Kendilerini kötü ilan eden başka durumlarla da yüz yüze gelmişti Robert Jordan. Kendilerini ilan eden; İspanyolcada düşünüş demekti bu. Çok hoştu Maria.

Bak şu kıza, dedi kendi kendine. Bak şu kıza.

Güneşin altında mutlulukla yürüyüşünü izledi kızın; hâki gömleğinin boynu açıktı. Bir tay gibi yürüyor, diye düşündü. Böyle bir şeye denk düşemez insan. Böyle şeyler olmaz. Belki de hiç olmadı, diye düşündü. Belki sinemada gördüğün birinin gece yatağında sana uğradığı düşlere benzer bir şeydir bu, öylesine yumuşak, öylesine sevimli. Yatağında uyurken onlarla düşüp kalkardı. Garbo'yu hâlâ

anımsıyordu, Harlow'u da. Evet birçok kez Harlow'la yatmıştı düşün-
de. Belki o düşlerden biriydi bu da.

Ama Pozoblanco'daki saldırıdan önceki gece Garbo'nun yata-
ğına gelişini hâlâ çıkarıp atamamıştı aklından. Yumuşacık, ipeksi
bir yün kazak vardı kadının üzerinde; Robert Jordan kollarıyla onu
sarmaladığında, kadın öne doğru abanmış, saçları dökülüp Robert
Jordan'ın yüzünü örtmüştü. Kadın, Robert Jordan'ı bunca zamandır
sevdiği halde, niye adamın da kendisini sevdiğini söylememiş oldu-
ğunu sormuştu. Çekingen değildi kadın, ne soğuk, ne de uzaktı. Ne
güzeldi ona sarılmak, ne yumuşaktı, ne tatlıydı. Jack Gilbert'le eski
günlerinde olduğu gibiydi. Gerçekten olmuş gibiydi; Robert Jordan
onu Harlow'dan çok daha fazla seviyordu, oysa Garbo düşünce bir kez
girmişti yalnızca, oysa Harlow... belki bu da o düşler gibiydi.

Belki de değildir, dedi kendi kendine. Belki şimdi yanına varıp
Maria'ya dokunabilirim, dedi kendi kendine. Belki de korkuyorsun
bunu yapmaya, dedi kendi kendine. Olur ya, bunun hiç yaşanmamış
olduğunu görürsün, gerçek olmadığını anlarsın belki, filmlerdeki in-
sanlarla ilgili o düşler gibi kendi kendine kurduğun bir şey olduğunu
görürsün; ya da tüm eski sevgililerinin gelip kıraç toprağın üzerinde,
samanlıklarda, ahırlarda, *corrales* ve *cortijos*'a, korularda, garajlarda,
kamyonlarda, İspanya'nın tüm tepelerinde o uyku tulumunun içinde
seninle yatışlarına benzer bir şey olduğunu anlarsın. Robert Jordan
uyurken hepsi o uyku tulumunun içine girmişlerdi, hepsi de gerçek
yaşamda olduğundan çok daha sevecendiler. Belki de böyle bir şeydi
işte. Belki de bunun doğruluğunu anlamak için kıza dokunmaktan
korkuyordun! Belki de kafanda kurduğun bir şey, düşünde gördüğün
bir şey olduğu ortaya çıkardı dokunsaydın.

Robert Jordan keçiyolunun öbür yakasına geçip elini kızın kolu-
na koydu. Kızın yıpranmış hâki kumaşın altındaki kolunun yumuşak-
lığını duyumsadı parmaklarında. Kız ona bakıp gülümsedi.

"Selam Maria" dedi Robert Jordan.

"Selam *Inglés*" diye yanıtladı kız. Robert Jordan kızın sarımsı
esmer yüzünü, sarı gri gözlerini, gülümseyen dolgun dudaklarını,
güneşten kavrulmuş kırpık saçlarını gördü; kız yüzünü ona çevirip
gözlerinin içine güldü. Doğruydu, gerçektir pekâlâ.

El Sordo'nun kampı son çam ağaçlarının arasından görünmüş-
tü. Ters yüz olmuş bir leğene benzeyen yuvarlak bir pınar başına ku-

rulmuştu kamp. Bu kireçtaşı havzalarının hepsinde bir sürü mağara olmalı, diye düşündü. Orada, önlerinde iki mağara vardı. Kayalardan çıkmış bodur çam ağaçları, onları iyice gizliyordu. Burası en az Pablo'nunki kadar iyi bir yerdi, hatta daha bile iyiydi.

Pilar, Joaquin'e, "Nasıl oldu ailenin kurşuna dizilmesi?" diyordu.

"Hiç işte kadını" dedi Joaquin. "Valladolid'deki bir sürü insan gibi solcuydu onlar da. Faşistler kenti solculardan temizlerken, ilkin babamı vurdular. Sosyalistlere oy vermişti o. Sonra anamı vurdular. O da oyunu Sosyalistlere vermişti, ilk kez oy kullanmıştı. Kız kardeşlerimden birinin kocasını vurdular bundan sonra. Tramvay sürücüleri sendikasına üyeydi. Besbelli ki, sendikaya üye olmasa tramvay falan süremezdi. Ama siyasetle uzak yakın ilgisi yoktu adamın. İyi tanırdım onu. Biraz yüzsüzdü de. İyi bir yoldaş bile olabileceğini sanmam. Sonra öbür kızın, öbür bacımın kocası benim gibi dağlara çıkmıştı. O da tramvay işçisiydi. Bacım onun yerini biliyor da saklıyor diye düşündüler. Ama bilmiyordu kızcağız. Kocasının nerede olduğunu söylemiyor diye oncağızı da vurdular."

"Vay hayvanlar vay" dedi Pilar. "El Sordo nerede? Onu göremiyorum."

"Burada. İçeride olmalı" diye karşılık verdi Joaquin. Durup tüfeğinin kabzasını yere dayadı: "Pilar, kulak ver bana. Sen de Maria. Eğer ailemin başına gelenleri anlatıp canını sıktımsa bağışla beni. Herkesin derdi aynı, biliyorum bunu, bunlardan söz etmemek daha iyi olur."

"Yo, anlatmalısın" dedi Pilar. "Eğer birbirimize yardım etmeyeceksek niye doğduk ki? Birinin derdini soğukkanlılıkla dinlemek de bir yardımdır."

"Ama Maria'nın canını sıkabilir. Onun derdi başından aşkın."

"*Qué va*" dedi Maria. "Benim derdim öylesine büyük ki, bir de seninki girmiş içine hiç fark etmez. Üzüldüm Joaquin, umarım bacın iyidir."

"Şimdilik iyidir" dedi Joaquin. "Hapse tıktılar onu, görüldüğü kadarıyla pek kötü davranmıyorlar."

"Ailende başkaları da var mı?" diye sordu Robert Jordan.

"Yok" dedi oğlan. "Bir de ben varım. Dağa çıkan eniştem dışında başka kimse yok. Belki o da ölmüştür."

“Belki de ölmemiştir” dedi Maria. “Başka dağlarda bir çeteye katılmıştır belki de.”

“Bence ölmüştür” dedi Joaquin. “Ortalıkta dolanmayı beceremez o. Bir tramvayda biletçiydi. Bu iş dağa çıkmak için iyi bir hazırlık sayılmaz. Bir yıl dayanacağından kuşkuluyum. Ciğerleri de zayıftı zaten.”

Maria elini delikanlının omzuna koyarak, “Ama yine de iyidir belki” dedi.

“Elbet kızım, niye olmasın?” dedi Joaquin.

Oğlan orada durmuş öyle dikilirken, Maria uzandı, kollarını delikanlının boynuna doladı, onu öptü. Yüzünü kaçırdı Joaquin, ağlıyordu çünkü.

“Bu bir kardeş öpücüğü” dedi Maria ona. “Seni kardeşim gibi öpüyorum.”

Oğlan sessizce ağlayarak başını iki yana salladı.

“Bacının ben senin” dedi Maria. “Seviyorum seni, bir ailen var senin. Hepimiz senin aileniz.”

“*Inglés* de dahil” diye gürlledi Pilar. “Öyle değil mi, *Inglés*?”

Robert Jordan “Evet” dedi oğlana. “Hepimiz senin aileniz Joaquin.”

“Senin erkek kardeşin o” dedi Pilar. “He mi *Inglés*?”

Robert Jordan kolunu oğlanın omzuna attı. “Hepimiz kardeşiz” dedi. Oğlan başını iki yana salladı.

“Söylediklerimden utanıyorum” dedi. “Böyle şeylerden söz etmek herkesin işini daha da güçleştiriyor. Canınızı sıktığım için çok utanıyorum.”

“Utancının içine edeyim” dedi Pilar, o kaim sevecen sesiyle. “Maria seni yeniden öpecek olursa, korkarım ben de seni öpmeye başlayacağım. Bir boğa güreşçisini öpmeyeli yıllar oldu, hatta senin gibi başarısız olanını bile. Komünistliğe soyunmuş başarısız bir boğa güreşçisini öpmek isterim doğrusu. Tut onu *Inglés*, tut da, şöyle okkalı bir öpücük kondurayım yanağına.”

“*Deja*” dedi oğlan, sonra hızla başını çevirdi öteye. “Bırakın beni. Bir şeyim yok; utanıyorum yalnızca.”

Duygularını belli etmemeye çalıştı oğlan. Maria, Robert Jordan’ın eline koydu elini; Pilar ellerini kalçalarına dayamış, oğlana alaya bir yüzle bakıyordu şimdi.

“Ben seni öpecek olursam” dedi oğlana, “bak bacı öpücüğü olmayacak bu ha! Bacı gibi öpmek filan numara.”

“Bırak şakayı” dedi oğlan. “Bir şeyim yok dedim size. Anlattıklarım için üzgünüm yalnızca.”

“Eh, öyleyse gidip şu ihtiyarı bir görelim” dedi Pilar. “Duygusallıktan hoşlanmam ben.”

Oğlan ona baktı. Gözlerinden çok incinmiş olduğu anlaşılıbiliyordu.

“Senin duygusallığından değil” dedi ona Pilar. “Benimkinden. Bir boğa güreşçisine yaraşmayacak kadar yumuşak yürekliymişsin sen de.”

“Başarısızın tekiydim zaten” dedi Joaquin. “Üsteleyip durma sen de.”

“Ama atkuyruğu uzatıyorsun gördüğüme göre.”

“Evet, hem niye olmasın? Boğa güreşçiliği ekonomik açıdan amacımıza da hizmet eder. Bir sürü insana iş olanağı sağlar. Devlet de onu denetler. Belki artık korkmam da.”

“Belki korkmazsın” dedi Pilar. “Belki korkmazsın.”

“Niye böyle acımasızca konuşuyorsun Pilar?” dedi Maria. “Seni çok seviyorum ama çok acımasızca hareket ediyorsun.”

“Olur a, barbarın tekiyimdir ben” dedi Pilar. “Bak *Inglés*. El Sordo’ya ne diyeceğini biliyor musun?”

“Evet.”

“Çünkü bana benzemez o, sana da, bu duygusal yabanilere de. Çok az konuşur.”

“Niye böyle konuşuyorsun?” diye sordu yine Maria. Kızdıydı.

“Bilmem” dedi Pilar uzun adımlarla yürürken, “Sence niye?”

“Bilmiyorum.”

“Zaman zaman bir sürü şey usandırıyor beni” dedi Pilar öfkeyle. “Anlıyor musun? Bunlardan biri kırk sekiz yaşında olmak. Duyuyor musun beni? Kırk sekiz yaş ve çirkin bir yüz. Bir de şakacıktan öpeceğimi söylediğimde, hem komünist hem de başarısız bir boğa güreşçisinin yüzünde gördüğüm korku.”

“Doğru değil bu Pilar” dedi oğlan. “Böyle bir şey görmedin yüzümde.”

“*Qué va*, doğru değilmiş. Ağzına ettiğimin sütü bozuğu. Ah, işte orada. *Hola Santiago! Qué tal?*” Pilar’ın seslendiği adam kısa boylu,

gürbüz yapılıydı. Geniş elmacık kemikli, kara yağız bir yüzü vardı. Kırçıldı saçları, birbirinden ayrık sarı kahverengi gözleri vardı. Burnu Kızılderili burnu gibi kancalı, ince köprülüydü. Upuzun bir üst dudak, geniş, ince bir ağız. Sinekkaydı tıraş olmuştu; mağaranın ağzından onlara doğru yürüdü. Sığırtmaçların giydiği türden pantolonu ve çizmeleriyle çarpık bacaklarıyla yürüyordu. Havanın ılık olmasına karşın, adamın üzerinde boynuna değin iliklenmiş koyun postundan kısa, deri bir ceket vardı. Kocaman esmer elini Pilar'a uzattı. "Hola kadın" dedi. Sonra, "Hola" diyerek Robert Jordan'la tokalaştı. Robert Jordan'ın yüzüne dikkatle baktı. Robert Jordan adamın kedi gibi sarı, sürüngen gibi yassı gözlerini gördü. Adam, "Guapa" dedi Maria'ya, kızın omzunu okşadı.

Pilar'a, "Ye mek yedin mi?" diye sordu. Kadın başını iki yana salladı.

"Ye öyleyse" diyerek Robert Jordan'a baktı: "İçki?" diye sordu. Başparmağını a şağıya devirerek eliyle bir hareket yaptı.

"Olur, sağ ol."

"Güzel" dedi El Sordo. "Viski?"

"Viskiniz var mı?"

El Sordo onaylayıcı bir tavırla salladı başını. "Inglés misin?" diye sordu. "Ruso değilsin ha?"

"Americano."

"Amerikalı az burada" dedi adam.

"Şimdi daha çok."

"Fena değil. Kuzey mi, Güney mi?"

"Kuzey."

"Inglés'in aynısı. Köprü işi ne zaman?"

"Köprüden haberin var mı?"

El Sordo onaylayarak başını salladı.

"Öbür gün sabah."

"Güzel" dedi El Sordo.

"Pablo?" diye sordu Pilar'a.

Kadın başını iki yana salladı. El Sordo sırtıttı.

"Sen git" dedi Maria'ya, yeniden sırtıttı sonra, "Sonra dön" diyerek ceketinin iç cebinden çektiği deri bir kayışa bağlı, kocaman bir saate baktı: "Ya rım saat sonra."

Sıra yerine kullanılan düzleştirilmiş bir kütüğe oturmalarını işaret edip Joaquin'e baktı. Başparmağını geldikleri keçiyoluna doğru salladı.

"Joaquin'le dolaşıp dönerim" dedi Maria.

El Sordo mağaraya girip elinde üç bardak, bir şişe de İskoç viskiyle döndü. Şişeyi kolunun altına sıkıştırmıştı, bardakları da aynı elinde taşıyordu. Her bardağı bir parmağına takmıştı. Öbür eline de boynundan tuttuğu bir su testisini almıştı. Bardaklarla şişeyi kütüğün üzerine, testiye de yere koydu.

"Buz yok" dedi Robert Jordan'a, şişeyi ona uzattı.

"Ben istemem" dedi Pilar, eliyle bardağını kapattı.

"Dün gece yerde buz vardı" diyerek sırttı El Sordo. "Hepten erimiş. Buz orada." Dağların çıplak doruklarını örten karı gösterdi. "Çok uzakta."

Robert Jordan, El Sordo'nun bardağını doldurmaya kalkıştı ama sağır adam başını iki yana sallayarak, kendi bardağını doldurmasını işaret etti ona.

Robert Jordan bardağa bolca İskoç doldurdu. El Sordo onu dikkatle izliyordu. Robert Jordan bardağı doldurunca El Sordo ona su testisini verdi. Robert Jordan testinin tıpasını açınca akmaya başlayan soğuk suyla doldurdu bardağını.

El Sordo da kendisine yarım bardak viski koydu, gerisini suyla tamamladı.

"Şarap?" diye sordu Pilar'a.

"Yok. Su."

"Al" dedi kadına, sonra Robert Jordan'a dönüp sırttı: "İşe yaramaz" dedi. "Çok İngiliz tanıdım. Hepsi çok viski içerler."

"Nerede?"

"Çiftlikte" dedi El Sordo. "Patronun dostlarıydı."

"Viskiyi nereden buldunuz?"

"Ne?" dedi. Söyleneni duymamıştı.

Pilar, "Bağırman gerek" dedi. "Öbür kulağına."

El Sordo daha iyi duyan kulağını gösterip sırttı.

"Viskiyi nereden buldunuz?" diye bağırdı Robert Jordan.

"Yaptık" dedi El Sordo, Robert Jordan'ın el yordamıyla bardağı ağzına götürüşünü izledi.

“Yok” dedi El Sordo, Robert Jordan’ın omzuna hafif hafif vurarak. “Şakaydı. La Granja’dan geliyor. Dün gece İngiliz dinamitçisinin geldiğini duydum. Çok sevindim. Viski aldım. Senin için. Sevdin mi?”

“Çok sevdim” dedi Robert Jordan. “Çok iyi bir viski.”

“Sevindim” diye sırttı El Sordo. “Bu gece bilgi getirecektim.”

“Ne bilgisi?”

“Birlikler iyice hareketlendi.”

“Nerede?”

“Segovia’da. Uçakları gördünüz.”

“Evet.”

“Kötü, ha?”

“Kötü.”

“Birliklerin hareketi mi?”

“Villacastin ile Segovia arası vızır vızır. Valladolid yolunda. Villacastin ile San Rafael arasında. Vızır vızır.”

“Sen ne diyorsun buna?”

“Bir hazırlık mı yapıyoruz?”

“Olabilir.”

“Onlar da biliyor bunu. Onlar da hazırlanıyor.”

“Bu da olabilir.”

“Niye köprüyü bu gece uçurmuyoruz?”

“Emirler böyle.”

“Kimin emirleri?”

“Genelkurmay’ın.”

“Ya!”

Pilar, “Köprüyü ne zaman uçuracağımız önemli mi?” diye sordu.

“Her şeyden daha önemli.”

“Ama ya birlikleri harekete geçirirlerse?”

“Anselmo’yu birliklerin hareketi ve yığılmasıyla ilgili bilgi toplaması için gönderdim. Yolu kolluyor.”

“Yolda biri mi var?” diye sordu Sordo.

Robert Jordan adamın neyi duyup neyi duymadığını anlayamıyordu. Sağırklar hiç belli olmazdı.

“Evet” dedi.

“Benim de. Niye köprüyü şimdi uçurmuyoruz?”

“Emir aldım.”

“Hoşlanmadım bundan” dedi El Sordo. “İşte bundan hoşlanmadım.”

“Ben de” dedi Robert Jordan.

El Sordo başını iki yana sallayıp viskiden bir yudum aldı. “Ne istersin benden?”

“Kaç adamın var?”

“Sekiz.”

“Telefonu keseceksiniz, şantiye binasındaki karakola saldırıp ele geçireceksiniz, sonra da köprüye döneceksiniz.”

“Kolay.”

“Yapılacaklar teker teker yazılıp verilecek size.”

“Tasalanma. Ya Pablo?”

“Aşağıdaki telefonu kesecek, hıvardaki karakola saldırıp ele geçirecek, sonra köprüye dönecek.”

“Ya sonra nasıl geri çekileceğiz?” diye sordu Pilar. “Biz yedi erkek, iki kadınız, beş tane atımız var. Ya sizin?” diye Sordo’nun kulağına bağırdı. “Sekiz erkek, dört at. *Faltan caballos*” dedi adam. “Yeterince at yok.”

“On yedi kişiye dokuz at” dedi Pilar. “Yükü saymaksızın hem de.” Sordo ses etmedi.

Robert Jordan adamın daha iyi duyan kulağına, “At bulmanın bir yolu yok mu?” dedi.

“Bir yıldır savaştayız” dedi Sordo. “Dört atımız oldu.” Dört parmağını gösterdi. “Sen şimdi yarına sekiz at istiyorsun.”

“Evet” dedi Robert Jordan. “Buradan ayrılacağınıza göre. Çevreyi kollamanıza pek gerek yok artık. Burada çok dikkatli olmanız gereksiz şimdi. Buradan çıkıp sekiz baş at çalamaz mısınız?”

“Belki” dedi Sordo. “Belki hiç, belki daha fazla.”

“Otomatik tüfeğiniz var mı?” diye sordu Robert Jordan.

Sordo evet anlamında başını salladı. “Nerede?”

“Tepede.”

“Tipi ne?”

“Adını bilmiyorum. Falyalı.”

“Kaç atış yapıyor?”

“Beş falya.”

“Kullanmasını bilen var mı?”

“Ben. Azıcık. Pek ateş etmedim. Gürültü olsun istemeyiz burada. Kartuşları kullanmak istemeyiz.”

“Sonra bir bakarım ona” dedi Robert Jordan. “El bombanız varmı?”

“Çok.”

“Adam başına kaç tane?”

“Çok.”

“Kaç?”

“Yüz elli. Belki daha çok.”

“Ya başka adamlar?”

“Niçin?”

“Karakolları ele geçirmek, ben havaya uçururken köprüyü korumak için yeterli gücümüz olmalı. Elimizdeki iki katı insana gerek var.”

“Karakolları ele geçirme konusunda kaygılanma. Gece mi gündüz mü, ne zaman?”

“Gündüz.”

“Tasalanma.”

“İşi sağlama almak için yirmi adama daha gereksinim duyuyorum” dedi Robert Jordan.

“İyi adam yok. Güvenilir olmayanlardan ister misin?”

“Yok. İyiler kaç kişi?”

“Dört kadar.”

“Niye o kadar az?”

“Herkes güvenilirmiyor.”

“Atları olanlara mı?”

“Atları olduğuna göre güvenilir onlara.”

“Sağlayabilsem on tane daha iyi adamım olsun isterdim.”

“Dört.”

“Anselmo bana bu tepelerde yüzden fazla adam olduğunu söylemişti.”

“İşe yaramaz.”

Robert Jordan, “Otuz demiştin bana” dedi Pilar’a. “Belli bir yere kadar güvenilebilecek otuz adam.”

Pilar, Sordo’ya bağırarak, “Elias’ın adamları nasıl?” dedi. Sordo başını iki yana salladı.

“İşe yaramaz.”

“On kişi bulamaz mısınız?” diye sordu Robert Jordan. Sordo ona yassı, sarı gözleriyle bakıp başını iki yana salladı.

“Dört” dedi dört parmağını kaldırarak.

“Seninkiler iyi mi?” diye sordu Robert Jordan, sorduğu anda da pişman oldu.

Sordo başını onaylayıcı anlamda salladı.

“*Dentro de la gravedad*” dedi İspanyolca olarak. “Tehlikenin ölçüsüne bağlı.” Sırttı; “Kötü olacak, he mi?”

“Olabilir.”

Doğal tavrıyla, böbürlenmeden, “Bana göre hava hoş” dedi Sardo. “Kötüsünden çok olacağına, güvenilir dört adam daha iyi. Bu sa-vaşta hep kötülere rastladık, iyiler çok az. İyiler her geçen gün daha da azalıyor. Ya Pablo?” diyerek Pilar’a baktı.

“Bildiğin gibi” dedi Pilar. “Her gün daha kötölüyor.”

Sordo omuzlarını silkti.

“İçki al” dedi Robert Jordan’a. “Benimkilerle birlikte dört kişi daha getiririm. On iki eder. Bu gece hepsini konuşuruz. Altmış çubuk dinamit var bende. İster misin?”

“Yüzde kaçlık?”

“Bilmem. Bildiğin dinamitlerden işte. Getiririm.”

“Bununla yukarıdaki köprüyü uçururuz” dedi Robert Jordan. “İyi oldu bu. Bu gece gelecek misin? Onları da getir, olur mu? Bu köprü için emir almadım ama o da uçurulsa iyi olur.”

“Gelirim bu gece. Sonra da atları avlarız.”

“Bulma şansını var mı?”

“Olabilir. Şimdi yemek yiyin.”

“Herkesle böyle mi konuşuyor acaba?” diye düşündü Robert Jordan. “Yoksa yabancıların ancak bu dilden anlayabileceklerini mi düşünüyor?”

Pilar, “Peki bu iş bittikten sonra nereye gideceğiz?” diye bağırdı Sordo’nun kulağına.

Adam omuzlarını silkti.

“Her şey ayarlanmalı” dedi kadın.

“Elbette” dedi Sordo. “Niye olmasın?”

“Zaten yeterince pis iş” dedi Pilar. “İyice planlanmalı.”

“Evet kadını” dedi Sordo. “Seni kaygılandıran nedir?”

“Her şey” diye bağırdı Pilar.

Sordo kadına bakıp sırttı.

“Pablo’nun yanında çok kaldığın belli oluyor” dedi.

“Demek, o bozuk İspanyolcayla yalnızca yabancılarla konuşuyor” diye düşündü Robert Jordan. “İyi, iyi, böyle doğru dürüst konuşması hoşuma gitti.”

“Nereye gitsek dersiniz?” diye sordu Pilar.

“Nereye mi?”

“Evet, nereye?”

“Bir sürü yer var” dedi Sordo. “Bir sürü yer. Gredos’u bilir misin?”

“Orası çok kalabalıktır. Buraları da ellerine fırsat geçer geçmez temizleyeceklerdir.”

“Evet ama oldukça geniş bir bölgedir orası, çok da yabanıldır.”

“Oraya gitmek çok zor olur” dedi Pilar.

“Her şey zaten çok zor” dedi El Sordo. “Başka bir yere nasıl gideceksek, Gredos’a da öyle gidebiliriz. Geceleri yaparız yolculuğu. Burası artık çok tehlikeli. Burada bunca uzun süre kalmamız bile bir mucize. Gredos buraya göre, daha güvenli bir yerdir.”

“Ben nereye gitmek istiyorum, biliyor musun?” diye sordu adama Pilar.

“Nereye? Paramera’ya mı? Orası yaramaz.”

“Hayır” dedi Pilar. “Sierra de Paramera’ya değil. Cumhuriyet’e gitmek istiyorum.”

“Bak bu da olabilir.”

“Senin adamların gider mi oraya?”

“Evet. Ben istersem giderler.”

“Benimkiler gider mi, bilmiyorum” dedi Pilar. “Pablo gitmek istemeyecektir, hem de orada daha rahat olacağını bildiği halde gitmek istemeyecektir. Bu yaşta askere alınmak istemez o. Başka sınıftan olanları da çağırırlarsa o başka. Çingene de gitmek istemeyecektir. Öbürleri ne yapar bilmem.”

“Uzun süredir burada bir şey olmadığı için tehlikenin farkında değiller” dedi El Sordo.

Robert Jordan, “Bugünkü uçaklardan sonra daha iyi kavrayacaklar tehlikeyi” dedi. “Ama bence sen Gredos’da daha iyi iş yapabilirsin.”

El Sordo, “Ne?” diyerek Robert Jordan’a baktı gözlerini iyice kırsarak. Bu soruyu soruşunda en küçük bir dostluk belirtisi bile yoktu.

“Oradan daha etkili baskınlar yapabilirsin” dedi Robert Jordan.

“Yaa” dedi El Sordo. “Demek Gredos’u da biliyorsun sen ha?”

“Evet. Oradan ana demiryolu hattına saldırabilirsin. Biz güneyde, Estremadura’da nasıl yapıyorsak, sen de orada demiryolunu kesebilirsin. Orada çalışan Cumhuriyet’e dönmenden daha iyi olur” dedi Robert Jordan. “Orada daha yararlı olursun bence.”

Robert Jordan konuşurken ikisinin de yüzü asılmıştı.

Sordo, Pilar’a baktı; sonra bakışlarını Robert Jordan’a çevirdi.

“Gredos’u biliyorsun ha?” diye sordu Sordo. “Gerçekten mi?”

“Elbette” dedi Robert Jordan.

“Sen olsan nereye giderdin?”

“Barco de Avila’nın yukarılarına. Buradan daha iyi oralar. Anayola, Béjar ile Plasencia arasındaki demiryoluna baskınlar yapardım.”

“Çok zor” dedi Sordo.

“Çok daha tehlikeli bir yerde, Estremadura’da aynı demiryoluna saldırdık biz.”

“Biz dediğin kim?”

“Estremadura’nın *guerrilleros* grubu.”

“Kalabalık mıydınız?”

“Kırk kişi kadardık.”

“O sınırları bozuk, garip isimli çocuk da orada mıydı?” Diye sordu Pilar.

“Evet.”

“Şimdi nerede?”

“Söylemiştim ya sana, öldü.”

“Sen de oradan mısın?”

“Evet.”

“Ne demek istediğimi anlıyor musun?” dedi Pilar.

Robert Jordan, işte büyük bir yanlış yaptım diye düşündü. İspanyollara, onlardan daha iyi bir şeyler yapabileceğimizi söyledim.

Oysa onlara, yaptıklarımızdan, becerilerimizden hiç söz etmemem gerekirdi. Onları pohpohlayacağım yerde, ne yapmaları gerektiğini söyledim, kan beyinlerine sıçradı bu yüzden. Eh, ister yatıştırınlar sınırlarını, ister yatıştırmasınlar. Kesinlikle Gredos’ta burada olduklarından daha yararlı olurlar. İşte kanıtı: Kashkin’in örgütlediği o tren işinden bu yaha hiçbir şey yapmamışlar. O da öyle ahım şahım bir iş değil. Faşistlerin bir lokomotifi gitti, birkaç da askeri. Ama hepsi bu işten, savaşın en önemli olayıymış gibi söz ediyorlar. Belki Gredos’a

gitmek utandırıyor onları. Belki de beni buradan atarlar. Eh, durum hiç de parlak değil.

“Bak *Inglés*” dedi Pilar Robert Jordan’a. “Senin sinirlerin nasıldır?”

“Çok iyi” dedi Robert Jordan. “Oldukça iyi.”

“Neden soruyorum biliyor musun, bizimle işbirliği için gönderilen son dinamitçi dört dörtlük bir teknisyendi ama çok sinirliydi.”

“Aramızda sinirli olanlar var” dedi Robert Jordan.

“Tabansızdı demiyorum çünkü davranışlarında bir bozukluk yoktu” diye sözlerini sürdürdü Pilar. “Ama konuşması bir garipti, çok gevezeydi.” Sesini yükseltti. “Doğru değil mi Santiago? Son dinamitçi, o tren işindeki adam, biraz garip değil miydi?”

“*Algo raro*” diye onaylayarak başını salladı sağır adam, gözleri Robert Jordan’ın yüzünde dolaştı. Robert Jordan’a bu gözler, elektrikli süpürge hortumunun ucundaki delikleri anımsatıyordu. “*Si algo raro, pero bueno.*”

“*Murio*” dedi sağır adamın kulağına Robert Jordan. “Öldü.”

Gözlerini Robert Jordan’ın gözlerinden dudaklarına indiren sağır adam, “Nasıl oldu?” diye sordu.

“Ben vurdum onu” dedi Robert Jordan. “Yolculuk edemeyecek kadar kötü yaralanmıştı, ben de vurdum onu.”

“Hep böyle olması gerektiğinden söz ediyordu” dedi Pilar. “Buna takmıştı kafasını.”

“Evet” dedi Robert Jordan. “Hep böyle olması gerektiğinden söz ediyordu, kafasına takmıştı bunu.”

Sağır adam, “*Como fue?*” diye sordu. “Tren işi miydi?”

“Bir tren işinden dönüyorduk” dedi Robert Jordan. “Oldukça da başarılı olmuştu. Dönerken karanlıkta bir faşist devriye çıktı karşımıza, kaçarken o sırtından vuruldu. Kurşun başka bir kemiğe değil de tam kürek kemiğine rastlamıştı. Uzun süre bizimle yolculuk etti ama o yarayla daha fazla gidemezdi. Geride kalma k da istemiyordu, bunun üzerine vurdum onu.”

“*Menos mal*” dedi El Sordo. “Daha iyi olmuş.”

“Sinirlerinin sağlam olduğundan emin misin?” dedi Robert Jordan’a Pilar.

“Evet” dedi kadına Robert Jordan. “Sinirlerimin sapsağlam olduğundan eminim ve bence bu köprü işini bitirdiğimizde Gredos’a gitmeniz de en iyisi.”

O bunları söyler söylemez, kadın bir gayzerin apansız patlamasından sonra ortalığa yayılan köpük köpük kızgın sular gibi, yakası açılmamış küfürler yağdırmaya başladı.

Sağır adam Robert Jordan'a bakıp başını iki yana salladı, keyifle sırttı. Pilar küfürleri yağdırmayı sürdürürken, o da keyifle başını sallamayı sürdürüyordu. Robert Jordan, işlerin yeniden yoluna girdiğini anlamıştı. En sonunda kadın sövüp saymayı bıraktı, su testisine uzanıp tıpasını açtı, bir yudum içip dingin bir sesle, "Sen de artık bizim sonra ne yapacağımızla ilgili konuşmayı bırakır mısın *Inglés!* Sen Cumhuriyet'e dön, o parçanı da yanında götür, bizi, başkalarını da burada yalnız bırak; bırak da bu tepelerin neresinde öleceğimize biz karar verelim."

"Öleceğimize değil, yaşayacağımıza" dedi El Sordo. "Kendini toparla artık Pilar."

"Yaşamak, ölmek" dedi Pilar. "Bu işin sonunu apaçık görebiliyorum. Senden hoşlanıyorum *Inglés* ama işin bittikten sonra ne yapmamız gerektiği konusunda çenenin tutsan iyi olur."

"Senin işin bu" dedi Robert Jordan. "Burnumu soktuğum yok."

"Ama soktun" dedi Pilar. "Kırpık saçlı küçük orospunu yanına al, Cumhuriyet'e dön; ama daha sen ananın sütünü emerken Cumhuriyet'e gönül vermiş olanlara, yabancı olmayanlara da kapıyı kapatma."

Onlar konuşurken Maria da keçi yolunu tırmanıp yanlarına gelmiş, Pilar'ın, sesini yeniden yükselterek Robert Jordan'a söylediği son cümleyi işitmişti. Maria Robert Jordan'a bakarak başını şiddetle iki yana sallayıp parmağıyla bir uyarı işareti yaptı. Pilar, Robert Jordan'ın kıza baktığını, gülümsediğini gördü. Dönüp, "Evet" dedi. "Orospu dedim, dediğimden de dönmem. Anlaşılan siz birlikte Valencia'ya gideceksiniz, biz de Gredos'ta pisliği yiyeceğiz."

"Madem istiyorsun orospuyum ben Pilar" dedi Maria. "Sen ne dersen oyum ben. Ama sakın ol. Neyin var?"

"Hiçbir şeyim yok" dedi Pilar. Sıraya çöktü. Sesi düzelmmişti şimdiki, o keskin öfkesi geçip gitmişti. "Sana orospu dediğim yok. Ama Cumhuriyet'e gitmek istiyorum işte."

"Hepimiz gidebiliriz" dedi Maria.

"Niye olmasın?" dedi Robert Jordan. "Madem Gredos'a pek istekli görünüyorsun."

Sordo ona bakıp sırttı.

“Göreceğiz” dedi Pilar, öfkesi iyice geçmişti. “Şu tuhaf içkiden bir bardak da bana verin. Hırısından gırtlığım kurudu. Göreceğiz. Göreceğiz neler olacağını.”

“Görüyorsun yoldaş” dedi El Sordo. “İşin zor yanı gündüz olması.” Şimdi o bozuk İspanyolcayla konuşmuyordu artık. Robert Jordan’ın gözlerinin içine sakın, anlamlı bir ifadeyle bakıyordu; araştırmacı ya da kuşkucu değil. Ayrıca gözlerinde daha önce görülen eski bir savaşçı olmanın üstünlüğü de yoktu. “Ne istediğini anlıyorum; sen işini yaparken köprü’nün kapatılması, karakolların ortadan kaldırılması gerektiğini de biliyorum. Bunu adamakıllı anlıyorum. Bu işlerin gün doğmadan önce ya da gündüz yapılması da hiç sorun değil.”

“Evet” dedi Robert Jordan. Sonra yüzüne bakmaksızın Maria’ya konuştu: “Biraz öteye gider misin?”

Kız konuşmaları duymayacak kadar uzaklaşıp oturdu, ellerini dizlerinin üzerinde kenetledi.

“Bak” dedi Sordo. “İş açısından hiçbir sorun yok. Yalnız sonrası zor olacak. Bu yerlerden, buradan ayrılmak, gündüz gözünüyle uzaklaşmak çok zor bir sorunla karşı karşıya bırakıyor bizi.”

“Bu doğru” dedi Robert Jordan. “Bunu düşünmedim değil. Ben de güpegündüz ayrılacağım buradan.”

“Sen tek kişisin” dedi El Sordo. “Biz ise sürüsüne bereket.”

Pilar, “Kamlara dönüp sonra karanlıkta yola çıkmamız da mümkün” dedi bardağı dudaklarına götürürken.

“Bu da çok tehlikeli” diye açıklama yaptı El Sordo. “Bence bu daha da tehlikeli.”

“Ne denli tehlikeli olduğunu anlayabiliyorum” dedi Robert Jordan.

“Köprü işini gece yapmak kolay olurdu” dedi El Sordo. “Ama sen bu işin gündüz yapılmasını şart koşuyorsun, bu da çok ciddi sonuçlar çıkarıyor ortaya.”

“Biliyorum.”

“Bu işi gece yapamaz mısın?”

“O zaman kurşuna dizerler beni.”

“Gündüz yaparsan da büyük bir olasılıkla, biz kurşunlarla delik deşik olacağız.”

“Köprü havaya uçurulduktan sonra benim ne olacağımın önemi yok” dedi Robert Jordan! “Ama senin kuşkularını da anlıyorum. Gündüz geri çekilemez misiniz?”

“Elbette” dedi El Sordo. “Böyle bir geri çekilişi planlayacağız. Ama ben sana niye ürktüğümüzü, niye böyle derin derin düşüncelere daldığımızı açıklamaya çalışıyorum. Gredos’a ulaşmak, gerçekten bir mucize.”

Robert Jordan sesini çıkarmadı.

Sağır adam, “Şimdi beni dinle” dedi. “Çok konuşuyorum. Birbirimizi anlayabilelim diye yapıyorum bunu. Şimdi burada bulunmamız bile bir mucize aslında. Faşistlerin aylaklıklarından, salaklıklarından kaynaklanan bir mucize bu; ama bunun çaresine bakacaklardır zamanla. Kuşkusuz biz de çok dikkat ediyoruz, bu dağlarda hiç gürültü patırtı çıkarmıyoruz.”

“Biliyorum.”

“Ama şimdi, bu işten sonra basıp gitmemiz gerek. Nasıl gideceğimizi çok iyi tasarlamak zorundayız.”

“Bu çok açık.”

“Öyleyse” dedi El Sordo. “Şimdi yemek yiyelim. Çok konuştum.”

“Yahu seni hiç bu kadar konuşurken görmemiştim” dedi Pilar. Bardağı kaldırıp, “Bunun yüzünden mi?” diye sordu.

“Hayır” dedi El Sordo başını iki yana sallayarak. “Viskiden değil. Hiç bu kadar çok konuşmamı gerektirecek bir konum olmamıştı, o yüzden.”

Robert Jordan, “Yardımlarını, bağlılığını takdirle karşılıyorum” dedi. “Ayrıca köprünün uçurulmasını zamanlama yüzünden ortaya çıkan zorluğu da değerlendirebiliyorum.”

“Sözünü etme bunun artık” dedi El Sordo. “Burada yapabileceklerimizi yapmak için bulunuyoruz. Ama bu iş oldukça karmaşık.”

“Kâğıt üzerindeyse çok basit” diye sırtı Robert Jordan. “Kâğıt üzerinde, köprü saldırı başladığı an havaya uçurulacak. Böylelikle yoldan kimse geçemeyecek. Böylesine basit işte.”

“Öyleyse bıraksınlar biz de kâğıt üzerinde bir şeyler yapalım” dedi El Sordo. “Kâğıt üzerinde düşünelim, kâğıt üzerinde işi bağlayalım.”

“Kâğıdın kanı azar azar akar” diye bir atasözünden alıntı yaptı Robert Jordan.

“Ama çok işe yarar” dedi Pilar. “*Es muy util*. Benim istediğim de aldığın emirlerin bu amaç için yararlı olmasına yardım edebilmek.”

“Benim de” dedi Robert Jordan. “Ama hiçbir zaman bir savaşı böyle kazanamazsın.”

“Öyle ya” dedi iri kıyım kadın. “Bence de kazanamazsın. Ama ne istiyorum, biliyor musun?”

“Cumhuriyet’e gitmek” dedi El Sordo. İyi işiten kulağını kadın konuşurken ona yaklaştırmıştı. “*Ya irás, mujer.*” Bu savaşı kazanalım da her yan Cumhuriyet olacak nasılsa.”

“Tamam, tamam” dedi Pilar. “Ama artık bir lokma bir şeyler atıştıralım Tanrı aşkına.”

*) Ya irás, mujer: Gidemezsin, kadın.

Yemekten sonra El Sordo'nun yerinden ayrılıp keçiyolundan aşağıya inmeye başladılar. El Sordo onlarla birlikte en aşağıdaki nöbet yerine kadar geldi.

"*Salud*" dedi. "Bu geceye kadar hoşça kalın."

Robert Jordan, "*Salud camarada*" dedi ona. Üçü keçiyolundan inerlerken, sağır adam orada durup arkalarından baktı. Maria dönüp el sallamıştı ona. El Sordo da ona, kolunu İspanyol tarzı yukarı doğru sert biçimde kaldırarak karşılık verdi. Yemek sırasında gocuğunun düğmelerini bile açmamış, nazik olmaya özen göstermişti, duyabilmek için dikkatle başını konuşana doğru çevirmiş, bozuk İspanyolcasıyla konuşarak karşılık vermiş, Robert Jordan'a Cumhuriyet'teki koşulları sormuştu nazikçe; ama onları bir an önce başından savmak istediği besbelliydi.

Ondan ayrılırlarken Pilar adama, "Eeee, Santiago?" demişti.

"Eeesi hiç kadınıym" dedi sağır adam. "İşler yolunda. Ama düşünüyorum yalnızca."

"Ben de öyle" demişti Pilar. Şimdi, tırmanırken canlarını dişlerine taktıkları keçiyolundan aşağı doğru çam ağaçlarının arasından kolaylıkla ve keyifle inerlerken, Pilar hiç konuşmuyordu. Robert Jordan da, Maria da hiç konuşmuyorlardı; üçü birden keçiyolunun birden dikleştiği ağaçlık koyaktan geçip yüksekteki çayırılığa gelinceye değin hızlı hızlı yol aldılar.

Bu mayıs sonunda öğle sonu sıcığı ortalığı kavuruyordu. Son dikliğin yarısında kadın durdu. Robert Jordan durup arkasına baktığında, kadının alnının boncuk boncuk terlediğini gördü. Pilar'ın esmer yüzü sararmış, porsumuş, gözlerinin altında kara kara halkalar belirmiş gibi geldi Robert Jordan'a.

"Azıcık soluklanalım" dedi Robert Jordan. "Çok hızlı gidiyoruz."

“Olmaz” dedi kadın. “Devam edelim yola.”

“Dinleniver biraz Pilar” dedi Maria. “Çok kötü görünüyorsun.”

“Kapat çeneni!” dedi kadın. “Sana düşünceni soran olmadı.”

Keçiyolunda tırmanmayı sürdürdü ama tepeye vardığında soluk soluğa kalmıştı. Yüzü terden sıırıslıkladı; artık yüzünün solgunluğu iyice belli oluyordu.

“Otur Pilar” dedi Maria. “Lütfen, lütfen otur.”

“Peki” dedi Pilar. Üçü birden bir çam ağacının dibine çöküp, yaylanın tümseğinden fıskırmış gibi görünen ve şimdi ikindi güneşinin altında üzerlerindeki karlarla ıslıl ıslıl parıldayan tepelere doğru bakmaya başladılar.

“Ne kötü şeydir şu kar, ne de güzel görünür ama” dedi Pilar. “Ne yanıltıcı bir görünümü vardır.” Maria’ya döndü. “Sana kaba davrandığım için kusuruma bakma *guapa*. Neyim var bugün bilmiyorum. Sinirlerim çok bozuk.”

“Kızgınlıkla söylediklerine hiç aldırmiyorum” dedi Maria. “Çok da sık öfkeleniyorsun.”

“Yok, öfkeden daha kötü bu” dedi doruklara bakarak Pilar.

“İyi değilsin” dedi Maria.

“Bu da değil” dedi kadın. “Yanaş yanıma *guapa*, başını kucağıma koy.”

Maria kadına yaklaştı, kollarını uzatıp onları yastıksız uyuyan biri gibi kıvırdı, başını kollarının üzerine yasladı. Yüzünü Pilar’a çevirip gülümsedi. Ama iriyarı kadın gözlerini çayırkların ötesindeki dağlara dikmişti.

“Kızı az sonra alabilirsin, *Inglés*” dedi. Robert Jordan onun arkasında oturuyordu.

“Böyle konuşma” dedi Maria.

“Evet, seni alabilir” dedi Pilar. İkisine de bakmıyordu. “Seni hiç istemedim. Ama kıskanıyorum.”

“Pilar” dedi Maria. “Böyle konuşma.”

“Seni alabilir” dedi Pilar. Parmağını kızın kulak memesinde dolastırdı. “Ama çok kıskanıyorum.”

“Ama Pilar” dedi Maria. “Aramızda böyle bir şey olmadığını bana anlatan sensin.”

“Hep böyle bir şey var” dedi kadın. “Her zaman olmaması gereken ama olan bir şey vardır. Ama benim için yok. Gerçekten yok.”

Mutlu olmanı istiyorum senin, o kadar.” Başının kollarına ağırlık vermemesi için uğraşarak öylesine yatmayı sürdürdü Maria. Hiçbir şey söylemedi.

“Dinle *guapa*” dedi Pilar. Parmağını dalgın dalgın kızın yanığında dolaştırıyordu. “Dinle *guapa*. Seni seviyorum ve o seni alabilir. *Tortillera* değilim ben, erkekler için yaratılmış bir kadını. Bu gerçek. Ama şimdi, gündüz gözüyle seni sevdiğimi söylemek bana zevk veriyor.”

“Ben de seni seviyorum.”

“*Qué va*. Saçma saçma konuşma. Neden söz ettiğimi bile anlamıyorsun.”

“Anlıyorum.”

“*Qué va*, anlıyormuş! Sen *Inglés*’insin. Görülüyor bu, böyle de olmalı. Böyle düşünürüm, başka türlü de ters gelir bana. Sapık değilim ben. Sana yalnızca doğruyu söylüyorum. Çok az insan sana doğruyu söyler, hele kadınlar hiç. Kıskanıyorum, bunu da söylüyorum, işte gerçek bu. Bunu da söylüyorum.”

“Söyleme” dedi Maria. “Söyleme Pilar.”

“*Por qué*, niçin söylemeyecekmişim?” dedi kadın. Hâlâ ikisine de bakmıyordu. “Söylemekten hoşlanmayacağım zamana değin söyleyeceğim. Hem...” Gözlerini indirip kıza baktı, “Zamanı da geldi zaten. Artık bunu söylemeyeceğim, anladın mı?”

“Pilar” dedi Maria. “Böyle konuşma.”

“Çok hoş bir miniminnacık tavşansın sen” dedi Pilar. “Başını da kaldır artık, bitti çünkü bu saçmalık.”

“Saçma falan değildi” dedi Maria. “Böyle yatmaktan çok memnunum.”

“Yok. Kaldır başını” dedi kıza Pilar. Kocaman ellerini kızın başının altına sokup kaldırdı. “Peki ya sen, *Inglés*?” dedi. Kızın başı hâlâ ellerinin arasındaydı, gözleri ise dağlara dikilmişti. “Hangi sıçan yedi dilini?”

“Sıçan falan yemedi” dedi Robert Jordan.

Pilar kızın başını yere koyarak, “Hangi hayvan yaptı bu işi öyleyse?” dedi.

“Hayvan falan yapmadı” dedi Robert Jordan.

“Dilini mi yuttun öyleyse, ha?”

“Öyle anlaşılır” dedi Robert Jordan.

“Sevdin mi tadını?” Pilar şimdi dönüp Robert Jordan’a sırtıyordu.
“Pek değil.”

“Sanırım sevmemişsindir” dedi Pilar. “Sanırım sevmemişsindir. Ama tavşanını geri veriyorum sana. Hiç tavşanını senden almayı denememiştim zaten. Bu isim yakışıyor ona. Onu bu sabah böyle çağır-
dığını duydum.”

Robert Jordan yüzünün kızardığını hissetti.

“Çok zor bir kadınsın” dedi kadına.

“Hayır” dedi Pilar. “Tersine öylesine basit bir yapım var ki; ama çok karmaşık görünüyorum. Ya sen, sen de çok karmaşık mısın *Inglés*?”

“Hayır, öylesine basit de değilim ama.”

“Hoşlanıyorum senden *Inglés*” dedi Pilar. Sonra gülümseyip öne doğru eğildi, başını iki yana salladı. “Ya seni tavşanından, tavşanını da senden ayırıyordum şimdi?”

“Yapamazdın.”

“Biliyorum” dedi Pilar yeniden gülümseyerek. “İstemezdim de zaten. Ama gençliğimde yapabiliirdim bunu.”

“Buna inanırım.”

“İnanır mısınız?”

“Elbette” dedi Robert Jordan. “Ama bu konuşma çok saçma.”

“Sana yakışmıyor” dedi Maria.

“Bugün pek kendime yakışmıyorum” dedi Pilar. “Kendime ben-
zemiyorum hiç. Şu senin köprü başıma ağırlar soktu *Inglés*.”

“Ona Başağrısı Köprüsü adını verebiliriz” dedi Robert Jordan,
“Ama onu kırık bir kuş kafesi gibi uçurumun dibine yollayacağım.”

“Güzel” dedi Pilar. “Böyle konuşmaya devam et.”

“Kabuğu soyulmuş bir muzun ortasından ikiye bölercesine göçer-
teceğim onu.”

“Bir muz olsa, ne biçim yerdim şimdi” dedi Pilar. “Devam et *Inglés*. Konuşmaya devam et.”

“Gerek yok buna” dedi Robert Jordan. “Kampa dönelim artık.”

“Görevin...” dedi Pilar. “Göz açıp kapayıncaya kadar kavuşacak-
sın görevine. İkinizi baş başa bırakacağımı söylemiştim.”

“Olmaz. Yapacak çok işim var.”

“Bu da önemli iş. Üstelik uzun da sürmez.”

“Kapa çenenin Pilar” dedi Maria. “Çok kaba konuşuyorsun.”

“Kabayım ben” dedi Pilar. “Ama aynı zamanda çok da inceyim. *Soy muy delicada*. Baş başa bırakacağım ikinizi. Kıskançlık konusu saçmaydı. Joaquin’e tepem attı, çünkü bakışlarından ne denli çirkin olduğumu anladım. On dokuz yaşında olduğun için kıskanıyorum seni yalnızca. Ayrıca sürüp gidecek değil bu kıskançlık. Hep on dokuzunda kalacak değilsin ya. Artık ben gidiyorum.”

Ayağa kalktı, bir eli kalçasında Robert Jordan’a baktı. Adam da ayaktaydı. Maria ağacın dibinde, yerde oturuyordu. Başını öne eğmişti.

“Kampa birlikte gidelim” dedi Robert Jordan. “Böylesi daha iyi olur, üstelik yapacak bir sürü iş var.”

Pilar orada oturan Maria’yı gösterdi başıyla. Kız yüzünü onlardan kaçırmış, hiçbir şey söylemiyordu.

Pilar gülümseyip omuzlarını belli belirsiz silkti: “Yolu biliyor musun?” dedi.

Maria başını kaldırmaksızın, “Biliyorum” diye karşılık verdi.

“*Pues me voy*” dedi Pilar. “Ben gidiyorum öyleyse. Sana iyi bir yemek hazırlarız *Inglés*.”

Fundaların arasından, çayırın ortasından geçip kampa doğru akan dereye yürümeye başladı.

“Dur, bekle!” diye seslendi kadına Robert Jordan. “Hep birlikte gitsek daha iyi olur.”

Maria oturduğu yerde kımıldamadı bile. Sesini de çıkarmadı. Pilar da geri dönmedi.

“*Qué va*, boş ver birlikte gitmeye” dedi. “Kampta görüşürüz.”

Robert Jordan orada öylece kaldı.

“Bir şeyi yok ya?” diye sordu Maria’ya. “Biraz önce hasta gibiydi.”

Başını kaldırmadan, “Bırak gitsin” dedi Maria.

“Bence onunla gitmeliyim.”

“Bırak gitsin” dedi Maria. “Bırak gitsin!”

Dağdaki çayırılıkta, fundaların arasında yürüyorlardı. Robert Jordan fundaların bacağına sürtünüşünü, kılıfın içindeki tabancasının kalçasındaki ağırlığını, tepesinde güneşi, sırtında dağların doruklarındaki karların serin esintisini, elinde de parmakları parmaklarına kenetlenmiş elin sertliğini, diriliğini duyumsuyordu. Bu elden, kızın kendi avucuna yapışmış olan avucundan, birbirlerine kenetlenmiş olan parmaklarından, bileğine değen bilekten, kızın elinden, parmaklarından, bileğinden kendi eline, parmaklarına, bileğine dingin, cam gibi bir denizin yüzeyini belli belirsiz kıpırdatan ve insanın yüzüne çarpan sabah yeli gibi duru, insanın dudağını okşayan bir tüy ya da hiçbir esinti olmaksızın yere dökülen yapraklar kadar hafif bir şey akıyordu; yalnızca parmakların dokunuşuyla duyumsanabilecek kadar hafif bir şey; ama sıkı sıkıya kenetlenmiş parmaklarıyla, birbirine yapışan avuçlarıyla, bilekleriyle öylesine güçlenip yoğunlaşıyor, öylesine karşı konulmazlaşıyor, öylesine sızı veriyordu ki, sanki kolunun içinde dolaşan bir akımdı bu; tüm gövdesini sızım sızım sızlatan sığ bir istekle dolduran bir akım. Buğday sarısı saçlarında, pürüzsüz altın karası güzel yüzünde, boğazının kıvrımında pırıl pırıl güneş ışığı parlayan kızı kendine çekti Robert Jordan, başını geriye doğru yatırarak onu öptü. Öperken kızın ürperdiğini duyumsadı. Tüm gövdesini kızın gövdesine yapıştırdı. Kızın memelerinin hâki gömleklerin arkasından göğsüne yaslandığını duyumsadı. Küçücük tüler, serttiler. Elini uzatıp kızın gömleğinin düğmelerini çözdü, sonra eğilip kızı öptü; kız ayakta, başını geriye doğru atmış tir tir titriyordu. Robert Jordan'ın kollarının arasında vardı. Sonra çenesini indirip adamın başına dayadı. Robert Jordan, kızın elleriyle başını tuttuğunu hissetti. Kız, başını göğsüne doğru çekiyordu. Robert Jordan dikleşti, kızı iki koluyla sımsıkı sarmaladı, kızın ayakları yerden kesilmişti, tüm

gövdesiyle adama yapışmıştı; Robert Jordan, Maria'nın ürperişlerini duyumsuyordu. Kızın dudaklarını boynunda buldu sonra, kızı yere indirip, "Maria" dedi, "ah, Maria'm benim."

Sonra, "Nereye gidelim?" dedi.

Hiç sesini çıkarmadı kız. Elini adamın gömleğinin içine kaydırdı. Robert Jordan, kızın ellerini uzattığını, gömleğinin düğmelerini açtığını ayımsadı. "Haydi sen de" dedi kız. "Öpmek istiyorum."

"Olmaz küçük tavşan."

"Olur, olur. Senin yaptığın her şeyi yapmak istiyorum."

"Olmaz... olanaksız bu."

"Peki öyleyse. Ah... peki, ah... ah, peki!"

Sonra ezilen fundaların kokusu duyuldu, kızın başının altında eğilen sapların sertliği hissedildi, bir de kızın kapalı gözlerinin üzerinde parlayan güneş... Robert Jordan kızın geriye, fundaların köklerine doğru itilmiş başını, boynunun kıvrımını, dudaklarının kendi kendine belli belirsiz kıpırtısını, güneşe ve her şeye karşı sıkı sıkıya örtülmüş gözlerinin üzerindeki kirpiklerinin titreyişini unutmayacaktı. Kızınsa, gözlerine vuran güneş yüzünden her şey kırmızı, turuncu, altın kızılına dönüşmüştü, her şey bu renkti; ne varsa her şey, dolgunluk, sahip olma, elde etme, hepsi hepsi bu renkti; hepsi bu rengin körlüğü içindeydi. Erkek içinse, hiçbir yere çıkmayan karanlık bir geçitti bu, sonra yine hiçbir yere, yine hiçbir yere, sonsuza değin hiçbir yere çıkmayan bir geçit; yere alabildiğine abanmıştı dirsekleriyle, hiçbir yere çıkmayan bir geçidin içindeydi, karanlık, sonu olmayan, bir yere çıkmayan bir geçit... Olmayan bir yerde, bilinmeyen bir yerde yapışıp kalmıştı; şimdi de bütün zamanlarda da hiçbir yere çıkmayan bir boşlukta asılı kalmış sallanıyordu; tutunacak bir şeyi olmayan bir yerde yuvarlanıyordu, tutunacak tek bir şeyi olmayan bir yerde... Ne bir yere gitmişlerdi, ne de zaman geçmişti, ne bir mekândaydılar, ne de bir zamanda; ama ikisi de oradaydılar; Robert Jordan yeryüzünün altlarından kayarak akıp gittiğini duyumsadı.

Sonra yan yatmış buldu kendisini Robert Jordan, başı fundalara gömülüydü, onların kokusu dolduruyordu burnunu, köklerin kokusu, toprağın kokusu... Sonra güneş daldı fundaların arasına, fundalar omzunu, böğrünü daladı Robert Jordan'ın. Kız tam karşısında hâlâ gözleri kapalı yatıyordu, sonra gözlerini açtı kız, adama gülümsedi; Robert Jordan çok çok uzaklardan yorgun argın, dostça, "Merhaba

tavşan" dedi. Kız da gülümsedi, ama hiç de uzak olmayan bir tavırla, "Merhaba, *Inglés'im*" dedi.

Robert Jordan uyuşuk uyuşuk, "*Inglés* değilim ben" dedi.

"Evet, öylesin" dedi kız. "Sen benim *Inglés'imsin*." Sonra uzanıp adamın iki kulağından tutup alından öptü.

"İşte" dedi. "Nasıl buldun bunu? Seni artık iyi öpüyor muyum?"

Sonra yan yana derenin kıyısından yürümeye koyuldular. Robert Jordan, "Maria" dedi, "vurgunum sana, çok sevimlisin, olağanüstüsün, çok güzelsin; seni severken ölecek gibi oluyorum bu yüzden."

"Ah" dedi kız. "Ben her seferinde ölüyorum. Sen ölmüyor musun?"

"Hayır. Neredeyse ölecek gibi oluyorum. Sen de toprağın altımızdan kayıp gittiğini duyumsadın mı?"

"Evet. Ölürken... Kolunu dolasına boynuma, ne olur."

"Yok. Elini tutuyorum. Elini tutmak yeter bana."

Kıza baktı. Çayırın ötesinde bir doğan avlanıyordu; dağların üzerinden koca koca akşam bulutları yaklaşıyordu.

"Başkalarıyla birlikteyken böyle olmamış mıydı sana?" diye sordu Maria; el ele yürüyorlardı şimdi.

"Olmadı. Gerçekten olmadı."

"Çok sevgilin olmuştur."

"Oldu birkaç tane. Ama senin gibisi olmadı."

"Böyle hiç olmadı ha? Doğru mu bu?"

"Zevkliydim. Ama hiç böylesi olmadı."

"Toprak da kayıp gitti üstelik. Daha önce hiç kaymamış mıydı altından toprak?"

"Yok, gerçekten hiç olmadıydı."

"Yaa" dedi kız. "Bütün bu olanları bir gün için yaşayabiliyoruz üstelik."

Bir şey demedi Robert Jordan.

"Ama yaşadık hiç değilse" dedi Maria. "Peki beni seviyor musun? Benimle birlikte olmak mutlu ediyor mu seni? Bir süre sonra daha güzelleşeceğim."

"Şimdi de çok güzelsin."

"Yok" dedi kız. "Ama elinle başımı okşasana..."

Kırpık yumuşak saçlarına dokundu kızın Robert Jordan; elleriyle önce yatırdı onları, sonra da parmaklarının arasında dikleştirdi. Sonra iki elini kızın başına koyup yüzünü yüzüne çevirdi ve kızı öptü.

“Çok seviyorum öpmeyi” dedi kız. “Ama pek de beceremiyorum.”

“Öpmen gerekmez.”

“Hayır, gerekir. Senin kadının olacaksam, her yönden zevk vermeliyim sana.”

“Yeterince zevk veriyorsun bana. Daha çoğunu istemem. Daha çok zevk alacaksam benim yapabileceğim bir şey kalmaz.”

“Ama göreceksin” dedi büyük bir mutlulukla kız. “Saçlarım seni eğlendiriyor şimdi, çünkü çok tuhaf. Ama her geçen gün büyüyorlar. İyice uzayacaklar, o zaman da çirkin görünmeyeceğim, belki de beni çok seveceksin.”

“Güzel bir vücudun var” dedi adam, “Dünyanın en güzel vücudu.”

“Yalnızca genç ve ince.”

“Hayır. Güzel bir vücutta bir sihir vardır. Birinde niye vardır bu sihir, öbüründe niye yoktur bilmiyorum. Ama sende var.”

“Senin için” dedi kız.

“Hayır.”

“Evet. Senin için, her zaman senin için ve yalnızca senin için. Ama senin için yetmez bu kadarı. Sana iyi bakmayı öğrenmeliyim. Ama bana gerçeği söyle. Daha önce altından toprak kayıp gitmemiş miydi hiç?”

“Hiç” dedi Robert Jordan. Gerçeği söylüyordu.

“İşte şimdi mutlu oldum” dedi kız. “Şimdi gerçekten çok mutlu oldum.”

Robert Jordan’a sordu sonra: “Şimdi başka bir şeyi mi düşünüyorsun?”

“Evet. İşimi düşünüyorum.”

“Keşke atlarımız olsaydı” dedi Maria. “Öyle mutluyum ki, altımda iyi bir at olsun isterdim, senin yanında, birlikte hızla at sürmek isterdim. Giderek hızlanırdık, dörtlüye kalkardı atlarımız ama mutluluğumu geçemezdik yine de.”

Dalgın bir sesle, “Mutluluğunu bir uçağa bindiririm” dedi Robert Jordan.

“Tıpkı güneşte parlayan küçük avcı uçakları gibi gökyüzünde dolanır dururduk o zaman” dedi kız. “Takla attırıp pike yaptırırdık

uçağa. *Qué bueno!*" diye güldü. "Bunun bile farkına varmazdı mutluluğum."

Robert Jordan kızın dediklerini yarım yamalak duyarak, "Mutluluğunun sağlam bir midesi varmış" dedi.

Orada değildi o sırada çünkü. Kızın yanında yürüyordu ama akli köprüye takılmıştı şimdi ve bu olay nasıl kamera objektifi netleşip olayı alabildiğine seçikliğiyle görür, işte öylesine açıktı, zorluydu ve keskindi. İki karakolu, bu karakolları gözetleyen Anselmo ile çingeneyi gördü. Bomboş yolu gördü, üzerinde hiçbir hareket olmayan. En geniş ateş alanı olacak biçimde iki otomatik tüfeği yerleştireceği yeri görüyordu; kim kullanacak bunları, diye düşündü, sonunda ben elbette, ama başka kim? Tahrip kalıplarını yerleştiriyordu, onları sıkıştırdı, bağladı, kapsüllerini bağladı, ekledi birbirine, tellerini çekti, yukarıya tutturdu, sonra da eski püskü ateşleme kutusunu yerleştirdiği yere döndü... Olabilecek, kötü gidebilecek şeyleri düşünmeye başladı. Kes artık, dedi kendi kendine. Bu kızla seviştin, şimdi beynin gıcır gıcır, tam anlamıyla dipdiri, ama tasalanmaya başladın. Yapacağın şeyleri düşünmen başka şey, kaygılanman başka şey. Kaygılanma. Kaygılanmamalısın. Yapman gerekebilecek şeyleri biliyorsun, neler olabileceğini de... Elbette olabilir bunlar.

Ne için savaştığını bilerek girdin bu işe. Tam yaptığın şeye karşı savaşıyordun. Kazanma şansını elde etmek için zorlandın. Bu sevdiği insanları, başarıya ulaşmak için kullanmaktan öte bir değeri olmayan birlikler gibi kullanmak zorundaydı işte. Besbelli en kurnazları Pablo'ydu. Anında anlamıştı bu işin kötülüğünü. Kadın bu işten yanaydı tüm varlığıyla, daha da ötesi. Ama işin özünün gerçekten ne olduğunu öğrenince ağır ağır rahatsız olmaya başlamıştı. Şimdi de rahatsızlığı iyice yoğunlaşmıştı. Sordo olayı anında kavramıştı, gerekeni yapacaktı ama bu işi Robert Jordan'dan daha çok sevdiği söylemezdi.

Demek şimdi sen senin başına geleceklerin değil ama kadının, kızın ve umursadığın öbür insanların başına geleceklerin önemli olduğunu düşünüyorsun. Tamam, peki. Ya sen buraya gelmemiş olsaydın onların başına neler gelecekti? Sen buraya gelmeden önce ne gelmişti onların başına, ne olmuştu onlara? Böyle düşünmemen gerek. Eylem dışında onlara karşı bir sorumluluğun yok. Buyrukları veren sen değilsin! Golz veriyor buyrukları. Peki Golz kim? İyi bir gene-

ral. Emrinde bulduklarının en iyisi. Ama insan neye yol açacağını bildiği olanaksız buyrukları yerine getirmeli mi? Bu buyruklar ordu kadar partiyi de temsil eden Golz'den gelse bile? Evet. Onları yerine getirmeli. Çünkü olanaksız oldukları, ancak bu buyruklar yerine getirilirken ortaya çıkabilir. Bunları denemeksizin olanaksız olduklarını nasıl bilebilirsin? Eğer herkes aldığı emirlerin olanaksız olduğunu söyleseydi, sen nerede olurdu? Eğer buyruklar geldiğinde 'Olanaksız' deseydin, biz hepimiz nerede olurduk?

Aldıkları bütün buyrukların kendileri için olanaksız olduğunu düşünen komutanları çok görmüştü. O Estremadura'daki domuz Gomez. Olanaksız olduğu için kanatların ilerleyemediği bir sürü saldırı görmüştü. Hayır, buyrukları yerine getirecekti o, buyrukları birlikte yerine getireceği insanları sevmesi ise, bir şanssızlıktı yalnızca.

Onların, partizanların yaptığı bütün işlerde, onları koruyan, onlarla birlikte çalışan insanların başına ne dertler gelmiştir, talihsizlikler gelmiştir. Ne için? Sonunda tehlike kalmasın, ülke yaşanacak bir yer olsun diye. Ne denli bayatlamış görünse bile doğruydu bu düşünce.

Cumhuriyet yitirirse ona inananların İspanya'da yaşaması olanaksızlaşır. Ama gerçekten böyle mi olurdu? Evet, öyle olacağını biliyordu Robert Jordan, faşistlerin daha şimdiden ele geçirdikleri yerlerde yaptıklarından biliyordu bunu.

Pablo domuzun tekiydi; ama öbürleri iyi insanlardı, bu işe onları sokmak onları satmak anlamına gelmiyor muydu peki? Bir anlamda öyleydi. Ama onlar bunu yapmasalar, iki bölük atlı gelir, onları bu tepelerde, bir haftada avlardı.

Yok, hayır. Onları kendi başlarına bırakmakla bir şey kazanılmazdı. Tüm insanların kendi başlarına bırakılması ve senin kimsenin işine burnunu sokmaman dışında. Böyleydi inancı demek ki, öyle mi? Evet. Buydu inancı. Peki planlı bir toplum falan? Bu başkalarının işiydi. Bu savaştan sonra yapacak başka şeyleri vardı Robert Jordan'ın. Şimdi bu savaşa bulaşmıştı, çünkü savaş sevdiği bir ülkede başlamıştı, Cumhuriyet'e inanıyordu ayrıca. Eğer Cumhuriyet yıkılırsa ona inanan tüm bu insanlar için yaşamın çekilmez olacağını biliyordu. Savaş süresince komünist disiplin altına girmişti. En iyi komünistler, disiplinli komünistler burada, İspanya'daydı; savaşın yürütülmesinde en sağlam, en içten olanlar onlardı. Savaş süresince onların disiplini-

ne içtenlikle katılıyordu, çünkü savaşın yürütülmesinde saygı duya-
bileceği programı ve disiplini olan tek parti onlarınkiydi.

Peki, ya kendi siyasal düşüncesi neydi? Hiçbir düşüncesi yok-
tu, böyle dedi kendi kendine. Ama bunu başkasına söyleyeyim deme
diye düşündü. Hatta kabul bile edeyim deme bunu. Ya daha sonra ne
yapacaksın? Döndüğümde önceden olduğu gibi, İspanyolca öğrete-
rek kazanacağım yaşamımı, gerçek bir kitap yazacağım bir de. Bahse
girerim, dedi. Bahse girerim kolay olacak bu.

Pablo'yla siyaset üzerine konuşmalıydı. Onun siyasal gelişiminin
ne olduğunu görmek, kuşkusuz çok ilginç olurdu. Büyük bir olasılıkla
o klasik soldan sağa geçiş; yaşlı Lerrox gibi. Pablo'nun, Lerrox'a
benzeyen birçok yönü vardı. Prieto da onun kadar kötüydü. Pablo'yla
Prieto'nun utkuya ilişkin inançları birbirinin eşiydi. Onları at hır-
sızlarının politikasıydı. Robert Jordan, bir hükümet biçimi olarak
Cumhuriyet'e inanıyordu; ama Cumhuriyet de kendisini, ayaklanma
başladığında çıkmaza sokan at hırsızlarından kurtarmak zorundaydı.
Önderlerinin, gerçekte kendi düşmanları olan, böylesi bir halk başka
yerde var mıydı acaba?

Halk düşmanları. Bu deyimini şimdi kullanmamalıydı. Üzerin-
de durmaması gereken, aldatıcı bir deyimdi bu. Maria ile sevişmek
yol açmıştı bunları düşünmesine. Kaskatı bir Baptist kadar bağınaz,
dar düşünceli oluvermişti siyasal inançlarında, hiçbir yönden eleş-
tirmeksizin halk düşmanı gibi deyimler gelmeye başlamıştı aklına.
Devrimci olsun, yurtsever olsun her tür *cliché*. Beyni bunları eleştiri
süzgecinden geçirmeksizin kullanıyordu. Doğrulukları su götürmez-
di bunların ama onları gelişigüzel kullanmak çok kolaydı. Yine de dün
geceden ve bu akşam üzerinden beri bu işle ilgili düşüncesi çok daha
belirginleşmişti. Bağnazlık tuhaf şeydi. Bağnaz olmak için haklı oldu-
ğunuza iyice emin olmanız gerekir, insanın kendisini tutması kadar
başka hiçbir şey bu kesinliği, haklılığı sağlayamaz. İnsanın kendini
olayların üstüne çıkarması, sapkınlığın düşmanıdır.

İyice incelemiş olsaydı, bu düşünceler ayakta kalabilir miydi
acaba? Belki komünistlerin hep bohemliğe yüklenişlerinin nedeni
buydu. Yıkılsın bohemlik, Mayakovsky'nin günahı...

Ama Mayakovsky yeniden ermiş oluvermişti. Bunun nedeni de
onun ölmüş, dolayısıyla da zarar veremeyecek olmasıydı. Sen de za-

rar vermeyecek bir ölü olacaksın, dedi kendi kendine. Şimdi böyle şeyleri düşünmeyi bırak. Maria'yı düşün.

Bağnazlığını yıpratmıştı Maria. Şimdiye değin olan kararlılığını etkileyememişti kız; ama Robert Jordan ölmeyi yeğler olmuştu. Bir kahraman ya da bir şehit olmaktan sevinerek vazgeçerdi. Thermopylae, ne herhangi bir köprü'nün üzerinde Horatius, ne de parmağıyla bentteki o deliği tıkayan Hollandalı çocuk olmak istiyordu. Hayır. Maria'yla daha uzun süre birlikte olmaktı istediği. En yalın anlatımı buydu işte. Kızla birlikte uzun, upuzun bir zaman geçirmek istiyordu.

Artık uzun bir zaman falan gibi bir şey olabileceğine inanmıyordu ama olacaksa da onu kızla birlikte geçirmek isterdi. Otele gidip Doktor Livingstone ve eşi diye kaydımızı yaptırabiliriz, diye düşündü.

Niye evlenmeyim ki onunla? Elbette, diye düşündü, elbette onunla evleneceğim. Sonra Idaho, Sun Valley'den, Bay ve Bayan Robert Jordan olacağız. Ya da Texas, Corpus Christi'den, ya da Montana, Butte'den...

İspanyol kızları harika eş olurlar. Hiç eşim olmadı, bilirim bu yüzden. Sonra yeniden üniversitedeki işime döndüğümde, bir öğretmenin karısı olabilir Maria. Dördüncü sınıfın İspanyolca öğrencileri akşamları pipo tütürmek için bize uğradıklarında, ben onlarla Quevedo, Lope de Vega, Galdós ve hep hayranlık duyulacak öbür ölümlerle ilgili samimi tartışmalar yaparken, Maria da onlara inanç sahibi mavi gömleklili haçlı askerlerinden bazılarının kafasının üzerine nasıl oturduklarını, kollarını kıvrıp, eteklerini yukarıya sıyırarak nasıl ağzına tıktıklarını anlatabilir.

Acaba, Montana, Missoula'da Maria'dan hoşlanacaklar mı? Tabii yeniden Missoula'da bir iş bulabilirsem... Sanırım Kızıl diye yaf-talanmışımdır orada, genel kara listeye yazacaklardır adımları. Yine de bilinmez ki... Bilinemez. Yaptıklarımıyla ilgili hiçbir kanıt yok, ayrıca olanları anlatsam da hiçbir zaman inanmazlar. Dahası pasaportum, İspanya için sınırlama koymalarından önce alınmış, geçerli.

Dönüş zamanı otuz sekiz güzünden önce olamaz. Otuz altı yazında ayrıldım, izin bir yıl süreli olsa da, gelecek yılın güzüne değin geri dönmem gerekmez. Daha güz dönemine de çok zaman var. Olayı böyle koymak istersem, şimdiyle yarın arasında da çok uzun bir süre var. Hayır. Üniversite konusunda tasalanmaya gerek yok bence. Gü-

zün orada görünürsem, her şey yolunda demektir. Yalnızca işi sıkı tutup oraya dönmeli...

Uzun zamandır ne garip bir yaşam sürdürüyorum. Garip olmasa ne yazar? İşin, görevin İspanya'yla ilgili. Demek ki, İspanya'da olman doğal, mantıklı. Yazları mühendislik projeleri üzerinde çalışmışım, orman hizmetlerinde... Yol yapımında, parkta; barutu kullanmayı öğrenmişim, dolayısıyla yıkmak normal ve mantıklı bir iş benim için. Hep biraz aceleliydim ama sağlam iş yaparım.

Bir kez yıkmak fikrini bir problem olarak kabul ederse insan, yalnızca bir problem olarak kalır o. Tanrı biliyor ya, pek kolaylıkla çözersin sen bu işi. Gerçi bu işin yanı sıra tatsız bir sürü şey de olur. Yıkma işiyle birlikte adam öldürme işinin de en başarılı biçimde ve nasıl yapılacağını tasarlamak için harcanan sürekli çaba vardır. Koca koca sözler bu işi savunulabilir kılar mı? Adam öldürmeyi daha zevkli kılabilir mi? Bana sorarsan bu işe gereğinden çok isteyerek girdin, dedi kendi kendine. Bana göre, Cumhuriyet'e hizmeti bıraktıktan sonra ne olacağın ya da neye yarayacağın çok kuşkulu. Öyle sanıyorum ki, bütün bunlardan yazarak kurtulacaksın, dedi. Bir kez yazdığında, her şey yok olup gidecek. Ancak iyi yazabilirsen. Öbüründen çok daha iyi.

Ama şimdilik bütün yaşamın, ya da yaşayıp yaşayacağın, bugün, bu gece, yarın, bugün, bu gece, yarın olabilir... Yine aynı terane, diye düşündü; öyleyse zamanını en iyi biçimde kullanmalısın ve onun için de şükretmelisin... Köprü işi sarpa sararsa... Şu anda pek de iyi gidecek gibi görünmüyor.

Ama Maria iyi. Değil mi? Ah olmaz mı, diye düşündü. Belki şimdi yaşamdan elde edeceğim budur. Belki budur yaşamım; altmış ya da on yıl yerine, kırk sekiz saattir belki; ya da yalnızca altmış saat, ya da on, on iki saattir. Bir gün yirmi dört saatten hesaplandığına göre üç tam gün yetmiş iki saat eder.

Bence yetmiş saatte, yetmiş yılda yaşanacak kadar dolu dolu yaşanabilir; yeter ki yaşamın bu yetmiş saatin başladığı zamana değin dolu dolu geçmiş olsun, sen de belirli bir yaşa gelmiş ol.

Ne saçmalık, diye düşündü. Kendi kendine düşünerek nasıl da yozlaşıyorsun. *Gerçekten* çok saçma. Belki de hiç saçma değil. Bakalım, göreceğiz. En son Madrid'te bir kızla yatmışım. Hayır, orada değil. Escorial'daydı. Gece uyanıp yanımda başka biri olduğunu düşünene ve onun kim olduğunu kavrayana değin yüreğimin heyecanla

çarpması dışında akıntıya kürek çekmek gibi bir şeydi; zevk vermesi dışında bir de... Daha önceki ise Madrid'teydi. İşler yürürken kimliğime ilişkin yalanlar ve numaralar dışında o da aynı olmuştu, daha da kötü hatta... Dolayısıyla İspanyol kadınına yücelten romantiklerden değilim ben, ne de rastgele karşılaştığım bir parçaya başka bir ülkede karşıma çıkan bir parçadan daha fazla önem vermişliğim var. Ama Maria'yla birlikteyken onu öylesine seviyorum ki, sözcüğün tam anlamıyla ölecek gibi oluyorum. Böyle bir şeyin olabileceğine hiç inanamamıştım, aklıma bile gelmemişti.

Demek ki yaşam, yetmiş yılını yetmiş saatle değiş tokuş ederse, şimdi elimde değerli bir tek bu var ve bunu bildiğim için de şanslıyım. Uzun zaman diye bir şey yoksa, yaşantınızın da geri kalanı diye bir şey yok, şu andan başlayarak; ama yalnızca şimdi varsa, şimdidir kutsanacak olan öyleyse, şimdiyle birlikte olmaktan da mutluyum. Şimdi, *ahora, maintenant, heute*. Şimdi, bu sözcüğün tüm bir dünya olması, tüm bir yaşam olması ne gülünç. *Esta noche, bu gece, ce soir, heute abend*. Yaşam ve eş, *Vie ve Mari*. Hayır, bu oturmadı. Fransızlar bunu kocaya çevirmişler. Şimdi ve *frau* vardı; ama bu da hiçbir şeyi kanıtlamıyordu. Ölü sözcüğünü al ele, *mort, muerto ve todt*. *Todt* bunların hepsinden daha ölümcül. Savaş, *guerre, guerra ve krieg*. Savaşa en yakışanı *krieg*'di, değil miydi yoksa? Yoksa Almancayı çok az bildiği için mi öyle geliyordu kendisine? Sevgili *chérie, prenda ve schatz*. Maria için bunların hepsini verirdi. Öylesine bir isimdi Maria işte.

Eh, bunların tümü bu işi birlikte yapıyorlardı ve artık işin yapılmasına az bir zaman kalmıştı. Kesinlikle her seferinde daha kötü görünüyordu durum. Sabaha çözebileceğin bir şey değildi bu. Olanaksız bir durumla karşılaştığında, gece olana değin sallanır durursun bu durumdan kurtulmak için. Geceye değin işi olurluna bırakmaya çalışırsın, sonra işe girersin. Haklısın da belki, eğer karanlığa kadar, savsaklayıp sonra işe girişebilirsen... Peki ya bu işi gündüz savsaklamaya başlarsan? Buna ne demeli? Bir de o zavallı Sordo hergelesi zıpır İspanyolcasını bir yana bırakmıştı, tek kendisine bu işin zorluğunu açıklayabilmek için. Sanki o Golz, bu işten kendisine ilk kez söz ettiğinden beri, ne zaman aklına kötü kötü düşünceler gelse bu konuyu düşünmemiş gibi... Sanki iki gece öncesi midesine oturmuş, bir türlü sindirilmemiş bir lokmaya benzeyen bu düşünceyle yaşamıyormuş gibi...

Ne iş be? Bütün ömrün böyle geçsin, bütün bunlar sana bir şeyler ifade ediyormuş gibi gelsin ama sonunda hiçbir anlamı olmadığı çık-sın ortaya... Böylesi hiç çıkmamıştı karşına. Hiç ele geçiremeyeceğin tek fırsat olduğunu düşünürdün bunun. Ve sonra, böyle pespaye bir şamata içinde, olanaksız koşullar altında bir köprüyü uçurmana yar-dımcı olmaları için tavuk boku iki gerilla çetesiyle işbirliği yaptığında, büyük bir olasılıkla daha önce başlamış olacak karşı saldırıyı boşa çı-karmak için çabaladığında, Maria gibi bir kız çıksın karşına. Elbette, işte senin yapacağın budur. Ona oldukça geç rastladın, hepsi bu.

Demek Pilar gibi bir kadın bu kızı senin uyku tulumunun içine soktu ite kaka, peki ne oldu? Evet, ne olacak? Söyle bana lütfen, ne olacak? Evet. İşte olacağı bu. Tamı tamına bu işte.

Pilar'ın kızı uyku tulumuna soktuğunu söyleyerek kandırma kendini; önemsiz, aşağılık bir şey gibi göstermeye çalışma bunu. Kızı ilk gördüğünde kesildin. Kız ağzını ilk açtığında, senle konuştuğun-da olup bitmişti bu iş çoktan, biliyorsun bunu. Buna sahip olduğuna, buna sahip olabileceğine ömrünce inanmamış olduğuna göre onu kirletmenin anlamı yok; biliyorsun ne olduğunu onun, kız o demir lengeri taşıyarak iki büklüm mağaradan çıktığında ona baktığın za-man hemen anlamıştın bunu.

Çarpılmıştın işte, biliyorsun bunu, öyleyse neden yalan atıp du-ruyorsun? Ne zaman kıza baktınsa için bir tuhaf oldu, kız ne zaman sana baktıysa da tabii... Peki niye kabul etmiyorsun bunu öyleyse? Ta-mam, kabul ediyorum işte. Pilar'a, kızı sana itişine gelince, Pilar da akıllılık etmişti. İçi titriyordu onun için ve Maria elinde çanaklarla mağaraya döndüğü an olan biteni anlamıştı.

Böylece işleri kolaylaştırdı o. İşleri öyle kolaylaştırdı ki, geçen ge-ceyi, bu akşam üzerini yaşamışlardı. Senden çok daha uygar bu kadın, zamanın ne demek olduğunu çok iyi biliyor. Evet, dedi kendi kendine Robert Jordan, sanırım zamanın değerine ilişkin belli düşünceleri var bu kadının, bunu itiraf edebiliriz. Onun bütün yaptıkları da, kendi yi-tirdiğini başka insanların da yitirmesini istememesi yüzünden; sonra da bu yitirdiğini kabul etme fikri ona, yutulamayacak kadar büyük bir lokma gibi geliyor, işte bu yüzden. Bu yüzden o tepede darmadağın oluverdi, sanırım biz de ona hiç kolaylık gösteremedik.

Eh, demek olan bu, olacak da, kabul edebilirsin bunu pekâlâ. Şimdi kızla iki tam gece bile geçiremeyeceksin. Bırak bir ömür boyu

birlikte olmayı, insanların ele geçirmeleri olağan şeyleri bırak, hepsini bırak, yalnızca geçmiş bir gece, bir akşam üstü, önümüzdeki bir gece, belki o da... Hayır efendim.

Ne zaman, ne mutluluk, ne eğlence, ne çocuklar, ne bir ev, ne bir banyo, ne temiz pijamalar, ne sabah gazetesi, ne sabah birlikte uyanmak, ne de uyanıp da kızın yanında olduğunu bilmek, bir başına olmadığını bilmek. Hayır, hiçbiri. Ama niçin? Yaşamdan elde etmek istediğin her şeyin bu olduğunu biliyorsun; bulmuşsun da bunu; niçin öyleyse? Çarşafı bir yatakta niçin bir gecelik olsun geçiremeyesin?

Olanaksız istiyorsun. Hem insafsızca, hem de olanaksız bir şey bu istediğin. Eğer bu kızı söylediğin kadar seviyorsan, iyisi mi onu daha çok sev; ilişkinin süreklilik, zaman açılarından yoksun olduğu şeyi sevginin yoğunluğuyla telafi et. Duyuyor musun? Eskiden insanlar buna tam bir ömür verirlerdi. Şimdiyse, sen bunu ele geçirdiğine göre, iki gecelik bile olsa, bu iki geceyi sana sağlayan şansın nereden kaynaklandığını sorup duracaksın kendine. İki gece. Sevişmek, onurlanmak, bağrına basmak için iki gece. İyi ve kötü gün için. Hastalıkta ve ölümden. Yok böyle değildi bu. Hastalıkta ve sağlıkta. Ölüm bizi ayırana kadar. İki gecede. Olasılık olmaktan çok daha ileride. Olasılıktan da öte, öyleyse bu düşünceyi at kafandan. Şimdi böyle düşünmeyi bir yana bırakabilirsin. Sana hiçbir yararı dokunmaz bunun. Sana yararı olmayan bir şey yapma. Elbette, bu böyle.

Golz'un sözünü ettiği de buydu. Onunla birlikte olduğu süre uzadıkça, Golz da ona her geçen gün daha kurnaz görünmüştü. İşte Golz'un sorup durduğu buydu; düzensiz askeri hizmetin telafisi. Golz'un başından da geçmiş miydi bu? Bunu ortaya çıkaran, işin ivediliği, zaman darlığı ve koşullar mıydı? Belli benzer koşullarda herkesin başına gelen bir şey miydi? Yoksa kendi başına geldiği için özel bir şey olarak mı görüyordu bunu? Golz, Kızıl Ordu'da başıboş süvarilere komuta ederken, alelacele bir kızla yatmış mıydı acaba? Koşullara ya da benzeri şeylerin sonucu kızlar ona da Maria gibi görünmüş müydü?

Golz herhalde bu konuyu çok iyi biliyordu; tüm yaşamını sana verilmiş olan bu iki geceye sığdırmak zorunluluğunu belirtmek istiyordu. Şu anda yaşadığımız koşullarda her zaman sahip olman gereken şeyleri kısacık bir zaman parçası içine yığıştırmalısın ki, ona sahip olabilesin. Buydu belki de demek istediği.

Bu güzel bir inanç sistemiydi. Ama Robert Jordan, Maria'yı koşulların yarattığına inanmıyordu. Kızın durumu hiç de iyi değil, diye düşündü. Hayır, hiç iyi değil!

Eğer öyle olması gerekiyorsa bu iş, öyle oluyordu işte. Ama bundan hoşlandığını söylemesini gerektiren bir yasa yoktu. Şimdi hissettiklerimi hissedebileceğim aklımın köşesinden bile geçmemişti, diye düşündü. Ne de bunun başıma gelebileceğini düşünmüştüm. İsterdim ki, bütün yaşantım süresince sahip olayım buna. Sahip olacaksın, dedi yüreğinin öbür parçası. Olacaksın. Şimdi sahipsin ona ve tüm yaşamın da bu işte; şimdi. Şimdiden gayri bir şey yok. Ne dün var kesinlikle, ne de bir yarın. Bunu anlamak için kaç yaşında olman gerekiyor? Bir tek şimdi var ve bu şimdi yalnızca iki gün ise, demek ömrün iki günmüş ve bu iki günün içindeki her şey iyi olmalı. İki gün içinde belki de bir ömrü yaşarsın. Yakınmayı bir yana bırakır da asla elde edemeyeceğin şeyi istemekten vazgeçersen, ömrün güzel geçecek demektir. Güzel bir yaşantı kutsal kitaplardaki sürelerle ölçülemez.

Öyleyse kaygılanma artık, sahip olduğunu al, işini yap. Uzun bir ömrün olacak, hem de çok keyifli bir yaşantı olacak bu. Keyfin yerinde değil miydi şu son sıralarda? Niye yakınıp duruyorsun? İşin gereği bu, dedi kendi kendine. Bu düşünce pek hoşuna gitti. Öğrendiklerin değil önemli olan, tanıştığın insanlardır. Keyiflendi birden, şaka yapıyordu çünkü. Sonra kıza döndü:

“Seviyorum seni tavşan” dedi kıza. “Neydi söylediğin?”

“Diyordum ki” dedi adama kız, “işin konusunda kaygılanman gereksiz, çünkü ne rahatsız ederim seni, ne de işine burnumu sokarım. Yapabileceğim bir şey olursa söyle bana.”

“Hiçbir şey yok” dedi adam. “Gerçekten çok kolay bir iş.”

“Pilar’dan bir erkeğe nasıl bakılacağını adamakıllı öğreneceğim, yapmam gerekenleri de” dedi Maria. “Sonra, bir yandan öğrenirken kendim de bazı şeyleri keşfedeceğim, öbürlerini de sen söyleyebilirsin bana.”

“Yapacak bir şey yok.”

“*Qué va*, adamım, yokmuş bir şey! Uyku tulumunun bu sabah silkelenmesi, havalandırılması, güneşte bir yere asılması gerek. Sonra, çiy düşmeden de gölgelik bir yere kaldırılmalı.”

“Devam et tavşan.”

“Çorapların yıkanıp kurutulmalı. İki çift çorabın olduğunu gördüm.”

“Başka?”

“Eğer nasıl yapılacağını bana gösterirsen tabancanı temizleyip yağlarım.”

“Öp beni” dedi Robert Jordan.

“Olmaz, bu iş çok ciddi. Tabancanın nasıl temizleneceğini gösterecek misin bana? Pilar’da paçavra bez ve yağ var. Mağarada tabancana uyacak bir harbi de var.”

“Elbette. Göstereceğim sana.”

“Öyleyse” dedi Maria. “Eğer bana ateş etmesini de öğretirsen, sağ olarak ele geçmemek için birimiz yaralandığında, öbürümüz onu ve kendisini öldürebilir.”

“Çok ilginç” dedi Robert Jordan. “Buna benzer başka düşüncelerin var mı?”

“Çok değil” dedi Maria. “Ama bu iyi bir akıl. Bunu Pilar verdi bana, nasıl kullanılacağını da gösterdi.” Kız gömleğinin göğüs cebini açıp tarak taşımaya yarayanlara benzer iki ucu açık meşin bir kılıf çıkardı. Kılıfın iki ucunu da kapatan genişçe lastik bandı çözdü, tek ağızlı bir ustura çıkardı. “Bunu hiç yanımdan ayırmıyorum” dedi. “Pilar kulağın hemen altını kesip şuraya doğru çekmek gerektiğini söylüyor.” Kız parmağıyla gösterdi. “Burada büyük bir atardamar varmış dediğine göre, usturayı buradan çektiğin zaman damarı kaçırmam mümkün değilmiş. Ayrıca hiç acımayacağını da söylüyor. Olacak şey yalnızca kulağın altına sıkıca bastırmak ve usturayı aşağıya doğru çekmekmiş. Çok basit olduğunu, bir kere kesildi mi kanı durduramayacaklarını söylüyor Pilar.”

“Doğru bu” dedi Robert Jordan. “Şahdamarı o.”

“Demek kız hep bununla birlikte dolaşüyor” diye düşündü Robert Jordan, “büyük bir olasılıkla, kesinکه uygulanacak, iyi düşünülmüş bir şey” dedi.

“Ama beni, senin vurmanı yeğlerim ben” dedi Maria. “Eğer gerekirse beni vurup öldüreceğine söz ver.”

“Elbette” dedi Robert Jordan; “Söz veriyorum.”

“Çok teşekkür ederim sana” dedi Maria. “Bunu yapmak kolay değil, biliyorum.”

“Teşekküre gerek yok” dedi Robert Jordan.

İşte bunu unutuyorsun, diye düşündü. Kafanı işinden kaldırmadığın sürece bir iç savaşın bu güzelliklerini unutursun. Unutmuşsun bunu. Eh, unutman da gerek. Kashkin bunu unutamadı, işini de berbat etti. Yoksa koca oğlanın içine mi doğmuştu? Kashkin'i vururken hiçbir duyguya kapılmamış olması çok garipti. Günün birinde bu duyguyu yaşayabileceğini ummuştu. Ama şimdiye değin böyle bir şey olmamıştı.

Robert Jordan'a iyice yanaşarak yürüyen Maria, çok ağırbaşlı, kadınsı bir sesle, "Ama senin için yapabileceğim başka şeyler de var" dedi.

"Beni vurmaktan başka mı?"

"Evet. Şu hazır sigaraların tükendiğinde sana sigara sarabilirim. Pilar nasıl yapıldığını öğretti bana; ince ve sıkı sararım, hiç açılmaz."

"Harika" dedi Robert Jordan. "Sen mi tükürüklüyorsun onları?"

"Evet" dedi kız. "Sonra yaralanacak olursan sana bakarım, yarana sararım, seni yıkarım, beslerim..."

"Belki de yaralanmam canım" dedi Robert Jordan.

"Öyleyse hastalandığında bakarım sana. Çorba yaparım, temizlerim, gereken her şeyi yaparım. Sana kitap okurum."

"Belki hastalanmam."

"O zaman sabahları uyandığında kahveni getiririm..."

Robert Jordan, "Belki kahve sevmiyorumdur" dedi kıza.

"Sevmez olur musun?" dedi kız mutlulukla. "Bu sabah iki fincan içtin."

"Tut ki kahveden bezdim, beni vurmana gerek kalmadı, ne yaralandım ne de hasta oldum, ayrıca sigarayı bıraktım ve sadece bir tek çorabım var ve uyku tulumunu da kendim asıyorum. O zaman ne olacak, tavşan?" Robert Jordan kızın sırtını okşadı. "O zaman ne olacak?"

"O zaman" dedi Maria, "Pilar'dan makasını ödünç alır saçını kestirim."

"Saçımı kestirmekten hiç hoşlanmam."

"Al benden de o kadar" dedi Maria. "Saçını bu haliyle çok seviyorum üstelik. Eh. Eğer senin için yapacak bir şey yoksa, ben de yanına oturur, seni seyredirim. Geceleri de sevişiriz."

"Güzel" dedi Robert Jordan. "Bu son proje akla yakın geliyor."

"Bana da öyle geliyor" diye gülümsedi Maria. "Ah, *Inglés*" dedi.

“Benim adım Roberto.”

“Yok, ben de Pilar gibi *Inglés* diyeceğim sana.”

“Yine de adım Roberto’dur.”

“Hayır” dedi kız. “Şimdi bütün bir gün boyunca adın *Inglés*, işinde yardımcı olabilir miyim sana?”

“Hayır. Şimdi yapacağım işi hep yalnız başıma yaparım ben, hem de serinkanlılıkla.”

“Güzel” dedi kız. “Peki ne zaman bitecek?”

“Şansım yaver giderse, bu gece.”

“Güzel” dedi kız.

Altlarında kampa açılan son koruluk vardı.

Robert Jordan eliyle işaret ederek, “Bu da kim?” diye sordu.

Kız, adamın kolunu gösterdiği yöne bakarak, “Pilar” dedi. “Ta kendisi, Pilar.”

Çayırılığın alt kıyısında, çam ağaçlarının görüldüğü yerde oturuyordu kadın. Başını kollarına dayamıştı. Durdukları yerden, koyu renk bir bohça gibi görünüyordu; ağaç gövdesinin kahverengiliğine yaslanmış, kara bir bohçaya benziyordu.

“Gel” dedi Robert Jordan ve diz boyu fundaların arasından kadına doğru koşmaya başladı. Burada koşmak çok zor oluyordu. Robert Jordan kısa bir süre koştuktan sonra, yavaşlayıp yürümeye koyuldu. Kadının dizlerinin üstünde kavuşturduğu kollarına yaslanmış başını görebiliyordu. Pilar ağacın gövdesinin önünde kocaman ve kapkara görünüyordu. Yanına yaklaşıp, “Pilar!” dedi yüksek sesle.

Kadın başını kaldırıp adama baktı.

“Ah” dedi. “Bitirdiniz mi işinizi?”

“Hasta mısın?” diye sordu Robert Jordan kadına doğru eğilerek.

“*Qué va*” dedi kadın. “Uyuyordum.”

Maria da yanlarına gelmişti “Pilar” diyerek kadının yanına diz çöktü. “Nasılsın? Bir şeyin yok ya?”

“Bomba gibiyim” dedi Pilar ama ayağa kalkmadı. İkisine birden bakıyordu. “Eeh, *Inglés*” dedi. “Yine erkeksi numaralar çevirdin mi?”

Bu sözlere aldırmayan Robert Jordan, “İyi misin?” diye sordu.

“Niye iyi olmayacakmışım? Uyudum yalnızca. Ya siz?”

“Biz uyumadık.”

Pilar, “Eh” dedi kıza. “Senin işine gelmiştir bu.”

Maria kıpkırmızı oldu, sesini çıkarmadı.

“Onu rahat bırak” dedi Robert Jordan.

“Seninle konuşan yok” dedi Pilar. Sesini sertleştirerek, “Maria” dedi sonra. Ama kız bakmadı.

Kadın, “Maria” dedi yeniden. “Senin işine gelmiştir dedim.”

“Hey, ilişme ona” dedi Robert Jordan yeniden.

“Kapa çeneni sen” dedi Pilar ona bakmadan, “Dinle Maria, yalnızca bunu söyle bana.”

“Hayır” dedi Maria. Başını salladı.

“Maria” dedi Pilar. Yüzü gibi sesi de sertleşmişti. Yüzünde hiç de dostça bir ifade yoktu. “Kendi isteğinle söyle şunu.”

Kız başını salladı.

Robert Jordan düşünüyordu, ah şu kadınla, ayyaş erkeğiyle ve kıyırık adamlarıyla çalışmak zorunda olmasaydım, yüzünün orta yerine öylesine bir tokat patlatırdım ki...

“Haydi, anlat bana” dedi Pilar.

“Olmaz” dedi Maria. “Olmaz!”

“Ona ilişme” dedi Robert Jordan. Sesini kendisi bile tanıyamamıştı. Ne olursa olsun tokadı indireceğim bu kadının suratına, cehenneme kadar yolu var, diye düşündü.

Pilar onunla konuşmuyordu bile. Bu ne bir yılanın bir kuşu büyüleyişi gibiydi, ne de bir kediyile bir kuş örneğine benziyordu. Acımasız bir zorlamayla ilgisi yoktu.

Sapkınlık da söz konusu değildi. Ama bir kobranın başını kabartışı gibi bir kabarma vardı. Bunu duyumsayabiliyordu Robert Jordan. Bu kabarmanın tehdidini duyumsayabiliyordu. Ama bu kabarma kötülükten değil, bir merak duygusundan kaynaklanıyordu. Keşke görmeyeydim bunu, diye düşündü Robert Jordan. Ama tokat atmayı gerektirecek bir şey değil bu.

“Maria” dedi Pilar. “Dokunmayacağım sana. Anlat bana, kendi isteğinle” dedi. “*De tu propia voluntad.*” İspanyolcaydı bu son sözleri.

Kız başını iki yana salladı.

“Maria” dedi Pilar. “Şimdi anlatacaksın ve kendi rızanla anlatacaksın. Duyuyor musun beni? Ne istersen anlat.”

“Hayır” dedi kız yumuşak bir sesle. “Hayır ve gene hayır.”

“Anlatacaksın bana” dedi Pilar. “Her şeyi. Görürsün. Anlatacaksın bana.”

“Toprak kaydı” dedi Maria kadına bakmaksızın. “Gerçekten. Sana anlatamayacağım bir şeydi bu.”

“Demek öyle” dedi Pilar. Sesi sıcacıktı, dostçaydı ve hiçbir zorlama yoktu. Ama Robert Jordan kadının alnında ve dudaklarında küçük ter damlacıklarının biriktiğini fark etti. “Demek böyle oldu. Demek böyle.”

“Doğru söylüyorum” dedi Maria ve dudağını ısırıldı.

“Elbet doğru söylüyorsun” dedi nazik bir sesle Pilar. “Ama bunu kendi soyundan olanlara söyleyeyim deme, asla inanmazlar sana. Sende *Cali* kanı yok mu *Inglés!*”

Kadın ayağa kalktı. Robert Jordan ona yardım etti.

“Hayır” dedi Robert Jordan. “Bildiğim kadarıyla yok.”

“Bildiği kadarıyla Maria’da da yok” dedi Pilar. “*Pues es muy raro.* Çok garip bu.”

“Ama gerçekten oldu bu, Pilar” dedi Maria.

“*Cómo que no, hija?*” dedi Pilar. “Niye olmasın, kızım? Ben gençken yer öylesine oynardı ki yerinden, uzayda yer değiştirdiğini duyumsayabilirdim bile, üstelik altımdan kayıp gitmesinden korkardım. Her gece olurdu bu.”

“Uyduruyorsun” dedi Maria.

“Evet” dedi Pilar. “Uyduruyorum. İnsanın ömrü boyunca üç kereden fazla oynamaz yerinden. *Gerçekten* oynadı mı?”

“Evet” dedi kız. “Gerçekten.”

“Ya senin için, *Inglés?*” Robert Jordan’a baktı Pilar. “Yalan söyleme ama.”

“Evet” dedi adam. “Gerçekten.”

“Güzel” dedi Pilar. “İyi, iyi. Bu önemli bir şey.”

“Üç kez derken ne demek istiyordun?” diye sordu Maria. “Niye söyledin bunu?”

“Üç kez” dedi Pilar. “Birincisini yaşadın.”

“Yalnızca üç kez mi?”

“Çoğu insan için bir kez bile olmaz” dedi kıza Pilar. “Yerin kımıldadığından emin misin?”

“İnsan tepe taklak olabilirdi” dedi Maria.

“Demek yerinden oynamış” dedi Pilar. “Eh, gelin öyleyse, kampa gidelim artık.”

Çamların arasından birlikte yürürlerken Robert Jordan iriyarı kadına “Bu üç kez saçmalığı da ne oluyor?” dedi.

Kadın adama alaycı bir gülümsemeyle bakarak, “Saçmalık mı?” dedi. “Bana saçmalıktan söz etme, küçük İngiliz.”

“Bu da avuçlara bakmak gibi bir büyücülük mü yoksa?”

“Yok, bu *Gitanos* arasında pek bilinen ve kanıtlanmış bir şeydir.”

“Ama biz *Gitanos* değiliz.”

“Değilsiniz. Ama şansınız azıcık da olsa gülmüş size. Çingene olmayanların şansı da arada bir azıcık gülümser onlara.”

“Bu üç kez meselesinde doğruyu mu söylüyordun gerçekten?”

Kadın adama garip garip baktı yeniden. “Rahat bırak beni, *Ing-lés*” dedi. “Kafamı bozma. Konuşamayacağım kadar gençsin sen.”

“Ama Pilar” dedi Maria.

“Kes sesini!” dedi kıza Pilar. “İlkinin yaşadın, şimdi iki tane daha kaldı senin için.”

Robert Jordan, “Ya senin için?” diye sordu kadına.

İki parmağını kaldırarak, “İki” dedi Pilar. “İki. Bir üçüncüsünün de olacağı yok.”

“Niye olmasın ki?” diye sordu Maria.

“Ah, kapa çeneni” dedi Pilar. “Kapa çeneni. Senin yaşındakilerin *busne*’lerinden gına geldi bana.”

Robert Jordan, “Niye bir üçüncüsü olmasın?” diye sordu.

“Öf, kapar mısın çeneni, ha?” dedi Pilar, “Kapa çeneni.”

Peki, dedi kendi kendine Robert Jordan. Ama bana da hiç olmayacak. Bir sürü çingene tanıdım, çok garip insanlardır. Ama biz de öyleyiz. Aradaki fark bizim namuslu bir yaşam sürdürmek zorunda olmamız. Hangi soydan geldiğimizi kimse bilmez, ne de kabilemizden bize kalan mirasın ne olduğunu. Atalarımızın yaşadığı ormanlardaki gizemlerin neler olduğunu da bilen yoktur. Tüm bildiğimiz bilmediğimizdir. Geceleri bize neler olduğunu bilmeyiz. Ama gündüz olduğunda bu önemli bir şeydir. Ne olduysa oldu ve şimdi bu kadın, kıza söylemek istemediği bir şeyi söyletmek zorunluğunu duymadı yalnızca; aynı zamanda anlattıklarını da kendine mal etme zorunluluğunu duydu üstelik. Bunu, çingenelere özgü bir şeymiş gibi göstermek zorunluluğunu duydu. Orada, tepedeyken yenilgiyi kabul ettiğini sanmıştım bu kadının; ama biraz önce orada egemenliğini gösterdiği açıkça ortada. Eğer kötülükten olsaydı bu, vurulup öldü-

rülmeyi hak ederdi. Ama kötülük yoktu içinde. Yalnızca yaşama tutunma isteği idi. Yaşama, Maria aracılığıyla tutunma isteği...

Bu savaştan alınının akıyla çıkarsan, kadınları incelemeye başlayabilirsin, dedi kendi kendine. İşe Pilar'la başlayabilirsin. Bana soracak olursan, bugünü oldukça karmaşık bir gün haline soktu. Daha önce bu çingene konusunu hiç ortaya atmamıştı. El falı dışında, diye düşündü Robert Jordan. Evet, elbette el falı. El falı konusunda numara yaptığını da sanmıyorum. Elbette ne gördüğünü söylemeyecek bana. Elimde ne gördüyse buna kendisi inandı. Ama hiçbir şeyi kanıtlamaz ki bu.

“Dinle beni Pilar” dedi kadına.

Pilar adama bakıp gülümsedi.

“Ne var?” diye sordu.

“Böyle gizemli havalar atma” dedi Robert Jordan. “Bu gizemlilik benim çok canımı sıkıyor.”

“Eee?” dedi Pilar.

“Fallara, geleceği okumaya, kâhinlere ya da kıcı kırık çingene büyücülüğüne inanmıyorum.”

“Ah” dedi Pilar.

“İnanmıyorum. Kızı da rahat bırakabilirsin herhalde.”

“Rahat bırakacağım onu.”

“Gizemli şeyleri bırak” dedi Robert Jordan. “Bir sürü işimiz var; boktan şeylerle altüst etmeden yapılması gereken bir sürü şey... Gizemli işlere boş verip, daha çok iş yapmaya bakalım.”

“Anlıyorum” dedi Pilar. Başını onayladığını belirtir biçimde salladı. “Ama dinle beni *Inglés*” diyerek Robert Jordan'a gülümsedi. “Toprak kımıldadı mı gerçekten?”

“Evet. Tanrı nasıl bildiyse öyle etsin seni. Kımıldadı gerçekten.”

Pilar kakkahayı koyverdi. Robert Jordan'a kakkahalar atarak baktı.

“Ah, *Inglés. Inglés*” dedi kakkahayla. “Çok komiksin. Şimdi onununu yeniden kazanmak için daha çok iş yapman gerekecek.”

“Canın cehenneme” diye düşündü Robert Jordan. Ama ağzını açmadı. Konuşurlarken güneş bulutlarla örtülmüştü. Robert Jordan geriye dönüp dağlara doğru baktığında gökyüzünün kapandığını, grileştiğini gördü.

“Hiç kuşku yok” dedi Pilar adama. Gökyüzüne bakıyordu. “Kar yağacak.”

“Şimdi mi? Hazirana geldik neredeyse.”

“Niye olmasın? Bu dağlar ayların adlarını nereden bilecekler ki? Mayıs ayındayız biz.”

“Kar *olamaz*” dedi Robert Jordan. “Kar yağmaz.”

“Her neyse, *Inglés*” dedi kadın. “Kar yağacak.”

Robert Jordan güneşin soluk sarıya dönüştüğü gökyüzünün yoğunlaşan griliğine baktı. Bakarken güneş tümüyle gözden yok oldu, grilik yumuşayıp koyulaştı ve her yanı kapladı. Bu renk şimdi dağların tepelerini yontuyordu.

“Evet” dedi Robert Jordan. “Görünüşe göre haklısın.”

Kampa vardıklarında kar yağmaya başlamıştı bile; kar taneleri çamların arasından çaprazlamasına dökülüyordu. Ağaçların arasından önce seyrek seyrek, döne döne iniyordu yere. Ama sonra soğuk rüzgâr dağlardan aşağıya doğru hızla esince, kar adamakıllı yağmaya başladı. Robert Jordan mağaranın önünde durup, öfkeyle karı izlemeye koyuldu.

“Çok kar yağacak” dedi Pablo. Sesi boğuktu. Gözleri kan çanağına dönmüştü. Mahmur mahmur bakıyordu.

“Çingene döndü mü?” diye sordu Robert Jordan.

“Hayır” dedi Pablo. “Ne o, ne de ihtiyar döndüler.”

“Benimle yoldaki yukarı karakola bakmaya gelir misin?”

“Gelmem” dedi Pablo. “Bu işe karışmayacağım ben.”

“Kendim bulurum öyleyse.”

“Bu fırtınada bulamayabilirsin” dedi Pablo. “Ben olsam şimdi gitmezdim.”

“Tepeden aşağıya yola inilecek, sonra da o yol izlenecek, kolay iş.”

“Bulabilirsin karakolu. Ama senin nöbetçiler, kar yağdığı için buraya geliyorlardır şimdi. Yolda onları gözden kaçırabilirsin.”

“İhtiyar beni bekliyordur.”

“Yo yo, kar yağdığı için o da geliyordur buraya.”

Pablo, şimdi mağaranın ağzını hızla üfürüp duran kara bakıp, “Kardan hoşlanmıyor musun *Inglés*?” dedi.

Robert Jordan küfrü bastı. Pablo mahmur gözleriyle ona bakıp güldü.

“Kar yağınca senin saldırı işi de yatar, *Inglés*” dedi. “Haydi mağaraya gir, adamların birazdan düşerler.”

Mağaranın içinde Maria ateşin yanında bir şeylerle uğraşıyordu, Pilar da mutfak masasının yanındaydı. Ateşten duman tütüyor-

du; ama kız bir odun parçasıyla ateşi dürtüp, sonra da katlanmış bir kâğıtla yelpazelediği için odun pof diye alev aldı ve yanmaya başladı. Çatıdaki bir delikten havayı emen rüzgârla birlikte parlaklığı da arttı.

“Peki bu kar...” dedi Robert Jordan. “Sence çok kar yağacak mı?”

“Çok yağacak” dedi Pablo hoşnutlukla. Sonra Pilar’a seslendi: “Senin de hoşuna gitmiyor, öyle değil mi kadın? Şimdi komuta senin eline geçtiği için, karın yağmasına sen de bozuldun, değil mi?”

“*A mi gué?*” dedi omzunun üzerinden Pilar. “Kar yağarsa kar yağıyor demektir.”

“Biraz şarap iç, *Inglés*” dedi Pablo. “Bütün gün karın yağmasını beklerken içip durdum ben.”

“Bir kupa ver bana” dedi Robert Jordan.

“Karın şerefine” dedi Pablo. Kupasını Robert Jordan’inkine tokuşturdu. Robert Jordan adamının gözlerinin içine bakıp kupasını tıkırdattı. “Seni mahmur gözlü canı bozuntusu” diye düşündü. “Bu kupayı dişlerine vurup tıkırdatmayı isterdim.” Kendi kendine, “*Sakin ol*” dedi, “*sakin ol.*”

“Çok güzel bir kar” dedi Pablo. “Kar yağarken dışarda uyumak istemezsin herhalde.”

Ah, demek aklında bu da vardı ha, diye düşündü Robert Jordan. Tonlarca derdin var, öyle değil mi, Pablo?

“Olmaz mı?” dedi nazik bir sesle.

“Olmaz. Çok soğuk” dedi Pablo. “Çok ıslak olur ortalık.”

Bu eski püskü ördek tüyü niye altmış beş dolar ediyor, haberin yok senin, diye düşündü Robert Jordan. O şeyin içinde karda her yatışım için bir dolar almak isterdim.

“Demek burada uyumam gerek, öyle mi?” diye sordu nazik bir sesle.

“Evet.”

“Teşekkürler” dedi Robert Jordan. “Ama dışarıda uyuyacağım.”

“Karda mı?”

“Evet” (Kanlı, kırmızı domuz gözlerinin, kıllı domuz derisi suratının belasını versin Tanrı). “Karda.” (O en ağır lanetler yağasınca, yere batasınca, ansızın bastıran, düşmanın yordakçısı, soysuzların şahı karın içinde.)

Maria’nın ateşe yeni bir çam kütüğü koyduğu yere gitti.

“Çok güzel kar” dedi kıza.

“Ama işi bozdu, öyle değil mi?” diye sordu kız. “Üzülmedin mi?”

“*Qué va*” dedi adam. “Üzülmenin yararı yok. Yemek ne zaman hazır olacak?”

“İştahının açılacağını tahmin etmiştim” dedi Pilar. “Şimdilik bir dilim peynir ister misin?”

“Sağ ol” dedi adam. Kadının tavandan asılı bir ağın içindeki kocaman peynire uzanıp açık ucundan bıçakla bir dilim keserek Robert Jordan’a verdi. Robert Jordan ayakta durarak peyniri yemeye koyuldu. Tadı anlaşılamayacak kadar keçi kokuluydu peynir.

Pablo oturduğu masadan, “Maria” diye seslendi.

“Ne var?” diye sordu kız.

“Masayı silip temizle” dedi Pablo, sonra da Robert Jordan’a sırtıttı.

“Kendi pisliklerini kendin temizle” dedi Pilar. “Önce çeneni ve gömleğini sil, sonra da masayı.”

“Maria” diye seslendi Pablo.

“Ona kulak asma. Sarhoş” dedi Pilar.

“Maria” diye seslendi Pablo. “Hâlâ yağıyor kar, çok güzel üstelik.”

Robert Jordan, bu adam uyku tulumunun ne mene bir şey olduğunu bilmiyor, diye düşündü. Kocamış domuz gözlü herif, bu tulum için Woods Boys’a niye altmış beş dolar ödemiş olduğumu bilmiyor. Keşke şu çingene geliverse. Çingene gelir gelmez ben de ihtiyarın ardına düşerim. Şimdi gitmem gerekiyor, ama büyük olasılıkla onları kaçırdım. İhtiyarın nerede olduğunu bilmiyorum.

Pablo’ya “Kartopu yapmak ister misin?” dedi. “Var mısın bir kartopu savaşına?”

“Ne?” diye sordu Pablo. “Nedir önerdiğin?”

“Hiç, hiçbir şey” dedi Robert Jordan. “Eyerlerini iyicene örttün mü?”

“Evet.”

Bunun üzerine Robert Jordan İngilizce, “Bu atlara yem mi vereceksin, yoksa onları salıp otlatacak mısın?” dedi.

“Ne?”

“Hiç. Bu senin sorunun ahabap. Ben buradan yürüyerek çekip gideceğim nasılsa.”

“Niye İngilizce konuşuyorsun?” diye sordu Pablo.

“Bilmem” dedi Robert Jordan. “Kimi kez çok yorulduğumda İngilizce konuşurum. Ya da midem kalkarsa; ya da kafam karıştığında diyelim. Kafam çok karıştığında İngilizce konuşurum, yalnızca İngilizce bir ses duymak için. Yatıştırıcı bir sestir bu. Zaman zaman sen de denemelisin bunu.”

“Neler diyorsun sen, *Inglés?*” dedi Pilar. “Çok ilginç görünüyor söylediklerin, ama bir şey anladım arap olayım.”

“Hiçbir şey” dedi Robert Jordan. “İngilizce ‘Hiçbir şey’ dedim.”

“Eh, öyleyse İspanyolca konuş” dedi Pilar. “İspanyolca hem daha kısa, hem daha basittir.”

“Kuşkusuz öyle” dedi Robert Jordan. Ama, ah sen, diye düşündü, ah Pablo, ah Pilar, ah Maria, ah adlarını unutmuş olduğum ama anımsamam gereken iki kardeş, şu köşede oturan kardeşler sizi, ama kimi kez beziyorum bundan, bundan, sizden, benden, savaştan; bir de şimdi karın yağması niye gerekti ki? Bu, her şeyin üzerine tuz biber ekti artık. Hayır, hiç de değil. Tuz biber falan ekilmedi. Bunu kabul edip onunla savaşmalısın, şimdi primadonnalığı bırak da, az önceki gibi karın yağdığını kabul et; sonraki işin de çingeneyi yoklamak ve ihtiyarını alıp getirmek. Ama bu kar! Hem de bu ayda. Kes artık yahu! dedi kendi kendine. Kes de kabul et olan biteni. Neden bu kupa, biliyorsun. Neydi etkisi bu kupanın? Ya belleğini düzeltmek zorundaydı, ya da bölük pörçük şeyleri aklına bile getirmemeliydi. Çünkü birini kaçırdığınızda aklınıza unutmuş olduğunuz bir isim gibi asılıveriyordu, ondan kurtulamıyordunuz bir türlü. Ya bu kupa?

“Bir kupa şarap alabilir miyim?” dedi İspanyolca. Sonra, “Kar çok fazla, değil mi? Ha?” dedi Pablo’ya. “*Mucha nieve.*”

Sarhoş adam başını kaldırıp ona baktı, sırtıttı. Başını onaylarca-sına sallayıp yeniden sırtıttı.

“Saldırı yok. *Aviones* yok. Köprü yok. Kar var bir tek” dedi Pablo.

Adamın yanına oturan Robert Jordan, “Sence daha uzun bir süre yağar mı?” diye sordu. “Bütün yaz kar altında kalacağımızı mı düşünüyorsun Pablo, eski dostum?”

“Bütün yaz hayır” dedi Pablo. “Ama bu gece ve yarın evet.”

“Nereden çıkarıyorsun bunu?”

“İki tür fırtına vardır” dedi Pablo. Ağır ağır, bilmiş bir tavırla konuşuyordu. “Biri Pireneler’den gelir. Bu fırtına ortalığı kırar geçirir soğuktan. Mevsimi çoktan geçti.”

“İyi” dedi Robert Jordan. “Bu da bir şey sayılır.”

“Şimdiki fırtına ise Cantabrico’dan geliyor” dedi Pablo. “Denizden geliyor. Bu yönden esen rüzgârla birlikte büyük bir fırtına olur, çok da kar yağar.”

“Tüm bunları nereden öğrendin eski dostum?” diye sordu Robert Jordan.

Öfkesi geçip giden Robert Jordan, şimdi her fırtınada olduğu gibi yine heyecana kapılmıştı. Bir tipi, bir tayfun, aniden bastıran bir boran, bir tropikal fırtına ya da dağlardaki bir yaz sağanağı başka hiçbir şeyin veremeyeceği bir coşku verirdi ona. Bir savaş heyecanı gibi bir şeydi, temiz olması dışında. Savaşta esip duran bir yel vardır, ama kızgın, sıcak bir yeldir bu; dudaklarınız gibi kurumuş ve sıcak; ağır ağır eser, sımsıcak ve kirli kirli; bir patlak verir, sonra da o gün savaş-taki talihinizi de yanına alıp söner gider. Bu rüzgârı çok iyi biliyordu Robert Jordan.

Ama bir kar fırtınası bunun tam tersiydi. Kar fırtınasında yabancı hayvanlara iyice yanaşırsınız da korkmazlar, ürkmeyiz sizden. Nerede olduklarını bilmeksizin açık araziye boydan boya geçerler, dolaşırlar; kimi kez geyikler gelir kulübenin kuytulduğuna sığınır. Kar fırtınasında bir Kanada geyiğine doğru at sürersiniz; geyik atınızı başka bir geyik sanır, sizi karşılamak için üzerinize üzerinize gelir. Bir kar fırtınasında, bir süre için hiç düşmanınız yokmuş gibi gelir size hep. Kar fırtınasında rüzgâr kasırğa gibi de esebilir; ama bembeyaz bir temizlikle eser, hava insanı dürtükleyici bir beyazlıkla doludur, her şey değişmiştir. Rüzgâr durduğunda da bir dinginlik, hareketsizlik olur. Bu büyük bir fırtınaydı ve Robert Jordan ondan da hoşlanabilirdi. Her şeyi altüst ediyordu ama yine de hoşlanabilirdi ondan.

“Yıllarca *arroyero*’luk ettim” dedi Pablo. “Kamyonlar kullanılmaya başlamazdan önceleri koca koca arabalarla dağları aşar, yük taşırdık. Bu işi yaparken öğrendik hava konusunu.”

“Harekete nasıl katıldın?”

“Ben hep solcuydum” dedi Pablo. “Siyasal açıdan çok gelişmiş olan Asturias halkıyla birçok ilişkimiz oldu. Ben hep Cumhuriyet’ten yana olmuşumdur.”

“Peki de harekettten önce ne yapıyordun?”

“O zamanlar Zaragoza’lı bir at cambazının yanında çalışıyordum. Orduya ve boğa döğüşlerine at sağlardı bu adam. İşte o zaman

karşılaştım Pilar'la. Sana dediği gibi Matador Finito de Palencia ile birlikteydi karşılaştığımızda."

Bunu kurumlanarak söylemişti.

Masada oturan kardeşlerden biri, ocağın önünde ayakta duran Pilar'ın sırtına bakarak, "Pek ahım şahım bir matador değildi" dedi.

Pilar dönüp adama bakarak, "Öyle mi?" dedi. "Ahım şahım bir matador değil miydi?"

Ocağın yanında mağarada öyle dikilmiş dururken onu görebiliyordu Pilar, bodur boyuyla, esmer, bungun yüzüyle, hüzünlü gözleriyle... Avurdu çökük, kıvrır kıvrır kara saçları altında ıslanmış, başka kimsenin ayırmıyamadığı kırmızı bir çizgi oluşmuş alnıyla. Sıkı sıkıya başa oturan matador şapkası yüzünden oluşan bir kırmızı çizgi. Kadın şimdi onu beş yaşındaki boğanın karşısında, ayakta dururken görüyordu. Atları havalara sıçratan boynuzların tam karşısındaydı adam. Atları kaldırıp kaldırıp yere vuran o kocaman ensesine süvariler ucu sivri mızraklar saplıyorlar, bu arada boğa yine de atı fırlatıp bir yana atıyor, süvari tahta perdelerle çarparak yere yuvarlanıyor, boğanın bacakları süvariye çiğniyor, kocaman boynu, boynuzlarıyla, atın canını almak için onu arıyordu. Onu görüyordu Pilar, Finito'yu, o pek de ahım şahım olmayan matadoru... Şimdi boğanın karşısında duruyordu, yanlamasına duruyordu boğaya karşı. Şimdi açık seçik gözlerinin önündeydi işte; Finito, kalın fanila kumaşı çubuğa doluyordu; boğanın başını ve sırtını sıyrıp geçerken bulaşan kanla iyice ağırlaşan fanila kumaş sarkıyordu; boğa öne hamle ettikçe sırtında pırıl pırıl parlayan bir ıslaklık, banderilla'ların takırtısı... Finito'nun profili... Boğa hareketsiz ve kocaman. Kılıcı çekiyordu Finito ağır ağır, omzunun hizasına kaldırıyordu, sonra kılıcın ucunu boğanın başı kendi gözlerinden daha yüksekte olduğu için henüz göremediği bir noktaya nişan alıyordu. Bu başı, ıslak, kalın kumaşı sol koluyla kaydırarak yere indirecekti; ama şimdi topukları üzerinde geriye kaykılmış, kılıcın ucuyla nişan almış, parçalanan boynuzun önünde duruyordu; ama onu yandan görüyordu Pilar; boğanın göğsü körük gibi inip kalkıyor, gözleri de kumaşa dikilmiş duruyordu.

Pilar adamı şimdi çok açık seçik görüyordu; başını çevirip kırmızı çitin üzerindeki ilk sırada oturan insanlara bakarak, incecik duru sesiyle, "Bakalım bu biçimde öldürebilecek miyiz onu?" deyişini duyuyordu.

Pilar bu sesi duyabiliyordu, sonra da adamın öne doğru harekete geçerken dizinin ilk bükülüşünü görebiliyordu. Adamın, şimdi aşağıya doğru, savurduğu kumaşı izleyen boğanın büyülenmişçesine yere doğru indirdiği boynuzlarına fırlayışını seyrediyordu. Kılıç boğanın sırtındaki tozlu tümseğe girerken, boynuzların incecik, esmer, kontrollü bilek tarafından yere doğru indirilişini görebiliyordu.

Kılıcın parıltısının, boğanın çılgınca hamlesiyle adamın elinden çıkıp boğanın kendi gövdesine ağır ağır ve düzenli biçimde gömülüp kayboluşunu görüyordu. Sonunda adamın esmer parmakları boğanın gergin derisine yaslanana değin, kılıcın gömülüşünü izledi; gözleri kılıcın girdiği yerden ayrılmayan kısa boylu, esmer adam şimdi içine çektiği karnını boğanın boynuzlarından uzaklaştırmış, geriye çekilerek sol elinde çubuğa sarılı bezi tutarak, sağ eli de havada boğanın ölüşünü izlemeye koyulmuştu.

Pilar onun ayakta duruşunu, gözleriyle, yere tutunmaya çabalayan boğayı, devrilmeden önce sallanan bir ağaç gibi salınan boğayı, ayaklarıyla yere tutunma savaşımı veren boğayı izleyişini görüyordu. Kısa boylu adamın eli zafer işaretiyle havaya kalkmıştı. Adamın orada kan ter içinde, bu işin bitmiş olmasından duyduğu erinç içinde duruşunu görüyordu Pilar. Boğanın ölüyor olmasından, boynuzdan uzaklaşırken bir darbe yememiş olmasından büyük erinç duyuyordu adam. Sonra boğa artık ayakta kalmakta direnemedi, gürültüyle çöktü yere, dört bacağına havaya dikerek yuvarlandı ve öldü. Pilar kısa boylu, esmer adamın yorgun argın, gülümsemeksizin tahta perdeye doğru yürüdüğünü görebiliyordu.

Adamın, yaşamı buna bağlı bile olsa, arenada koşmayacağını biliyordu Pilar; onun ağır ağır tahta perdeye doğru yürüyüşünü, dudaklarını bir havluyla silişini, başını kaldırıp kendisine bakışını, başını iki yana sallayışını, sonra yüzünü yeniden havluyla silişini ve arenada zafer turuna başlayışını izledi.

Finito'nun ağır ağır, ayaklarını sürüyerek arenada dolaşışını, gülümseyişini, selam dağıtışını gördü. Yardımcıları arkasından geliyorlar, öne eğilip yerden puroları topluyorlar, şapkaları gerisin geri fırlatıyorlardı; Finito hüzünlü gözleriyle ve gülümseyerek arenada tur atıyordu; turunu Pilar'ın önünde bitirdi. Sonra başını kaldırıp baktığında, Finito'nun ağzını bir havluyla tutarak tahta perdenin basamağı üzerine oturmuş olduğunu gördü.

Pilar orada ateşin yanında dikilmiş dururken tüm bunları gördü ve “Demek iyi bir matador değildi ha?” dedi. “Şimdi hayatımı paylaştığım adamların kalitesine bakın bir de!”

“İyi bir matadordur” dedi Pablo. “Bir tek eksiği vardı, o da bodur olmasıydı.”

“Üstelik besbellî veremdi de” dedi Primitivo.

“Verem mi?” dedi Pilar. “Başına gelen bunca olaydan sonra nasıl verem olmasındı? Yoksul insanların Juan March gibi bir cani, bir boğa güreşçisi, ya da operada tenor olmadığı sürece para kazanma olanağının bulunmadığı bu ülkede mi? Nasıl verem olmasındı ki? Burjuvaların tıka basa, çatlayıncaya kadar yediği için karbonatsız yaşayamadığı, yoksulların ise doğdukları günden öldükleri güne değin hep aç yaşadıkları bir ülkede verem olmayıp da ne yapabiliirdi? Ta çocukluğunda, boğa güreşini öğrenmek için panayırları dolaşırken, bedava yolculuk edeyim diye üçüncü mevki vagonlardaki sıraların altında, toz toprak içinde, leş gibi yaş, kuru balgam arasında gidersen, göğsün boğa boynuzlarıyla deşilmişse verem olmaz mısın sen?”

“Elbette” dedi Primitivo. “Yalnızca verem olduğunu söylemiştim ben.”

Kocaman tahta kaşık elinde, orada dikilip, “Elbette veremdi” dedi Pilar. “Bodurdu, incecik bir sesi vardı, üstelik boğalardan ödü kopardı. Boğa güreşinden önce bu kadar korkup da, arenaya indiğinde, bu korkudan eser kalmayan başka bir adam tanımadım ben. Sen” dedi Pablo’ya, “sen şimdi ölmekten korkuyorsun. Bunun önemli bir şey olduğunu düşünüyorsun. Ama Finito her zaman korkardı, ama arenada aslan kesilirdi.”

“Yiğitliğiyle nam salmıştı o” dedi ikinci birader.

“Bu kadar korkan başka bir adam tanımadım ben” dedi Pilar. “Evde bir boğa kafasının bulunmasına bile tahammül edemezdi. Bir defasında, Valladolid şenliğinde Pablo Romero’nun bir boğasını öylesine güzel öldürmüştü ki...”

Biraderlerden birincisi, “Anımsıyorum onu” dedi. “Arenadaydım ben de. Sabun renkli, kıvrıkcık püsküllü, boynuzları sivri bir boğaydı. Otuz *arroba’dan** ağır çeken bir hayvandı. Valladolid’de öldürdüğü en sonuncu boğaydı bu.”

*) Arroba: Yaklaşık 25 pound (11.325 kg.) ağırlığa eşit eski bir İspanyol ağırlık ölçüsü.

“Evet, o işte” dedi Pilar. “Güreşten sonra Café Colon’da toplanan ve kulüplerine onun adını veren hayranları, boğanın kafasını doldurup, Café Colon’daki küçük bir ziyafette Finito’ya sundular. Yemek boyunca bu kafayı duvara astılar ama üstü bir bezle örtülüydü. Ben de masadaydım, başkaları da vardı; benden daha çirkin olan Pastora, Niña de los Peines, öteki çingeneler ve önde gelen orospular. Küçük bir yemektir ama çok kalabalıktı, hem de Pastora ile, orospuların önde gelenlerinden biri arasındaki bir mülkiyet sorunu yüzünden çıkan tartışma nedeniyle çok ateşliydi. Bense mutluluktan uçuyordum. Finito’nun yanında oturuyordum. Finito’nun, eski Tanrımızın ölüm haftası sırasında kilisede ermişlerin suretlerinin örtülmesi gibi mor bir bezle sarıp sarmalanmış boğa kafasına başını kaldırıp da bir kez olsun bakmadığını fark ettim.

Finito çok yemek yemedi, çünkü Zaragoza’da yılın son güreşinde öldürmek için yaklaştığı boğadan bir *palotaxo*, yanlamasına bir boy-nuz darbesi yemişti. Bu yüzden zaman zaman kendinden geçiyordu, şimdi bile karnını iyice dolduramıyordu. Yemek boyunca arada bir mendilini ağzına koyuyor, bir miktar kan çıkarıyordu. Ne anlatıyordum size?”

“Boğanın kafasını” dedi Primitivo. “Boğanın içi doldurulmuş olan kafasını.”

“Evet” dedi Pilar. “Evet. Ama bazı ayrıntıları anlatmalıyım ki, olayı anlayabilesiniz. Finito hiçbir zaman neşeli biri değildi, biliyorsunuz bunu. Esas olarak hüznü bir insandı, baş başa kaldığımızda ilaç için olsun herhangi bir şeye güldüğünü görmemiştir. Çok komik olan şeylere bile... Her şeyi çok ciddiye alırdı. Neredeyse Fernando kadar ciddi biriydi. Ama bu yemeği *Club Finito*’da biraraya gelmiş olan bir *aficionado* topluluğu veriyordu ve Finito neşeli, dostça ve eğleniyormuş gibi görünmek zorundaydı. Böylece tüm yemek boyunca gülümseyip durdu, dostça sözler etti çevreye. Mendille ne yaptığını fark eden bir tek bendim. Yanında üç mendili vardı, üçünü de doldurdu, sonra bana çok alçak bir sesle, ‘Pilar’ dedi, ‘artık dayanacak gücüm kalmadı. Kalkıp gitsem iyi olacak sanırım.’

‘Kalkalım öyleyse’ dedim. Çok acı çektiğini görmüştüm çünkü. O sırada yemek de bütün canlılığıyla sürüyordu, gürültü korkunçtu.

‘Yok, buradan ayrılamam’ dedi Finito. ‘Ne de olsa adımları verdikleri bir kulüp bu, elim mahkûm kalmaya.’

'Hastaysan kalk gidelim.'

'İııh' dedi. 'Kalacağım. Bana şu *manzanilla*'dan ver biraz.'

Bence içmesi akıllıca olmazdı. Çünkü hiçbir şey yememişti, ayrıca midesinin durumu da berbattı; ama bir şey içmeden de bu neşeye, bu canlılığa, bu gürültü patırtıya dayanamadığı belli oluyordu. Neredeyse bir şişe *manzanilla*'yı bir dikişte mideye yuvarladı. Tüm mendillerini tükettiği için şimdi mendil yerine peçetesini kullanıyordu.

Artık ziyafetteki coşku, gerçekten doruk noktasına ulaşmıştı, hafifmeşrep orospulardan bazıları, çeşitli kulüp üyelerinin omuzlarında masanın çevresinde dolaştırılıyorlardı. Pastora şarkı söylemesi için ikna edildi. Gitarı El Niño Ricardo çalıyordu. Çok etkiliydi, gerçekten bir eğlenceydi, neşe saçılıyordu her yana; tam bir sarhoş muhabbetiydi anlayacağınız. Bundan daha gerçek ve yüksek bir *flamenco* coşkusuna ulaşılmış ziyafet görmedim; ama yine de bu kutlamanın nedeni olan işin, yani boğa başının üzerindeki örtünün açılması aşamasına gelmemiştik daha.

Müthiş eğleniyordum, el çırparak Ricardo'nun nağmelerine katılmaya kaptırmıştım kendimi iyiden iyiye, bir de Niña de los Peines'in şarkısına alkış tutacak bir ekip oluşturmaya çalışıyordum. Bu yüzden Finito'nun kendi peçetesini doldurup, benimkini de almış olduğunu fark etmemiştim. Şimdi daha çok *manzanilla* içiyordu, gözleri parlamaya başlamıştı, herkese mutlulukla başını sallıyordu. Pek konuşmuyordu, konuşacak olsa her an peçetesini kullanmak zorunda kalabilirdi çünkü; ama çok eğleniyormuş, çok neşeliymiş havası atıyordu, ne de olsa bu yüzden oradaydı.

Ziyafet işte böyle geçiyordu ve yanımda oturan adam Rafael El Callo'nun eski menajeriydi, bana bir öykü anlatıyordu. Öykünün sonu şöyleydi: Sonunda Rafael bana gelip, 'Dünyada sahip olduğum en iyi dost sensin ve de en soylusu' dedi, 'Seni kardeşimmişsin gibi seviyorum ve bir armağan vermek istiyorum.' Bu sözlerden sonra bana çok güzel bir elmas iğne verdi, iki yanağımdan öptü. İkimiz de pek duygulanmıştık. Sonra, bana elmas iğneyi veren Rafael el Gallo kafeden çıkıp gitti, ben de masada oturan Retana'ya, 'Bu pis çingene başka bir menajerle anlaşma imzalamış' dedim. 'Ne demek istiyorsun?' diye sordu Retana. 'Ona on yıl boyunca menajerlik yaptım, daha önce tek bir armağan bile vermedi bana' demişti El Gallo'nun menajeri. 'Baş-

ka bir anlamı olamaz bunun.' Bu doğrudu kesinlikle ve El Gallo ondan böyle ayrılmıştı işte.

Ama tam bu noktada Pastora girdi araya, belki Rafael'i savunmak için değildi bu müdahalesi, çünkü Rafael aleyhinde onun kadar atıp tutan yoktu; ama menajer 'Pis çingene' diyerek çingenelere karşı konuşmuştu. Pastora öylesine güçlü bir söylev çekti ki, menajer susup oturmak zorunda kaldı. Pastora'yı sakinleştirmek için ben girdim araya, sonra başka bir *Gitano* müdahale edip beni sakinleştirdi; gürültü patırtı öyle bir kerteye varmıştı ki, kimse ortalık durulana değin tüm sözcükleri bastıran 'orospu' sözcüğünden başka hiçbir sözü ayırımsayamıyordu. Ortalık durulduktan sonra, ortalığı karıştıran biz üç kişi gözlerimizi bardaklarımıza dikip öylece oturmaya başladık: O arada Finito'nun, hâlâ mor örtüyle sarılı boğa başına korkuyla bakmakta olduğunu fark ettim.

Tam o anda da kulübün başkanı, boğa başının açılışını yapmadan önce bir söyleve başladı, 'Olé' bağırtıları ile ve masaya vurularak alkışlanan konuşma boyunca peçetesini, yok hayır benim peçetemi kullanan ve sandalyesine iyice gömülüp, tam karşısındaki duvarda duran örtülü boğa başına ürkü ve korkuyla bakan Finito'yu izledim.

Söylevin sonuna doğru Finito başını iki yana sallamaya ve her geçen saniye sandalyesine biraz daha gömülmeye başladı.

'Nasılsın küçüğüm?' dedim ona; ama bana baktığında beni tanıyamadı bile, bir tek başını iki yana sallıyor, bir de 'Hayır. Hayır. Hayır!' deyip duruyordu. Kulüp başkanı konuşmasının sonuna gelince, alkışlar arasında bir sandalyenin üzerine çıktı, uzanıp boğa kafasını örten mor örtünün düğümünü çözdü, ağır ağır çekmeye başladı örtüyü; örtü boynuzlardan birine takıldı, adam örtüyü kaldırarak boynuzdan kurtardı, pırıl pırıl cilalanmış boynuzlar çıktı ortaya, sonra da kapkara boynuzlarıyla o koca boğa görüldü. Boynuzların beyaz uçları kirpi dikenleri gibi sivriydi; boğanın kafası canlıydı sanki; saçları alnında yaşıyormuşçasına kıvrır kıvırdı, burun delikleri açıktı, gözleri parlıyordu ve orada doğrudan Finito'ya bakarak duruyordu.

Herkes bağırışıp alkışlıyordu, Finito ise iyice sandalyesine gömülmüştü. Sonra herkes sessizleşince ve Finito'ya bakmaya başlayınca, Finito, 'Hayır, hayır' diyerek boğaya baktı, sandalyesine daha da gömülerek yüksek sesle, 'Hayır' dedi, ağzından koca bir kan damlası geldi ama Finito peçeteyi alıp çenesini silmedi bile. Hâlâ boğaya ba-

kıyordu! 'Boğa güreşi mevsiminde, evet. Para kazanmak için, evet. Yemek yemek için, evet. Ama yiyemiyorum ben. Duyuyor musunuz dediğimi? Midem berbat. Ama şimdi değil mi ki mevsim sona erdi. Hayır! Hayır! Hayır! Gözlerini masada dolaştırdı, sonra boğanın başına baktı, bir kez daha 'Hayır' dedi ve başını öne eğip peçetesiyle ağzını kapattı. Orada öylece oturup tek bir söz bile söylemedi. Öylesine güzel başlayan, neşe ve dostluk açısından tarihte bir çığır açacağı umudunu veren ziyafet başarıyla sonuçlanmamış oldu."

"Peki bu olaydan ne kadar zaman sonra öldü Finito?" diye sordu Primitivo. "O kış" dedi Pilar. "Zaragoza'da yediği o yanlamasına boynuz darbesinden sonra bir türlü kendine gelememişti. Yanlamasına boynuz yemek boynuzla deşilmekten daha kötüdür, çünkü iç organları yaralar ve iyileşmesi olanaksızdır. Finito iş boğayı öldürmeye geldiğinde hemen her zaman böyle bir darbe alıyordu ve bu nedenle daha fazla başarılı olamıyordu. Boynuzdan kurtulması çok zordu, kısa boyluydu çünkü. Hemen her defasında boynuzun yanı ona çarpıyordu. Ama elbette bunların çoğu yalnızca sıyırıp geçiyordu."

"Madem bunca kısa boyluymuş öyleyse matadorluğa soyunmasaymış" dedi Primitivo.

Pilar, Robert Jordan'a bakıp başını iki yana salladı. Sonra başını sallamayı sürdürerek kocaman demir tencerenin üzerine eğildi.

Ne biçim insanlar bunlar, diye düşünüyordu kendi kendine. Ne biçim insanlar bu İspanyollar? "Değil mi ki çok kısa boyluymuş öyleyse matadorluğa soyunmasaymış." Duyuyorum bunu, sesimi çıkarıyorum. Öfkelenmiyorum da buna. İnsan bir şey bilmediğinde olay ne denli basit oluyor. *Qué sencillo!* İnsan hiçbir şey bilmediğinde, "İyi bir matador değildi" der. Hiçbir şeyden haberi olmayan bir başkası, "Veremdi o" der. Bilen birinin yaptığı açıklamadan sonra da bir başkası, "Değil mi ki onca kısa boyluydu, öyleyse matadorluğa soyunmaması gerekirdi" der.

Şimdi, ateşin üzerine eğilen Pilar, yine, yatağın üzerinde her iki kalçasında derin yaraları, göğsün sağ yanındaki kaburgaların altındaki derin, solgun kabarıklığı ve yanda koltuk altına değin uzanan uzun beyaz yara iziyle uzanan çıplak esmer gövdeyi görüyordu. Kapanmış gözleri, ağırbaşlı esmer yüzü, alından geriye doğru sınıksız taranmış kara kıvrıkcık saçları görüyordu. Yatağın üzerinde onun yanına oturmuştu, bacaklarını ovuyordu. Baldırlarının kaskatı olmuş kaslarını

ovuşturuyor, yoğuruyor, gevşetiyor, sonra da ellerini kapatıp hafif hafif vuruyor, kramp girmiş olan kasları yumuşatıyordu.

“Nasıl?” diyordu Finito’ya. “Bacakların nasıl, küçüğüm?”

Gözlerini açmadan, “Çok iyi, Pilar” dedi Finito.

“Göğsünü ovuşturmamı ister misin?”

“Yok, Pilar. Göğsüme dokunma n’olur.”

“Peki bacaklarının üst kısmını?”

“Hayır. Çok acıyor.”

“Ama eğer ovuşturursam ve liniment sürersem ısınırlar, çok iyi gelir.”

“Yok, Pilar. Sağ ol. Hiç dokunulmaması daha iyi.”

“Seni alkolle temizleyeceğim.”

“Olur. Ama çok hafif sür.”

“Son boğanın karşısında olağanüstüydün” derdi Finito’ya. Finito da, “Evet, çok güzel öldürdüm onu” diyerek karşılık verirdi.

Sonra Finito’yu temizleyip, bir çarşafla sarıp sarmaladıktan sonra yatağa, onun yanına uzanırdı Pilar. Finito esmer elini uzatıp kadına dokunur, “Esaslı kadınsın sen, Pilar” derdi. Adamın yaşamı boyunca yaptığı en büyük şaka buydu belki de. Sonra, güreşin ardından genellikle uykuya dalardı Finito. Pilar da adamın elini iki eliyle tutup, soluk alışını dinleyerek orada öyle uzanırdı.

Uykusunda sık sık korkuya kapılırdı Finito. Pilar elinin sıkıldığını duyumsar, onun alnına biriken terleri görürdü. Finito uyanacak olursa, “Yok bir şey” derdi; yeniden uykuya dalardı adam. Finito’yla böyle tam beş yıl birlikte oldu, onu hiç aldatmadı, yani hemen hemen hiç. Sonra cenaze töreninin ardından arenada pikadorların atlarını arenaya sokan, Finito’nun tüm ömrünü öldürmekle geçirdiği boğalara benzeyen Pablo’yla düşüp kalkmaya başladı. Ama ne boğa gibi gücü, ne de boğa gibi yürekliliği sürmemişti, biliyordu bunu şimdi, peki de süren neydi? Benim süren, diye düşündü Pilar. Evet, benim. Ama ne için?

“Maria” dedi. “Yaptığın işe kendini ver biraz olsun. Bu yemek ateşi. Bir kenti yakıp tutuşturacak değiliz.”

Tam o sırada çingene girdi kapıdan. Her yanı karla örtülüydü; cline karabinası, ayaklarından karları silkeleyerek kapının içinde durdu.

Robert Jordan ayağa kalkıp kapıya doğru yürüdü. “Eee?” dedi çingeneye.

“Nöbetler altı saat” dedi çingene. “Büyük köprüde her seferinde iki adam var. Yol onarım kulübesinde sekiz adam, bir de onbaşı var. Al işte kronometreni.”

“Hızardaki karakolda durum nasıl?”

“İhtiyar orada. Hem orayı, hem de yolu gözetleyebilir.”

“Peki ya yol?” diye sordu Robert Jordan.

“Her zamanki gibi” dedi çingene. “Alışılmışın dışında bir şey yok. Bir sürü otomobil.”

Çingene iyice üşümüş gibiydi, esmer yüzü soğuktan gerilmiş, elleri kızarmıştı. Mağaranın ağzında durup, ceketini çıkardı, silkeledi.

“Nöbet değiştirmelerine değin kaldım” dedi. “Öğleyin; bir de saat altıda değiştiriyorlar. Çok uzun bir nöbet bu. İyi ki onların ordusunda değilim.”

Meşin kabanını giyen Robert Jordan, “Haydi gidip ihtiyarı alalım” dedi.

“Ben gelmem” dedi çingene. “Şimdi ateşin yanına gidip sıcak bir çorba içeceğim. Bunlardan birine ihtiyarın nerede olduğunu söyleyim, o da yol gösterebilir sana.” Masada oturan adamlara, “Hey, beş para etmez herifler!” diye seslendi. “İhtiyarın yolu gözetlediği yere *Inglés*’i kim götürür?”

“Ben” diyerek ayağa kalktı Fernando. “Neresi olduğunu söyle bana.”

“Dinle” dedi çingene, “İşte burası...” Sonra da ihtiyarın, Anselmo’nun nöbet tuttuğu yeri söyledi.

Anselmo büyük bir ağaç gövdesinin kuytulduğuna gizlenip çömelmişti. Ağaç gövdesinin her iki yanından rüzgârla birlikte kar estirip duruyordu. Ağaca iyice yapışmıştı. Ellerini karşılıklı olarak ceket yenlerinin içine sokmuş, başını da olabildiğince ceketin içine çekmişti. Eğer burada daha uzun süre kalacak olursam donacağım, diye düşündü, bunun da hiçbir değeri olmaz. *Inglés*, nöbetimi devredene değin burada kalmamı söyledi ama o zaman bu fırtınanın kopacağını bilmiyordu. Yolda alışılmışın dışında bir hareket olmadı, yolun karşısındaki hızarda kurulu bu karakolun girdisini çıktısını biliyorum. Şimdi kampa gitmeliyim. Akli başında olan herkes benim kampa dönmem gerektiğini düşünür. Biraz daha kalıp sonra kampa dönerim, dedi kendi kendine. Çok katı olan emirlerin hatası bu. Koşullar: değiştirmeye izin yok. Bacaklarını birbirine sürttü, ellerini ceket yenlerinden çıkarıp öne eğilerek bacaklarını ovuşturdu, bir yandan da kan dolaşımını sağlamak için bacaklarını birbirine vuruyordu. Orada, ağacın korunağında soğuk, az da olsa kırılıyordu ama kısa süre içinde yürümeye başlamalıydı.

Orada iki büklüm olmuş, bacaklarını ovuştururken yolda bir otomobil sesi duydu. Otomobilin lastiklerine zincir takılıydı ve zincirlerden biri pat pat yere vuruyordu. Anselmo gözetlerken kirli renklerle âdeta yamanmış gibi yeşil ve kahverengiye boyanmış, içerisi görülmesin diye mavi renkli, içeridekilerin dışarısını görebilmesi için de bu mavilikte yarım daire açıklık bırakılmış pencereleriyle otomobil karla örtülü yolda yaklaştı. Kent tipi, iki yaşında bir Rolls Royce'tu. Genelkurmay'ın kullanımı için kamufle edilmişti ama Anselmo'nun bundan haberi yoktu. Üç subayın, pelerinlerine bürünüp oturduğu arabanın içini göremiyordu. Subayların ikisi arkada, biri de açılır kapanır bir iskemlede oturuyordu. Açılır kapanır iskem-

lede oturan subay araba geçip giderken pencere maviliğinin arasındaki bir yarıktan dışarı bakıyordu ama Anselmo bunu bilmiyordu. Onlar da Anselmo'yu göremediler.

Otomobil karda, hemen Anselmo'nun altından geçip gitti. Anselmo şoförü görmüştü, kırmızı yüzlü, çelik başlıklıydı. Ayrıca şoförün yanında oturan erin taşıdığı, otomatik tüfeğin öne doğru uzanmış kısmını da görmüştü Anselmo. Araba yoldan geçip gittiğinde, ceketinin içine elini daldırıp gömlek cebinden Robert Jordan'ın not defterinden koparılan iki yaprağı çıkardı. Otomobil resminin ardına bir işaret koydu. Bugün geçen onuncu otomobildi bu. Altısı yoldan aşağıya, dördü de yukarıya doğru geçmişti. Bu yoldan geçen araba sayısı olarak alışılmamış bir rakam değildi bu; ama Anselmo geçitleri ve dağ yolunu tutan tümen karargâhının Fordları, Fiatları, Opelleri, Renaultları ve, Citroenleriyle Genelkurmay'ın Rolls Roysları, Lancia-ları, Mercedesleri ve Isottaları arasında bir ayırım gözetmiyordu. Eğer yaşlı adamın yerine orada kendisi bulunsaydı, Robert Jordan'ın göz önüne alması gerekecek bir ayırımdı bu. Geçen arabaların önemini değerlendirirdi o. Ama Robert Jordan orada yoktu ve yaşlı adam yoldan geçen otomobillerin tümü için not defterinin yaprağı üzerine bir çizik atıyordu yalnızca.

Anselmo şimdi öylesine üşümüştü ki, karanlık bastırmadan önce kampa gitmesinin iyi olacağına karar verdi. Yolunu kaybedeceğinden korktuğu yoktu ama daha fazla kalmanın yararsız olduğunu düşünüyordu. Rüzgâr giderek daha soğuk esiyordu, kar da azalacağına artıyordu. Ama ayağa kalkıp, ayaklarını yere vurarak yolda savrulan karlara bakmaya başladığında tepeye doğru yollanmadı; çam ağacının kuytu yanına yaslanıp kaldı.

Inglés buradan kımıldamamamı söylemişti bana, diye düşündü. Üstelik şimdi buraya geliyordur belki de; buradan ayrılacak olursam beni ararken yolunu yitirebilir karda. Bu savaşta ne çektikse disiplinsizlikten, emirlere itaatsizlikten çektik. Ben bir süre *Inglés*'i bekleyeceğim. Ama kısa süre içinde gelmezse tüm emirlere karşın yine de gitmem gerek çünkü vereceğim bir rapor var elimde, üstelik bugünlerde yapacak bir sürü görevim var; burada kalıp donmak saçma olur, bir işe de yaramaz.

Yolun karşısındaki hızarın bacası tütüyordu. Anselmo karın içinden geçip gelen dumanın kokusunu alabiliyordu. Faşistler üşümüyor,

diye düşündü, rahatları yerinde, yarın gece onları öldüreceğiz. Ne garip iş bu, üstelik bunu aklıma getirmekten de hiç hoşlanmıyorum. Bütün gün onları gözetledim, bizden hiç farkları yok. Şimdi yürüyüp hızara gitsem, kapıyı çalsam beni buyur edeceklerinden hiç kuşku yok, yeter ki yoldan geçen herkesi durdurup kimlik sormak için emir almamış olsunlar. Aramıza bir tek emirler giriyor. Bu adamlar faşist değil. Onlara faşist diyorum ama değiller. Bizim gibi yoksul insanlar onlar da. Bizimle savaşmamaları gerek aslında, bense öldürme konusunu düşünmekten hiç hoşlanmıyorum.

Bu karakoldakiler Gallego'lar. Bu akşamüstü konuşmalarından anladım. Askerden kaçamaz bunlar, kaçacak olsalar aileleri kurşuna dizilecektir çünkü. Gallego'lar ya çok akıllı ya da çok salak ve acımasız olurlar. Her iki türünü de bilirim bunların. Lister, Franco ile aynı kentten bir Gallego'dur. Acaba bu Gallego'lar yılın bu zamanında yağın karla ilgili ne düşünüyorlar? Bunlar kadar yüksek dağları yoktur onların, onların memleketlerinde hep yağmur yağar, ortalık her zaman yemyeşildir.

Hızarın penceresinde bir ışık göründü, Anselmo ürperip, lanet olasıca *Inglés*, diye düşündü. Benim yurdumda sıcacık bir evde Gallego'lar var, bense burada bir ağacın gerisinde donuyorum, dağdaki hayvanlar gibi kayaların içindeki bir delikte yaşıyoruz. Ama yarın, diye düşündü, hayvanlar deliklerinden çıkacak, şimdi rahatları yerinde olanlar da battaniyelerinin içinde sıcacık ölecekler. Otero'ya baskın yaptığımız gece ölenler gibi diye düşündü. Otero'yu anımsamaktan hoşlanmıyordu.

Otero'da, o gece, ilk kez adam öldürmüştü; bu karakolları ele geçirme sırasında adam öldürmek zorunda kalmamayı diliyordu. Anselmo nöbetçinin başına battaniyeyi çektiğinde Pablo da adamı bıçaklayıvermişti. Nöbetçi Anselmo'nun ayağını yakalamış, sıkı sıkıya tutmuştu. Battaniyenin altında ağlamaklı bir gürültü koparmıştı; Anselmo da ayağını kurtarana değin adamı bıçaklamak zorunda kalmıştı. Adamın ses çıkarmasını önlemek için dizini gırtlığına dayamıştı. Pablo, karakoldaki adamların uyuduğu odaya pencereden bombayı fırlattığında o adamı bıçaklayıp duruyordu. Patlama olduğunda tüm dünya sanki gözlerinin önünde kırmızıya ve sarıya boyanmıştı, iki bomba daha atılmıştı içeri o sırada. Pablo bombaların pimlerini çekip onları hızla pencereden içeri fırlatıyordu. Yataklarında ölmemiş olan-

lar, ikinci bomba patladığında yataklarından kalktıklarında ölmüşlerdi. Bunlar Pablo'nun ülkeyi bir Tatar gibi altüst ettiği büyük günleriydi, geceleri hiçbir faşist karakolun güvenliği yoktu o zamanlar.

Şimdiyse, tükenmiş, iğdiş edilmiş bir erkek domuz gibi işi bitmiş durumda, diye düşündü Anselmo. İğdiş etme işi tamamlanıp da domuzun çığıllıkları sona erdiğinde, husyeleri fırlatıp atarsınız, erkek domuz, yani artık erkek domuz olmayan erkek domuz süngüsü düşmüş olarak gidip onları yer. Yok, adam o denli de kötü değil canım, diye sıırttı Anselmo, insan Pablo için bile çok kötü şeyler düşünebiliyor. Ama yeterince çirkin o da, yeterince değişti.

Çok soğuk, diye düşündü Anselmo. Şu *Inglés* gelse artık; karakoldakileri öldürmek zorunda kalmasam. Bu dört Gallego ve onbaşılı adam öldürmeyi sevenlerin işi. *Inglés* dedi bunu. Görevim olsa yaparım bu işi, ama *Inglés* onunla köprüde olacağımı, bu işin öbürlerine bırakılacağını söyledi bana. Köprüde bir çatışma olacak, eğer savaşa dayanabilirsem yaşlı bir adamın bu kavgada yapabileceği, her şeyi yapmış olacağım. Ama *Inglés* gelsin şimdi hele, çok üşüdüm çünkü, üstelik Gallego'ların iyice ısındıklarını bildiğim hızardaki ışığı görmek daha da üşütüyor beni. Keşke yeniden evimde olsaydım, bu savaş bitmiş olsaydı keşke. Ama şimdi evin falan yok. Eve dönebilmek için bile bu savaşı kazanmamız gerekiyor.

Hızarın içinde askerlerden biri ranzasına oturmuş, çizmelerini parlatıyordu. Bir başkası ranzasına uzanmış, uyuyordu. Üçüncüsü yemek pişiriyor, onbaşı ise bir gazete okuyordu. Çelik başlıkları duvara çakılı çivilere asılıydı, tüfekleri de tahta duvara yaslanmıştı.

Ranzada oturan asker, "Ne biçim bir memlekettir burası ki, haziranın gelmesi eli kulağındaiken kar yağar?" dedi.

"Görülmedik bir şey" dedi onbaşı.

Yemek pişiren asker, "Mayıs ayındayız" dedi. "Mayıs ayı daha bitmedi."

Ranzadaki asker, "Ne biçim bir memlekettir ki burası, Mayıs ayında kar yağar?" diye üsteledi.

Onbaşı, "Bu dağlarda Mayıs ayında kar yağması rastlanmadık bir olay değil" dedi. "Mayıs ayında Madrid'te öbür aylardan daha fazla üşürdüm."

Yemek pişiren asker, “Üstelik ısınabilirsin de mayıs ayında” dedi.

“Mayıs, ısıda büyük karşıtlıkların yaşandığı bir aydır” dedi onbaşı. “Burada, Kastilya’da, mayıs ayı bazen çok sıcak yapar ama çok da soğuk olabilir.”

“Ya da yağmur yağar” dedi ranzadaki asker. “Bu geçtiğimiz mayıs ayında hemen her gün yağmur yağdı.”

Yemek pişiren asker, “Yağmadı” dedi. “Hem geçtiğimiz ay mayıs değil nisandı.”

“Sizi ve aylarınızı dinleyenin aklını kaçırmaması işten değil” dedi onbaşı. “Şu ayları kendi haline bıraksanıza...”

Yemek pişiren asker, “Deniz kıyısında ya da toprakta yaşayan herkes önemli olanın takvim ayı değil, gökteki ay olduğunu bilir” dedi. “Sözgelişi şimdi, gökteki mayıs ayına yeni başladık. Yine de haziranın eli kulağında.”

“Peki öyleyse niçin mevsimlerin gerisinde kalmıyoruz dersin?” dedi onbaşı. “Bu düşüncen başımı ağrıttı iyice.”

“Sen kentlisin” dedi yemek pişiren asker. “Lugo’lusun. Denizden ya da topraktan ne anlarsın ki?”

“İnsan kentte siz *analfabeto*’ların denizden ya da topraktan öğrendiklerinden daha çok şey öğrenir.”

Yemek pişiren asker, “Bu ayda, ilk büyük sardalye sürüleri gelmeye başlar” dedi. “Sardalye tekneleri bu ayda donatılır, uskumrular ise çoktan kuzeye gitmiş olur.”

“Madem Noya’lısın niye donanmaya yazılmadın?” diye sordu onbaşı.

“Çünkü askere Noya’dan değil, doğduğum yer olan Negreira’dan yazıldım. Tambre ırmağının orada olan Negreira’lıları kara kuvvetlerine alıyorlar.”

“Şansın böylesine de ne denir?” dedi onbaşı.

Ranzada oturan asker, “Donanmada hiç tehlike olmadığını sanma” dedi. “Çarpışma olasılığı bulunmasa bile kıyıları kışın çok tehlikelidir.”

“Kara kuvvetlerinden daha kötüsü olamaz” dedi onbaşı.

“Bir de onbaşı olacaksın” dedi yemek pişiren asker. “Bu ne biçim konuşma böyle?”

“Yok canım” dedi onbaşı. “Ben tehlikelerden söz ediyorum. Demek istediğim bombardımanlara dayanmak, saldırı zorunluluğu, siperlerdeki yaşamdı.”

“Burada böyle şeyler pek gelmiyor başımıza” dedi ranzadaki asker.

“Tanrı'nın yardımıyla” dedi onbaşı. “Ama yine bunların başımıza gelmeyeceğini kim bilebilir ki? Şurası kesin ki, sonsuza değin böyle rahat içinde olamayız.”

“Sence bu durumumuz ne kadar sürer?”

“Bilmem” dedi onbaşı. “Ama keşke savaş boyunca hep böyle olsa.”

“Altı saat nöbet çok uzun” dedi yemek pişiren asker.

“Bu fırtına bitene değin üç saat nöbet tutarız” dedi onbaşı. “En normal bu.”

“Ya bu karargâh arabalarına ne dersin?” diye sordu ranzadaki asker. “O karargâh arabalarının görünüşünü hiç beğenmedim.”

“Al benden de o kadar” dedi onbaşı. “Bütün bunlar kötüyü işaret.”

“Ya uçaklar?” dedi yemek pişiren asker. “Uçaklar da başka bir kötü işaret.”

“Ama çok güçlü uçaklarımız var” dedi onbaşı. “Kızıkların bizim gibi uçakları yok. Bu sabahki uçakları görüp de sevinmeyecek olanın alınını karışlarım.”

“Korku saçtıkları dönemlerde Kızıkların uçaklarını görmüştüm” dedi ranzadaki asker. “İnsanın dudaklarını uçuklatacak kadar ürkü saçtıklarında, o iki motorlu bombardıman uçaklarını gördüm.”

“Evet. Ama onlar bizim uçaklar kadar karşı konulmaz değiller” dedi onbaşı. “Bizim uçaklardan üstünü yoktur.”

Anselmo yolu ve hızarın penceresindeki ışığı gözetleyerek karda beklerken, hızarın içindekiler de bunları konuşuyorlardı.

Umarım adam öldürme işine koşmazlar beni, diye düşünüyordu Anselmo. Bana kalırsa savaştan sonra adam öldürme yüzünden çok kefarete ödenmek zorunda kalınacak. Eğer savaştan sonra dinimiz olmazsa, o zaman sanırım herkesin adam öldürme suçundan arınabilmesi için bir uygar günah ödeme biçimi kurulmalı, yoksa gerçek ve insanca bir yaşam temelinden yoksun kalırız. Biliyorum, adam öldürmek zorunlu bir şey ama yine de bunu yapmak bir insana yaraşmaz; bence bu iş bittikten, biz savaşı kazandıktan sonra hepimizi suçlarımızdan arıtacak bir kefarete yolu bulunmalı.

Anselmo çok iyi bir adamdı; ne zaman yalnız kalsa, çoğu zaman da yalnız kalıyordu aslında, bu adam öldürme sorunu aklını kurcalıyordu.

Şu *Inglés*'i çok merak ediyorum, diye düşündü. Bu işe aldırma-
dığını söylemişti bana. Ama yine de hem duyarlı, hem de ince birine
benziyor. Belki de daha gençlerde bu konu pek önem taşımıyordur.
Belki de yabancılarda ya da bizim dinimizden olmayanlarda bu tavır
bulunmuyordur. Ama bence bu işi yapan kim olursa olsun zamanla
zalimleşecektir; zorunlu bile olsa adam öldürmek büyük bir suçtur
ve daha sonra bunun kefareтини ödemek için çok güçlü bir şeyler yap-
mamız gerekir.

Şimdi ortalık kararmıştı. Anselmo yolun karşısındaki ışığa ba-
kıyor, kollarını ısıtmak için göğsüne yaslanmış sallıyordu. Şimdi, diye
düşündü, kesinlikle kampa doğru yola koyulmalıydı; ama bir şey onu
yolun üzerindeki ağacın yanında tutuyordu. Kar daha da artmıştı,
Anselmo da şöyle düşünüyordu: Ah keşke şu köprüyü bu gece uçura-
bilseydik. Böyle bir gecede karakolları ele geçirmek, köprüyü uçur-
mak işten bile olmazdı; görev tamamlanırdı. Böylesi bir gecede her
şeyi yapabilirdi insan.

Sonra orada, ağaca yaslanıp ayaklarını yere hafif hafif vurarak
durdurdu; artık köprüyü düşünmüyordu. Karanlık bastırınca hep ken-
dini yalnız hissetmeye başladığı, bu gece kendini öylesine yalnız his-
sediyordu ki, içini açlık gibi bir boşluk doldurmuştu. Eskiden bu yalnızlığı
dua okuyarak alt ederdi. Avdan eve döndüğünde çoğu zaman
aynı duayı birçok kez yineleyip rahatları. Ana hareket başladıktan
bu yana, bir kez olsun dua etmemişti. Duaları özlüyordu ama onları
okumanın dürüstlük olmayacağını, ikiyüzlülük olacağını düşünüyordu.
Ayrıca öteki insanlardan farklı bir muamele görmek ya da kayır-
ma dilemek istemiyordu.

Yok, diye düşünüyordu, yalnızım ben. Ama tüm askerler, tüm
asker karıları ve ailelerini ya da ana babalarını yitirmiş olanlar da
öyle... Karım yok benim ama onun hareketten önce ölmüş olmasına
seviniyorum. O anlayamazdı bunu. Hiç çocuğum yok, olmayacak
da... Gündüz çalışmadığım zaman yalnızım, ama karanlık bastır-
dığına yalnızlığım büyüyor da büyüyor. Ama hiç kimsenin, ne de her-
hangi bir Tanrı'nın benden alamayacağı bir şeyim var, o da Cumhu-
riyet için elimden geleni yapmış olmam. Daha sonra paylaşacağımız

iyi şeyler için çok sıkı çalıştım. Hareketin en başından beri elimden geleni yaptım, utanacağım hiçbir şey yok.

Tüm üzüldüğüm adam öldürme konusu. Ama bunun kefareti- ni ödeme fırsatı olacaktır mutlaka, çünkü bunca çok insanın taşıdığı bir günahı hafifletmenin bir yolu bulunacaktır elbette. Bu konuyu *Inglés*'le konuşmak istedim ama genç olduğu için belki anlayamaz- dı. Daha önce adam öldürmekten söz etmişti. Yoksa ben miydim söz eden? Çok insan öldürmüş olmalı ama bundan hoşlandığını gösteren bir belirti yok. Bu işten hoşlananlarda hep bir çürümüşlük vardır.

Gerçekten büyük bir günah olmalı bu, diye düşündü. Çünkü bildiğimiz gibi zorunlu bile olsa yapmaya hakkımız olmayan tek şey. Ama İspanya'da bu iş çok kolay, üstelik çoğunlukla da zorunluluk olmaksızın yapılır; sonradan onarılması olanaksız adaletsizlikler ol- dubittiye getirilir. Keşke bu konuyu aklıma takmasam, diye söylendi. Keşke insanın şimdi hemen başlayabileceği bir kefaret yolu olsa, çün- kü yaşamım boyunca yalnız kaldıkça canımı sıkan tek şey bu. Bunun dışındakiler bağışlanır; ya da insanın incelikle, dürüstlikle onların kefareti- ni ödeme şansı vardır. Ama bence bu adam öldürme işi çok büyük bir günah olmalı, bu işi çözümlenmek isterim. Gelecekte insa- nın bu günahı arınmak için devlete ya da başka bir şeye hizmet edeceği günler gelebilir. Büyük bir olasılıkla insanın kilise günlerin- deki günah çıkarmasına benzer bir şey olacaktır bu, diye düşünüp gülümsedi. Doğrusu kilise günah konusunda çok iyi örgütlenmişti. Bu düşünce Anselmo'nun çok hoşuna gitti. Robert Jordan yanına gel- diğinde karanlıkta hâlâ kendi kendine gülümsüyordu. Robert Jordan hiç ses çıkarmadan geldi, yaşlı adam onu yanına iyice yanaşana değin görmedi.

"*Hola, viejo*" diye fısıldayıp sırtını okşadı yaşlı adamın Robert Jordan. "İhtiyar nasıl bakalım?"

"Çok üşüdü" dedi Anselmo. Fernando azıcık açıkta duruyordu, sırtını sürüklenen kara vermişti.

"Haydi gel" diye fısıldadı Robert Jordan. "Kampa gidelim de ısın. Seni burada bunca zaman tutmak büyük bir suçtu doğrusu."

"İşte ışıkları" diye işaret etti Anselmo.

"Nöbetçi nerede?"

"Buradan görülmüyor. Dönemecin öbür yanında."

“Canı cehenneme!” dedi Robert Jordan. “Kampta anlatırsın artık. Haydi gidelim.”

“Göstereyim sana” dedi Anselmo.

“Sabah gelip bakarım” dedi Robert Jordan. “Al, şundan bir yudum iç.”

Matarasını yaşlı adama verdi. Anselmo mataranın tıpasını açıp bir yudum aldı.

“Heyy” diyerek ağzını sildi. “Ateş gibi.”

Robert Jordan, “Haydi” dedi karanlıkta. “Gidelim.”

Hava öylesine kararmıştı ki, yalnızca uçuşan kar taneleri, bir de koyu çam gövdelerinin karartıları görülebiliyordu. Fernando tepeye doğru azıcık ötede duruyordu. Puro hastası şu kızılderiliye bakın hele, diye düşündü Robert Jordan. Sanırım bir yudum da ona ikram etmem gerek.

“Hey Fernando” dedi adamın yanına yanaşarak, “Bir yudum alırmısın?”

“Yok” dedi Fernando. “Sağ ol!”

Asıl *sen* sağ ol, diye düşündü Robert Jordan. Neyse ki, puro tutkunu kızılderililer içki içmiyor. Çok az kalmıştı. Hey be, bu yaşlı adamı gördüğüme gerçekten memnun oldum. Tepeye doğru yola koyulduklarında Anselmo’ya bakıp yeniden omzunu okşadı.

“Seni gördüğüme sevindim, *viejo*” dedi Anselmo’ya. “Ne zaman içimi sıkıntı bassa, seni gördüğümde keyifleniyorum. Gel, tırmanalım şuraya.” Karda tepeye tırmanıyorlardı.

“Pablo’nun sarayına dönüş” dedi Anselmo’ya Robert Jordan. İspanyolca bu söz harika gidiyordu.

“*El Palacio del Miedo*” dedi Anselmo. “Korku Sarayı,”

“*La cueva de los huevos perdidos*” diyerek, sevinçle yaşlı adamın sırtına vurdu Robert Jordan. “Yitik yumurtalar mağarası.”

“Ne yumurtası?” diye sordu Fernando.

“Şaka” dedi Robert Jordan. “Yalnızca bir şaka. Yumurta falan değil, anlarsın. Öbürleri.”

“Ama niye yitmiş olsunlar ki?” diye sordu Fernando.

“Bilemem orasını” dedi Robert Jordan. “Öğrenmek için bir kitaba başvur. Pilar’a sor.” Sonra kollarını Anselmo’nun omzuna atıp yürürlerken ona sıkı sıkı sarıldı, yaşlı adamı sarstı. “Dinle bak” dedi.

“Seni gördüğüme çok memnun oldum, işittin mi? Bu ülkede birini bıraktığın yerde bulmanın ne anlama geldiğini bilemezsin.”

Bu ülkeyle ilgili bir şey söyleyebilmesi, yaşlı adama duyduğu yakınlığı ve güveni gösteriyordu.

“Ben de seni gördüğüme sevindim” dedi Anselmo. “Ama oradan ayrılmak üzereydim.”

“Boş versene sen” dedi Robert Jordan. “Donar kalırdın da yine ayrılmazdın.”

“Yukarıda işler nasıldı?” diye sordu Anselmo.

“Güzel” dedi Robert Jordan. “Her şey yolunda.”

Devrimci bir orduda komuta eden birinin karşılaşabileceği, o apansız ve ender mutlulukla doluydu şimdi; kanatlarından hiç değilse birinin dayandığını görmenin mutluluğu... Eğer kanatların ikisi de yerli yerindeyse sanırım bu kaldırılamayacak denli büyük bir mutluluk olur, diye düşündü. Bilmem buna kim dayanabilir. Bir kanat boyunca şöyle bir uzandığında, hangi kanat olursa olsun sonunda tek bir adam haline gelir. Evet, tek bir adam. İsteddiği bu değildi. Ama bu iyi bir adamdı. Tek iyi adam. Savaşa girdiğimizde sol kanat sen olacaksın, diye düşündü. Bunu daha sana söylemesem iyi olur. Çok küçük bir savaş olacak bu. Ama çok iyi bir savaş olacak. Eh, hep kendi savaşımında dövüşmeyi istemişimdir. Agincourt’tan bu yana başkalarının savaşlarında ne yanlışlar yapıldığını hep düşünmüştümdür. Bu savaşı başarmam gerek. Küçük ama seçkin bir savaş olacak. Eğer düşündüğümü yapmak zorundaysam onu gerçekten pek seçkin yapmak zorundayım.

“Dinle beni” dedi Anselmo’ya. “Seni gördüğüme müthiş sevindim.”

“Ben de seni gördüğüme” dedi yaşlı adam.

Karanlıkta sırtlarını rüzgâra vermiş, tepeyi tırmanırken, fırtına tüm gücüyle estirip dururken, Anselmo kendini yalnız hissetmiyordu artık. *Inglés* omzuna okşarcasına vurduğundan beridir yalnız değildi. *Inglés* keyifliydi, sevinçliydi, şakalaşmışlardı karşılıklı. *Inglés* her şeyin yolunda olduğunu söylemişti, kaygılı da değildi. Mideye indirdiği içki içini ısıtmıştı, şimdi dağı tırmanan ayakları da ısınmaya başlamıştı.

“Yolda pek bir şey yok” dedi *Inglés*’a.

“Güzel” dedi *Inglés* ona. “Kampa vardığımızda gösterirsin bana.”

Anselmo çok mutluydu şimdi, orada gözetleme görevi yapmak için kaldığına çok seviniyordu.

Eğer kampa dönseydi bunun bir zararı olmazdı. Bu koşullar altında yapılacak en akıllıca ve doğru şey de buydu, diye düşünüyordu Robert Jordan. Ama kendisine söyleneni yaptı ve orada kaldı, diye geçirdi aklından Robert Jordan. İspanya'da en seyrek rastlanan şeydi bu. Bir fırtınada yerinden ayrılmamak, bir bakıma birçok şeyi anlatır. Almanların fırtına sözcüğünü saldırı anlamına kullanmaları boşuna değil ya. Orada kalacak bir-iki kişi daha olsa... Acaba Fernando kalır mıydı? Mümkün bu. Ne de olsa benimle gelmeyi istemedi mi az önce? Kalır mı dersin? Ne iyi olurdu ama... Katır gibi de inatçı... Bir soruşturma yapmam gerek. Yaşlı puro hastası kızılderili şimdi neler geçiriyor aklından acaba?

"Neler düşünüyorsun, Fernando?" diye sordu Robert Jordan.

"Niye soruyorsun?"

"Meraktan" dedi Robert Jordan. "Çok meraklı biriyimdir ben."

"Akşam yemeğini düşünüyordum" dedi Fernando.

"Çok mu boğazına düşkünsün?"

"Evet. Çok."

"Pilar'ın yemekleri nasıl sence?"

"Şöyle böyle" diye yanıtladı Fernando.

Bu da bir ikinci Coolidge, diye düşündü Robert Jordan. Ama biliyor musun, içimden bir ses onun da yerini bırakmayacağını söylüyor.

Üçü birlikte karla örtülü tepeyi ağır ağır yürüyerek tırmanıyorlardı.

Pilar, “El Sordo buradaydı” dedi Robert Jordan’a. Fırtınadan çıkıp mağaranın dumanlı sıcaklığına girmişlerdi. Kadın başını sallayarak Robert Jordan’ı yanına çağırmişti. “At bulmaya gitti.”

“Güzel. Bana bir haber bıraktı mı?”

“Yalnızca at bulmaya gittiğini söyledi.”

“Peki biz ne yapacağız?”

“No sé” dedi kadın. “Baksana şuna.”

İçeri girdiğinde Pablo’yu görmüştü Robert Jordan, Pablo da ona bakıp sırtıtmıştı. Şimdi tahta masada oturup Robert Jordan’a bakıyor, sırtıp elini sallıyordu.

“Inglés” diye seslendi Pablo. “Hâlâ yağıyor, *Inglés*.”

Robert Jordan ona doğru onaylayıcı biçimde başını salladı.

Maria, “Ayakkabılarını çıkarıp kurutayım” dedi. “Buraya ateşin üzerine asacağım onları.”

“Dikkat et de yanmasınlar” dedi kıza Robert Jordan. “Ortalıkta çıplak ayak dolaşmak işime gelmez. Ne oluyor?” diyerek Pilar’a döndü. “Toplantı mı yapıyorsunuz? Dışarıda hiç nöbetçi yok mu?”

“Bu fırtınada mı? *Qué va*.”

Masada sırtlarını duvara yaslayıp oturmuş altı adam vardı. Anselmo’yla Fernando hâlâ ceketlerindeki karları silkeliyorlar, pantolonlarını çırpıştırıyorlar, ayaklarını girişin yanındaki duvara hafif hafif vuruyorlardı.

Maria, “Ceketini alayım” dedi. “Kar üzerinde erimesin.”

Robert Jordan ceketini çıkardı. Pantolonundaki karları vurarak silkeledi, ayakkabılarının bağını çözdü.

“Buradaki her şeyi ıslatacaksın” dedi Pilar.

“Beni buraya, yanına sen çağırdın.”

“Yine de üstünü başını silkelemek için kapıya dönmeni engellen bir şey yok.”

“Bağışla” dedi Robert Jordan. Çıplak ayakla leş gibi yere basarak, “Bana bir çift çorap çıkarsana, Maria” diye ekledi.

“Efendiyle köle” dedi Pilar, ateşe bir parça odun daha attı.

“*Hay que aprovechar el tiempo*” dedi kadına Robert Jordan. “Elinde kalan zamanı iyi değerlendirmek zorundasın.”

“Kilitli” dedi Maria.

“İşte anahtarı” diyerek anahtarı fırlattı Robert Jordan.

“Anahtar bu torbaya uymuyor.”

“Öbür torba. Çoraplar yanda yukarıda.”

Kız çorapları buldu, torbayı kapattı, kilitleyip anahtarla birlikte çorapları da getirdi.

“Otur da, çorapları giydireyim sana, ayaklarını ovalayayım sonra da” dedi kız. Robert Jordan ona bakıp sırttı.

“Saçlarınla kurulayamaz mısın ayaklarımı?” dedi Pilar’ın da duyması için yüksek sesle.

“Hele domuz yavrusu seni” dedi Pilar. “Önce derebeyi oldu. Şimdi de eski Tanrı’mızın yerine geçti. Bir odun parçası kap da indir kafasına Maria.”

“Yoo, yoo” dedi kadına Robert Jordan. “Mutlu olduğum için şaka yapıyorum.”

“Mutlu musun?”

“Evet” dedi Robert Jordan. “Sanırım her şey yolunda gidiyor.”

“Roberto” dedi Maria. “Haydi otur da ayaklarını kurut, ben de sana içini ısıtacak bir içecek getireyim.”

Pilar, “Gören de bu herifin ayakları daha önce hiç ıslanmamış sanır” dedi. “Bir kar tanesi bile düşmemiş üzerine sanki.”

Maria bir koyun derisi getirip mağaranın kirli yerlerine yaydı.

“İşte” dedi. “Bunu ayakkabıların kuruyana kadar ayaklarının altına koy.” Koyun derisi yeni kurutulmuştu, tabaklanmamıştı. Robert Jordan çoraplı ayaklarını koyun derisinin üzerine koyduğunda, derinin kâğıt gibi hışırdayışını hissedebiliyordu.

Ateşten duman tütüyordu; Pilar, “Ateşi yelle, seni beş para etmez kız seni...” dedi Maria’ya. “Tütsüevi değil burası.”

“Sen yap o işi” dedi Maria. “Ben El Sordo’nun bıraktığı şişeyi arıyorum.”

“Denklerinin ardında şişe” dedi kıza Pilar. “Ona anasının memesini emen bir bebek gibi bakman mı gerekiyor?”

“Yok” dedi Maria. “Üşümüş ve ıslanmış bir erkek gibi bakmam gerekiyor. Bir de evine daha yeni gelmiş bir erkek gibi. İşte al.” Kız şişeyi Robert Jordan’ın oturduğu yere getirdi. “Bu öğlenki şişe. Bu şişeyle çok güzel bir lamba yapılabilir. Yeniden elektriğe kavuştuğumuzda bu şişeyle ne güzel bir lamba yapabiliriz ama...” Kız daracık şişeye hayran hayran bakıyordu. “Nasil istersin bunu, Roberto?”

“Inglés olduğumu sanıyordum” dedi kıza Robert Jordan.

“Sana başkalarının yanında Roberto diyorum” dedi alçak sesle kız kızarak. “Nasil istersin bunu, Roberto?”

Boğuk bir sesle “Roberto” dedi Pablo; Robert Jordan’a başını salladı: “Nasil isterdiniz, Don Roberto?”

“Sen de ister misin biraz?” diye sordu ona Robert Jordan.

Pablo iki yana salladı başını: “Ben şarapla kafayı buluyorum” dedi yukarıdan alarak.

İspanyolca, “Sen Baküs’e takıl” dedi Robert Jordan.

“Baküs de kim?” diye sordu Pablo.

“Senin yoldaşlarından biri” dedi Robert Jordan.

“Ne gördüm, ne de işittim onu” dedi Pablo uyuşuk uyuşuk. “Bu dağlarda adını hiç duymadım.”

Robert Jordan, “Anselmo’ya bir kadeh ver” dedi Maria’ya. “Esas üşüyen o.” Kuru çoraplarını giyyordu; kadehteki viskiyle suyun duru bir tadı vardı, insanın içini ısıtıyordu. Ama absent gibi insanın içinde burulmuyor, diye düşündü. Absent gibisi yoktur.

Burada viskileri olacağı kimin aklına gelir, diye düşündü. Ama azıcık kafayı çalıştırırsan, La Granja’nın İspanya’da viski bulma olasılığı en yüksek yer olduğunu görürsün. Sordo’nun ziyarete gelen dinamitçiye bir şişe çıkarmasını, sonra onu getirip burada bırakmasını düşünsene bir... Bu yalnızca onların görgü kurallarından biri değildi. Onların göreneklerine göre bir şişe ortaya çıkarılırsa, resmi bir tavırla hep birlikte içilmesini gerektirirdi. Fransızlar olsaydı böyle yaparlardı işte, sonra kalan içkiyi başka bir fırsat için saklardı. Hayır konuğun bundan hoşlanacağına canı gönülden inanman, sonra da kendinden başka hiç kimseyi, elindeki işten başka hiçbir şeyi düşünmemen için her türlü neden varken bir işe girdiğinde konuğun için içkiyi getirmen ve onun keyif çatmasını düşünmen... işte bu tam bir

İspanyol tarzıydı. İspanyol tarzının bir türü, diye düşündü. Viski getirme düşünceliliği bu insanları sevme nedenlerinden yalnızca biri. Onları şiirleştireyim deme sakın, diye düşündü. Amerikalılar gibi İspanyollar da çeşit çeşit... Ama yine de, viskiyi getirmek çok güzel bir davranıştı doğrusu.

“Nasıl buldun?” diye sordu Anselmo’ya.

Yaşlı adam yüzünde bir gülümsemeyle ateşin yanında oturuyordu. Kocaman elleriyle içki kadehini tutuyordu. Başını iki yana salladı.

“Sevmedin mi?” diye sordu Robert Jordan.

“Çocuk içine su koymuş” dedi Anselmo.

“Roberto da öyle içiyor onu” dedi Maria. “Sen çok farklı mısın yani?”

“Hayır” dedi kıza Anselmo. “Farklı falan değilim. Ama boğazımdan aşağı yaka yaka inmesini hissetmek isterim.”

Robert Jordan, “Bana ver onu” dedi kıza, “ona da yakanından doldur.”

Kadehteki içkiyi kendi bardağına döktü. Boş kadehi kıza uzattı. Kız şişeden dikkatle içki doldurdu kadehe.

“Ah” diyerek kadehi aldı Anselmo, başını geriye doğru atıp içkiyi yuvarladı. Şişe elinde ayakta duran Maria’ya baktı, yüzünü buruşturdu, iki gözünden de yaşlar boşalmıştı. “İşte” dedi. “İşte bu.” Sonra dudaklarını yaladı. “İşte içimizi kemiren solucanı öldüren *bu*.”

Maria, Robert Jordan’ın yanına yaklaştı. Şişe hâlâ elindeydi. “Roberto” dedi, “Yemek yiyecek misin?”

“Hazır mı?”

“İstediğin zaman hazır olur.”

“Öbürleri yedi mi?”

“Sen, Anselmo ve Fernando dışında hepsi yedi.”

Robert Jordan, “Öyleyse biz de yiyelim” dedi kıza. “Peki sen yedin mi?”

“Ben sonra Pilar’la yiyeceğim.”

“Şimdi, bizimle birlikte yesene.”

“Olmaz, doğru olmaz bu.”

“Gel, ye yemeğini. Beniın ülkemde bir erkek kadınından önce yemek yemez.”

“Orası senin ülken. Burada kadının sonra yemesi daha doğru olur.”

Masadan başını kaldırıp bakan Pablo, "Onunla birlikte ye" dedi. "Onunla birlikte ye. Onunla birlikte iç. Onunla uyu. Onunla öl. Onun ülkesinin göreneklerini izle."

Pablo'nun karşısına dikilen Robert Jordan, "Sarhoş musun sen?" dedi. Pis, sakalı uzamış olan adam ona muttu mutlu baktı.

"Evet" dedi Pablo. "Neresidir senin ülken, *Inglés*, kadınların erkeklerle birlikte yemek yedikleri bu ülke neresidir?"

"*Estados Unidos*, Montana eyaleti."

"Erkeklerin kadınlar gibi etek giydiği yer midir orası?"

"Hayır. Orası İskoçya."

"Dinlesene beni" dedi Pablo. "Bu etekleri, eteği giydiğin zaman, *Inglés*..."

"Ben etek giymiyorum" dedi Robert Jordan.

"Bu eteği giydiğin zaman" diye sürdürdü konuşmasını Pablo, "altına ne giyiyorsun?"

"İskoçların etek altına ne giydiklerini bilmiyorum" dedi Robert Jordan. "Bunu ben de merak ediyorum."

"*Escocese* değil" dedi Pablo. "*Escocese*'lerden bana ne? Bu hiç duyulmadık isimli şey kimin umrunda ki? Benim hiç değil! Umrumda değil. Sen, diyorum *Inglés*. Sen. Ülkenizde eteğin altına ne giyiyorsunuz?"

"Sana iki kez söyledim, biz etek giymeyiz diye" dedi Robert Jordan. "Ne sarhoşken, ne de şakacıktan."

"Ama eteğinizin altında" diye üsteledi Pablo. "Etek giydiğiniz pekâlâ biliniyor. Askerleriniz bile etek giyiyor. Fotoğraflarını gördüm, ayrıca onları Price Sirk'inde de gördüm. Eteğinizin altına ne giyiyorsunuz, *Inglés*?"

"*Los cojones*" dedi Robert Jordan.

Anselmo kakhahayı bastı, öbür dinleyenler de; Fernando dışındakiler hepsi. Kadınların önünde söylenen bu sözcük ona çok iğrenç gelmişti.

"Eh, bu çok normal" dedi Pablo, "Ama bana öyle geliyor ki, yeterince *cojone*'li olsanız etek giymezdiniz."

Primitivo denen kırık burunlu yassı yüzlü adam, "Başlatma şunu yeniden *Inglés*" dedi. "Sarhoş. Söylesene bana ülkenizde ne yetiştiriyorsunuz?"

*) Colones: Taşaklar.

“Sığırla koyun” dedi Robert Jordan. “Ayrıca çok buğday yetişir, bir de fasulye. Çoğunlukla da şeker pancarı.”

Şimdi üçü masadaydı, öbürleri de kendi başına bir şarap kâsesinin önünde oturan Pablo dışında, onlara yakın oturuyorlardı. Yemek önceki gece olduğu gibi aynı yahniydi. Robert Jordan yemeği iştahla atıştırıyordu.

“Ülkende dağ var mı? Adına bakılırsa dağ olduğu kesin” diye sordu Primitivo laf olsun diye incelikle. Pablo’nun sarhoşluğundan rahatsız olmuştu.

“Bir sürü dağ var, hem de çok yüksek.”

“Peki iyi otlaklar da var mı?”

“Harika otlaklar var; ormanlardaki yayla otlakları yazın hükümetin denetimindedir. Sonra güz geldiğinde sığırlar daha aşağıdaki çiftliklere indirilir.”

“Orada toprak köylülerin midir?”

“Toprakların çoğu onları işleyenindir. Başta toprağın sahibi devletti, toprakta yaşayan ve toprağı geliştirmeyi amaçladığını belirten biri yüz elli hektarlık bir alanı kendine mal edebilir.”

“Bunun nasıl yapıldığını anlatsana” diye sordu Agustin. “Bunun anlamı çok önemli; tarım reformu bu.”

Robert Jordan yurt edinme sürecini açıkladı. Daha önce bunun bir tarım reformu olduğunu hiç düşünmemişti.

“Harika bir şey bu” dedi Primitivo. “Demek ülkenizde komünizm var, öyle mi?”

“Hayır. Bu Cumhuriyet yönetiminde yapılıyor.”

“Bana göre” dedi Agustin, “Cumhuriyet yönetiminde her şey yapılabilir. Başka bir yönetim biçimine gerek görmüyorum.”

“Büyük mülk sahipleri yok mu sizde?” diye sordu Andres.

“Sürüsüne bereket.”

“Öyleyse sömürü de olmalı.”

“Elbette. Hem de çok.”

“Ama onları önlemeye çalışıyorsunuzdur herhalde.”

“Giderek daha çok çaba harcıyoruz bunun için. Ama hâlâ çok var.”

“Ama dağıtılması gereken büyük malikâneler yok mu?”

“Var. Ama bunların vergiler tarafından parçalanacağına inananlar da var.”

“Nasıl?”

Yahni çanağını ekmekle sıyıran Robert Jordan gelir ve veraset vergisinin nasıl işlediğini anlattı. “Ama büyük malikâneler duruyor. Ayrıca toprak vergisi de var” dedi.

“Ama büyük mülk sahipleriyle zenginlerin bu vergilere karşı bir devrime kalkışacakları kesin olmalı. Devrimci vergiler gibi geliyor bunlar bana. Çıkarlarının tehlikeye düştüğünü gördüklerinde hükûmete karşı ayaklanacaklardır. Tıpkı faşistlerin burada yaptığı gibi...” dedi Primitivo.

“Olabilir bu.”

“O zaman sizin de bizim burada yaptığımız gibi, ülkenizde savaşmanız gerekecek.”

“Evet savaşmak zorunda kalacağız.”

“Ama ülkenizde çok faşist var mı?”

“Faşist olduklarını bilmeyen ama zamanı geldiğinde bunu öğrenecek bir sürü insan var.”

“Peki ayaklanmadan önce onları yok edemez misiniz?”

“Hayır. Onları yok edemeyiz. Ama halkı, faşizmden korkacak, ortaya çıktığında onu tanıyacak ve onunla savaşacak biçimde eğitebiliriz.”

“Nerede hiç faşist yoktur bilir misin?” diye sordu Andrés.

“Nerede?”

Andrés, “Pablo’nun kasabasında” dedi sıyrıtarak.

Primitivo, “Bu köyde yapılanları biliyor musun?” diye sordu Robert Jordan’a.

“Evet, hepsini duydum.”

“Pilar’dan mı?”

“Evet.”

“Bir kadın olanların hepsini anlatamaz” dedi uyuşuk bir tavırla Pablo. “Çünkü olayın sonunu görmedi o; pencerenin dışında sandalyeden yere yuvarlandı.”

“Neler olduğunu sen anlat öyleyse” dedi Pilar. “Madem ben onları bilmiyorum, sen anlat bakalım.”

“Olmaz” dedi Pablo, “Şimdiye kadar hiç kimseye anlatmadım.”

“Olmaz ya” dedi Pilar. “Kimseye de anlatamayacaksın. Şimdi, keşke bu iş hiç olmasaydı diyorsun.”

“Hayır” dedi Pablo. “Doğru değil bu. Herkes faşistleri benim yaptığım gibi öldürseydi bu savaş olmazdı. Ama şimdi elimde olsa aynı şeyleri yapmazdım.”

“Niçin böyle konuşuyorsun?” diye sordu ona Primitivo. “Siyasi görüşünü mü değiştirdin?”

“Hayır. Ama barbarcaydı yaptıklarım” dedi Pablo. “O günlerde çok acımasızdım.”

“Şimdi de sarhoşsun” dedi Pilar.

“Evet” dedi Pablo. “Yüksek müsaadelerinizle öyleyim.”

“Barbarken senden daha çok haşlanıyordum” dedi kadın. “Erkek için ayyaşlıktan kötüsü yoktur. Hırsız bir şey çalmadığı zaman başkaları gibidir. Gaddar insan evinde gaddarlık yapmaz. Katil evindeyken ellerini yıkayabilir. Ama ayyaş adam leş gibi kokar, kendi yatağına kusar, organlarını alkolle dağıtır, yok eder.”

“Sen kadınsın, anlamazsın” dedi Pablo ölçülü bir sesle. “Şaraba vurmuşum kendimi; öldürdüğüm insanlar dışında hayatımdan da memnunum. Öldürdüklerim yüreğimi acıyla dolduruyor.” Üzüntülü üzüntülü başını salladı.

“Şu Sordo’nun getirdiği şeyden verin ona azıcık” dedi Pilar. “Onu canlandırarak bir şeyler verin. Dayanılmaz ölçüde kederleniyor.”

“Öldürdüklerimi canlandırabilecek olsam, yapardım bunu” dedi Pablo.

Agustin, “Git, hastır” dedi ona. “Ne biçim yer burası be?”

“Onların hepsini yeniden hayata döndürürdüm” dedi hüzünle Pablo. “Her birini.”

“Ananı...” diye bağırdı ona Agustin. “Ya konuşmayı kes ya da defol git! Faşistti öldürdüklerin.”

“Ne söylediğimi duydunuz” dedi Pablo. “Elimde olsa, onların hepsini yeniden canlandırırdım.”

“Sonra da başın göğe ererdi, değil mi?” dedi Pilar. “Ömrümde böyle bir adam görmedim. Daha düne kadar erkeklikten bazı kalıntılar taşıyordun. Bugünse uyuz bir kedi yavrusundan farkın yok. Sarhoşluktan mutlu oluyorsun.”

“Ya hepsini öldürmeliydik, ya da hiçbirini” diye başını salladı Pablo. “Ya hep, ya hiç.”

“Dinle bak *Inglés*” dedi Agustin. “Nasıl oldu da geldin İspanya’ya? Pablo’nun dediklerine kulak asma. Sarhoş o.”

“Bu ülkeyi ve dilini incelemek için on iki yıl önce geldim ilkin” dedi Robert Jordan. “Bir üniversitede İspanyolca öğretiyorum.”

“Seni gören ossaat profesör olduğunu anlar zaten” dedi Primitivo.

“Sakalı yok ama” dedi Pablo. “Baksana ona, sakalı yok.”

“Gerçekten profesör müsün?”

“Öğretim görevlisiyim.”

“Ama ders veriyorsun değil mi?”

“Evet.”

“Peki ama niye İspanyolca dersi veriyorsun?” diye sordu Andrés. “İngiliz olduğuna göre, İngilizce öğretsen daha kolay olmaz mı?”

“Bizim kadar İspanyolca konuşuyor ya” dedi Anselmo. “Niye İspanyolca öğretmesin ki?”

“Evet. Ama bir bakıma bir yabancının İspanyolca öğretmesi haddini bilmemektir” dedi Fernando. “Sana karşı olduğumu sanma sakın, Don Roberto.”

“Uyduruk bir profesör o” dedi Pablo. Kendi kendine eğleniyordu. “Bir sakalı bile yok.”

“Elbette İngilizceyi daha iyi biliyorsundur” dedi Fernando. “İngilizce öğretmen hem daha iyi, hem daha kolay, hem de daha anlaşılır olmaz mıydı?”

Pilar araya girdi: “İspanyollara öğretmiyor..”

“Umarım öyledir” dedi Fernando.

“Bırak da sözümü bitireyim katır soyu” dedi adama Pilar, “Amerikalılara İspanyolca öğretiyor o. Kuzey Amerikalılara.”

“Onlar İspanyolca bilmiyor mu?” diye sordu Fernando. “Güney Amerikalılar biliyor.”

“Ne katırsın be” dedi Pilar. “O İngilizce konuşan Kuzey Amerikalılara İspanyolca öğretiyor.”

“Yine de, madem ki İngilizce konuşuyor, İngilizce öğretmesi onun için daha kolay olurdu” dedi Fernando.

“Görmüyor musun, adam İspanyolca konuşuyor yahu” diyerek umutsuzca Robert Jordan’a bakıp başını salladı Pilar.

“Evet, ama değişik bir ağızla.”

“Nerenin ağızı?” diye sordu Robert Jordan.

“Estremadura” dedi Fernando soğuk bir tavırla.

“Ah anacığım” dedi Pilar. “Ne biçim insanlar bunlar!”

“Olabilir” dedi Robert Jordan. “Oradan geldim buraya.”

“O da bunu biliyor ya” dedi Pilar. “Bana bak evde kalmış kız seni” diyerek Fernando’ya döndü; “Yeterince, zıkkımlandın mı?”

“Varsa daha da yiyebilirdim” dedi kadına Fernando. “Sakın sana bir kastım olduğunu düşüneyim deme, Don Roberto...”

“İçine edeyim” dedi Agustin kuru bir sesle. “Bir daha edeyim içine. Bir yoldaşa Don Roberto demek için mi yapıyoruz bu devrimi?”

“Bana göre devrimin amacı herkesi Don yapmaktır” dedi Fernando. “Cumhuriyet yönetiminde işte böyle olacak.”

“İçine edeyim” dedi Agustin. “Hem de dibine kadar.”

“Hâlâ Don Roberto’nun İngilizce öğretilmesinin daha kolay ve daha doğru olacağını düşünüyorum.”

“Don Roberto’nun sakalı yok” dedi Pablo. “Uyduruk profesör o.”

“Sakalı yok demekle neyi kastediyorsun?” dedi Robert Jordan. “Buna ne diyorsun?” Üç günlük sarı sakalın çevrelediği çenesini ve yanaklarını sıvazladı.

“Sakal değil o” dedi Pablo. Başını salladı iki yana: “Buna sakal denmez.” Neredeyse keyiften uçacak gibiydi. “Uyduruk bir profesör o.”

“Hepinizin içine edeyim” dedi Agustin. “Eğer burası akıl hastanesine benzemiyorsa ne olayım.”

Pablo, “İçki içmelisin” dedi ona. “Bana her şey normal görünüyor. Don Roberto’nun sakalsızlığı dışında...” Maria elini Robert Jordan’ın yanağında dolaştırdı.

“Sakalı var onun” dedi Pablo’ya.

“Bunu senden iyi kimse bilemez” dedi Pablo; Robert Jordan adama baktı.

Çok sarhoş olduğunu sanmam diye düşündü. Hayır, o kadar sarhoş değil. İyisi mi kendime hâkim olayım ben.

“Hey sen” dedi Pablo’ya. “Ne dersin, bu kar yağışı daha sürecek mi?”

“Sen ne dersin?”

“Ben sana sordum.”

“Başkasına sor” dedi Pablo. “Senin danışma memurun değilim ben. Senin gizli servisinden bir kâğıdın var. Kadına sor ne soracaksan. Emirleri o veriyor.”

“Ben sana sordum.”

“Hastir oradan” dedi Pablo. “Sen de, kadın da, kız da...”

“Sarhoş o” dedi Primitivo. “Ona aldırma, *Inglés*.”

“Çok sarhoş olduğunu sanmıyorum” dedi Robert Jordan.

Maria, Robert Jordan’ın arkasında ayakta duruyordu. Robert Jordan, Pablo’nun omzunun üzerinden kıza doğru baktığını dördü. Domuz gözlerine benzeyen küçücük gözleriyle, kızın yusuvarlak, kırpık saçlı başını seyrediyordu. Robert Jordan düşünmeye başladı. Bu savaşta bir sürü katil tanıdım, daha önce de tanıdığım birkaç katil vardı. Hepsi farklıydı bunların; ortak bir özellikleri, çizgileri yoktu hiçbirinin. Suçlu tip diye bir şey yok. Ama bu Pablo kesinlikle tipsizin teki.

“Senin adam gibi içki içebileceğine inanmıyorum” dedi Pablo’ya. “Ayrıca sarhoş da değilsin sen.”

Kıvançla, “Sarhoşum” dedi Pablo. “İçki içmek bir şeye yaramaz. Önemli olan, sarhoş olmaktır. *Estoy muy borracho.*”

“Kuşkuluysun bundan” dedi ona Robert Jordan. “Yüreksizlik diyorsan, bak bu doğru.”

Birden mağaranın içi derin bir sessizliğe büründü; öyle ki, Pilar’ın yemek yaptığı ocakta yanan odunun tıslama sesi bile duyulabiliyordu. Robert Jordan ayaklarını üzerine koymuş olduğu koyun derisinin hışırtısını duydu. Hatta dışarıda yağan karın sesini bile duyabileceğini düşündü. Duyamıyordu ama karın yağdığı yerdeki sessizliği işitebiliyordu.

Onu öldürüp bu işi bitirmeyi isterdim, diye düşünüyordu Robert Jordan. Ne yapmayı kuruyor bilmiyorum ama iyi bir şey olmayacak bu. Köprü işi öbür gün, bu adam ise çok kötü, tüm girişimi baltalayacak bir tehlike oluşturuyor. Haydi, gel, bitirelim şu işi.

Pablo, Robert Jordan’a sırtarak baktı, bir parmağını kaldırıp boğazını sıyırdı. Kısacık, kalın ensesinde zorlukla dönen başını iki yana salladı.

“Yok, *Inglés*” dedi. “Kışkırtma beni.” Pilar’a bakıp, “Benden böyle kurtulamazsınız” dedi.

Artık eyleme geçmeye karar vermiş olan Robert Jordan, “*Sinverguenza*” dedi Pablo’ya. “*Cobarde.*”

“Niçin olmasın” dedi Pablo. “Ama kışkırtamayacaksın beni. İçecek bir şey al, *Inglés*, kadına da yaptıklarının işe yaramadığını göster.”

“Kapa gaganı” dedi Robert Jordan. “Seni kışkırtan benim.”

“Uğraşmaya değmez” dedi ona Pablo. “Kışkırtamazsın beni.”

İş i yarıda bırakmak istemeyen Robert Jordan, “Bir *bicho raro*’sun sen” dedi. Bu iş in, ikinci seferde de başarısızlıkla bitmesini istemiyordu. Konuşurken böyle bir olayı daha önce de yaşamış olduğunu biliyordu; okuduğu ya da düşünde gördüğü bir anıyı yaşıyormuş duygusu vardı içinde; bir çember içinde dönüp durduğu duygusunu taşıyordu.

“Çok ender, evet” dedi Pablo. “Çok ender ve çok sarhoş. Sağlığına *Inglés*.” Şarap çanağına bir kupayı daldırıp kaldırdı: “*Salud y cojones*.”

Evet, ender rastlanan biri bu herif, diye düşündü Robert Jordan, çok da kurnaz; anlaşılması da çok zor. Kendi soluğunun sesinden artık ateşin sesini duyamıyordu.

“Şerefine” dedi Robert Jordan ve şaraba bir kupa daldırdı. Bu sağlığa içmeler olmadıkça ihanet hiçbir yere varmaz, diye düşündü. Haydi sağlığa içelim. “*Salud*” dedi. “*Salud ve Salud* tekrar.” Sana *salud*, diye düşündü. *Salud*, sana *salud*.

“Don Roberto” dedi Pablo uyuşuk bir sesle.

“Don Pablo” dedi Robert Jordan.

“Profesör değilsin sen” dedi Pablo. “Çünkü bir sakalın bile yok. Ayrıca benden kurtulmak için beni öldürmen gerek, bu iş içinse *cojone*’n yok.”

Sıkı sıkıya kapalı ağızında dudakları çizgi halinde Robert Jordan’a bakıyordu. Balık ağzı gibi tıpkı, diye düşündü Robert Jordan. Şu kafasıyla, yakalandıktan sonra hava yutup şişen kirpi balıklarından birine benziyor.

Kupayı kaldırıp içen Robert Jordan, “*Salud*, Pablo” dedi. “Senden çok şey öğreniyorum.”

“Profesöre ders veriyorum” diye başını salladı Pablo. “Hadi gel, Don Roberto, dost olalım.”

“Zaten dostuz biz” dedi Robert Jordan.

“Ama şimdi yakın dost olacağız.”

“Zaten yakın dostuz biz.”

“Ben bastırıp gidiyorum buradan” dedi Agustin. “İnsanın yaşadıkça böyle saçmalıklardan bir ton yutması gerektiği söylenir ama yirmi beş kilosu şu an iki kulağıma tıkaniverdi.”

“Nedir derdin, *negro*?” dedi ona Pablo. “Don Roberto ile aramızdaki dostluk canını mı sıktı?”

“Bana *negro* derken ayağını denk al” diyerek Pablo’nun üzerine yürüdü Agustin. Ellerini aşağıya sarkıtıp onun önünde durdu.

“Öyle diyorlar ya sana” dedi Pablo.

“Sen diyemezsin.”

“Peki, öyleyse, *blanco*...”

“Bunu da diyemezsin.”

“Nesin peki, Kızıl mı?”

“Evet. Kızıl. *Rojo*. Ordununkızılyıldızınıtakarım, Cumhuriyet’ten yanayım. Adım da Agustin.”

“Ne yurtsever bir adam” dedi Pablo. “Bak *Inglés*, ne örnek bir yurtsever.”

Agustin sol elinin tersiyle Pablo’nun ağzına sert bir tokat attı. Pablo oturduğu yerde kıınıldamadı bile. Ağzının köşelerinde şarap lekeleri vardı, yüz ifadesi değişmemişti. Ama Robert Jordan onun gözlerinin kısıldığını, bir kedinin gözbebekleri gibi kuvvetli ışığın altında, dike bir çizgi halini aldığını gördü.

“Bu da işe yaramaz” dedi Pablo. “Buna da güvenme, kadın.” Başını Pilar’a çevirdi. “Kışkırtamazlar beni.”

Agustin yeniden vurdu Pablo’ya. Bu kez yumruğunu sıkıp vurmuştu ağzının ortasına. Robert Jordan tabancasını masanın altında hazır tutuyordu. Tabancanın emniyetini boşaltmış, sol eliyle de Maria’yı uzağa itelemişti. Kız azıcık öteye çekildi; Robert Jordan onu sol eliyle kaburgalarından itip gerçekten uzaklaştırdı yanından. Kız şimdi iyice uzaklaşmıştı; Robert Jordan gözünün kıyısından mağaranın duvarı boyunca ateşe doğru ilerleyişini izledi kızın, şimdi de Pablo’nun yüzüne çevirmişti bakışlarını.

Tostoparlık kafalı adam oturmuş, küçücük yassı gözleriyle Agustin’e bakıyordu: Gözbebekleri daha da küçülmüştü. Dudaklarını yaladı, sonra kolunu kaldırıp elinin tersiyle ağzını sildi, aşağıya baktı ve elindeki kanı gördü. Dilini dudaklarının üzerinde dolaştırdı, sonra tükürdü.

“Bu da işe yaramaz” dedi. “Budala değilim ben. Kışkırtamazsınız beni.”

“*Cabrón*” dedi Agustin.

“Senden iyi bilen yoktur bunu” dedi Pablo, “Kadını tanıyorsun.”

Agustin ona yeniden vurdu. Pablo kırmızı bir çizgi haline gelen ağzındaki sarı, çürük, kırık dişlerini göstererek gülümsedi ona bakıp.

Pablo, "Boş versene" dedi, çanakta şarap almak için bir kupaya uzandı. "Burada kimsenin beni öldürecek *cojone*'si yok, bana vurmaya kalkmak da saçma."

"*Cobarde*" dedi Agustin,

"Lafla da yürümez peynir teknesi" dedi Pablo, ağzında şarabı dolaştırarak faşirtılı bir gürültü çıkardı. Yere tükürdü. "Laflara alıracak çağı çoktan geride bıraktım ben."

Agustin orada, Pablo'ya bakarak durmuş, ağır ağır, açık seçik ona sövüyor, acı acı aşağılayarak konuşuyor, sanki bir arabadan gübre küreğiyle tarlaya gübre atıyormuşçasına düzenli biçimde küfür ediyordu.

"Bunlar da işe yaramaz" dedi Pablo. "Vazgeç, Agustin. Bana bir daha da vurayım deme. Ellerini incitirsin yoksa."

Agustin ona sırtını dönüp kapıya doğru yürüdü.

"Çıkma dışarı" dedi Pablo. "Kar yağıyor dışarıda. Burada rahatın yerinde."

"Ah sen! Sen!" diyerek kapıdan döndü Agustin, Pablo'ya bakıp tüm aşağılamasını tek bir "*Tu*"ya yerleştirip, "Sen" dedi.

"Evet, ben" dedi Pablo. "Sen öldüğünde ben yaşıyor olacağım."

Bir başka şarap kupasını tepeleme doldurup Robert Jordan'a kaldırdı. "Profesöre" dedi. Sonra Pilar'a döndü, "Senyora Komutana" dedi. Sonra da oradakilerin hepsine kaldırdı kupayı: "Tüm gözü bağlanmışların şerefine."

Agustin onun üzerine doğru yürüdü, elinin kıyısıyla hızla vurarak Pablo'nun elindeki kupayı yere fırlattı.

"Buna israf denir" dedi Pablo. "Aptallık bu."

Agustin çok iğrenç bir şey söyledi ona.

"Yok" dedi Pablo başka bir kupayı şarapla doldurarak, "Sarhoşum ben, görmüyor musun? Sarhoş olduğumda ağzımı bıçak açmaz benim. Benim çok konuştuğumu hiç duymamışsınızdır. Ama zamanını salaklarla birlikte geçiren akıllı bir adam, zaman zaman içmek zorunda kalır."

"Şu senin korkaklığının içine edeyim" dedi Pilar ona. "Seni de nasıl korkak olduğunu da iyi bilirim ben."

“Hele bakın, nasıl konuşuyor bu kadın?” dedi Pablo. “Çıkıp atlara bakacağım ben.”

“Git de onları düz” dedi Agustin. “Âdetlerinden biri de o değil mi?”

“Hayır” diyerek başını iki yana salladı Pablo. Battaniye kumaşından yapılmış kocaman pelerini duvardan alırken Agustin’e baktı. “Sen” dedi, “ah sen ve senin şu yabanlığın.”

“Ne yapacaksın atlara?” dedi Agustin.

“Bakacağım” dedi Pablo.

“Düz onları bakalım” dedi Agustin. “At sevicisi sen de.”

“Onlara gözüm gibi bakıyorum” dedi Pablo. “Arkadan görünüşleri bile buradakilerden daha güzel onların, buradakilerden daha akli başında. Siz eğlenenize bakın” diyerek sırtıttı. “Onlara köprüyü anlat, *Inglós*. Saldırıdaki görevlerini açıkla. Geri çekilmeyi nasıl yapacağınızı anlat onlara. Köprü işinden sonra nereye götüreceksin *Inglés*? Yurtseverlerini nereye götüreceksin? İçki içerken tüm gün bunu düşündüm ben.”

“Ne düşündün?” diye sordu Agustin.

“Ne mi düşündüm?” dedi Pablo, dilini araştırmacı biçimde dudaklarının içinde dolaştırarak. “*Qué te importa*, ne düşünmüşsem...”

“Söyle düşündüğünü” dedi ona Agustin.

“Çok şey” dedi Pablo. Battaniye kumaşından pelerini başının üzerine çekti; kafasının toparlaklığı şimdi battaniyenin kirli sarı kıvrımları arasından belli oluyordu. “Bir sürü şey düşündüm.”

“Ne?” dedi Agustin. “Ne düşündün?”

“Sizin bir hayalperestler topluluğu olduğunuzu düşündüm” dedi Pablo. “Önderiniz akli bacaklarının arasında olan bir kadın, bir de sizi yok etmeye gelen bir yabancı.”

“Yok ol!” diye bağırdı Pilar. “Defol! Dışarıda dövün dur. Kancık-cığını da al götür buradan, seni at hastası *maricón* seni!”

“Hay diline sağlık” dedi hayranlıkla Agustin. Ama dalgın gibiydi, kaygılı görünüyordu.

“Gidiyorum” dedi Pablo. “Ama birazdan döneceğim.” Mağaranın kapısını örten battaniyeyi kaldırıp dışarı çıktı. Sonra kapıdan seslendi. “Hâlâ kar yağıyor, *Inglés*.”

Karın çatıdaki delikten ateşteki kömürlerin üzerine düştüğünde çıkardığı tıslama sesi dışında çıt çıkmıyordu mağarada.

“Pilar” dedi Fernando. “Daha yahni kaldı mı?”

“Öf” dedi kadın, “kes sesini.” Ama Maria, Fernando’nun çanağını alıp ateşin kıyısına çekilmiş kocaman tencereye götürdü, çanağı tencereye daldırdı. Sonra masaya getirip yerleştirdi ve Fernando yemek için öne eğildiğinde adamın sırtına vurdu okşarcasına. Bir an onun yanında durdu. Eli adamın omzundaydı. Ama Fernando başını kaldırıp da kıza bakmadı. Kendisini yahniye vermişti.

Agustin ateşin yanında, ayakta duruyordu. Öbürleri oturuyorlardı. Pilar masada, Robert Jordan’ın tam karşısında oturuyordu.

“İşte, *Inglés*” dedi, “ne mene bir adam olduğunu gördün.”

“Şimdi ne yapacaktır?” diye sordu Robert Jordan.

“Her şey” dedi kadın gözlerini indirerek. “Her şey. Her şey yapabilir o.”

“Otomatik tüfek nerede?” diye sordu Robert Jordan.

Primitivo, “Şu köşede, battaniyeye sarılı duruyor” dedi. “İster misin onu?”

“Daha sonra” dedi Robert Jordan. “Nerede olduğunu bilmek istedim yalnızca.”

“Orada” dedi Primitivo. “Ben getirdim onu içeriye, ıslanmasın diye de battaniyeye sardım. Şarjörler de şu torbada.”

“Böyle bir şey yapmaz” dedi Pilar. “*Máquina* ile bir şey yapamaz.”

“Her şeyi yapabilir demiştin, yanılmıyorsam?”

“Yapabilir” dedi kadın. “Ama *máquina*’dan anlamaz. İçeri bir bomba atabilir. Bu ona daha çok uyan bir hareket.”

“Onu öldürmemiş olmak bönlük, zayıflık” dedi çingene. Bütün gece konuşulanlara ağzını açıp da tek bir kelimeyle bile katılmamıştı. “Geçen gece Roberto onu öldürmeliydi.”

“Öldür onu” dedi Pilar. Kocaman yüzü kararmıştı ve yorgun görünüyordu. “Bunu artık istiyorum.”

“Buna karşıydım” dedi Agustin. Ateşin önünde, ayakta duruyordu. Uzun kolları iki yanından aşağıya doğru sarkıyordu. Elmacık kemiklerinin altında hafif uzamış sakalla gölgelenen yanakları ateşin ışığında çukurlaşmış görünüyordu. “Şimdi ben de onun öldürülmesinden yanayım” dedi. “Zehir saçıyor artık, hepimizin yok olduğunu görmekten zevk alacaktır.”

“Herkes düşüncesini söylesin” dedi Pilar, sesi yorgundu. “Andrés, sen ne dersin?”

Kardeşlerden, kara saçları alnını iyice kapatmış olanı başını onaylayıcı biçimde sallayarak, “*Matarlo*” dedi.

“Eladio?”

“Aynen” dedi kardeşlerden ikincisi. “Bence büyük bir tehlike o. Hiçbir işe de yaradığı yok.”

“Primitivo?”

“Aynen.”

“Fernando?”

“Onu tutsak edemez miyiz?” diye sordu Fernando.

“Peki kim kollayacak tutsağı?” dedi Primitivo. “Bir tutsağın ardına en az iki kişi koymak gerekir; hem sonra bu iş bitince ne yapacağız onu?”

“Faşistlere satabiliriz” dedi çingene.

“Yok devenin nalı” dedi Agustin. “Böyle bir iğrençlik yapılamaz.”

“Sadece fikir olsun diye söylemiştim” dedi çingene Rafael. “Bence *faccios*’lar onu ele geçirmekten büyük bir mutluluk duyacaklardır.”

“Bırak bu sözleri” dedi Agustin. “Pis bir iş bu.”

“Pablo’dan daha pis değil ya” diyerek savunmaya çalıştı kendini çingene.

“Bir pislik başka bir pisliği haklı gösteremez” dedi Agustin. “Eh, bu iş tamam öyleyse. İhtiyarla *Inglés* dışında.”

“Onların bu işle ilgileri yok” dedi Pilar. “Pablo onların önderi değildi.”

“Bir dakika durun hele” dedi Fernando. “Daha bitirmedim diyeceklerimi.”

“Haydi, konuş öyleyse” dedi Pilar. “Herif geri dönene değin konuş. Şu battaniyenin altından bir elbombası yuvarlanıp her şeyi havaya uçurana değin konuş. Dinamiti ve her şeyi...”

“Bana kalırsa abartıyorsun sen, Pilar” dedi Fernando. “Böyle bir düşüncesi olduğunu hiç sanmam.”

“Ben de hiç sanmam” dedi Agustin. “Çünkü bu şarabı da yok edecektir; birazdan şarap içmek için döner o.”

“Peki niye onu El Sordo’ya devretmiyorsunuz? El Sordo onu faşistlere satıverir” diye öneride bulundu Rafael. “Onu kör edebilirsiniz, böylelikle onunla başa çıkmak kolay olur.”

“Kes sesini” dedi Pilar. “Konuştuğunda sana karşı da haklı olarak kötü şeyler düşünmek zorunda kalıyorum.”

“Hem faşistler ona karşılık para vermezler” dedi Primitivo. “Böyle şeyleri başkaları denedi, hiçbir kazançları da olmadı. Faşistler seni de öldürürler.”

“Bence kör edilirse para edecektir” dedi Rafael.

“Kapa çeneni” dedi Pilar. “Bir daha kör etmekten falan söz edecek olursan o herifin yanına gidersin sen de.”

“Ama o herif, yani Pablo, yaralı olan *guardia civil*’i kör etmişti” diye ayak diredi çingene. “Bunu unuttun mu yoksa?”

“Kapa şu pis çeneni yahu” dedi ona Pilar. Robert Jordan’ın önünde bu kör etme konusunun konuşulmasından rahatsız olmuştu.

“Sözümü bitirmeme hâlâ izin verilmedi” diye araya girdi Fernando.

“Bitir hadi” dedi Pilar. “Bitir ne diyeceksen.”

“Madem ki Pablo’yu tutsak olarak el altında bulundurmak olanaksız” diye söze başladı Fernando, “ve onu ne çeşit anlaşmayla olursa olsun...”

“Bitir sözünü” dedi Pilar. “Tanrı aşkına, bitir artık.”

“Karşı tarafa teslim etmek de çok iğrenç” diye devam etti sakin bir sesle Fernando, “belki de yapılacak en iyi şeyin, gerçekleştirilecek görevlerin başarı olasılığını güvenceye almak için Pablo’nun ortadan kaldırılması olduğu görüşüne katılıyorum.”

Pilar başını iki yana sallayıp dudaklarını ısırarak ufak tefek adama baktı, bir şey söylemedi.

“Benim görüşüm budur” dedi Fernando. “İnanıyorum ki, onun Cumhuriyet’e bir tehlike teşkil ettiği konusundaki inancımız haklı temellere dayanmakta.”

“Ah, Tanrım” dedi Pilar. “Burada bile adamın biri çenesiyle kırtasiyecilik yapıyor.”

“Gerek kendi sözleri, gerekse son zamanlardaki eylemleri bunu göstermektedir” diye sürdürdü sözlerini Fernando. “Ayrıca hareketin başlarındaki eylemleri ona şükran borcu duyulmasını gerektirmesine, üstelik çok yakın zamana değin gerçekleştirdikleriyle..”

Pilar ateşin yanına gitmişti. Şimdi yeniden masaya döndü:

“Fernando” dedi sakın bir sesle; adama bir çanak verdi. “Al bu yahniyi ne olur, ağzını onunla doldur, başka bir şey de söyleme. Görüşünün ne olduğunu hepimiz öğrenmiş bulunmaktayız.”

“Peki ama nasıl...” diye sordu Primitivo, sonra da cümlesini tamamlayamadan durdu.

“*Estoy listo*” dedi Robert Jordan. “Ben hazırım bu iş için. Hepiniz bu işin yapılmasına karar verdiğinizde göre bu görevi yapabilirim ben.”

Ne oluyor yahu, diye düşündü. Fernando’yu dinlemekten onun gibi konuşmaya başladım ben de. Bu dil bulaşıcı olmalı; Fransızca diploması dilidir, İspanyolca da bürokrasinin dili...

“Olmaz” dedi Maria. “Olmaz.”

“Sen karışma bu işe” dedi kıza Pilar. “Ağzını açma.”

“Bu gece yaparım işi” dedi Robert Jordan.

Pilar’ın kendisine baktığını gördü. Kadının parmakları dudaklarının üzerindeydi. Kapıya doğru bakıyordu.

Mağaranın ağzındaki battaniye kaldırıldı. Pablo başını içeriye uzattı. Hepsine sırtarak baktı, battaniyenin altından içeri girdi, sonra dönüp battaniyeyi yeniden düzeltti. Dönüp içeridekilere doğru baktı yeniden, sonra başından pelerini çıkardı, üzerindeki karları silkeledi.

Mağaradakilerin hepsine birden sordu: “Benden mi söz ediyorsunuz? Konuşmanıza engel olmuyorum ya?”

Kimse karşılık vermedi ona. Pablo da pelerini duvardaki bir ağaç çiviye asıp masaya doğru yürüdü.

“*Qué tal?*” diye sordu. Masadaki boş kupayı alıp şarap çanağına daldırdı. “Şarap kalmamış” dedi Maria’ya. “Gidip tulumdan biraz şarap çekiver.”

Maria çanağı alıp boynundan duvara asılı duran tozlu, gergin, katranlı şarap tulumunun yanına gitti, bacaklardan birindeki tıpayı gevşetti, böylelikle şarap tıpanın kenarından çanağa dökülmeye başladı. Pablo kızın diz çöküşünü, çanağı tutuşunu ve çanağa hızla ve girdap oluşturarak dolan açık kırmızı renkli şarabın akışını izliyordu.

“Dikkatli ol” dedi kıza. “Şarap tulumun göğüs kısmından aşağıda şimdi.” Kimseden çıt çıkmadı.

“Bugün göbekten göğsüne değin içtim” dedi Pablo. “Bütün bir günde bu kadar içtim. Size ne oldu yahu? Dilinizi mi yuttunuz?” Kimse karşılık vermedi.

“İyice sıkıştır tıpayı, Maria” dedi Pablo. “Damlamasın.”

“Çok şarap var” dedi Agustin. “Sarhoş olabileceksin, korkma.”

“Eh sonunda biri ağzını açtı” diyerek Agustin’e doğru başını salladı Pablo. “Kutlu ve mutlu olsun. Diliniz tutuldu sanmıştım.”

“Neymiş dilimizin tutulmasına yol açan?”

“Benim içeri girişim.”

“Senin bu mağaraya girişinin önemli olduğunu mu sanıyorsun?”

Belki de işi pişiriyor, diye düşündü Robert Jordan. Belki de Agustin yapacak bu işi. Ondand nefret ettiği kesin. Ben ondan nefret etmiyorum. Hayır, nefret etmiyorum ondan. İğrenç bir adam ama ondan nefret etmiyorum. Gerçi bu kör etme işi onun ne mene bir adam olduğunu gösteriyor. Ama bu onların savaşı yine de. Bu önümüzdeki iki gün içinde ortalarda bulunması hiçbir işe yaramaz. Bu işe karışmayacağım ben. Bu gece bir kez kendimi onun karşısında aptal yerine düşürdüm, onu saf dışı etmeyi de çok istiyorum. Ama önceden onunla alay etmeyeceğim. Ayrıca dinamitler burada olduğu sürece ateş etmek, hır çıkarmak olmaz. Bunu düşündü Pablo, hiç kuşkusuz. Peki sen de düşünmüş müydün bunu, diye sordu kendi kendine. Yok, düşünmedin, Agustin de düşünmedi. Başına ne gelirse hak ediyorsun onu, diye düşündü.

“Agustin” dedi.

Asık yüzüyle kafasını Pablo’dan çevirip baktı Agustin: “Ne var?”

“Seninle konuşmak istiyorum” dedi Robert Jordan.

“Sonra konuşursun.”

“Şimdi” dedi Robert Jordan. “*Por favor.*”

*) Por favor: Lütfen.

Robert Jordan mağaranın ağzına yürüdü; Pablo onu gözleriyle izliyordu. Uzun boylu, göçük avurtlu Agustin ayağa kalkıp Robert Jordan'ın yanına geldi. Hareketleri isteksizceydi, aşağılayıcıydı.

"Torbalardaki şeyleri unuttun mu?" dedi Robert Jordan.

"Hay anasını avradını!" dedi Agustin. "İnsan alışınca unutuveriyor."
"Ben de unutmuşum."

"Anasını avradını..." dedi Agustin. "*Leche!* Ne aptalız be." Dönüp dizleri titreye titreye masaya doğru yürüdü, oturdu. "Hey Pablo, eski dost, bir içki içsene" dedi. "Atlardan n'aber?"

"Çok iyiler" dedi Pablo. "Ayrıca kar da azalmış."

"Duracak mı dersin?"

"Evet" dedi Pablo. "İnce ince yağıyor şimdi, taneleri de ufaldı. Rüzgâr esmeye devam edecek ama kar diniyor. Rüzgâr değişti."

Robert Jordan, "Yarın hava açılacak mı sence?" diye sordu ona.

"Evet" dedi Pablo. "Soğuk ve açık olacak hava bence. Rüzgâr yön değiştiriyor."

Bak şu herife, diye düşündü Robert Jordan. Şimdi nasıl dostça davranıyor. O da rüzgâr gibi yön değiştirdi. Yüzü ve gövdesi domuzda benziyor, bir caniyi yolda koyacak karakterde olduğunu da biliyorum ama yine de barometre gibi duyarlı bir adam. Evet, diye düşündü, domuz da çok zeki bir hayvandır, Pablo bizden nefret ediyor, ya da belki tasarılarımızdır nefret ettiği, üstelik bu nefretini hakaretlerle onuyok etmeye hazır olduğumuz noktaya getiriyor, bu noktaya ulaştığını gördüğünde de hemen yelkenleri suya indiriyor ve her şeyi yeniden, tertemiz başlıyor.

Pablo, "Bu işi yaparken hava bizden yana olacak, *Inglés*" dedi Robert Jordan'a.

"*Biz*" dedi Pilar. "*Biz* mi?"

Kadına sırtarak bakıp, "Evet, biz" dedi Pablo, sonra da bir yudum şarap içti. "Niye olmasın? Dışardayken bu işi yeniden düşündüm. Niye anlaşmayalım ki?"

"Ne konuda?" diye sordu kadın. "Ne konuda anlaşacağız?"

"Her konuda" dedi kadına Pablo. "Bu köprü işinde, sizinle birlikteyim artık."

Agustin, "Bizimle birlikte misin?" dedi ona. "Söylediklerinden sonra mı?"

"Evet" dedi Pablo. "Hava değişince sizden yana oldum."

Agustin başını iki yana salladı. "Hava" dedi ve başını yeniden salladı. "Yüzüne vurduğum halde ha?"

Pablo parmaklarını dudaklarının üzerinde gezdirip ona sırıttı: "Evet" dedi. "Yüzüme vurduğum halde."

Robert Jordan, Pilar'ı gözlüyordu. Kadın sanki garip bir hayvana bakarmışçasına bakıyordu Pablo'ya. Yüzünde kör etme konusunun yarattığı o ifade daha kaybolmamıştı. Sanki ondan kurtulmak istercesine başını iki yana doğru salladı, sonra geriye attı. "Dinle" dedi Pablo'ya.

"Evet, kadını." "

"Neyin var senin?"

"Yok bir şeyim" dedi Pablo. "Görüşümü değiştirdim yalnızca. Hepsi bu."

"Kapıdan bizi dinledin" dedi kadın.

"Evet" dedi Pablo. "Ama bir şey duymadım."

"Seni öldüreceğimizden korkuyorsun."

Pablo, "Hayır" dedi kadına. Şarap kupasının üzerinden Pilar'a bakıyordu. "Bundan korkmuyorum. Biliyorsunuz siz de."

"Eee, neyin var öyleyse?" diye sordu Agustin. "Daha az önce sarhoştun, hepimize dil uzatıp durdun, yapacağımız işi küçümseyip pis bir dille hepimizin öleceğinden söz ettin, kadınları aşağıladın, yapılması gereken işe karşı çıktın..."

"Sarhoştum" dedi ona Pablo.

"Şimdiyse..."

"Sarhoş değilim" dedi Pablo. "Fikrimi de değiştirdim."

"Öbürleri isterlerse sana güvensinler, ben güvenmiyorum" dedi Agustin.

"İster güven ister güvenme" dedi Pablo. "Ama sizi benden başka kimse alıp, Gredos'a götüremez."

"Gredos mu?"

"Bu köprü işinden sonra gidilebilecek tek yer."

Pilar'a bakan Robert Jordan, Pablo'nun göremeyeceği taraftaki elini kaldırarak ne olup bittiğini soran bir ifadeyle sağ kulağını kaşıdı.

Kadın, anladığını belirterek başını salladı. Sonra yeniden salladı başını. Maria'ya bir şeyler söyledi, kız Robert Jordan'ın yanına geldi.

Robert Jordan'ın kulağına, “Bizi duyduğuna hiç kuşku yok’ diyor” dedi Maria.

“Demek ki Pablo” dedi yargılcasına Fernando, “şimdi bizimle birlikte sin ve bu köprü işinden yanasın, öyle mi?”

“Evet arkadaşım” dedi Pablo. Fernando'nun gözlerinin içine bakarak, başını salladı.

“Doğru mu bu?” diye sordu Primitivo.

“*De veras*” dedi Pablo, “doğru.”

“Bu işi başaracağımıza da inanıyor musun?” diye sordu Fernando. “Şimdi güvenin yerine geldi mi?”

“Niye gelmesin?” dedi Pablo. “Senin güvenin yok mu?”

“Evet” dedi Fernando. “Ama ben önceden de güveniyordum.”

“Ben çıkıyorum buradan” dedi Agustin.

Dostça bir söyleyişle, “Dışarısı çok soğuk” dedi Pablo.

“Olabilir” dedi Agustin. “Ama bu *manicomio*'da daha fazla kalamam.”

“Mağaramıza tımarhane demesene yahu” dedi Fernando.

“Hem de akıldan yoksun canilerin kapatıldığı bir *manicomio*” dedi Agustin. “Ben de keçileri kaçırmadan çıkıp gidiyorum buradan.”

Tam bir atlıkarınca gibi, diye düşündü Robert Jordan. Laternayla müziğinin eşliğinde hızla dönen bir atlıkarınca değil; hani Avenue du Maine'deki çocukların boynuzları yaldızlı ineklere bindiği, mavi gaz aleviyle aydınlanmış alacakaranlık atlıkarınca da değil; yanındaki sergide kızarmış balık satılan, meşin kapaklarını numaralı bölmelerin direklerine çarpa çarpa dönen şans tekerinin bulunduğu, ödül olarak verilen şekerleme paketlerinin tepeleme yığıldığı o atlıkarınca gibi de değil. Yok, bu tür bir atlıkarınca değil bu; hem bunların da o kasketli erkeklerle, elörgüsü kazaklarıyla bekleyen kadınlardan hiçbir ayrımları olmamasına karşın. Hem de dönen şans tekerinin önünde durup, şapkaları ellerinde gaz ışığının altında saçları parlamaya başlayan insanlardan hiçbir ayrımları olmamasına karşın... Evet, insanlar böyleydi işte. Ama bu teker başkaydı. Bu dikine dönen bir teker gibiydi.

Şimdi iki kez dönmüştü bu teker. Kocamandı ve öylesine yerleştirilmişti ki, her dönüşünde yine başlangıç noktasına dönüyordu. Bir yanı öbür yanından az daha yüksekçeydi, bu nedenle dönerken bir yükseliyor, sonra da başladığınız noktaya geri geliyordunuz. Ödül falan da yok, diye düşündü; üstelik bu tekere binmeyi hiç kimse istemezdi. Binmeye niyetiniz olmadığı halde dolaşıyordunuz onunla her seferinde. Tek bir dönüş vardı yalnızca; geniş, armudi, bir yükselip bir alçalan dönüş. Ve başladığınız noktaya dönüyordunuz hep. Yine başladığımız noktadayız işte, diye düşündü Robert Jordan, hiçbir şey de çözümlenmiş değil.

Mağaranın içi sıcacıktı, dışarıda da rüzgâr kesilmişti. Şimdi Robert Jordan masaya oturmuş, defterini açmış, köprüyü uçurma işiyle ilgili teknik hesaplar yapıyordu. Üç tane taslak çizdi, formüllerini sayfaya döktü; köprüyü uçurma işi sırasında kendisine bir şey olursa işi Anselmo bitirebilsin diye, bir ilkokul ödevine benzeyen iki çizimle

köprü uçurma yöntemini kâğıda döktü. Bu taslakları tamamladıktan sonra, onları incelemeye koyuldu.

Robert Jordan çalışırken Maria onun yanına oturmuş, omzunun üzerinden yaptıklarına bakıyordu. Robert Jordan masanın karşısında oturan Pablo'nun da, konuşup kâğıt oynayan öbürlerinin de farkındaydı; şimdi mağaranın yemek kokusundan is kokusuna, erkek kokusundan tütün, kırmızı şarap ve ekşi ekşi, terli vücut kokusuna dönüşen ağır havasını soluyordu. Bir çizimi bitirdiği sırada onu izleyen Maria, elini masanın üzerine koyduğu zaman, sol eliyle kızın elini alıp yüzüne doğru götürdü ve kızın bulaşık yıkadığı için ellerine sinen kaba sabun ve duru su kokusunu içine çekti. Kıza bakmadan elini yine masanın üzerine koydu Robert Jordan, işini yapmaya devam etti. Kızın kızardığını görmemişti. Kız elini Robert Jordan'ın elinin yanından uzaklaştırmadı ama Robert Jordan kızın elini bir daha tutmadı.

Şimdi köprüyü yıkma tasarısını tamamlamıştı Robert Jordan; defterinde yeni bir sayfa açarak harekât emirlerini yazmaya başladı. Bu konudaki her şeyi kafasında açıkça tasarlamıştı, iyi çalışıyordu; yazdıkları çok hoşuna gidiyordu. İki defter sayfasını doldurdu ve yazdıklarını özenle gözden geçirdi.

İşte hepsi bu sanırım, dedi kendi kendine. Apaçık ortada, aksayan bir yönü olacağını sanmıyorum. İki karakol ortadan kaldırılacak, köprü de Golz'un buyrukları uyarınca havaya uçurulacak. Benim bütün sorumluluğum bu işte. Bu Pablo konusuna hiç burnumu sokmam gerekirdi aslında, nasılsa şöyle ya da böyle çözümlenecek bu iş. İster Pablo olsun, ister olmasın... Benim için hava hoş. Ama bu çarka yeniden girmeyeceğim. İki kez bindim bu tekere, ikisinde de dönüp dolaşıp başladığımız yere geldik. Artık bu tekere binmeyeceğim.

Defterini kapatıp Maria'ya baktı. "*Hola, guapa*" dedi kıza. "Bir şey anladın mı bunlardan?"

Elini adamın kalemi tutan elinin üzerine koyarak, "Hayır, Roberto" dedi kız. "Bitirdin mi?"

"Evet, her şey yazıldı, düzenlendi."

Pablo, "Neler yapıyorsun, *Inglés*" diye sordu masanın karşısından. Gözleri yine kızarmış, sulanmıştı.

Robert Jordan ona yakından baktı. Bu tekerden uzak dur, dedi kendi kendine. Bu tekere adım atayım deme. Sanırım yine sallanmaya başlayacak.

Terbiyeli bir tavırla, “Köprü işi üzerinde çalışıyordum” dedi.

“Nasıl gidiyor?” diye sordu Pablo.

“Çok iyi” dedi Robert Jordan. “Her şey yolunda.”

“Bende geri çekilme sorunu üzerinde çalışıyorum” dedi Pablo.

Robert Jordan onun sarhoş domuz gözlerine ve şarap çanağına baktı. Şarap çanağı boşalmış gibiydi.

Tekerden uzak dur, dedi kendi kendine. Yine içiyor. Elbette. Ama sakın bu işe bulaşayım deme. Grant da, İç Savaşta çoğu kez sarhoş dolaşmıyor muydu? Kesinlikle öyleydi. Bahse girerim Pablo’yu görseydi bu yaptığını karşılaştırmaya çok öfkelenirdi Grant. Grant da sıkı purocuydu ha. Eh, Pablo’ya puro ayarlama işine de bir baksam iyi olur, diye düşündü. Yüzünü gerçekten tamamlardı bu, yarısı çiğnenmiş bir puro. Pablo’ya nereden bir puro bulabilirdi acaba?

“Nasıl gidiyor?” diye sordu nezaketle Robert Jordan.

“Çok iyi” dedi başını uykuluymuş gibi, akıllı akıllı sallayarak Pablo. “*Muy bien.*”

Kâğıt oynadıkları yerden, “Bir şeyler düşündün mü?” diye sordu Agustin.

“Evet” dedi Pablo. “Bir sürü şey düşündüm.”

“Nerede buldun bu bir sürü şeyi? O çanağın içinde mi?” diye sordu Agustin.

“Belki” dedi Pablo. “Kimbilir? Maria, şu çanağı yeniden doldur-sana, ne olur?”

Agustin yeniden kâğıt oyununa dönerek, “Şarap tulumunun içinde de güzel fikirler olmalı” dedi. “Niye sürüne sürüne gidip tulumun içine bakmıyorsun?”

“Olmaz” dedi Pablo ölçülü bir sesle. “O fikirleri çanağın içinde arıyorum ben.”

O da tekere binmiyor, diye düşündü Robert Jordan. Teker kendi başına dönüyor olsa gerek. Bence insan bu tekere uzun süre binemiyor. Kimbilir, belki de öldürücü bir teker bu. Ondan indiğimiz için memnunum. Birkaç kez başımı döndürdü doğrusu. Ölene kadar bir ayyaşlar, bir de gerçekten kaba ve acımasız olanlar biniyor bu tekere. Dönüp dolaşıyor, salınım da hiçbir zaman aynı değil, böyle olmasına karşın aynı yere geliyor. Bırak dönüp dursun, diye düşündü. Beni bir daha o tekere bindiremeyecekler. Hayır, efendim, hayır General Grant, bu tekerden indim ben.

Pilar ateşin yanında oturuyordu. Sırtları kendisine dönük duran oyuncuların omuzlarından bakabileceği biçimde yerleştirmişti sandalyesini, oyunu izliyordu.

İşin en garip yanı; her şeyin berbat olmasına çeyrek kala, normal aile yaşamına yeniden döndük, diye düşündü Robert Jordan. O lanet olasıca teker aşağıya inince böyle oluyor işte. Ama ben o tekerden indim bir kez, diye düşündü. Kimse de yeniden ona bindiremeyecek beni.

İki gün önceye kadar Pilar'ın da Pablo'nun da öbürlerinin de varlığından bile habersizdim, diye düşündü. Bu dünyada Maria diye bir varlık yoktu. Çok basit bir dünyam vardı. Belli güçlükleri olmasına, kimi tehlikeleri bulunmasına karşın, yerine getirilmesi gerekli, apaçık emirler almıştım Golz'dan. Köprüyü uçurduktan sonra hatlara dönmeyi umuyordum, dönmesem de dert değildi. Dönecek olursam, Madrid'te bir süre kalmak için izin isteyecektim. Bu savaşta kimseye izin yok ama belki de Madrid'te iki üç gün geçirebilirdim.

Madrid'ten birkaç kitap almayı, Florida Oteli'nde bir oda tutarak sıcak bir banyo yapmayı istiyordum, diye düşündü. Kapıcı Luis'i, Mantequeras Leonesas'ta ya da Gran Via'daki yerlerden birinde bulabilirse bir şişe absent almaya yollayacaktım. Banyo yaptıktan sonra yatağa uzanıp kitap okuyacak, bir-iki tek absent atacaktım, sonra da Gaylord'u arayıp, orada yemek yiyip yiyemeyeceğimi öğrenecektim.

Gran Via'da yemek istemiyordu Robert Jordan, çünkü oranın yemeği gerçekten iyi değildi, ayrıca oraya tam zamanında gitmek zorundaydınız, gecikirseniz yiyecek bir şey kalmazdı. Tanıdığı bir sürü de gazeteci vardı Robert Jordan'ın; kilit vurulmuş gibi ağzını açmamaktan da hiç hoşlanmazdı üstelik. Absent içmek istiyordu, canı konuşmak çektiğinde de Gaylord'a gidip, Karkov'la yemek yerlerdi. Orada iyi yemek ve gerçek bira bulunurdu, konuşup savaşın nasıl gittiğini öğrenirlerdi.

Gaylord'u, Madrid'te Rusların el koyduğu oteli, ilk gittiğinde hiç sevmemişti. Çok lüks görünüyordu çünkü, ayrıca kuşatılmış bir kent için yemekleri çok iyiydi, konuşmalar ise bir savaşa yaraşmayacak denli alaycıydı. Ama ben de yozlaşmaya ayak uydurdum, diye düşündü Robert Jordan. Böylesi bir işten dönen bir insan, olabildiğince iyi bir yemeği niye yemesin ki? İlk duyduğunda pek ciddiye almadığı konuşmalar da gerçeğin ta kendisi değil miydi? Bu iş bittiğin-

de Gaylord'da anlatacađım çok Őey olacak, diye dűŐündű. Evet, bu iŐ bittiđi zaman.

Maria'yı Gaylord'a gűtűrebilir misin? Hayır, gűtűremezsin. Ama onu otelde bırakabilirsin pekâlâ, kız orada sıcak bir banyo yapar. Gaylord'dan dűndűğűnde de seni karŐılar. Evet bunu yapabilirsin iŐte; Karkov'a ondan sűz ettikten sonra, onu da gűtűrebilirsin oraya, çűnkű onu merak ederler, gűrmek isterler.

Belki de Gaylord'a hiç gitmezsin. Erkenden Gran Via'da yemek yer, alalacele Florida'ya dűnersin. Ama Gaylord'a gideceđini biliyorsun, çűnkű her Őeyi bir daha gűrmek istersin, bu iŐten sonra oranın konforunu, lűksűnű gűrmek istersin. Sonra Florida'ya dűnersin, Maria orada bekliyordur seni. Elbette, bu iŐ bittikten sonra orada olacak Maria. Bu iŐ bittikten sonra. Evet, bu iŐ bittikten sonra. Eđer bu iŐi baŐarırsa Gaylord'da bir yemeđi hak etmiŐ olacak.

Gaylord'da šnlű İspanyol komutanlarıyla karŐılaŐabilirsiniz. Bunların çođu kűylű ya da eski iŐçilerdi. Daha savaŐın baŐında hiçbir eđitimden geçmeksizin silaha sarılmıŐlardı. Çođu Rusça konuŐurdu bunların. Birkaç ay ۆnce Robert Jordan'ın, ilk bűyűk dűŐ kırıklıđı bu olmuŐtu, kendi kendine bu konuda alay edip durmuŐtu. Ama bunun nasıl olduđunu kavradıđında iŐler normale dűnműŐtű. Bunlar ya kűylű, ya da iŐçiydiler. 1934 devriminde etkin olarak gűrev almıŐlar, devrim baŐarısız olunca da šlkeden kaçmak zorunda kalmıŐlardı. Rusya'da onları askeri akademiye ya da Komintern'in desteklediđi Lenin Enstitűsű'ne gűndermiŐlerdi. Bűylece gelecek sefer savaŐa hazır olacak ve komutanlık için gerekli askeri eđitimi alacaklardı.

Komintern onları orada eđitmiŐti. Bir devrimde insan, ne kendisine yardım eden yabancılara içini açaabilir, ne de bilmesi gereken den fazlasını bilir. Bunu ۆđrenmiŐti Robert Jordan. Bir Őey ۆz olarak doğruysa, yalan sűylemenin dert olmaması gerekiyordu. Gerçi yalan da pek boldu. BaŐta yalandan hoŐlanmıyordu Robert Jordan. Nefret ediyordu ondan. Sonraları hoŐlanmaya baŐlamıŐtı. Olayın içinde olmanın bir ۆzelliđiydi bu, ama çok yozlaŐtırıcı bir iŐti aynı zamanda.

El Campesino veya Kűylű diye adlandırılan Valentin Gonzalez'in hayatında kűye bile uđramadıđını, İspanyol Yabancı Lejyonunda çavuşken kaçıp Abd el Krim'le dűvűŐtűđűnű Gaylord'da ۆđrenirsiniz. Bu da dert deđildi. Niye bűyle olmasındı ki? Bu tűr bir savaŐta çarçabuk kűylű ۆnderlere sahip olmanız gerekirdi; gerçek bir kűylű ۆnder

de Pablo'ya çok benzeyebilirdi. Gerçek bir köylü önderin ortaya çıkmasını ve ortaya çıktığında da bir köylünün tüm özelliklerini taşımasını bekleyemezsiniz. Bu yüzden böyle birini imal etmeniz gerekirdi. Ayrıca kara sakalı, kaim zenci dudakları ve insana dik dik bakan ateşli gözleriyle Campesino'yu gördüğünde onun da gerçek bir köylü önder kadar başa bela olacağını düşünmüştü Robert Jordan. Campesino'yu son gördüğünde adamın kendisi için yapılan reklamlara kendisinin de inanmaya başladığını, kendisini köylü sandığını saptamıştı. Yürekli, sert bir adamdı; dünyada ondan yürekliyi yoktu belki de. Aman Tanrım, ne çok konuşuyordu. Dahası, coştüğünde boşboğazlığının sonuçlarına aldırmaksızın ağzına geleni söylüyordu. Üstelik daha şimdiden boşboğazlığının bir sürü kötü sonucu olmuştu. Her şeyin yitirilmiş görüldüğü bir durumda, harika bir Tugay Komutanı olduğunu kanıtlamıştı yine de. Her şeyin yitirilmiş olması gibi bir durumu hiç mi hiç anlamazdı o, öyle bir şey olacak olsa da, ne yapar eder bu durumdan savaşarak paçayı kurtarırdı.

Ayrıca Gaylord'da basit bir taş ustası olan Galiçyalı Enrique Lister'le tanışmıştım. O da Rusça biliyordu ve bir tümene komuta ediyordu şimdi. Bir de kendisine kolordu verilmiş olan Endülüslü mobilya ustası Juan Modesto'yla tanışmıştım. Puerto de Santa Maria'da Rusçayı öğrenmemişti. Oysa marangozların gittiği bir Berlitz Okuluna da gitse öğrenebilirdi bu dili. Rusların en çok güvendiği genç askerlerden biriydi, çünkü partiye canı yürekten bağlıydı; Amerikalılar gibi konuşmaktan böbürlenerek "Yüzde yüz" partili demişlerdi onun için. Lister'den de, El Campesino'dan da daha akıllıydı.

Hiç kuşku yok ki, eğitiminizi tamamlamak için gitmeniz gereken bir yerdi Gaylord. İşlerin nasıl yapılması gerektiği yerine, gerçekten nasıl yapıldığını orada öğreniyordunuz. Eğitime daha ancak başladım, diye düşündü Robert Jordan. Acaba daha uzun süre devam edebilecek miydi buna? Gaylord güzeldi, emindi, gereksinim duyduğuşeydi. Başlangıçta, tüm o saçmalıklara inandığı sıralarda bir şok etkisi yapmıştı orası. Ama şimdi, tüm o aldatmaların gerekliliğini kabul edecek kadar çok şey biliyordu ve Gaylord'da öğrendikleri, doğru olduğunu savunduğu şeylere olan inancını pekiştirmiş, güçlendirmişti. İşlerin gerçekten nasıl yapıldığını öğrenmeyi seviyordu o, nasıl olması gerektiğini değil. Bir savaşta her zaman yalan vardı. Ama Lister'in, Modesto'nun ve El Campesino'nun gerçekliği yalan-

lardan ve söylencelerden çok daha iyiydi. Eh, günün birinde gerçeği herkese anlatacaklardı nasıl olsa; ama o günler gelene değin Robert Jordan, bunları öğrenebileceği Gaylord gibi bir yerin bulunmasından çok memnundu.

Evet, Madrid'te kitapları satın aldıktan, sıcacık banyoda uzanıp, bir-iki tek attıktan ve bir süre okuduktan sonra gideceği yer burasıydı. Ama bu Maria'nın yaşamına girmesinden önceki planıydı. Tamam. İki oda tutacaklardı ve Robert Jordan Gaylord'a gidip oradan kıza dönene değin, kız ne isterse yapabiliirdi. Bunca zaman tepelerde bekleyip durmuştu kızcağız. Florida Oteli'nde de birazcık bekleyebilirdi. Madrid'te üç günleri olacaktı. Üç gün çok uzun bir süre olabilir. Robert Jordan kızı alıp Opera'da Marx Kardeşleri izlemeye götürecekti. Üç aydır oynuyordu bu, daha üç ay oynayacağı da su götürmezdi. Opera'da Marx Kardeşleri görmekten çok hoşlanacak Maria, diye düşündü Robert Jordan. Çok, ama çok hoşlanacak.

Ama Gaylord'dan bu mağaraya uzanan yol ne uzundu. Yok, uzun olan yol bu değildi. Bu mağaradan Gaylord'a giden yoldu uzun olan. Onu oraya ilk kez Kashkin götürmüştü ve oradan hiç hoşlanmamıştı. Kashkin, Karkov'la tanışması gerektiğini söylemişti kendisine. Çünkü Karkov, Amerikalıları tanımak istiyordu, çünkü Lope de Vega'nın dünyadaki en büyük tutkunu Karkov'du ve "Fuente Ovejuna"nın şimdiye değin yazılmış en büyük oyun olduğunu düşünüyordu. Öyleydi belki de; ama kendisi, yani Robert Jordan hiç de öyle düşünmüyordu.

Karkov'u sevmişti ama oradan hiç hoşlanmamıştı. Karkov şimdiye değin tanıdığı en akıllı insandı. Siyah süvari çizmeleri, külrengi külot pantolonu, yine külrengi asker ceketiyle, incecik elleri, ayaklarıyla, üflesen kırılacakmış gibi görünen gövdesi ve yüzüyle, çürük dişlerinin arasından insanın yüzüne tükürükler saçan konuşmasıyla Robert Jordan'a çok gülünç gelmişti bu adam ilkin. Robert Jordan'ın şimdiye değin tanıdığı insanların hepsinden akıllıydı Karkov; küstah ve alaycı görünüşünün yanı sıra, kendini beğenmişliği de açıkça belli oluyordu.

Gaylord da hem lüks hem de yoz bir yer gibi gelmişti Robert Jordan'a. Ama dünyanın altıda birine hükmeden bir gücün temsilcileri azıcık konfora sahip olmayacak mıydı yani? Evet, sahiptiler bu konfora ve Robert Jordan ilkin bütün bu işlerden korkunç iğrenmişti,

sonra o da bunu kabullenmiş, hoşlanmaya bile başlamıştı. Kashkin, Robert Jordan'ı ona öve öve bitirememişti. Karkov'sa, ilkin ona karşı aşağılayıcı ama yine de nazik davranmıştı. Sonraları, Robert Jordan kahraman rolü oynamayı bırakıp da, kendisini övmeden, gerçekten gülünç, açık saçık bir öykü anlatınca, Karkov nezaketi bırakıp iyice kabalaşmış, sonra da küstahlığı ele almıştı. Ve böylece arkadaş olmuşlardı.

Kashkin'e, ancak orada hoşgörülle bakılıyordu. Açıkçası bir suçu vardı Kashkin'in ve bunun için İspanya'da bulunuyordu. Ne olduğunu Robert Jordan'a söylemiyorlardı ama şimdi Kashkin öldüğüne göre belki de söylerlerdi artık. Her neyse, Robert Jordan'la Karkov dost olmuşlardı işte. Ayrıca Tank Kolordu Birliğinde çevirmenlik yapan, arık, kara kuru ve kısa kesilmiş saçlarında külrengi meçleri olan, inanılmaz ölçüde ince, esmer, sevecen, sinirli, çok yoksulluk çekmiş, yumuşacık bir kadın olan Karkov'un karısıyla da dost olmuştu. Karkov'un metresiyle de arkadaş olmuştu. Kedi gözlüydü bu kadın, kırmızımsı altın rengi saçları vardı (kuaförüne bağlı olarak kimi kez daha kızıldı, kimi kez de daha altın sarısı); uyuşuk, şehvetli bir vücudu (başka vücutlara tam olarak oturacak biçimde yaratılmış bir vücuttu bu), başka dudaklara oturacak biçimde yapılmış dudakları, şapşal, tutkulu ve tümüyle sadık bir beyni vardı. Metresi, dedikoduya bayılırdı; zaman zaman ölçüyü kaçırmadan başka erkeklerle yatmaktan da hoşlanırdı, bu sanki Karkov'u eğlendiriyordu. Tank Kolordusundakinden başka bir yerlerde bir karısı daha olduğu söylenirdi Karkov'un, belki de iki karısı daha vardı ama bundan kimse pek emin değildi. Robert Jordan, Karkov'un tanıdığı karısını ve metresini seviyordu. Eğer tanısa, gerçekten varsa belki öbür karısını da seveceğini düşünüyordu Karkov'un. Karkov'un kadınlar konusundaki beğenisi-ne diyecek yoktu doğrusu.

Gaylord'da alt katta, *portecochere*'nin dışında süngülü nöbetçiler dururdu. Bu gece kuşatılmış Madrid'teki en güzel, en rahat yer burasıydı mutlaka. Burada olacağına orada olmayı yeğlerdi Robert Jordan. Hoş, şimdi şu teker durduğuna göre burası da fena değildi. Ayrıca kar yağışı da durmuştu.

Maria'sını Karkov'a göstermek isterdi Robert Jordan; ama daha önce izin almadan ve bu yolculuktan sonra orada nasıl karşılanacağını bilmeden kızı oraya götüremezdi. Bu saldırı bittikten sonra oraya

gidecekti Golz; eğer Robert Jordan görevini başarmışsa, hepsi bunu Golz'dan öğrenecekti. Maria konusunda Golz da kendisiyle eğlenecekti. Kızlarla ilgilenmediğini söylemişti ya Golz'a...

Pablo'nun önündeki çanağa uzandı Robert Jordan. Şarap kupasını doldurdu. "İzninle" dedi.

Pablo başını sallayarak onayladı. Sanırım askeri incelemelerine dalmış, diye düşündü Robert Jordan. Topun ağzına atılıp, sabun köpüğü gibi sönmeyecek bir ün aramıyor, sorunun çözümünü oradaki çanakta arıyor. Ama bu piçin, yine de bu çeteyi bugüne değin başarıyla yönetmeyi becerecek kadar yetenekli olduğunu sen de biliyorsun. Pablo'ya bakarak, acaba Amerikan İç Savaşında ne mene bir gerilla önderi olurdu bu herif, diye düşündü Robert Jordan. Bir sürü gerilla önderi vardı. Ama onlarla ilgili çok az şey biliyoruz. Quantrill'ler, Mosby'ler ya da kendi dedesinin çetesiyle ilgili değil de, daha küçükleriyle, eli sopalılarla ilgili çok az şey biliyoruz. Bir de içki konusu var. Sence Grant gerçekten ayyaş mıydı? Dedesi, her zaman Grant'ın ayyaş olduğunu öne sürerdi. Saat dört dedin mi, hafiften kafayı bulmaya başladığını; Vicksburg önlerinde, hatta kuşatma sırasında bile kimi zaman birkaç gün boyunca kafasını dik tutamayacak kadar sarhoş dolaştığını söylerdi. Ama dedesi aynı zamanda, Grant'ın zaman zaman sızıp kalması dışında, ne denli içerse içsin davranışlarında en ufak bir aksama bile olmadığını da anlatırdı. Eğer *aytılabilirse*, normale dönermiş Grant.

Bu savaşta şimdiye değin her iki tarafta da ortaya, ne bir Grant, ne bir Sherman ne de bir Stonewall Jackson çıkmıştı. Hayır, ne de bir Jeb Stuart. Ne de bir Sheridan. Ama McClellan'ların sürüsüne bereket. Faşistlerin bir sürü McClellan'ları var, bizdeyse en azından üç tane.

Bu savaşta hiç askeri deha görmediği kesindi. Bir tane bile... Hatta askeri dehayı andıracak biri bile yoktu. Kleber, Lucasz ve Hans, Madrid savunmasında Uluslararası Tugaylarla birlikte üstlerine düşen görevi yerine getirmişlerdi. Ama sonra kel kafalı, gözlüklü, kibirli, baykuş kafalı, salak salak konuşan, bir boğa kadar yürekli ve vurdumduymaz, Madrid savunucusu diye propagandası yapılan Miaja, Kleber'in kazandığı ünü öylesine kıskanmıştı ki, Kleber'i onun komutasından alıp Valencia'ya göndermeleri için Ruslara baskı yapmıştı. İyi bir askerdi Kleber; ama sınırlıydı yetenekleri, bir de üstlendiği gö-

revin kaldıramayacağı kadar çok konuşurdu. Golz da iyi bir general, becerikli bir askerdi; ama onu hep ast konumunda tutmuşlar, hareket özgürlüğü vermemişlerdi. Bu saldırı Golz'un en büyük gösterisi olacaktı ve Robert Jordan saldırıyla ilgili duyduklarından pek hoşlanmamıştı. Ayrıca Gaylord'da onunla ilgili söylenenlerin yarısına inanacak olsanız, kurşuna dizilmesi gereken Macar Gall vardı. Gaylord'da duyduklarının yüzde onuna inanacak olsan, diye düzeltti Robert Jordan.

Guadalajara'nın ötesindeki düzlükte İtalyanları yendikleri savaşı görmek isterdi Robert Jordan. Ama o sırada Estremadura'daydı. Hans, iki hafta önce bir gece Gaylord'da bu savaşı anlatmıştı Robert Jordan'a; Robert Jordan da savaşı sanki gözleriyle görmüş gibi olmuştu. İtalyanlar Trijueque yakınındaki hattı yarıklarında bir an savaş, gerçekten yitirilir gibi olmuş. Torija-Brihuega yolunun kesilmesi tehlikesi Onikinci Taburun elini kolunu bağlayacakmış. "Ama onların İtalyan olduğunu bildiğimiz için" demişti Hans, "başka birliklere karşı gerçekleştirilmesi mantık dışı bir manevraya giriştik. Başarılı oldu manevra."

Hans savaşla ilgili haritalarının üzerinde tüm olan biteni göstermişti Robert Jordan'a. Hans bunları harita kılıfı içinde nereye gitse yanında taşıyordu. Bu mucize hâlâ başını döndürüyor, hâlâ onun mutluluğuyla yaşıyor gibiydi. İyi bir asker, iyi bir omuzdaştı Hans. "Lister'in, Modesto'nun, Campesino'nun İspanyol birlikleri bu savaşta çok büyük başarı gösterdiler" demişti Hans, bunun onuru da sağladıkları disiplin nedeniyle önderlerine... Ama Lister, Campesino ve Modesto'nun yapacağı manevraların çoğunu Rus olan askeri danışmanlar söylemişti. Bir hata yaptıklarında, pilotun devreye girebileceği ikili kontrolle uçak kullanan öğrenciler gibiydiler. Eh, bu yıl neyi ne kadar öğrendikleri belli olacaktı. Bir zaman sonra artık ikili kontrol falan kalmayacaktı, o zaman da onların bir başlarına tümenleri, ve kolorduları nasıl yöneteceklerini görecektik.

Komünistti onlar, disiplinci kişilerdi. Uygulayacakları disiplinle birlikler başarılı olabilirdi. Lister'in disiplin konusunda gözü dönmüştü. Gerçek bir bağınazdı o, yaşama değer vermeyen tam bir İspanyoldu. Tatarların Batıyı istilalarından bu yana, pek az orduda, onun komutanlık ettiği orduda olduğu kadar ufacık nedenler yüzünden toplu olarak asker idam edilmişti. Ama bir tümeni bir savaş birliği haline getirmesini bilirdi o. Mevzileri korumak ayrı bir konudur,

mevzilere saldırıp onları ele geçirmek başka bir konu; bir orduya savaş alanında manevra yaptırmak ise tümüyle değişik bir konu, diye düşündü Robert Jordan oturduğu masada. Şimdiye kadar gördüğümle, Lister ikili kontrol ortadan kalkınca, bu konuda ne yapacak merak ediyorum doğrusu? Ama belki de bu ikili kontrol ortadan kalkmaz, diye düşündü. Ya ortadan kalkarsa? Belki de daha güçlenir. Bu konularda Rusların tutumu nedir acaba? Bu işi öğrenmenin yeri Gaylord, diye düşündü. Şimdi öğrenmek istediğim bir sürü şey var; bunları da ancak Gaylord'da öğrenebilirim.

Bir zamanlar Gaylord'un kendisi için zararlı bir yer olduğunu düşünmüştü. Başkentte Uluslararası Tugay karargâhı haline getirilen Madrid otellerinden Velazquez 63'ün püriten, dinsel komünizminin tam tersi bir hava vardı orada. Velazquez 63'te insan kendisini bir mezhebin üyesi gibi hissediyordu... Gaylord'da ise, dağıtılıp yeni ordunun tugaylarına katılan Beşinci Alayın karargâhında hissettiklerinizden çok farklı duygulara kapılıyordunuz.

Bu iki yerde de bir haçlı seferine katılıyormuş duygusu sarıyordu insanı. Gerçek anlamını artık çoktan yitirmiş, yıpranmış, kötüye kullanılmış bir sözcük olmasına karşın, bu duyguyu anlatacak tek sözcük buydu; haçlı seferi. Tüm bürokrasiye, yetersizliğe, particilik kavgalarına karşın, ilk toplantıya katıldığınızda içinizde duyacağınızı beklediğiniz ama hiç de hissetmediğiniz bir şeyler vardır, onun gibi. Dünyanın tüm ezilenlerine karşı bir göreve katılma duygusuydu bu, tıpkı dinsel bir duygu gibi anlatılması zor ve sıkıcı... Ama yine de Bach'ı dinlediğinizde ya da Chartres Katedrali'nde veya Leon'daki katedralde durup, kocaman pencerelerden süzülen ışığı gördüğünüzde; ya da Prado'da Mantegna'yı, Greco'yu ve Brueghel'i seyrettiğinizde içinizi kaplayan duygu kadar gerçek. Tümüyle, dört dörtlük inanabileceği ve birlikte olduklarına tam bir kardeşlik duygusuyla bağlanabileceği bir şeyin içinde rol veriyordu insana. Daha önce hiç bilmediğiniz, tanımadığınız bir şeydi bu; ama onu denediğiniz, onu ve nedenlerini böylesine önemseydiğiniz zaman, ölümünün en küçük bir önemi bile kalmazdı; ölüm, görevinizi yerine getirmenizi engelleyebileceği için önlenmesi gereken şey haline gelirdi yalnızca. Ama bu duygu ve bu gereklilik uğruna yapabilecek bir şeylerin olmasıydı işin en güzel yönü. Savaşabilirdin.

✧ Savaşın işte, diye düşündü Robert Jordan. Ve savaştığında da, çok geçmeden savaştan sağ çıkanlara, savaşta başarılı olanlara karşı temiz duyguların yok olup gitti. İlk altı aydan sonra kaybolup gitti bu duygular.✧

Bir mevziin ya da bir kentin savunulması, o ilk tür duyguyu yaşayabileceğiniz bölümüdür bir savaşın. Sierras'taki dövüş böyle olmuştu işte. Orada gerçek bir devrim inancının yakınlığıyla savaşmışlardı. İlk kez orada disiplin uygulaması zorunluluğunu anlamış ve onaylamıştı Robert Jordan. Top ateşi altında askerler korkup kaçmışlardı. Onların kurşuna dizildiklerini, cesetlerinin yolun kıyısına atılıp şişmeye bırakıldıklarını görmüştü. Üzerlerindeki fişeklikleri, değerli eşyalarını almak dışında kimse onlarla ilgilenmemişti bile. Onların fişekliklerini, çizmelerini, meşin ceketlerini almakta haklıydılar. Değerli eşyalarını almaları ise, yalnızca gerçekçi bir davranıştı. Anarşistlerin onlara üşüşmelerini önlüyorlardı böylelikle.

Kaçanın kurşuna dizilmesi haklı, doğru ve gerekli görünüyordu. Bunda yanlış bir şey yoktu. Kaçmaları bencillikten başka bir şey değildi. Faşistler saldırmıştı; onları, Guadarrama yamaçlarının bomboz kayalıklar, bodur çamlıklar ve katırtırnaklarıyla örtülü bayırında durdurmuştuk. Uçakların bombardımanı altında, toplarını getirdikten sonra da topçu ateşi altında yol boyunca tutunmuş, o günün sonunda arta kalanlarımız karşı saldırıya geçmiş, faşistleri geri püskürtmüştük. Daha sonra, kayaların arasından, ağaçların altından sızarak sol kanattan aşağıya inmeyi denediklerinde, iki yanından geçtikleri halde, pencerelerden ve çatıdan ateş açarak Sanatoryum'da onları tutmuş, karşı saldırı onları yolun gerisine püskürtünceye değin kuşatılmanın ne demek olduğunu öğrenmiştik.

Tüm bunlarda, ağzınızı ve gırtlığınızı kurutan korkuda, çöken bir duvarın parçalanmış alçı tozunda ve yarattığı ani korkuda, bir top mermisinin parıltılı gürültüsünde, makineli tüfeğin yanında yüzükoyun, toz toprak içinde yatan erleri sürükleyerek yana çekip onların yerini almada ve tüfeği temizlemede, başınız tüfeğin koruyucusunun gerisinde bir tutukluğu gidermeye çalışırken, kırılmış kasayı atıp fişeklik kemerini düzeltirken, tüfeğin koruyucu kalkanının gerisinde uzanmışken, tüfek yeniden yolun kıyısını taramaya başlamışken, yapılması gereken şeyi yapmışsınızdır ve haklı olduğunuzu biliyorsunuzdur. Savaşın ağız kurutan, korkuyu silip atan, insanı arındıran

esrikliğini öğrenmişsinizdir, dünyadaki tüm yoksullar için, tüm zorbalığa karşı, inandığınız her şey için, içinde yaşamak için eğitildiğiniz yeni dünya için savaşmışsınızdır. O sonbahar, diye düşündü Robert Jordan, uzun süre soğuğa, suya ve çamura, siper kazıp tahkimat yapmaya nasıl göğüs gerileceğini, bunları önemsememeyi öğrendin. O yazın ve o güzün duygusu yorgunluğun, uykusuzluğun, sinirliliğin ve rahatsızlığın altına gömülüp kaldı. Ama daha oradaydı bu duygu, tüm başından geçenler de onu, geçerli kılmaktan başka işe yaramadı. O günlerdeydi derin, sağlam ve bencil olmayan gururun, diye düşündü... o günlerdeydi senin Gaylord'da dayanılmaz bir sıkıntı kaynağı oluşun, diye aklına geliverdi birdenbire.

Yo, hayır, o zamanlar Gaylord'da başarılı olamazdın o kadar, diye düşündü. Çok saf yürektin. Bir tür hidayete ermiş gibiydin. Ama Gaylord da o zamanlar bugünkü gibi olamazdı. Hayır, gerçekten şimdiki gibi değildi, diye düşündü kendi kendine. Hiç şimdiki gibi değildi. O zamanlar Gaylord diye bir şey yoktu.

Karkov ona o günlerden söz etmişti. O zamanlar ne kadar Rus varsa hepsi de Palace Otelde kalıyordu. Robert Jordan onlardan hiçbirini tanımıyordu o sıralarda. İlk *partizan* gruplarının oluşturulmasından önceydi bu; Robert Jordan, Kashkin'i ya da öbürlerini tanımazdan önceydi... Kashkin kuzeyde, İran'da, San Sebastian'da, Vitoria'ya doğru yapılan verimsiz savaşta bulunmuştu. Ocak ayına değin Madrid'e gelmemişti Robert Jordan. Madrid'e doğru yapılan faşist saldırının sağ kanadını durdurup Mağriplerle *Tercio*'ları evden eve geri sürerek o kurşuni renkli, güneşten kavrulmuş düzlüğün kıyısındaki altüst olmuş varoşları temizledikleri ve kentin o kıyısını koruyacak yükselteler boyunca savunma hattı kurdukları o üç gün içinde Carabanchel ve Usera'da savaşırken, Karkov da Madrid'te bulunuyordu.

Karkov, o günleri anlatırken alaycı bir dil kullanmıyordu. Her şeyin yitirilmiş görüldüğü o günleri hep birlikte paylaşıyorlardı ve her biri, her şeyin yitirilmiş görüldüğü bir anda nasıl hareket edeceğini bir takdirname ya da bir madalyadan daha geçerli görüyordu şimdi. Hükümet kenti terk etmişti, kaçarken de tüm motorlu araçları savaş bakanlığından alıp götürmüş, ihtiyar Miaja tüm savunma mevzilerini bir bisikletle denetlemek zorunda kalmıştı. Robert Jordan bu kadarına inanmamıştı. En yurtsever düşlerinde bile Miaja'yı bir bi-

sikletin üzerinde gözünün önüne getiremiyordu ama Karkov bunun doğru olduğunu söylemişti. Ama belki de yazdıktan sonra doğruluğuna inanmayı istediği için, bu olayı Rus gazetelerine yazıp bildirmişti o zamanlar.

Yalnız Karkov'un yazmadığı bir öykü daha vardı. Sorumluluğu altında olan üç yaralı Rus vardı Palace Oteli'nde. Kıymıdayamayacak kadar kötü durumda olan iki tank sürücüsüyle bir havacı. O zamanlar faşistlerin olaya, açıktan müdahalesini haksız göstermek için Rus müdahalesiyle ilgili hiçbir kanıt bulunmaması çok önemli olduğundan, kent terk edildiğinde bu yaralıların faşistlerin ellerine geçmesi Karkov'un sorumluluğundaydı.

Kentin terk edilmesi durumunda Karkov, Palace Oteli'nden ayrılmadan önce onları zehirleyip kimlikleriyle ilgili tüm kanıtları yok etmek zorundaydı. Birinin karnında üç kurşun yarası, birinin çene kemiği parçalanıp ses telleri ortaya çıkmış, birinin de bir kurşunla kalça kemiği un ufak olmuş, yüzü kirpik, kaş, saç, kıl falan kalmayacak denli yaralanmış üç yaralı adamın cesedinden hiç kimse onların Rus olduğunu kanıtlayamazdı. Palace'da yataklarında bırakacağı bu üç yaralı adamın cesedine bakıp da onların Rus olduğunu anlamak olanaksızdı. Çıplak bir ölünün Rus olduğunu hiçbir şey kanıtlamazdı. Öldüğün zaman ne hangi ulustan olduğun, ne de hangi siyasete bağlı olduğun anlaşılır.

Robert Jordan, bu eylemi gerçekleştirmesiyle ilgili olarak, neler hissettiğini sormuştu Karkov'a. Karkov da bu eylemi yerine getirmeyi dört gözle beklemediğini söylemişti. "Nasıl yapacaktın bu işi?" diye sormuştu Robert Jordan, sonra da eklemişti. "Durup dururken insanları zehirlemenin çok basit bir iş olmadığını bilirsin." Karkov ise şöyle demişti: "Evet, zehiri kendin için de hep yanında taşıyorsan çok basit bir iştir." Sonra sigara tabakasını açıp, Robert Jordan'a tabakanın bir kenarında taşıdığı şeyi göstermişti.

"Ama eğer seni tutsak ederlerse yapacakları ilk iş sigara tabakanı almak olacaktır" diye karşı çıkmıştı Robert Jordan. "Ellerini yukarıya kaldırtırlar."

"Ama bir parça da şurada var" diyerek sırtıtmıştı Karkov, sonra da ceketinin yakasını göstermişti. "Yapacağın tek şey ceketinin yakasını şöyle ağzına alıp onu ısırarak ve yutmak."

“Bu daha iyi” demişti Robert Jordan. “Söylesene, hani detektif öykülerinde belirtildiği gibi kokusu acıbademe mi benziyor?”

“Bilmiyorum” demişti Karkov keyifle. “Hiç koklamadım onu. Ufak bir tüpü kırıp koklayalım mı, ne dersin?”

“Yok, yok, bırak kalsın.”

Karkov, “Evet” demiş, sigara tabakasını kaldırmıştı. “Anladığın gibi bozguncunun biri değilim ben ama insanın böylesine zor durumda kalması her zaman mümkün; o zaman da bunu hiçbir yerde bulamayabilirsin. Cordoba cephesinden gelen bildiriye gördün mü? Çok güzel. Tüm bildiriler içinde en sevdiğim o bildiri.”

“Ne yazıyor?” Robert Jordan, Madrid’e Cordoba cephesinden gelmişti ve birdenbire, hani insan kendisinin alaya alabileceği ama başkalarının alay edemeyeceği bir konuda alay edildiği zaman nasıl kasılırsa, öylesine kaskatı kesivermişti. “Anlatır mısın ne yazdığını?”

Karkov garip İspanyolcasıyla, “*Nuestragloriosa tropa siga avanzando sin perder ni una sola palma de terreno*” dedi.

Robert Jordan kuşkuyla, “Gerçek değil bu söylediğin” dedi.

“Başarılı birliklerimiz bir karış toprak yitirmeksizin ilerlemeyi sürdürüyor” diye İngilizce yineledi Karkov. “Bildiride böyle yazıyor. Bulurum sana.”

Pozoblanco dolayındaki çatışmada ölen o tanıdığın adamları anımsamakta özgürsün sen; ama bu konu Gaylord’da alaya alınıyordu.

İşte Gaylord’daki durum böyleydi şimdi. Yine de Gaylord hep böyle olmamıştı ve ilk günlerden sağ çıkanlarla Gaylord gibi bir şey oluşmuşsa da, Gaylord’u görmek ve tanımaktan hoşnuttu doğrusu. Sierra’da, Carabanchel’de, Usera’da hissettiklerin çok çok gerilerde kaldı, kolayca yozlaşıyorsun, diye düşündü. Ama bu yozlaşmak mıydı, yoksa yalnızca başlangıçtaki saflığını yitirmek mi? Her şeyde durum aynı değil miydi? Genç doktorların, genç papazların, genç askerlerin genellikle işe başlarkenki o ilk düşünce temizliğini kim sürdürebilmiş ki? Papazların bu temizliği korudukları kesin, yoksa kovulurlardı işten. Kanımca naziler de koruyor bu düşünce arılıklarını, diye düşündü Robert Jordan, bir de keskin bir özdisiplini olan komünistler. Ama Karkov’a baksanıza bir...

Karkov olayını düşünüp taşınmaktan hiç bıkmıyordu. Son kez Gaylord’dayken, Karkov, uzun süre İspanya’da kalmış olan bir İngi-

liz iktisatçısına ilişkin olağanüstü şeyler anlatmıştı. Robert Jordan bu adamın yazılarını yıllardan beri okumaktaydı ve hiç tanımamasına karşın kendisine büyük bir saygı beslemekteydi. Bu adamın İspanya üzerine yazdıkları pek ilgisini çekmemişti aslında. Çok duru, çok yalın, çok açık ve aynı zamanda çok kapalıydı bu yazılar; kendisinin bildiği birçok istatistik veri, isteyerek yalan yanlış hale sokulmuştu. Ama, diye düşündü Robert Jordan, insan gerçekten çok iyi bildiği bir ülke üzerine yazılan gazete yazılarını pek önemsemez; kendisi de bu adama niyetlerinden ötürü saygı besliyordu.

Sonra Carabanchel'e saldırdıkları bir akşamüzeri görmüştü bu adamı en sonunda. Boğa güreşleri yapılan arenanın kuytulduğunda oturuyorlardı, iki sokak aşağıdan silah sesleri duyuluyordu, herkes saldırıyı beklemekten sinir küpüne dönmüştü. Bir tank vaat etmişlerdi kendilerine ama vaat edilen tank gelmemişti daha. Montero kafasını ellerinin arasına almış, oturduğu yerden, "Tank gelmedi. Tank gelmedi" diye söylenip duruyordu.

Buz gibi bir gündü; sokakta rüzgârın havalandırdığı sapsarı toz bulutundan göz gözü görmüyordu, Montero da sol kolundan yaralanmıştı, kol giderek sertleşiyordu. "Bir tankımız olmalı" diyordu. "Tankı beklememiz gerek ama bekleyemeyiz." Yarası yüzünden öfkesi artıyormuş gibiydi sesi.

Robert Jordan, Montero'nun, tramvay yolunun köşesindeki binanın arkasında durmuş olabileceğini sandığı tanka bakmaya gitmişti. Gerçekten de oradaydı. Ama tank değildi bu. İspanyollar o günlerde her şeye tank diyorlardı. Eski bir zırhlı arabaydı bu. Sürücü, arabanın arkasına geçmiş, kollarını arabanın metali üzerinde kavuşturmuş, içi meşin koruyucu çelik başlığını çıkarmaksızın başını da kollarına yaslamış duruyordu. Robert Jordan onunla konuştuğunda adam başını sıkı sıkıya yapıştırdığı kollarından ayırmaksızın iki yana salladı. Sonra Robert Jordan'a bakmaksızın başını çevirdi.

"Oraya gitmek için emir almadım" dedi iki karış suratla.

Robert Jordan tabancasını çıkarmıştı kılıfından, tabancanın ucuyla zırhlı araba sürücüsünün meşin ceketine dürtmüştü.

"İşte emrin" demişti adama. Adam futbol oyuncusunun kasketine benzeyen kocaman meşin destekli miğferini iki yana sallamış, "Makineli tüfeğin mühimmatı yok" demişti.

“Arenada cephanemiz var” demişti Robert Jordan. “Haydi gidelim. Makineli tüfeğin şeritlerini orada doldururuz. Haydi!”

“Makineliyi çalıştıracak kimse yok” demişti sürücü.

“Nerede o? Yardımcın nerede?”

“Öldü” dedi sürücü. “İçeride.”

“Çıkarsana onu” demişti Robert Jordan, “Çıkarsana onu oradan.”

“Dokunmak istemiyorum ona” demişti sürücü. “Makineli tüfekte direksiyonun arasına sıkışıp kalmış durumda, çıkaramıyorum onu.”

“Haydi gel” demişti Robert Jordan. “Birlikte çıkaralım onu.”

Zırhlı araca tırmanırken kafasını vurmuştu Robert Jordan, kaşının üzerinde küçük bir yara açılmış, yüzü gözü kan içinde kalmıştı. Ölü yerinden kımıldatamayacak kadar ağırlaşmış, kaskatı kesilmişti. Robert Jordan koltukla direksiyon arasında yüzükoyun sıkışıp kalmış olduğu yerden adamı çıkarmak için kafasına yumruk atmak zorunda kalmıştı. Sonunda ölünün kafasını diziyle ittirerek ve belinden çekeerek sıkıştığı yerden kurtarmış, kapıya doğru çekmişti.

“Yardım et bana” demişti sürüçüye.

“Ona dokunmak istemiyorum” demişti sürücü. Adamın ağladığını görmüştü Robert Jordan. Gözyaşları baruttan kararmış yanaklarından aşağıya doğru süzülüyor, burnu akıyordu.

Kapının yanında duran Robert Jordan ölüyü dışarı savurmuş, ölü de kamburu çıkmış, iki büklüm halde tramvay yolunun yanına, kaldırıma yığılıp kalmıştı. Orada öyle yatıyordu; balmumu gibi sararmış yüzü kaldırımın çimentosuna dayanmış, elleri arabadaki gibi altına kıvrılmıştı.

“Atla içeri, lanet olsun” demişti Robert Jordan tabancasıyla sürücüye işaret ederek. “Haydi atla bakalım.”

Tam o sırada apartmanın kuytulduğundan çıkıp gelen o adamı görmüştü Robert Jordan. Uzun bir yağmurluk vardı üzerinde adamın, başı açıktı, külrengiydi saçları, yayvan elmacık kemikleri vardı, gözleri çukura kaçmıştı ve birbirine yakındı. Elinde bir paket Chesterfields sigarası vardı. Paketten bir sigara çekip tabancasıyla sürücüye zırhlı araca itekleyen Robert Jordan’a uzatmıştı.

“Bir dakika yoldaş” demişti Robert Jordan’a İspanyolca. “Çatışmaya ilişkin bir açıklama yapabilir misin bana?”

Robert Jordan sigarayı alıp mavi tamirci gömleğinin göğüs cebine atmıştı. Bu yoldaşı resimlerinden tanımıştı. İngiliz iktisatçıydı bu.

Robert Jordan, "Hastir lan" demişti İngilizce, sonra da zırlı aracıncın sürücüsüne dönüp, "Oraya, arenaya, tamam mı?" demişti İspanyolca. Ağır yan kapıyı çarparak kapatmış, içeriden kilitlemişti sonra. Birlikte upuzun bayırdan aşağıya doğru inmeye başlamışlardı. Demir bir kazana çarpan çakıl taşları gibi ses çıkararak kurşunlar vuruyordu arabaya. Sonra üzerlerine makineli tüfek ateşi açılınca, kurşunlar örse vuran keskin çekiç seslerine benzer sesler çıkarmaya başlamıştı. Gişenin yanında hâlâ geçen ekimdeki boğa dövüşlerine ait afişlerin bulunduğu arenanın arkasına arabayı çekmişler, cephane kutularını kırarak açmışlardı. Tüfekleri ellerinde, elbombaları ceplerinde ve kemerlerinde olan yoldaşlar orada kuytulukta bekliyorlardı; Montero, "Güzel" demişti. "İşte tank geldi. Saldırıya geçebiliriz artık."

O gece daha sonra tepedeki son evleri de ele geçirdiklerinde, Robert Jordan, tuğlaların arasında mazgal deliği açılmış bir duvarın gerisine rahatça uzanıp, faşistlerin çekildikleri sırtla kendileri arasındaki o güzel, dümdüz ateş hattına bakarak; neredeyse şehvetli bir keyifle sol kanadı koruyan yıkık villanın bulunduğu tepenin yükseltisini düşünmüştü. Bir saman yığınının üzerine terden sıırılsıklam çamaşırlarıyla uzanmış, teri kuruyana değin bir battaniyeye sarınmıştı. Orada öyle uzanmış yatariken iktisatçıyı düşünmüş ve kahkahayla gülmüştü. Kabalık ettiği için üzölmüştü. Ama adam kendisine sigarayı, neredeyse alacağı bilgiye karşılık bir bahşış verir gibi ittirerek verince, savaşanların savaşmayanlara karşı olan kini iyice kabarmıştı.

Şimdi Gaylord'u, Karkov'un bu aynı adamdan söz edişini anımsıyordu. "Demek onunla orada karşılaştın" demişti Karkov. "O gün ben Puente de Toledo'dan öteye gidemedim. O ise cepheye çok daha yakındı. Bence onun yüreklilik gösterdiği son gündü. Ertesi gün Madrid'ten ayrıldı. En yürekli olduğu yer Toledo'ydu bana sorarsan. Toledo'da olağanüstüydü. Alkazar'ı ele geçirmemizi hazırlayan mimarlardan biriydi o. Toledo'da görecektin onu. Kuşatmamızın başarılı olması büyük ölçüde onun çabaları ve öğütleriyle gerçekleşti bence. Savaşın en gülünç yanıydı bu. Saçmalıklar doruğa ulaşmıştı; ama söylesene bana, Amerika'da bu adamla ilgili neler düşünölüyor?"

"Amerika'da" dedi Robert Jordan, "onun Moskova'ya çok yakın olduğu sanılmakta."

"Değil oysa" dedi Karkov. "Ama bu adamın olağanüstü bir yüzü var; yüzü ve tavırları çok başarı kazandırıyor ona. Ben şu yüzümle

hiçbir şey yapamam oysa. Becerdiğim ufak tefek şeyler de, insanların beni sevmelerine de güvenmelerine de engel olan şu yüzüme karşın gerçekleşmiştir. Ama bu Mitchell denen adamın kendisine servet kazandıran bir yüzü var. Tam bir suikastçı yüzü. Kitaplarda suikastçılar üzerine bir şeyler okumuş olan herkes ona anında güveniyor. Ayrıca tavırları da tam suikastçı tavırları. Onun bir odaya girmesini gören, hemen birinci sınıf bir suikastçıyla karşı karşıya olduğunu anlar. İnanırları için ya da partinin ileride bir başarı kazanması olasılığına karşı, kendilerini az da olsa güvenceye almayı düşündükleri için Sovyetler Birliği'ne yardım etmeyi duygusallıkla isteyen senin tüm zengin yurttaşların, bu adamın yüzünden ve tavırlarından onun Komintern'in güvenilir bir ajanından başka bir şey olamayacağını anlayıverirler kolayca."

"Moskova'yla hiç bağlantısı yok mu?"

"Hiç. Dinle bak, yoldaş Jordan. İki tür deli diye bir şey duydun mu?"

"Tımarhanedekiler ve dışarıdakiler mi?"

"Yok. İki tür deli vardır bizim Rusya'da" diye sırtarak konuşmaya başladı Karkov. "İlkin kış delisi vardır. Kış delisi kapına gelip kapıyı gümbür gümbür çalar. Kapıyı açınca onu görürsün orada; daha önce hiç görmemişsindir ama. Etkileyici bir görünümü vardır, irikıyım bir adamdır, baldırlarına değin uzanan çizmeleri, kürk paltosuyla kürk şapkası vardır bir de. Her yanı karla kaplıdır. Önce çizmelerini yere vurur, karlar dökülür çizmelerinden. Sonra kürk paltosunu çıkarıp silkeler, daha çok kar yığılır yere. Sonra kürk başlığını çıkarıp kapıya vurur. Kürk başlığından da kar dökülür. Sonra çizmeleriyle yine yere pat pat vurur ve girer odaya. Sonra ona bakarsın sen de ve onun deli olduğunu anlarsın. Bu kış delisidir.

Yazın ise kollarını sallaya sallaya, başını bir yandan öbür yana titrete titrete caddede yürüyen bir deli görürsün; iki yüz metre öteden onu gören herkes onun deli olduğunu anlayabilir. Bu da yaz delisidir. İşte bu ekonomist kış delisi."

"Peki buradakiler ona niye güveniyor öyleyse?" diye sordu Robert Jordan.

"Yüzü" dedi Karkov. "O güzel *gueule de conspirateur*'u. Bir de kendisine çok güvenilen ve bir yerlerden daha yeni gelmiş önemli bir

*) Bozguncu yüzü.

kişi numarası. Kuşkusuz ki” diye gülümsedi, “bu numarayı işletebilecek kadar çok seyahat etmiş olmalı. İspanyollar çok tuhaf insanlardır, bilirsin” diye sözlerini sürdürdü Karkov. “Bu hükümetin elinde dünya kadar para vardı. Tonlarla altın. Dostlarına kuruş koklatmazlar ama. Sen bir dostsun. Tamam. Bu işi beş para almaksızın yaparsın, ödülendirileceğin falan da yok. Ama dost olmayan önemli bir firmaya ya da bir ülkeyi temsil eden ve etki altına alınması gereken insanlara... bu tür insanlara avuç dolusu para dökerler. Bu durumu yakından izlediğinde çok ilgi çekici olduğunu görürsün.”

“Hoşlanmıyorum bu durumdan. Üstelik bu para İspanyol işçilerine ait.”

“Her şeyden hoşlanman gerekmez. Yalnızca anlamalısın” demişti Karkov ona. “Seni her gördüğümde biraz bir şeyler öğretiyorum, sonunda eğitimini tamamlamış olacaksın. Bir profesörün eğitilmesi çok ilginç olmalı.”

“Döndüğümde profesör olup olamayacağımı bilmiyorum. Kızıl diye beni kapı dışarı edeceklerdir herhalde.”

“Eh, belki Sovyetler Birliği’ne gelip çalışmalarını orada sürdürürebilirsin. Belki de böyle yapman daha doğru olabilir.”

“Ama benim çalışma alanım İspanyolca.”

“İspanyolca konuşulan bir sürü ülke var” demişti Karkov. “Bunların hepsi bir şeyler yapmak için İspanya kadar güçlüklerle dolu olamaz. Sonra unutma ki neredeyse dokuz aydır profesör değilsin. Dokuz ayda yeni bir meslek öğrenebilirdin. Diyalektik üzerine neler okudun bakalım?”

“Emil Burns’un derlediği Marksizmin Elkitabı’nı okudum. Hepsini bu.”

“Hepsini okumuş olsan bile çok az bu. Kitap bin beş yüz sayfa, her sayfanın üzerinde belli bir zaman harcaman gerekirdi. Ama okuman gerekli başka şeyler de var.”

“Şimdi okumaya vaktim yok.”

“Biliyorum” demişti Karkov. “Daha sonra demek istemiştin. Şu olup bitenleri anlamayı sağlayacak birçok şey var okuman için. Ama bu olaylardan da çok gerekli bir kitap çıkacak ortaya; bilinmesi gerekli birçok şeyi açıklayan bir kitap. Belki ben yazarım bu kitabı. Bu kitabı yazmayı çok isterim.”

“Onu daha iyi yazabilecek birini tanımıyorum.”

“Pohpohlama” demişti Karkov. “Ben gazeteciyim. Ama tüm gazeteciler gibi edebiyat yapmak istiyorum. Şu sıralarda kendimi tümüyle Calvo Sotelo üzerine bir incelemeye vermiş bulunuyorum. Çok sağlam bir faşist bu adam; gerçek bir İspanyol faşisti. Franko ve öbürleri faşist falan değiller. Sotelo’nun tüm yazılarını, konuşmalarını inceliyorum. Çok entelektüel biriymiş, öldürülmekle akıllıca bir iş yapılmış oldu.”

“Siyasi cinayetlere karşı olduğumu sanırdım.”

“Bu cinayetler çok yaygın olarak işlenmekte” dedi Karkov. “Çok, çok yaygın.”

“Ama..”

“Bireylerin terörist eylemlerine karşıyız biz” diyerek gülümsemişti Karkov. “Cani teröristlerin ve karşı devrimci örgütlerin eylemlerine karşıyız elbette. Buharinci yıkıcıların ve Zinoviev, Kamenev, Rykov gibi insan süprüntülerinin ve onların yordakçılarının kana susamışçasına ikiyüzlülüklerinden ve alçaklıklarından tüylerimiz ürpererek tiksiniyorsunuz. Bu su katılmamış zebanilerden nefret eder, iğrenirsiniz.” Yine gülümsemişti Karkov. “Ama yine de geniş çapta siyasal cinayetlerin işlendiği söylentilerinin çıkabileceğini düşünmekteyim.”

“Yani demek istediğin..”

“Bir şey demek istediğim yok. Ama böylesi gerçek iblisleri, insanlık süprüntülerini, hain general köpeklerini, kendilerine duyulan güveni kötüye kullanan, görünüşleri insanın içinde başkaldırı duyguları uyandıran amiralleri öldürüp yok ederiz elbette. Yok edilir onlar. Cinayete kurban gitmezler. Farkı anlıyor musun?”

“Anlıyorum” demişti Robert Jordan.

“Arada bir şaka yapıyorum ama, kimi kez şakacıktan bile şaka etmenin nice tehlikeli olduğunu bilirsin, değil mi? Güzel. Şaka bir yana, İspanyolların bugün bile komutayı ellerinde tutan kimi generalleri kurşuna dizmediklerine pişman olmayacaklarını sanma sakın. Kurşuna dizme işinden hoşlanmam, anlarsın ya..”

“Benimse umurumda değil” dedi Robert Jordan. “Ben de hoşlanmam onlardan ama artık umurumda da değil.”

“Biliyorum” demişti Karkov. “Bunu anlatmışlardı bana.”

“Önemli mi bu?” dedi Robert Jordan. “Yalnızca doğruyu söylemeye çalışıyordum.”

“Üzücü” demişti Karkov. “Ama bu, normalde güvenilir kategorisine girmek için çok zaman harcamak zorunda olan insanlara güvenilir kişiler olarak davranılmasını sağlayan şeylerden biri.”

“Güvenilir olmam gerekli mi?”

“Yaptığın iş gereği çok güvenilir olmak zorundasın. Kafanın içindikileri anlamak için zaman zaman seninle konuşmalıyım. Oturup ciddi ciddi konuşmadığımızı çok yazık doğrusu.”

“Savaşı kazanana değin kafamı askıya aldım” demişti Robert Jordan.

“Öyleyse, ona uzunca bir süre gerek duymayabilirsin. Ama arada bir de olsa ona antrenman yaptırırsan iyi olur.”

Robert Jordan ona, “*Mundo Obrero*’yu okuyorum” demişti. Karkov da, “Tamam” demişti, “güzel. Ben de anlayabilirim şakadan. Ama *Mundo Obrero*’da pek akıllıca şeyler var. Bu savaş üzerine yazılmış en akıllıca şeyler.”

“Evet” demişti Robert Jordan. “Katılıyorum sana. Ama olanları iyice anlamak için yalnızca parti organını okumakla yetinemezsin.”

“Yetinemezsin” demişti Karkov. “Ama olan bitenin tam bir görüntüsünü yirmi gazete okuyarak da elde edemezsin; hem sonra de ki bu görüntüyü elde ettin, bilmem onu ne yaparsın?.. Böyle bir görüntü hemen hemen sürekli olarak gözlerimin önündedir benim, ancak ben bu görüntüyü unutmaya çalışıyorum.”

“Sence bu kadar kötü mü?”

“Şimdi eskisinden daha iyice. Kötülerin bazılarından kurtuluyoruz. Ama pek parlak değil durum. Devasa bir ordu oluşturuyoruz şimdi; elemanların kimisi, Modesto’nun, El Campesino’nun, Lister ve Durán’ın adamları, hepsi güvenilir kişiler. Güvenilir olmaktan da öte hatta. Olağanüstü iyiler. Göreceksin sen de. Ayrıca hâlâ işlevleri değişiyor olmasına karşın tugaylarımız var. Ama iyi ve kötünün yan yana olduğu bir ordu savaş kazanamaz. Hepsinin belli bir siyasal gelişim düzeyine getirilmeleri gerekli; hepsi niçin dövüştüğünün, amaçlarının önemini kavramalı. Yapacakları kavgaya inanmalı hepsi, disiplini kabul etmeli. Kocaman bir düzenli ordu oluşturuyoruz ama düzenli bir ordunun ateş altında ne yapacağını bilmesi için gerekli disiplini yerleştirmeye zamanımız yok. Bunu halk ordusu diye adlandırıyoruz; ama gerçek bir halk ordusunun özelliklerine sahip olamayacağı

gibi, düzenli bir ordunun gereksindiği güçlü disiplinden de yoksun bu ordu. Göreceksin sen de. Çok tehlikeli bir iş bu.”

“Bugün pek keyfin yerinde değil.”

“Değil” demişti Karkov. “Valencia’dan yeni döndüm, bir sürü insan gördüm orada. Valencia’dan kimse neşeli dönemiyor; Madrid’te kendini iyi, temiz hissediyorsun, kazanma dışında bir olasılık aklına bile gelmiyor. Valencia ise bambaşka. Madrid’te, kaçan tabansızların elinde yönetim. İktidarın gevşekliği, bürokrasisi içine yuvarlanmışlar, oh ne âlâ. Yalnızca Madrid’tekilere karşı burun kıvırıyorlar. Tek tutkuları savaş komiserliğini güçsüzleştirmek. Hele Barselona. Barselona’yı görmelisin.”

“Nasıl orası?”

“Baştan aşağıya komik bir opera. İlk kafadan çatlakların, romantik devrimcilerin cenneti orası. Şimdiyse sahte askerlerin cenneti. Üniforma giymekten hoşlanan, kırmızı-siyah eşarp takınıp caka satmaktan hoşlanan askerler... Savaşmak dışında savaşın her şeyinden hoşlananlar... Valencia mideni bulandırır, Barselona’da ise kahkahadan kırılırsın.”

“Peki ya POUM girişimi?”

“POUM hiçbir zaman ciddi bir şey olamadı. Kafadan çatlaklarla yabancıların sapkınlığıydı o, tam bir çocukluktu. Aralarında yanlış yönlendirilmiş dürüst insanlar da vardı. Orta karar bir beyin ve çok az faşist parası vardı. Fazla değil. Zavallı POUM. Çok budala insanlardı onlar.”

“Peki de darbe girişiminde çok insan öldü mü?”

“Sonradan kurşuna dizilenlerle, dizilecek olanlara göre çok değil. POUM... Tam adına layık. Ciddilikten uzak. Ona MUMPS, ya da MEASLES demeleri gerekirdi aslında. Ama hayır. Kızamık çok daha tehlikelidir. Hem görmeyi, hem de işitmeyi etkileyebilir. Yalnız, biliyorsun, beni, Walter’i, Modesto’yu ve Prieto’yu öldürmek için bir komplo hazırlamışlardı. Görüyorsun işte nasıl karman çorman oldular. Bizim onlarla hiçbir benzerliğimiz yok. Zavallı POUM. Kimseyi öldüremediler. Ne cephede, ne de başka bir yerde. Gerçi Barselona’da birkaç kişi öldürdüler ya...”

“Sen orada mıydın?”

“Evet. Troçkist canilerin bu adı batasıca örgütünün hainliklerini, aşağılık faşist dolaplarını anlatan bir telgraf çekmiştim ama ara-

mızda kalsın; bu POUM hiç de ciddiye alınacak bir şey değildi. Tek adamları Nin'di. Onu yakaladık, ama elimizden kaçtı."

"Şimdi nerede?"

"Paris'te. Paris'te olduğunu söylüyoruz yani. Çok hoş bir heriftir ama politik yönden iyice sapıtmıştır."

"Ama bunlar faşistlerle ilişkiliydiler öyle değil mi?"

"Kim değil ki?"

"Biz değiliz."

"Kimbilir? Umarım değilizdir. Sen sık sık onların hatlarının gerisine geçiyorsun" diye sırttı Karkov. "Ancak Paris'teki Cumhuriyet Hükümeti Elçiliğinin sekreterlerinden birinin kardeşi geçen hafta Burgos'dan gelenleri karşılamak için St. Jeande Luz'a bir gezi yaptı."

"Cephede olmayı yeğlerim ben" demişti Robert Jordan. "Cepheye yaklaştıkça insanlar daha iyileşiyor."

"Faşist hatların gerisindekileri nasıl buluyorsun?"

"Çok iyi. Orada çok iyi adamlarımız var."

"Bak, görüyor musun, onların da bizim hatlarımızın gerisinde aynı şekilde iyi adamlarının olması gerek. Biz onları bulup kurşuna diziyoruz, onlar da bizimkileri bulup kurşuna diziyor. Sen onların bölgesinde olduğun zaman hep bizim tarafa kaç kişi göndermeleri gerektiğini düşünmelisin."

"Düşünmüyor değilim bunu."

"Eh" demişti Karkov. "Bugünlük düşündüklerin yeter herhalde, öyleyse şu bardakta kalan birayı iç de git artık. Çünkü üst kata çıkıp birileriyle görüşmek zorundayım. Üst kattan insanlar. Yakında yine gel beni görmeye."

Evet, diye düşündü Robert Jordan, Gaylord'da bir sürü şey öğrendin. Yayımlanan tek kitabını okumuştun Karkov. Pek başarılı değildi bu kitap. İki yüz sayfalık, iki bin kişinin okuduğundan bile kuşku duyduğu bir kitaptı Robert Jordan'ın. İspanya'da zaman zaman yürüyerek, ya da üçüncü sınıf vagonlarla, otobüslerle, zaman zaman da at, katır sırtında, ya da kamyonlarla yaptığı on yıllık gezintisinde bu ülkeye ilişkin keşfettiklerini koymuştu bu kitaba. Aragon'u, Galiçya'yı, iki Kastilya'ları ve Estremadura'yı, Navarre'yi çok iyi tanıyordu. Borrow ve Ford'un yazdığı kitaplar çok daha iyiydi; Robert Jordan ise bunlara pek bir şey ekleyememişti. Ama Karkov iyi bir kitap demişti ona.

“Seninle uğraşıp canımı sıkmamın nedeni bu işte” demişti. “Tüm içtenliğimle yazıyorsun bana sorarsan, bu da pek rastlanmadık bir şey. Bunun içindir ki bir şeyleri öğrenmeni istiyorum.”

Pekâlâ. Bu işi hallettikten sonra bir kitap daha yazacaktı. Ama yalnızca bildiği şeylerle, bildikleriyle ilgili bir kitap olacaktı bu. Ancak bunları işleyebilmem için, şimdi olduğumdan çok daha iyi bir yazar olmam gerekecek. Bu savaşta öğrendiği şeyler hiç de o denli basit değildi.

“Orada oturmuş ne yapıyorsun?” diye sordu Maria. Robert Jordan’ın yanı başında, ayakta duruyordu. Robert Jordan, ona bakıp gülümsedi.

“Hiç” dedi. “Düşünüyorum.”

“Neyi? Köprüyü mü?”

“Yok. Köprü işi tamam. Seni düşünüyordum, Madrid’te tanıdığım birkaç Rusun bulunduğu bir oteli, bir de günün birinde yazacağım bir kitabı.”

“Madrid’te çok Rus var mı?”

“Yok. Pek az.”

“Ama, faşist dergiler yüz binlerce Rus olduğunu yazıyor.”

“Yalan bunlar. Çok az Rus var.”

“Ruslardan hoşlanıyor musun? Senden önce buraya gelen de bir Rustu.”

“Hoşlanmış mıydın ondan?”

“Evet. O zaman çok hastaydım; ama onun çok güzel, çok yürekli olduğunu düşünmüştüm.”

“Ne saçmalık, güzelmiş” dedi Pilar. “Burnu nah bu elim gibi dümdüzdü, koyun budu gibiydi elmacık kemikleri.”

“İyi bir dostum, yoldaşımdı o benim” dedi Maria’ya Robert Jordan. “Çok severdim onu.”

“Kuşkusuz” dedi Pilar. “Ama vurdun onu.”

Pilar bunu söylediğinde, masada kâğıt oynayanlar başlarını kaldırıp baktılar. Pablo gözlerini Robert Jordan’a dikti. Kimseden ses çıkmadı önce; sonra çingene Rafael, “Doğru mu bu, Roberto?” diye sordu.

“Evet” dedi Robert Jordan. Keşke Pilar bu konuyu hiç açmasaydı, keşke bu olaydan söz etmemiş olsaydı El Sordo’da. “Kendi istedi bunu. Çok kötü yaralanmıştı.”

“*Qué cosa mas rara*” dedi çingene. “Bizimle birlikteyken hep böyle bir olasılıktan söz etmişti. Bunu yapacağım diye kaç kez söz verdim ona, bilmem. Ne garip şey” dedi yine, başını sallayarak.

“Çok garip bir adamdı o” dedi Primitivo. “Eşi benzeri yoktu.” Kardeşlerden biri, Andrés, “Bak” dedi, “sen profesör ve hepiniz. Bir insanın başına gelecekleri önceden görebileceğine inanır mısınız?”

“Göremeyeceğine inanırım” dedi Robert Jordan. Pablo garip biçimde ona bakıyordu. Pilar ise yüzünde hiçbir ifade olmaksızın Robert Jordan’ı seyrediyordu. “Bu Rus yoldaş cephede çok uzun kaldığı için oldukça sinirliydi. Irun’da savaştı. Biliyorsunuz hepiniz ne kadar kötüydü orası. Çok çok kötüydü. Sonra kuzeyde dövüştü. Düşman hatları gerisindeki bu iş için gruplar oluşturulduğundan beri de burada, Estremadura’da ve Andalucia’da çalıştı. Çok yorgundu bence, çok sinirliydi, çirkin şeyler düşünüyordu.”

“Kuşkusuz bir sürü kötü şey görmüştür” dedi Fernando.

“Dünya kadar” dedi Andrés. “Ama beni dinle *Inglés*. Bir insanın başına gelecekleri önceden görmesi gibi bir şey olabilir mi sence?”

“Hayır” dedi Robert Jordan. “Bu cehalet ve kör inançtan başka bir şey değil.”

“Devam et” dedi Pilar. “Profesörün görüşlerini dinleyelim bakalım.” Çok bilmiş geçinen bir çocukla konuşuyor gibiydi.

“Bence korku kötü hayaller yaratır” dedi Robert Jordan, “Kötü işaretler gören...”

“Bugünkü uçaklar gibi” dedi Primitivo.

“Tıpkı onların gelişi gibi” dedi Pablo yumuşak bir sesle. Robert Jordan masanın karşısında oturan adama doğru baktı; Pablo’nun kıskırtmak için değil, düşüncesini dile getirmek için böyle konuştuğunu anladı. Konuşmasını sürdürdü bunun üzerine: “Korku içinde kötü işaretler gören insan, kendisi için birtakım şeyler kurar, bu kurduklarının da ilahi bir güçten kaynaklandığını düşünür” diye de tamamladı sözlerini. “Bence hepsi bu. Fallara, falcılara, doğaüstü şeylere inanamam ben.”

“Ama bu garip isimli adam geleceğini apaçık gördü” dedi çingene. “Hem de önceden görmüş olduğu gibi oldu her şey.”

*) Çok tuhaf bir durum.

“Onu görmedi” dedi Robert Jordan. “Böyle bir olasılıktan korkuyordu, bu korku bir saplantı durumuna gelmişti. Bir şey görmüş olduğunu söyleyemez kimse.”

“Ben de mi?” diye sordu Pilar. Ateşten azıcık kül alıp, avucundan üfledi. “Ben de mi söyleyemem sana?”

“Hayır, tüm cadılar, çingeneler, hepsi birleşse, yine de söyleyemezsin.”

“Çünkü sen sağırınların şahısın da ondan” dedi Pilar. Kocaman yüzü mum ışığında iyice yayvan ve sert görünüyordu. “Salak olduğundan değil. Sağırsın sadece. Sağır olan müzik dinleyemez. Radyo da dinleyemez. Böylece onları hiç dinlemediği için de, böyle şeylerin var olmadığını söyleyebilir. *Qué va, Inglés*. O garip isimli adamın ölümünü yüzünde gördüm ben, kızgın bir demirle yazılmıştı yüzüne sanki.”

“Görmedin” diye ayak diredi Robert Jordan. “Korku gördün, bir de kuruntu. Korkusunun nedeni başından geçenlerdi. Kuruntusu da aklından çıkarıp atamadığı kötü olasılık yüzündendi.”

“*Qué va*” dedi Pilar. “Ölümü gördüm onda, apaçıktı, omuzlarının üzerinde oturmuş gibiydi sanki. Dahası ölüm kokuyordu.”

“Ölüm kokuyormuş” diye dalga geçti Robert Jordan. “Belki korku kokuyordu. Korkunun kokusu vardır.”

“*De la muerte*” dedi Pilar. “Dinle beni. Gelmiş geçmiş en büyük *peon de brega*’ olan Blanquet, Granero’nun emrinde çalışırken söylemişti. Manolo Granero’nun öldüğü gün, arenaya giderlerken kilisede durmuşlar; Manolo’ya öyle bir ölüm kokusu çökmüş ki, Blanquet’nin midesi bulanmaktan altüst olmuş, öyle anlatmıştı. Manolo yıkanırken de onun yanındaymış, arenaya gitmek için yola çıkmadan önce otelde giyinirken de. Birlikte sıkış sıkış bir otomobile binip arenaya doğru giderlerken o koku yokmuş. Kilisede Juan Luis de la Rosa’dan başkası da fark edememiş kokuyu. Dördü *paseo*” için sıraya dizildiklerinde, Marcial ile Chicuelo da almamışlar onu. Ama Blanquet anlattı bana, Juan Luis’in yüzünün kireç gibi olduğunu görünce, ‘Sen de mi?’ diye sormuş Juan Luis’e, ‘Soluğum tıkanacak kadar hem de, koku senin matadordan geliyor’ demiş ona Juan Luis.

*) Matador yardımcısı.

***) Paseo: Geçiş töreni.

'Pues nada' demiş Blanquet. 'Yapacak bir şey yok. Umalım yapılmıştır.' Juan Luis, 'Ya öbürleri?' diye sormuş Blanquet'e. 'Nada' demiş Blanquet. 'Hiç. Ama bu Talavera'daki José'den de kötü kokuyor.'

İşte o akşamüstü, Verague çiftliğinin *Pocapena* cinsi boğası Madrid'teki Plaza de Toros'ta ikinci *tendido*'nun önündeki çite dayanarak Manolo Granero'yu hurdahaş etti. Finito'yla birlikte oradaydım ben de, gözlerimle gördüm. Boğanın boynuzu kafatasını darmadağın etti. Boğanın Manolo'ya tosladığı *barrera*'nın altındaki *estribo*'nun dibine yapıştı adamcağızın kafası."

"Peki de sen hiç koku almadın mı?" diye sordu Fernando.

"Hayır" dedi Pilar. "Ben çok uzaktaydım. Üçüncü *tendido*'nun yedinci sırasındaydı yerim. Böylece yandan baktığımız için, her şeyi görebildim. Ama o gece, eskiden aynı biçimde ölen Joselito'nun emrinde olan Blanquet, Fornos'ta anlattı Finito'ya bunları. Finito, Juan de la Rosa'ya da sordu ama o bir şey söylemedi. Doğru olduğunu belirtti yalnızca başını sallayarak. Bu olduğunda oradaydım ben. İşte böyle *Inglés*, bazı şeylere karşı sağırsındır belki, tıpkı Chicuelo ve Marcial Lalanda gibi; onların *banderillero*'ları, pikadorları, Juan Luis ve Manolo Granero'nun tüm *gente*'lerinin o gün bu olayı işitmemeleri gibi... Ama Juan Luis ve Blanquet sağır değillerdi. Ben de böyle şeylere karşı sağır değilim."

"Peki de bu iş, koku almakla ilgili olduğu halde, niye sağırlık diyorsun?" diye sordu Fernando.

"*Leche!*" dedi Pilar. "Şu *Inglés*'in yerine profesör sen olmalıymışsın asıl. Ama sana başka şeyler de anlatabilirim *Inglés*, göremediğin ya da işitemediğin şeylerden kuşkulanmamalısın. Bir köpeğin işittiği şeyleri sen işitemeyebilirsin. Bir köpeğin aldığı kokuyu da almayabilirsin. Ama şimdiden insanların başına gelebilecek birkaç şeyi öğrendin deneyiminle."

Maria elini Robert Jordan'ın omzuna koydu ve durdu. Birden tüm bu saçmalığa boş verelim, diye düşündü Robert Jordan, boş verelim de elimizde kalan zamandan yararlanalım. Ama daha çok erken. Bu akşam böyle zaman öldürmek zorundayız. Bunu düşününce Pablo'ya dönüp, "Sen, sen bu büyüçülüğe inanıyor musun?" diye sordu.

*) Tendido: Tribün.

“Bilmem” dedi Pablo. “Ben daha çok senin görüşünden yanayım. Benim başıma hiç doğaüstü şeyler gelmedi. Ama korku, evet kesinlikle korku çöktü üzerime. Hem de çok. Ama Pilar’ın ele bakıp geleceği okuduğuna inanıyorum. Eğer yalan söylemiyorsa, belki böyle bir şeyin kokusunu aldığı doğrudur.”

“*Qué va*, yalan söyleyecekmişim” dedi Pilar. “Benim uydurduğum bir şey değil bu. Bu Blanquet çok ciddi bir adamdı, dahası pek de dindardı. Çingene falan da değildi, Valencia’lı bir kentsoyluydu. Sen gördün mü onu?”

“Evet” dedi Robert Jordan. “Birçok kez gördüm. Beyaz yüzlü, ufak tefek bir adamdı. Pelerini ondan daha iyi kullanan görmedim. Tavşan gibi ayağına hızlı biriydi.”

“Aynen öyle” dedi Pilar. “Kalbi rahatsız olduğu için yüzü beyazdı, çingeneler onun ölümü yanında taşıdığını söylüyorlardı. Ama bir masanın tozunu alır gibi, ölümü peleriniyle savuşturuverirdi. Çingene olmamasına karşın, yine de Talavera’da güreşirken Joselito’ya çöken ölüm kokusunu almıştı. Gerçi manzanilla kokusundan ölüm kokusunu nasıl ayırt etti, onu pek anlayamıyorum ya, olsun... Blanquet sonraları bundan çekinerek söz eder oldu; ama onunla konuşanlar, bunun bir düş ürünü olduğunu, o sıralarda Jose’nin koltuk altından yayılan terle, yaşamı kokladığını söylediler. Ama sonra, Juan Luis de la Rosa’nın da işin içine karıştığı Manolo Granero olayı geldi. Açıkçası, Juan Luis pek de onurlu biri değildir ama işinde çok duyarlıdır. Ayrıca yaman bir kadın avcısıydı. Ama Blanquet çok ağırbaşlı, sessiz, sakin biriydi. Doğru olmayan bir şeyi doğru gibiymişçesine anlatabilecek bir adam değildi o. Ben de sana, buraya gelen o arkadaşında ölümü kokladığımı söylüyorum.”

“Sana inanmıyorum” dedi Robert Jordan. “Ayrıca sen, Blanquet’nin bu kokuyu geçit töreninden hemen önce, daha boğa güreşi başlamadan aldığını söyledin. Oysa burada senin ve Kashkin’in katıldığı başarılı bir eylem oldu. Bu eylemde ölmedi o. Öyleyse nasıl alabildin bu kokuyu?”

“Onun bu işle ilgisi yok” diye açıklama yaptı Pilar. “Son mevsimde, Ignacio Sanchez Mejias öylesine buram buram ölüm kokuyordu ki, çoğu kimse kahvede onun yanına oturmak istemiyordu. Bunu tüm çingeneler biliyordu.”

“Ölümden sonra böyle şeyler uydurulur” diye iddia etti Robert Jordan. “Herkes, Sanchez Mejias’ın bir gün *cornada* tehlikesiyle karşılaşacağını biliyordu, çünkü uzun zamandır antrenman yapmıyordu, stili ağır ve tehlikeliydi, bacaklarının gücü, yeteneği yitip gitmişti, refleksleri de eskisi gibi değildi.”

“Elbette” dedi Pilar. “Bunların hepsi doğru. Ama tüm çingeneler onun ölüm koktuğunu da biliyordu. Villa Rosa’ya girdiğinde, Ricardo ve Felipe Gonzalez gibilerinin barın arka kapısından kaçtıklarını görebilirdin.”

“Belki de ona borçları vardı” dedi Robert Jordan.

“Olabilir” dedi Pilar. “Çok mümkün. Ama ölüm kokusunu da alıyorlardı ve hepsi de biliyordu bunu.”

Çingene Rafael, “Söylediği doğru, *Inglés*” dedi. “Hepimizin bildiği bir şeydi bu.”

“Hiçbirine inanmıyorum bunların” dedi Robert Jordan.

“Dinle, *Inglés*” diye söze başladı Anselmo. “Bu büyücülük işlerine ben de karşıyım. Ama bu Pilar, böyle şeyleri önceden görmekten yapmıştır.”

“Peki burası nasıl kokuyor?” diye sordu Fernando. “Nasıl bir kokusu var? Eğer bir koku varsa, belirgin bir şey olmalı bu.”

“Bilmek mi istiyorsun, Fernandito?” diyerek adama gülümsedi Pilar. “Sen o kokuyu alabileceğini mi düşünüyorsun?”

“Eğer gerçekten bir koku varsa, niye ben de başkaları gibi alamayayım ki onu?”

“Niye alamayasın ki?” diye alay etti adama Pilar. Kocaman ellerini dizlerinin üzerinde birleştirmişti. “Hiç gemiye bindin mi sen, Fernando?”

“Yok. Binmek de istemem zaten.”

“Öyleyse onu tanıyamazsın. Fırtına sırasında gemide lombarlar kapatıldığında duyulan bir kokuya benzer biraz. Ayaklarının altında bir o yana bir bu yana savrulan, mideni altüst edip, baygın düşmene neden olacak kadar sallanan bir gemide, sıkı sıkıya kapatılmış lombarın pirinç tutamağına burnunu dayarsan bu kokunun birazını duyabilirsin.”

“Demek bu kokuyu tanımam olanaksız, asla gemiye binemeyeceğime göre” dedi Fernando.

*) Cornada: Boynuzlama.

“Birçok kez bindim ben gemiye” dedi Pilar. “Hem Meksika’ya, hem de Venezuela’ya gitmek için...”

“Peki kokunun geri kalanı neye benziyor?” diye sordu Robert Jordan. Pilar şimdi yaptığı gezileri anımsayıp gururlanarak, alaylı alaylı baktı ona.

“Pekâlâ, *Inglés*. Öğren bakalım. İşte bu, öğren. Tamam. Gemideki kokudan sonra Madrid’teki tepeden aşağıya, Puente de Toledo’ya inmelişin sabahın erken saatinde, *matadero*’ya gitmelişin. Oraya Manzanares’ten gelen sis çöktüğünde, ıslak kaldırımında durmalı ve kesilen hayvanların kanını içmek için gün doğmadan önce gelen yaşlı kadını beklemelişin. Şalına bürünmüş, yüzü külrengi, gözleri çukura kaçmış bir kadındır bu. Çenesinde ve yanaklarında, kısacası balmumu gibi bembeyaz yüzünde fasulye tohumlarından fışkıran filizler gibi yaşlılık kılları bitmiş, böylesi yaşlı bir kadın *matadero*’dan karşıma çıktığında, kollarıyla onu sıkı sıkıya sar *Inglés*, kendine çek onu ve dudaklarından öp, işte o zaman kokunun öbür parçasını da öğrenirsin.”

“Kokunun bu parçası iştahımı kaçırdı” dedi çingene. “O filizler işin tadını kaçırdı.”

“Biraz daha dinlemek ister misin?” diye sordu Robert Jordan’a Pilar.

“Elbette” dedi Robert Jordan. “Öğrenmek için gerekiyorsa, öğrenelim.”

Çingene, “Yaşlı kadının yüzündeki filizler işi midemi bulandırdı” dedi. “Yaşlı kadınlar niye böyle oluyor, Pilar? Bizde olmuyor bu.”

“Olmaz ya” diye alay etti onunla Pilar. “Gençliğinde kocasının sevgi işareti olarak sürekli karnının şişkinliği dışında incecik olan biz yaşlı kadınların önünde her çingene hep...”

“Böyle konuşma” dedi Rafael. “Çok bayağı.”

“Ah incindin demek” dedi Pilar. “Bir çocuk doğurmamış ya da doğurmak üzere olmayan bir *gitana* gördün mü sen hiç?”

“Seni gördüm.”

“Beni bırak” dedi Pilar. “Dünyada incinmeyecek insan yoktur. Şunu demek istiyorum, yaşlılık, herkesi belli ölçülerde çirkinleştirir. Bunu ayrıntılarıyla anlatmaya gerek yok. Ama eğer *Inglés* tanımak

*) Matadero: Mezbaha.

için can attığı bu kokuyu öğrenecekse, sabahın köründe *matadero*'ya gitmeli."

"Gideceğim" dedi Robert Jordan. "Ama onlardan birini öpmeyen, yalnızca önümden geçerken duyacağım kokuyu. Ben de Rafael gibi filizlerden korkuyorum doğrusu."

"Öp birini" dedi Pilar. "Salt öğrenme aşkına öp birini, sonra da burun deliklerine sinmiş bu kokuyla, yürüyerek kente dön; içine kurumuş çiçekler atılmış bir çöp kovası gördüğünde de hemen burnunu, kovanın içine daldır, kokuyu içine iyice çek, öyle ki burun deliklerine sinen önceki kokuyla birbirine karışsınlar."

"Tamam yaptım dediğini" dedi Robert Jordan. "Ne çiçekleriydi bunlar?"

"Krizantem."

"Devam et" dedi Robert Jordan. "Kokladım onları."

"Sonra" diye devam etti Pilar, "yağmurlu ya da hiç değilse sisli bir güz günü, ya da kış başı olması çok önemli; kentte yürümeye devam etmelisin. Calle de Salud'da aşağıya doğru inmелisin, *casas de puta*"lardan dışarı süpürülen pislikleri, kanalizasyona boşaltılan pislik dolu kovaları da koklayacaksın; bu yitip giden aşk emeklerinin kokusu, sabunlu suyla ve sigara izmaritiyle karışıp burun deliklerine hafif hafif ulaşırken sen geceleri artık evlerde çalışmayan kızların parkın demir kapılarına, demir parmaklıklarına dayanarak kaldırımlarda iş gördükleri Jardin Botánico'ya gitmelisin. Demir parmaklıkların dibindeki ağaçların gölgesinde getirirler erkeklerin isteklerini yerine; dünyaya gelmemize yol açan o büyük oyunu on santimden bir pesetaya oynarlar orada, yine orada henüz sökülüp yeniden dikilmemiş olduğu için kaldırımdan çok daha yumuşak olan bir kurumuş çiçek yatağının üzerinde ıslak toprak, ölmüş çiçek ve o gecenin işlelerinden artakalan kokuyla terk edilmiş bir çuval bulursun. Hepsinin özü bu çuvalın içindedir, gerek ölü toprak gerekse ölü çiçek sapları ve onların çürümüş tomurcukları, insanın hem ölümü, hem de doğumu olan koku... Bu torbayı başına sarıp böylelikle soluk almaya çalış."

"Hayır."

"Evet" dedi Pilar. "Bu torbayı başına dolayacaksın ve soluk almaya çalışacaksın, önceki kokulardan hiçbirini yitirmemişsen, derinden derine soluk aldığında o bildiğimiz ölüm kokusunu duyacaksın."

*) Casas de puta: Genelev.

“Pekâlâ” dedi Robert Jordan. “Demek Kashkin buradayken böyle koktu diyorsun?”

“Evet.”

“Eh” dedi ciddi bir ifadeyle Robert Jordan. “Eğer bu doğruysa onu vurmakla iyi etmişim.”

“Olé” dedi çingene. Ötekiler kahkahayı bastılar.

“Çok güzel” diye onayladı Primitivo. “İşte bu söz Pilar’ın ağzını bir süre kapatır.”

“Ama Pilar” dedi Fernando. “Don Roberto gibi okumuş birinin böyle kötü şeyler yapmasını bekleyemezsin herhalde.”

“Bekleyemem” diye onayladı Pilar.

“Gerçekten bu aşağılayıcı şeyleri yapmasını ummazsın ondan değil mi?”

“Tamam, ummam” dedi Pilar. “Haydi yat sen, olur mu?”

“Ama, Pilar...” diye devam etti Fernando.

“Kapa çenenin ha?” dedi adama Pilar apansız, hırçın bir sesle. “Kendini gülünç duruma düşürme, ben ne konuştuğunu bilmeyen insanlarla konuşarak kendimi gülünç duruma düşürmeyeceğim.”

“Anlamadığımı itiraf ederim” diye başladı söze Fernando.

“Ne itiraf et, ne de anlamaya çalış” dedi Pilar. “Dışarıda hâlâ kar yağıyor.”

Robert Jordan mağaranın ağzına gitti, battaniyeyi kaldırıp dışarı baktı. Dışarıda açık ve soğuk bir hava vardı, kar da yağmıyordu. Bem-beyaz olmuş ağaç gövdelerine baktı, sonra ağaçların arasından şimdi pırıl pırıl olan gökyüzüne. Ciğerlerine soluk aldıkça keskin ve soğuk hava doluyordu.

Eğer bu gece at çalmışsa El Sordo geride çok iz bırakacak, diye düşündü.

Battaniyeyi bırakıp dumanlı mağaranın içine girdi. “Hava açılmış” dedi. “Fırtına dinmiş.”

Şimdi, uzanmış, kızın kendisine gelmesini bekliyordu. Rüzgâr kesilmişti, gecenin içinde kıpırtısızdı çamlar. Çam gövdeleri her yanı kaplayan karın içinden fışkırıyordu. Robert Jordan altında yatağının yumuşaklığını duyumsayarak uyku tulumunun içinde uzanmıştı. Bacaklarını uzatıp uyku tulumunun ılıklığına yaslanmıştı; keskin, soğuk hava başını çevreliyor, soluk aldıkça da burun deliklerini dolduruyordu. Yan yatıyordu; başının altında ayakkabılarının çevresine doladığı kaputuyla, pantolondan oluşmuş yastık gibi bir tümsek vardı; böğrüne de soyunurken kılıfından çıkarıp sağ bileğine kordonuyla bağladığı kocaman otomatik tabancasının soğuk metali yaslanıyordu. Tabancayı öteye doğru itti; gözlerini, karın ötesinde mağaranın girişi olan kayalardaki kara oyuğa dikmişken uyku tulumunun iyice içine gömüldü. Gökyüzü dupduruydu; kardan yansıyan ışık ağaçların gövdesini, mağaranın bulunduğu kaya yığıntısını görmesine yardım ediyordu.

Akşamın erken saatlerinde baltayı alıp mağaradan çıkmıştı Robert Jordan. Taze karda yürüyüp ormandaki açık alanın sonuna değin gidip küçük bir ladin ağacı kesmişti. Karanlıkta ağacı sürükleye sürükleye kayalık duvarın kuytusuna getirmişti. Orada kayaya yasladığı ağacın gövdesini bir eliyle sıkı sıkı tutup, başına yakın bir yerinden kavradığı baltayla tüm dallarını budayarak bir yığın yapmıştı dallardan. Sonra dal yığınını bırakıp çıplak ağaç gövdesini kara yatırmış, mağaraya girip duvara yaslanmış bir tahta parçasını almıştı. Bu tahta parçasıyla kaya boyunca yerdeki karları küremiş, sonra da budadığı dalları toplayıp üzerlerindeki karları silkeleyerek bir yatak yapana değin onları üst üste telekler gibi sıraya dizmişti. Dallarını tutsun diye ağacın gövdesini boylu boyunca yatağın ayakucuna koymuştu,

tahta parçasından yarıp sivrilttiği tahta parçalarıyla yere sıkı sıkıya çakmıştı bunları.

Sonra tahta parçasını ve baltayı mağaraya götürmüş, battaniyenin altından eğilerek mağaraya girmiş, bunları duvara dayamıştı.

“Ne yapıyorsun dışarıda?” diye sormuştu Pilar.

“Yatak yapıyorum.”

“Yeni rafımdan yatağına parça keseyim deme sakın.”

“Özür dilerim.”

“Önemi yok” dedi kadın. “Hızarda daha tonla tahta parçası var. Ne biçim bir yatakmış o yaptığın?”

“Benim memleketimdekiler gibi.”

“Öyleyse içinde iyi uykular dilerim sana” demişti kadın. Robert Jordan da çantalardan birini açmış, uyku tulumunu çıkarıp onun içinde sarılı duran şeyleri yeniden yerine yerleştirerek; uyku tulumunu battaniyenin altından eğilip geçerek dışarıya çıkarmış, kapalı ucu yatağın ayakucuna yanlamasına dayadığı ağaç kütüğüne gelecek şekilde dalların üzerine sermişti. Uyku tulumunun, açıkta kalan baş tarafını, uçurumun kayadan duvarı koruyordu. Sonra çantalarını almak için yeniden mağaraya girmiş ama Pilar, “Dün geceki gibi benimle birlikte kalabilir onlar” demişti.

“Nöbetçi çıkarmayacak mısınız?” diye sordu Robert Jordan. “Pırıl pırıl bir gece var dışarıda, fırtına bitti.”

“Fernando gidiyor” dedi Pilar.

Maria mağaranın geri yanındaydı, Robert Jordan göremiyordu onu.

“Herkes iyi geceler” demişti. “Ben uyumaya gidiyorum.”

Tahta masalarla, post kaplı tabureleri geriye çekip, battaniye ve yataklarını ocağın önüne serip uyumak için yer açmaya çalışanlardan Primitivo ile Andrés başlarını kaldırıp bakmışlar, “*Buenas noches*” demişlerdi.

Anselmo bir köşeye çekilmiş, uykuya dalmıştı bile. Battaniyesi ve pelerininin içinde tostoparлак büzülmüşü, burnu bile görünmüyordu. Pablo sandalyede uyuyordu.

Pilar, “Yatağın için bir koyun postu ister misin?” diye sordu Robert Jordan’a hafif bir sesle.

“Yok” dedi Robert Jordan. “Sağ olasın. Gerekmez.”

“İyi uykular” dedi kadın. “Mallarından ben sorumluyum.”

Fernando da onunla birlikte dışarı çıkmış, Robert Jordan uyku tulumunu yayarken orada bir an duraklamıştı. "Dışarıda uyumak gibi garip bir düşüncen var, Don Roberto" demişti orada karanlıkta battaniyeden yapılmış pelerinine bürünmüş dururken. Karabinası omzundan sallanıyordu.

"Alıştım bir kere. İyi geceler."

"Eh, madem alıştın."

"Ne zaman bırakacaksın nöbeti?"

"Dörtte."

"Çok soğuk olacak."

"Alıştım" dedi Fernando,

Nazik bir sesle, "Eh, değil mi ki alıştın..." dedi.

"Evet" diye onayladı Fernando. "Şimdi görevimin başına gitmeliyim. İyi geceler Don Roberto."

"İyi geceler Fernando."

Sonra çıkardığı şeylerden bir yastık yapmış, uyku tulumunun içine girip uzanmış, beklemeye koyulmuştu. Uyku tulumunun incecik, tüy gibi yumuşacık sıcaklığının altında dalların yaylanışını duyumsuyordu. Karın ötesinde mağaranın ağzını seyrediyordu. Yüreği çarparak beklemeye koyuldu.

Gece pırıl pırıldı, Robert Jordan'ın kafası da hava gibi duru ve soğuktu. Alandaki çam dallarının kokusunu alıyordu, ezilmiş iğnelerin çam kokusunu, kesilmiş dalların reçineli öz suyunun daha keskin kokusunu duyuyordu. Pilar, diye düşündü. Pilar ve ölümün kokusu. Benim sevdiğim koku bu. Bu ve yeni kesilmiş yonca kokusu. Sürüyü güderkenki ezilmiş ot, odun dumanı ve Missoula'da güzün sokaklarda yakılan öbek öbek yaprakların kokusu. Hangisini koklamayı yeğlersin? Kızılderililerin sepetlerinde kullandıkları tatlı otları mı? Tütsülenmiş deriyi mi? Baharda yağmur sonrasında toprak kokusunu mu? Galiçya'da bir burundaki katırtırnakları arasında yürürken duyduğun deniz kokusu mu? Ya da karanlıkta Küba'ya doğru yaklaştığında karadan esen rüzgârın kokusunu mu? Kaktüs çiçeklerinin, mimozanın ve deniz bitkilerinin kokusuydu bu. Ya da sabah miden kazınırken kızarmış domuz kokusunu mu yeğledin? Ya da sabahları kahve kokusunu mu? Ya da dişlediğin bir Jonathan elmasının kokusunu mu? Ya da sıkılmış elma suyunun, fırından yeni çıkmış taze ekmeğin ko-

kusunu mu? Acıktın herhalde, diye düşündü; yan döndü, yıldızların kardan yansıyan ışığında mağaranın girişini gözlemeye koyuldu.

Battaniyenin altından biri çıktı, mağaranın girişini oluşturan kayadaki yangın yanında dikilen her kimse görebiliyordu onu Robert Jordan. Sonra karın üzerinde bir hışırtı duydu, orada dikilen her kimse eğilip yeniden mağaraya girdi.

Sanırım herkes uyuyana değin gelmeyecek Maria, diye düşündü. Boşuna zaman yitimi. Gecenin yarısı gitti. Ah, Maria. Hadi, hemen gel Maria, çok az zaman kaldı çünkü. Bir daldan yere dökülen karın yumuşak sesini duydu. Hafif rüzgâr çıkmıştı. Yüzünde duyumsadı rüzgârı. Birden kızın gelmeyeceğini düşünüp paniğe kapıldı. Esen rüzgâr sabahın iyice yaklaşmış olduğunu anımsatmıştı ona. Çamların tepesinde esen rüzgârın sesini işittiğinde dallardan yere daha çok kar döküldü.

Gel artık, Maria. Ne olur hemen gel yanıma, diye düşündü. Ah, hemen gel yanıma. Bekleme. Artık onların uyumasını beklemenin hiç önemi yok... Sonra mağaranın ağzını örten battaniyenin altından kızın çıkışını gördü. Bir an için kapının ağzında durdu kız, onun Maria olduğunu biliyordu Robert Jordan ama ne yaptığını göremiyordu. Hafif bir ıslık çaldı, kayanın gölgesindeki karanlıkta, mağaranın ağzında bir şeyler yaparak kıpırdamaksızın duruyordu kız. Sonra ellerinde bir şeyler taşıyarak koşup yanına geldi. Kızın uzun bacaklarıyla karda koşuşunu gördü Robert Jordan. Sonra Maria uyku tulumunun yanında diz çöktü, başını sıkı sıkıya Robert Jordan'a yasladı, ayaklarından karları silkeledi. Adamı öpüp ona elindekileri verdi.

“Bunları yastığının yanına koy” dedi kız. “Zaman kazanmak için orada çıkardım bunları.”

“Karda çıplak ayak mı geldin?”

“Evet” dedi kız. “Üzerimde de yalnız gelinlik gömleğim var.”

Kızı kendine çekip sıkı sıkıya sardı kollarıyla Robert Jordan. Maria başını adamın çenesine sürttü.

“Ayaklarıma dokunma sakın” dedi kız. “Çok soğuklar Roberto.”

“Buraya koy onları, ısıt.”

“Olmaz” dedi kız. “Hemen ısınırlar. Ama şimdi çarçabuk beni sevdiğini söyle.”

“Seni seviyorum.”

“İyi. İyi. İyi.”

“Seni seviyorum, küçük tavşan.”

“Gelinlik gömleğimi seviyor musun?”

“Her zamanki gömleğin işte.”

“Evet. Dün akşamki. Benim gelinlik gömleğim o.”

“Ayaklarını buraya koy.”

“Olmaz, ayıp bu. Kendi kendine ısınır ayaklarım. Bana sıcak geliyor zaten. Kara bastığım için soğuk geliyor sana. Haydi, yeniden söyle.”

“Seni seviyorum, küçük tavşanım.”

“Ben de seni seviyorum ve senin karınım.”

“İçerdekiler uyuyor muydu?”

“Hayır” dedi kız. “Ama daha fazla dayanamadım. Zaten ne önemi var ki?”

“Hiç” dedi Robert Jordan. Kızın inceliğini, uzunluğunu, ılık güzelliğini duyumsadı. “Hiçbir şeyin önemi yok.”

“Elini başımın üzerine koy” dedi kız, “bakayım seni öpebilecek miyim?”

Öptükten sonra, “Nasıldı?” diye sordu kız.

“İyiymiş” dedi adam. “Gelinlik gömleğini çıkar.”

“Sence çıkarmam gerekiyor mu?”

“Evet, eğer üşümezsen.”

“*Qué va*, ne üşümesi! Cayır cayır yanıyorum.”

“Ben de öyle. Ama sonra üşümez misin?”

“Hayır. Sonra ormandaki tek bir hayvan gibi olacağız, öylesine yakınlaşacağız ki, kimse hangimizin hangimiz olduğunu bilemeyecek. Kalbimi kalbine yakın hissediyor musun?”

“Evet, hiç fark yok.”

“Hisset şimdi. Ben benim, sen bensin, birimiz her şeyiyle öbürümüzüz. Ve seni seviyorum ben, ah, çok seviyorum seni. Gerçekten bir değil miyiz? Bunu hissediyor musun?”

“Evet” dedi adam. “Doğru bu.”

“Hisset şimdi. Benimkinden başka bir yüreğin yok.”

“Ne de başka bacaklar, ayaklar, gövde...”

“Ama farklıyız biz” dedi kız. “İkimizin de tıpatıp aynı olmasını isterdim.”

“Gerçekten mi istiyorsun?”

“Evet, gerçekten istiyorum. İstiyorum. Bunu sana söylemeliydim.”

“Doğru mu söylüyorsun?”

“Belki de söylemiyorum” dedi kız, dudaklarını adamın omzuna yaslamış hafif hafif konuşarak. “Ama söylemek istedim. Madem ki farklıyız, o halde senin Roberto, benim de Maria olmamızdan memnunum. Ama değişmek istersen eğer, ben de değişmekten memnun olacağım. Sen olacağım ben, çünkü seni çok seviyorum.”

“Ben değişmek istemem. Tek olmak daha iyi, herkes neyse o olmalı.”

“Ama şimdi tek olacağız ve ayrı biri olmayacak asla.” Sonra kız, “Sen olmadığında da ben sen olacağım. Ah, seni çok seviyorum, sana iyi bakmalıyım.”

“Maria.”

“Evet.”

“Maria.”

“Evet.”

“Maria.”

“Ah, evet. Ne olur.”

“Üşümüyor musun?”

“Ah, hayır. Uyku tulumunu omuzlarına çek.”

“Maria.”

“Dilim tutuldu konuşamıyorum.”

“Ah, Maria, Maria, Maria.”

Sonra, dışarıdaki soğuşun altında, uyku tulumunun boylu boyunca sıcaklığı içinde, Maria başı adamın yanağına dokunarak, ona sımsıkı yaslanmış durumda sessiz ve mutlu yatarken, yumuşak bir sesle, “Ya sen?” dedi.

“*Como tu*” dedi Robert Jordan.

“Evet” dedi kız. “Ama akşamüstü olduğu gibi olmadı.”

“Olmadı.”

“Ama bunu daha çok sevdim. İnsanın ölmesi gerekmez.”

“*Ojala no*” dedi Robert Jordan. “Umarım gerekmez.”

“Öyle demek istememiştim.”

“Biliyorum. Ne demek istediğini biliyorum. Aynı şeyi söylemek istiyoruz.”

“Peki, öyleyse benim demek istediğim şey yerine, niye böyle söyledin?”

*) *Como tu*: Senin gibi.

“Erkekler farklı olurlar.”

“Öyleyse farklı olduğumuza memnunum.”

“Ben de öyle” dedi Robert Jordan. “Ama ölüm konusunda da söylemek istediğini anladım. Yalnızca erkek olarak, alışkanlıktan böyle konuştum. Senin hissettiklerini hissediyorum ben de.”

“Sen neysen ve nasıl konuşursan öyle kabul edeceğim seni.”

“Ve seni seviyorum, adını seviyorum, Maria.”

“Sıradan bir ad.”

“Yok” dedi adam. “Sıradan değil.”

“Şimdi uyuyalım mı artık?” dedi kız. “Kolayca uyuyabilirim.”

“Uyuyalım” dedi adam. Gövdesine yaslanan, kendisini rahatlatan, yalnızlığını alıp götürən, bu kalçaların, omuzların, ayakların hafifçe, büyüleyici dokunuşuyla ölüme karşı kendisiyle bağlaşıklık kuran uzun hafif, ılık bedeni duyumsuyordu.

“İyi uykular, küçük uzun tavşanım” dedi.

“Uyudum bile” dedi kız.

“Ben de uyuyorum” dedi Robert Jordan. “İyi uykular sevgilim.”
Sonra uykuya daldı, mutluydu uykusunda.

Ama geceleyin uyandı birden, sanki kız tüm yaşamıymış ve onu kendisinden almışlar gibi Maria’ya sarıldı sıkı sıkıya. Tüm yaşamı olduğunu duyumsayarak sarıldı kıza, gerçektir bu. Ama öylesine derin bir uykuya dalmıştı ki Maria, uyanmadı. Bunun üzerine Robert Jordan yan döndü, uyku tulumunu kızın başının üzerine çekip, tulumun altında kızın boynunu öptü bir kez, sonra tabanca kordonunu yukarı çekip, tabancayı kolaylıkla uzanabileceği biçimde yanına koydu, sonra orada gecenin içinde öylece uzanıp düşünmeye başladı.

Gündoğumuyla birlikte ılık ılık esen bir rüzgâr çıktı. Robert Jordan ağaçlarda eriyen karın patır patır yere dökülürken çıkardığı sesi duyabiliyordu. Bir bahar sonu sabahı gibiydi. İçine çektiği ilk soluktan bunun dağlardan kopan bir garip fırtına olduğunu, öğleyle birlikte geçip gideceğini anlamıştı. Sonra yaklaşan bir at sesi duydu; binicisi atı tırısı kaldırdığında ıslak karla dolan toynaklarından boğuk sesler çıkıyordu. Kulağına gevşek gevşek sallanan bir karabina kılıfının ve kösele gıcirtısının sesi geldi.

“Maria” diyerek kızı uyandırmak için omuzlarından sarstı. “Uyku tulumunun altından çıkma.” Sonra bir eliyle gömleğinin düğmelerini ilikledi, öbür eline de tabancasını aldı, emniyet mandalını başparmağıyla gevşetti. Kızın kırpık saçlı başının bir anda tulumun altında gözden kaybolduğunu gördü, sonra da ağaçların arasından gelen atlıyı fark etti. Hemen uyku tulumunun içine çömelerek, kendisine doğru gelen adama tabancasını iki eliyle birden tutarak nişan aldı. Bu adamı daha önce hiç görmemişti.

Atlı, şimdi hemen hemen tam karşısındaydı. Kır renkli, iğdiş edilmiş kocaman bir atın sırtındaydı, haki bir bere vardı başında. Omuzlarına *poncho*'ya benzer battaniyeden yapılmış bir pelerin atmıştı, kalın siyah çizmeliydi. Eyerinin sağ yanındaki tüfek kılıfından kısa bir otomatik tüfeğin uzun dikdörtgen şarjörüyle kundağı görünüyordu. Genç, sert bir yüzü vardı ve tam o sırada da Robert Jordan'ı gördü.

Elini aşağıya indirip tüfek kılıfına doğru uzattı, hızla eğilip dönerek tüfek kılıfına saldırdığında da, haki battaniye pelerinin sol göğsünde kırmızı resmi işareti gördü Robert Jordan.

Göğsünün tam ortasına, resmi işaretin biraz altına nişan alan Robert Jordan tabancasını ateşledi.

Karlı tepelerde gümbürdedi tabancanın sesi.

At mahmuz yemişçesine ileri atıldı, hâlâ tüfeğin kılıfına asılan genç adamsa atın üzerinden yere doğru kaydı, sağ ayağı üzengiye takılmıştı. At adamı sürükleyerek ağaçlar arasında dörtnala kalktı, adam yüzüstü yere vura vura sürükleniyordu. Robert Jordan tabancasını şimdi tek eliyle tutarak ayağa kalktı.

Kocaman kır at çam ağaçlarının arasında dörtnala koşturuyordu. Adamın sürüklendiği karda geniş bir iz açılmıştı, bir yanında kırmızı bir leke vardı bu izin. Mağaranın ağzından dışarıya insanlar üşüştü. Robert Jordan yere uzanıp pantolonunu açıp giymeye başladı.

Maria'ya, "Sen de giyin" dedi.

Tepesinde, çok yükseklerde bir uçağın gürültüsünü duydu. Ağaçların arasından atın durduğu yeri gördü. At sürücüsü hâlâ üzengiye takılmış olarak yüzüstü sallanıp duruyordu.

Kendisine doğru koşturan Primitivo'ya, "Git yakala şu atı" diye seslendi. Sonra, "Tepedeki nöbetçi kimdi?" diye sordu.

Mağaradan, "Rafael" diye karşılık verdi Pilar. Orada durmuştu, saçları iki örgü halinde arkasına sarkıyordu.

"Atlı çıkarmışlar" dedi Robert Jordan. "O Tanrı'nın cezası tüfeğinizi oraya götürün."

Pilar'ın mağaraya dönüp, "Agustin" diye seslendiğini duydu Robert Jordan.

Sonra Pilar mağaraya girdi; az sonra biri elinde makineli tüfek, omzunda da tüfeğin ayakları sallanarak, öbürü de bir torba dolusu şarjörle dışarıya iki adam fırladı mağaradan.

Robert Jordan, "Sen de onlarla git" dedi Anselmo'ya. "Tüfeğin yanına uzanıp bacaklarını tutarsın."

Üç adam bir koşu ağaçların arasındaki keçiyolunda kayboldular.

Güneş daha dağların tepesinde yükselmemişti. Robert Jordan ayakta dimdik durmuş pantolonunun düğmelerini ilikliyor, kemerini sıkıştırıyordu. Kocaman tabanca bileğindeki kordondan sarkıyordu. Tabancayı kemerindeki kılıfa yerleştirip, bileğindeki ilmiği gevşetip çıkardı, kordonu başından geçirdi.

Bir gün birisi seni bununla boğacak, diye düşündü. Eh, bu böyle bitmişti. Tabancayı kılıfından çıkardı, şarjörü çekip tabanca kılıfına boylu boyunca dizilmiş kurşunlardan birini yerleştirdi ve şarjörü tabancanın kabzasındaki yerine itti.

Atın dizginlerini tutup sürücünün ayağını üzengiden kurtaran Primitivo'nun olduğu yere baktı ağaçların arasından. Ceset yüzüstü karların üzerine yığılmıştı. Primitivo'nun cesedin ceplerini araştırmasını izledi Robert Jordan.

“Gel buraya” diye seslendi. “Atı getir.”

Robert Jordan altı iple örülü ayakkabılarını giymek için diz çöktüğünde Maria'nın dizlerine yaslandığını duyumsayabiliyordu. Kız uyku tulumunun içinde giyiniyordu. Şimdi onun kendi yaşamında, hiç yeri yoktu.

Atlı adam herhalde böyle bir şeyi beklemiyordu, diye düşündü Robert Jordan. At izlerini kollamıyordu, yeterince uyanık bile davranmıyordu, tetikte olmayı bir yana bırak. Bu tepelere dağılmış kolculardan biri olmalıydı. Ama devriyedekiler onun yokluğunu ayırımıdadıklarında buraya uzanan izlerini takip edeceklerdi. Tabii daha önce kar erimezse, diye düşündü. Devriye koluna bir şey olmadıkça.

Pablo'ya, “Sen aşağıya insan iyi olur” dedi.

Şimdi hepsi mağaradan dışarıya uğramıştı, bellerinde elbombaları, karabinalarıyla ayakta dikilmiş duruyorlardı. Pilar, Robert Jordan'a elbombası dolu bir meşin çanta uzattı. Robert Jordan üç tane elbombası alıp cebine attı. Eğilerek mağaraya girdi, çantalarını bulup içinde hafif makineli tüfek olanı açtı, namluyu, kundağı çıkardı, kapağı açıp şarjörü yerleştirdi tüfeğe, üçünü de cebine koydu. Çantayı kapatıp kapıya doğru yürüdü. İki cebim de teçhizat dolu, diye düşündü. Umarım dikişler sağlamdır. Mağaradan çıkıp Pablo'ya, “Ben yukarı gidiyorum. Agustín bu tüfeği kullanabilir mi?” dedi.

“Evet” dedi Pablo. Atı getiren Primitivo'yu gözlüyordu.

“*Mira qué caballo*” dedi. “Ne at ama.”

Kocaman kır at terliyor, azıcık da titriyordu. Robert Jordan hayvanın sağrısını okşadı.

“Onu öbürlerinin yanına koyacağım” dedi Pablo.

“Olmaz” dedi Robert Jordan. “At buraya gelirken iz bıraktı. Onları yok etmeli.”

“Doğru” diye onayladı Pablo. “Ben ona binip buradan uzaklaşacağım ve gidip onu saklayacağım, sonra da kar eriyince geri getireceğim. Bugün kafan tıkr tıkr işliyor, *Inglés*.”

“Aşağıya birini gönder” dedi Robert Jordan. “Bizim yukarıya çıkmamız gerekiyor.”

“Gereği yok” dedi Pablo. “Atlılar bu yana gelemez. Ama biz oradan ve başka iki yerden daha çıkabiliriz. Eğer gelecek uçaklar varsa iz bırakmak doğru olmaz. Şarap *bota*’sını ver bana Pilar.”

“Defolup sarhoş olmak için değil mi?” dedi Pilar. “Onun yerine bunları al, işte.” Pablo uzanıp elbombalarından ikisini cebine koydu.

“*Qué va*, sarhoş olmakmış” dedi Pablo. “Durum çok ciddi. Ama ver şu *bota*’yı. Bu işi yalnız su içerek yapmaktan hoşlanmam.”

Kollarını yukarıya uzattı, dizginleri yakaladı ve eyerin üzerine atladı. Sırıtarak sinirli atı okşadı. Robert Jordan onun bacaklarını atın karnında sevgiyle dolaştırdığını gördü.

“*Qué caballo más bonito*” dedi ve koca kıratı yeniden okşadı. “*Qué caballo más heimoso*. Haydi gel. Buradan ne denli hızla uzaklaşırsak onca iyi olur.”

Aşağıya doğru uzanıp tüfek kılıfından 9 mm’lik tabanca mermileri için yapılmış, gerçek bir hafif makineli olan soğutmalı otomatik tüfeği çekti. Ona iyice baktı. “Bak nasıl silahlanmış herifler” dedi. “Bak da modern süvari nasıl olurmuş gör.”

“Modern süvari orada yüzüstü yatıyor” dedi Robert Jordan. “*Vamonos*.”

“Sen de Andrés, atları eyerleyip hazır tut. Eğer silah sesleri duyarsan onları geçidin gerisindeki ağaçlığa getir. Sen silahınla birlikte bizim yanımıza gelir kadınları da atların başında bırakırsın. Fernando sen benim çantaların getirilişine göz kulak oluver. Her şeyden önce çantalarımın çok dikkatli taşınması gerek. Sen de benim çantalarımı kolla” dedi Pilar’a. “Sen atlarla birlikte onların getirilmelerinden sorumlusun. *Vamonos*” dedi. “Gidelim.”

“Maria’yla birlikte buradan ayrılmak için gerekli hazırlıkları yapacağız” dedi Pilar. Sonra Robert Jordan’a kır atın üzerinde, koca kılıklı bir sığırtmaç gibi kurulmuş olan Pablo’yu gösterdi: “Hele şuna bak bir!” Pablo otomatik tüfeğin şarjörünü yerine yerleştirirken atın burun delikleri genişleyip duruyordu. “Bak da bir atın onu ne hale getirdiğini gör.”

“Demek iki atım olmalıymış benim” dedi Robert Jordan şevkle.

“Senin atın tehlike.”

“Öyleyse bana bir katır ver” diyerek sıırttı Robert Jordan.

*) *Vamonos*: Gidelim.

Pilar'a, "Şunu soyun" diyerek başını karda yüzüstü yatan adama doğru salladı. "Neyi var neyi yoksa getirin, tüm mektupları, kâğıtları. Onları çantamın dış cebine koyun. Her şeyi, anlaşıldı mı?"

"Evet."

"*Vamonos*" dedi Robert Jordan.

Pablo atın üzerinde önde gidiyordu, iki adam da onun ardından karda iz bırakmamak için tek sıra olarak yürüyordu. Robert Jordan hafif makineli tüfeği namlusu yere dönük olarak öndeki tutamağın-
dan tutarak taşıyordu. Keşke şu tüfekle aynı mermileri alabilsey-
di bu, diye düşündü. Ama olamazdı bu. Bir Alman tüfeği idi. Koca
Kashkin'in tüfeği gibi...

Şimdi güneş dağların üzerinden görünmüştü. Ilık bir yel esiyor,
kar eriyordu. Güzel bir ilkbahar sonu sabahıydı.

Robert Jordan geriye doğru bakınca, Maria'nın Pilar'ın yanında ayakta durduğunu gördü. Sonra kız keçiyolundan koşturarak geldi. Onunla konuşmak için Robert Jordan Primitivo'nun gerisinde kaldı.

"Senle" dedi kız. "Senle gelebilir miyim?"

"Hayır. Pilar'a yardım et sen."

Kız Robert Jordan'ın ardından yürüyordu, elini adamın koluna koydu.

"Geliyorum."

"Olmaz."

Kız adamın arkasında iyice yakından yürümeyi sürdürdü.

"Anselmo'ya söylediğin biçimde tüfeğin bacaklarından tutabili-
rim ama."

"Bacak falan tutacak değilsin. Ne tüfeklerin, ne de başka bir şe-
yin."

Robert Jordan'ın yanına geçen kız öne doğru uzanıp elini ada-
mın cebine koydu.

"Olmaz" dedi Robert Jordan. "Ama gelinlik gömleğine göz kulak ol."

"Öp beni" dedi kız, "gidiyorsan eğer."

"Hiç utanma kalmamış sende" dedi Robert Jordan.

"Evet" dedi kız. "Hem de tümünden."

"Şimdi hemen geri dön. Yapacak bir sürü iş var. Bu at izlerinin
ardına düşecek olurlarsa burada dövüşmemiz gerekebilir."

"Sen" dedi kız. "Adamın göğsünde ne vardı gördün mü?"

“Evet. Ne olmuş?”

“Kutsal Kalp işaretiydi o.”

“Evet. Tüm Navarre’liler bunu taşır.

“Sen de ona ateş ettin değil mi?”

“Hayır. Onun altına. Şimdi geri dön.”

“Sen” dedi kız. “Her şeyi gördüm ben.”

“Bir şey görmedin. Bir adam. Attan düşen bir adam. *Vete*. Dön geri!”

“Beni sevdiğini söyle.”

“Olmaz. Şimdi olmaz.”

“Şimdi beni sevmiyor musun?”

“*Déjamos*. Dön geri. İnsan aynı anda hem bu işi yapıp hem de sevişemez.”

“Ben gelip tüfeğin bacaklarını tutmak, tüfek ateş ederken de seni sevmek istiyorum.”

“Delisin sen. Şimdi dön geri.”

“Deli değilim ben” dedi kız. “Seni seviyorum.”

“Öyleyse geri dön.”

“Tamam. Gidiyorum. Sen beni sevmesen de ben seni ikimize yetecek kadar seviyorum.”

Robert Jordan kıza baktı, düşünürken gülümsedi.

“Silah seslerini duyduğunda” dedi, “atlarla birlikte gel. Pilar’a çantalarımı taşıması için yardımcı ol. Bakarsın bir şey olmaz. Umarım olmaz.”

“Gidiyorum” dedi kız. “Pablo’nun bindiği ata bak.”

Kocaman kır at keçiyolunda önden gidiyordu.

“Tamam, ama git artık.”

“Gidiyorum.”

Yumruğu adamın cebinde kenetlenip Robert Jordan’ın baldırlarına vurdu. Robert Jordan kıza baktığında, gözlerinde biriken yaşları gördü. Kız yumruğunu adamın cebinden çıkarıp iki koluyla boynuna sıkı sıkıya sarılarak onu öptü.

“Gidiyorum” dedi. “*Me voy*. Gidiyorum.”

Robert Jordan geriye dönüp baktı. Kızın orada, esmer yüzünde, kırpık, altın sarısı saçlarında sabah güneşinin parıldayarak durduğunu gördü. Kız yumruğunu adama doğru kaldırdı, sonra başı öne eğik, dönüp yoldan geriye doğru yürümeye başladı.

Primitivo dönüp kızın ardından baktı.

“Saçları böyle kısa kesilmiş olmasa, hoş bir kız olurdu bu” dedi.

“Evet” dedi Robert Jordan. Başka şeyler geçiyordu kafasından.

“Yatakta nasıl?” diye sordu Primitivo.

“Ne?”

“Yatakta.”

“Ağzını topla.”

“Bunda alınacak ne...”

“Boş ver” dedi Robert Jordan. Durum değerlendirmesi yapıyordu şimdi.

Primitivo'ya, "Çamlardan dal kes benim için" dedi Robert Jordan. "Kestikten sonra da çarçabuk buraya getir."

"Tüfeğin yerinden hoşlanmadım" dedi Agustin'e.

"Niyeymiş?"

"Şuraya yerleştir onu" diye işaret etti Robert Jordan. "Sonra anlatırım niye olduğunu."

"İşte, böyle. Dur yardım edeyim sana. İşte..." dedi, sonra yere çömeldi.

İki yandaki kayaların yüksekliğini inceleyerek daracık dörtgeni gözden geçirdi.

"Daha ileride olmalı" dedi. "İleri, tamam, güzel. Buraya. Daha uygun yer bulunana değin bu da idare eder. Oraya. Taşları oraya koy. İşte bu biri. Başkasını da oraya yana koy. Namlunun hareketi için yer bırak. Taş bu yanda daha ileriye konmalı. Anselmo; sen mağaraya dönüp bana bir balta getir. Hemen."

Agustin'e, "Tüfek için iyi bir yeriniz yok muydu?" dedi.

"Onu hep buraya yerleştirdik."

"Kashkin oraya konmasını söylememiş miydi hiç?"

"Hayır. Tüfek o gittikten sonra getirildi."

"Onu getirenler kullanmasını bilmiyor muydu?"

"Yok. Hamallar getirdi onu."

"Ne biçim iştir bu?" dedi Robert Jordan. "Nasıl kullanılacağı öğretilmeden öylesine verdiler demek bunu size?"

"Evet, armağan verilir gibi. Bir tane bize, bir tane de El Sordo'ya. Dört kişi getirdi onları. Anselmo kılavuzluk ediyordu."

"Dört kişinin hatları geçerken, bunları yolda bırakmadan getirebilmeleri şaşırtıcı doğrusu."

“Ben de öyle düşünmüştüm” dedi Agustín. “Onları gönderenlerin tüfeklerin yok olmasını amaçladıklarını düşünmüştüm. Ama Anselmo onları sapasağlam getirdi.”

“Nasıl kullanılacağını biliyor musun?”

“Evet. Deneme yaptım. Biliyorum. Pablo da bilir. Primitivo bilir. Fernando da öyle. Mağaradaki masanın üzerinde onu parçalarına ayırıp yeniden birleştirme çalışması yaptık. Bir keresinde onu söktük, sonra iki gün toplayamadık. O zamandan bu yana bir daha sökmedik zaten.”

“Şimdi çalışıyor mu?”

“Evet. Ama ne çingenenin, ne de başkalarının onu kurcalamasına izin vermiyoruz.”

“Bak görüyor musun? Orada hiçbir işe yaramazdı” dedi Robert Jordan. “Bak bizi koruması gereken şu kayalar, size saldıracak olanların gizlenmesine yarıyor. Elinde böyle bir tüfek olduğunda, ateş edebileceğin bir düzlük araman gerekir. Ayrıca onlara yandan da ateş etmelisin. Anladın mı? Bak şimdi. Her şey el altında.”

“Anladım” dedi Agustín. “Ama bizim kasabanın alınması dışında hiç savunma yapmadık. Trende *máquina*’lı askerler vardı.”

“Öyleyse şimdi hep birlikte öğreneceğiz demek ki” dedi Robert Jordan. “Dikkat edilecek birkaç şey var. Burada olması gereken çingene nerede dersin?”

“Bilmiyorum”

“Nerede olabilir ki?”

“Bilmiyorum.”

Pablo atla geçitten çıkmış sonra dönüp otomatik tüfeğin atış alanı olan tepede bir tur atmıştı. Robert Jordan onun atın gelirken bıraktığı izlerin yanı sıra yamaçtan aşağıya doğru gidişini izliyordu. Pablo sola dönüp ağaçların arasında gözden kayboldu;

Umarım süvarilerin ortasına düşmez diye düşündü Robert Jordan. Burada gözümüzün önünde tutmalıydık onu, daha iyi olurdu.

Primitivo çam dallarını getirdi. Robert Jordan onları donmuş toprağa sokup tüfeğin üzerine iki yandan büktü.

“Daha getir” dedi. “Onu kullanacak iki adamı gizleyecek kadar olmalı. Bu pek iyi sayılmaz ama balta gelene değin idare eder. Dinleyn” dedi, “eğer bir uçak sesi duyarsanız nerede olursanız olun kayaların gölgesine dümdüz uzanın. Ben burada tüfeğin yanıdayım.”

Şimdi güneş tepeye dikilmişti; ılık yel eserken güneşin parladığı kayaların kenarları çok hoş görünüyordu göze. Dört at, diye düşündü Robert Jordan. İki kadın ve ben, Anselmo, Primitivo, Fernando, Agustín, öbür kardeşin adı neydi kahrolasıcısı? Sekiz eder. Çingeneyi saymadık. Demek dokuz etti. Atla giden Pablo'yu da ekleyince on eder. Andrés adı. Öbür kardeşin. Bir de öbürü, Eladio. On etti. Bir atın yarısı bile düşmüyor adam başına. Üç adam bu tüfeği kullanabilir, dört kişi gidebilir, Pablo ile beş kişi. Yani iki kişi kaldı geriye. Eladio ile üç eder. O adam hangi cehennem dibinde ki?

Bu atların kardaki izlerini fark ettilerse Sordo'nun başına gelecekleri Tanrı bilir. Kötü olmuştu bu; karın böyle kesilivermesi. Ama bugün erirse işler yine yoluna girer. Ama Sordo için değil. Korkarım Sordo için vakit çok geç.

Eğer bugün durumu kurtarır, çarpışmak zorunda kalmazsak, yarın elimizdekilerle yapacağımız işi yapabiliriz. Yapabiliriz, biliyorum bunu. Çok iyi değil, belki. Olması gerektiği gibi değil, kusursuz yani, yapmamız gerektiği gibi değil. Ama herkesten yararlanarak yapabiliriz bu işi. *Bugün dövüşmek zorunda kalmazsak.* Bugün çatışmak zorunda kalırsak Tanrı yardımcımız olsun.

Şu sıra saklanmak için buradan daha iyi bir yer bilmiyorum. Eğer kıpırdayacak olursak iz bırakmaktan başka işe yaramaz bu. Burası başka yerler kadar iyi işte, üstelik işler iyice sarpa sararsa buradan çıkmak için üç yol var. Sonra karanlık çökecek ve bu tepelerin neresinde olursak olalım gündüz köprüye ulaşıp işi bitirebilirim. Bilmem bu konuda niye tasalandım. Şimdi çok kolay görünüyor. Umarım bir kez olsun uçakları zamanında kaldırırılar. Umarım yaparlar bunu. Yarın yolun toza dumana karıştığı bir gün olacak.

Eh, bugün ya çok ilginç ya da çok sıkıcı geçecek. Tanrı'ya şükürler olsun o süvari bineğini buradan öteye yolladık. Buraya gelseler bile o izlerin ardına düşeceklerini sanmam. Süvarinin durup döndüğünü düşünecekler, Pablo'nun izini süreceklidir. İhtiyar domuz nereye gitti acaba? Belki de kırda başıboş dolanan yaşlı bir erkek geyik gibi iz bırakacak, yukarılara tırmanacak sonra kar eridiğinde de geriye dönüp aşağıya inecektir. Bu atı görünce ona bir şeyler olduğu kesin. Elbet atla birlikte pisliğe de bulanabilir. Eh, kendisini kollayabilmeli. Bunu epeydir yapıyor. Ama Everest Dağı'nın devrilemeyeceğine nasıl inanıyorsam, ona da zerre kadar güvenmiyorum.

Bence bu kayaları kullanmak, bu tüfek için iyi bir pusu yeri kurmak, onu uygun bir yere yerleştirmekten daha kurnazca bir düşünce. Yeri kazmak gerekecek o zaman, onlar ya da uçaklar gelecek olursa da pantolonunu sıyırmış durumda enselenirsin. Burayı tutmak bir işe yaradığı sürece bu makineli burayı tutar, zaten ben dövüşmek için kalamam burada. Buradan mallarımla birlikte çıkıp gitmem gerek, Anselmo'yu da yanıma alacağım. Eğer burada savaşmak zorunda kalırsak, buradan uzaklaşırken ateş perdesiyle kim koruyacak bizi?

Tam o sırada, arazinin görebildiği her yanını gözetlerken, soldaki kayaların arasından çingenenin çıkageldiğini gördü Robert Jordan. Zıplaya zıplaya, tembel bir salınımla yürüyordu. Karabinası sırtından sarkıyordu. Esmer yüzüne bir sırıtış oturmuştu. Her bir elinde birer tane tavşan vardı. Bacaklarından tutmuştu tavşanları. Hayvanların başları sağa sola sallanıyordu.

"*Hola, Roberto*" diye seslendi keyifle.

Robert Jordan elini ağzına koydu, çingene ürkmüş gibiydi. Dallarla örtülmüş otomatik tüfeğin yanında Robert Jordan'ın diz çöktüğü kayaların arkasına geçiverdi. Diz çöküp tavşanları karın üzerine bıraktı. Robert Jordan gözlerini kaldırıp ona baktı. Yavaşça, "*Seni hijo de la gran puta!*" dedi. "Hangi delikteydin?"

"Onları izledim" dedi çingene. "İkisini de enseledim. Karda sevişiyorlardı."

"Peki ya nöbetin?"

"Uzun sürmedi canım" diye fısıldadı çingene. "Neler olup bitiyor? Alarm mı var?"

"Süvariler dolaşüyor ortalıkta."

"*Rediós!*" dedi çingene. "Onları gördün mü?"

"Bir tanesi kampta şimdi" dedi Robert Jordan. "Kahvaltı etmeye geldi."

"Sanırım bir silah sesi ya da ona benzer bir şey duydum" dedi çingene. "Hay babanın şarap çanağına! Buradan mı geçmiş?"

"Buradan. Senin nöbet yerinden."

"*Ay, mi madre!*" dedi çingene. "Zavallı, talihsiz biriyim ben."

"Eğer çingene olmasaydın, vururdum seni."

"Yok, Roberto. Böyle söyleme. Üzgünüm. Hep tavşanlar yüzünden. Gün ağarmadan önce erkek tavşanın karda tepindiğini duydum.

*) Orospu çocuğu.

Öylesine kendilerinden geçmişlerdi ki bilemezsin. Gürültüye doğru yaklaştım ama gitmişlerdi. Karda izlerinin ardına düştüm, yukarıda buldum onları, ikisini de boğazladım. Şu tombulluklarına baksana, hem de yılın bu zamanında, Bu ikisiyle Pilar ne yemekler yapar düşün hele. Üzgünüm, Roberto, senin kadar üzgünüm. Süvari öldürüldü mü?”

“Evet.”

“Sen mi öldürdün?”

“Evet.”

Açıkça yağ çekerek, “*Qué teo!*” dedi çingene. “Gerçekten yamansın.”

“Ananın ki!” dedi Robert Jordan. Çingeneye sırtıtmaktan kendini alamamıştı. “Tavşanlarını kampa götür de bize biraz kahvaltılık getir.”

Robert Jordan elini uzatıp uzunlamasına karda yatan yumuşacık tavşanlara dokundu. Kalın tüylü, kocaman ayaklı, upuzun kulaklıydılar. Yuvarlak koyu renk gözleri açıktı.

“Semizler” dedi Robert Jordan.

“Evet!” dedi Çingene. “Her birinin kaburgalarında bir kilo yağ var en azından. Ömrümde böyle tavşan görmeyi bırak düşlemedim bile.”

“Haydi, yola koyul öyleyse” dedi Robert Jordan. “Sonra da kahvaltılık bir şeylerle dön hemen, bana da şu *renqueté*’nin belgelerini getir. Pilar’dan iste.”

“Bana kızgın değil misin, Roberto?”

“Kızgın değilim. Nöbetini bıraktığın için tiksiniyorum senden. Ya bir bölük süvari olsaydı gelen?”

“*Rediós*” dedi Çingene, “Çok doğru konuşuyorsun.”

“Bana kulak ver şimdi. Bir daha nöbeti böyle bırakıp gidemezsin. Hiçbir zaman. Seni vururum derken şakam yoktu.”

“Elbette şakan yoktu. Bir şey daha var ama. İnsanın başına böylesi iki tavşanın birden kendini sunması fırsatı, ancak bir kez gelir. Tüm bir yaşam süresince yalnız bir kere.”

“*Anda*” dedi Robert Jordan. “Çabuk dön!”

Çingene iki tavşanı alıp kayaların arasından süzüldü. Robert Jordan dümdüz açıklığa ve aşağıdaki tepenin yamaçlarına baktı. İki karga tepede çember çizip sonra aşağıdaki bir çam ağacının üzerine kondular. Bir başkası daha katıldı onlara. Robert Jordan onları izler-

ken, bunlar benim nöbetçilerim, diye düşündü. Bunlar ses etmedikleri sürece ağaçlardan bu yana gelen yok demektir.

Çingene, diye düşündü. Gerçekten beş para etmezinki. Ne bir siyasi düşüncesi var, ne de disiplini. Hiçbir konuda güvenemez insan ona. Ama yarın ona bile gereksinimim var. Yarın ondan yararlanacağım. Bir çingeneyi savaşta görmek çok garip. Savaşa bilinçli olarak karşı olanlar gibi askerlikten bağışlanmalı bunlar. Ya da fiziksel ve zihinsel özürülüler gibi... Beş para etmez bunlar. Ama, bilinçli savaş karşıtları bu savaşta savaş dışı tutulmadı. Kimse savaş dışı tutulmadı. Herkes eşit olarak payını aldı. Eh, şimdi bu tembeller topluluğuna da bulaştı. Onlar da şimdi savaştan paylarını aldılar.

Agustin ile Primitivo çalı çırpıyla döndüler. Robert Jordan da otomatik tüfeği iyice gizledi, tüfeği havadan koruyacak, ormandan da hiçbir şey yokmuş izlenimi yaratacak bir kamuflaj... Adamlara, sağ tarafı ve aşağıdaki tüm araziye görebileceği şekilde kayaların üzerine, sağ yana bir adamla, sol duvara tırmanılabilir tek aralığa egemen olacak bir adamın nasıl yerleştirileceğini gösterdi.

“Oradan birini gördüğünüzde ateş etmeyin sakın” dedi Robert Jordan. Primitivo’ya, “Bir kaya parçası yuvarla uyarı olarak, küçük bir kaya parçası, sonra da tüfeğinle bize şöyle işaret ver” diyerek tüfeği kaldırdı, başını koruyormuşçasına başının üzerinde tuttu. Tüfeği aşağı yukarı hareket ettirip, “Sayılarını da böyle işaret et” dedi. “Eğer gelenler yayaysa tüfeğin namlusunu yere doğru tut. İşte böyle. *Máquina* ateşini duymadan ateş etmeye kalkışma. O yükseldikten ateş ederken adamın dizlerine nişan al. Eğer iki kez şu şekilde ıslık çalarsam, gizlenerek aşağıya in, *máquina*’nın bulunduğu bu kayalara gel.”

Primitivo tüfeğini kaldırdı havaya.

“Anladım” dedi. “Çok kolay.”

“Önce bizi uyarmak için kaya parçasını at ve gelenlerin yönüyle sayılarını belirt. Seni görmemelerine dikkat et.”

“Peki” dedi Primitivo. “Elbombası atabilir miyim?”

“Makineli konuşmaya başlayana değin atma. Arkadaşlarını aramaya çıkmış süvariler olabilir onlar. İçerilere girmeye kalkışmayabilirler. Pablo’nun izini sürebilirler. Eğer önlemek olanağı varsa çatışmaya girmemekte yarar var. Her şeyden önce bunu önlemeye çalışmalıyız. Şimdi oraya çık bakalım.”

“*Me voy*” dedi Primitivo. Karabinasıyla dik kayalara tırmanmaya başladı.

“Sen, Agustin” dedi Robert Jordan. “Bu tüfekten ne kadar anlıyorsun?”

Uzun boylu, kara yağız, on günlük sakallı, çukura kaçmış gözlü, ince dudaklı ve çalışmaktan yıpranmış koca elli Agustin oracığa çöküverdi.

“*Pues*, onu doldurmayı, nişan almayı, ateş etmeyi biliyorum. O kadar.”

“Elli metre mesafeye girinceye dek onlara ateş etmemelisin, ha bir de mağaraya giden geçide doğru gittiklerinden emin olmadıkça ateş etme” dedi Robert Jordan.

“Peki. Elli metre ne kadardır?”

“Buradan şu kayaya kadar. Eğer başlarında subay varsa önce ona ateş et. Sonra tüfeği öbürlerinin üzerine çevir. Çok yavaş çevir. Hafif bir hareketle döner. Fernando’ya tüfeği nasıl yükleyeceğini öğreteceğim. Sıkı sıkı tut ki sıçramasın, dikkatle nişan al sonra, eğer elinden geliyorsa bir defasında en çok altı kez ateş et. Çünkü ateş ederken tüfek yukarı doğru sıçrar. Ama her defasında bir adama ateş et, sonra bir başkasına geç. Nişan aldığın adam at üstündeyse beline ateş et.”

“Peki.”

“Birinin tüfek sıçramasın diye ayakları kımıldatmaksızın tutması gerek. İşte böyle. Tüfeği de o dolduracak.”

“Peki sen nerede olacaksın?”

“Ben burada solda olacağım. Yukarıda, her şeyi görebileceğim ve bu küçük makineliyle sizi soldan koruyacağım bir yerde olacağım. Burada. Eğer gelirlerse hepsini kırıp geçirmemiz pek mümkündür. Ama iyice yaklaşına değin ateş etmemelisin.”

“Onların tümünü yok edebileceğimize inanıyorum. *Menuda matanza!*”

“Ama dilerim gelmezler.”

“Şu senin köprü için olmasa burada adamları kıyma gibi doğrar, sonra da çekip giderdik.”

“Bu hiçbir işe yaramaz. Hiçbir amaca hizmet etmez. Köprü işi savaşı kazanma planının bir parçası. Bu iş ise hiçbir şey. Sıradan bir olay olur yalnızca. Bir hiç.”

“*Qué va*, hiçmiş! Her ölü faşist, bir eksik faşist demektir.”

“Evet. Ama bu köprü işini başarılırsak Segovia’yı ele geçirebiliriz. Bir eyaletin başkenti. Düşünsene bir kere. Ele geçireceğimiz ilk başkent olacak.”

“Buna ciddi ciddi inanıyor musun sen? Segovia’yı ele geçirebileceğimize yani?”

“Evet. Köprüyü doğru dürüst havaya uçurabilirsek bu mümkün.”

“Hem burada herifleri yok etmeyi, hem de köprü işini yapabilmeyi isterdim.”

“İştahına da diyecek yok hani” dedi Robert Jordan.

Bu sırada kargaları da gözetliyordu Robert Jordan. Şimdi kargalardan birinin bir şeye baktığını gördü. Kuş gaklayarak havalandı. Ama öbür karga ağaçtaki yerinden kıvıldamadı. Robert Jordan kargaların tepesinde Primitivo’nun bulunduğu yere kaldırdı gözlerini. Adam aşağıdaki araziye gözetliyordu. Ama bir işaret vermedi. Robert Jordan öne doğru kaykılıp otomatik tüfeğin üzerindeki kilidi inceledi, mermi yatağında merminin yuvarlak ucunu gördü. Kilidi bıraktı. Karga, hâlâ orada ağaçta duruyordu. Öbürü karın üzerinde geniş bir daire çizmiş, sonra yeniden eski yerine gelip kurulmuştu. Güneş ve ılık esen yelden, çamların dallarından karlar dökülüyordu yere.

“Yarın sabah senin için, bol bol adam öldürmen için olanak hazırlıyorum” dedi Robert Jordan. “Hızardaki karakolun kökünü kurutmamız gerek.”

“Ben hazırım” dedi Agustin. “*Estoy listo.*”

“Ayrıca köprünün altındaki yol onarım kulübesindeki karakol da var.”

“Onun için de öteki için de hazırım” dedi Agustin. “Ya da ikisi için birden.”

“İkisi birden olmaz. Onların aynı anda işleri bitirilecek” dedi Robert Jordan.

“Öyleyse ikisinden biri için hazırım” dedi Agustin. “Çok uzun zamandır bu savaşta eyleme geçmeyi isteyip duruyordum. Pablo burada bizi hareketsizlikten çürüttü.”

Anselmo elindeki baltayla çıkageldi.

“Daha çalı çırpı ister misin?” diye sordu. “Bana kalırsa iyi gizlenmiş görünüyor.”

“Çalı çırpı değil istediğim” dedi Robert Jordan. “Buraya dikebileceğimiz iki küçük ağaç istiyorum. Böylelikle daha doğal görünecek.

Gerçekten doğal görünmesini sağlayacak kadar yeterli ağaç yok burada.”

“Şimdi getiririm.”

“Onları iyi kes de kökleri görülmesin.”

Robert Jordan arkasındaki ağaçlıktan gelen baltanın sesini duyuyordu. Yukarıda kayaların üzerindeki Primitivo’ya baktı başını kaldırıp. Sonra da ormandaki açıklığın ötesindeki çamlara indirdi bakışlarını. Kargalardan biri hâlâ oradaydı. Sonra yaklaşmakta olan bir uçağın yükseklerden gelen hırıltılı zonklayışını duydu. Başını kaldırdığında uçağın gökyüzünün derinliklerinde kımıldamıyormuş gibi duruşunu, güneşte ufacık, gümüş gibi parıldayışını gördü.

“Bizi göremezler” dedi Agustin’e. “Ama yine de ayağa kalkmak iyi olur. Bugünkü ikinci gözetleme uçağı bu.”

“Ya dünküler?” diye sordu Agustin.

“Kötü bir düş gibiydi onlar” dedi Robert Jordan.

“Segovia’da olmalılar şimdi. Kötü düş orada gerçeğe dönüşmek için bekliyor.”

Uçak dağların üzerinde gözden kaybolmuştu. Ama motorlarının sesi hâlâ duyuluyordu.

Robert Jordan bakışlarını çevirdiğinde, karganın havalanıp uçuşunu gördü. Gaklamaksızın ağaçların arasında dümdüz uçup gitti.

“Yere yat” diye fısıldadı Agustin’e Robert Jordan. Başını çevirip açıklıktan bir çam ağacıyla birlikte, ağacı Noel çamı gibi omzuna vurmuş gelen Anselmo’ya “Çök, Çök” işareti yaptı eliyle. Yaşlı adamın çam ağacını bir kayanın arkasına atıp kayaların arasında gözden yok oluşunu gördü. Robert Jordan şimdi orman önündeki açık alana bakıyordu. Ne bir şey duyuyor ne de bir şey görüyordu; ama yüreğinin çarpıntısını duyumsayabiliyordu. Sonra bir taşın bir başka taşa çarpınca çıkardığı sesi duydu, hoplaya zıplaya yuvarlanan küçük bir kaya parçasının sesini işitti. Başını sağa doğru kaldırıp baktığında, Primitivo’nun tüfeğini yatay olarak dört kez kaldırıp indirdiğini gördü. Sonra gözlerinin önünde, daire şeklindeki at izleriyle uzanan beyaz düzlükten ve ötedeki ormandan başka bir şey kalmadı görecekti.

Yavaş sesle, “Süvariler” dedi Agustin’e.

Agustin ona baktı, sırtırken çökük, kara avurtları genişledi. Robert Jordan onun terlemekte olduğunu ayımsadı. Uzanıp elini adamın omzuna koydu. Ormandan çıkan dört atlıyı gördüklerinde eli hâlâ adamın omzunda duruyordu; elinin altında Agustin’in sırtındaki kasların seğirdiğini duyumsadı.

Atlılardan biri öndeydi, üçü onu izliyordu. Öndeki, at izlerini kolluyordu. Hem atı sürüyor, hem de yere bakıyordu. Öbür üçü ormandan bir yelpaze gibi açılarak öndeki adamın ardından geliyorlardı. Hepsi de dikkatle çevreyi kolluyordu. Robert Jordan yüreğinin, uzandığı karlı yerde güm güm vurduğunu hissediyordu, dirseklerini alabildiğine açmış, otomatik tüfeğin arpacığının üzerinden adamları gözlüyordu.

Başı çeken adam Pablo’nun çember çizmiş olduğu iz boyunca atını sürüp durdu. Öbürleri de onun yanına gelip durdular.

Robert Jordan otomatik tüfeğin mavimsi çelik namlusunun üzerinden adamları iyice seçebiliyordu. Adamların yüzlerini görüyordu, yanlarından sarkan kılıçlarını, atların terle koyulaşmış böğürlerini, haki pelerinlerin koni biçiminde dökülüşünü ve Navares tarzı kaykılmış haki bereleri görüyordu. Önder, atını doğrudan makineli tüfeğin yerleştirildiği kayaların arasındaki açıklığa doğru çevirdi. Robert Jordan adamın gencecik güneş ve rüzgâr yanığı yüzünü, birbirine yakın gözlerini, atmaca burnunu ve upuzun kama biçimindeki çenesini gördü.

Başını dik tuttuğu atının göğsü Robert Jordan'a dönük olan, eyerinin sağ yanındaki hafif makineli tüfeğinin kabzası kılıftan görünen önder, ağır makineli tüfeğin bulunduğu açıklığı işaret etti.

Robert Jordan dirseklerini iyice yere gömüp, orada karın içinde duran dört atlıya baktı namlunun üzerinden. Adamların üçü otomatik tüfeklerini çıkarmışlardı. İki tüfeklerini eyer kayışlarının üzerinde çapraz tutuyorlardı, öbürü ise, sağa doğru uzanan tüfeğin kabzası kalçasına dayalı olarak atın üzerinde oturuyordu.

Bunları bu menzil içinde pek göremezsin, diye düşündü Robert Jordan. Hele ki böyle namlunun üzerinden hiç göremezsin onları. Genellikle tüfeğin gezi kaldırılmış olur, bunlar birer minyatür insan gibi görünürler, onlara kurşun yetiştireceğim diye canın çıkar senin de; ya da koşarak, çöküp yeniden koşarak gelirler, sen bir yamacı ateşe tutarsın, ya da bir sokağı kapatırsın, pencerelere tutarsın makineliyi ya da; ya da uzakta bir yolda uygun adım yürürlerken görürsün onları. Bir tek trenlerde böyle görürsün. Bir tek şimdiki gibi olduklarında görürsün, elinin altında bunlardan dört tane oldu mu, çil yavrusu gibi dağıtırsın onları. Tüfeğin arpacığının üzerinden, bu menzilde baktığında, onlar olduklarından iki misli büyük görünürler.

Şimdi gezin yivine sıkı sıkıya yerleşmiş olan arpacığın takozundan, takozun ucu önderin göğsünün tam ortasına, haki pelerine karşı sabah güneşinde parıl parıl parlayan kırmızı nişanın azıcık sağına bakarken, sen, diye düşündü Robert Jordan. Şimdi İspanyolca düşünerek, sen, dedi içinden. Parmaklarını hızla, şaşırtıcı bir gürültüyle otomatik tüfeği harekete geçirecek tetik mahfazasına, böyle bir olasılığı önlemek için sıkı sıkıya bastırarak, sen, diye düşündü yine, bu genç yaşta öldün gitti. Ve sen, diye düşündü, ve sen, ve sen. Ama bu olmamalı. Bunu yapmamalısın.

Agustin'in yanında öksürdüğünü, öksürüğünü tutup boğulur gibi yutkunduğunu hissetti. Sonra dalların arasındaki açıklıktan yağlı mavi namlu boyunca baktığında, parmaklarını hâlâ tetik mahfazasına bastırırken, önderin atını çevirdiğini ve Pablo'nun bıraktığı izlerin yöneldiği ormanı işaret ettiğini gördü Robert Jordan.

Dört atlı atlarını tırısı kaldırıp ormana daldılar. Agustin hafif bir sesle, "*Cabrones!*" dedi. Robert Jordan gerisindeki kayalara, Anselmo'nun, ağacı bıraktığı kayalara baktı.

Çingene Rafael, tüfeğini omzuna sallandırmış bir çift heybe taşıyarak kayaların arasından onlara doğru geliyordu. Robert Jordan elini sallayarak yere yatmasını işaret etti ona. Çingene çökerek gözden kayboldu çabucak.

"Dördünü de haklayabilirdik" dedi Agustin usulca. Hâlâ kan ter içindeydi.

"Evet" diye fısıldadı Robert Jordan. "Ama ateş açtıktan sonra neler olabileceğini kim bilebilir ki?"

Tam o anda bir başka kaya parçasının düşerken çıkardığı sesi duydu Robert Jordan. Çarçabuk çevresine bakındı. Ama çingene de, Anselmo da ortalıkta görünmüyorlardı. Kol saatine baktı önce Robert Jordan, sonra da Primitivo'nun tüfeğini hızlı hızlı kısa hareketlerle indirip kaldırdığı yere çevirdi gözlerini. Pablo onlardan kırk beş dakika ileride, diye düşündü Robert Jordan. Sonra da yaklaşan bir süvari topluluğunun gürültüsünü işitti.

"*No te apures*" diye fısıldadı Agustin'e. "Kaygılanma. Öbürleri gibi geçip gidecek bunlar da."

Ormanlık alanın kıyısı boyunca atlarını tırısı kaldırmış olarak görüş alanına girdi süvariler. Öbürleri gibi silahlanmış ve üniforma giymiş, kılıçları yanda sallanan, karabinaları kılıflarında yirmi atlı adam. Öbürleri gibi ormanın içine daldı onlar da.

"*Tu ves?*" dedi Agustin'e Robert Jordan. "Gördün mü?"

"Bunların sayısı çoktu" dedi Agustin.

Robert Jordan çok alçak sesle, "Öbürlerini yok etseydik bunlarla uğraşmak zorunda kalacaktık" dedi. Yüreğinin çarpıntısı hafiflemişti şimdi, gömleğinin göğsü eriyen karla sırsıklam olmuştu. Göğsünün tam ortasında bir oyuk açılmış gibi hissediyordu.

Güneş karın üzerinde parıl parıldı, kar hızla eriyordu. Ağaç gövdelerindeki karın oyulurcasına eriyişini görebiliyordu, tam makineli

tüfeğin önünde, gözlerinin önünde, karın yüzeyi ıslaktı; güneşin ışığı üstünü erittikçe dokunsan kırılacakmış gibi görünüyordu kar, alttan da toprağın sıcaklığının soluğuyla eriyip gidiyordu.

Robert Jordan, Primitivo'nun nöbet tuttuğu yere bakıp onun iki elini ayaları aşağıya gelecek biçimde çaprazlayarak "Hiçbir şey yok" işareti verdiğini gördü.

Bir kayanın üzerinden Anselmo'nun başı göründü, Robert Jordan ona ayağa kalkmasını işaret etti. Yaşlı adam kayaya kayarcasına gelip makineli tüfeğin yanına uzandı.

"Kalabalıklar" dedi. "Çok kalabalıklar!"

"Ağaçlara gereksinim kalmadı" dedi ona Robert Jordan. "Artık orman geliştirme çabasına gerek yok."

Anselmo da, Agustin de sırttılar.

"Bu yaptığımız da işe yaradı, ayrıca ağaçları şimdi dikmek tehlikeli olacaktır, çünkü bu adamlar geri dönecek, belki o kadar ahmak değildirler."

Konuşma gereksinimi duyuyordu. Bu gereksinim onun için büyük bir tehlikenin atlatılmış olduğunun göstergesiydi. Sonradan duyduğu konuşma isteğinin gücüyle, atlattıkları tehlikelerin nice büyük olduğunu her zaman değerlendirebilirdi.

"İyi bir kamuflejdı, ha?" dedi.

"İyiydi" dedi Agustin. "Faşizmin gelmişine de geçmişine de, iyiliğine de... Dördünü de haklayabilirdik. Sen de gördün mü?" dedi Anselmo'ya.

"Gördüm."

Robert Jordan, Anselmo'ya, "Sen" dedi. "Sen dünkü yerine ya da kendi seçeceğin daha iyi bir nöbet yerine gitmeli, yolu gözetlemelisin. Sonra da dünkü gibi yoldaki tüm hareketleri bildirmelisin. Bu iş için şimdiden çok geç kaldık. Karanlığa kadar bekle. Sonra geri dön, bir başkasını gönderelim yerine."

"Peki, ya bırakacağım izler?"

"Kar kalkar kalkmaz aşağıdan git. Yol kar yüzünden balçık haline gelmiştir. Yolun üzerinde tank izi ya da kamyon izi olup olmadığını tespit et. Orada gözetlemeye koyuluncaya kadar, öğrenebileceğimiz yalnız bu."

"İzin verir misin?" diye sordu yaşlı adam.

"Elbette."

“İzinle, La Granja’ya gitsem ve orada dün gece neler olduğunu araştırsam daha iyi olmaz mı? Bugün bana öğrettiğin biçimde yolu gözleyecek başka birini ayarlasak daha iyi olmaz mı? Böyle biri de gece raporunu verebilir; ya da daha iyisi rapor için ben La Granja’ya yine giderim.”

“Süvarilerle karşılaşmaktan korkmaz mısınız?”

“Karlar kalktıktan sonra korkmam.”

“La Granja’da bunu yapabilecek birileri var mı?”

“Var. Evet, bunu yapabilecekler var. Bir kadın olabilir bu. La Granja’da güvenilir bir sürü kadın var.”

“Buna inanırım” dedi Agustin. “İnanmadan da öte, biliyorum. Başka amaçlara hizmet eden birkaç kadın da var. Benim gitmemi istemez misin?”

“Yaşlı adam gitsin bırak da. Sen bu tüfekten anlıyorsun, gün de daha sona ermedi.”

“Kar erir erimez gidelim” dedi Anselmo. “Zaten hızla eriyor baksanıza.”

Robert Jordan, “Pablo’yu enseleme olasılıkları nedir sence?” diye sordu Agustin’e.

“Pablo hinoğluhinin tekidir” dedi Agustin. “İnsanlar av köpekleri olmaksızın akıllı bir erkek geyiği yakalayabilir mi?”

“Bazen yakalarlar” dedi Robert Jordan.

“Pablo’yu yakalayamazlar” dedi Agustin. “Bir zamanlarki Pablo’dan geriye süprüntüsü kaldığı bir gerçek. Ama bu tepelerde rahatının yerinde olması, canlı kalabilmesi, bir duvara yaslanıp kurşuna dizilen bir sürü insan varken, onun geberene dek içki içebilmesi boşuna değil.”

“Söyledikleri kadar kurnaz mı?”

“Çok daha kurnazdır.”

“Burada pek de yetenekli görünmedi bana.”

“*Cómo qué no?* Eğer o kadar yetenekli olmasaydı dün gece ölmüş olurdu. Gördüğüm kadarıyla siyasetten pek anlamıyorsun *Inglés*, ne de gerilla savaşından. Siyasette ve bunda en önemli şey varlığını sürdürmektir. Dün gece nasıl yaşamını sürdürdü baksana. Bir de, senden ve benden yediği bokun miktarına bak.”

Pablo artık birliğin harekâtlarına katıldığı için, Robert Jordan ona karşı konuşmak istemiyordu. Bu sözler ağızından çıkar çıkmaz

Pablo'nun yeteneğiyle ilgili konuşmuş olduğuna pişman olmuştu. Kendisi de Pablo'nun nice kurnaz olduğunu biliyordu. Köprünün yıkımıyla ilgili buyrukların yanlışlarını anında görmüştü Pablo. Robert Jordan bu sözü Pablo'dan hoşlanmadığı için etmişti ve söylerken de yanlış yaptığını biliyordu. Bir gerilimin ardından çok fazla konuşmanın bir parçasıydı bu. Bu yüzden konuyu hemen bırakıp Anselmo'ya, "Peki gündüz gözüyle La Granja'ya nasıl gireceksin?" dedi.

"Zor olmaz" dedi yaşlı adam. "Askeri bandoyla gidecek değilim."

"Ne de boynunda bir çanta" dedi Agustin. "Ne de elinde bir pankartla."

"Nasıl gideceksin?"

"Ormanda bir yukarı çıkıp bir aşağı inerek."

"Peki seni yakalarlarsa ne olacak?"

"Kâğıtlarım var."

"Hepimizin var ama bizimkileri hemen yutmalısın."

Anselmo başını iki yana salladı, gömleğinin göğüs cebine hafifçe vurdu.

"Bunu kaç kez düşünmüşümdür" dedi: "Kâğıt yutmaktan hiçbir zaman hoşlanmadım."

"Üzerine biraz hardal koymamız gerektiğini düşünmüşümdür" dedi Robert Jordan. "Sol göğüs cebimde bizim kâğıtları taşıyım. Sağ cebimde de faşistlerin verdiği kimlikleri. Böylece âcil bir durumda insan bir yanlış yapmaz."

İlk süvari devriyesi önderinin, girişi gösterdiğinde çok kötü anlar yaşamış olsalar gerekti. Çünkü hepsinin çenesi düşmüştü. Çok konuşuyorlar, diye düşündü Robert Jordan.

"Ama, bak, Roberto" dedi Agustin. "Hükümetin her geçen gün sağa kaydığını söylüyorlar. Cumhuriyet'te artık Yoldaş değil, Senyor ve Senyora diyorlarmış birbirlerine. Ceplerini değiştirmen gerekmez mi?"

"İyice sağa kaydığında onları kış cebimde taşıyacağım ben de" dedi Robert Jordan, "sonra da tam ortasından dikeceğim."

"Bırak gömleğinde kalsınlar" dedi Agustin. "Bu savaşı kazanıp devrimi mi yitireceğiz?"

"Hayır" dedi Robert Jordan. "Ama eğer bu savaşı kazanmazsak ne devrim kalır ne Cumhuriyet, ne sen kalırsın, ne ben, ne de bir şey, en büyük *carajo*'dan başka bir şey kalmaz."

“Ben de böyle diyorum işte” dedi Anselmo. “Savaşı kazanmamız gerek diyorum.”

“Sonra da anarşistleri, komünistleri ve iyi Cumhuriyetçiler dışında tüm bu *canalla*’yı kurşuna dizmeliyiz.”

“Bu savaşı kazanmalı ve kimseyi de kurşuna dizmemeliyiz” dedi Anselmo. “Adil bir yönetim kurmalıyız, herkes de yönetimin nimetlerine bu nimetler için ne kadar çabalamışsa o kadar katılmalı. Bize karşı savaşmış olanlar da hatalarını görmeleri için eğitilmeli.”

“Bir sürü insanı kurşuna dizmemiz gerekecek” dedi Agustin. “Sürüyle.”

Sağ yumruğunu sol avucunun içine vurdu.

“Kimseyi kurşuna dizmemeliyiz. Önderleri bile. Çalıştırılarak ıslah edilmeliler.”

“Onları hangi işte çalıştıracığımı biliyorum ben” dedi Agustin, yerden biraz kar alıp ağzına attı.

“Hangi işte, kötü bir işte mi?” diye sordu Robert Jordan.

“Büyük beceri gerektiren iki meslekte.”

“Nedir onlar?”

Agustin ağzına biraz daha kar attı, süvarilerin at sürmüş oldukları açıklığa baktı. Sonra erimiş karı tükürerek attı ağzından. “*Vaya*. Ne kahvaltı ama” dedi. “Rezil çingene nerelerde?”

“Hangi işlerde?” diye sordu Robert Jordan. “Söylesene ağzı bozuk.”

“Uçaklardan paraşütsüz atlama işinde” dedi Agustin gözleri parlayarak. “Bu işi sevdiklerimiz için yaparız. Öbürlerini de çit kazıklarının tepesine çivileyip geriye doğru iteriz.”

“Hiç hoş sözler değil bunlar” dedi Anselmo. “Böyle yaparsak asla bir Cumhuriyet’e kavuşamayız.”

“Onların tümünün *cojone*’lerinden yapılmış koyu bir çorbanın içinde on fersah yüzmek isterim” dedi Agustin. “O dört atlıyı görüp onları öldürebileceğimizi düşündüğümde, kendimi ahırda aygırını bekleyen kısrığa benzettim.”

“Ama onları niye öldürmediğimizi biliyorsun, değil mi?” dedi hafif bir sesle Robert Jordan.

“Evet” dedi Agustin. “Evet. Ama kızışmış kısrak gibi içimde bir zorlayıcı dürtü vardı benim de. Sen hiç hissetmedinse ne olduğunu bilemezsin bunun.”

“Kan ter içinde kalmıştın” dedi Robert Jordan. “Korkuyorsun sanmıştım.”

“Korkuyordum da” dedi Agustin. “Hem korku, hem de öbürü. Bu yaşamda öbüründen daha güçlü bir şey yoktur.”

Evet, diye düşündü Robert Jordan. Biz bunu soğukkanlılıkla yaparız ama onlar yapamaz, yapmamışlardır da hiç. Onların ikinci dinleridir bu. Akdeniz’in uzak ucundan yeni din gelmeden önceki eski dinleri. Hiçbir zaman terk etmedikleri ama yalnızca bastırıp gizledikleri ve savaşlarda ve engizisyonlarda yeniden ortaya çıkardıkları bir din. Auto de Fé’ye, inanç edimine bağlı insanlar onlar. Öldürmek insanın yapmak zorunda olduğu bir şey ama bizimki onlarınkinden değişik. Ya sen, diye düşündü, ya seni yozlaştırmadı mı bu? Sierra’da hissetmedin mi bunu hiç? Ya Usera’da? Estremadura’da bunca zaman hiç hissetmedin mi bunu? Ya da herhangi bir anda? *Qué va*, dedi kendi kendine. Her tren işinde.

Berberiler, eski İberyalılar üzerine kesinliği su götürür edebiyat yapmayı bırak da ister yalan söylesinler ister söylemesinler, isteyerek asker olmuş herkesin bundan hoşlandığı gibi senin de öldürmekten hoşlandığını kabul et. Anselmo öldürmekten hoşlanmıyor, çünkü o asker değil bir avcı. Onu da gözünde büyütme. Avcılar hayvanları, askerler de insanları öldürür. Kendine yalan söyleme, diye düşündü. Bu konuda edebiyat yapmaya da kalkışma. Uzun zamandır sana da bulaştı bu. Anselmo’ya karşı kötü şeyler de düşünme, Hıristiyan o. Katolik ülkelerde pek rastlanmayan bir şey.

“Bak bakalım çingene yiyecek getirmiş mi” dedi Anselmo’ya. “Buraya gelmesine izin verme. Salağın teki o. Kendin getir yiyeceği. Ne kadar çok getirmiş olursa olsun onu daha fazlasını getirmesi için geri gönder. Karnım zil çalıyorken.”

Ama Agustin’in korkudan terlediğini sanmıştım, diye düşündü. Eylemden önceki o doğal korku. Aynı zamanda öbürüymüş. Elbette, şimdi yüksekte atıyor da olabilir. Korku sarmıştı ortalığı. Korkuyu elimin altında hissettim. Eh, artık konuşmayı kesmenin zamanı geldi.

Bu mayıs sonu sabahında gökyüzü alabildiğine açık ve duruydu, ılık bir yel Robert Jordan'ın omuzlarını yalıyordu. Kar hızla eriyor, onlar da kahvaltılarını ediyorlardı. İçine iki keçi sütünden yapılmış peynirle, et konmuş iki büyük sandviç vardı. Robert Jordan çakısıyla soğanları kalın kalın kesip, bunları ekmek dilimleri arasına etle peynirin her iki yanına yerleştirmişti.

Ağzı tıka basa dolu olan Agustin, "Soluğun öyle kokacak ki, ormanı geçip faşistlerin burnuna kadar gidecek" dedi.

"Şu şarap tulumunu ver bana da ağzımı çalkalayayım" dedi, ağzı et, peynir, soğan ve çiğnenmiş ekmekle dolu olan Robert Jordan.

Hiç bu kadar acıkmamıştı Robert Jordan. Deri tulumun kokusu tadına hafif sinmiş olan şarabı doldurdu ağzına ve yuttu. Sonra bir koca yudum daha şarap aldı ağzına, tulumu şarap boğazının dibine değin fışkıracak biçimde havaya kaldırarak. Elini kaldırdığında tulum, otomatik tüfeği örten çam dallarının iğnelere, şarabı boğazından aşağıya doğru akıtmak için arkaya devirdiği başı da çam dallarına değdi.

Agustin makineli tüfeğin üzerinden sandviçi uzatarak, "Bunu da ister misin?" diye sordu Robert Jordan'a.

"Yok, sağ ol. Sen ye onu."

"Yiyemem. Sabahları yemeye alışık değilim ben."

"Gerçekten istemiyor musun?"

"Yok. Al sen."

Robert Jordan sandviçi alıp kucağına koydu. O sırada elbombalarının bulunduğu cebinin yan cebinden soğanı çıkarıp, onu kesmek için çakısını açtı. Cebinde kirlenmiş olan yüzeyinden ince bir tabaka kesip attı. Sonra kalın bir dilim kesti. Soğanın dış halkalarından biri düşünce, bunu aldı, katlayıp sandviçin içine koydu.

“Kahvaltıda hep soğan mı yersin?” diye sordu Agustin.

“Varsa yerim.”

“Senin ülkende onu herkes böyle mi yapar?”

“Yok” dedi Robert Jordan “Orada bundan pek hoşlanmazlar.”

“Sevindim buna” dedi Agustin. “Amerika’yı hep uygar bir ülke olarak düşünmüşümdür.”

“Soğanla alıp veremediğin nedir?”

“Kokusu. Başka bir şey değil. Kokusu olmasa güle benzer.”

Robert Jordan ağzı dolu olarak ona bakıp sırttı.

“Bir gül gibi” dedi. “Gül gibi güçlü. Bir gül güldür, gül de soğandır.”

“Senin soğanlar beynine dokunmaya başladı” dedi Agustin; “Kolla kendini.”

“Bir soğan bir soğandır, bir soğan da bir soğandır” dedi neşeyle Robert Jordan, sonra da bir taş bir şarap maşrapasıdır, bir kayadır, bir büyük kayadır, bir çakıl taşıdır, diye düşündü.

“Ağzını şarapla çalkalayiver” dedi Agustin. “Pek garip bir adam-sın sen, *Inglés*. Daha önce bizimle iş yapmaya gelen dinamitçiyle, senin aranda büyük bir fark var.”

“Tek bir büyük fark var.”

“Söyle bana neymiş o.”

“Ben yaşıyorum, o ise öldü” dedi Robert Jordan. Sonra da: Neyin var senin, diye düşündü. Bu ne biçim konuşma böyle? Yemek seni böyle hemencecik mutlu mu ediyor? Nesin sen, soğanla sarhoş mu oldun? Senin için tüm anlamı bu muydu? Kendi kendine tüm içtenliğiyle, pek bir şey ifade etmemişti ki, diye düşündü. Bir şey ifade etmesi için çabalayıp durdun ama hiçbir işe yaramadı. Artık zamanın daralınca yalan söylemeye gerek kalmıyor.

“Hayır” dedi şimdi ciddi bir ifadeyle. “O çok acı çekmiş bir adamdı.”

“Ya sen? Sen acı çekmedin mi?”

“Hayır” dedi Robert Jordan. “Ben az acı çekenlerdenim.”

Agustin, “Ben de öyle” dedi ona. “Acı çekenler vardır, bir de acı çekmeyenler. Ben çok az acı çektim.”

“Bu daha iyi ya” diyerek şarap tulumunun tıpasını açtı yine. “Bununla insan daha az acı çekiyor.”

“Ben başkaları için acı çektim.”

“Bütün iyi insanlar gibi.”

“Ama kendim için çok az acı çektim.”

“Karın var mı senin?”

“Yok.”

“Benim de.”

“Ama şimdi Maria’n var.”

“Evet.”

“Bu işte bir gariplik var” dedi Agustin. “Tren işinde bizim yanı-
mıza geldiğinden bu yana, Pilar herkesten uzak tuttu, sanki Karmelit
manastırındaymış gibi. Onu nasıl şiddetle koruyordu aklın almaz.
Sen gelince, kız sanki bir armağanmışçasına sana verdi. Sen ne der-
sin bu işe?”

“İş bildiğin gibi değil.”

“Nasıl öyleyse?”

“Pilar kızı benim gözetimim altına verdi.”

“Senin gözetimin onunla tüm gece *joder*’lemek mi oluyor?”

“Talihim varmış.”

“Ne güzel bir gözetim biçimi bu.”

“İnsanın bir başkasını böyle gayet güzel koruyabileceğini aklın
almıyor mu?”

“Alıyor almasına da, böylesi bir gözetim işini bizden biri de ya-
pabilirdi.”

“Artık bu konuda konuşmasak iyi olur” dedi Robert Jordan.

“Onu ciddi olarak seviyorum.”

“Ciddi olarak mı?”

“Bu dünyada ondan daha ciddi bir şey olamayacak kadar.”

“Ya sonra? Bu köprü işinden sonra?”

“Kız benimle gelecek.”

“Öyleyse” dedi Agustin, “bundan böyle kimse bu konuda tek söz
etmeyecek, ikinizin de şansını açık olsun.”

Şarap tulumunu kaldırıp uzun uzun içtikten sonra onu Robert
Jordan’a verdi.

“Bir şey daha var, *Inglés*” dedi.

“Elbet, söyle hadi.”

“Ben de onu çok sevmiştim.”

Robert Jordan elini adamın omzuna koydu.

“Çok” dedi Agustin. “Çok. İnsanın aklının alabileceğinden daha
çok.”

“Anlayabiliyorum.”

“Silinemez bir iz bıraktı bende o kız.”

“Anlayabiliyorum bunu.”

“Bak. Bunu sana çok ciddi söylüyorum.”

“Söyle.”

“Ona ne dokundum, ne de bir ilgim oldu; ama onu çok seviyorum. *Inglés*, ona hafif kadın muamelesi yapma. Seninle yattığı için orospu değil o.”

“Ona gözüm gibi bakacağım.”

“Buna inanıyorum. Ama bir şey daha var. Devrim olmamış olsaydı böyle bir kızın ne durumda olabileceğini anlayamazsın sen. Büyük bir sorumluluğun var. Bu kızcağız gerçekten çok acı çekti. Bizim gibi değil o.”

“Onunla evleneceğim.”

“Yok. Bu değil önemli olan, devrim koşulları altında buna gerek yok. Ama...” diye başını salladı onaylarcasına Agustin... “bu daha iyi olur.”

“Onunla evleneceğim” dedi Robert Jordan, bunu söylerken de boğazının düğümlendiğini hissedebiliyordu. “Onu çok seviyorum.”

“Daha sonra, durum düzeline. Önemli olan insanın niyet etmesi.”

“Ben niyetliyim.”

“Dinle” dedi Agustin. “Karışmaya hakkım olmayan bir konuda çok fazla konuşuyorum ama bu ülkede çok kız tanıdın mı?”

“Birkaç tane.”

“Orospu muydu bunlar?”

“Kimileri değil.”

“Kaçı?”

“Üç-beş tanesi.”

“Peki onlarla yattın mı?”

“Hayır.”

“Gördün mü?”

“Evet.”

“Bu Maria bu işi hafife alarak yapmaz, onu söylemek istiyorum.”

“Ben de öyle.”

“Öyle olmadığını düşünseydim, dün gece onunla birlikte yatar-ken seni vururdum. Bu yüzden burada çok adam öldürürüz biz.”

“Dinle beni ahbab” dedi Robert Jordan. “Zamanımız olmadığı için resmiyeti bir yana bıraktık. Elimizde olmayan şey, zaman. Yarın dövüşmek zorundayız. Benim için hiç önemi yok bunun. Ama Maria’yla benim için bunun anlamı, tüm yaşamımızı bu arada yaşamamız gerektiğidir.”

“Bir güne bir gece çok kısa bir zaman” dedi Agustin.

“Evet. Ama dün, önceki gece ve dün gece de vardı.”

“Bak” dedi Agustin. “Size yardımcı olabilirim..”

“Yok. Biz iyiyiz.”

“Eğer senin ya da o kırpık kafalı için bir şeyler yapabilirsem...”

“Yok.”

“Gerçekten bir insanın bir başkası için yapabileceği şey o kadar az ki.”

“Hayır. Çok şey var.”

“Neymiş onlar?”

“Çarpışmalarla ilgili bugün ve yarın ne olursa olsun bana güven ve emirler sana yanlış bile görünse onlara itaat et.”

“Güveniyorum sana. Bu süvari işinden ve atı uzaklaştırmadan beri güveniyorum.”

“Bu hiçbir şeydi. Görüyorsun ki bir tek şey için uğraşıyoruz. Savaşı kazanmak için. Savaşı kazanmadıkça gerisi boş. Yarın çok önemli bir şey yapacağız. Gerçekten önemli bir şey. Ayrıca çatışmaya da gireceğiz. Çatışma sırasında disiplin olmalı. Çünkü birçok şey aslında görüldüğü gibi değildir. Disiplin inanç ve güvenden kaynaklanmalı.”

Agustin yere tükürdü.

“Maria ve tüm bu işler birbirinden ayrı” dedi. “Maria ile sen kalan zamanı insan gibi kullanmalısınız. Eğer sana yardımım dokunabilirse emrindeyim. Ama yarınki iş için sana gözü kapalı itaat edeceğim. İnsanın yarınki iş için ölmesi gerekirse, ben memnuniyetle ve gönüllü rahat olarak gideceğim.”

“Ben de böyle hissediyorum” dedi Robert Jordan. “Ama bunu senin ağzından duymak bana zevk veriyor.”

“Dahası da var” dedi Agustin. “Şu yukarıdaki” diyerek Primitivo’yu gösterdi, “güvenilir, değerli biridir. Pilar da çok, ama aklının alamayacağı kadar çok güvenilir bir insandır. İhtiyar Anselmo da öyle. Andrés öyle. Eladio öyle. Çok sakın ama güvenilir bir elemandır. Ve Fernando. Senin onu nasıl değerlendirdiğini bilmiyorum.

Cıvadan daha ağırkanlı biri olduğu doğrudur. Yolda bir arabayı çeken mandalardan daha fazla sıkıntı verir insana. Ama dövüşe ve kendisine söyleneni yapmaya gelince iş, *es muy hombre!* Göreceksin ya sende.”

“Şanslıyız demek ki.”

“Hayır. İki zayıf elemanımız var. Çingeneyle Pablo. Ama biz nasıl ki keçi pisliğinden çok daha iyiysek, Sordo’nun çetesi bizden de o kadar iyidir.”

“Öyleyse her şey yolunda demektir.”

“Evet” dedi Agustin. “Ama işin bugün yapılmasını isterdim.”

“Ben de öyle. Bir an önce bitirirdik. Ama olamaz işte.”

“İş sarpa sarabilir mi sence?”

“Olabilir.”

“Ama şimdi neşen yerinde, *Inglés!*”

“Evet.”

“Benim de öyle. Hem de şu Maria falan işine karşın.”

“Niye böyleyiz biliyor musun?”

“Hayır.”

“Ben de öyle. Belki de havadandır. Çok güzel bir gün bugün.”

“Kimbilir? Belki de eyleme geçeceğimiz içindir.”

“Bence bundan” dedi Robert Jordan. “Ama bugün değil. Ne olursa olsun, bugün çatışmaktan kaçınmalıyız, her şeyden önemli bu.”

Konuşurken bir şey duydu Robert Jordan. Ağaçlarda esen ılık yelin sesinin üzerinden ta uzaktan gelen bir gürültüydü bu. Emin olamazdı bundan, ‘ağzını açıp dinledi sesi, bir yandan da Primitivo’ya göz atıyordu. Duyduğunu sanmıştı ama sonra ses kayboldu. Çamların arasından rüzgâr esiyordu, Robert Jordan kulaklarını dört açmıştı. Sonra sesin rüzgâra karışarak hafiften gelişini duydu.

Agustin’in, “Benim için büyük bir ağlatı değil bu” dediğini duydu Robert Jordan. “Maria’ya sahip olmayışım hiç önemli değil. Her zamanki gibi orospulara takılırım ben de.”

Robert Jordan onu dinlemiyordu. Agustin’in yanına uzanmış başını öteye çevirmişti. “Sus” dedi. Agustin birden ona baktı.

“*Qué pasa?*” diye sordu.

Robert Jordan elini ağzına koyup dinlemeye devam etti. İşte yine duyulmuştu ses. Zayıf, boğuk, kuru ve çok uzaktan geliyordu.

*) Ne oluyor?

Ama bu kez yanılması olanaksızdı. Otomatik tüfek ateşinin düzenli takırtısıydı bu. Sanki işitme alanının hemen hemen dışında bir uzaklıkta ardi adına patlatılan minyatür havai fişek sesi gibiydi.

Robert Jordan başını kaldırıp, şimdi kafasını dikmiş olan Primitivo'ya baktı. Yüzü onlara dönüktü Primitivo'nun, elini kulağına götürmüş dinliyordu. Robert Jordan bakınca Primitivo arazinin en yüksek tarafındaki dağı gösterdi.

“El Sordo'nun kampında çatışıyorlar” dedi Robert Jordan.

“Öyleyse onlara yardıma gidelim” dedi Agustin. “Adamları toplayalım, *Vamonos!*”

“Olmaz” dedi Robert Jordan. “Burada kalıyoruz.”

Robert Jordan, Primitivo'nun ayağa kalkmış tüfeğiyle işaret verdiği nöbet yerine baktı. Başını anladığını gösterircesine salladı, ama adam işaret vermeye devam ediyordu, elini kulağına koyuyor, sonra da ısrarla işaret ediyordu, sanki işaretleri kesinlikle anlamayacakmış gibi.

“Sen burada makineli tüfeğin yanında kal ve buraya geldiklerinden emin olmadıkça ama iyice emin olmadıkça sakın ateş etme” dedi Robert Jordan. “Şu çalığa yaklaşıncaya kadar bekle, o zaman da...” diyerek işaret etti çalıları. “Anladın mı?”

“Anladım. Ama...”

“Aması maması yok. Sana daha sonra açıklarım. Ben Primitivo'nun yanına gidiyorum.”

Anselmo, Robert Jordan'ın yanındaydı. Yaşlı adama, “*Viejo*, orada Agustin'le birlikte makineli tüfeğin yanında kal” dedi. Ağır ağır, acele etmeksizin konuşuyordu. “Süvariler gerçekten buraya girmedikçe ateş etmemeli. Eğer yalnızca kendilerini gösterecek olurlarsa, önce yaptığımız gibi onlara ilişmemeli. Ateş etmek gerekirse, makineli tüfeğin bacıklarını sıkı sıkı tut, boşaldığında da dolu şarjörleri ver ona.”

“Tamam” dedi yaşlı adam. “Ya La Granja ne olacak?”

“O iş daha sonraya kalsın.”

Robert Jordan şimdi kendisini yukarıya çeke çeke, ellerinin altındaki ıslak külrengi kayaların üzerinden ve çevresinden dolanarak tırmandı yukarıya. Güneş kayaların üzerindeki karı hızla eritiyordu. Kayaların tepeleri kuruyordu. Robert Jordan tırmanırken bir yandan da araziye şöyle bir göz attı. Çam ormanlarını, upuzun açıklığı, ötedeki yüksek dağların önündeki toprak çöküntüsünü gördü. Sonra iki koca kayalığın arkasındaki bir oyukta duran Primitivo'nun yanında

durdu. Kısa boylu, esmer yüzlü adam Robert Jordan'a, "Sordo'ya saldıırıyorlar" dedi. "Ne yapacağız bu durumda?"

"Hiçbir şey" dedi Robert Jordan.

Burada, silah seslerini daha iyi duyabiliyordu; arazinin ötelere baktığında, uzaklarda, arazinin yeniden sarplaşarak dikleştiiği uzak koyakta bir süvari birliğinin ormandan çıktığını, karlı yamacı geçip silah seslerinin duyulduğu yöne doğru at sürdüğünü gördü. Dik eğimli tepeyi zorlayarak tırmanmaya çalışırken, karın üzerinde kapkara görünen insan ve atlardan oluşan dikdörtgenimsi çift sırayı gördü. Çift sıranın tepeye çıkışını ve ilerideki ormana girişlerini izledi.

"Onlara yardım etmemiz gerek" dedi Primitivo. Sesi kupkuru ve boğuk çıkıyordu.

"Olmaz bu" dedi ona Robert Jordan. "Tüm sabah böyle bir şeyin olmasını beklemiştım."

"Nasıl?"

"Dün gece at çalmaya gittiler. Kar durdu, onlar da izlerin ardına düştüler."

"Ama onlara yardım etmemiz gerek" dedi Primitivo. "Bu işte onları yalnız başlarına bırakamayız. Bizim yoldaşlarımız onlar."

Robert Jordan elini adamın omzuna koydu.

"Elimizden bir şey gelmez" dedi. "Yapabileceğimiz bir şey olsaydı, yapardım."

"Yukarıdan oraya ulaşmak için bir yol var. İki makineliyle ve atlarla o yolu tutabiliriz. Aşağıdaki makineliyle seninkini götürürüz. Böylece onlara yardım edebiliriz."

"Dinle..!" dedi Robert Jordan.

"Benim dinlediğim şu" dedi Primitivo.

Silah sesleri üst üste gelen dalgalar gibi yayılıyordu. Sonra el bombalarının otomatik tüfek ateşi içinde ağır, kuru gürültüyle patlayışını duydular.

"Onların işi bitti" dedi Robert Jordan. "Kar durduğunda işleri bitmişti. Eğer oraya gidersek bizim de işimiz biter. Elimizdeki gücü parçalayamayız."

Primitivo'nun çenesini, dudaklarının üstünü ve ensesini kısa kırçıl kıllar kaplamıştı. Kırık, yassı bir burunla, çukura kaçmış gri gözleriyle yüzünün geri kalan kısmı tümüyle tunç rengiydi. Onu iz

lerken Robert Jordan ağzının kıyısıyla, gırtlığının üzerindeki kısa sakal tüylerinin seğirdiğini gördü.

“Dinlesene” dedi Primitivo. “Katliam bu.”

“Eğer çukuru kuşatmışlarsa öyle” dedi Robert Jordan. “Bazıları kaçıp kurtulabilir.”

“Onların üzerine varırsak şimdi arkadan vurabiliriz” dedi Primitivo. “Dördümüz atlara atlayıp gidelim.”

“Peki sonra ne olacak? Onları arkadan vurduktan sonra ne olacak?”

“Sordo’ya katılırız.”

“Orada ölmek için mi? Güneşe baksana. Günün bitimine daha çok var.”

Gökyüzü açık, bulutsuzdu, güneş sırtlarını cayır cayır yakıyordu. Aşağılarındaki açık alanın güney yamacında kocaman çıplak yamalar vardı, çamlardaki tüm karlar da dökülmüştü. Altlarındaki kayalar kar eriyince ıslanmış, kızgın güneşte şimdi hafif hafif tütüyordu.

“Dayanman gerek buna” dedi Robert Jordan.. *“Hay que aguantarse.* Bir savaşa böyle şeyler olur.”

“Ama yapabileceğimiz hiçbir şey yok mu? Gerçekten yok mu?” Primitivo, Robert Jordan’a bakınca Robert Jordan onun kendisine güvendiğini anladı. “Yanıma küçük makineli tüfeği verip biriyle beni gönderemez misin?”

“Hiçbir yararı olmaz” dedi Robert Jordan.

Aradığı bir şeyi gördüğünü sandı ama rüzgârda aşağıya doğru süzülen bir atmacıydı gördüğü; atmaca sonra uzaktaki çam ormanları hizasında yükseliverdi. “Hepimiz gitsek yine de bir işe yaramaz” dedi.

Tam o sırada silah seslerinin iki kat arttığı, silah seslerinin arasında elbombalarının büyük gürültüyle patladığı duyuldu.

“Ah, anasını dinini bellediklerim” dedi Primitivo, yanakları seğirerek gözlerinde yaşlarla, bütün içtenliğiyle bir küfür savurarak. “Ah, lanrım, Bakire Meryem, ecdadını bellediğim rezil herifler.”

“Kendine gel” dedi Robert Jordan. “Çok yakında kapışacaksınız onlarla. İşte kadın da geliyor.”

Pilar koca kayaların arasında zorlukla tırmanarak yanlarına geliyordu.

Primitivo silah sesleri rüzgârla birlikte duyuldukça söylenmeye devam ediyordu: "Fahişe döllerini. Ah Tanrım, Bakire Anamız, bildiğin gibi yap şunları." Robert Jordan Pilar'a yardım etmek için aşağı indi.

"*Qué tal*, kadın" dedi, Pilar'ın her iki bileğinden tutarak, son kayayı zorlukla tırmanan kadını çekerek.

Kayışı boynundan çıkararak, "Dürbünlerin" dedi Pilar. "Demek Sordo'ya çarptı bu iş ha?"

"Evet."

"*Pobre*" dedi kadın üzüntüyle. "Zavallı Sordo."

Tırmanmaktan soluğu kesilmişti, zorlukla nefes alıyordu Pilar; araziye bakarken Robert Jordan'ın elini tutup sıkı sıkıya kavradı. "Çatışma nasıl gidiyor?"

"Kötü. Çok kötü."

"*Jodido* mu Sordo?"

"Öyle sanırım."

"*Pobre*" dedi Pilar. Sonra; "Şu süvarilerle ilgili tüm bokluğu ayırtısıyla anlattı Rafael. Neydi gelenler?" diye ekledi.

"Bir devriye koluyla, bir müfreze süvari."

"Nereye kadar geldiler?"

Robert Jordan devriye kolunun gelip durduğu yeri işaret edip, kadına makineli tüfeğin saklandığı yeri gösterdi. Buldukları yerden yalnızca kamuflemanın arkasından çıkan Agustin'in çizmelerinden birini görebiliyorlardı.

"Çingene makineli tüfek namlusunun öndeki atın göğsüne yaslanacağı yere kadar geldiklerini söylemişti" dedi Pilar. "Ne biçim bir iştir bu yahu! Dürbünün mağaradaydı."

"Eşyaları topladınız mı?"

"Götürüleebilecek ne varsa topladık. Pablo'dan haber var mı?"

"Süvarilerden kırk dakika öndeydi. Onun izlerini takip ettiler." Pilar, Robert Jordan'a sırtıttı. Adamın elini tutuyordu hâlâ. Sonra bıraktı. "Onu asla göremezler" dedi. "Şimdi Sordo'ya gelelim. Bir şeyler yapabilir miyiz?"

"Hiçbir şey yapamayız."

"*Pobre*" dedi kadın. "Sordo'ya hayrandım. Emin misin, *sure*, onun *jodido* olduğuna?"

"Evet. Çok atlı gördüm."

"Buraya gelenlerden daha fazla mı?"

“Tam teçhizat bir birlik de oraya gidiyordu.”

“Hele dinle şunu” dedi Pilar. “*Pobre; pobre Sordo.*”

Ateş seslerini dinlediler.

“Primitivo oraya gitmek istedi” dedi Robert Jordan.

Yayvan yüzlü adama, “Deli misin sen?” dedi Pilar. “Burada çeşit çeşit *loco*’lar mı yetiştiriyoruz biz?”

“Onlara yardım etmek istiyorum.”

“*Qué va*” dedi Pilar. “İşte bir romantik daha. Yararsız geziler yapmadan burada zaten yeterince çabuk öleceğine inanmıyor musun sen?”

Robert Jordan bu kadına, çıkık kızılдерili elmacık kemiklerine, ayırık koyu gözlerine, kalın acılı dudaklarıyla gülen ağzına, koyu esmer yüzüne baktı.

“Bir erkek gibi davranmalısın” dedi Primitivo’ya. “Yetişkin bir erkek gibi. Kırılmış saçlarıyla, vesairenle erkek gibi davranmalısın.”

Suratını sarkıtan Primitivo, “Alay etme benle” dedi. “Azıcık yüreği ve düş gücü olan bir adam...”

“Onları denetlemesini bilmeli” dedi Pilar. “Bizimle birlikte de çarçabuk öleceksin zaten. Bunu yabancılarla birlikte yapmana gerek yok. Düş gücüne gelince. Çingeneninki hepsine bedel. Bana bir roman yazdı ki, bildiğin gibi değil.”

“Eğer sen de onları görseydin, buna roman demezdin” dedi Primitivo, “Çok tehlikeli anlar geçirdik.”

“*Qué va*” dedi Pilar. “Birkaç atlı gelmiş buraya, sonra da çekip gitmiş. Hepiniz bundan kendinize kahramanlık payı çıkarıyorsunuz. İşte sırtüstü yatmak yüzünden buralara kadar geldik.”

Primitivo şimdi aşağılayıcı bir tavırla, “Peki bu Sordo işi ciddi değil mi?” dedi. Rüzgârla birlikte ateş sesleri duyulduğunda gözle görülür biçimde acı çekiyordu. Ya gidip çatışmaya katılmak ya da Pilar’ın kendisini rahat bırakmasını istiyordu.

“*Total, qué?*” dedi Pilar. “Olan oldu. Başkalarının talihsizliği yüzünden kendi *cojone*’lerini yitirme.”

“Hastir git sen de” dedi Primitivo. “Kadınların salaklığı, gaddarlığı çekilmiyor hiç.”

“O kadınlar, üreme işini yapamayan erkeklere destek olmak, yardım etmek için vardılar” dedi Pilar. “Eğer görecektir bir şey yoksa ben gidiyorum.”

Tam o sırada Robert Jordan tepelerinde bir uçağın sesini duydu. Başını kaldırıp baktığında sabahleyin gördükleri gözetleme uçağına benzeyen bir uçak gördü gökyüzünün derinliklerinde. Şimdi düşman hatları yönünden geri dönüyor ve El Sordo'nun saldırıya uğradığı yüksek arazi yönüne doğru gidiyordu.

“İşte o uğursuz kuş” dedi Pilar. “Orada olanları görebilir mi?”

“Elbette” dedi Robert Jordan. “Eğer kör değillerse görürler.”

Güneş ışığında gümüşsü parıltılarla dümdüz hareket eden uçağı seyrettiler. Sol taraftan geliyordu, iki pervanenin oluşturduğu yuvarlak ışık disklerini görebiliyorlardı.

“Yere çökün!” dedi Robert Jordan.

Uçak tam tepelerindeydi, gölgesi açık alanı sıyrıp geçti, motor gürültüsü iyice artmıştı. Sonra geçip vadinin tepesine doğru ilerledi. Uçağın rotasında dümdüz gidişini gözden yitene değin izlediler, sonra uçağın alçalıp geniş bir daire çizerek, yüksek arazinin üzerinde iki daire daha çizip geri döndüğünü ve Segovia yönünde gözden kayboluşunu izlediler.

Robert Jordan, Pilar'a baktı. Kadının alnında terler birikmişti, başını iki yana salladı. Alt dudağını dişlerinin arasına sıkıştırmıştı.

“Herkesin korktuğu bir şey var” dedi. “Benim ilacım da bunlar.”

“Benim korktuğumu görmedin ama sen değil mi?” dedi Primitivo alaycı bir sesle.

“Yok” dedi kadın elini adamın omzuna koyarak. “Bir şeyden korkmazsın ki görelim. Bunu biliyorum. Seninle bunca kaba şakalaştığım için bağışla. Hepimiz aynı teknedeyiz.” Sonra Robert Jordan'a dönüp, “Yiyecek ve şarap göndereceğim” dedi. “Başka isteğin var mı?”

“Şu an için yok. Öbürleri nerede?”

“Yedek kuvvetin aşağıda atların yanında sapsağlam duruyor” diyerek sırttı Pilar. “Her şey gözden gizlendi. Gidecek her şey hazır bekliyor. Senin malların Maria'da.”

“Eğer hava saldırısına uğrayacak olursak, onu mağaranın içine sok.”

“Emredersiniz Lord hazretleri *Inglés*” dedi Pilar. “Senin çingeneyi (onu sana veriyorum) tavşanlarla pişirmek için mantar toplamaya göndermiştim. Şimdi bir sürü mantar var ortalıkta, bana tavşanları yiyebiliriz gibi geldi, gerçi yarın ya da öbür gün yesek daha iyi olurlar ya.”

“Bence de onları hemen yemek en doğrusu olur” dedi Robert Jordan. Pilar, kocaman elini hafif makineli tüfeğin kayışının göğsünden çaprazlamasına geçtiği omzuna koydu adamın, sonra yukarı kaydırıp parmaklarıyla adamın saçlarını karıştırdı, “Ah ne *Inglés*’sin sen” dedi. “Piştiğinde *puchero*’yu Maria’yla yollarım.”

Ötelerden gelen silah sesleri hemen hemen tümüyle durmuştu, şimdi yalnızca tek tük atışlar duyuluyordu.

“Sence bitti mi iş?” diye sordu Pilar.

“Hayır” dedi Robert Jordan. “İşittiğimiz seslerden anlaşıldığına göre adamlar saldırdılar ama geri püskürtüldüler. Şimdi saldırganların onları kuşattığını söyleyebilirim. Sipere yatıp uçakların gelmesini bekliyorlar.”

Pilar, Primitivo’ya dönüp, “Sen” dedi. “Seni aşağılamak gibi bir amacım olmadığını anlıyorsun, değil mi?”

“*Ya lo sé*” dedi Primitivo. “Senin daha kötü laflarına katlanmışım ben. Pis bir dilin var. Ama ağzından çıkanı kulağın duysun, kadın. Sordo benim iyi bir yoldaşımdı.”

“Benim değil miydi sanki?” diye sordu Pilar. “Dinle yassı yüz. Savaşta insan duygularını söyleyemez. Sordo’nunki olmaksızın da bizim derdimiz başımızı aşıyor zaten.”

Primitivo’nun yüzü asıktı hâlâ.

“Sen bir müşhil al iyisi mi” dedi adama Pilar. “Şimdi yemeği hazırlamaya gidiyorum.”

Robert Jordan, “O *requeté*’nin belgelerini getirdin mi?” diye sordu kadına.

“Ne salağım ben” dedi kadın. “Unuttum. Maria’yla gönderirim.”

Uçaklar geldiğinde saat öğleden sonra üçtü. Öğleyn kar tümüyle kalkmış, kayalar güneşin altında iyice kızgınlaşmıştı. Gökyüzünde tek bir bulut bile yoktu. Robert Jordan gömleğini çıkarmış, kayaların üzerine oturmuş, sırtını güneşte karartıyordu. Bu arada ölü süvarinin ceplerinden çıkardıkları mektupları okuyordu. Zaman zaman okumayı kesip, orman hattına uzanan açık eğimi gözden geçiriyor, yukarıdaki yüksek araziye bakıyor, sonra yeniden mektupları okumaya dönüyordu. Başka süvari filan görünmemişti. Aralıklı olarak El Sordo'nun kampının bulunduğu yönden bir atış sesi duyuluyordu. Ama silah sesleri çok düzensizdi.

Askerin kâğıtlarını inceleyerek, oğlanın Navarra'da Tafalla'dan olduğunu, yirmi bir yaşında, evlenmemiş ve bir nalbantın oğlu olduğunu öğrenmişti Robert Jordan; Alayı, N süvari alayıydı. Bu Robert Jordan'ı şaşırtmıştı. Çünkü bu alayın kuzeyde olduğunu sanıyordu. Bir Carlist'ti delikanlı, savaşın başında Irun çatışmasında yaralanmıştı,

Pamplona'daki Feria'da boğaların önünde sokaklarda koşuşturken görmüşümdür onu belki, diye düşündü Robert Jordan. Savaşta hiçbir zaman öldürmek istediğin birini öldürmezsin, dedi kendi kendine. Eh, hemen hemen hiçbir zaman, diye ekledi, sonra mektupları okumaya devam etti.

Okuduğu ilk mektuplar çok resmiydi, özenle yazılmıştı ve yerel olaylardan söz ediyordu. Kız kardeşi yazmıştı bunları ve Robert Jordan, Tafalla'da işlerin yolunda olduğunu, babasının iyi olduğunu, annesinin sırtındaki belli yakınmaları dışında her zamanki gibi olduğunu, oğlunun sağlığına ve büyük tehlike içinde bulunmaması için duacı olduğunu, İspanya'yı Marksist sürülerin egemenliğinden kurtarmak için kızılıarı yok etmesine çok sevindiğini öğrendi. Son mek-

tubundan sonra Tafalla'lı ölen ya da kötü yaralanan delikanlıların bir listesi vardı. Öldürülen on kişiden söz ediyordu. Tafalla büyüklüğünde bir kasaba için bu sayı çok fazla, diye düşündü Robert Jordan.

Dinsel konular mektupta büyük yer tutuyordu, kız Aziz Antoni'ye, Kutsal Bakire'ye ve öbür Bakirelere onu koruması için dualar ediyordu ve hâlâ üzerinde taşıdığından kuşkusu olmadığı Kutsal İsa Yüreği'nin de ona koruduğunu hiç unutmamasını istiyordu. Yüreğinin üstünde taşıdığı sürece, onu her zaman kurşunları durdurma gücü ile korumuştur. Onu her zaman seven kız kardeşi Concha'ydı.

Bu mektubun kenarları azıcık lekelenmişti. Robert Jordan mektubu özenle askeri kâğıtların arasına yerleştirdi ve daha işlek bir el yazısıyla yazılmış bir mektubu açtı. Bu mektup delikanlının *novia*'sından, nişanlısındandı. Oğlanın güvenlik içinde olmasını histerik biçimde dileyen, resmi ve sakin bir dille yazılmıştı. Robert Jordan mektubu başından sonuna okudu. Sonra tüm mektupları resmi kâğıtlarla birlikte kış cebine koydu. Öbür mektupları okumak gelmemiştii içinden.

Sanırım bugün için iyi bir iş yaptım, dedi kendi kendine. Galiba iyi iş yaptım, diye yineledi.

Primitivo, "Nedir o okudukların?" diye sordu..

"Bu sabah vurduğumuz o *requeté*'nin belgeleriyle mektupları. Bakmak ister misin?"

"Okumam yok benim" dedi Primitivo. "İlginç bir şeyler var mı?"

"Yok" dedi Robert Jordan adama. "Özel mektuplar."

"Memleketinde işler nasılmış? Mektuplardan anlaşılıyor mu bu?"

"İşler iyi gidiyor gibi görünüyor" dedi Robert Jordan. "Kasabasında çok kayıp vermişler." Aşağıya, kar eridikten sonra makineli tüfeğin azıcık değiştirilmiş ve düzeltilmiş kamuflejına baktı. Yeterince inandırıcıydı. Arazinin ötelere baktı.

"Hangi kasabadanmış?" diye sordu Primitivo.

"Tafalla" dedi Robert Jordan.

Tamam, dedi kendi kendine. Üzgünüm, eğer bu bir işe yarıyorsa.

Bir işe yaramaz, dedi kendi kendine.

Pekâlâ, öyleyse kafadan at gitsin, dedi kendi kendine.

Tamam, atılmıştır.

Ama bunca kolaylıkla atılamaz ki. Kaç kişi oldu öldürdüklerin, diye sordu kendi kendine. Bilmem. Sence birini öldürmeye hakkın var mı?.. Hayır, yok. Ama öldürmek zorundayım. Öldürdüklerinin kaç gerçek faşistti?.. Çok azı. Ama hepsi güçlerine karşı güç kullandığımız düşmanlarımız. Ama Navarra'lıları İspanya'nın öbür bölgelerindeki insanlardan daha çok seversin. Evet. Ve onları öldürüyorsun. Evet. Eğer buna inanmıyorsan oraya kampa in. Adam öldürmenin yanlış bir şey olduğunu bilmiyor musun? Evet. Ama onu yapıyorsun, değil mi? Evet. Ve hâlâ amacının haklı olduğuna kesinlikle inanıyorsun, değil mi? Evet.

Doğru bu, dedi kendi kendine, güvenle değil, gururlanarak. Halka, onların kendilerini diledikleri gibi yönetmelerine inanıyorum. Ama adam öldürmeye inanmamalısın, dedi kendi kendine. Bir zorunluluk olarak yapmalısın bunu ama ona inanmamalısın. Eğer adam öldürmeye inanırsan, her şey baştan sona yanlış demektir.

“Peki de kaç kişi öldürmüşsündür acaba? Bilmiyorum, çünkü kayıt tutmuyorum. Ama biliyor musun? Evet. Kaç tane? Kaç tane olduğundan emin olamazsın. Trenleri uçurduğün zaman bir sürü insan öldürüyorsun. Bir sürü. Ama emin olamazsın sayısından. Peki ya emin oldukların? Yirmiden çok. Bunların kaç gerçek faşistti? İkisinden eminim. Çünkü onları Usera'da tutsak aldığımızda vurmak zorunda kalmıştım. Peki buna aldırmadın mı? Hayır. Peki hoşlandın mı? Hayır. Bunu bir daha kesinlikle yapmayacağıma karar verdim. Kaçındım bu işten. Silahsız olanları öldürmekten hep kaçındım.”

Aç kulaklarını da dinle, dedi kendi kendine. İyisi mi bu konuyu burada kes artık. Ne senin, ne de yapacağın iş açısından yararı var. Sonra yine kendi kendine karşılık verdi. Sen dinle asıl, anladın mı? Çünkü ciddi bir iş yapıyorsun ve bunu her zaman aklında tutmak zorundasın. Aklını başında tutmalısın her zaman. Çünkü kafanın içi duru olmazsa, o zaman yaptığın şeyleri yapmaya hakkın olmaz, çünkü bunların hepsi bir suçtur, hiç kimsenin başka birinin hayatını elinden almaya hakkı yoktur, başka insanlara daha kötü bir şeyin olmasını önlemek dışında. Öyleyse kafanı sağlam tut, kendi kendine de yalan söyleyeyim deme.

Ama öldürdüğüm insanların hesabını tutamam ben, sanki kayıt tutar gibi, ya da tabancanın kabzasına çentik atma pisliği gibi, dedi

kendi kendine. Onların hesabını tutmamaya hakkım var, ayrıca onları unutmak da hakkım.

Hayır, dedi kendisi. Hiçbir şeyi unutmaya hakkın yok. Hiçbirine gözlerini kapamaya hakkın yok, ne de unutmaya, işi yumuşatmaya ya da değiştirmeye hakkın var.

Kes sesini, dedi kendi kendine. Korkunç hava basmaya başladı.

Ne de kendini bu konuda aldatmaya hakkın var, diye devam etti kendisi.

Tamam, dedi kendisine. Tüm bu güzel öğütlerin için teşekkür ederim sana, peki Maria'yı sevmeye hakkım var mı?

Evet, dedi kendisi.

Katıksız bir maddeci toplum anlayışında aşk gibi bir şeyin bulunmaması gerektiği halde mi?

Sen ne zamandan beridir böyle bir anlayışı benimsedin, diye sordu kendisi. Hiçbir zaman. Hiçbir zaman da benimseyemezsin. Gerçek bir Marksist değilsin sen, bunu biliyorsun. Özgürlüğe, Eşitliğe, Kardeşliğe inanıyorsun. Yaşama, Özgürlüğe, Mutluluk peşinde koşmaya inanıyorsun. Kafanı diyalektikle falan doldurup kendini çocuk yerine koyma. Diyalektik birileri için olabilir ama şenin için değil. Kan emici olmayacak kadar diyalektiği bil yeter. Bir savaşı kazanmak için bir sürü şeyi askıda bıraktın. Eğer bu savaş yitirilirse, bunların hepsi de yitirilmiş olur.

Ama daha sonra inanmadıklarını bir yana atabilirsin. İnanmadığın ve inandığın bir sürü şey var.

Ve bir şey daha. Birini seviyorum diye kendini aldatayım deme. İnsanların çoğu buna sahip olamayacak kadar talihsizdir. Daha önce sen de sahip değildin buna, şimdiyse sahiptin. Maria'yla ilişkin, ister yalnızca bugün, biraz da yarın sürsün, isterse uzun bir yaşam boyunca sürsün, insanoğlunun başına gelebilecek en önemli şeydir. Bunun var olmadığını söyleyen insanlar olacaktır her zaman, çünkü onlar buna sahip olamazlar. Ama ben sana bunun doğru olduğunu, senin buna sahip olduğunu ve yann ölecek bile olsan şanslı olduğunu söylüyorum.

Kes bu ölüm konusunu, dedi kendi kendine. Şu söylediklerimiz de konuşulacak şeyler mi yani? Bizim ahbabların, anarşistlerin konuşmasına benziyor. Ne zaman işler gerçekten sarpa sarsa, onlar bir

şeyleri ateşe verip ölmeyi isterler. Çok tuhaf bir kafa yapıları var. Çok tuhaf. Eh işte akşamı ediyoruz ahbap, dedi kendi kendine. Saat neredeyse üç oldu, er geç yiyecek bir şeyler gelecek. Hâlâ Sordo'nun kampına ateş ediyorlar, bu onu kuşattıkları anlamına geliyor. Daha fazla adam gelmesini bekliyorlar, belki de. Ama bu işi karanlık çökmeden önce halletmeleri gerek.

Sordo'nun kampında durum nasıldı acaba? Zaman kalırsa hepimizin başına gelecek bu. Sordo'nun kampı hiç de şenlikli değildir, sanırım. Bu at işiyle Sordo'nun basını derde soktuk gerçekten. İspanyolca nasıl denir buna? *Un callejón sin salida*. Çıkışı olmayan bir geçit. Sanırım ben bu işten burnum kanamadan sıyrılırdım. Onu yalnız bir kez yapacaksın, sonra hemen bitecek. Ama çevren kuşatılmışken, kuşatma yapabileceğin bir savaşta dövüşmek biraz lüks olmaz mı? *Estamos copados*. Çevremiz sarıldı. Bu savaşın büyük panik çılgılığı buydu işte. Sonraki durumda, eğer şanslıysan başına daha önce kötü bir şey gelmeden vurulup ölmen. Sordo'nun bu konuda şansı olmayacaktır. Ne de öbürlerinin, zamanı geldiğinde.

Saat üçtü. Sonra uzaklardan, motor gürültüsünü işitti Robert Jordan, başını kaldırdığında uçakları gördü.

El Sordo, savaşı bir tepenin üzerinde veriyordu. Bu tepeden hiç hoşlanmazdı, ilk gördüğünde onu frengi çıbanına benzetmişti. Ama bu tepe dışında başka seçimi yoktu, görebildiği en uzak mesafeden bu tepeyi seçmiş, dört nala bu tepenin yolunu tutmuştu. Otomatik tüfek tüm ağırlığıyla sırtındaydı, at canla başla koşturuyordu, tüfeğin namlusu bacaklarının arasında inip kalkıyordu, bir yanında el bombası torbası sallanıyordu, öbüründe de otomatik tüfeğin şarjörleri. Joaquin ile Ignacio, tüfeği yerleştirmesi için ona zaman kazandırmak amacıyla ikide bir durup ateş ediyorlardı.

O sırada hâlâ kar vardı. Bu kar yıkmıştı onları. Atı vurulup da sırta ulaşmak için kalan mesafeyi hırıldayarak, yavaş yavaş, sendeleye tökezleye karları sağa sola fıskırtıp sıçratarak almaya başlayınca, Sordo yere atlayıp tırmanırken de dizginleri omzuna geçirerek hayvanı yedeğe almıştı. Omzunda iki ağır torbayla, kayalara çarpan mermilerin ortasında zar zor tırmanmayı sürdürmüştü, sonra atı yelesinden yakalayıp, tam ona gereksinimi olduğu yerde çarçabuk, uzmanca ve sevecenlikle vurmuştu hayvanı; at da tepe üstü yıkılıp iki kaya arasındaki boşluğu doldurmuştu. Sordo makineli tüfeği atın üzerine yerleştirip oradan ateşe başlamış, iki şarjör boşaltmıştı, tüfek takır takır takırdamış, boş mermi kovanları karın üzerine saçılmış, kızgın namlunun dayandığı yerden yanık deri ve kıl kokusu yükselirken o tepeye doğru gelenlere ateş ederek gizlenecek bir yer bulmak için dağılmaya zorlamış, bu arada da arkasında neler olup bittiğini bilememek yüzünden sırtında sürekli ürpertiler dolaşmıştı. Beş adamın sonuncusu da tepeye varınca sırtındaki ürperti kaybolmuştu. Kalan cephanesini de gerek duyacağı zamana saklamıştı.

Tepenin yamacında iki ölü at daha vardı, üç tane de tepedeydi. Dün gece ancak üç at çalmayı becerebilmişti, bunlardan biri, daha

kamptaki ahırda eysersiz binmek istedikleri sırada açılan ilk ateşle fırlayıp kaçmıştı.

Tepeye ulaşan beş adamdan üçü yaralıydı. Sordo hem sol kolunun iki yerinden, hem de baldırından yaralanmıştı. Çok susamıştı, yaraları katılaştı. Kolundaki yaralarından biri çok acı veriyordu, Korkunç bir baş ağrısı vardı üstelik. Uzanmış, uçakların gelmesini beklerken İspanyolca bir şaka geldi aklına. "*Hay que tomar la muerte como si fuera aspirina*"ydı bu, "ölümü aspirin gibi almak zorundasın" anlamına geliyordu. Ama bu fıkrayı yüksek sesle söylemedi. Kafasının içindeki ağrının içinde bir yerlerde gülümsedi, kolunu kıpırdattığında bastıran mide bulantısının içinde bir yerlerde sırttı ve çetesinden artakalanları görmek için çevresine bakındı.

Beş köşeli bir yıldızın köşeleri gibi sağa sola yayılmıştı beş adam. Dizleriyle, elleriyle yeri kazıp başlarının ve omuzlarının önünde taştan topraktan tümsekler yapmışlardı. Bu siperlerden yararlanarak ayrı ayrı duran tümsekleri taş ve toprakla birbirlerine bağlıyorlardı. On sekiz yaşındaki Joaquin çelik başlığıyla toprağı kazıyor, toprağı başlığa doldurup öbürlerine geçiyordu.

Bu çelik başlığı trenin havaya uçurulması sırasında ele geçirmişti. Ortasında bir mermi deliğı vardı, onu sakladığı için herkes kendisiyle alay etmişti. Ama o çekiçle mermi deliğinin pürüzlü kenarlarını düzeltmiş, deliğe tahtadan bir tıpa geçirmiş, sonra da tıpayı keserek çelik başlığın içindeki metalle aynı düzeye getirmişti.

Silah atışları başladığında Joaquin çelik başlığı kafasına öylesine sert bir şekilde geçirmişti ki, sanki kafasına bir tencereyle vurmuş gibi olmuştu, atı öldükten sonra tepenin yamacının son metrelerini ciğerleri sökülürcesine, bacakları duygusuzlaşmış, ağzı kurumuş olarak, mermi takırtıları arasında tırmanırken çelik başlığın ağırlığı iyice kendini duyurmuş, ağrıdan çatlayan alnını demir bir kuşak gibi sıkıştırmaya başlamıştı. Ama onu yanında taşımıştı yine de. Şimdi onunla düzenli, neredeyse makine gibi bir umarsızlıkla yeri kazıyordu. Daha vurulmamıştı o.

"Sonunda bir işe yaradı" dedi Sordo, Joaquin'e, derinden gelen boğuk sesiyle.

Savaşın normal susuzluğunu bastıran o korkunun kuruluşuyla dudakları kaskatı kesilmiş olan Joaquin, "*Resistir y fortificar es ven-*

cer” dedi. Komünist Partisinin sloganlarından biriydi bu; “Dayan, yerini sağlamlaştır, kazanacaksın” anlamına geliyordu.

Sordo bir süvarinin kocaman kaya parçasının gerisinden gizli gizli ateş ettiği yamaca doğru baktı. Bu oğlana hayrandı ama hiç de slogan dinleyecek bir havada değildi.

“Ne dedin?”

Yaptığı işi bırakıp döndü adamlardan biri. Bu adam yüzükoyun uzanmış, çenesini yerden kımıldatmaksızın, elleriyle uzanıp bir kayayı özenle yerleştiriyordu.

Joaquin yeri kazma işine bir an bile ara vermeksizin kuruyup kalmış oğlan çocuğu sesiyle sloganı yineledi.

Çenesini yere dayamış olan adam, “Son sözcük neydi?” diye sordu.

“*Vencer*” dedi oğlan. “Kazanacaksın.”

Çenesi yere yapışık olan adam, “*Mierda*” dedi.

“Şu andaki durumumuza uyan bir slogan daha var” dedi Joaquin ve sözcükleri ağzından sanki tılsımlıymışçasına çıkararak, “*Pasionaria*, insanın dizleri üzerinde yaşamaktansa ayakta ölmesinin daha iyi olacağını söylüyor.”

Adam, “Yine *mierda*” dedi. Bir başka adam omzunun üzerinden bakarak, “Biz dizlerimizin üzerinde değil karnımızın üzerindeyiz” dedi.

“Sen. Hey komünist. Şu senin *Pasionaria*’nın harekâtın başından bu yana Rusya’da bulunan senin yaşında bir oğlu olduğunu biliyor musun?”

“Yalan bu” dedi Joaquin.

“*Qué va*, yalanmış” dedi öbürü. “Garip isimli dinamitçi söyledi bana. O da senin partidendi. Niye yalan söylesin ki?”

“Kuyruklu yalan hem de” dedi Joaquin. “O kadın oğlunu savaştan uzak tutmak için Rusya’da saklamaz, böyle bir şey yapmaz.”

Sordo’nun adamlarından bir başkası, “Keşke ben de Rusya’da olsaydım” dedi.

“Şu senin *Pasionaria*’n beni buradan alıp Rusya’ya gönderemez mi şimdi, komünist?”

“Eğer *Pasionaria*’na bu kadar inanıyorsan, getir onu buraya da, bizi bu tepeden kurtarsın” dedi adamlardan baldırı sargılar içinde olan biri.

Çenesi toprağa gömülü olan adam, “Bu işi faşistler yapacak” dedi.

Joaquin, “Böyle konuşma” dedi adama.

“Senin ağzın süt kokuyor, ağzını sil de bana başlığı doldurup biraz daha toprak ver bakalım” dedi çenesi toprağa dayalı olan adam. “Hiçbirimiz bu gece güneşin batışını göremeyeceğiz.”

El Sordo düşünüyordu: bir frengi çibanına benziyor şekli. Ya da meme başı olmayan bir genç kız göğsüne. Ya da bir yanardağın tepesindeki koniye. Sen hiç yanardağ görmedin diye düşündü. Ne de göreceğin var artık. Bu tepe de frengi çibanına benziyor. Yanardağları boş ver. Yanardağlar için vakit çok geç artık.

Ölü atın iki kürek kemiği arasından çevreyi dikkatle gözetledi, yamacın aşağılarından bir kaya parçasının ardından hızlı hızlı takırdayan silah sesleri duyuluyordu. El Sordo hafif makineli tüfekten çıkan mermilerin ata gömüldüğünü işitti. Atın gerisinden sürüne sürüne ilerledi ve atın sağrısıyla kaya arasındaki aralıktan baktı. Tam altında üç ceset yatıyordu bayırda; faşistler otomatik tüfek perdelemesiyle ve hafif makineli ateşiyle korunarak tepeye saldırdıklarında, El Sordo’yla adamları bu saldırıyı elbombası atarak ve yuvarlayarak geri püskürtmüştü; işte o zaman vurulup düşmüştü üç adam. Tepenin öbür yamaçlarında göremediği başka cesetler de olmalıydı. Saldırganların doruğa yaklaşabilecekleri bir ölü nokta yoktu; Sordo cephanesi ve elbombaları elverdiği, elinin altında da dört adam olduğu sürece kendisini buradan çıkaramayacaklarını biliyordu, ta ki havan topu getiresiye kadar. La Granja’ya haber gönderip havantopu isteyip istemediklerini bilmiyordu. Belki istememişlerdir, çünkü yakında uçakların geleceği kesindi. Keşif uçağı üzerlerinde uçuş yaptığından bu yana dört saat geçmişti.

Bu tepe gerçekten frengi çibanına benziyor, diye düşündü Sordo, biz de onun iriniyiz. O budalalığı yaptıklarında bir sürü adam öldürdük ama. Bizi böyle ele geçirebileceklerini nasıl düşünmüş olabilirler? Öylesine modern silahları var ki, kendilerine duydukları aşırı güven yüzünden akıllarını kaçırdılar herhalde. Faşistler iki büklüm koşarak yamacı tırmanırlarken, El Sordo, bayırdan aşağıya koyverdiği bir elbombasıyla saldırıyı yöneten genç subayı öldürmüştü. Sarı parıltılar, külrengi dumanlar ve o gümbürtünün içinde, subayın, şimdi saldırının ulaştığı en ileri noktayı gösteren yırtık pırtık eski elbise

bohçası gibi yattığı yere doğru ileri fırladığını görmüştü. El Sordo bu cesede baktı, sonra da tepenin aşağısına, öbür cesetlere.

Yürekli ama budala insanlar bunlar, diye düşündü. Ancak uçaklar gelene değin bize saldırmayacak kadar da çalışıyor akılları. Elbette, bir havan getirirlerse o zaman başka. Havanla iş çok kolay olurdu. Havantopu getirmeleri işin normaliydi, El Sordo da bir havantopu getirdiklerinde hemen öleceklerini biliyordu; ama uçakların geleceğini düşündüğünde, sanki tüm giysileri, hatta tüm derisi soyulmuş gibi, o tepenin üzerinde çırılçıplak hissetti kendisini. Kendimi bundan daha çıplak hissetmemiştim hiç, diye düşündü. Benimle karşılaştırıldığında, derisi yüzülmüş bir tavşan bile ayı kürküne bürünmüş kalır. Ama niye uçakları getirsinler ki? Bizi havantopuyla kolayca çıkarırlar buradan. Ama uçaklarıyla övünüyorlar, büyük bir olasılıkla uçaklarını getirecekler. Tıpkı onları bu budalalığı yapmaya yönelten otomatik tüfekleriyle böbürlenişleri gibi. Bir havantopu istemiş olmaları da işten bile değil.

Adamlardan biri ateş etti. Sonra mekanizmayı açıp kapayarak yeniden ateş etti çarçabuk.

“Mermilerini idareli kullan” dedi Sordo.

“Orospular kraliçesinin oğullarından biri şu kayaya ulaşmaya çalışıyordu” diye işaret etti adam.

“Vurdun mu onu?” diye sordu Sordo başını güçlkle çevirerek.

“Hayır” dedi adam. “Pezevenk herif gerisin geriye kaçarak sindi.”

Çenesi toprağa gömülü olan adam, “Asıl orospular kraliçesi Pilar’dır” dedi. “O orospu burada öldüğümüzü biliyor.”

“Elinden bir şey gelmez onun” dedi Sordo. Adam Sordo’nun iyi duyan kulağının bulunduğu taraftan konuşmuştu, böylelikle Sordo başını çevirmeksizin adamın söylediklerini duymuştu. “Ne yapabilir ki?”

“Bu kancıkları arkadan vurabilir.”

“*Qué va*” dedi Sordo. “Tepenin yamacında her yana yayılmış durumdalar. Onların üzerine nasıl gelecek kadıncağız? Yüz elli kişi varlar. Belki şimdi daha da fazlalar.”

“Ama karanlığa kadar dayanabilirsek” dedi Joaquin.

Çenesi yere dayalı olan adam, “Gece yarısı güneş doğarsa” dedi.

Bir başkası da, “Halanın *cojone*’leri olsa dayan olurdu” dedi ona. “*Pasionaria*’na başvur. O tek başına yardım edebilir bize.”

“Oğluyla ilgili söylediklerinize inanmıyorum” dedi Joaquin. “Ya da oğlan orada havacı veya benzeri bir şey olmak için eğitim görüyordur.”

“Orda canını kurtarmak için saklanıyor” dedi adam.

“Diyalektik üzerinde çalışıyormuş. Pasionaria’n da orada bulunmuştu. Lister, Modesto ve öbürleri de öyle. Tuhaf isimli adam anlatmıştı bana.”

“Demek oraya çalışmaya gidip, sonra da bize yardım etmek için dönmeleri gerekiyormuş” dedi Joaquin.

“Bize şimdi yardım etmeleri gerekiyor” dedi başka bir adam. “O Rus kan emicilerin hepsinin şimdi yardım etmeleri gerek bize.” Tüfeğini ateşleyip, “*Me cago en tal*; yine kaçırdım onu” dedi.

“Mermilerini hesaplı kullan, bir de böyle çok konuşma, yoksa susuzluktan gırtlığın kurur” dedi Sordo. “Bu tepede su yok.”

Yana yuvarlanıp, başının üzerinden geçirip omuzlarından sarkıtmış olduğu bir şarap tulumunu çekip çıkararak El Sordo’ya veren adam, “Bunu al” dedi. “Ağzını çalkala, koca herif. Yaraların yüzünden iyice susamış olmalısın.”

“Herkes ver içsinler” dedi Sordo.

“Öyleyse önce ben zıkkımlanayım biraz” dedi tulumun sahibi, deri tulumu dolaştırmadan önce ağzına uzun uzun şarap fışkırttı.

“Sordo, sence uçaklar ne zaman gelirler?” diye sordu çenesi top-rağa yapışık olan adam.

“Her an gelebilirler” dedi Sordo. “Şimdiye değin gelmiş olmaları gerekiyordu.”

“Bu kancıklar kraliçesinin evlatları yeniden saldırırlar mı dersin?”

“Ancak uçaklar gelmediği takdirde.”

Havantopundan söz etmenin yersiz olduğunu düşünüyordu. Havantopu geldiğinde zaten hepsi bunu anında fark edeceklerdi.

“Tanrı bilir ya, dün gördüklerimize bakılırsa yeterince uçakları var.”

“Çok, pek çok” dedi Sordo.

Başı çok ağrıyordu, kolu taş gibi olmuştu, kıvıldattığında acısına dayanamıyordu. Parlak, derin, masmavi ilkyaz göğüne baktı, sağlam koluyla şarap tulumunu kaldırdığında. Elli iki yaşındaydı ve bu gökyüzünü son kez gördüğünü adı gibi biliyordu.

Ölmekten korktuğu yoktu; ama, yalnızca bir ölüm yeri olarak işe yarayacak böyle bir tepede kısıtılmış olmasına bozuluyordu. Ah bir yırtabilseydik buradan, diye düşündü. Bir onları uzun koyağa çekebilseydik, ya da yolun ötesine geçebilseydik işler yoluna girerdi. Ama bu frengi çıbanı gibi tepede... Elimizden geldiğince yararlanmalıyız bundan, şimdiye değin de olabildiğince yararlandık zaten.

Tarihte yüzlerce insanın bir tepeyi, yalnızca ölmek için kullanmak zorunda kaldıklarını bilseydi, yine de keyiflenmezdi El Sordo; böylesi kötü anlarda insanlar, benzer koşullarda başka insanların başına gelenlerden etkilenmezler. Tıpkı bir dula, başkalarının sevgili kocalarının da öldüğü söylendiğinde bunun bir işe yaramayacağı gibi. Ölümden korksun ya da korkmasın, insanın öleceğini kabullenmesi kolay değildir. Sordo ölümü kabullenmişti; ama elli beş yaşında da olsa, yanında üç yaralıyla, böyle bir tepeye kısıtılmış olmaktan, bu kabullenışten hiç hoşlanmıyordu.

Kendi kendisiyle şakalaştı bu konuda; ama gökyüzüne ve uzakdaki dağlara bakıp şarabı yudumladığında, ölmek istemedi. İnsanın ölmesi gerekiyorsa, diye düşündü ve besbelli ki gerekiyor, ölebilirim. Ama ölmekten nefret ediyorum.

Ölmek hiçbir şeydi. El Sordo'nun ölümle ilgili bir korkusu yoktu, ne de ölümle ilgili bir görüntü vardı kafasında. Ama yaşamak, bir tepenin yamacında rüzgârla salınan bir buğday tarlasıydı. Yaşamak, gökyüzünde dolanan bir atmacaydı. Tahılın savrulduğu, samanların uçuştığı harman yerinde, tozlar içinde duran toprak bir testideki suydu yaşamak. Bacaklarının arasındaki bir atı yaşamak; bir bacağının altındaki karabinaydı, bir tepeydi, bir koyaktı, bir dereydi kenarında, vadinin uzak kıyısında, tepelerin ötesindeki ağaçların uzandığı.

Sordo şarap tulumunu arkaya geçirdi ve başını sallayarak teşekkür etti. Öne doğru eğilip, otomatik tüfek namlusunun derisini yaktığı omzunu okşadı ölü atın. Hâlâ burnuna yanık kıl kokusu geliyordu. Atı oraya nasıl çektiğini düşündü, her yanından fısıldayarak ve takırdayarak geçen kurşunlar arasından, bacakları titreyerek; sağını solunu perde gibi saran kurşunlar arasından. İki gözüyle kulakları arasındaki çapraz çizgilerin kesiştiği yerden dikkatle vurmuştu atı. At yere yığılır yığılmaz adamları tepeye tırmanırken El Sordo atın

ılık, ıslak sırtının gerisine kendini atmış, tüfeği konuşturmaya başlamıştı.

"Eras mucho caballo" dedi, "Çok yaman bir attın sen" anlamında.

El Sordo şimdi sağlam yanına uzanmış, gökyüzüne bakıyordu. Boş kovan yığınının üzerine yatmıştı ama kafasını kaya koruyordu, gövdesi de atın oluşturduğu sığınaktaydı. Yaraları fena halde sertleşmişti, çok acı çekiyordu, kıyılmayacak kadar yorgun hissediyordu kendisini.

Yanındaki adam, "Neyin var koca herif?" diye sordu.

"Hiç. Dinleneceğim biraz."

"Uyu" dedi öbürü. "Geldiklerinde bizi uyandırırılar nasılsa."

Tam o sırada bayırın aşağılarından biri bağırdı.

"Dinleyin haydutlar!" Ses en yakın otomatik tüfeğin yerleştirilmiş olduğu kayaların gerisinden geliyordu. "Uçaklar sizi lime lime etmeden teslim olun!"

"Ne diyor?" diye sordu Sordo.

Joaquin, adamın söylediğini aktardı Sordo'ya. Sordo yanına doğru yuvarlanıp, kendisini yukarıya doğru çekerek tüfeğin gerisine çömeldi yeniden.

"Belki de uçaklar gelmiyor" dedi. "Onlara karşılık vermeyin, ateş de açmayın. Belki onların yeniden saldırmalarını sağlayabiliriz."

"Onlara azıcık sövsek olmaz mı?" diye sordu, Joaquin'le La Pasionaria'nın Rusya'daki oğluyla ilgili olarak konuşmuş olan adam.

"Yok" dedi Sordo. "Şu kocaman tabancanı ver bana, büyük tabanca kimde?"

"Burada."

"Ver onu bana." Dizlerinin üzerine çökerek 9 mm.'lik kocaman Star'ı aldı eline El Sordo, ölü atın yanına, yere bir el sıktı, bekledi, sonra düzensiz aralarla dört kez daha ateş etti. Altmışa kadar sayarak bekledi ve doğrudan ölü atın gövdesine son bir el daha ateş etti. Sırıtarak tabancayı geriye verdi.

"Yeniden doldur onu" diye fısıldadı. "Şimdi kimse ağzını açmasın, ateş de etmesin."

"Bandidos!" diye bağırdı kayaların gerisindeki ses.

Tepedekilerden kimse sesini çıkarmadı.

"Bandidos! Sizi kıyma makinesine atmadan önce teslim olun."

Sordo mutlulukla, "Yediler numarayı" dedi.

Sordo aşığıyı gözlerken, bir adam kayaların tepesinden başını uzattı dışarıya. Tepeden kimse ateş etmeyince, adamın kafası yeniden kayaların gerisinde kayboldu. El Sordo gözetleyerek bekliyordu ama başka bir şey olmadı. Başını çevirip yamaçta kendilerine düşen bölgeleri gözetleyen adamlarına baktı. Sordo adamlarına baktığında, onlar da başlarını iki yana salladılar.

“Kimse yerinden kıılmamasın” diye fısıldadı Sordo.

“Orospu çocukları” diye bağırdı kayaların gerisindeki ses. “Kızıl domuzlar. Analarının ırzına geçen, domuz dölleri.”

Sordo sırtıttı. Sağlam kulağını çevirerek küfürlerin hepsini duyabiliyordu. Bu aspirinden daha iyi, diye düşündü. Kaçını temizleyeceğiz acaba? Bu kadar budala olabilirler mi?

Ses yeniden kesildi, üç dakika kadar tek bir ses işitmediler, tek bir kıpırtı bile olmadı. Sonra yüz metre aşağıdaki kayaların gerisine sinmiş olan adam, yamaçta ortaya çıktı ve ateş etti. Mermi bir kayaya çarpıp keskin bir vınlamayla sekti. Sonra Sordo, bir adamın gizlendiği kayaların gerisinden iki büklüm çıkıp otomatik tüfeğin yuvalandığı büyük kayanın arkasına doğru koştuğunu gördü. Adam koca kayanın arkasına neredeyse denize dalar gibi daldı.

Sordo çevresine bakındı. Öbür yamaçlarda da hiçbir hareket olmadığı işaretini verdi adamları. El Sordo sevinçle sırtarak, başını iki yana salladı. Aspirinden on misli daha etkili, diye düşündü, beklemeye koyuldu, yalnızca bir avcının duyabileceği bir mutluluğu yaşıyordu.

Yamacın aşağısında, taş yığınının kayalık sığınağa koşan adam, pusuya yatmış nişancıyla konuşuyordu.

“Sen inanıyor musun buna?”

“Bilmem ki” dedi nişancı.

“Mantıklı olabilir” dedi askerlere komuta eden adam. “Çevreleri kuşatıldı. Ölmekten başka yapacakları hiçbir şey yok.”

Nişancı sesini çıkarmadı.

“Ne düşünüyorsun?” diye sordu subay.

“Hiç” dedi nişancı.

“Tabanca atışlarından bu yana bir hareket gördün mü?”

“Görmedim.”

Subay kol saatine baktı. Üç on vardı.

“Uçakların bir saat önce gelmiş olması gerekiyordu” dedi subay. Tam o sırada başka bir subay kayalığın gerisine atladı. Nişancı, adama yer açmak için yana çekildi.

“Paco” dedi ilk subay. “Sen ne dersin bu işe?”

İkinci subay, otomatik tüfek mevziinden yamacı yanlamasına ve bir solukta geçtiği için soluk soluğaydı.

“Bence bir aldatmaca bu” dedi.

“Ama ya değilse? Burada ölü adamları kuşatarak yatıp beklememiz gülünç değil mi?”

“Gülünç olmaktan daha kötü şeyler yaptık zaten” dedi ikinci subay. “Şu bayıra baksana.”

Adam başını kaldırıp, cesetlerin tepeye yakın olarak sağa sola saçılmış olduğu bayıra baktı. Baktığı yerden cesetler, dağınık kayalar, nalları dikmiş atlar, Sordo'nun atının bacakları, kazılarak atılmış taze toprak görünüyordu.

“Ya havanlara ne oldu?” diye sordu ikinci subay.

“En geç bir saat içinde burada olmaları gerekiyor.”

“Öyleyse onları bekleyelim. Zaten yeterince budalalık ettik.”

Birden ayağa fırlayıp başını kayanın üzerine iyice çıkaran birinci subay, “*Bandidos!*” diye bağırdı. Ayağa dikildiğinde tepenin sırtı çok daha yakın görünüyordu. “Kızıl domuzlar! Tabansızlar!”

İkinci subay, nişancıya bakıp başını iki yana salladı. Nişancı başka yöne çevirmişti bakışlarını ama dudakları gerilmişti.

Birinci subay başını tümüyle kayanın ardından çıkarmış, eliyle tabancasının kabzasını kavrayarak ayakta duruyordu. Tepeye doğru sövgüler yağdırıyor, hakaretler ediyordu. Hiçbir şey olmadı. Bunun üzerine bir adım atıp kayanın ardından ortaya çıktı ve orada durup tepeye bakmaya başladı.

“Ateş edin tabansızlar, yaşıyorsanız ateş edin” diye bağırdı. “Orospu karnından çıkan, kızılardan korkmayan bu adama ateş edin.” Bu sonucusu bağırlarak söylenmesi oldukça zor uzun bir cümleydi, subayın yüzüne kan hücum etmişti sözünü bitirdiğinde.

Dingin gözleri, ince, uzun dudaklı bir ağız ve çökük avurtlarında hafif uzamış sakallarıyla incecik, güneşten yanmış bir adam olan ikinci subay, yeniden iki yana salladı başını. İlk saldırı emrini veren, bu bağırarak subaydı. Yamaçta ölüsü yatan genç teğmen, adı Paco Ber-

rendo olan öbür teğmenin en iyi arkadaşıydı. Teğmen Berrendo, açıkça esrimiş gibi bağırıp çağırarak yüzbaşını dinliyordu.

Yüzbaşı, “Kız kardeşimle anamı vuran domuzlar bunlar işte” dedi. Kırmızı yüzünde, İngilizlerinkine benzeyen sarı bıyığı vardı, gözleri de bir tuhaftı. Açık mavi renkte gözler, kirpikleri de açık renkti. Gözlerine baktığınızda sanki ağır ağır netleşiyorlarmış gibi görünüyorlardı. Sonra, “Kızılar!” diye bağırdı. “Korkaklar!” Ve arka arkaya sövgüler yağdırmaya başladı.

Şimdi iyice açığa çıkmış duruyordu. Dikkatle nişan alarak tabancasını tepede görünen tek hedefe, Sordo’ya ait olan ölü ata ateş etti. Mermi atın on beş metre kadar altında bir toprak parçasını kaldırdı. Yüzbaşı yeniden ateş etti. Mermi bir kayaya çarpıp, çınladı.

Yüzbaşı orada durmuş tepeye bakıyordu. Teğmen Berrendo duğun hemen altındaki öbür teğmenin cesedine dikmişti gözlerini. Nişancı gözlerinin altından yere bakıyordu. Sonra gözlerini kaldırıp yüzbaşına baktı.

“Orada tek bir canlı bile yok” dedi yüzbaşı. “Sen” dedi nişancıya, “oraya gidip bak.”

Nişancı yere baktı. Hiçbir şey söylemedi. Yüzbaşı, “Duymadın mı dediğimi?” diye bağırdı ona.

“Evet, yüzbaşım” dedi nişancı yüzbaşına bakmadan.

“Öyleyse kalk hemen oraya git!” Yüzbaşının tabancası hâlâ elindeydi. “İşittin mi?”

“Evet, yüzbaşım.”

“Eee, niye gitmiyorsun öyleyse?”

“Gitmek istemiyorum, yüzbaşım.”

“Gitmek *istemiyor musun?*” Yüzbaşı tabancayı adamın sırtına dayadı. “Gitmek *istemiyor musun?*”

“Korkuyorum, yüzbaşım” dedi asker.

Yüzbaşının yüzünü, garip gözlerini izleyen Teğmen Berrendo, yüzbaşının adamı vurmaya üzere olduğunu düşündü.

“Yüzbaşı Mora” dedi.

“Evet, Teğmen Berrendo?”

“Asker haklı olabilir.”

“Korktuğunu söylemeye mi? Yoksa emre itaat etmek *istemediğini* söylemeye mi hakkı var?”

“Hayır, bunun bir hile olduğu konusunda haklı olabilir.”

“Hepsi öldü” dedi yüzbaşı. “İşitiyor musun dediğimi? Hepsi öldü.”

“Yamaçtaki arkadaşlarımızı mı kastediyorsunuz?” diye sordu Berrendo. “Sizinle aynı düşüncedeyim.”

“Paco” dedi yüzbaşı, “salaklaşma. Julian’a yalnızca senin üzüldüğünü mü düşünüyorsun? Ben, sana kızıkların öldüğünü söylüyorum. Baksana!”

Yüzbaşı ayağa kalkıp iki elini kayanın üzerine koyup kendisini yukarıya doğru çekti. Beceriksizce diz çöküp sonra yeniden ayağa kalktı.

Külrenge granit kayanın önünde durarak, iki elini de salladı: “Ateş edin” diye bağırdı. “Ateş edin! Öldürün beni!”

Tepede El Sordo ölü atın gerisinde uzanmış, sırtıyordu.

Ne adamlar be, diye düşündü. Hareket etmemeye çalışarak güldü, çünkü sarsıldığında kolu çok acıyordu:

Bağrış yeniden duyuldu, “Kızıklar! Kızıl kopuklar. Vurun beni! Öldürün!”

Sordo, göğsü sarsılarak, atın sağrısının yanından zorlukla gözetliyor, yüzbaşının kayanın tepesinde kollarını salladığını görüyordu. Gözlerini kırpmadan bakıp başını mutlulukla iki yana salladı.

“Vur beni” dedi usulca kendi kendine. “Öldür beni!” Sonra omuzları yeniden sarsıldı. Gülerken kolu acımişti, her gülüşünde başı çatlayacakmış gibi geliyordu kendisine. Ama kendini alamıyordu gülmekten.

Yüzbaşı Mora kayanın tepesinden indi.

“Şimdi bana inanıyor musun, Paco?” diye sordu Teğmen Berrendo’ya.

“Hayır” dedi Teğmen Berrendo.

“Cojones!” dedi yüzbaşı. “Ahmaklar ve budalalar sarmış çevremi.”

Nişancı dikkatle kayanın gerisine geçti yeniden, Teğmen Berrendo da onun yanına çömeldi.

Kayanın yanında açıkta duran yüzbaşı, tepeye açık saçık sövgüler göndermeye başladı. İspanyolca kadar pis bir dil yoktur. İngilizcedeki yakası açılmadık sözcüklerin hepsinin karşılığı olduğu gibi, yalnızca küfrün bağnazlıkla atbaşı gittiği ülkelerde kullanılan başka sözcükler ve deyimler de vardır bu dilde. Teğmen Berrendo çok bağnaz bir Katolikti. Nişancı da öyleydi, Navarra’lı Carlislilerdendi ikisi de. Onlar

öfkelenmelerinde küfür ettikleri ya da ilendikleri zaman, bunu gırtlak saydıklarından hemen arkasından günah çıkarıyorlardı.

Şimdi koca kayanın gerisine çömelmişler, yüzbaşını gözetleyip sövgülerini dinlerlerken, kendilerini ondan ve söylediklerinden uzak tutmaya çalışıyorlardı. Ölüm olasılığıyla yüz yüze buldukları böyle bir günde vicdanları, bu tür konuşmaya karışmalarını istemiyordu. Böyle konuşmak uğursuzluk getirir, diye düşündü nişancı, *Virgen*'den böyle söz etmek uğursuzluktur. Bu herifin ağzı kızılardan daha bozuk.

Julian öldü, diye düşünüyordu Teğmen Berrendo. Böyle bir günde bayırın üzerinde ölü olarak yatıyor. Bu şom ağızlı herif de orada durmuş, sövgüleriyle daha da büyük uğursuzlukları davet ediyor.

Yüzbaşı bağırmaı kesip Teğmen Berrendo'ya döndü. Gözleri şimdi daha da garip görünüyordu.

“Paco” dedi sevinçle! Birlikte çıkalım oraya.”

“Ben yokum.”

“Ne?” Yüzbaşı tabancasını çekmişti yine.

Tabancayla gösteri yapanlardan nefret ederim, diye düşünüyordu Berrendo. Tabancalarını çekmeden tek bir emir bile veremezler. Herhalde helaya da tabancalarını çekip gider bunlar, yapacakları işi tabanca zoruyla yaparlar.

“Eğer gitmemi emrederseniz giderim. Ama protesto ederek” dedi yüzbaşına Teğmen Berrendo.

“Öyleyse ben yalnız gideceğim” dedi yüzbaşı. “Korkakların kokusundan durulamaz bir hal aldı burası.”

Tabancası sağ elinde, ağır ağır bayırı tırmanmaya başladı. Berrendo ile nişancı onu gözetliyordu. Yüzbaşı siper almak için hiçbir çaba harcamıyor, dümdüz önündeki kayalara, ölü ata ve tepede yeni kazılmış toprağa bakıyordu.

El Sordo kayanın kıyısındaki atın gerisine uzanmış, yüzbaşının ağır ağır tepeye tırmanışını izliyordu.

Bir tek kişi yalnızca, diye düşündü. Ancak bir kişi yakalayabildik. Ama konuşma biçimine bakılacak olursa *caza mayor* bu herif. Yürüyüşüne bakın şunun. Ne biçim bir hayvan, bakın hele. Nasıl da tırmanıyor. Bu adam benim. Bunu benimle birlikte geziye çıkaracağım. Bu şimdi benimle aynı yolculuğu yapmaya geliyor buraya. Gel, Yoldaş Yolcu. Gel tırmanarak. Gel hemen buraya. Gel başına gelecekları gör.

*) Binbaşı.

Gel. Yürümeye devam et. Yavaşlama. Gel buraya. Nasıl geliyorsan öyle gel. Durma, onlara bakma. İşte böyle. Aşağıya bile bakma. Gözlerin ileride gelmeye devam et. Bakın hele, bir de bıyığı varmış. Buna ne dersin? Bıyık da bırakırmış, Yoldaş Yolcu. Yüzbaşı bu. Kol yenlerine baksanıza. *Caza mayor* sanmıştım ben. Bir *Inglés*'e benziyor yüzü. Kırmızı yüzü, sarı saçları ve mavi gözleriyle... Kafasında kasketi yok, bıyıkları da sapsarı. Mavi gözlü. Soluk mavi gözlü. Bir tuhafılığı olan soluk mavi gözlü. Durulmayan soluk mavi gözlü. İyice yaklaştı. Çok yaklaştı. Evet, Yoldaş Yolcu. Al bakalım, Yoldaş Yolcu.

Otomatik tüfeğin tetiğini yavaşça kavradı. Üç ayaklı otomatik silahın geri tepmesiyle omzu üç kez geriye doğru sarsıldı,

Yüzbaşı tepenin yamacına yüzüstü yuvarlandı. Sol kolu altında kalmıştı. Tabancayı tutan sağ kolu başından ileriye doğru uzanmıştı. Bayırın aşağısından, her yandan tepeye doğru ateş açıldı yeniden.

Kayanın gerisine çömelmiş, şimdi ateş altında açık alanda koşturması gerektiğini düşünen Teğmen Berrendo tepeden Sordo'nun boğuk, hışırtılı sesini duydu.

"*Bandidos!*" diyordu ses. "*Bandidos!* Vurun beni! Öldürün beni!"

Tepede El Sordo otomatik tüfeğin gerisinde uzanmış, öylesine gülüyordu ki, göğsü sızlamaya başlamıştı, başı tepesinden çatlayacakmış gibi oluyordu.

"*Bandidos*" diye bağırdı yine mutlulukla. "Öldürün beni, *bandidos!* Sonra başını mutlulukla iki yana salladı. Yolculuk için bir sürü arkadaş alacağız yanımıza, diye düşündü.

Kayanın sığınağından çıktığında, otomatik tüfekle öbür subayı da haklayacak. Er geç oradan ayrılmak zorundaydı. Sordo, onun şimdi bulunduğu yerden askerlere komuta edemeyeceğini biliyordu, onu ensemek için şansının büyük olduğunu düşünüyordu. Tam o sırada tepedeki öbür adamlar yaklaşan uçakların ilk seslerini duydular.

El Sordo uçakları duymamıştı. Otomatik tüfeğiyle yamacın aşağısındaki kayanın kıyısını denetim altında tutuyor ve düşünüyordu; onu gördüğümde koşmaya başlamış olacak, eğer dikkat etmezsem kaçırırım. Onu tüm bu düzlük boyunca sırtından da vurabilirim. Tüfeği onunla birlikte, onun önünden çevirmem gerek. Ya da bırakırım koşturmaya başlar, sonra önünden üzerine yağdırırım kurşunları. Orada kayanın kıyısında yakalamaya ve tüfeği onun önüne nişan ala-

rak çevirmeye çalışacağım. Sonra omzuna dokunulduğunu duyumsadı El Sordo, dönüp baktığında Joaquin'in korkudan beti benzi atmış yüzünü gördü. Oğlanın işaret ettiği yere baktı ve üç tane uçağın yaklaştığını gördü.

Tam bu anda Teğmen Berrendo kayanın gerisinden fırladı, kafasını eğip bacaklarını açarak otomatik tüfeğin yerleştirilmiş olduğu kayalık siperine doğru yamaç boyunca koşmaya başladı.

Uçakları seyreden Sordo, onun gittiğini görmedi bile.

"Şunu çekmeme yardım et" dedi Joaquin'e. Oğlan otomatik tüfeği atla kayanın arasından sürükleyerek çıkardı.

Uçaklar durmadan yaklaşıyorlardı. Düzenli biçimde uçuyorlardı ve her saniye büyüyorlar, gürültüleri artıyordu.

"Onlara ateş ederken sırtüstü uzanın" dedi Sordo. "Gelirlerken önlerine nişan alıp öyle ateş edin."

Sürekli onları izliyordu. Çarçabuk, "*Cabrones! Hijos de puta!*" dedi.

"Ignacio!" dedi. "Tüfeği oğlanın omzuna yerleştir." Joaquin'e, "Sen!" dedi. "Oraya otur, kımıldama. Öne doğru eğil. Biraz daha. Olmadı. Biraz daha."

Sırtüstü uzanıp, otomatik tüfekle düzenli olarak yaklaşan uçaklara nişan aldı.

"Sen, Ignacio, şu uçayağın bacaklarını tut." Uçayağın bacakları oğlanın sırtından aşağıya sallanıyordu, tüfeğin namlusu da başını eğerek çömelmiş duran ve uçakların yaklaşan gürültüsünü duyan Joaquin'in önleyemediği titreyişi nedeniyle sarsılıyordu.

Karnının üzerine yatmış ve uçakların gelişini seyretmek için bakışlarını gökyüzüne çevirmiş olan Ignacio, iki eliyle uçayağın bacaklarını toplayıp, tüfeğin sarsıntısını durdurdu.

"Başını aşağıya çek" dedi Joaquin'e. "Öne doğru tut başını."

Motor gürültüsü iyice yaklaştığında, "Pasionaria diyor ki, 'İnsanın ayakları üzerinde ölme...' diyordu kendi kendine Joaquin. Sonra birden sözlerini değiştirdi: "Kutsal Meryem, yüce varlık, Tanrı seninledir. Kadınların arasında kutsal olansın sen, senden çıkan, senin meyven de kutsaldır, İsa. Kutsal Meryem, Tanrı'nın Anası, biz günahkârlar için şu ölüm saatimizde duanı esirgeme bizden. Amin. Kutsal Meryem, Tanrı'nın Anası" diye başladı, sonra yaklaşan gürültü artık dayanılmaz hale gelince, birden anımsayarak hızla tövbe et-

meye girdi: "Ah, Tanrım, tüm sevgime layık olan sana karşı çıktığım için yürekten bağış diliyorum senden..."

Sonra kulaklarının dibinde çekiç sesi gibi patlamalar duymaya başladı. Tüfeğin namlusu omzunu yakıyordu. Yine çekiç gibi takırdıyordu, kulakları namlunun ucundaki patlamalarla sağırlaşmıştı, Ignacio üçayağı olanca gücüyle aşağıya doğru çekiyordu, namlu sırtını yakıyordu. Şimdi gürleri gibiydi makineli tüfeğin tıktırtısı, tövbe duasını anımsayamıyordu artık.

Tüm anımsayabildiği ölüm saatimizdeydi. Amin. Ölüm saatimizde. Amin. Saatimizde. Saatimizde. Amin. Öbürlerinin hepsi ateş ediyorlardı. Şimdi, ölüm saatimizde. Amin.

Sonra, tüfeğin takırtıları arasında havayı yaran bir ıslık duyuldu, sonra dizlerinin altındaki toprak yuvarlandı kırmızı-siyah bir gümbürtüyle. Toprak havalanıp yüzüne vurdu. Sonra kaya parçaları, toz toprak dökülmeye başladı her yana. Ignacio onun üzerinde yatıyordu, makineli tüfek de onun üzerinde. Ama Joaquin ölmemişti, çünkü ıslığı yeniden duydu, toprak gümbürtüyle altında sarsıldı. Sonra yeniden duyuldu ıslık, karnının altından kaydı toprak, tepenin bir yanı havaya yükseldi, sonra ağır ağır yattıkları yerin üzerlerine döküldü.

Uçaklar üç kez dönüp tepeyi bombaladılar ama tepedekilerin hiçbiri bunu bilmiyordu. Sonra uçaklar tepeyi makineli tüfek ateşine tuttular ve çekip gittiler. Son kez makineli tüfeklerini takırdatarak tepeye dalış yaparlarken, ilk uçak kanadının üzerine yatarak doğruldu ve sonra tüm uçaklar aynı hareketi yapıp uçuş düzenlerini değiştirerek V düzenine geçtiler ve gökyüzünde Segovia yönünde gözden kayboldular.

Tepeyi ağır bir ateş altında tutan Teğmen Berrendo, bombanın açtığı çukurlardan birine, tepeye elbombası fırlatmaları için bir devriye gönderdi. Tepede, o kargaşa içinde canlı kalıp kendilerini bekleyen biri olma olasılığını gözden irak tutmuyordu. Bomba çukurundan çıkıp, tepeyi kontrol etmek için yollanmadan önce ölü atlar, kopmuş, parçalanmış kayalardan ve sarı lekelerle dolu, barut kokan topraktan oluşan kargaşaya dört tane daha elbombası fırlattı.

Joaquin dışında tepede tek bir canlı bile kalmamıştı. Joaquin, Ignacio'nun cesedinin altında bilincini yitirmiş olarak yatıyordu. Burnundan ve kulaklarından kan geliyordu. Kendini birden gök gürlemesinin tam ortasında bulduğundan ve bir bomba hemen onun ya-

nında patladığından bu yana hiçbir şeyin farkında değildi, ne de bir şey hissediyordu. Teğmen Berrendo, istavroz çıkarıp delikanlıyı başının gerisinden vurdu. Hızla ve yumuşak bir hareketle; böylesi apan-sız bir hareket ne denli yumuşak olabilirse. Tıpkı Sordo'nun yaralı atı vuruşu gibi...

Teğmen Berrendo tepede durup kendi ölülerinin bulunduğu yama-baca baktı. Sonra, Sordo buraya sığınmadan önce dörtnala at koşturdukları araziye çevirdi bakışlarını. Birliklerin oluşturmuş oldukları düzeni gözden geçirdi. Sonra ölülerin atlarını getirmelerini, ölülerin La Granja'ya götürülmek üzere eyerlere bağlanmasını emretti.

"Şunu da alın" dedi. "Elleri otomatik tüfekte olanı. Bu Sordo olmalı. En yaşlıları o, üstelik tüfek onun yanındaydı. Yok. Kafasını kesip bir *poncho*'ya sarın." Bir süre düşündü. "Hepsinin kafasını kesebilirsiniz! Aşağıda bayırda onları ilk bulduğumuz yerdekilerin başlarını da. Tüfekleri, tabancaları toplayın. Bu tüfeği bir ata yerleştirin."

Sonra ilk saldırıda ölen teğmenin yattığı yere doğru yürüdü. Ölüye baktı ama dokunmadı.

"*Qué cosa más mala es la guerra*" dedi kendi kendine. "Savaş ne kötü şey" demekti bu.

Sonra yeniden istavroz çıkardı ve tepeden aşağıya doğru yürürken ölen arkadaşının ruhu için beş Babamız, beş de Kutsal Meryem duası etti. Emirlerinin yerine getirilişini izlemek için kalmak istemiyordu.

Uçaklar gittikten sonra Robert Jordan'la Primitivo silah seslerinin yeniden başladığını duydular. Robert Jordan'ın yüreği de yeniden çarpmaya başlamış gibiydi. Yüksek arazide görebildiği son sırtın üzerinde bir duman bulutu yükseliyordu, uçaklarsa gökyüzünde düzenli olarak küçülen üç leke gibi görünüyordu.

Robert Jordan kendi kendine, "Belki de kendi süvarilerini bombalamışlardır da Sordo'yla adamlarına dokunmamışlardır" dedi. "Bu lanet olasınca uçaklar insanı ölümüne korkutur ama öldürmezler."

Yoğun silah seslerini dinleyen Primitivo, "Çatışma sürüyor" dedi. Her bomba patlayışında yüzünü buruşturmuştu, şimdiyse kuru dudaklarını yalıyordu.

"Niye olmasın?" dedi Robert Jordan. "Bu nesnelere kimseyi öldürmez."

Sonra silah sesleri tümüyle durdu, Robert Jordan başka bir ses duymadı. Teğmen Berrendo'nun tek el tabanca atışının sesi buraya kadar gelmemişti.

Silah sesleri ilk durduğunda Robert Jordan bir şey hissetmedi. Sonra, sessizlik sürdükçe, göğsüne kocaman bir boşluk gelip çöktü. Arkasından elbombalarının gümbürdediğini duydu, bir an için yüreği hopladı. Sonra ortalık yeniden sessizliğe büründü, sessizlik sürünce de her şeyin bittiğini anladı.

Maria kamptan, teneke bir bakraç içinde mantarları bol salçaya bulanmış tavşan yahnisi, bir ekmek torbası, bir şarap tulumu, dört teneke tabak, iki kupa, dört tane de kaşık getirdi. Tüfeğin yanında durup iki tabağı Agustin'le Anselmo'nun tüfekteki yerini almış olan Eladio'ya uzattı, onlara ekmek verdi, şarap tulumunun tıpasını çıkarıp iki bardak şarap doldurdu.

Robert Jordan kızın, gözetleme yaptığı yere doğru çevik hareketlerle tırmanışını seyretti. Kırpık saçlı kafası güneşte parıl parıl parlıyordu, omzunda torba, bir elinde de bakraç vardı. Robert Jordan aşağıya doğru inip bakracı kızın elinden aldı, kızın son kayayı çıkmasına yardım etti.

Maria gözleri korku içinde, "Uçaklar ne yaptı?" diye sordu.

"Sordo'yu bombaladılar."

Robert Jordan bakracı açmış bir tabağa yahni doldurmuştu.

"Hâlâ savaşıyorlar mı?"

"Yok. Bitti artık."

"Ah" dedi kız dudaklarını ısırarak. Arazinin ötelere doğru baktı.

"Hiç iştahım yok" dedi Primitivo.

"Olsun yine de ye" dedi Robert Jordan.

"Lokmalar boğazımdan geçmez."

"Şundan bir yudum al, ahbab" diyerek adama şarap tulumunu uzattı Robert Jordan. "Sonra yersin."

"Bu Sordo işi tüm keyfimi kaçırdı" dedi Primitivo. "Sen yemene bak. Ben istemiyorum."

Maria adamın yanına gidip kollarını boynuna sardı ve öptü.

"Ye, koca adam" dedi. "Herkes gücüne kuvvetine göz kulak olmalı."

Primitivo başını kızdan kaçırdı. Şarap tulumunu alıp boğazına şarap fişkırtırken, başını geriye doğru yatırarak şarabı durmadan yudumladı. Sonra bakraçtan tabağına yemek doldurup yemeye başladı.

Robert Jordan, Maria'ya bakıp başını iki yana salladı. Kız onun yanına oturup kolunu omzuna attı. İkisi de birbirlerinin neler hissettiklerini biliyorlardı; orada öyle oturdular. Robert Jordan mantarların tadını iyice çıkararak yahniyi yedi, şarap içti ve ağzını açıp bir tek söz söylemedi.

Yemek bittikten bir süre sonra, "İstersen, burada kalabilirsin *gu-apa*" dedi.

"Yok" dedi kız. "Pilar'ın yanına gitmem gerek."

"Burada kalabilirsin. Artık bir şey olacağını sanmam."

"Olmaz. Pilar'ın yanına gitmem gerek. Bana verilecek talimatları var."

"Neleri var sana verecek?"

“Talimat.” Kız gülümsedi Robert Jordan’a, sonra da öptü. “Dinsel talimatlardan söz edildiğini hiç duymadın mı?” Yüzü kızardı kızın. “Buna benzer bir şey.” Yeniden kızardı. “Ama farklı.”

Robert Jordan, “Git dersine o halde” diyerek kızın başını okşadı. Kız ona yeniden gülümsedi, sonra Primitivo’ya, “Aşağıdan bir şey ister misin?” dedi.

“Yok, yavrum” dedi Primitivo. İki de adamın hâlâ kendine gelememiş olduğunu fark ettiler.

Kız, “*Salud*, koca adam” dedi Primitivo’ya.

“Dinle” dedi Primitivo. “Ölmekten korktuğum yok benim ama onları böyle bir başlarına bırakmak...” sesi boğuklaştı.

“Başka seçeneğimiz yoktu” dedi Robert Jordan.

“Biliyorum. Biliyorum ama yine de...”

“Başka seçeneğimiz yoktu” diye yineledi Robert Jordan. “Şimdi bundan söz etmesek daha iyi olur.”

“Biliyorum; ama orada bir başlarına, bizden yardım gelmeksizin...”

“Bundan söz etmemek çok daha iyi” dedi Robert Jordan. “Sen de *guapa*, dersine git bakalım.”

Kızın kayalardan aşağıya doğru inişini izledi. Sonra uzun bir süre düşünerek, dağlık araziye seyrederek orada oturdu.

Primitivo ona bir şeyler söyledi ama Robert Jordan karşılık vermedi. Güneş ortalığı cayır cayır yakıyordu; ama Robert Jordan oturmuş, tepelerin yamaçlarını, yamacı boydan boya kaplayan uzun çamlık alanları izlerken sıcaklığı hissetmiyordu bile. Bir saat geçti, artık güneş iyice sola yatmıştı, o sırada Robert Jordan onların tepeden inip yamaca doğru geldiklerini gördü, dürbününü aldı.

İlk iki atlı yüksek tepenin uzun yemyeşil yamacında görüldüğü zaman atlar küçücük, nokta gibiydi. Sonra dört atlı daha yamaçtan inmeye başlayıp geniş tepeye yayıldı. Sonra da, Robert Jordan dürbününden iki kol haline girmiş insan ve atları iyice açık seçik gördü. Onları izlerken, koltuk altlarının terlemeye başladığını, terlerin iki yandan aşağıya doğru süzülüğünü hissetti. Adamlardan biri önde gidiyordu atıyla. Sonra daha çok sayıda atlı görüldü. Sonra üzerlerindeki yükler eyerlerine çaprazlama olarak bağlanmış sürücüsüz atlar geldi. Sonra iki atlı. Sonra da at sürerken yanlarında yürüyerek atı yöneten adamlar olan yaralılar. Sonra yürüyüş kolunun artçıları olan çok sayıda süvari.

Robert Jordan onların yamaçtan aşağıya doğru at sürüşlerini ve ağaçların arasında gözden yok oluşlarını izledi. Bu uzaklıktan bir eyerin üzerinde, iki ucundan ve boğum boğum kabuklu fasulyeye benzer biçimde aralıklı olarak bağlanmış dürülü *poncho*'dan oluşan yükü göremiyordu. Bu yük eyere çaprazlamasına bağlanmıştı ve iki ucundan üzengi kayışlarına tutturulmuştu. Bu yükün yanı sıra eyerin üzerinde Sordo'nun kullandığı otomatik tüfek de gösterişli biçimde bağlanmıştı.

Yürüyüş kolunun başında yan kanatlarını çıkarmış, öncüsünü iyice ileriye sürmüş olarak giden Teğmen Berrendo hiç de çalımlı değildi. Yalnızca çatışmadan sonra içini bürüyen boşluğu hissediyordu. Kafaları koparmak barbarca, diye düşünüyordu. Ama delil ve kimlik tespiti zorunluydu. Bu konuda başım yeterince belada zaten; ama kimbilir, bu kelleler onlara çekici gelebilir. Böyle şeylerden hoşlananlar da var. Kellelerin hepsini Burgos'a göndermeleri mümkün. Bu barbarca bir iş. Uçaklar *muchos*'tu. Pek çoktu. Pek çok. Ama bir Stokes havanılla, hem de hiç yitik vermeksizin bu işi becerebilirdik pekâlâ. Havan mermilerini taşıyan iki katır, eyerinin her bir yanında birer havantopu taşıyan bir katır. Ne biçim bir ordu olurduk ama o zaman! Tüm bu otomatik silahların ateş gücüyle. Bir başka katır da... Yok, iki katır da cephaneye taşırdı. Bırak bunu şimdi, dedi kendi kendine. Süvarilik olmaz artık bu kadarı da. Boş ver gitsin. Sen kendine bir ordu kurmaktasın. Bundan sonra da dağ topu isteyeceksin.

Sonra, tepede ölü olarak yatan, şimdi de ölü olarak ilk birliğin arasındaki bir ata çaprazlamasına bağlanmış Julian'ı düşündü; güneş ışığını gerisinde tepede bırakıp, karanlık çam ormanına, ormanın dingin karanlığına at sürerken, ona yeniden bir dua okumaya başladı.

“Selam, ey kutsal merhamet kraliçesi anamız” diye başladı duaya. “Yaşamımız, ağızımızın tadı tuzu, umudumuz. Bu gözyaşı vadisinden yasımızı, hıçkırıklarımızı, gönül özgürlüğümüzü gönderiyoruz sana...”

Duayı sürdürdü Teğmen Berrendo. Atların toynakları yerdeki çam iğneleri üzerinde yumuşak sesler çıkarıyordu, sanki bir katedralin içine süzülen ışık demetleri gibiydi ağaçların gövdeleri arasından süzülerek inen gün ışığı ve Teğmen Berrendo dua ederken, bir yandan da ağaçların arasında at süren öncüleri izliyordu:

Ormandan La Granja'ya giden sapsarı yola çıktı Teğmen Berrendo, atların toynakları yol boyunca üzerlerinden eksik olmayan bir toz kaldırdı havaya. Eyerler, yüzleri aşağıya gelecek biçimde çapraz bağlanmış olan ölüleri toza buladı; yaralılar ve yaralıların yanlarında yürüyenler kalın bir toz tabakasıyla kaplanmışlardı.

Anselmo onların toz toprak içinde geçişlerini işte burada gördü.

Ölüleri, yaralıları saydı. Sordo'nun otomatik tüfeğini tanımıştı. Üzengi kayışları sallandıkça yedekte çekilen atın böğrüne çarpan dürülmüş *poncho* bohçasının içinde ne olduğunu bilmiyordu. Ama geri dönerken, karanlıkta Sordo'nun savaş vermiş olduğu tepeye çıktığında, uzun *poncho* dürümünün içinde ne olduğunu hemen anladı. Karanlıkta tepedekilerin kimler olduğunu saptayamadı. Ama orada yatanları saydı ve sonra tepelerden uzaklaşarak Pablo'nun kampına doğru yollandı.

Tek başına karanlıkta, bomba çukurlarının deliklerini hissetmekten, onlardan ve tepede bulduklarından kaynaklanan yüreği dondurucu bir korkuyla yürürken, ertesi güne ilişkin tüm düşüncelerini attı kafasından. Yalnızca haberleri yetiştirebilmek için olabildiğince hızlı yürüyordu. Yürürken de Sordo ve çetesindekilerin ruhuna dua ediyordu. Hareketin başından beri ettiği ilk duaydı bu.

"İncelerin incesi, sevgililerin sevgilisi, rahim Meryem!' diye dua etti.

Ama sonunda ertesi günü düşünmekten kendini alamadı. Şöyle düşünüyordu: *Inglés* ne derse yapacağım, aynısını. Ama onun yanında olmama izin ver Tanrım, verdiği emirler de yerinde olsun, çünkü uçakların bombardımanı altında kendimi denetleyebileceğimi sanmıyorum. Yardım et bana, Tanrım, son yarım saatlerini yaşayan bir insan gibi hareket edebilmeme yardım et. Yardım et bana ki, kötü bir anla karşı karşıya geldiğimizde kaçmayayım, bacaklarımın hareketine egemen olabileyim. Ah Tanrım, yarın savaştaki bir adama kendimi uydurabilmeme yardım et. Senden istediğim bu yardımı bahşet bana, çünkü önemli olmasa istemezdim, senden bir daha başka bir şey de istemeyeceğim.

Dua ettiği için ve şimdi artık gereği gibi davranacağına emin olduğundan, karanlıkta tek başına yürürken daha iyi hissediyordu kendini. Dağlık araziden aşağıya doğru yürüyerek inerken, Sordo'nun

adamları için yeniden dua etmeye başladı; ve kısa bir süre içinde Fernando'nun kendisini durdurduğu yukarı nöbet yerine varmıştı.

“Benim” diye karşılık verdi Fernando'ya. “Anselmo.”

“İyi” dedi Fernando.

“Bu Sordo işini biliyor musun, eski ahbap” diye sordu Fernando'ya Anselmo. İkisi de karanlıkta kocaman kayaların arasındaki girişte duruyorlardı.

“Niye bilmeyecekmişim?” dedi Fernando. “Pablo anlattı bize.”

“Orada mıymış o da?”

“Niye olmasın?” dedi Fernando duygusuz bir sesle. “Süvariler gider gitmez tepeyi ziyaret etmiş.”

“Anlattı mı size?..”

“Her şeyi anlattı” dedi Fernando. “Ne barbar herifler şu faşistler! İspanya'da bu barbarlıkların kökünü kurutmalıyız.” Durdu, sonra acı acı ekledi: “Bu barbarlarda onur kavramı yok olmuş.”

Anselmo karanlıkta sıırttı. Bir saat önce yeniden gülümseyebileceği, aklının ucundan bile geçmemişti oysa. Şu Fernando, ne harika yahu, diye düşündü.

“Evet” dedi Fernando'ya. “Onlara derslerini vermeliyiz. Uçaklarını, otomatik silahlarını, tanklarını, toplarını ellerinden alıp, onlara insanlık dersi vermeliyiz.”

“Çok doğru” dedi Fernando. “Aynı düşüncede olmana sevindim.”

Anselmo onu orada onuruyla bir başına bırakıp, aşağıya mağaraya gitti.

Anselmo, Robert Jordan'ı mağaranın içinde, kütükten masanın başında Pablo'yla karşılıklı otururken buldu. Ortalarında ağzına kadar şarap dolu bir çanak, her birinin önünde de bir şarap kupası vardı. Robert Jordan defterini çıkarmıştı, kalem elindeydi. Pilar'la Maria mağaranın gerisinde, gözden iraktılar. Anselmo kadının, kızı konuşmaları duymasın diye orada tuttuğunu bilemezdi, bu yüzden Pilar'ın masada bulunmamasını garipsedi.

Robert Jordan, mağaranın ağzında asılı battaniyenin altından giren Anselmo'ya baktı. Pablo masadan gözlerini ayırmadı. Gözleri şarap çanağına dikilmişti ama onu gördüğü yoktu.

“Yukarıdan geliyorum” dedi Robert Jordan'a Anselmo.

“Pablo anlattı bize” dedi Robert Jordan.

“Tepede altı ölü vardı, kafalarını koparıp götürmüşler” dedi Anselmo. “Karanlıkta vardım oraya.”

Robert Jordan başını salladı. Pablo orada oturmuş şarap çanağına bakıyor, sesini çıkarmıyordu. Yüzünde hiçbir ifade yoktu, küçük domuz gözleri şarap çanağına sanki ilk kez görüyormuşçasına bakıyordu.

Robert Jordan, “Otur” dedi Anselmo'ya.

Yaşlı adam post kaplı taburelerden birine çöküp masanın başına geçti. Robert Jordan masanın altına uzanıp Sordo'nun armağan ettiği viski şişesini çıkardı. Yarıları boşalmıştı şişenin. Robert Jordan masaya uzanıp bir kupa aldı ve içine viski doldurup masanın üzerinden Anselmo'ya itti.

“İç şunu yaşlı dostum” dedi.

Anselmo viskiyi içerken Pablo gözlerini şarap çanağından Anselmo'nun yüzüne çevirdi, sonra yeniden şarap çanağına baktı.

Anselmo viskiyi yudumlarken, burnunun, gözlerinin, ağzının yandığını hissetti, sonra mutlu, rahatlatıcı bir sıcaklık çöktü midesine. Elinin tersiyle ağzını sildi.

Sonra Robert Jordan'a bakıp, "Bir tane daha içebilir miyim?" dedi.

"Niye olmasın?" dedi Robert Jordan, kupayı yeniden doldurdu ve bu kez itmek yerine eliyle verdi Anselmo'ya kupayı.

Bu kez bir yanma hissetmedi Anselmo; ama içini, iki kat daha artan ılık bir rahatlık sarmıştı. Bu içki, Anselmo'nun içine çok kan kaybeden birine yapılan tuzlu su serumu gibi gelmişti.

Yaşlı adam bakışlarını yeniden şişeye indirdi.

"Gerisi yarın için" dedi Robert Jordan. "Yolda neler oldu yaşlı dostum?"

"Çok hareketliydi" dedi Anselmo. "Bana gösterdiğin gibi hepsini not ettim. Şimdi de yerime birini bıraktım gözetlesin, not alsın diye. Sonra gidip o kadından raporunu alacağım."

"Hiç tanksavar gördün mü? Hani uzun namlulu, lastik tekerli olanlardan?"

"Evet" dedi Anselmo. "Yoldan dört kamyon geçti. Her birinde namluları çam dallarıyla gizlenmiş böyle bir top vardı. Kamyonlarda her bir topun başına altı adam koymuşlardı."

"Dört top mu demiştin?" diye sordu Robert Jordan.

"Dört" dedi Anselmo. Kâğıtlarına bakmamıştı.

"Başka neler oldu yolda, anlat."

Anselmo yolda gördüklerini anlatırken Robert Jordan not alıyordu. Anselmo her şeyi başından alıp anlatıyor ve konuşurken okuması ya da yazması ya da ikisi de olmayan birinin o olağanüstü belgeyle her şeyi sırayla dile getiriyordu. Pablo çanakdan şarap almak için uzandı.

"El Sordo'nun dövüştüğü dağlık araziden gelip La Granja'ya giren süvariler de geçti yoldan" diye devam etti Anselmo.

Sonra gördüğü yaralıların ve eyerlere çaprazlama bağlanmış ölülerin sayısını anlattı.

"Bir eyerde çaprazlamasına yerleştirilmiş bir bohça vardı, o zaman anlamamıştım ne olduğunu" dedi. "Ama şimdi içinde onların kafaları olduğunu biliyorum." Ara vermeksizin devam etti sözlerine: "Bir süvari bölüğüydü. Tek bir subayları kalmış geriye. Sen tüfeğin yanındayken sabahın köründe buraya gelmiş olan subay değildi o. O

subay ölülerin arasında olmalı. Ölülerin ikisi subaydı, kol yenlerinden öyle anlaşılıyordu. Eyerlerin üzerine yüzüstü yatırılmışlardı, kolları sallanıyordu. Ayrıca kafaların olduğu eyere *El Sordo'nun máquina'sı* bağlanmıştı. Tüfeğin namlusu yamulmuştu. Hepsi bu işte" diye de bitirdi.

"Yeter bu kadar" dedi Robert Jordan, kupasını şarap çanağına daldırdı. "Hatları yarıp Cumhuriyet tarafına kimler geçtiydi senin yanın sıra."

"Andrés ile Eladio."

"Bu ikisinden hangisi daha iyidir?"

"Andrés."

"Buradan Navacerrada'ya ne kadar zamanda ulaşabilir?"

"Yükü olmadan, tedbirli olmak koşuluyla en az üç saatte. Malzemeler yüzünden uzun ama daha güvenli yoldan geldik biz."

"Kesinlikle yapabilir mi bu işi?"

"No sé, kesinlik diye bir şey yoktur."

"Senin için de mi?"

"Evet."

Eh, demek değişmiyor, diye düşündü kendi kendine Robert Jordan. Eğer Anselmo bu işi kesinlikle yapabilirim deseydi, kesinlikle onu gönderirdim.

"Andrés senin gibi gidebilir mi oraya?"

"Daha da iyi bile gider. O daha genç benden."

"Ama onun oraya mutlaka ulaşması gerek."

"Eğer terslik olmazsa, oraya ulaşacaktır Andrés. Eğer bir terslik olursa, bu herkesin başına gelebilir."

"Bir mektup yazıp onunla göndereceğim" dedi Robert Jordan. "Generalin nerede bulabileceğini de açıklayacağım ona. General tümenin *Estado Mayor*'unda olacaktır."

"O tümenden falan bir şey anlamaz" dedi Anselmo. "Benim de kafamı karıştırmıştır hep bu işler. Ona generalin adını ver, bir de nerede bulabileceğini anlat."

"Ama bulunacağı yer tümenin *Estado Mayor*'u işte."

"Ama bu dediğin bir yer değil mi?"

"Elbette bir yer, ihtiyar dostum" diye sabırla açıkladı Robert Jordan. "Ancak generalin seçeceği bir yerdir orası. Savaş için karargâhını kurduğu yerdir."

“Peki nerede bu yer öyleyse?” Anselmo çok yorgundu, bu yorgunluk da ahmaklaştırıyordu onu. Üstelik tugay, tümen, kolordu gibi sözcükler kafasını karıştırıyordu. Önce taburlar vardı, sonra alaylar, sonra da tugaylar. Şimdi hem tugaylar vardı, hem de tümenler. Bunu anlayamıyordu işte. Yer yerdir, işte o kadar.

“Evecenliği bırak, ağır ol yaşlı dostum” dedi Robert Jordan. Eğer Anselmo’nun bu işi anlamasını sağlayamazsa, Andrés’e de açıklayamayacağını biliyordu. “Tümen *Estado Mayor*’u generalin komuta örgütünü kurmak için seçtiği bir yerdir. İki tugaydan oluşan bir tümene komuta eder. Nerede olduğunu bilmiyorum ben de, çünkü seçildiğinde orada değildim ben. Büyük olasılıkla bir mağara, bir mahzen, ya da bir sığınaktır. Teller çekilmiştir oraya. Andrés’in, generali ve tümen *Estado Mayor*’unu sorması gerekecek. Bunu generale, *Estado Mayor*’unun başkanına ya da adını yazacağım bir başkasına vermesi gerek. Öbürleri saldırı hazırlıklarını teftiş ediyor olsalar bile, bunlardan biri mutlaka orada olacaktır. Şimdi anladın mı?”

“Evet.”

“Öyleyse Andrés’i bul. Mektubu şimdi yazıp bu mühürle damgalayacağım.” Robert Jordan, SIM mühürünün bulunduğu küçük, yuvarlak, tahta tutamaklı lastik damgayı ve cebinde taşıdığı elli sentlik bir metelik büyüklüğünde, yuvarlak, teneke kaplı ıstampayı gösterdi Anselmo’ya. “Bu mührü tanıyacaklardır. Şimdi Andrés’i bul, yapacaklarını anlatayım ona. Hemen yola koyulmalı ama daha önce anlatacaklarımı iyice anlamalı.”

“Ben anladıysam o da anlar. Ama çok açık biçimde anlatmalısın. Bu kurmaylar, tümenler falan hiç anlayamadığım şeyler benim. Böyle şeylere gittiğimde hep bir ev gibi belirgin yerlere gitmişimdir. Navacerrada’da komuta yeri bir eski oteldi. Guadarrama’da bahçeli bir eski evdeydi komuta yeri.”

“Bu generalinki” dedi Robert Jordan, “hatlara çok yakın bir yer olacak. Uçaklardan korunmak için yer altında olacak. Andrés neyi soracağını iyi bilirse, orayı sorarak kolayca bulabilir. Yazdığımı göstermesi yetecektir. Ama haydi çabuk yakala onu, bunun oraya hemen ulaşması gerek.”

Anselmo mağaranın ağzına asılı battaniyenin altından eğilerek geçip, dışarı çıktı. Robert Jordan defterine bir şeyler yazmaya başladı.

Hâlâ şarap çanağına bakan Pablo, “Dinle, *Inglés*” dedi.

Robert Jordan başını kaldırmaksızın, “Yazı yazıyorum” dedi.

Pablo doğrudan şarap çanağına doğru konuşarak, “Dinle, *Inglés*” dedi. “Bu olay yüreksizlendirmemeli kimseyi. Sordo olmasa da, karakolları ele geçirmek ve köprünü havaya uçurmak için yeterince adamımız var.”

Yazmayı kesmeksizin, “İyi” dedi Robert Jordan.

“Pek çok adamımız var” dedi Pablo. “Bugünkü kararlarına hayran oldum *Inglés*” dedi şarap çanağına. “Bence sende çok *picardia* var. Yani benden çok daha kurnazsın sen. Sana güveniyorum.”

Golz’a yazdığı rapora iyice kendini vermiş olan, raporu hem çok az sözcükle, hem de iyice inandırıcı olarak yazmaya, onları saldırıyı ertelemeye; ama bunu kendi göreviyle ilgili korkusundan değil, durum böyle gerektirdiği için, tüm gerçeklerin farkına varmalarıyla böyle bir karar vermelerine inandırmaya çalışan Robet Jordan, söylenenleri dinlemiyordu bile.

“*Inglés*” dedi Pablo.

Robert Jordan başını kaldırmaksızın, “Yazıyorum” diye karşılık verdi ona.

Belki de iki kopya göndersem daha iyi olur, diye düşündü. Ama böyle yaparsam, köprüyü uçurmam gerekirse bu iş için yeterli adam olmaz elimde. Bu saldırının yapılış nedenine ilişkin ne biliyorum ki? Belki yalnızca bir oyalama saldırısıdır. Belki bu birlikleri başka taraftan buraya çekmek istiyorlardır. Belki, bu uçakların kuzeyden uzaklaştırılmasıdır istedikleri. Belki bu yüzdendir. Belki saldırının başarıya ulaşması değildir bekledikleri. Ne biliyorum ki ben bu konuda? Bu Golz’a gönderdiğim bir rapor. Saldırı başlayınca değin köprüyü havaya uçurmam. Aldığım emirler açık, eğer saldırı ertelenecek olursa hiçbir şey uçurmayacağını. Ama emirleri yerine getirmek için en küçük olasılığı bile göz önünde bulundurup yeterince adamım olmalı burada.

“Ne demiştin?” diye sordu Pablo’ya.

“Güven duyduğumu söylemiştim, *Inglés*” dedi hâlâ şarap çanağına bakarak konuşan Pablo.

Ah, keşke ben de duyabilseydim, diye düşündü Robert Jordan. Sonra yazmaya devam etti.

İşte o gece yapılacak her şey yerine getirilmişti. Tüm emirler verilmişti. Her saldırı, ya şimdi gün ışığında yapılacaktı ya da yapılmayacaktı. Bence yapılacak, dedi kendi kendine Robert Jordan, Primitivo'yla konuşmaya gittiği yukarı gözetleme noktasından geri dönerken.

Golz saldırıyı yapar, onun saldırıyı erteleme gücü yoktur. Saldırıyı erteleme izninin Madrid'ten gelmesi gerekecek. Bu durumda, büyük olasılıkla Madrid'te kimseyi uykusundan uyandıramayacaklardır, uyandırsalar bile uyandırdıkları kafalarını toplayamayacak kadar uyku sersemi olacaktır. Golz'a, saldırıyı karşılama hazırlıkları yaptıkları haberini daha önce göndermeliydim; ama bir şey olmadan o konuyla ilgili nasıl haber gönderebilir insan? Bu malzemeleri karanlık bastırmadan önce nakletmemişlerdi ki. Yolda uçakların saptayacağı bir hareket olsun istememişlerdi. Peki ya onların uçakları? O faşist uçaklara ne demeli?

Elbette bizimkiler uçakları görünce bir şeyler sezinlemişlerdir. Ama belki faşistler onlarla Guadalajara'ya başka bir saldırı numarası yapıyorlardı. Kuzeyde hareket halinde olanların yanı sıra, Soria'da ve Siguenza'da yığılmış İtalyan birlikleri olması gerek. Ama aynı anda iki büyük saldırıyı yürütecek birlik ya da malzemeye sahip değiller. Bu olanaksız, öyleyse yalnızca bir blöf olmalı bu.

Geçen ay ve önceki ay İtalyanların Cádiz'e kaç tane birlik indirdiğini biliyoruz ama. Guadalajara'da yeniden şanslarını denemeleri her zaman olası; ama bu kez önceki gibi salakça değil, üç ana koldan girişerek ve ovanın batısına, demiryolu boyunca saldırıyı büyütüp genişleterek... Bunu başarıyla gerçekleştirebilmelerinin bir yolu vardı. Hans göstermişti bunu kendisine. İlkinde birçok yanlış yapmışlardı. Saldırının temeli çürüktü bir kere. Arganda saldırısında, Guadala-

jara'da Madrid-Valencia yoluna giriştikleri saldırıda kullandıkları birlikleri kullanmamışlardı. Bu saldırıları niye aynı anda yapmamışlardı? Niçin? Niçin? Bunun nedenini ne zaman öğreneceğiz?

Yine de aynı birliklerle onları her iki seferinde de durdurmuş-tuk. Eğer iki saldırıyı aynı anda yapsalardı, asla durduramazdık on-ları. Dert etme, dedi kendi kendine Robert Jordan. Bundan önceki mucizelere baksana hele. Bu köprüyü ya sabah uçurmak zorunda olacaksın ya da olmayacaksın. Ama onu uçurman gerekmeyeceğini düşünerek kendini aldatmaya çalışma. Şu ya da bu gün er geç uçura-caksın onu havaya. Bu köprü olmazsa başka bir köprü olacak bu. Ne yapılacağına sen karar vermiyorsun. Sen emirlere uyarsın. Onlara uy ve onların ötesindeki şeyleri düşünmeye çalışma. J

Bu konudaki emirler pek açık. Çok, çok açık. Ama ne kaygılan-malı, ne de ürkmelisin. Eğer korkmak gibi bir lüksün yüreğine çörek-lenmesine izin verirsen, senle iş yapmak zorunda olanlara da bulaşa-caktır bu korku.

Ama bu kelleler konusu yine de müthiş bir şeydi, dedi kendi ken-dine. Üstelik ihtiyarın tepede tek başına onlara rastlaması... Böyle bir durumda onlarla sen karşılaşacak olsan neler hissederdin acaba? Bu etkiledi seni, öyle değil mi? Evet, etkiledi, Jordan. Bugün birkaç kez böyle etkilendin. Ama davranışına diyecek yoktu hani. Şimdiye değin davranışlarında hiç aksamadın.

Montana Üniversitesi'nde bir İspanyolca okutmanı için pek başarılısın doğrusu, diye takıldı kendine Robert Jordan. Mesleği-ne göre, yine de çok başarılısın. Ama kendini ahım şahım görmeye başlama. Bu işte fazla ilerlemiş değilsin. Hiç askeri eğitimi olmayan, hareketten önce bir kasabada besteci olan Durán'ı düşünsene. Şimdi bir tugaya komuta ediyor, hem de allahına kadar başarılı bir general. Satranç harikası bir çocuğun satranç öğrenmesi nasıl kolay ve basit-se, Durán'a da askerliği öğrenmek onca basit ve kolay gelmişti. Oysa sen çocukluğundan beri savaş sanatını inceledin, o konuda kitaplar okudun; büyükbaban Amerikan İç Savaşı'yla ilgi derslerle başlatmış-tı bu eğitimini. Yalnız büyükbaban bu savaşa hep İsyân Savaşı adı-nı verirdi. Ama Durán'la karşılaştırıldığında, sen dahi bir çocuğun karşısında satranca oturmuş iyi bir oyuncu gibi kalıyorsun. Aslanım Durán. Durán'ı yeniden görmek keyifli olurdu. Onu bu iş bittikten

sonra Gaylord'da görecekti. Evet. Bu iş bittikten sonra. İşte ne kadar başarılıydı Robert Jordan, görün?

Onu Gaylord'da göreceğim, dedi kendi kendine yeniden, bu iş bittikten sonra. Kendinle eğlenme, dedi. Gayet güzel yapıyorsun bu işi işte. Soğukkanlı olarak. Kendinle eğlenmeksizin. Artık Durán'ı görecek değilsin, önemi de yok zaten. Ama böyle de davranmamalısın, dedi kendi kendine. Bu tür lükslere dalayım dememelisin.

Ne de kahramanca bir vurdumduymazlığa... Bu tepelerde kahramanca kendine güvenen yurttaşlar istemiyoruz. Büyükbaban bizim İç Savaş'ta dört yıl savaştı, sense bu savaşta ilk yılını yeni tamamlıyor-sun. Daha önünde uzun bir zaman var, bu iş için de biçilmiş kaftan-sın. Şimdi bir de Maria'n var. Eh, yediğin önünde yemediğin ardında demek ki. Kaygılanma öyleyse. Bir gerilla çetesiyle bir süvari bölüğü arasındaki küçücük bir çatışma daha nasıl olur ki? Hiçbir şey değil bu. Peki kelleleri koparmışlarsa ne olmuş yani? Bu neyi değiştirir ki? Hiçbir şeyi.

Büyükbaban savaştan sonra Kearny Kalesi'ndeyken kızilderi-liler hep kafa derisi yüzerlerdi. Babanın bürosundaki dolabı anım-sıyor musun? Hani bir rafa okbaşlarının yayılmış olduğu o dolabı? Ya duvara asılı eğri büğrü telekleriyle kartal tüylü savaş başlıklarını, tozluklarla gömleklerin tütsülenmiş geyik derisi kokusunu, boncuklu mokasenlerin eline dokunuşunu? Dolabın bir köşesine yaslanmış ko-caman bizon yayının tahtasını, av ve savaş oku dolu iki sadağı anım-sıyor musun? Ya avucunun içinde tuttuğunda bir demet okun sana neler hissettirdiğini?

Böyle şeyleri anımsa işte. Somut ve işe yarar şeyler anımsa. Büyükbabanın parlak, gıcır gıcır yağlanmış meçini anımsa, kınında eğri büğrü duran, birçok kez bilendikten sonra kılıcın nasıl inceldi-ğini göstermesini anımsa büyükbabanın. Onun Smith Wesson'unu anımsa. Tetik mahfzası olmayan tek atımlı, subay tipi 32 kalibrelik bir tabancaydı. Ömründe dokunup dokunacağın en yumuşak, en tat-lı tabancanın tetiği-ydi, hep gıcır gıcır yağlı dururdu. Namlusun içi tertemizdi, ucu yıpranmış olmakla birlikte, kılıfın derisi namlunun ve topuzun metalini yıpratmıştı. Üzerinde US yazılı kılıfının içinde, temizleme gereçleri ve iki yüz atımlık mermisiyle dolaptaki bir çek-mecede dururdu. Mermilerin mukavva kutuları mumlu kâğıtlara sar-ılmış ve özenle bağlanmıştı.

Tabancayı çekmecedan alıp tutmana izin vardı. Bu durumda büyükbabanın tek sözü, “Tabancayı serbestçe tut elinde” olurdu ama onunla oynamana izin yoktu, çünkü “ciddi bir silah”tı o.

Bir keresinde büyükbabana, bununla kimseyi öldürüp öldürmediğini sormuştun, “Evet” diye karşılık vermişti o da.

“Ne zaman?” demiştin, o da, “İsyan Savaşı’nda ve daha sonra” demişti.

Sen, “Anlatsana bana büyükbaba” demiştin.

O ise, “Bu konuda konuşmaktan hoşlanmıyorum Robert” diye karşılık vermişti.

Daha sonra, baban bu tabancayla kendini vurup da, sen okuldan döndükten sonra ve cenaze töreni yapıldığında, soruşturmayı bitiren sorgu yargıcı tabancayı geri verirken, “Bob sanırım tabancayı saklamak istersin” demişti. “Aslında ona el koymam gerekiyor. Ama babası iç savaş boyunca bu tabancayı taşıdığı için senin baban ona çok önem verirdi, ayrıca deden buraya süvarilerle ilk kez geldiğinde, yanında bu tabanca vardı, sonra hâlâ çok güzel bir silah bu. Bu akşamüstü çıkıp denedim onu. Öyle pek hızlı değil ama onunla her istediğini vurabilirsin yine de.”

Robert Jordan tabancayı almış, ait olduğu yere, dolaptaki çekmeceye yerleştirmişti. Ama ertesi gün onu yerinden çıkarıp, Chub’la birlikte Red Lodge’un üzerindeki dağlık arazinin tepesine, geçidin üzerinden, Bear Tooth ovası boyunca Cooke City’ye giden yolun yapıldığı, rüzgârın hafif hafif estiği, yazın bile tepelerinde karın eksik olmadığı yere gitmişler, orada sekiz yüz kadem derinliğinde olması gereken, koyu yeşil renk suyu olan gölün kıyısında durmuşlardı. Chub iki atı tutmuş, Robert Jordan bir kayanın üzerine çıkıp öne doğru eğilmiş, durgun suda yüzünü görmüş, elinde tabancayla kendini görmüş, sonra namlusundan tuttuğu tabancayı suya bırakmıştı. Tertemiz suda hava kabarcıkları çıkararak iyice ufalmasını, sonunda gözden yok oluşunu izlemişti. Sonra kayadan inmiş, eyere atladığında ihtiyar Bess’i mahmuzlarıyla öylesine dürtüklemişti ki, kısarak, sallanan oyuncak atlar gibi sıçrayıp kış atmaya başlamıştı. Robert Jordan gölün kıyısı boyunca ona böyle kış attırıp durmuş, sonra at sakinleşince geçiyolundan geri dönmeye başlamışlardı.

“Bu eski tabancaya niye böyle yaptın, bir türlü anlayamıyorum Bob” demişti Chub.

“Eh, öyleyse bu konuda konuşmamız gerekmiyor” demişti Robert Jordan.

Bu konudan bir daha hiç söz etmemişlerdi. İşte büyükbabanın meçi dışında yanında taşıdığı silahların sonu böyle olmuştu. Robert Jordan, büyükbabasının meçini geri kalan mallarıyla birlikte Missoula’daki sandığında saklıyordu.

Büyükbabam olsa bu duruma ne derdi acaba, diye düşündü. Herkes onun yaman bir asker olduğunu söylerdi. Derledi ki, eğer o gün Custer’in yanında olsaymış, böyle bir salaklık etmesine asla izin vermezmiş. Little Big Horn boyunca aşağıda dizili o kulübelerden yükselen dumanı ya da tozu toprağı nasıl olurdu da göremezdi yani? Ortalığı yoğun bir sabah pusu kaplamadıkça görmemesi olanaksızdı. Oysa pus falan da yoktu.

Keşke, benim yerime büyükbabam olsaydı burada. Eh, belki yarın gece yine kavuşacağız. Eğer öte dünya gibi saçmalık var olsaydı, ki ben olmadığını adım gibi biliyorum, diye düşündü Robert Jordan, onunla konuşmak isterdim hiç kuşkusuz. Çünkü öğrenmek istediğim bir sürü şey var. Şimdi ona bunları sormaya hakkım var, çünkü aynı şeyleri kendim de yapmak zorunda kaldım. Şimdi bu soruları sormama aldıracağını sanmam. Daha önce sormaya hakkım yoktu. Bana niye anlatmadığını şimdi anlayabiliyordum, çünkü beni tanı-mıyordu. Ama şimdi sanırım çok iyi anlaşırdık onunla. Şimdi onunla konuşabilmeyi, ondan fikir alabilmeyi isterdim. Canına okuduğum; öğüt almasam bile, hiç değilse konuşabilseydim onunla. Bizim gibiler arasında böylesine bir zaman aralığı olması ne yazık.

Böyle düşünürken, birden böyle bir kavuşma söz konusu olsa, hem kendisinin hem de büyükbabasının, babasının varlığıyla müthiş rahatsız olacakları geldi aklına. Herkesin bunu yapmaya hakkı var, diye düşündü. Ama iyi bir şey değildi yine de. Anlıyorum onu ama onaylamıyorum. *Lache*’ydi bunu karşılayan sözcük. Ama onu *anlı-yorsun*, değil mi? Elbette anlıyorum, ama. Evet, ama. Böyle bir şey yapması için insanın bir tek kendisiyle ilgileniyor olması gerek.

Öf, canına okuduğum, keşke büyükbabam burada olsaydı, diye düşündü. Hiç değilse yarım saat kadar. Belki elimdeki o azıcık şeyi, tabancayı kötü kullanan babam aracılığıyla göndermişti bana. Belki aramızdaki tek iletişim budur. Ama lanet olsun. Gerçekten lanet olsun, aramızdaki zaman aralığı bunca çok olmasaydı keşke de, öbürü-

nün bana hiç öğretmek zorunda kalmadığı şeyleri ondan öğrenebilseydim. Ama tut ki, dedemin geçirmek zorunda kaldığı o korku ancak aradan geçen dört yıllık o savaş ve sonra da kızılderililerle yaptığı çatışmalar sonucu kurtulabilip alt edebildiği o korku, gerçi bu kadar büyük bir korku olmayabilirdi de; tıpkı ikinci kuşak boğa güreşçileri gibi *cobarde* ettiyse ya babamı? Tut ki böyle oldu! Belki de sağlam özsü aradaki babamı atlayıp doğrudan bana geçmiştir, olamaz mı?

Onun bir *cobarde* olduğunu ilk öğrendiğimde nasıl midem bulandı, hiçbir zaman unutamam. Haydi, devam et, İngilizce söyle o sözcüğü. Korkak. Bir kez söylemeye bakar, sonra kolaylaşır, ayrıca bir orospu çocuğundan yabancı bir sözcükle söz etmenin hiç mi hiç anlamı yok. Gerçi orospu çocuğu değildi o. Tabansızdı yalnızca, bir erkeğin düşebileceği en büyük şanssızlık. Çünkü korkak olmasaydı o kadına kafa tutar, kendini ezdirmezdi. Başka bir kadınla evlenmiş olsa ben ne biçim bir şey olurum acaba? İşte bu hiçbir zaman öğrenemeyeceğin bir şey, diye düşündü, sırtıttı. Belki de kadının kabadayılığı öbüründe eksik olanı tamamlamıştır. Ve sen. Sen de yavaş gel biraz. İyi özsü falan gibi şeylere, yarını atlatana değin hiç dokunma. Böyle hemencecik burnun büyümesin. Hatta hiç burnun büyümesin. Özsuyunun ne menem bir özsü olduğunu yarın göreceğiz.

Ama yine büyükbabasını düşünmeye başladı.

“George Custer akıllı bir süvari önderi değildi, Robert” demişti büyükbabası. “Hatta zeki bir adam bile sayılmazdı.”

Büyükbabası bunu söylediğinde, bir güceniklik duygusunun içini kapladığını anımsamıştı Robert Jordan. Red Lodge’daki bilardo salonuna asılı eski Anheuser-Busch taşbasması resimde, dört yanı Sioux kızılderilileriyle sarılı o tepede elinde beylik tabancasıyla dikilmiş duran, dalgalı sarı saçları rüzgârda uçuşan, geyik derisi gömleklili o kişiye karşı, kim konuşsa duyardı bu gücenikliği.

“O yalnızca başını derde sokmakta ve dertten kurtulmakta yetenekli biriydi” diye sözlerini sürdürmüştü büyükbabası, “sonunda Little Big Horn’da başını derde soktu; ama bu kez çıkaramadı işte. Oysa Phil Sheridan akıllı bir adamdı, Jeb Stuart da öyle. Ama gelmiş geçmiş en yetkin süvari önderi John Mosby’ydi.”

Missoula’daki sandıkta olan eşyaları arasında General Phil Sheridan’ın, Koca Killy-the-Horse Kilpatrick’e gönderdiği ve büyük-

babasından düzensiz süvarilerin önderi olarak John Mosby'den de daha yetkin olarak söz ettiği bir mektup vardı.

Golz'a büyükbamı anlatmalıyım, diye düşündü Robert Jordan. Gerçi onun adını bile duymamıştır. Büyük bir olasılıkla John Mosby'nin kim olduğunu bile bilmiyordur. Ama İngilizler onların adlarını bilirler, çünkü Avrupa'dakilerden çok daha fazla okumak zorundaydılar bizim İç Savaşımızı. Karkov, bu iş bittikten sonra, istersem Moskova'daki Lenin Enstitüsü'ne gidebileceğimi söyledi. İstersem Kızıl Ordu'nun askeri akademisine de gidebileceğimi söyledi. Acaba büyükbam ne derdi buna? Ömründe bilerek bir demokratla aynı masaya bile oturmamış olan büyükbam.

Ah, asker olmak istemiyorum ben, diye düşündü. Bunu biliyorum. Demek bu olasılığın üzerini çiziyoruz. Yalnızca bu savaşı kazanmamızı istiyorum. Bence gerçekten iyi askerler, başka konularda pek iyi olamıyorlar, diye düşündü. Besbelli ki bu düşünce doğru değil. Napoleon'a, Wellington'a baksana bir. Bu akşam iyice salaklaştın, diye düşündü.

Genellikle kafası ona çok iyi arkadaşlık ederdi. Bu gece büyükbabasını düşünürken de kafasının dostluğuna diyecek yoktu. Sonra babası gelip takılmıştı kafasına, büyükbabasını bir yana itmişti. Babasını anlıyordu, onu tümüyle de bağışlıyordu, acıyordu; ama ondan utanıyordu.

İyisi mi hiç düşünme, dedi kendi kendine. Birazdan Maria'yla birlikte olacaksın, düşünmene gerek kalmayacak. Her şey çözümlendiğine göre, en iyisi de bu şimdilik. Bir konuda kafanı yormaya başladığın zaman durmasını bilmiyorsun, beynin hızla dönen bir çark gibi işlemeye başlıyor. İyisi mi düşünme.

Ama tut ki, diye düşündü. Tut ki, uçaklar yüklerini boşalttığında şu tanksavarları parça parça etseler, tam altlarındaki mevzileri birbirlerine katsak, koca tanklar bir kez için hedefleri olan tepeye tırmansa, koca Golz ayyaşlardan, *clochard*'lardan, kopuklardan, fanatiklerden ve kahramanlardan oluşan Quatorzième Tugayı'nı önünde tekmeleme tekmeleme götürse; ayrıca Golz'un öbür tugayında Durán'ın adamlarının daha yetkin olduklarını da *biliyorum*, yarın gece Segovia'dayız demektir.

Evet, düşün hele yalnızca, dedi kendi kendine. Ben La Granja'ya fitim, dedi kendi kendine. Ama o köprüyü uçurman gerekiyor, diye

düşündü birdenbire. Ertelemesi falan yok bu işin. Çünkü bir dakika önce düşündüklerin, bu saldırı emrini verenlerin düşünmeleri gerekenler. Evet, köprüyü uçurmak zorunda kalacaksın, diye düşündü içtenlikle. Andrés'in başına ne gelirse gelsin fark etmez. Yapılması gereken her şeyin, önündeki dört saat için yapılmış olmasının verdiği gönül erinciyle, bir başına karanlıkta yoldan aşağıya doğru yürürken ve somut şeyleri düşünmenin getirdiği güvenle, kesinlikle köprüyü uçurmak zorunda olduğu konusunu rahatlıkla kabullendi.

İnsanın bir şeyi kesin olarak bilememesinden, ya da olası tarihleri yanlış anlamasından, ya da bir partiye konukların gerçekten gelip gelmeyeceğinin bilinmemesinden kaynaklanan belirsizliğe benzer bir duygu, Robert Jordan'ı baştan aşağı sarmıştı. Ta ki Andrés'i, bir raporla Golz'a gönderdiğinden beri. Oysa, şimdi tümüyle etkisini yitirmişti o duygu. Şenliğin ertelenmeyeceğinden emindi şimdi. Emin olmak çok daha iyi, diye düşündü. Emin olmak her zaman çok daha iyidir.

İşte, şimdi yine uyku tulumunun içinde birlikteydiler, son gecelerinin bitimine az kalmıştı. Maria ona yaslanarak uzanmıştı, kızın uzun dümdüz bacaklarının kendisine dokunduğunu duyumsuyordu Robert Jordan. Ortasında bir kuyu olan upuzun bir oavadan fırlayan iki küçük tepe gibiydi kızın göğüsleri, tepelerin ötesindeki uzak arazi ise, Robert Jordan'ın dudaklarının bulunduğu gerdan vadisiydi. Hiç kıvıldamadan uzanıyordu Robert Jordan, hiçbir şey düşünmüyordu, Maria ise eliyle adamın başını okşuyordu.

Çok yumuşak bir sesle, "Roberto" diyerek onu öptü Maria. "Utaniyorum. Seni düş kırıklığına uğratmak istemem; ama bir yara, bir sancı var içimde. Artık senin işine yarayacağımı sanmıyorum."

"Hep büyük bir acı, bir sızı vardır" dedi Robert Jordan. "Yok, tavşan. Hiç önemli değil. Sana acı verecek bir şey yapmam."

"Bu değil söylemek istediğim. Seni istediğim gibi alamıyorum, ondan."

"Bunun hiç önemi yok. Bu geçici bir şey. Birlikte yattığımız zaman birlikteyiz demektir."

"Evet ama utaniyorum. Bu bana yapılanlardan kaynaklanıyor bence. Senden ve benden değil."

"Bundan söz etmeyelim."

"Ben de istemiyorum. Bu gece seni boş çevirmeye dayanamıyorum, bu yüzden kendime bir özür aradım sanırım."

"Dinle tavşan" dedi Robert Jordan. "Bütün bunlar geçer ve bir sorun kalmaz o zaman da." Ama, son gece bunun bir talihsizlik olduğunu düşünüyordu.

Sonra utandı ve "Yaslan bana iyice, tavşan" dedi. "Burada karanlıkta bana sokulmanı en az seninle sevişmek kadar seviyorum."

“Çok utanıyorum, çünkü bu gece El Sordo’dan dönerken o tepedeki gibi olacağını sanmıştım yeniden.”

“*Qué va*” dedi kıza Robert Jordan. “Her gün öyle olmaz. Ben böylesini de en az öbürü kadar seviyorum.” Düş kırıklığını itmeye çalışarak yalan söylemişti Robert Jordan. “Burada sakın sakın yatar, uyuruz. Konuşalım karşılıklı. Bana kendinden çok az söz ettin.”

“Yarıdan ve yapacağın işten mi konuşalım? Yapacağın işi anlayacak kadar akıllı olmak isterdim.”

“Hayır” dedi Robert Jordan, uyku tulumunun içinde boylu boyunca uzanıp gevşeyerek. Yanağı kızın omzuna yaslanmış, hareketsiz yatıyordu şimdi. Sol kolu kızın başının altındaydı. “En akıllıcası ne yarıdan ne de bugün olup bitenlerden konuşmamak olur. Bu işte yitirilenlerle ilgili hiç tartışmayız, yarın yapmamız gerekeni de yaparız. Korkmuyorsun ya?”

“*Qué va*” dedi kız. “Ben hep korkarım. Ama şimdi senin için öylesine korkuyorum ki, kendimi düşünemiyorum bile.”

“Korkmamalısın, tavşan. Bir sürü işe girdim çıktım ben. Bundan çok daha kötülerine” diye yalan söyledi Robert Jordan.

Sonra birden, bir şeye boyun eğerek, gerçekdışına kaçma lüksüne boyun eğerek, “Madrid’ten, Madrid’te birlikte yapacaklarımızdan söz edelim” dedi.

“Tamam” dedi kız. Sonra ekledi: “Ah, Roberto, seni geri çevirdiğim için çok üzgünüm. Senin için yapabileceğim başka bir şey yok mu?”

Kızın başını okşadı Robert Jordan, öptü onu, sonra da kendine çekip kızın yanında gevşedi, gecenin sessizliğini dinleyerek;

“Benimle Madrid hakkında konuşabilirsin” dedi ve düşünmeye başladı: Bundan artakalanı yarına saklayacağım, yarın tümüne gereksinimim olacak. Şimdi çam iğnelere gereksinimim yok, ama yarın olacak. İncil’de tohumlarını yere saçan kimdi? Onan. Sonra ne oldu Onan’a? diye düşündü. Bir daha ondan söz edildiğini işitmedim hiç. Karanlıkta gülümsedi.

Sonra yeniden kendini bıraktı, geceleyin nasıl olduğu belli olmadan geliveren, yalnızca zevkle kabul edilen ve cinsel bir tutkuya benzeyen gerçekdışına şehvetle teslim oluverdi.

“Sevgilim” diyerek Maria’yı öptü. “Dinle. Önceki gece Madrid’i düşünüyordum. Oraya nasıl gideceğimi, Rusların otelinde insanları

görmeye gittiğimde seni otelde nasıl yalnız başına bırakacağımı düşündüm. Ama bu yanlıştı. Seni hiçbir otelde yalnız başına bırakmam.”

“Niçin?”

“Çünkü kol kanat gereceğim sana. Seni hiç bırakmayacağım. Belgeleri almak için Seguridad’a seninle birlikte gideceğim. Sonra sana gerekli giysileri almaya da birlikte gideceğim.”

“Öyle çok giysiye gereksinimim yok, gerekenleri de ben satın alabilirim.”

“Olmaz, çok şey var alınacak, birlikte gideceğiz, en iyilerinden alacağız, sen de onların içinde melek kadar güzel olacaksın.”

“Ben otelde kalmamızı, giysileri başkasına aldirtmamızı yeğledim. Bu otel nerede?”

“Plaza del Callao’da. O otel odasında çok kalacağız. Tertemiz çarşafli geniş bir yatak var, sonra küvette sürekli akan sıcak su ve iki dolap, birine senin eşyalarını koyacağız, öbürünü de ben alacağım. Ayrıca sokaklara açılan uzun, geniş pencereler var, dışarıda da bahar havası... Sonra yemek yiyebileceğimiz iyi yerler biliyorum, yasadışı çalışan ama yemeği çok güzel olan yerler, ayrıca hâlâ şarap ve viski satılan dükkânlar biliyorum. Yiyeceklerimizi odada saklayacağız, acıktığımızda yemek için, viskiyi de, bir içki canım çektiğinde içmek için, sana da manzanilla alırız.”

“Viskiyi denemek isterdim.”

“Ama viski bulmak çok zor, ayrıca sen de manzanilla seversin.”

“Viskini kendine sakla, Roberto” dedi kız. “Ah, seni çok seviyorum. Seni ve içemeyeceğim viskini. Ne domuzsun sen.”

“Yok, tadarsın viskimden canım. Ama bir kadının viski içmesi pek hoş kaçmaz.”

“Ben hep bir kadına yaraşan şeylere sahip olmuşumdur zaten” dedi Maria. “Peki, yatakta yine gelinlik gömleğimi mi giyeceğim orada?”

“Hayır. Üç ayrı gecelik alacağım sana, ayrıca istersen pijama.”

“Ben yedi tane gelinlik gömleği satın alırım” dedi kız. “Haftanın her günü için ayrı bir gömlek. Sana da temiz bir damat gömleği alırım. Sen hiç gömleğini yıkar mısın?”

“Zaman zaman.”

“Her şeyi tertemiz tutacağım, viskini ben dolduracağım, Sordo’nun yaptığı gibi içine de su katacağım. Sonra içerken yanına

meze olsun diye zeytin, tuzlu morina balığı ve fındık bulacağım bir yerlerden, bir ay süreyle odada kalacağız, burnumuzu bile çıkarmayacağız dışarı. Eğer seni alabilecek duruma gelirim” dedi kız bir anda mutsuzlaşarak.

“Bu dert değil” dedi kıza Robert Jordan. “Gerçekten önemsiz. Oran incindi belki vaktiyle, şimdi de yara acı veriyor. Böyle bir şey olabilir. Bunların hepsi geçer. Ayrıca, gerçekten bir şey olmuşsa, Madrid’te çok iyi doktorlar var.”

Kız yakarırcasına, “Ama daha önce her şey yolundaydı” dedi.

“Her şey yine yoluna girecek, söz veriyorum.”

Kız bacaklarını Robert Jordan’ın bacakları arasına sokup kıvrıdı, başını da adamın omuzlarına sürttü: “Öyleyse yine Madrid’ten konuşalım” dedi. “Ama ben bu kırpık saçlı başımla orada pek çirkin görünüp seni mahcup etmem mi?”

“Hayır. Güzelsin sen. Güzel bir yüzün, uzun, tüy gibi güzel bir vücudun var, cildin dümdüz, yanık altın sarısı renginde... Herkes seni benim elimden almak isteyecek.”

“*Qué va*, beni senin elinden almak mı?” dedi kız. “Ölünceye değin başka bir erkeğin eli değmeyecek elime. Beni senin elinden almakmış! *Qué va*.”

“Ama almaya çalışacaklar. Göreceksin.”

“Seni nice sevdiğimi görecekler, bilecekler ki bana dokunmak ellerini erimiş kurşun dolu bir kazana sokmak kadar tehlikelidir. Ama ya sen? Seninle aynı kültürden bir kadın gördüğün zaman ne olacak? Benim yüzümden mahcup olmayacak mısınız?”

“Hiçbir zaman. Sonra sizinle evleneceğim.”

“İstersen evleniriz” dedi kız. “Ama artık kilisemiz olmadığına göre, evlenmemizin önemli olduğunu sanmıyorum.”

“Evlenmemizi istiyorum ben.”

“Nasıl istersen. Ama dinle bak. Başka bir ülkede, hâlâ kilisesi olan bir ülkede olsaydık, belki orada evlenebilirdik.”

“Benim ülkemde hâlâ bir kilise var” dedi kıza Robert Jordan. “Senin için bunca önemliyse orada evlenebiliriz. Ben şimdiye değin hiç evlenmedim. Bir sorun çıkmaz bu yüzden.”

“Şimdiye değin hiç evlenmemene sevindim” dedi kız. “Ama bana anlattığın şeyleri bilmene de sevindim; çünkü bu birçok kadınla birlikte olduğun anlamına geliyor, Pilar da bana, ancak böylesi er-

keklerin doğru dürüst koca olabileceklerini söyledi. Ama artık başka kadınlarla düşüp kalkmayacaksın, değil mi? Çünkü öyle yaparsan ölürüm ben.”

“Ben hiç, bir sürü kadınla düşüp kalkmadım” dedi içtenlikle Robert Jordan. “Seninle karşılaşana değin birini böylesine sevebileceğimi aklıma bile getirmemiştim.”

Maria, adamın yanaklarını okşadı, sonra ellerini onun başının gerisinde kenetledi. “Çok kadın tanımış olmalısın.”

“Hiçbirine âşık olmadım.”

“Dinle. Pilar bir şey söyledi bana...”

“Anlat bakalım neymiş söylediği.”

“Yok. Anlatmamam daha iyi. Yine Madrid’ten söz edelim biz.”

“Neydi anlatacağın?”

“Söylemek istemiyorum.”

“Eğer önemli bir şeyse söylemek daha iyi olur belki de.”

“Sence önemli mi?”

“Evet.”

“Ama ne olduğunu bilmeden, onun önemli olup olmadığını nasıl bilebilirsin?”

“Senin halinden, tavırlarından.”

“Öyleyse senden saklamayacağım onu. Pilar bana dedi ki, yarın hepimiz ölebilmişiz. Bunu sen de en az onun kadar biliyormuşsun ama hiç aldırılmıyormuşsun. Bunu eleştirerek değil, hayranlıkla söyledi ama.”

“Böyle mi söyledi?” dedi Robert Jordan. Çatlak kancık, diye düşündü, sonra da, “Bu onun attığı çingene boklarından biri. Yaşlı dedikoducu kadınların, birahane köşelerinde oturan tabansızların konuşma tarzı bu. Ortalığa çirkef saçmaktan başka bir şey değil.” Robert Jordan koltuk altlarının terlemeye başladığını, terin kolundan aşağıya doğru kayıp beline değin indiğini hissetti. Kendi kendine demek korkuyorsun, ha, dedi; sonra da yüksek sesle konuştu: “Çirkef ağızlı büyücü bir kancık o. Haydi yine Madrid’ten söz edelim.”

“Öyleyse sen böyle bir şeyden habersizsin, ha?”

“Elbette habersizim. Böyle boktan şeyler konuşma” dedi, daha güçlü, daha çirkin bir sözcük kullanarak Robert Jordan.

Ama bu kez, Robert Jordan Madrid’ten söz etmeye başladığında artık hayallere dalamıyordu. Şimdi savaştan önceki geceyi geçirmek

için kızına ve kendisine yalan söylüyordu, biliyordu yalan söylediğini. Bundan hoşlanmıyor değildi ama hayalleri gerçek gibi kabul etmenin keyfi uçup gitmişti. Ama yine başladı konuşmaya:

“Senin saçını da düşündüm” dedi. “Bu konuda ne yapabileceğimizi de. Görüyorsun işte, şimdi saçların başının her yanında aynı boyda uzuyor, tıpkı bir hayvan kürkü gibi, dokunması insana zevk veriyor, ben de bayılıyorum buna, çok güzel, saçların elimi üzerinde dolaştırdığımda rüzgârda yatıp kalkan bir buğday tarlasını andırıyor.”

“Haydi dolaştır elini saçlarımin üzerinde.”

Kızın dediğini yaptı Robert Jordan, elini orada bırakıp boğazının düğümlendiğini hissederek kızın gerdanına ağzını dayayıp konuşmaya devam etti: “Ama Madrid’te birlikte kadın berberine gidebiliriz diye düşünmüştüm, orada saçlarını yanlardan ve enseden inceltebilirler, benim saçım gibi, böylelikle saçın uzarken kentin havasına da uymuş olur.”

“Sana benzerim o zaman” dedi kız Robert Jordan’ı sıkı sıkıya sararak kollarıyla. “Sonra da görünüşümü değiştirmeyi hiç istemedim.”

“Olmaz. Saçların sürekli uzayacak, yalnızca başlangıçta uzarken derli toplu görünsün diye düzeltereğiz. Uzaması ne kadar zaman alır?”

“İyice uzaması mı?”

“Yok. Omuzlarına kadar uzaması. Saçlarını omuzlarına kadar uzattıracağım senin.”

“Sinemadaki Garbo’nun saçları gibi mi?”

“Evet” dedi boğuk bir sesle Robert Jordan.

Şimdi düş dünyasına büyük bir hızla dalıyordu yeniden, Robert Jordan bu dünyaya olabildiğince dalmaya dünden hazırды. Düş evreniyle sarıp sarmalandı birden ve kendini teslim edip konuşmayı sürdürdü: “Böylece saçların omuzlarına dökülecek, dümdüz, tıpkı denizin kıvrımlı dalgası gibi uçları dalga dalga kıvrılacak. Boy atmış başak renginde olacak saçların, yüzünse yanık altın rengi, gözlerin, hem saçına, hem cildine uyabilecek tek renkte, içlerinde koyu lekeler bulunan altın renginde olacak. Ben başını geriye iteceğim senin, gözlerine bakacağım, sıkı sıkıya sarılacağım sana...”

“Nerede olacak bu?”

“Herhangi bir yerde. O sırada neredeysek. Saçının uzaması ne kadar zaman alır?”

“Bilmiyorum. Hiç daha önce kestirmemiştim çünkü. Ama sanırım altı ay içinde kulaklarımın epey altına iner, bir yıl içinde de senin istediğin boya gelir. Ama ilkin ne olacak biliyor musun?”

“Söyle.”

“Ünlü otelimizin o ünlü odasındaki kocaman temiz yatağın içine gireceğiz, o ünlü yatağın içinde oturup *armoire*’nin aynasına bakacağız, aynada sen olacaksın, ben olacağım, sonra da sana doğru döneceğim işte böyle, kollarımla saracağım seni, işte böyle, sonra da seni öpeceğim, işte böyle.”

Sonra sıcacık, sert gecenin içinde birbirlerine sıkı sıkıya sarılmış olarak hareketsiz uzandılar, Robert Jordan’ın kolları arasındaydı Maria. Robert Jordan gerçekleştiremeyeceğini adı gibi bildiği bütün o şeylere de sıkı sıkı sarılarak, bile bile sözlerini sürdürdü: “Tavşan, hep o otelde yaşayacak değiliz ki.”

“Nedenmiş o?”

“Madrid’te, Buen Retiro Parkı boyunca uzanan o caddede bir daire tutabiliriz. Hareket başlamazdan önce daireleri dayayıp döşeyen, sonra da onları kiraya veren bir Amerikalı kadın tanıyorum, hareketten önceki kirayla böylesi bir dairenin nasıl tutulabileceğini de biliyorum. Parkı gören daireler var orada, pencerelerden baktığın zaman park gözlerinin önüne serilir; demir parmaklık, çiçeklikler, çakıl taşlı yollar, çakıl taşlarına dokunan yemyeşil çimenler, gölgelerle koyulaşmış ağaçlar, sürüyle çeşme. Şimdi kestane ağaçları tomurcuklanmaya durmuştur. Madrid’te parkta yürüyüş yapabiliriz, eğer suyu gelmişse gölde kürek çekebiliriz.”

“Suyuna ne oldu ki gölün?”

“Kasım ayında suyunu akıtıp boşalttılar, çünkü bombardıman için gelen uçaklar kolayca hedef tespit edebiliyorlardı göle bakıp. Ama sanırım şimdi suyu vardır gölün. Pek emin değilim. Ancak gölde su olmasa bile oradan yola çıkıp tüm parkı dolaşabiliriz, orada dünyanın dört bir yanından gelmiş ağaçlardan oluşan ormana benzer bir bölüm var; ağaçların üzerlerine adları yazılmış, tabelalarda ağaçların ne ağacı olduğu, nereden geldikleri belirtiliyor.”

“Ben hemencecik bir sinemaya gitmek isterdim” dedi Maria. “Ama bu ağaçlar da çok ilginç, seninle birlikte onların hepsini öğreneceğim, eğer aklımda tutabilirsem.”

“Müzedeki gibi değil onlar” dedi Robert Jordan. “Doğal olarak, kendi başlarına boy atıyorlar, parkta tepeler var, parkın bir bölümü de ormana benziyor. Onun tam altında da kitap panayırı var. Elden düşme kitap satan yüzlerce tezgâh dizili kaldırımlar boyunca, hareketten bu yana bombalanan evlerden yağmalanmış, faşistlerin evlerinden çalınmış, çalanlar tarafından kitap panayırına getirilmiş bir sürü kitap var. Vaktiyle hareketten önce yaptığım gibi, kitap panayırının tezgâhlarında bütün günümü geçirebilirim yine, eğer Madrid’te zamanım olursa.”

“Sen kitap panayırını gezerken, ben de dairede ev işleriyle ilgilenirim” dedi Maria. “Bir hizmetçi tutacak kadar paramız olacak mı?”

“Elbette. Eğer ondan hoşlanırsan, oteldeki Petra’yı tutabilirim. Çok iyi yemek pişirir, temizdir de. Orada açıcılık ettiği gazetecilerle birlikte yemek yemiştım. Odalarında elektrik sobaları vardı.”

“Sen onu istiyorsan mesele yok” dedi Maria. “Olmazsa başka birini bulabilirim ben. Ama işin yüzünden çok uzun süre ayrı kalmayacak mısın benden? Böylesi bir iş için seninle birlikte gitmeme izin vermezler.”

“Belki Madrid’te bir iş bulurum. Uzun süredir bu işi yapıyorum, hareketin başından beri savaştım. Bana artık Madrid’te bir iş verebilirler. Bunu hiç istemedim onlardan. Hep cephede bulundum, ya da böylesi bir işte.

Seninle karşılaşana değin onlardan hiçbir şey istemedim, biliyor musun? Ne de bir ricada bulundum. Hareket dışında ya da bu savaşı kazanmak dışında hiçbir şey düşünmedim. Gerçekten tutkularım çok saftı. Çok çalıştım, şimdiyse seni seviyorum ve” dedi gerçekleşmeyecek her şeyi kucaklayarak “uğruna savaştığımız her şeyi nasıl seviyorsam, öyle seviyorum seni de. Özgürlüğü, insan onurunu sevdiğim gibi seviyorum seni, tüm insanların çalışma hakkını, aç kalmama hakkını sevdiğim gibi seviyorum seni. Seni, savunduğumuz Madrid’i sevdiğim gibi, ölen tüm yoldaşlarımı sevdiğim gibi seviyorum. Çoğu da öldü. Pek çoğu. Nice çok olduklarını düşünemezsin bile. Ama seni dünyada en çok sevdiklerim kadar seviyorum, seni daha da çok seviyorum. Seni dünyalar kadar seviyorum, tavşan.

Dile getiremeyeceğim kadar çok seviyorum. Biraz olsun anlayasın diye söylüyorum bunu sana. Şimdiye değin hiç karım olmadı, şimdi sen varsın karım olarak ve mutluyum.”

“Elimden geldiğince iyi karılık edeceğim sana” dedi Maria. “İyi bir eğitim görmediğim besbelli ama bu eksikliği kapatmaya çalışacağım. Madrid’te yaşarsak ne iyi. Başka bir yerde yaşamamız gerekirse, ne iyi. Eğer yaşayacak bir yerimiz olmazsa, seninle dolaşmam gerekirse bu daha da iyi. Eğer senin ülkeneye gidecek olursak oradaki çoğu *Inglés* gibi *Inglés* dilinde konuşmayı öğreneceğim. Onların hallerini, tavırlarını inceleyip, onlar ne yapıyorlarsa ben de öyle yapacağım.”

“Çok gülünç olursun o zaman.”

“Elbette. Yanlış yaparım ama sen uyarırsın beni, bir yanlış da iki kez yapmam, ya da yalnızca iki kez yaparım belki. Sonra senin ülkeneye eğer bizim yemekleri özlersen sana pişirebilirim. Sonra eğer böyle bir okul varsa, ev kadınlığı öğreten bir okula giderim.”

“Böyle okullar var ama senin gitmene gerek yok.”

“Pilar bu okulların senin ülkende bulunduğunu söylemişti bana. Bir dergide okumuş. Ayrıca *Inglés’ca* konuşmayı öğrenmem gerektiğini, seni mahcup etmeyecek kadar iyi konuşmam gerektiğini söyledi bana.”

“Bunu ne zaman söyledi sana?”

“Bugün, toplanırken. Sürekli olarak, senin karın olmam için ne yapmam gerektiğini anlattı bana.”

Sanırım o da Madrid’e gidiyor, diye düşündü Robert Jordan. “Başka neler dedi?”

“Vücutuma iyi bakmam gerektiğini, bir boğa güreşçisiymişçesine vücut hatlarımı korumam gerektiğini söyledi. Bunun çok önemli olduğunu söyledi.”

“Öyledir” dedi Robert Jordan. “Ama yıllarca bu konuda kaygılanman gereksiz senin.”

“Yo. Pilar dedi ki, bizim soyumuzdan olanlar, bu iş başlarına birdenbire gelebildiği için hep dikkat etmeliymiş. Vaktiyle kendisinin de benim gibi incecik olduğunu ama o günlerde kadınların jimnastik yapmadıklarını anlattı. Nasıl cimnastik yapmam gerektiğini, çok fazla yemek yememem gerektiğini söyledi. Neleri yemeyeceğimi de söyledi. Ama unuttum, ona yeniden sormam gerek.”

“Patates” dedi Robert Jordan.

“Evet” diye sözlerini sürdürdü kız. “Patates ve kızarmış şeyler. Ayrıca ona bu şeyimdeki sızıdan söz ettiğimde, sana bundan söz etmememi, acıya dayanmamı ve sana fark ettirmememi söyledi. Ama

söyledim işte, çünkü sana hiç yalan söylemek istemiyorum, ayrıca belki artık yaylada olduğu gibi bir daha ortaklaşa zevk alamayacağımızı düşünürsün diye de korktum.”

“Bana söylemekle doğru yaptın.”

“Sahi mi? Çok utanıyorum, onun için benden ne istersen yapacağım. Pilar insanın kocası için yapabileceği şeyleri anlattı.”

“Bir şey yapmaya gerek yok. Neyimiz varsa ikimizin olacak, onları saklayacağız, koruyacağız. Seni seviyorum, böyle yanında uzanmayı, sana dokunmayı, gerçekten yanımda olduğunu bilmeyi seviyorum; sen hazır olduğunda da yeniden hepsine sahip olacağız.”

“Ama benim üstlenebileceğim gereksinimlerin yok mu senin? Pilar bunları da anlattı bana.”

“Yok. Bizim gereksinimlerimiz ortak olacak. Seninkilerden ayrı gereksinimlerim yok benim.”

“Bu benim için daha iyi gibi. Ama şunu anla ne olur, ne istersen yapacağım her zaman. Ama çok bilgisizim, onun için bana istediklerini anlatmalısın. Pilar’ın bana anlattıklarından çoğunu iyice anlayamadım. Üstelik sormaya da utandım. Pilar onca çok, onca değişik şey biliyor ki!”

“Tavşan” dedi Robert Jordan. “Olağanüstüsün sen.”

“*Qué va*” dedi kız. “Ama iyi bir karı olmakla ilgili her şeyi bir günde, üstelik kampı dağıtıp bir savaş için toplanırken, bu arada yukarıdaki arazide bir başka savaş sürerken öğrenmeye çalışmak tuhaf bir şey, eğer önemli yanlışlar yaparsam bana söylemelisin bunları, çünkü seni seviyorum. Anlatılanları doğru dürüst anımsayamayabilirim, Pilar’ın anlattığı çoğu şey karmakarışıktı zaten.”

“Sana başka ne anlattı ki?”

“*Pues*, öyle çok ki, anımsayamıyorum bile. Bana yapılanları düşünmeye başlayacak olursam bunu sana anlatabileceğimi, çünkü senin iyi bir adam olduğunu ve zaten her şeyi çok iyi anladığını söyledi. Ama daha önce olduğu gibi üzerime karabasan gibi çökmedikçe bundan hiç söz etmemenin daha doğru olduğunu, bunu sana anlatırsam benden soğuyabileceğini söyledi.”

“Şimdi de bir yük gibi ağırlık yapıyor mu üzerinde?”

“Hayır. İlk kez birlikte olduğumuzdan bu yana sanki başımdan hiç böyle bir şey geçmemiş gibi. Ama ana babamın sızısı var yüreğimde. Ama bu hep olacak. Eğer karın olacaksam, senin erkeklik gururun

açısından bilmen gerekenleri anlatmak istiyorum sana. Hiç kimseye teslim olmadım ben. Hep dövüştüm, bana kötülük yapmak için en azından iki kişi uğraşmak zorunda kaldı. Biri başıma oturup, tutuyordu beni. Bunu senin gururun için anlatıyorum.”

“Benim gururum sende. Anlatma.”

“Hayır, ben karında olması gerekli olan onurundan söz ediyorum. Bir şey daha var. Babam bir köyün belediye başkanıydı, saygın bir adamdı. Annem de saygın bir kadındı, iyi bir Katolikti, babamla birlikte onu da vurdular, Cumhuriyetçi olan babamın politik görüşü yüzünden. İkisinin de kurşuna dizilişini gördüm gözlerimle, babam köyümüzün mezbahasının duvarına yaslanmıştı kurşuna dizilirken, ‘*Viva la República*’ diye bağırdı.

Annem de aynı duvara yaslanmıştı, ‘Viva bu köyün Belediye Başkanı olan kocam,’ diye bağırdı. Beni de kurşuna dizmelerini bekliyordum, ‘*Viva la República y vivan mis padres*’” diye bağırıacaktım. Ama kurşuna dizmek yerine bunları yaptılar bana.

Dinle bak. Seni de beni de etkileyen bir şey anlatacağım. *Matadero’daki* kurşuna dizme işinden sonra bizi, olayı gören ama kurşuna dizilmeyen akrabaları alıp o sarp tepedeki *matadero*’dan kasabanın meydanına getirdiler. Hemen herkes ağlıyordu; ama kiminin gördüklerinden dili tutulmuş, gözyaşı pınarları kuruyup kalmıştı. Ben de ağlayamıyordum. Olan bitenleri fark etmiyordum, çünkü gözlerimin önünde bir tek anamla babamın kurşuna dizildikleri an vardı, bir de annemin, ‘Yaşasın bu köyün Belediye Başkanı olan kocam’ diye bağırışı, kafamın içinde bitip tükenmeksizin yinelenen bir çığlık. Annem Cumhuriyetçi değildi, o yüzden ‘*Viva la República*’ demezdi, ancak orada, yüzükoyun, anamın ayaklarının dibinde yatan babama *Viva* diye bağırmıştı.

Ama diyeceğini çok yüksek sesle, bir çığlık atarcasına söylemişti, sonra da onu vurdular, yere düştü annem. Ben sıradan ayrılıp onun yanına gitmeye çalıştım ama hepimizi bağlamışlardı. Kurşuna dizme işini *guardia civil*’ler yapıyordu. Falanjistler bizi sürü halinde önlerine katıp, bayıra doğru sürdüklerinde onlar orada daha başkalarını da kurşuna dizmek için bekliyorlardı, silahlarına yaslanmış olarak kalakaldılar orada, duvar dibine yığılıp kalmış cesetlerle birlikte. Kızlarla

*) Yaşasın Cumhuriyet.

***) Yaşasın Cumhuriyet, yaşasın annemle babam.

kadınlar bileklerinden upuzun bir sıra oluşturacak biçimde bağlanmıştı, bizi tepeden indirip, sokaklardan sürüyerek meydana getirdiler. Meydanda belediye sarayının karşısındaki berber dükkânının önünde durdular.

Sonra iki adam bize baktı, biri, 'Belediye Başkanının kızı bu' dedi, öbürü de ekledi; 'Onunla başlayın.'

Bunun üzerine iki bileğime de bağlı olan ipi kestiler, biri öbürüne, 'İpi bağlayın' dedi. Bu ikisi kollarımdan tutup berbere soktular beni, berber koltuğuna oturtup, sıkı sıkıya tuttular.

Berber dükkânındaki aynada yüzümü gördüm, beni tutanların yüzünü, benim üzerime eğilen öbür üçünün yüzünü, onların yüzlerini tanıyamıyordum; ama aynada kendimi ve onları gördüm, onlarsa yalnızca beni gördüler. Sanki dışçı koltuğundaymışım da, bir sürü dışçı başıma üşüşmüş gibi, hepsi de akıl hastasıymış gibi. Kendi yüzümü tanıyamıyordum, kederden yüzüm öylesine değişmişti ki... Ama baktım yüzüme, benim yüzüm olduğunu anladım. Öylesine kederliydim ki, üzüntüden başka bir duygu yoktu içimde, korku da yoktu.

O zamanlar saçımı ikiye ayırıp örüyordum, aynada adamlardan birinin örgülerimden birini kaldırdığını gördüm, öylesine şiddetle çekti ki saçımı, kederimin arasında acıyı duyumsadım, sonra usturayla dibinden kesti örgülü saçımı adam. Sonra kendimi bir tek örgülü saçla ve öbür yanıma da yarayla gördüm. Sonra bu kez asılmadan öbür örgümü de kesip attı, ustura kulağымda küçük bir kesik açmıştı, oradan akan kanı gördüm. Parmağını dokundurduğunda bu yarayı hissedebiliyor musun?"

"Evet. Ama bundan hiç söz etmesek daha iyi olmaz mı?"

"Bu daha hiçbir şey değil. O kötü olan şeyden söz etmeyeceğim zaten. İşte böyle, adam usturayla iki örgümü de dibinden kesti, öbürleri ise kahkahalarla güldüler. Kulağымdaki keşiği hissetmiyordum bile, sonra adam önüme dikilip, öbür ikisi beni tutarken örgülü saçlarımla yüzüme vurdu, 'İşte kızıl rahibelere böyle yaparız biz' dedi. 'Bu sana proleter kardeşlerle birleşmek ne demekmiş gösterir. Kızıl İsa'nın Gelini!'

Sonra bir zamanlar benim olan saçlarımla yüzüme vurup durdu, daha sonra da onları ağzıma tıkayıp boynumdan sıkı sıkıya bağladı, enseme düğümledi, beni tutan iki adam kahkahayla gülüyordu.

Bu olayı görenlerin hepsi gülüyordu, aynada onların güldüklerini gördüğümde ağlamaya başladım, çünkü o zamana değin kurşuna dizme işi beni ağlayamayacak kadar dondurmuydu.

Sonra ağızımı tıkayan, bir tıraş makinesini tüm kafamda dolaştırmaya başladı. Önce alnımdan başlayıp enseme kadar gitti, sonra tepeden çaprazlama geçti, ondan sonra da tüm başımı, kulaklarımın arkasına kadar tıraş etti. Bunu yaparlarken aynada her şeyi görebileceğim biçimde tutuyorlardı beni, gözlerime inanamıyordum, ağladım, ağladım ama kafamın tıraş makinesiyle çırılçıplak ortaya çıkışını, açık ağızımla, içine tıklımış saçlarla yüzümün aldığı korkunç görünümü izlemekten kaçırıyordum gözlerimi.

Tıraş makinesini kullanan işini bitirince berberin rafından (berberi de vurmuşlardı bir sendikaya üye olduğu için, adam dükkânın girişinde yerde yatıyordu, onun üzerinden aşırıp sokmuşlardı beni içeriye) bir şişe tentürdiyot ald. Tentürdiyot şişesindeki cam tıpayı kulağımdaki kesik yere dokundurdu, ürkü ve keder duygusunun arasında bir de bunun verdiği acıyı hissettim.

Sonra önümde dikip alnıma tentürdiyotla sanki bir sanatçımıyşçasına binbir özen göstererek, ağır ağır UHP diye yazdı. Bütün bunları aynada izliyordum, artık ağlamıyordum, yüreğim buz kesmişti çünkü, anneme, babama ve bana o an yapılanların hiçbir şey olduğunu anlamıştım.

Falanjist yazısını bitirdikten sonra geriye bir adım atıp yaptığı işi incelemek için bana baktı, sonra da tentürdiyot şişesini koyup tıraş makinesini aldı eline, 'Sonrakî dedi. Beni kollarımdan sıkı sıkıya tutarak berber dükkânından çıkardılar, orada külrengi yüzü tavana bakarak sırtüstü eşikte kımıldamaksızın yatan berberin üzerinden tökezleyerek geçtim, neredeyse en iyi arkadaşım Concepción Gracia ile çarpışıyorduk, iki kişi onu getiriyordu, beni gördüğünde tanımadı bile, sonra çığılığı bastı, beni meydana dürtükleyerek götürürlerken sürekli çığılık attığını duydum onun. Beni belediye sarayının eşiğinden içeri sokup merdivenlerden çıkardılar, babamın bürosuna sokup kanepeye yatırdılar. İşte o kötü şeyleri orada yaptılar bana."

"Tavşanım" dedi Robert Jordan, kıza elinden geldiğince sıkı sıkı, elinden geldiğince sevecenlikle sarıldı. Ama bir erkek nice kinle dolabilirse, onca kin doluydu yüreği. "Artık bunlardan söz etme bana.

Artık bir şey anlatma, çünkü nefretim taşıyamayacağım kadar ağır-laştı.”

Kaskatı kesilmişti Maria, kollarının arasında buz gibiydi. “Hayır” dedi, “artık bundan söz etmeyeceğim. Ama kötü insanlar onlar, elimden gelirse seninle birlikte birkaçını öldürmek istiyorum. Ama bunları anlatmamın tek nedeni, eğer karın olacaksam gururun yüzündendir. Anlayacaksın beni böylelikle.”

“Sevindim bana anlatmana” dedi Robert Jordan. “Çünkü yarın, talihimiz yaver giderse onlardan bir sürüsünü öldüreceğiz.”

“Falanjistleri de mi öldüreceğiz? Bunu onlar yaptı.”

“Onlar savaşmıyor” dedi hüzünlü bir sesle Robert Jordan. “Onlar geride kalıp adam öldürürler. Savaşta dalaşacaklarımız onlar değil.”

“Ama bir yolunu bulup öldüremez miyiz onları? Birkaçını öldürmeyi o kadar çok istiyorum ki.”

“Ben öldürdüm” dedi Robert Jordan. “Yine öldüreceğiz onları. Tren işi yaparken öldürdüm onlardan bir sürüsünü.”

“Seninle bir tren işine gitmek isterdim” dedi Maria. “Pilar’ın beni çıkarıp buraya getirdiği tren uçurma işinde çılgın gibiydim. Nasıl olduğumu anlattı mı sana?”

“Evet. Bundan söz etme artık.”

“Kafamın içi bomboştu, ölüydü kafam, yapabildiğim tek şey ağlamaktı. Ama sana anlatmam gereken bir şey daha var. Bunu anlatmak zorundayım. Belki o zaman benimle evlenmezsin. Ama Roberto, benimle evlenmek istemezsen, o zaman evlenmeden hep birarada olamaz mıyız yine de?”

“Seninle evleneceğim.”

“Yok. Bunu unuttum. Belki evlenmemelisin benimle. Sana bir oğlan ya da kız çocuğu veremeyebilirim; çünkü Pilar, eğer çocuğum olabileceyse, bana yaptıkları şeyden sonra olması gerekti dedi. Bunu sana anlatmalıyım. Ah, bilmem nasıl oldu da unuttum bunu.”

“Bunun hiç önemi yok, tavşan” dedi Robert Jordan. “Her şeyden önce bu doğru olmayabilir. Bu doktorun bileceği bir iş. Sonra böylesi bir dünyada oğlum ya da kızım olmasını istemeyebilirim. Ayrıca sen verebileceğim tüm sevgiyi alıyorsun zaten.”

“Senin oğlunu ya da kızını doğurmak isterim” dedi Maria. “Sonra faşistlere karşı savaşacak çocuklarımız olmazsa bu dünya nasıl düzletilir ki?”

“Sen” dedi Robert Jordan. “Seni seviyorum. Duyuyor musun? Şimdi artık uyumalıyız, tavşan. Çünkü gün doğmadan çok önce ayağa kalkman gerek, ayrıca bu tan yeri de erkenden ağarıyor.”

“Bu son söylediğim dert değil mi? Hâlâ evlenebilir miyiz?”

“Evlendik bile. Senle şimdi evleniyorum. Karımsın benim. Ama uyu artık, küçük tavşanım, çünkü çok az zaman kaldı artık.”

“Peki gerçekten evlenecek miyiz? Lafta kalmayacak ya?”

“Gerçekten evleneceğiz.”

“Öyleyse uyuyorum, uyanırsam da bunu düşüneceğim.”

“Ben de.”

“İyi geceler, kocacığım.”

“İyi geceler” dedi Robert Jordan. “İyi geceler, karıcığım.”

Robert Jordan, Maria'nın düzenli soluk alıp verişini duyuyordu; kızın uykuya daldığını anladı. Kendisi uyumamıştı daha, kımıldayarak kızın uyandırmak istemediği için hareketsiz yatıyordu. Kızın kendisine anlatmamış olduğu olayı düşündü, yüreğinden nefret taşarak yatıyordu, sabah adam öldüreceği için çok seviniyordu. Ama bu işi kişisel bir sorun olarak düşünmemeliyim, diye geçirdi aklından.

Ama bunu nasıl engelleyebilirim ki? Biz de korkunç şeyler yaptık onlara, biliyorum bunu. Ama eğitimsiz olduğumuz için ve doğru olanı bilemediğimizden. Onlarsa bunu bile bile, amaçlı olarak yapıyorlar. Bu kızın anlattıklarını yapanlar onların eğitimlerinin yetiştirdiği en son tomurcuklardır. İspanyol şövalyeliğinin çiçekleridir bunlar. Ne biçim insanlarmış bunlar! Cortez'den, Pizarro'dan, Menendez de Avila'dan Enrique Lister'e, Pablo'ya kadar ne kancık dölleriymiş bunlar! Ve de ne olağanüstü bir halkmış bu! Dünyada onlardan daha iyi ve daha kötü insan yoktur. Daha ince ve daha acımasızı yoktur. Peki kim anlayabilir onları? Ben değil, çünkü anlasaydım hepsini unutturdum. Anlamak bağışlamaktır. Bu doğru değil. Bağışlayıcılık abartılıyor. Bağışlamacılık bir Hıristiyan düşüncesidir, İspanya ise hiçbir zaman bir Hıristiyan ülke olmamıştır. İspanya kilise içinde kendi özel putataparlığını sürdürmüştür hep. *Otra Virgen más*. Düşmanlarının bakirelerini yok etmek zorunda olmalarının nedeni bu bence. Elbette İspanyol din bağınazlarında, halktakine göre daha derinden kökleşmiş bu. Halk kiliseden uzaklaşmıştı, çünkü kilise hükümetteydi ve hükümet de hep yozlaşmıştı. Reform hareketinin ulaşamadığı tek ülke burasıydı. İşte Engizisyonun ceremesini bunlar çekiyordu.

Eh, işte düşünülecek şey buydu. Seni yapacağın işten kaygılanıp durmaktan alıkoyacak bir şey. Bu düşünce düş kurmaktan daha sağlamdı. Tanrım, bu gece ne çok numara yapmıştı. Pilar da tüm gün numara yapıp duruyordu. Kesinlikle. Yarın öleceklerse ne olmuş yani? Köprü işini gereğince yaptıktan sonra bunun ne önemi vardı ki? Yarın yapmaları gereken tek şey buydu işte.

Hiç de önemi yoktu. Bu işleri sonsuza değin yapamazdı insan. Ama kimse sonsuza değin yaşamazdı ki... Belki de bütün ömrümü bu üç gün içinde yaşadım, diye düşündü. Eğer bu doğruysa, son geceyi daha değişik biçimde geçirmek isterdim. Ama son geceler hiçbir zaman iyi bir şekilde geçmez. Son hiçler güzel değildir. Evet, son sözcükler kimi kez güzel olur. “*Viva* bu kasabanın Belediye Başkanı olan kocam” hiç de fena değildi.

İyiydi bu, çünkü kendi kendine bu cümleyi söylediğinde her yanı şöyle bir karıncalanmıştı. Eğilip Maria’yı öptü. Uyanmamıştı kız. İngilizce usul usul fısıldadı Robert Jordan: “Seninle evlenmek istiyorum, tavşan. Ailenle gurur duyuyorum.”

Aynı gece Madrid'teki Gaylord Otel'de bir sürü insan toplanmıştı. Otelin büyük kapısının önünde, farları mavi kireçle boyalı bir araba durdu. Siyah süvari çizmeli, kurşuni külot pantolonlu, kısa, boğazına kadar düğmeli kurşuni ceketli ufak tefek bir adam indi arabadan. Kapıyı açarken iki nöbetçinin selamına karşılık verip, otel kâtibinin masasında oturan gizli polise başını sallayarak asansöre girdi. Kapının içinde, her biri mermer holün iki yanındaki sandalyelere oturmuş iki nöbetçi vardı, ufak tefek adam onların önünden geçip asansörün kapısına doğru yürürken yalnızca başlarını kaldırıp bakmışlardı. Tanımadıkları insanların koltuk altlarını, bellerini, kış ceplerini dokunarak aramak ve girenlerin bir tabanca taşıyıp taşımadığını denetlemektir görevleri. Eğer tabanca bulurlarsa adamı otel kâtibine teslim ediyorlardı. Ama bu süvari çizmeli ufak tefek adamı çok iyi tanıdıkları için, önlerinden geçerken başlarını kaldırıp bakmadılar bile ona.

Kısa boylu adam Gaylord'daki dairesine girdiğinde içerisi kalabalıktı. Her kabul salonunda olduğu gibi, burada da insanlar oturuyor, ayakta duruyor ve konuşuyorlardı; erkeklerle kadınlar büyük sürahilerden doldurulan küçük bardaklarla votka, viski soda ve bira içiyorlardı. Erkeklerin dördü üniformalıydı. Öbürlerinin sırtında rüzgârlık ya da deri ceket vardı, dört kadından üçünde sıradan sokak giysileri vardı, inanılmaz derecede ince ve esmer olan dördüncüsü ise kaba kesimli bir kumaştan eteklikli kadın milis üniforması giymişti, ayaklarında ise uzun konçlu çizmeler vardı.

Karkov odaya girdiğinde hemen üniformalı kadının yanına gidip eğilerek selamladı ve tokalaştı. Kadın onun karısıydı, ona Rusça bir şeyler söyledi Karkov kimsenin işitemeyeceği bir sesle. Odaya girdiğinde yüzünü kaplayan aşağılayıcı ifade bir anda yok oldu. Sonra metresi olan maun renk saçlı, yüzü sevişmekten tembelleşmiş, güzel

vücutlu kızı görünce yüzü yeniden aydınlandı, kısa, kesin adımlarla onun yanma gitti, önünde eğilip, kimsenin fark edemeyeceği biçimde elini sıktı. Odayı boydan boya geçerken, karısı onun arkasından bakmamıştı. Uzun boylu, yakışıklı bir İspanyol subayıyla birlikte ayakta duruyor, Rusça konuşuyorlardı.

“Büyük aşkın biraz tombullaşıyor” diyordu kıza Karkov. “İkinci yıla yaklaştığımız şu günlerde tüm kahramanlarımız tombullaşmakta.” Sözünü ettiği adama bakmıyordu Karkov.

Kız, “O denli çirkinsin ki kara kurbağayı bile kıskanabilirsin sen” dedi neşeyle. Almanca konuşuyordu. “Yarınki saldırıya seninle birlikte gidebilir miyim?”

“Hayır. Saldırı falan da yok zaten.”

“Herkes biliyor olduğunu” dedi kız. “Böylesine sır küpü olmasana. Dolores gidiyor. Onunla ya da Carmen’le beraber gideceğim ben de. Sürüyle insan var giden.”

“Kim götürürse seni onunla git” dedi Karkov. “Ben götürmem.”

Sonra kıza dönüp ciddi bir sesle sordu: “Kim söyledi bu saldırıyı sana? Doğruyu söyle.”

“Richard” dedi kız aynı ciddi ifadeyle.

Karkov omuzlarını silkip, kızı orada bırakıp uzaklaştı.

Orta boylu, külrengi, tombul sarkık yüzlü, gözlerinin altı torba torba, alt dudağı sarkık bir adam, “Karkov” diye seslendi hazımsızlık çeken insanların sesiyle. “İyi haberleri duydun mu?”

Karkov adamın yanına gitti. Adam, “Ben de şimdi aldım haberi” dedi. “On dakika olmadı. Harika bir şey. Tüm gün faşistler Segovia yakınlarında birbirlerine girmişler. Ayaklanmaları bastırmak için otomatik tüfekte makineli tüfek ateşi açmak zorunda kalmışlar. Akşamüzeri kendi birliklerini uçakla bombalamışlar.”

“Öyle mi?” diye sordu Karkov.

“Doğru bu anlattığım” dedi gözlerinin altı torbalı olan adam. “Haberi bizzat Dolores getirdi. Haberi getirdiğinde sevinçten uçuyor gibiydi, onu hiç böyle görmemiştim. Haberin doğruluğu yüzünün parıltısından belli oluyordu. O görkemli yüzden...” dedi mutlulukla adam.

Tınısız bir sesle, “O görkemli yüz” dedi Karkov.

“Eğer onu iştmiş olsaydın” dedi torba gözlü adam. “Haber ondan bu dünyaya ait olmayan bir ışıkla parlıyordu. Sesinden söyledi-

ğinin gerçek olduğunu anlayabilirdin kolayca. Bu konuyu *Izvestia*'ya yazacağım bir makalede işleyeceğim. Acıma, sevecenlik ve gerçeğin birbirine geçtiği o görkemli sestten haberi işittiğim an, bu savaşın en büyük anlarından biriydi benim için. İyilik ve doğruluk ışıldıyor o kaddından, tıpkı halkın gerçek bir ermişinden ışıldayan iyilik ve doğruluk gibi. Ona La Pasionaria demeleri boşuna değil."

"Boşuna değil" dedi Karkov donuk bir sesle. "Bence bu son güzel girişi unutmadan hemen *Izvestia*'ya yazmalısın bunu."

"Alaya alınacak bir kadın değil o. Senin gibi alaycı bir kötümser tarafından bile" dedi torba gözlü adam. "Eğer burada olup da onun söylediklerini işitseydin, yüzünü görebilseydin onun."

"O görkemli ses" dedi Karkov. "O görkemli yüz. Yaz bunu. Bana anlatma. Yazacağın paragrafları bana anlatıp boşa harcama. Hemen gidip yaz."

"Hemen şimdi değil."

"Bence hemen yazsan iyi olur" diyerek adama baktı Karkov, sonra bakışlarını uzaklaştırdı. Torba gözlü adam, orada elinde votka bardağıyla birkaç dakika daha dikildi, gözleri, her zamanki gibi torbalı olarak, görmüş ve işitmiş olduğu o güzelliğin içinde kaybolmuştu, sonra bunu yazmak için odadan ayrıldı.

Karkov kısa boylu, gürbüz yapılı, seyrelmiş sarı saçları, kırpık sarı renk bıyığının altında şen bir ağzı, soluk mavi gözleri gülen kırk beş yaşlarında başka bir adamın yanına gitti. Bu adam üniformalıydı. Bir tümenin komutanıydı ve Macardı.

"Dolores buradayken sen de burada mıydın?" diye sordu adama Karkov.

"Evet."

"Olay neymiş?"

"Birbirleriyle dalaşan faşistlerle ilgili bir şey. Doğruysa çok güzel."

"Yarıyla ilgili çok laf dolaşiyor ortalıkta."

"Rezalet. Bu odadakilerin çoğu gibi tüm gazetecilerin de kurşuna dizilmesi gerek. O Richard denen adı batasıca Alman en başta olmak üzere. Şu Pazar *függler*'ine tugay komutanlığını kim verdiyse o da kurşuna dizilmeli. Belki seninle benim de kurşuna dizilmemiz gerekir. Bu da olabilir" diye güldü general. "Ama böyle bir şeyi öneriyim deme sakın."

“Hayatta ağzıma almayacağım bir şey bu” dedi Karkov. “Buraya zaman zaman gelen o Amerikalı orada şimdi. Bilirsin onu, Jordan, *partizan* grubunun yanında. Bu olayın geçtiği söylenen yerde şimdi.”

“Eh, öyleyse bu gece bu konuda bir rapor iletir” dedi general. “Orada benden hoşlanmıyorlar, yoksa gidip olan biteni öğrenirdim senin için. Bu işte Golz’la birlikte çalışıyor, öyle değil mi? Golz’la yarın görüşeceksin.”

“Yarın sabah erkenden.”

“İşler yoluna girinceye değin onun önüne dikilme” dedi general. “Siz piç kurularından en az benim kadar nefret eder o da. Ama o daha yumuşak huylu.”

“Ama bu konuyla ilgili...”

“Faşistler manevra yapıyorlardı herhalde” diyerek sırttı general. “Eh, bakalım onlara biraz manevra yaptırabilecek mi Golz, göreceğiz. Bırak Golz kendi başına çalışsın bu işte. Onlara Guadalajara’da iyi bir manevra yaptırmıştık.”

“Senin de yola çıkacağını duydum” dedi Karkov. Gülümserken çürük dişi görüldü, general birden öfkelenildi.

“Demek beni de... Şimdi beni doladılar dillerine. Hepimizi dillerine doladıkları gibi. Bu pis dedikoducu çevresi. Eğer yapabileceğine inansa ağzı sıkı biri bu ülkeyi kurtarabilirdi.”

“Ama dostun Prieto’nun ağzı oldukça sıkıdır.”

“Evet ama kazanabileceğine inanmıyor. Halka inanmadıkça nasıl kazanabilir insan?”

“Buna sen karar ver” dedi Karkov. “Ben gidip kestireceğim biraz.”

Dumanlı, dedikodu dolu odadan ayrılıp arkadaki yatak odasına gitti Karkov. Yatağa oturup çizmelerini çıkardı. Hâlâ dışarıdakilerin konuşmalarını duyabiliyordu, bu yüzden kapıyı kapatıp pencereyi açtı. Soyunmaya kalkışmadı, çünkü saat ikide Colmenar, Cerceda ve Navacerrada yoluyla sabah Golz’un saldırıyı başlatacağı cepheye doğru yola koyulacaktı.

Pilar onu uyandırdığında saat sabahın ikisiydi. Kadın eliyle dokununca önce Maria dokunuyor sandı, ona doğru dönüp, “Tavşan” dedi. Sonra kadının kocaman eli omzunu sarsınca birden, büsbütün ve iyice uyandı, eli çıplak sağ bacağının yanında duran tabancasının kabzasını kavradı, tabanca emniyet mandalının açılmasıyla nasıl kurulursa, kendisi de öyle kuruluvermişti.

Karanlıkta kendisini uyandıranın Pilar olduğunu gördü. Kol saatinin göstergesine baktı. Saatin daha iki olduğunu görünce, “Neyin var allasen, kadın?” dedi.

İriyarı kadın, “Pablo gitmiş” dedi.

Robert Jordan pantolonunu, ayakkabılarını giydi. Maria uyanmamıştı.

“Ne zaman?” diye sordu.

“Bir saat kadar önce olmalı.”

“Eeee?”

Kadın perişan bir halde: “Senin bazı mallarını almış.”

“Ya. Ne almış?”

“Bilmiyorum” dedi kadın. “Gel kendin bak.”

Karanlıkta mağaranın girişine doğru yürüdüler birlikte, battaniyenin altından eğilip geçerek içeri girdiler. Robert Jordan yerde uyanlardan birinin üzerine basmamak için elektrik fenerini yakarak, mağaranın iyice ağırlaşmış pis kokusu içinde kadını izledi. Anselmo uyanıp, “Vakit geldi mi?” diye sordu.

“Yok” diye fısıldadı Robert Jordan. “Sen uyumana bak koca ihtiyar.”

İki çanta, mağaranın öteki bölümünden bir battaniyeyle ayrılmış olan Pilar’ın yatağının başucundaydı. Robert Jordan diz çöküp yatağın üzerine eğildi ve elektrik fenerini çantaların üzerine tuttu.

Yatak bir kızıl derili yatağı gibi çürük, tatlı ve kurumuş ter kokuyordu. Çantalarından birinde tepeden dibine değin uzun bir yarık vardı. Robert Jordan el fenerini sol eliyle tutarak, sağ elini uzatıp ilk çantayı yokladı. Bu, içinde uyku tulumunu taşıdığı çantaydı, çok dolu olmaması gerekiyordu. Dolu da değildi nitekim. İçinde hâlâ biraz tel vardı ama dört köşe tahtadan patlatıcı kutusu yoktu. Puro kutusu da, özenle sarılıp paketlenmiş ateşleyiciler de öyle. İçinde fitil ve başlıkların bulunduğu tepesi vidayla açılan teneke kutu da öyle.

Robert Jordan öbür çantaya dokundu. Hâlâ dinamit doluydu içi. Belki bir paket eksilmişti, o kadar.

Robert Jordan ayağa kalkıp kadına doğru döndü. İnsan sabahın köründe uyandığı zaman içinde bir boşluk hisseder ya kimi kez, hani bir felaket duygusuna benzer bir boşluk, işte bunun bin kat fazlasını hissediyordu Robert Jordan şimdi.

“Başkasının mallarını korumak dediğin bu muydu senin?” dedi.

“Başımı onlara yaslayıp, bir kolumla da sararak uyudum” dedi Pilar.

“İyi uyumuşsun.”

“Dinle” dedi kadın. “Gece kalktı, ‘Nereye gidiyorsun, Pablo?’ dedim ona. ‘İşemeye kadını,’ dedi. Ben de yeniden uyudum. Uyandı-ğım da ne kadar zaman geçtiğini bilmiyorum ama onu yanımda görmeyince her zaman yaptığı gibi atlara bakmaya gittiğini düşündüm. Sonra” diyerek sözlerini perişan bir halde tamamladı Pilar, “dönme-yince kaygılandım, kaygılanınca da her şeyin yolunda olup olmadığını anlamak için çantaları yokladım, bu yarıklar vardı, ben de seni uyandırmaya geldim.”

“Haydi gel” dedi Robert Jordan.

Şimdi dışarıya çıkmışlardı, hâlâ gecenin yarısına o denli yakındı ki zaman, insan sabahın gelmekte olduğunu hissedemiyordu bile.

“Atlarla birlikte nöbetçilere görünmeden gidebileceği başka yol var mı?”

“İki yol var.”

“Tepede kim var?”

“Eladio.”

Robert Jordan atların otlamaları için bağlandıkları çayıra gelene değin tek bir söz etmedi. Çayırdaki otlayan üç at vardı. İri kıyım doru atla kır at yoktu.

“Sence yanından ayrılalı ne kadar olmuştur?”

“Bir saat kadar sanırım.”

“Eh, öyleyse olan oldu” dedi Robert Jordan. “Bari gidip çantalarım da kalanları alayım da yeniden yatayım.”

“Ben korurum onları.”

“*Qué va*, korursun ya. Çok iyi korudun onları bir kez.”

“*Inglés*” dedi kadın, “bu konuda seninle aynı duyguları paylaşıyorum. Malını geri getirmek için yapmayacağım şey yok. Beni incitmen gereksiz, Pablo ikimize de ihanet etti.”

Kadın bu sözleri söylediğinde, Robert Jordan acı bir dille konuşma lüksünü göze alamayacağını, bu kadınla tartışamayacağını anladı. Şimdiden iki saatten fazlası geçmiş olan bugün, bu kadınla birlikte iş yapmak zorundaydı.

Elini kadının omzuna koydu. “Önemli değil, Pilar” dedi. “Kaybolanların pek bir önemi yok. İşimizi görecektir bir şeyler uydururuz.”

“Ama ne alıp götürmüş o?”

“Hiç, kadını, hiçbir şey. İnsanın kendisi için ayırdığı birkaç lüks şey.”

“Patlama işi için kullanacağın mekanizmanın bir parçası mı?”

“Evet. Ama patlamayı gerçekleştirmenin başka yolları da vardır. Söylesene, Pablo’nun kapsülleriyle fitilleri yok muydu? Ona daha önce de böyle şeyler vermiş olmaları gerek.”

“Onları da almış” dedi kadın perişan bir tavırla. “Hemen onlara baktım. Ama onlar da gitmiş.”

Ormanda mağaranın ağzına doğru yürümeye başladılar.

“Haydi uyu biraz” dedi Robert Jordan. “Pablo’nun gitmesi bizim için daha iyi oldu.”

“Ben gidip Eladio’ya bakacağım.”

“Başka bir yoldan gitmiştir.”

“Yine de gidiyorum ben. Dikkatli olmadığım için sana ihanet ettim.”

“Yok” dedi Robert Jordan. “Git uyu biraz, kadını. Saat dörtte işe koyulmak zorundayız.”

Kadınla birlikte mağaraya girdi Robert Jordan. Çantaları kollarının arasında sıkı sıkıya tutarak, yarıklardan bir şey dökülmeyecek şekilde dışarı çıkardı.

“Bırak da onarayım onları.”

“Yola koyulmadan önce” dedi yumuşak bir sesle Robert Jordan. “Bunları sana kırgın olduğum için değil, uyuyabileyim diye alıyorum.”

“Sabah erkenden almalıyım onları ki dikebileyim.”

“Sabah erkenden alacaksın onları” dedi Robert Jordan. “Şimdi biraz uyu, kadınıam.”

“Olmaz” dedi kadın. “Sana da Cumhuriyet’e de kötülük ettim.”

“Git biraz uyu, kadınıam” dedi sevecen bir sesle Robert Jordan. “Git de uyu biraz.”

Buradaki tepeleri faşistler tutmuştu. Sonra kimsenin elinde olmayan, bir tek faşistlerin bir çiftliğe karakol kurdukları, yapının dışını ye tahıl ambarını tahkim ettikleri bir vadi vardı. Robert Jordan'dan Golz'a mesaj götürmek için yola koyulmuş olan Andrés karanlıkta bu karakolun çevresinde geniş bir çember çizdi. Kurulu bir tüfeği ateşleyen telin nereye döşeli olduğunu biliyordu, karanlıkta telin yerini saptayıp üzerinden geçti. Yaprakları gecenin rüzgârıyla kımıldayan kavakların dizildiği küçük dere boyunca yürümeye başladı. Faşist karakolu haline getirilmiş olan çiftlikte bir horoz öttü; Andrés dere boyunca yürürken arkasına battı, kavak ağaçlarının gövdeleri arasından çiftlik evinin pencerelerinden birinin alt kenarında bir ışık görüdü. Gece çok sessizdi, gökyüzü açıktı, Andrés dereden ayrılıp çayıra doğru yollandı.

Çayırdaki önceki yılın temmuz ayındaki savaştan bu yana duran dört saman yığını vardı. Samanları kimse taşımamıştı, aradan geçen dört mevsim boyunca öbekler yassılaştı, samanlar işe yaramaz hale gelmişti.

Andrés iki saman öbeğinin arasında gerili telin üzerinden geçerken bunun ne büyük bir savrukluk olduğunu düşündü. Bu samanı Cumhuriyetçilerin çayırın ötesinde yükselen sarp Guadarrama bayırına taşımış olmaları gerekiyordu, faşistlerin buna gereksinimi yok sanırım, diye geçirdi aklından.

Gereksindikleri samanlar, tahıllar ellerinin altında onların, fazlası da var, diye düşündü. Ama yarın sabah neye uğradıklarını şaşıracaktılar onlara bindirdiğimizde. Yarın sabah onlardan Sordo'nun öcünü alacağız. Barbar herifler! Sabah ortalık toza dumana karışacak.

Bu mesaj götürme işini bitirdiğinde, dönüp sabah karakollara saldırmayı çok istiyordu. Gerçekten dönmek istiyor muydu, yoksa

numara mı yapıyordu? *Inglés* ona mesajı götürmesini söylediğinde hissettiği o infazın ertelenmesi duygusunu biliyordu. Sabahın getireceklerini soğukkanlılıkla beklemişti. Yapılması gereken yapılacaktı. Bu işten yana oy kullanmıştı, yapacaktı bu işi. Sordo'nun yok edilişi kendisini çok etkilemişti. Ama ne de olsa Sordo'nun başına gelmişti bu. Kendilerinin değil. Ne yapmaları gerekiyorsa, yapacaklardı.

Ama *Inglés* kendisine bu mesajdan söz ettiğinde, tıpkı çocukluğunda köyünde şenlik sabahı uyandığında ve gök delinmişçesine yağın yağmurun sesini duyduğunda ortalığı sel götüreceği için meydanadaki boğa güreşinin erteleneceğini anladığı zaman hissettiklerini hissetmişti.

Çocukken boğa güreşine bayılırdı, kızgın güneşin altında meydana girişi çıkışı kapatmak ve hücresinin kapısı açıldığında öfkeyle dışarı fırlayıp sonra da dört ayağı üzerinde fren yaparak duran boğaya yer açmak için yanlara çekilen arabaların kaldırdığı toz bulutu içinde boğa güreşinin başlama anını dört gözle beklerdi. Meydanda boğanın boynuzlarını seyyar hücresinin duvarlarına vurarak takırdatışını işittiğinde, sonra da kafası dikili, burun delikleri iyice açılmış, kulakları seğirerek, simsiyah postunun parlak yüzeyine toz, böğürlerine kurumuş hayvan tersi bulaşmış, zımparalanmış tahta parçası gibi düz ve sağlam, uçları insanın yüreğini hoplatacak kadar ince boynuzlarının altında birbirinden ayırık ve kıpırdamayan gözleriyle bakan boğayı göreceği ânı heyecanla, zevkle, korku terleri dökerek beklerdi Andrés.

Boğanın o gün, meydana birden kafasını eğerek saldıracığı kişiyi seçerken ve boynuzunu uzatarak, hızla dörtlü kalkarak insanın yüreğini durduracak biçimde saldırıya geçiş anını bütün bir yıl dört gözle beklerdi. Çocukken bütün yıl o ânı beklerdi; ama *Inglés* mesajla ilgili emri verdiğinde hissettikleri de, tahta çatıya, taş duvara ve köyün toprak yolundaki kirli su birikintisine dökülen yağmurun şenliği erteleyen sesini duyarak uyandığında hissettiklerinin aynısıydı.

Bu köy *capea*'larında hep çok yürekli olmuştu, köydekilerden ya da öbür yakın köylerdekinden aşağı kalmamıştı hiç. Başka köylerin *capea*'larına gitmemekle birlikte kendi köyündekini ne olursa olsun hiç kaçırmamıştı. Boğa saldırdığı zaman kımıldamadan bekleyebiliyordu, ancak son anda yana sıçrayıp kaçıyor. Boğa birini altına alıp bastırıldığında boğayı uzaklaştırmak için hayvanın ağzının altında

bir torba sallardı; boğa birini yere devirdiğinde kaç kez boynuzlara yapışıp çekiştirmiş, boğa yerdeki adamı bırakana değin yüzüne nice tokatlar, tekmeler atmıştı.

Yere düşen bir adamdan uzaklaştırmak için boğanın kuyruğuna kaç kez asılmıştı, sıkı sıkıya kavrayıp eğip bükerek çekmişti kuyruğu. Bir seferinde bir elini boğanın kuyruğuna dolamış, öbür eliyle de boynuzuna uzanmıştı, boğa başını kaldırıp ona saldırmaya kalkışınca da boğayla birlikte daireler çizerek, bir eliyle kuyruğu öbürüyle de boynuzunu tutarak geriye doğru kaçmıştı. Ta ki kalabalık boğanın üzerine bıçaklarla üşüşüp onu öldürene değin. Toz toprak içinde, kavuran sıcak altında, bağırış çağırışlar, boğa, insan ve şarap kokusuyla, kalabalığın içinde kendisini boğanın üzerine atanlardan ilki olmuştu. Boğa altında sallanıp, sağa sola atlamasının yarattığı duyguyu biliyordu. Bir kolunu boynuzun altından kenetleyip boynuna sarılmış, eliyle de öbür boynuzu sıkı sıkıya tutmuştu; gövdesi savrulurken parmakları boynuzla kenetlenmişti, sol kolu ise hayvanın o sıcacık, tozlu, fırça gibi kıllı, sağa sola savrulan adaleli boynunun üzerinde uzanmışken nasıl dibinden kopacakmış gibi olurdu, biliyordu bunu. Boğanın kulağını dişlerinin arasına kısıtıp, bıçağını durmaksızın boğanın o şişkin, sağa sola savrulan ensesine saplamanın, tüm ağırlığıyla asıldığı o tümsek gibi omuzların üzerinde yumruğuna fışkıran sıcaklıkla hayvanın boynuna vurup durmanın yarattığı duyguyu çok iyi bilirdi.

Hayvanın kulağını ilk kez böyle ısıtıp dişleriyle sıkı sıkıya kavradığında, boğanın sağa sola savrulmasına karşı boynu ve çene kemiği kaskatı kesildiğinde, daha sonra kendisiyle alay etmişlerdi. Ama kendisiyle alay etmelerine karşın büyük bir saygı da duymuşlardı. Bunu daha sonra her yıl yinelemek zorunda kalmıştı. Ona Villaconejos'un buldoğu adını vermişlerdi, çiğ et yediğini söyleyerek takılmışlardı. Ama köydeki herkes onun bu işi yapmasını dört gözle bekler olmuştu. Ve Andrés her yıl, önce boğanın serbest bırakılacağını, sonra sağa sola saldırıp boynuz atacağını, sonra da herkes boğanın öldürülmesi için bağırıp çağırmaya başladığı zaman boğaya saldıran öbür insanların arasına katılıp boğanın üzerindeki yerini alacağını biliyordu. Bu iş bittiğinde de, boğa yere yığılıp kendisini öldürenlerin ağırlığı altında yatmaya başladığında, o dikilip kulak meselesi yüzünden utanarak ama bir erkeğin duyabileceği en büyük övünç duygusuyla

oradan uzaklaşırdı. Ellerini yıkamak için arabaların arasından geçip taş çeşmeye gider, adamlar gelip onun sırtını okşar, şarap tulumlarını uzatarak, “Yaşasın buldog. Çok yaşasın seni doğuran ana” derlerdi.

Ya da, “İşte *cojone*’si olan erkek buna derler! Her yıl bu, dile kolay” derlerdi.

İçinde bir boşluk hissedenden Andrés utanır, sevinir ama övünç duyardı; adamları iteleyerek yanından uzaklaştırır, sağ kolunu ve ellerini yıkar, bıçağını suyla iyice temizler, sonra ağzının içindeki o yılın kulak tadını çalkalamak için şarap tulumlarından birini alırdı; şarap tulumunu iyice başına dikmeden önce şarabı meydanın yassı taşlarına tükürür, sonra da şarabı boğazına boca ederdi.

Elbette. Villaconejos’un buldoğuydu o; köyünde bu işi yapmayı bir kez olsun kaçırmamıştı, ne olursa olsun. Ama yine de bu işi yapması gerekmeyeceğini anlatan yağmur sesinin yarattığı duygudan iyisi yoktu.

Ama dönmeliyim, dedi kendi kendine. Karakol ve köprü işi için geri dönmem gerek, başka yolu yok. Kardeşim Eladio orada, benim kanımdan canımdan olan kardeşim. Anselmo, Primitivo, Fernando, Agustín, açıkça pek ağırbaşlı olmamasına karşın Rafael, o iki kadın, Pablo, *Inglés*. Gerçi *Inglés* pek sayılmaz, çünkü yabancı o, üstelik emir kulu. Hepsi bu işe katılıyor. Bu işten bir mesaj götürme olayıyla sıyırmam olanaksız. Bu mesajı hemen hayırlısıyla yerine teslim edip karakollara yapılacak saldırı için olabildiğince çabuk dönmeliyim. Bu mesaj işi yüzünden bu eyleme katılmamak çok ayıp olur. İşte bu kadar açık. Hem zaten, dedi kendi kendine, insanın birdenbire yalnızca külfetli yanlarını düşündüğü bir olayın zevkli yanlarını da anımsaması gibi, zaten birkaç faşist öldürmekten de zevk alacağım. Faşist öldürmeyi çok uzun zaman oldu. Yarın çok esaslı bir eylem günü olabilir. Yarın somut eylemlerle dolu bir gün olabilir. Yarın bir şeye değen bir gün olabilir. Yarın gelmeli ve ben de orada olmalıyım anlayacağınız.

Tam o sırada, Andrés Cumhuriyetçilerin hatlarına giden sarp bayırı dizboyu karaçalıların arasında tırmanırken, ayaklarının altından karanlıkta pat pat kanat çırparak bir keklik havalandı. Andrés’in korkudan soluğu kesiliverdi. Birden olduğu için, diye düşündü. Kanatlarını böyle hızlı nasıl çırpabiliyorlar? Kuluçkaya yatmış olsa gerek. Belki de yumurtalarının yanına basmışımdır. Eğer bu savaş

olmasaydı, çalıya bir mendil bağlardım, sonra gündüz gelip yuvayı arar, yumurtaları alıp kuluçkaya yatmış bir tavuğun altına koyardım. Sonra yumurtadan çıktıklarında kümesimizde küçük küçük kekliklerimiz olurdu, onların büyümelerini gözlerdim, büyüdüklerinde de avda öbür keklikleri çekmek için kullanırdım onları. Gözlerini kör etmeme gerek kalmazdı, çünkü evcilleşirlerdi. Yoksa uçup kaçarlarmıydı sence? Belki de. Öyleyse onları kör etmem gerekecekti.

Ama onları yetiştirdikten sonra bu işi yapmaktan hoşlanmazdım. Kanatlarının ucunu kırpar ya da bir ayaklarını bağlayabilirim onları avda kullanırken. Savaş olmasaydı Eladio ile faşistlerin karakolunun yanındaki dereye gidip tatlı su yengeci yakalardık. Bir keresinde o dereden bir günde dört düzine yakalamıştık. Bu köprü işinden sonra Sierra de Gredos'a gideriz, diye düşündü. Yazın da, güzün de Gredos'ta keyifli bir yaşantımız olabilir; ama kışın korkunç soğuk olur orası. Ama kışa kadar belki de savaşı kazanmış oluruz.

Babamız Cumhuriyetçi olmasaydı, şimdi Eladio da ben de faşistlerin askerleri olacaktık; insan onların askeri olduğunda bir sorun kalmıyor. Emirlerle uyarısın, ölürsün ya da yaşarsın, sonunda da ne olacaksa olur. Bir rejimde yaşamak o rejime karşı savaştan çok daha kolaydı doğrusu.

Ama bu düzensiz savaş insana büyük sorumluluklar yüklüyordu. Eğer kuruntulu biriysen kaygılanacak bir sürü şey vardı. Eladio benden daha çok düşünür. Ayrıca kaygılanır da. Ben gerçekten amacımıza inanıyorum ve kaygılanmıyorum. Bir sürü sorumluluklarla dolu bir yaşam bu.

Bence büyük güçlüklerle dolu bir zamanda doğmuşuz, diye düşündü. Başka bir zamanda doğsak daha kolay olurdu belki. Acı çekmeye dirençli biçimde yoğurulduğumuzdan fazla acı çekmiyoruz, Acı çekenler bu iklime elverişli olmayanlar. Ama karar vermenin zor olduğu bir zaman bu. Faşistler saldırıp bizim için karar vermemizi sağladılar. Yaşamak için savaşıyoruz. Ancak işin, şu gerideki çalıya mendil bağlayabileceğim, gündüz gelip yumurtaları alabileceğim, onları bir tavuğun altına yerleştirebileceğim ve avlumda keklik yavrularını görebileceğim biçimde sonuçlanmasını isterim. Böyle ufacık, düzenli şeyler benim istediklerim.

Ama evin yok, olmayan evinin de avlusu yok, diye düşündü. Yarın savaşa gidecek olan kardeşinden başka ailen yok, rüzgâr, güneş ve

boş bir mideden başka hiçbir şeye sahip değilsin. Hafif esiyor rüzgâr, diye düşündü, güneş de yok şimdi. Cebinde dört elbombası var ama atmaktan başka işe yaramaz onlar. Sırtında bir karabina var, o da bir tek mermi fırlatmaya yarıyor. Verecek bir mesajın var. Toprağa verebilecek bok dolu bağırsakların üstelik, diyerek sıırttı. Üzerine işeyerek boku kutsayabilirsin de. Neyin varsa hepsi de verilecek şeyler. Bir felsefe olayısın sen ve de talihsiz bir insan, dedi kendi kendine yeniden sıırtarak.

Ama az önceki soylu düşüncelerine karşın, şenlik sabahı köyünde yağmur sesini işittiğinde her zaman duyduğu o erteleme duygusuyla doluydu. Şimdi önünde, sırtın tepesinde, kendisini durduracaklarını bildiği hükümet mevzileri bulunuyordu.

Robert Jordan uyku tulumunun içinde, hâlâ uyuyan kızın, Maria'nın yanında yatıyordu. Kıza sırtını dönüp yanlamasına uzanmıştı, onun uzun vücudunun sırtına dokunuşunu duyumsuyordu, bu ona alay gibi geliyordu şimdi. Sen, sen, diye öfkeleni kendisine. Evet, sen. Onu ilk gördüğünde, dostça davrandığı zaman ardından ihanetin geleceğini söylemiştin kendine. Seni lanet olasıca budala seni. Seni sıırıslıklam salak seni. Neyse bırak bütün bunları. Şimdi yapılacak bir şey değil bu.

Onları sakladı mı, yoksa attı mı acaba? Hangi olasılık ağır basıyor? İyi olan olasılık değil herhalde. Zaten onları karanlıkta bulamazsın ki. Onları yanından ayırmaz. Birkaç da dinamit almış. Ah, pis, namussuz, hain herif ah. Pis çürümüş fışkı. Kendisi defolup gitseydi de, patlatıcıyla fünyelere dokunmasaydı, olmaz mıydı? Onları o boktan karıya bırakacak kadar sıırıslıklam salak olabilir miydim? Kurnaz, hain, çirkin piç. İğrenç *cabrón*.

Kes şimdi bunu, sakın ol, dedi kendi kendine. Olasılıkları değerlendirmek zorundaydın, eldeki en iyi olasılık da buydu. Atladın yalnızca, dedi kendi kendine. Bir kedi yavrusundan daha yükseğe atladın, hem de ne biçim. Lanet olasıca kafanı topla, içindeki öfkeyi bir yana bırak, bu ucuz ağlama duvarı numaralarını da terk et. Giden gitti. Tanrı cezayı versin işte, olan oldu. Lanet olasıca cehennem kaçkını domuz seni. Bu işten yakanı sıyırabilirsin. Sıyıрман gerek, orada durup... bu işi kendi elinle yapman gerekse bile köprüyü uçurmak zorundasın, biliyorsun bunu. Niye büyükbabana başvuruyorsun ki?

Öf, büyükbabanın da, bu içine ettiğim hain ülkenin de, ikiyüzlü olan soyu boklu İspanyolların da, hepsinin canı cehenneme. Hepsinin cehenneme kadar yolu var, Largo'nun da, Prieto'nun da, Asensio'nun, Miaja'nın, Rojo'nun, hepsinin... Bu hainlerle dolu ülkenin içine ede-

yim. Bencilliklerini, kendilerini beğenmişliklerini, ikiyüzlülüklerini, ihanetlerini bok götürsün. Cehenneme kadar yolları var. Onlar için ölmeden önce canları cehenneme gitsin. Onlar için öldükten sonra da cehenneme kadar yolları var. Geberip cehennemde boka batsınlar. Tanrı Pablo'nun belasını versin. Pablo onların tümü demek. Tanrı İspanyol halkına acısın. Kimi başlarına getirirlerse onların içine edecek. İki bin yılda tek iyi adam çıkmış, o da Pablo Iglesias, öbürleri içlerine etmiş onların. Bu savaşa nasıl davranırdı acaba yaşasaydı? Largo'yu da adam sandığım zamanı anımsıyorum da... Durruti iyi biriydi, kendi adamları vurdu onu Puente de los Franceses'te. Saldırmalarını istediği için vurdular onu. Disiplinsizliğin o görkemli disipliniyle vurdular onu. Tabansız domuzlar. Hepsinin cehenneme kadar yolu var, lanet olasıcalar. Patlatıcımla, fünye kutumla kirişi kıran Pablo'nun da canı cehenneme. Ah cehennemin yedi kat dibine batasınca herif. Ama yok. Asıl bizi boka batırdı o. Cortez'den, Menendez de Avila'dan Miaja'ya kadar, hep bizi boka batırdı bu herifler. Miaja'nın Kleber'e yaptıklarına baksana. Kel kafalı, bencil domuz. Yumurta kafalı, salak piç. İspanya'yı, ordularını hep yönetmiş olan o bütün akıl hastası, bencil, hain domuzların hepsinin canı cehenneme. Halkın dışında, hepsinin ağzına edeyim. Ama sonra da gücü yeniden ellerine geçirdiklerinde neye döneceklerini kollamak gerek.

Artık iyice abartıp aşığılamasını, hakaretlerini böylesine genişletip haksız biçime soktukça söylediklerine kendi de inanmaz oldukça, öfkesi seyreilmeye başladı. Eğer bu doğruysa burada ne işin var? Doğru değil bu, biliyorsun sen de. İyilere baksana. Bütün o iyi insanlara baksana. Haksız olmaya dayanamazdı. Acımasızlıktan nice nefret ediyorsa haksızlıktan da öylesine nefret ederdi. Kızgınlığı giderek azalınca ve kızıl, kara, kör edici, öldürücü kızgınlık tümüyle yok olana değin aklını körelten öfkesiyle birlikte kımıldamadan öylece yattı Robert Jordan. Şimdi düşüncesi dinginleşmiş, boşalıp ılımlılaşmış, keskinleşmiş ve soğukkanlılaşmıştı; tıpkı bir erkeğin sevmediği bir kadınla cinsel ilişkide bulunduktan sonraki düşüncesi gibi.

“Ya sen, zavallı tavşan” dedi Maria'ya, uykusunda gülümseyip kendisine doğru yaklaşan kızın üzerine doğru eğilerek. “Az önce ağzını açacak olsan tokadı indirirdim yüzüne. Erkekler öfkelenince nasıl da hayvanlaşıyorlar.”

Kollarını kıza dolayarak ona iyice yanaştı. Çenesi Maria'nın omzunda öyle yatarak, ne yapması gerektiğini, nasıl yapması gerektiğini kılı kırk yararçasına gözden geçirdi.

Üstelik durum o kadar kötü de değil, diye düşündü. Hiç de kötü değildi gerçekten. Daha önce de bu işi yapan olmuş mudur bilmem. Dahası, aynı sıkışık durumda kalınca, şimdiden sonra aynısını yapacak insanlar olacaktır her zaman. Eğer biz yaparsak ve onlar da yaptığımızı duyarlarsa. Evet, eğer yaptığımızı duyarlarsa. Eğer duymazlarsa, yalnızca bu işi nasıl yaptığımızı merak edeceklerdir. Adam sıkıntımız var ama bu konuda tasalanmak anlamsız. Köprü işini elimizdekilerle başaracağım. Tanrım, öfkeyi yendiğim için çok seviniyorum. Bir fırtınanın ortasında kalıp da soluk alamamaya benziyordu bu. Öfkelenmek de göze alamayacağın bir lüks senin için.

Maria'nın omzuna doğru, "Her şey hesaplanmış durumda, *guapa*" dedi usulca. "Sen bu sıkıntıların farkına bile varmadın. Bilmiyorsun olan biteni. Öleceğiz ama köprüyü de uçuracağız. Bu yüzden üzülmen gerekmedi. Bu pek düğün armağanına benzemiyor. Ama geceleyin iyi bir uyku dünyalara değmez mi? İyi bir uyku çektin işte. Bakalım bunu parmağına bir yüzük gibi geçirebilecek misin? Uyu, *guapa*. Güzel güzel uyu sevgilim. Seni uyandırmayacağım. Şu an senin için yapabileceğim tek şey bu."

Kızı kollarının arasında hafifçe tutarak, soluğunu, yüreğinin çarpışını duyumsayarak, zamanın ilerleyişini kol saatinde izleyerek orada yatıyordu Robert Jordan.

Hükümet mevzilerinde Andrés'i durdurmuşlardı. Gerçekte, üçlü tel örgünün altında toprağın dikleştiği yere uzanmış, kaya ve topraktan yapılmış siperlere bağırmişti Andrés. Kesintisiz bir savunma hattı yoktu, böylelikle Andrés kendisini durduracak birine rastlamadan önce karanlıkta bu mevzileri kolayca geçmiş, hükümet bölgesinin iyice içlerine girmişti. Ama işi burada bitirmek hem daha güvenceli, hem de daha kolay görünüyordu.

"Salud!" diye bağırmişti. *"Salud, milicianos!"*

Geri çekilen bir tüfek mekanizmasının takırtısını duydu. Sonra siperlerin ötesinden bir tüfek ateşlendi. Karanlıkta keskin bir çatırdama oldu, hançer parıltısı gibi sarı bir parlama görüldü. Andrés mekanizmanın takırtısı üzerine yere yapışmış, başını da iyice toprağa gömmüştü.

"Ateş etmeyin, yoldaşlar" diye bağırdı Andrés, "Ateş etmeyin! Oraya gelmek istiyorum."

Siperlerin gerisinden biri seslendi: "Kaç kişisiniz?"

"Bir kişi. Ben. Yalnızım."

"Kimsin sen?"

"Villaconejos'lu Andrés Lopez. Pablo'nun çetesindenim. Bir mesaj getirdim."

"Tüfeğin, silahın var mı?"

"Evet."

"Silahsız, tüfeksiz olsa da kimseyi içeri alamayız" dedi ses. "Ne de üç kişiden fazlasını."

"Ben yalnızım" diye bağırdı Andrés. "Çok önemli bu. İzin verin geleylim oraya."

Andrés siperin arkasında konuştuklarını duyabiliyor ama ne dediklerini anlayamıyordu. Sonra ses yeniden bağırdı. "Kaç kişisiniz?"

“Tek kişi. Ben varım yalnızca. Yalnızım. Tanrı aşkına.”

Siperin gerisinde yeniden konuşmalar oldu. Sonra ses duyuldu: “Dinle beni faşist.”

“Ben faşist değilim” diye bağırdı Andrés. “Pablo’nun çetesinden bir *guerrillero*’yum. Genelkurmay’a bir mesaj getirdim.”

Birinin, “Bu herif kaçık” dediğini duydu Andrés. “Bir bomba fırlatıver şuna.”

“Dinleyn” dedi Andrés. “Yalnızım ben. Tamamen yalnızım. Kutsal gizemlerin tam ortasına edeyim ki, yalnızım. Bırakın geleyim oraya.”

Birinin, “Hıristiyana benziyor konuşması” diyerek kakhaha attığını duydu Andrés.

Sonra bir başkası, “İyisi mi tepesine bir bomba fırlatalım şunun” dedi.

“Yok” diye bağırdı Andrés. “Bu büyük bir yanlış olur. Çok önemli. Gelmem izin verin.”

Andrés işte bu yüzden hatlar arasında gidip gelmekten hiç hoşlanmıyordu. Bu gidiş gelişler kimi kez öbürlerinden daha iyi olurdu. Ama hiçbir zaman çok iyi olmazdı.

Ses yeniden duyuldu: “Yalnız mısınız?”

“*Me cago en la leche*” diye bağırdı Andrés. “Kaç kere söyleyeceğim yahu? YALNIZIM İŞTE.”

“Madem yalnızsın, öyleyse ayağa kalk, tüfeğini başının üzerinde tut.”

Andrés ayağa kalkıp, iki eliyle tutarak karabinasını başının üzerine kaldırdı.

“Şimdi tellerin arasından geç. *Máquina* üzerine çevrili. Bunu unutayım deme” diye bağırdı siperin ardındaki ses.

Andrés dikenli tellerin ilk zigzağına girmişti. “Telden geçebilmem için ellerimi kullanmam gerek” diye bağırdı.

Ses, “Ellerini havada tut” diye buyurdu.

“Tellere takıldım” diye seslendi Andrés.

Bir başka ses, “Ona bir bomba fırlatsaydık çok daha kolay olurdu bu iş” dedi.

Başka bir ses, “Bırakın tüfeğini sallandırsın omzuna” dedi. “Elleri başının üzerindeyken oradan geçemez, aklınızı kullansanıza biraz.”

“Bu faşistlerin hepsi aynı soyun boku” dedi öbür ses. “Şart üstü ne şart koşarlar sürekli.”

“Dinleyin beni” diye bağırdı Andrés. “Ben faşist değil, Pablo’nun çetesinden bir *guerrillero*’yum. Faşistleri tifüsten çok kırmış geçirmiş insanlarız biz.”

Oradakilerin komutanı olduğu anlaşılan adam, “Pablo’nun çetesini ne duydum ne gördüm” dedi. “Ne de Peter, Paul ya da öbür ermişleri, havarileri duymuşumdur. Ne de onların çetelerini. Tüfeğini omzuna as da, tellerden geçmek için ellerini kullan.”

“*Máquina*’yı üzerine boşaltmadan önce” diye bağırdı bir başkası.

“*Qué poco amables sois*” dedi Andrés. “Hiç de arkadaşça davranmıyorsunuz.”

Tellerin arasından geçmeye çalışıyordu.

“*Amables*” diye bağırdı biri. “Savaşta aslanım.”

“Bana da öyle gelmeye başladı” dedi Andrés.

“Ne diyor bu?”

Andrés bir tüfek mekanizmasının takırtısını duydu yeniden.

“Hiç” diye bağırdı. “Hiçbir şey demiyorum. Bu pezevenk telleri geçene değin ateş etmeyin sakın.”

“Tellerimize küfür etme” diye bağırdı biri. “Yoksa bir bomba fırlatırız kafana.”

“*Quiero decir, qué buena alambrada*” diye bağırdı Andrés. “Aman ne güzel teller demek istedim. Yüznumaraya girmiş bir Tanrı gibi. Ne sevimli tel. Az sonra yanınızdayım kardeşler.”

Bir sesin, “Ona bir bomba atıverin” dediğini işitti. “Bu işi çözümlenmenin en sağlam yolu bu.”

“Kardeşler” dedi Andrés. Kan ter içinde kalmıştı, bomba atılmasını savunan adamın her an bir elbombasını fırlatabileceğini çok iyi biliyordu. “Benim hiç önemim yok.”

“Bak buna inanırım” dedi bombacı.

“Haklısın inanmakta” dedi Andrés. Üçüncü tel hattını geçmeye çalışıyordu dikkatle, sipere çok yakındı. “En küçük bir önemim bile yok. Ama görevim çok önemli. *Muy, muy serio.*”

“Özgürlükten daha önemli hiçbir şey yoktur” diye bağırdı bombacı. Sonra meydan okurcasına, “Sence özgürlükten daha önemli bir şey var mıdır?” diye sordu.

“Hayır, aslanım” dedi tellerden kurtulan Andrés. Şimdi o kaçıklarla karşı karşıya bulunduğunu anlamıştı; kara-kırmızı eşarplılarla. “*Viva la Libertad!*”

“*Viva la FAI. Viva la CNT*” diye bağırarak karşılık verdiler ona siperden. “*Viva el anarcosindicalismo* ve özgürlük.”

“*Viva nosostros*” diye bağırды Andrés. “Hepimiz çok yaşayalım.”

“O da dindaşımızmış meğerse” dedi bombacı. “Neredeyse bununla öldürecektim onu.”

Andrés siperi tırmanırken elindeki bombaya baktı bombacı, çok duygulanmıştı. Elinde tuttuğu elbombası, Andrés’i kucakladığında omzuna gelecek biçimde sarıldı ona, iki yanağından öptü sonra.

“Sana bir şey olmadığı için çok sevinçliyim kardeşim” dedi. “Çok sevinçliyim.”

“Subayın nerede?” diye sordu Andrés.

“Burada komutan benim” dedi bir adam. “Kâğıtlarını göreyim bir.”

Andrés’in kâğıtlarını alıp sığınağın içine götürdü, mum ışığında inceledi onları. Cumhuriyet’in renklerini taşıyan, ortasında da SİM mührü olan katlanmış küçük bir ipek mendil vardı. Adını, yaşını, boyunu, doğum yerini ve Robert Jordan’ın defterinden kopardığı bir yaprağa yazmış olduğu görevini belirten, SİM mührüyle damgalanmış *Salvoconducto*, ya da geçiş belgesi vardı. Bir de Golz’a giden, lastik damganın tahta tutamağının üst ucuna yerleştirilmiş madeni SİM mührüyle damgalanmış, balmumuyla kapatılmış bir şeritle çepeçevre sarılmış dört yapraklık rapor.

“Bunları görmüşlüğüm var” dedi oranın komutanı olan adam, ipek parçasını geri verdi Andrés’e. “Yanıdakilerin hepsi bu, biliyorum. Ama tüm bunlar şu olmadıkça hiçbir şeyi kanıtlamaz.” *Salvoconducto*’yu kaldırıp yeniden okudu. “Nerede doğdun?”

“Villaconejos” dedi Andrés.

“Peki ne yetiştirirler orada?”

“Kavun” dedi Andrés. “Dünya âlem bilir bunun böyle olduğunu.”

“Kimi tanırsın oradan?”

“Niye soruyorsun? Sen de oralı mısın?”

“Hayır. Ama orada bulundum. Ben Aranjuez’liyim.”

“Sor bana birini.”

“José Rincon’u tarif et bakalım.”

“Şu *bodega* sahibi olan mı?”

“Elbette.”

“Kafası tıraşlı, kocaman bir karnı var, bir gözü de hafif kayıktır.”

“Öyleyse bu doğru demektir” diyerek kâğıdı Andrés’e geri verdi adam. “Peki de onların tarafında işin ne?”

“Babamız harekettten önce Villacastin’e yerleşmişti” dedi Andrés. “Bağların ötesindeki düzlüğe. Hareket başladığında oradaydık. Hareket başladığından bu yana Pablo’nun çetesinde savaşıyorum. Ama çok acelem var arkadaş, bu haberi iletmem gerek.”

Komutanlık yapan adam, “Faşistlerin tarafında işler nasıl?” diye sordu. Onun hiç acelesi yoktu.

“Bugün pek çok *tomate* oldu” dedi Andrés övünçle. “Bugün sabahdan akşama değin ortalık toza dumana boğuldu. Bugün Sordo’nun çetesini dümdüz ettiler.”

Öbürü küçümseyici bir tavırla, “Sordo da kim?” diye sordu.

“Dağlardaki en iyi çetelerden birinin önderi.”

“Hepinizin Cumhuriyet’e gelip orduya katılmanız gerekir” dedi subay. “Bu budalaca gerilla saçmalığı da can sıkıma başladı artık. Hepinizin gelip özgürlükçü disiplinimize boyun eğmeniz gerek. O zaman gerilla çıkarmayı istediğimizde gerektiği biçimde gerillayı biz çıkarırız.”

Andrés neredeyse inanılmaz denecek kadar sabırlı bir adamdı. Tellerden geçerken soğukkanlılığını yitirmemişti. Tüm bu incelemeler umurunda bile olmamıştı. Bu adamın kendilerini, yaptıklarını anlamamasını çok normal görüyordu, budalaca konuşması da şaşırtıcı değildi. Her şeyin böyle ağırdan alınması da olağandı ama şimdi gitmek istiyordu.

“Dinle, *Compadre*” dedi. “Büyük bir olasılıkla sen haklısın. Gündüz bu tepelerde saldırıya geçecek olan 35. Tümenin komutanı generale bu mektubu vermek için emir aldım. Gece iyice ilerledi, gitmem gerek.”

“Ne saldırısı? Ne biliyorsun saldırıyla ilgili?”

“Hiç, hiçbir şey bilmiyorum. Ama şimdi Navacerrada’ya gidip yoluma oradan devam etmem gerek. Beni komutanına gönderir misin? Oradan yoluma devam etmem için bana bir araç verecek olan komutanına? Yanıma birini ver de onu bulmakta gecikmeyeyim.”

“Bütün bu olanlar içime büyük bir kuşku düşürdü” dedi adam. “Tellere yaklaştığında seni vurmamız daha iyi olacakmış galiba.”

Andrés “Kâğıtlarımı gördün işte, yoldaş, görevimin ne olduğunu da anlattım sana” dedi adama sabırla.

“Kâğıtlar düzmece olabilir” dedi subay. “Her faşist böyle bir görev uydurabilir. Seni komutana bizzat ben götüreceğim.”

“Güzel” dedi Andrés. “Sen gel öyleyse. Ama hemen gitmemiz gerek.”

“Hey, Sanchez. Benim yerime sen geç” dedi subay. “En az benim kadar biliyorsun ne yapılması gerektiğini. Ben bu sözde yoldaşı komutana götüreceğim.”

Tepenin gerisindeki sığ siperlerden aşağıya doğru yola koyuldular. Karanlıkta tepeyi savunanların bu bayırdaki eğreltiotlarının arasına bırakmış oldukları pisliklerin kokusu çarptı Andrés’in burnuna. Tehlikeli çocuklara benzeyen bu adamlardan hoşlanmıyordu Andrés; hem pis, pasaklı, disiplinsiz, hem sevecen, iyi yürekli, hem de budala ve kara cahildiler; ama silahlı oldukları için de hep tehlike saçıyorlardı. Andrés’in Cumhuriyetçi olması dışında hiçbir politik inancı yoktu. Birçok kez bu adamların konuşmalarını dinlemiş, konuşulanların çoğunlukla güzel şeyler olduğunu, onları dinlemekten hoşlandığını düşünmüş ama yine de onları sevememişti. Özgürlük, insanın yaptığı pisliği ortalıkta bırakması değil, diye düşündü. Hiçbir hayvan kediden daha özgür değildir; ama o bile pisliğini toprağa gömer. Kediler en iyi anarşistlerdir. Bu adamlar kediden anarşizmin ne olduğunu öğreninceye değin onlara saygı duyamam.

Önünde yürüyen subay birden durdu.

“*Carabine*’n hâlâ yanında, değil mi?” dedi.

“Evet” dedi Andrés. “Ne olmuş?”

“Ver onu bana” dedi subay. “Sonra arkamdan vurursun beni belki.”

“Niye?” diye sordu Andrés. “Niye arkandan vuracağım seni?”

“Kimbilir?” dedi subay, “Ben kimseye güvenmem. Karabinayı ver bana.”

Andrés silahı omzundan çıkarıp adama verdi.

“Madem taşımaktan hoşlanıyorsun” dedi.

“Böylesi daha iyi” dedi subay. “Böylece daha güven içinde oluruz.”

Karanlıkta tepeden aşağıya doğru yürüdüler.

Robert Jordan kızın yanında yatarken, zamanın geçişini izliyordu kol saatinden. Neredeyse fark edilmeyecek denli ağır ilerliyordu zaman; küçük bir saatti çünkü bu, saniye kolunu göremiyordu. Ama dakikayı gösteren kolu izlerken, çok dikkatle baktığı için bu kolun hareketini bile saptayabildiğini fark etti. Kızın başı çenesinin altındaydı, saate bakmak için başını çevirdiğinde kırpık saçlı kafanın yanağına dokunuşunu hissediyordu; tıpkı kapanın dişlerini açıp da içinden çıkardığınız samuru elinize alıp kürkünü okşamaya başladığınız zaman, elinizin dokunuşuyla havalanan tüyler gibi yumuşak, canlı ve ipeksiydi bu saçlar. Yanağı Maria'nın saçlarına sürtünürken boğazı tıkanır gibi oldu; kızı kollarının arasında tutarken boğazından tüm vücuduna sızı veren bir boşluk duygusu yayıldı; başını daha aşağıya eğdi, gözlerini saate, kadranın sol yanından yukarıya doğru ağır ağır ilerleyen mızrak uçlu, parlak incecik yelkovana dikti. Yelkovanın hareketini iyice görebiliyordu şimdi, zamanı yavaşlatmak için Maria'ya sımsıkı sarıldı. Kızı uyandırmak istemiyordu ama bu son anda onu bir başına da bırakamazdı; dudaklarını, kızın kulağının arkasında, dümdüz cildini, saçının dudaklarına yumuşacık dokunuşunu duyumsayarak boynunda dolaştırdı. Saatin hareket eden kolunu görebiliyordu, kıza daha da sıkı sarıldı, dilinin ucunu kızın yanağında dolaştırdı, sonra kulak memesinin üzerinde, sonra da o sevimli kıvrımları izleyerek kulağın tatlı, sert kıyısına getirdi; dili titriyordu. Titremenin, içindeki sızılı boşluğun her yanına yayıldığını hissetti. Yelkovanın dar açıyla tepeye, bir saatin tamamlanacağı yere doğru tırmanmakta olduğunu gördü. Kımıldamadan kızın başını çevirip dudaklarını onun dudaklarına yapıştırdı. Uykuyla sertleşmiş dudaklara, dudaklarını hafifçe dokundurarak, sonra sağa sola gezdirerek dudaklarının kızın dudaklarına sürtünüşünü hissetti Robert Jordan. Kıza doğru

döndü, onun uzun, hafif güzel gövdesinin ürperdiğini fark etti. Maria uykusunda içini çekti, sonra yine uyanmadan o da adama sarıldı; dudakları, adamın dudaklarına yapıştı, bastırarak ve olanca sertliğiyle. Robert Jordan, “Ama acıyordu ya” dedi.

Kız, “Hayır, acımıyor” dedi.

“Tavşanım.”

“Yok, konuşma.”

“Tavşanım.”

“Konuşma. Konuşma.”

Sonra birlikte oldular; öyle ki, yelkovan şimdi kendi başına ilerlerken, onlar, birine olmayan bir şeyin öbürüne hiçbir zaman olmayacağını, bundan fazlasının da olamayacağını biliyorlardı. Hepsi buydu işte. Her zaman olacak olan; olmuş olan ve olacak buydu. Elde edecekleri değil, elde ettikleriydi bu. Şimdi elde ediyorlardı onu, daha önce de elde etmişlerdi, hep elde edeceklerdi, şimdi elde ediyorlardı, şimdi, şimdi, şimdi. Ah, şimdi, şimdi, şimdi, yalnızca şimdi, her şeyden önce şimdi ve şimdiki senden başka şimdi yok ve şimdi senin peygamberindir. Şimdi, sonsuza dek şimdi. Gel şimdi, şimdi, çünkü şimdiden başka şimdi yok. Evet, şimdi. Şimdi, ne olur şimdi, yalnızca şimdi, bu şimdiden başkası değil, neredesin, neredeyim, öbürü nerede, niçin yok, hiç niçin yok, yalnızca işte bu şimdi var; bundan sonra ve her zaman, ne olur, sonra da şimdi hep, hep şimdi, çünkü her zamanki şimdi, şimdiki şimdidir; yalnızca bir tane, başkası yok, bir tek şimdiki var, bir tek şimdiki, giderken şimdi, yükselirken şimdi, yelken açarken şimdi, ayrılırken şimdi, dönenirken şimdi, yükselelerde uçarken şimdi, uzakta şimdi, tüm yolda, tüm yolların tümünde şimdi; bir kere bir bir eder, bir eder, bir eder, hâlâ bir eder, bir eder hâlâ, alçalırcasına bir eder, yumuşakça bir eder, özlemle, sevecenlikle, mutlulukla bir eder, iyilikle bir eder, beslenecek biçimde bir eder, şimdi üzerinde uyumuş kesik çam ağacı dallarına dirseklerle yaslanılırken, çam ve gece kokusuyla bir eder; şimdi en sonu toprakta, gelen günün sabahıyla bir eder. Sonra, öbürü yalnızca kafasında olduğu ve bir şey demediği için, “Oh, Maria, seni seviyorum, bunun için de sana teşekkür ederim” dedi Robert Jordan.

Maria, “Konuşma” dedi. “Konuşmasak daha iyi olur.”

“Sana bunun müthiş bir şey olduğunu anlatmam gerek.”

“Yok.”

“Tavşan...”

Ama kız, Robert Jordan'ı sıkı sıkı kucakladı, başını öteye çevirdi. Robert Jordan yumuşacık bir sesle, “Acı yüzünden mi, tavşanım?” diye sordu.

“Hayır” dedi kız. “Bir kez daha *la gloria*'ya girdiğim için ben de teşekkür borçluyum, ondan.”

Sonra yan yana, ayak bilekleri, bacakları, kalçaları, omuzları birbirine dokunarak kımıldamaksızın yattılar. Robert Jordan şimdi saatini görebilecek bir yere getirmişti yeniden. Maria, “Çok talihliy-mişiz” dedi.

“Evet” dedi Robert Jordan. “Çok şanslı insanlarız.”

“Uyuyacak zamanımız kalmadı mı?”

“Kalmadı” dedi Robert Jordan, “birazdan başlıyor.”

“Kalkmamız gerekiyorsa, gidip yiyecek bir şeyler bulalım öyleyse.”

“Oldu.”

“Sen... Bir şeye üzülmedin ya?”

“Hayır.”

“Doğru mu?”

“Doğru. Şimdi bir şeye üzülmedim.”

“Ama daha önce üzülmüştün, öyle mi?”

“Bir süre için.”

“Sana yardım edebileceğim bir şey mi?”

“Hayır” dedi Robert Jordan. “Bana yeterince yardım ettin sen.”

“O mu? O kendim içindi.”

“İkimiz içindi o” dedi Robert Jordan. “Kimse o işte bir başına değildir. Haydi tavşanım, gel giyinelim.”

Ama en iyi dert ortağı olan kafasında La Gloria'yı düşünüyordu. La Gloria demişti Maria. Fransızların yazdıkları, sözünü ettikleri La Gloire'le ya da bildiğimiz debdebeyle falan ilgisi yoktu bunun. Cante Hondo'da ve Saeta'lardaki şeydir o. Greco'da, San Juan de la Cruz'da, kuşkusuz öbürlerinde de olan bir şeydir. Gizemci değilim ben; ama bunu yadsımak telefonu ya da dünyanın güneş çevresinde döndüğünü, ya da dünyadan başka gezegenlerin de olduğunu yadsımak kadar cahillik olur.

Bilinecek şeylerden ne denli azını biliyoruz. Keşke bugün öleceğime uzun bir süre yaşayacak olsam, çünkü bu dört günde yaşamla ilgili o denli çok şey öğrendim ki; ömrüm boyunca öğrendiklerimden

çok daha fazlasını öğrendim sanırım. Yaşlanıp gerçekten bilgi sahibi olmak isterdim. Acaba insan öğrenmeyi sürdürebilir mi, yoksa insanın anlayabileceği belli sayıda şeyler mi var? Sanırım hiç bilmediğim bir sürü şey öğrendim. Keşke biraz daha zamanım olsaydı.

“Bana çok şey öğrettin, *guapa*” dedi İngilizce.

“Ne dedin?”

“Senden çok şey öğrendim.”

“*Qué va*” dedi kız. “Okumuş olan sensin.”

Okumuş, diye düşündü Robert Jordan. Bir eğitimin başlangıç kırıntılarına sahibim yalnızca. Başlangıç kırıntılarına. Bugün ölürsem yazık olacak doğrusu, çünkü artık birkaç şey biliyorum. Acaba zamanın kısalığı yüzünden aşırı duyarlı olduğun için mi öğrendin bunları? Ama zamanın kısalığı diye bir şey yoktur ki. Bunu da öğrenecek kadar sağduyun olmalıydı. Buraya geldiğimden beri tüm yaşam bu tepelerde geçti. En eski dostum Anselmo. Charles’ten, Chub’dan, Guy’dan, Mike’dan daha iyi tanıyorum onu. Oysa onları da çok iyi tanırım. Ağzı bozuk Agustin benim kardeşim, üstelik hiç kardeşim olmamıştı. Maria gerçek aşkım, karım. Hiç gerçek aşkım olmamıştı. Hiç karım olmamıştı. Ayrıca kız kardeşim de benim Maria. Hiç kız kardeşim olmamıştı, ne de kızım, hiçbir zaman da kızım olmayacak. Böylesine güzel bir şeyi bırakmaktan nefret ediyorum. İp tabanlı ayakkabılarını bağlamayı tamamladı Robert Jordan.

“Yaşamı çok ilginç buluyorum” dedi Maria’ya. Kız uyku tulumunun üzerinde Robert Jordan’ın yanında oturuyordu. Ellerini ayak bileklerinin çevresinde kenetlemişti. Biri mağaranın girişindeki battaniyeyi yana çekti, Robert Jordan’la Maria, mağaradan sızan ışığı gördüler. Hâlâ gün doğmamıştı, sabahın yaklaşmakta olduğuna ilişkin bir belirti de yoktu, yalnızca çamların arasından bakınca yıldızların iyice alçalmış olduklarının fark edilmesi dışında. Sabah bu ayda birdenbire geliyor olmalıydı.

“Roberto” dedi Maria.

“Evet, *guapa*.”

“Bugünkü işte birlikte mi olacağız?”

“İş başladıktan sonra, evet.”

“Ya başta?”

“Hayır. Sen atların yanında olacaksın.”

“Seninle birlikte olamaz mıyım?”

“Hayır. Ancak kendi başıma yapabileceğim bir işim var; sen olursan yanımda bir de senin için kaygılanırım sonra.”

“Ama iş biter bitmez döneceksin, değil mi?”

“Biter bitmez” dedi ve karanlıkta sırtı Robert Jordan. “Gel, *gupa*, gidip bir şeyler yiyelim.”

“Peki uyku tulumun ne olacak?”

“Dürüver eğer hoşuna gidiyorsa.”

“Hoşuma gidiyor” dedi kız.

“Sana yardım edeyim.”

“Hayır. Bırak tek başıma yapayım bu işi,”

Uyku tulumunu yayıp dürmek için diz çöktü Maria, sonra fikrini değiştirip ayağa kalktı, tulumu silkeledi. Sonra tulumu düzeltip dürmek için yeniden çömeldi. Robert Jordan iki çantayı alıp yarılmış olan yerlerinden bir şeyler dökülmesin diye özenle tutarak, isli battaniyenin asılı durduğu mağaranın girişine doğru çam ağaçlarının arasından yürümeye başladı. Dirseğiyle battaniyeyi yana itip, mağaraya girdiğinde saati üçe çeyrek kalayı gösteriyordu.

Hepsi mağaradaydılar. Adamlar Maria'nın hızlandırdığı ateşin önünde ayakta duruyorlardı. Pilar, kahveyi hazırlamıştı. Robert Jordan'ı uyandırdığından beri yatmamıştı, dumanlı mağaranın içinde bir tabureye oturmuş Jordan'ın çantalarından birindeki kesigi dikiyordu şimdi. Öbür çantayı dikmişti bile. Ateş kadının yüzünü aydınlatıyordu.

Fernando'ya "Daha yahni alsana" dedi Pilar. "Karnın tıkabasa dolu olursa ne yazar? Boynuzlanacak olsan seni ameliyat edecek doktor yok nasılsa."

"Böyle konuşma, kadın" dedi Agustin. "Sende tam bir orospu dili var."

Agustin üç ayağı oymalı namlusunun altına katlanmış otomatik tüfeğin üzerine eğilmişti. Cepleri elbombası doluydu, bir omzundan şarjörlerle dolu bir torba sarkıyordu, öbür omzundan da mühimmatla dolu bir fişeklik. Sigara içiyordu. Bir elinde kahve fincanı vardı, fincanı dudaklarına götürürken sigaranın dumanını kahveye doğru üfledi.

"Ayaklı madeni eşyalar dükkânı gibisin" dedi ona Pilar. "Bu üzerindekiyle yüz metre bile yürüemezsin."

"*Qué va*, kadın" dedi Agustin. "Hep yokuş aşağı gideceğiz."

"Karakola giderken tırmanılacak bir yer var" dedi Fernando. "Bayır aşağı vurmadan önce."

"Orayı bir keçi gibi tırmanacağım" dedi Agustin. Sonra, "Peki ya senin kardeşin?" diye sordu Eladio'ya. "Senin şu ünlü kardeşin kirişi kırdı mı dersin?"

Eladio duvara yaslanmış ayakta duruyordu.

"Kapa çeneni" dedi.

Çok sinirliydi Eladio. Herkesin de bunun farkında olduğunu biliyordu. Harekete geçmeden önce hep sinirli ve öfkeli olurdu. Duvar-

dan ayrılıp masaya doğru yürüdü; masanın bacağına dayalı, postla kaplı açık heybeden cebine elbombası doldurmaya başladı.

Robert Jordan da onun yanında heybenin başına çömeldi. Elini heybenin içine uzatıp dört tane elbombası aldı. Üçü, Mills tipi yumurta biçimindeydi. Kurma kolunu, çekme halkasının tutturulduğu kamalı bir pim tutuyordu yerinde. Testere gibi dişleri olan, kalın demirden yapılmıştı bu bombalar.

“Bunlar nereden geldi?” diye Eladio’ya sordu Robert Jordan.

“Bunlar mı? Cumhuriyet’ten geldi. İhtiyar getirdi bunları.”

“Nasıl, işe yarar mı bari?”

“*Valen más qué pesan*” dedi Eladio. “Her biri bir servet eder.”

“Onları ben getirdim” dedi Anselmo. “Bir torbada altmış tane var. Doksan paund çeker her torba, *Inglés*.”

“Kullandın mı bunları sen?” diye Pilar’a sordu Robert Jordan.

“*Qué va*, kullanmış mıyız onları?” dedi kadın. “Otero’daki karakolu bunlarla dümdüz etti Pablo.”

Pilar, Pablo’nun adını ağzına aldığı zaman Agustin sövmeye başladı. Robert Jordan, ateşin ışığı altında Pilar’ın yüzündeki ifadeyi gördü.

“Boş ver” dedi Agustin’e keskin bir sesle Pilar. “Konuşmak bir boka yaramaz.”

Robert Jordan kurşuni renge boyanmış olan elbombasını elinde tutup, tırnağıyla kamalı pimin eğimini denetleyerek, “Hiç patlamadıkları olmadı mı?” diye sordu.

“Her zaman patladılar” dedi Eladio. “Kullandıklarımız içinde yüzümüzü kara çıkaran olmadı hiç.”

“Ne kadar zamanda patlıyorlar?”

“İnsanın onu fırlatabileceği uzaklıkta. Çabucak, yeterince çabuk.”

“Peki, ya bunlar?”

Tel büklümünün çevresine plaster sarılmış, çorba tenekesi biçiminde bir bombayı kaldırdı havaya.

“Onlar süprüntü” dedi Eladio. “Patlıyorlar patlamasına ama salt bir patlama olur, parça dağıtmazlar.”

“Peki her seferinde patlıyorlar mı?”

“*Qué va*, her seferinde” dedi Pilar. “Ne onların, ne de bizim savaş aletlerimizde her sefer diye bir şey yoktur.”

“Ama ötekilerin her seferinde patladığını söylemiştin.”

“Ben söylemedim” dedi Pilar. “Bana değil, başkasına sordun. Bu malzemelerde hep diye bir şey görmedim ben hiç.”

“Hepsi patladı” diye diretti Eladio. “Doğruyu söylesene, kadın.”

“Hepsinin patladığını nereden biliyorsun sen?” diye sordu Pilar. “Onları Pablo fırlatmıştı. Sen Otero’da ilaç için bir kişi bile öldürmedin ki.”

“O orospular kraliçesinin oğlu” diye başladı Agustin.

“Bırak şimdi onu” dedi kesin bir sesle Pilar. Sonra konuşmasını sürdürdü: “Üç aşağı beş yukarı hepsi aynıdır onların, *Inglés*. Yalnız oluklu olanlar daha kolaydır.”

Her kalıp takımı için ikisinden de birer tane kullanırım en iyisi, diye düşündü Robert Jordan. Ama oluklu olanı daha kolay ve daha güvenli biçimde bağlanır.

“Bomba mı atacaksın yoksa *Inglés*?” diye sordu Agustin.

“Neden olmasın?” dedi Robert Jordan.

Oraya çömelmiş elbombalarını ayıklarken, şunu düşünüyordu: Olanaksız bu. Kendimi nasıl aldatabiliyorum böyle bilmem. Kar yağışı durduğunda nasıl Sordo pislige battıysa, Sordo’ya saldırdıklarında da biz battık. İşte bir türlü kabul edemediğin şey bu. İşine devam etmek, gerçekleştirilmesinin olanaksız olduğunu bildiğin bir plan yapmak zorundasın. Yaptın planını, şimdi de onun işe yaramayacağını biliyorsun. Şimdi, sabah bir işe yaramaz bu planın. Buradakilerle karakollardan birini ele geçirebilirsin, bu tamam. Ama ikisini birden, bunu yapamazsın işte. Yani bundan emin olamazsın demek istedim. Kendini kandırma. Hiç değilse gün ışığınca kendini aldatmaktan vazgeç.

Onların ikisini birden ele geçirmeye çalışmak akıntıya kürek çekmek olur. Pablo bunu biliyordu başından beri. Sanırım kirişi kırmayı hep düşünmüştü o; ama Sordo saldırıya uğrayınca suyumuzun kaynadığını iyice anladı. Bir harekâtı mucizelerin gerçekleşebileceği varsayımına dayandıramazsın. Elindekilerden daha iyisine sahip olmadığın sürece bu adamların hepsini ölüme atarsın, üstelik köprüyü de uçuramazsın. Pilar’ı, Anselmo’yu, Agustin’i, Primitivo’yu, bu ürkek Eladio’yu, beş para etmeyen çingeneyi, koca Fernando’yu ölüme atacak, köprüyü de havaya uçuramayacaksın. Bir mucize olur, Golz, Andrés’ten mesajı alıp işi durdurur mu dersin? Eğer mucize olmazsa verdiği emirlerle bunların hepsini ölüme atacaksın. Maria’yı da. Bu

emirlerle onu da öldüreceksin. Hiç değilse onu kurtaramaz mısın bu işten? Tanrı Pablo'nun belasını versin, canı cehenneme, diye düşündü.

Hayır. Öfkelenme. Öfkelenmek korkmak kadar kötüdür. Ama geceleyin kızını yanına alıp yatacağına Pilar'la bu tepelerde dolaşip iş için gereken sayıda adam toplamaya çalışman gerekti. Evet, diye düşündü. Eğer başıma bir şey gelseydi köprüyü uçurmak için burada olamazdım. Evet. İşte bu. Ortalığa çıkmamanın nedeni bu. Ayrıca başkasını da salamazdın ortalığa, çünkü onları yitirme olasılığını göze alamazdın, bir kişinin daha eksilmesini göze alamazdın. Elinde olanları korumak, onlarla gerçekleştirilecek bir plan hazırlamak zorundaydın.

Ama planın çürük çarık. Leş gibi kokuyor, duyuyor musun? Gece gerçekleşebilecek bir plandı o, oysa şimdi sabah oldu. Gece planları sabah hiçbir işe yaramaz. Geceleyin düşündüklerin sabah bir işe yaramaz. İşte şimdi onun bir işe yaramayacağını biliyorsun.

John Mosby bunun kadar olanaksız durumlardan sıyrılmışsa ne olmuş? Elbette ayrılmış. Çok daha güçlerinden bile. Ayrıca sürpriz öğesinin değerini de anımsamamalısın. Bunu hiç aklından çıkarma. Bunu aklından çıkarmazsan, çılgınlık olmaz yapacağın iş. Ama yapman gereken bu değildi. Şimdi kesin değil, yalnızca olasılıklara bırakıyorsun yapacağın işi. Ama bir de işlerin aldığı şekle baksana. Eh, ilk başta kötü gitti işler, böyle şeyler ıslak karda yuvarlanan kartopu gibi büyüyüp çığ halini alır.

Masanın yanında çöktüğü yerden bakışlarını kaldırıp baktı, Maria'yı gördü. Kız kendisine gülümsedi. Robert Jordan içinden gelmeyen bir sırıtışla kıza karşılık verdi. Dört elbombası daha seçip cebine attı. Fünyelerini çözüp, yalnızca bunları kullanabilirim, diye düşündü. Ama parçalanmanın kötü bir sonuç vereceğini sanmam. Patlayıcılarla aynı zamanda olacak patlaması, dolayısıyla onları dağıtmaz. Hiç değilse ben öyle düşünüyorum. Emin değilim doğrusu. Biraz kendine güven, dedi. Üstelik sen, dün gece kendinle büyükbabanın nice müthiş olduğunuzu, babanın ise tabansızın teki olduğunu düşünen sen. Kendine azıcık olsun güven duy.

Maria'ya yeniden sırttı ama bu gülüş hâlâ elmacık kemiklerinin ve dudaklarının üzerini sıkı sıkıya sardığını hissettiği cildinin derinliklerinden, içinden gelmiyordu.

Senin olağanüstü olduğunu düşünüyor kızcağız, diye geçirdi aklından Robert Jordan. Bense senin kokuşmuşun teki olduğunu düşünüyorum. O *gloria*'nla, tüm saçmalıklarınla kokuşmuşun tekisin. Harika fikirlerin vardı, öyle değil mi? Bu dünyayı baştan sona ölçüp biçmiştin, öyle değil mi? Hepsinin canı cehenneme.

Sakin ol hele, dedi kendi kendine. Öfkeye kapılma. Bu da bir çıkış yoludur. Her zaman çıkış yolları vardır. Şimdi sıkı durman gerekiyor, Yitireceksin diye her şeyi yadsımanın gereği yok. Beli kırılmış lanet olasıca bir yılan gibi kendini ısırıp durma; ayrıca belin falan da kırılmış değil, seni av köpeği seni. Ağlamaya başlamadan önce bir yerinin acımasını bekle. Bir kavgada kızmak için çok zaman bulunur. Kavgada işine yarar kızmak.

Pilar çantayla Robert Jordan'ın yanına geldi.

"İşte eskisi gibi sağlam oldu" dedi. "Bu elbombaları çok iyidir, *Inglés*. Onlara güvenebilirsiniz."

"Sen nasılsın, iyi misin?"

Pilar ona bakıp başını iki yana salladı, sonra gülümsedi. Gülümsemesi yürekten mi acaba, diye düşündü Robert Jordan. Yeterince içten görünüyordu.

"İyiyim" dedi kadın. "*Dentro de la gravedad*."

Sonra Robert Jordan'ın yanına çömelerek, "İşin başlamasına az kaldı, şimdi durum nasıl görünüyor sana?" diye sordu.

"Çok azız" dedi Robert Jordan çabucak.

"Bence de öyle" dedi kadın. "Çok azız."

Sonra yine yalnızca Robert Jordan'ın duyabileceği biçimde, "Maria atları kendi başına tutabilir" dedi. "Benim olmam gerekmez bu iş için. Köstek koyarız atlara. Süvari atları onlar, silah seslerinden ürkmeyiz. Aşağıdaki karakola gelirim ben de, Pablo'nun yapacağı işi yaparım. Böylelikle bir kişi artmış oluruz."

"Güzel" dedi Robert Jordan. "Bunu isteyeceğini düşünmüştüm."

"Hayır, *Inglés*" dedi adama iyice yakından bakarak Pilar. "Kaygılanmana gerek yok. Her şey yolunda gidecek. Başlarına böyle bir şey geleceğini düşünmüyorlar, bunu aklından çıkarma."

"Evet" dedi Robert Jordan.

"Bir şey daha var, *Inglés*" dedi hışırtılı fısıltısı nice hafif olabilirse, onca hafif sesle. "Şu elinle ilgili şeyde..."

"Elimle ilgili neyde?" dedi öfkeyle Robert Jordan.

“Yok, dinle. Kızma yavrum. Şu senin elin konusunda, hepsi çingene saçmalığı, kendimi önemli biri gibi göstermek için yaptığım bir şey. Aslında öyle bir şey yok.”

“Boş ver” dedi Robert Jordan soğuk bir sesle.

“Yok” dedi Pilar fısır fısır ve sevecen bir sesle. “Benim uydurduğum bir saçmalık yalnızca. Seni savaş gününde üzmem istemem.”

“Üzülmiş falan değilim” dedi Robert Jordan.

“Evet, *Inglés*” dedi Pilar. “Haklı davamız için çok kaygılanıyorsun. Ama her şey yolunda gidecek, *Inglés*. Bunun için doğduk biz.”

“Siyasi komisere gereksinimim yok” dedi kadına Robert Jordan.

Pilar sert dudakları, geniş ağızıyla içten gülümsedi Robert Jordan’a: “Seni çok seviyorum, *Inglés*” dedi.

“Bunu da istemem şimdi” dedi Robert Jordan. “*Ni tu, ni Dios.*”

“Evet” dedi Pilar o boğuk fısıltıyla. “Biliyorum. Sadece söylemek istedim sana. Ayrıca kaygılanman da gereksiz. Başaracağız bu işi.”

“Niye başarmayalım ki?” dedi Robert Jordan, yüzünde yapmacık bir gülümsemeyle. “Elbette başaracağız. Her şey istediğimiz gibi olacak.”

“Ne zaman gidiyoruz?” diye sordu Pilar.

Robert Jordan saatine baktı.

“Her an” dedi.

Denklerden birini Anselmo’ya verdi.

“Nasıl gidiyor, ihtiyar dostum?” diye sordu.

Robert Jordan’ın kendisine verdiği bir modele bakarak takozlardan sonuncusunu yontuyordu ihtiyar. Gerekirse, kullanılmak üzere hazırlanan yedek takozlardı bunlar.

Başını sallayarak, “İyi” dedi ihtiyar. “Buraya kadar çok iyi.” Elini uzattı. “Bak” diyerek gülümsedi. Elleri hiç titremiyordu.

Robert Jordan, “*Bueno, y qué?*” dedi ona. “Ben elimi hiç kıpırdatmadan tutabilirim her zaman. Bir parmağını uzat bakalım.”

Anselmo parmağını uzattı. Parmak titriyordu. Robert Jordan’a bakıp başını iki yana salladı.

“Benimki de öyle” diyerek parmağını gösterdi ona Robert Jordan. “Her zaman öyledir. Bu çok normal.”

“Benimki hiç de öyle değil” dedi Fernando. Göstermek için sağ başparmağını uzattı. Sonra da sol başparmağını.

Agustin, "Tükürebilir misin peki?" diye sordu ona, Robert Jordan'a da göz kırptı.

Fernando boğazını hırıldatıp mağaranın zeminine gururla tükürdü, sonra da ayağıyla tükürüğünü toprağa karıştırdı.

"Seni pis katır" dedi Pilar. "Erkekliğini kanıtlamak istiyorsan ateşe tükürsene."

Fernando resmi bir tavırla, "Eğer buradan ayrılıyor olmasaydık yere tükürmezdim, Pilar" dedi.

"Bugün tüküreceğin yere dikkat et" dedi Pilar. "Tükürdüğün yer mezarın olabilir."

"Akbaba gibi uğursuz uğursuz konuşuyor bu kadın" dedi Agustin. Hepsinin hissettiği gibi o da şaka yapma zorunluluğu duyuyordu ama sinirli görünüyordu Agustin.

"Şaka yapıyorum" dedi Pilar.

"Ben de" dedi Agustin. "Ama *me cago en la leche*, ama şu iş başlasa rahat edeceğim."

"Çingene nerede?" diye sordu Eladio'ya, Robert Jordan.

"Atların yanında" dedi Eladio. "Mağaranın ağzından baksan görebilirsin onu."

"O nasıl?"

Eladio sırıttı: "Korkudan kıcı ha düştü, ha düşecek" dedi. Bir başkasının korkmasından söz etmek rahatlatmıştı Eladio'yu.

"Dinle, *Inglés...*" diye söze başladı Pilar. Robert Jordan kadına doğru baktı, kadının bir karış açılmış ağzını, büyük bir şaşkınlıkla bakan yüzünü gördü. Tabancasını almak için mağaranın ağzına doğru hamle etti Robert Jordan. Orada, bir eliyle battaniyeyi yana çekmiş, omzunun üzerinden kısa otomatik tüfek namlusunun alev örten konisi görünerek, kısa boyuyla, geniş, fırça sakallı yüzüyle, küçük, kurnaz gözleriyle belli birine bakmayarak, Pablo duruyordu.

"Sen..." dedi ona Pilar gördüğüne hâlâ inanamayarak. "Sen ha!"

"Ben" dedi Pablo. Mağaraya girdi.

"*Hola, Inglés*" dedi. "Elias ile Alejandro'nun çetelerinden beş kişi getirdim. Yukarıda atlarının yanındalar."

"Peki ateşleyici ve fünyeler?" diye sordu Robert Jordan. "Ya öbür malzemeler?"

“Onları yardan aşağıya ırmağa attım” dedi hâlâ kimseye bakmayarak Pablo. “Ama elbombasını fünye yerine kullanmanın bir yolunu düşündüm.”

“Ben de düşünmüştüm” dedi Robert Jordan.

“İçecek bir şeyiniz var mı?” diye sordu bezgin bir tavırla Pablo.

Robert Jordan ona matarayı verdi. Mataradakini hızla yudumladı Pablo, sonra da elinin tersiyle ağzını sildi.

“Neyin var senin?” diye sordu Pilar.

Ağzını yeniden silerek, “*Nada*” dedi Pablo. “Hiç. Geri döndüm işte.”

“Peki ama ne oldu sana?”

“Hiçbir şey. Bir zayıflık ânı geçirdim. Basıp gittim ama sonunda döndüm işte.”

Robert Jordan’a dönüp, “*En el fondo no soy cobarde*” dedi. “Aslında tabansız değilimdir ben.”

Ama daha pek çok şeysin sen, diye düşündü Robert Jordan. Değilsen ne olayım. Ama seni gördüğüme sevindim yine de, seni kancık dölü seni.

“Elias ile Alejandro’dan beş kişi toplayabildim ancak” dedi Pablo. “Buradan ayrıldığımdan beri at sırtından inmedim. Dokuz kişiyle bu işi asla başaramazdınız. Asla. *Inglés* yapılacak işi dün gece anlattığımda hemen anlamıştım bunu. Asla. Aşağıdaki karakolda yedi adam, bir de onbaşı var. Bir alarm verildiğini ya da adamların karşı koyduklarını düşünüsenize?”

Robert Jordan, “Seni gördüğüme sevindim” dedi. Pablo’nun yanına gitti. “Elbombalarımız var. Bu da iş görür. Öbürünün artık önemi yok.”

“Hayır” dedi Pablo. “Senin için yapmıyorum bunu. Sen uğursuzun tekisin. Bütün bunlar senin başının altından çıkıyor. Sordo olayı da öyle. Ama senin malzemeleri fırlatıp attıktan sonra kendimi çok yalnız hissettim.”

“Hay ananı senin” dedi Pilar.

“Bu yüzden işin başarıya ulaşmasını sağlamak için öbürlerini aramaya çıktım. Bulabildiklerimden en iyilerini getirdim. Önce seninle konuşmak için onları tepede bıraktım. Benim önder olduğumu sanıyor onlar.”

“Öylesin” dedi Pilar, “Eğer istersen tabii.” Pablo kadına bakıp ses çıkarmadı. Sonra yalın ve yumuşak bir sesle, “Bu Sordo işinden beri düşündüm durdum. İş bitirmemiz gerekiyorsa bunu birlikte yapmamız gerektiğine inanıyorum. Sana gelince *Inglés*. Bu işleri başımıza açtığın için senden nefret ediyorum.”

Cepleri elbombası dolu, omzunda fişeklikle Fernando, yahni tabağını bir ekmek parçasıyla sıyırmayı sürdürerek, “Ama, Pablo...” diye söze başladı. “Bu harekâtın başarılı olacağına inanmıyor musun? Önceki gece başarılacağına inandığını söylemiştin.”

Pilar, Maria’ya dönerek hırçın bir sesle, “Biraz daha yahni ver ona” dedi. Sonra yumuşak bakışlarla “Demek geri döndün, ha?” diye sordu Pablo’ya.

“Evet, kadın” dedi Pablo.

“Öyleyse, hoş geldin” dedi Pilar. “Göründüğün kadar sefil olabileceğini hiç düşünmemiştim.”

“Böyle bir şey yapınca taşıyamayacağı kadar büyük bir yalnızlık çöküyor insanın omuzlarına” dedi Pablo çarçabuk.

“İnsanın taşıyamayacağı” diye Pablo’yu taklit ederek dalga geçti Pilar. “Senin on beş dakika bile taşıyamayacağın bir ağırlık.”

“Benle dalga geçme, kadın. Geri döndüm işte.”

“Hoş geldin dedik ya” dedi kadın. “Bir kez söylemiştim, duymadın mı? Kahveni iç de gidelim. Fazla rol yapmaktan hoşlanmam doğrusu.”

“Kahve mi bu?” diye sordu Pablo.

“Elbette” dedi Fernando.

“Biraz versene bana da, Maria” dedi Pablo. “Sen nasılsın peki?” Kıza bakmadan konuşmuştu.

“İyiyim” dedi Maria, bir fincan kahve getirdi Pablo’ya. “Yahni ister misin?” Başını iki yana salladı Pablo.

Sanki öbürleri yokmuşçasına, “*No me gusta estar solo*” diye açıklamasını sürdürdü Pilar’a hitap ederek. “Yalnız kalmaktan hoşlanmıyorum. *Sabes?* Dün hepimizin iyiliği için çalışırken bütün gün yalnız degildim. Ama dün gece. *Hombre! Qué mal lo pasó!*”

“Senin öncülün ünlü Judas Iscariot kendini asmıştı” dedi Pilar.

“Benimle böyle konuşma, kadın” dedi Pablo. “Görmüyor musun? Döndüm işte. Judas’tan filan söz etme. Döndüm işte.”

“Getirdiklerin nasıl adamlar?” diye sordu Pilar. “Getirdiğine de-
ğecekler mi bari?”

“*Son buenos*” dedi Pablo. Cesaretini toplayıp açık açık Pilar’ın
gözlerinin içine baktı, sonra yeniden bakışlarını kaçırdı.

“*Buenos y bobos*. İyi insanlar ve budalalar. Kendilerini ölüme at-
maya hazırlar. *A tu gusto*. Tam sana göre. Tam senin istediğin gibi.”

Pablo yeniden Pilar’ın gözlerine baktı, bu kez bakışlarını kaçır-
madı. Küçük, kızarıklık domuz gözleriyle kadına bakmaya devam
etti.

“Sen” dedi kadın. Kısık sesi yine sevgiyle dolmuştu. “Sen. Sanı-
rım bir adamda vaktiyle bir şeyler varsa, onların kırıntıları sonraya
da kalır.”

“*Listo*” dedi Pablo, kadının gözlerinin içine artık rahat rahat ba-
karak. “Hazırım, günün getireceklerine hazırım.”

“Gerçekten döndüğüne inandım senin” dedi Pilar adama, “İnan-
dım. Ama, *hombre*, öyle de uzaklaşmıştın ki.”

Robert Jordan’a, “İçkinden bir yudum daha alayım” dedi Pablo.
“Sonra da yola koyulalım.”

Karanlıkta ormandan geçip tepeye tırmanarak üstteki dar geçide geldiler, Hepsinin yükü çok fazlaydı, bu yüzden ağır ağır tırmanıyorlardı. Atların da, eyerlerin üzerine yerleştirilmiş yükleri vardı.

Pilar, "Gerek duyulursa yükleri kesip atabiliriz" demişti. "Ama atmayı elimizde tutarsak, yeniden kamp kurabiliriz."

Denklerini bağlarken, "Ya cephanenin geri kalanı ne olacak?" diye sormuştu Robert Jordan.

"Onlar şu eyerdeki torbalarda."

Robert Jordan, elbombasıyla dolu ceplerinin, ceketini ensesinden aşağıya doğru çektiğini, yükünün ağırlığını hissediyordu, bacaklarına yaslanan tabancasının ağırlığını, hafif makineli tüfek şarjörlerinin bulunduğu pantolon ceplerinin şişkinliğini hissediyordu. Ağzının içinde hâlâ kahve tadı vardı, sağ eliyle hafif makineli tüfeği taşıyordu. Sol eliyle uzanıp sırtındaki denklerin kayışlarını gevşetmek için ceketinin yakasını çekiştirirdi.

Karanlıkta Robert Jordan'ın yakınında yürüyen Pablo, "*Inglés*" dedi.

"Ne var, ahbap?"

"Bu getirdiğim adamlar işin başarıya ulaşacağını sanıyorlar; çünkü ben getirdim onları" dedi Pablo. "Onları düş kırıklığına uğratabacak bir şey söyleyeyim deme sakın."

"Tamam" dedi Robert Jordan. "Ama işi de başaralım, tamam mı?"

"Beş tane atları var onların, *sabes*?" dedi Pablo dikkatlice.

"İyi" dedi Robert Jordan. "Tüm atları birarada tutarız."

"Güzel" dedi Pablo, başka bir şey de söylemedi.

Senin Tarsus'a giden yolda, tam bir dönüş yaptığını hiç düşünmemiştim zaten, koca Pablo seni, diye düşündü Robert Jordan. Yok. Geri dönüşün bile yeterince mucizeydi. Sanmam ki, seni ermişliğe terfi ettirmekte artık bir sorun olsun.

“Bu beş adamla, Sordo’nun yapacağı işi, yani aşağı karakol işi- ni halledeceğim” dedi Pablo. “Konuştuğumuz gibi teli kesip köprüye doğru çekilirim.”

Bütün bunları daha on dakika önce baştan sona konuşmuştuk, diye düşündü Robert Jordan. Acaba, şimdi bu...

“Gredos’a varabilmemizin bir yolu var” dedi Pablo. “Gerçekten var. Bunun üzerinde çok düşündüm.”

Bana sorarsan, son birkaç dakika içinde kafanda bir başka şim- şek çaktı senin, dedi kendi kendine Robert Jordan. Yeni bir vahiy doğ- du içine. Ama benim de davetli olduğuma inandıramayacaksın beni. Yok, Pablo. Bu kadarına inanmamı da bekleme benden.

Pablo mağaraya gelip yanında beş adam olduğunu söylediğin- den beri, Robert Jordan kendini giderek daha iyi hissediyordu. Ka- rın yağmaya başlamasıyla bu harekâtın büründüğü trajedik durum, Pablo’nun yeniden görünmesiyle dağılıvermişti; Pablo’nun geri dö- nüşüyle, Robert Jordan talihe inanmadığı için talihinin döndüğünü değil, her şeyin yoluna girdiğini ve yapacakları işin şimdi gerçekleş- bileceğini hissetmeye başlamıştı. Başarısızlığın kesinliği yerini, şimdi ağır ağır çalışan bir pompanın bir lastiği havayla doldurması gibi bir güven duygusuna bırakıyordu. Belirli bir başlangıç olmasına karşın, ilkin büyük bir fark yoktu; tıpkı pompa çalışmaya başladığında lastik nasıl azıcık kıpırdarsa; ama şimdi suyun kabarıışı gibi ya da bir ağacın içinde yükselen özsu gibi bu duygunun düzenli biçimde içine oturdu- ğunu, eylemden önce çoğunlukla gerçekten bir mutluluğa dönüşen kuruntudan kurtuluşun kıyısında olduğunu hissetmeye başladı.

Bu onun en büyük becerisiydi, onu savaşa elverişli kılan yetene- ğiydi. Bu herhangi bir kötü sonucu görmezden gelme değil, küçüm- seme yetisiydi. Başkalarının bütün sorumluluğunu yüklenme duygu- su ya da kötü planlanmış, yanlış düşünülmüş bir şeyi üstlenme zo- runluluğu nedeniyle yıkılmıştı bu niteliği. Çünkü böyle şeylerde kötü sonuçlar, başarısızlıklar savsaklanamazdı. Gözden irak *tutulabilecek* olan insanın kendine zarar verme olasılığı değildi yalnızca. Kendisi- nin hiç önemi olmadığını biliyordu o, ölümün de önemsiz olduğun- u biliyordu. Bütün içtenliğiyle bunun ayrımındaydı, başka şeylerin ayrımında olduğu gibi. Son birkaç gün içinde kendisinin, başka bir kişiyle birlikte her şey olabileceğini öğrenmişti. Ama yine de içinden bunun, ayrıcalıklı bir durum olduğunu kabul ediyordu. Birlikte sahip

olduğumuz şey yani, diye düşündü. Bu olayda talihime diyecek yoktu. Belki bu bana kendiliğinden verildi, çünkü hiç istememiştim onu. Bu geri alınamaz, ya da yitirilemez. Ama bu sabah bitti işte, geriye de işimizi yapmak kaldı.

Ve sen, dedi kendi kendine, bir süredir fena halde yokluğunu çektiğin şeyi biraz olsun ele geçirdiğin için senin adına seviniyorum. Ama çok da kötü olmuştun o sıra. Bir süre senden yeterince utan-dım. Ne var ki, ben sendim. Seni yargılayacak başka bir ben yoktu. Hepten kötü bir durumdaydık. Sen ve ben. İkimiz. Haydi gel şimdi. Şizofrence düşünceleri at bir yana. Her seferinde teker teker. Şim-di kendine geldin. Ama dinle, artık bütün gün kızı düşünmemelisin. Onu korumak için, bu işin dışında tutmaktan başka hiçbir şey ya-pamazsın, yaptığın da bu zaten. Eğer belirtiler doğruysa, bir sürü at olacak. Kız için yapabileceğin en iyi şey, görevi bir an önce yapmak ve kirişi kırmaktır. Onu düşünüp durursan bu işi yapamazsın. Öyleyse onu artık düşünme.

Böylece düşünüp karar verdikten sonra, Maria'nın, Pilar, Rafael ve atlarla birlikte yanına gelmesini bekledi.

Karanlıkta, "Selam, *quapa*" dedi kıza. "Nasılsın?"

"İyiyim, Roberto" dedi kız.

"Hiçbir şey için kaygılanayım deme sakın, olur mu?" dedi kıza, tabancasını sol eline geçirip, sağ elini de kızın omzuna koyarak.

"Olur" dedi kız.

"Her şey iyice planlandı" dedi Robert Jordan. "Rafael seninle birlikte atların yanında olacak."

"Ben senin yanında olmayı yeğlerdim."

"Olmaz. Atların yanında kalırsan daha yararlı olursun bize."

"İyi" dedi kız. "Atların yanında kalırım öyleyse."

Tam o sırada atlardan biri kişnedi, kayaların arasındaki açıklığın aşağısından bir başka at karşılık verdi, kişneme bir çığlığa dönüşüp titredi.

Robert Jordan karanlığa karşın ilerideki yeni atları gördü. Hızlı adımlarla Pablo'yla birlikte onların yanına vardı. Adamlar binekleri-nin yanında ayakta duruyorlardı.

"*Salud*" dedi Robert Jordan.

"*Salud*" diye karşılık verdi adamlar karanlıkta. Robert Jordan onların yüzünü göremiyordu.

“Bu bizimle gelecek olan *Inglés*” dedi Pablo. “Dinamitçi.”

Kimse bu söze karşılık vermedi. Belki de karanlıkta başlarını sallamışlardı.

“Haydi gideduralım artık, Pablo” dedi adamlardan biri. “Gün ışıyacak tepemizde az sonra.”

Bir başkası, “Başka elbombası getirdin mi?” diye sordu.

“Sürüyle” dedi Pablo. “Hayvanları bıraktığımızda alırsınız istediğiniz kadar.”

“Gidelim öyleyse” dedi bir başkası. “Gece yarısından beri burada bekliyoruz.”

Kadın da onların yanına geldiğinde, “*Hola, Pilar*” dedi biri.

“*Qué me maten*, eğer bu Pepe değilse” dedi kısık sesiyle Pilar. “N’aber, çoban?”

“İyi” dedi adam. “*Dentro de la gravedad.*”

Pilar, “Hangi ata biniyorsun?” diye sordu adama.

“Pablo’nun kırına” dedi adam. “Çok sıkı bir at.”

“Haydi” dedi başka biri. “Gidelim. Burada gevezelik etmenin yararı yok.”

Ata binmekte olan adama, “Nasılsın, Elicio?” dedi Pilar.

“Nasıl olmamı istersin?” dedi kaba bir sesle adam. “Haydi, kadın, yürü bakalım, yapacak çok işimiz var.”

Pablo iri kıyım doru ata bindi.

“Kesin sesinizi de düşün ardıma” dedi. “Atları bırakacağımız yere götüreceğim sizi.”

Robert Jordan'ın uyuduğu, köprüyü yıkma planları yaptığı ve Maria ile birlikte olduğu süre içinde Andrés, çok ağır ilerleyebilmişti. Cumhuriyetçilerin hatlarına ulaşana değin kırları ve faşist hatlarını, araziyi çok iyi tarayan sağlığı yerinde bir köylü karanlıkta ne denli hızlı aşabilirse, öylesine aşmıştı. Ama Cumhuriyetçilerin hattını geçtikten sonra işler iyice yavaş yürümüştü.

Kuramsal olarak, Robert Jordan'ın ona verdiği, SIM mührüyle damgalı geçiş belgesiyle aynı damgayı taşıyan mektubu göstermesi ve gideceği yöne olabildiğince hızlı olarak ilerlemesi gerekiyordu. Gelgelelim, Andrés'in yüklendiği görevden çok kuşkulanan bir bölük komutanına rast gelmişti cephe hattında.

Bu bölük komutanının ardından tabur karargâhına gitmiş, hareketten önce berberlik eden tabur komutanı, Andrés'in görevinin ne olduğunu öğrenince heyecanlanıp, büyük ilgi göstermişti. Adı Gomez olan bu komutan bölük komutanına yaptığı salaklıktan ötürü sövüp saymış, Andrés'in sırtını okşayarak ona bir bardak kötü brandi vermişti. Eski bir berber olan bu adamcağız, kendisinin de hep bir *guerrillero* olmak istediğini anlatmıştı. Sonra emir subayını uyandırmış, taburu ona teslim etmiş, motosikletinin sürücüsünü uyandırıp getirmesi için emirlerini yollamıştı. Andrés'i motosikletçiyle birlikte tabur karargâhına göndereceği yerde, işleri çabuklaştırmak için, onu oraya kendisi götürmeye karar vermişti. Böylece, motosikletin arkasına sıkı sıkı tutunan Andrés'le birlikte gürültüyle yola koyulmuştu. Motosiklet iki sıra, kocaman ağaçların arasındaki şarapnellerle delik deşik olmuş dağ yolunda zıplaya zıplaya ilerliyor, motosikletin farları ağaçların beyaza boyanmış tabanlarını, hareketin başladığı ilkyaz mevsiminde bu yol boyunca sürdürülen çarpışma sırasında bomba parçalarıyla, mermilerle soyulmuş, parçalanmış gövdelerini aydın-

latıyordu. Tugay karargâhının bulunduğu, evlerinin çatıları uçmuş, daha önce küçük dinence yeri olan dağ kasabasına geldiler. Gomez motosikletin frenine toprak yol yarışçısı gibi basmış; motosikleti, uykulu bir nöbetçinin Gomez iteleyince hazır ola geçtiği evin duvarına yaslamıştı. Duvarları haritalarla kaplı, yeşil siperlik takmış, gözlerinden uyku akan bir subayın, üzerinde masa lambası, iki telefon ve *Mundo Obrero*'nun bir sayısı duran masanın arkasında oturduğu büyükçe bir odaya girdiler.

Bu subay başını kaldırıp Gomez'e baktı, "Ne işin var burada senin?" dedi. "Telefon diye bir şey duymadın mı sen?"

"Yarbayı görmem gerek" dedi Gomez.

"Uyuyor" dedi subay. "Bisikletinin ışığını yolda bir millik mesafeden gördüm. Başımıza bir bomba inmesini mi istiyorsun?"

"Yarbayı çağır" dedi Gomez. "Bu çok önemli bir konu."

"Uyuyor dedim sana" dedi subay. "Bu yanındaki haydut da kim böyle?" diyerek başıyla Andrés'i işaret etti.

Gomez heyecanlı ve ciddi bir tavırla, "Şafakta Navacerrada'nın ötesinde yapılacak saldırıya komuta eden General Golz'a çok önemli bir haber getiren bir *guerrillero*. Hatların öbür tarafından" dedi. "Tanrı aşkına *Teniente-Coronel*'i uyandır."

Subay yeşil renk siperliğin gölgelediği uykulu gözleriyle baktı Gomez'e: "Hepiniz kaçırmışsınız" dedi. "Ne General Golz'dan, ne de saldırıdan haberim var. Avlanma düşkünü arkadaşını da alıp taburuna dön."

Gomez, "*Teriente-Coronel*'i uyandır diyorum sana" dedi. Andrés, adamın dudaklarının gerildiğini gördü.

Uyuşuk bir tavırla, "Hastirin lan" diyerek başını çevirdi subay. Gomez 6 mm'lik kocaman Star marka tabancasını kılıfından çıkarıp subayın omzunu dürtüklendi:

"Uyandır onu seni faşist dölü seni" dedi. "Uyandır onu, yoksa öldürürüm seni."

"Sakin ol" dedi subay. "Siz berberler hep çok heyecanlı olursunuz zaten."

Andrés, Gomez'in yüzünün masa lambasının ışığında nefretle gerildiğini gördü. Ama yalnızca, "Uyandır onu" dedi Gomez.

Subay aşağılayıcı bir tavırla "Asker" diye seslendi.

Kapıya bir asker geldi, selam verdi ve gitti.

“Nişanlısı yanında” dedi subay, sonra gazeteyi okumaya devam etti. “Sizi gördüğü için çok sevineceğinden hiç kuşum yok.”

Gomez, “Bu savaşı kazanmak için çabalayanları engelleyenler senin gibiler” dedi kurmay subaya.

Subay ona aldırmadı bile. Sonra, okumasını sürdürürken, kendi kendine konuşuyormuşçasına, “Ne garip bir dergiymiş bu da” dedi.

Gomez, hareketten önce Madrid’te Katolik-Tutucuların yayımladıkları önemli yayın organının adını vererek, “Öyleyse niye *El Debate*’yi okumuyorsun?” dedi. “Senin gazeten o işte.”

“Unutma ki senin üstünüm ben” dedi subay başını kaldırmaksızın. “Hakkında vereceğim rapor senin için iyi olmaz sonra. Ben hiç *El Debate* okudum. İftira atma.”

“Yok. Ancak abece okursun sen” dedi Gomez. “Ordu senin gibiler yüzünden çürümüş durumda. Senin gibi profesyoneller yüzünden. Ama bu hep böyle olacak anlamına gelmiyor. Kara cahillerle, kendini beğenmiş dalgacılar arasında sıkışıp kaldık. Ama bunların ilkini eğiteceğiz, ikincileri de ortadan kaldıracacağız.”

“Yapılmasını istediğine ‘temizlik’ derler” dedi subay, gözlerini okuduğu gazeteden kaldırmayarak. “Bak burada senin ünlü Ruslarından bir kısmının daha temizlendiği yazıyor. Adamlar çağımızda tuzruhundan daha iyi temizlik yapıyorlar.”

Tutkuyla, “Adı ne olursa olsun fark etmez” dedi Gomez. “Adı ne olursa olsun senin gibilere yol verilecek.”

“Yol vermek” dedi subay aşağılayıcı bir sesle, sanki kendi kendine konuşuyormuşçasına. “İşte içine biraz Kastilce bulanmış yeni bir sözcük.”

“Kurşuna dizmek, öyleyse” dedi Gomez. “Kastilcesi bu. Bunu anlarsın, ha?”

“Evet, aslanım ama böyle bağıra çağıra konuşma. Bu karargâhta *Teniente-Coronel*’den başka uyuyanlar da var. Ayrıca heyecanından sıkılmaya başladım. İşte bu yüzden hep kendi başıma tıraş olurum ya. Konuşmaktan hiç hoşlanmam.”

Gomez, Andrés’e bakıp başını salladı. Gözleri öfke ve kinden yaşarmış, parlıyordu. Ama başını iki yana sallamakla yetindi Gomez. Her şeyi gelecekteki bir döneme bırakıp sesini çıkarmadı. Sierra’da bir taburun komutanlığına getirildiği bir buçuk yıl içinde öylesine

çok şeyi geleceğe bırakmıştı ki... Yarbay pijamasıyla odaya girdiğinde hemen dikilip bir selam çaktı.

Yaşamı boyunca askerlik yapmış, Fas'ta sindirim gücünü yitiren (midesinin yeniden düzelmesi söz konusu bile değildi), Madrid'te de karısının sevgisini yitirmiş, karısını boşayamayacağını öğrenince de Cumhuriyetçi saflara katılmış olan ve iç savaşa yarbay olarak giren Miranda, kısa boylu, yüzü külrengi bir adamdı. Tek bir hırsı vardı, o da savaşı aynı rütbeyle tamamlamak. Sierra'yı başarıyla savunmuştu, ne zaman bir saldırı olursa Sierra'yı yeniden savunmak üzere kimse kendisine karışmaksızın orada kalmak istiyordu. Savaşta kendini daha sağlıklı hissediyordu, belki de etli yemeklerin zorunlu olarak azalmasından dolayı, kocaman bir karbonat stoku vardı, akşamları viskisini atardı, yirmi üç yaşındaki metresinin bebeği olacaktı yakında, tıpkı geçen yıl temmuzunda *milicania* olarak görev alan öbür kızların hemen hemen tümü gibi. Şimdi bu yarbay odaya girmişti, Gomez'in selamına başını sallayarak karşılık vermiş ve elini uzatmıştı.

"Seni buraya hangi rüzgâr attı, Gomez?" diye sordu, sonra da harekât başkanı olan ve masada oturan subaya dönerek, "Bir sigara verir misin bana, Pepe?" dedi.

Gomez, yarbaya Andrés'in kâğıtlarını ve mektubu gösterdi. Yarbay çarçabuk *Salvoconducto'ya* baktı, Andrés'e baktı, başını onaylar gibi sallayıp gülümsedi, sonra aç gözlerle mektuba baktı. Mührü yokladı, işaretparmağıyla tadına baktı, sonra geçiş izniyle mektubu Andrés'e geri verdi.

"Orada, tepelerde hayat çok zor mu?" diye sordu.

"Hayır, yarbayım" dedi Andrés.

"General Golz'un karargâhını bulabileceğin en yakın noktanın nerede olduğunu söylediler mi sana?"

"Navacerrada, yarbayım" dedi Andrés. "*Inglés*, karargâhın, Navacerrada yakınlarında, hatların gerisinde Navacerrada'nın sağına düşen bir yerde olacağını söyledi."

"Ne *Inglés'i*?" diye sordu yarbay sakın bir sesle.

"Dinamitçi olarak bizimle birlikte olan *Inglés*."

Yarbay başını salladı. Bu savaşın açıklanamayan beklenmedik garipliklerinden bir başkasıydı bu da. "Dinamitçi olarak bizimle birlikte olan *Inglés*."

“Onu motorla sen götürsen daha iyi olur, Gomez” dedi yarbay. Yeşil plastik siperlikli subaya dönüp, “General Golz’un *Estado Mayor*’u için çok kuvvetli bir *Salvoconducto* yaz onlara da imzalayalım” dedi. “Makinede yaz belgeyi Pepe. İşte ayrıntılar burada” diyerek Andrés’e geçiş iznini vermesi için işaret etti. “İki mühür bas.” Gomez’e döndü. “Bu gece çok güçlü bir belge olmalı elinizde. Bu da çok normal. Bir saldırı tasarlandığında insanlar çok dikkatli olmalı. Elimden geldiğince sıkı bir belge vereceğim size.” Sonra Andrés’e pek sevecen bir sesle, “Bir şey ister misin?” dedi. “Yiyecek ya da içecek bir şey?”

“Yok, yarbayım” dedi Andrés. “Aç değilim. Son kumanda yerinde konyak verdiler bana, fazlası midemi altüst eder.”

Yarbay, Andrés’e nazik bir sesle, “Benim cephenin karşısında bir hareket ya da faaliyet gördün mü gelirken?” diye sordu.

“Her zamanki gibiydi, yarbayım. Sessizlik, durgunluk.”

“Seninle üç ay kadar önce Cercedilla’da karşılaşmamış mıydık?” diye sordu yarbay.

“Evet, yarbayım.”

“Bana da öyle gelmişti” diyerek Andrés’in omzuna vurdu okşarcasına yarbay. “İhtiyarla, Anselmo’yla birlikteydin. O nasıl?”

“Çok iyi, yarbayım” dedi Andrés.

“İyi, iyi. Memnun oldum” dedi yarbay. Subay ona daktiloda yazdığını gösterdi, yarbay yazıyı iyice okuyup sonra da imzaladı. “Şimdi çabucak gitmelisiniz” dedi Gomez’le Andrés’e. “Motora dikkat edin” dedi Gomez’e. “Işıklarınızı kullan. Tek bir motordan bir şey çıkmaz, dikkatli olmalısın. Yoldaş General Golz’a saygılarımı ilet. Peguerinos’tan sonra tanışmıştık kendisiyle.” İki kişiyle de tokalaştı yarbay. “Belgeleri gömleğinin içine ilikle” dedi. “Motorda çok rüzgâr olur.”

Andrés’le Gomez çıktıktan sonra, yarbay dolaba gidip bir bardakla bir şişe çıkardı, biraz viski doldurdu bardağa, yerde duvara dayalı duran testiden de su koydu. Sonra elinde bardakla viskisini ağır ağır yudumlayarak duvardaki kocaman haritanın önünde durdu. Navacerrada’nın yukarısındaki arazide saldırı olasılıklarını incelemeye başladı.

Sonunda masada oturan subaya, “Saldırıyı yönetenin ben değil Golz olduğuna seviniyorum” dedi. Subay yanıt vermedi. Bakışlarını haritadan subaya çeviren yarbay, adamın başını kollarına yaslamış

uyumakta olduğunu gördü. Yarbay masanın yanına gitti, telefonları her biri bir yandan olmak üzere subayın başına değecek şekilde yaklaştırdı. Sonra dolaba doğru yürüyüp kendine yeniden viski doldurdu, içine su kattı ve yine haritanın başına döndü.

Gomez motosikleti yönetirken, tutunduğu yere sıkı sıkıya yapışmış olan Andrés, motosikletin yarattığı rüzgâra karşı başını öne eğmişti. Motosiklet, iki yanında yüksek kara kavakların dizildiği, önlerinde bıçak gibi açılan köy yolunun farlarla yarılan karanlığında egzoz gürültüsüyle ilerliyordu. Yol bir dere yatağı boyunca uzanan sise daldığında, karanlık bulanıklaşmış, yerini sarımsı bir yumuşaklık almıştı; ama yol yükselmeye başladığında yine keskinleşmişti. İlerdeki kavşaklarda dağlardan inen boş kamyonların kurşuni gövdelerini aydınlatıyordu motosikletin farı.

Pablo karanlıkta durup attan indi. Robert Jordan adamlar atlarından inerken çıkan gıcırtiları ve derin soluk seslerini, başını sallayan bir atın dizginlerinin tıkırtısını duydu. Burnuna atların, yeni gelen adamların ne yıkadıkları, ne de yatarken çıkardıkları giysilerinin ekşi kokusu ile, mağaradakilerin isle karışık ter kokusu çarptı. Pablo onun yanında duruyordu, leş gibi şarap kokusu saçıyordu. Bir sigara yaktı Robert Jordan, eliyle ışığı gizleyerek; derin bir nefes çekti sigaradan, Pablo'nun usulca konuştuğunu duydu: "Elbombası torbasını indir Pilar, biz şunları kösteklerken."

"Agustin" diye fısıldadı Robert Jordan, "sen ve Anselmo benimle birlikte köprüye geleceksiniz şimdi. *Máquina*'nın şarjör torbası yanında mı?"

"Evet" dedi Agustin. "Niye yanımda olmayacakmış ki?"

Robert Jordan, Primitivo'nun yardımıyla atlardan birinin sırtındaki yükü çözen Pilar'ın yanına gitti.

"Dinle, kadın" dedi usulca.

Atın karnının altından bir çengeli çözüp sallayan kadın, "Ne var yine?" diye fısıldadı kısık sesiyle.

"Bombalar düşmeye başlayana değin karakola saldırılmayacak, anlıyorsun değil mi?"

"Kaç kez söyleyeceksin yahu?" dedi Pilar. "Yaşlı kadınlar gibi çenen düşmeye başladı, *Inglés*."

"Yalnızca işi sağlama almak için söyledim" dedi Robert Jordan. "Karakolun işi görüldükten sonra da köprüye damlayacaksınız, yolu yukarıdan ve sağ kanadımdan ateş altında tutacaksınız."

"İlk anlattığımda anlayacağım kadar anlamıştım" diye fısıldadı Pilar. "Sen kendi işine bak."

“Bombardımanın gürültüsü duyulana değin kimse ne bir hamle yapmalı ne ateş etmeli, ne de elbombası atmalı, tamam mı?” dedi Robert Jordan usulca.

“Daha fazla tepemi attırma benim” dedi öfkeli bir fısıltıyla Pilar. “Bunu daha Sordo’nun kampındayken anlamıştım.”

Robert Jordan atları bağlayan Pablo’nun yanma gitti. “Ürkme olasılığı olanları köstekledim yalnızca” dedi Pablo. “Öyle bir bağladım ki onları, ipi çektin mi hemen kurtulurlar, gördün mü bak?”

“Güzel.”

“Kızla çingeneye atları nasıl idare edeceklerini anlatacağım” dedi Pablo. Yeni getirdiği adamlar karabinalarına yaslanmış ayrı bir grup halinde duruyorlardı.

“Her şeyi anladın mı?” diye sordu Robert Jordan.

“Niye anlamayacakmışım?” dedi Pablo. “Karakolu un ufak edeceğiz. Telleri keseceğiz. Sonra köprüye damlayıp, sen uçurana kadar köprüyü ateş altında tutacağız.”

“Bombardıman başlayana değin hiçbir şey olmayacak.”

“Tamam.”

“Eh öyleyse şansın açık olsun.”

Pablo homurdandı. Sonra, “Biz geri çekilirken bu *máquina*’yla ve senin küçük *máquina*’yla bizi iyice korursun, ha, *Inglés*?”

“*De la primera*” dedi Robert Jordan. “En iyi biçimde hem de.”

“Öyleyse” dedi Pablo. “Hepsi bu. Yalnız, o sırada çok dikkatli olmalısın, *Inglés*. Çok dikkat etmezsen işimiz hiç de kolay olmaz.”

“*Máquina*’yı ben kendim kullanırım” dedi Robert Jordan.

“Tecrüben var mı bari? İyi niyetle de olsa, Agustín’in bizi zımbalamasını istemem doğrusu.”

“Çok tecrübem var. Gerçekten. Ayrıca Agustín *máquina*’lardan hangisini kullanırsa kullansın senin çok üstüne ateş etmesi için göz kulak olurum ona. Çok, çok yukarıya.”

“Eh, öyleyse sorun kalmadı” dedi Pablo. Sonra gizliden gizliye ve çok yavaş bir sesle ekledi: “Hâlâ at sıkıntımız var.”

Seni kancık dölü seni, diye düşündü Robert Jordan. Yoksa daha ilk seferinde anlamadım mı sanıyor?

“Ben yürüyerek giderim” dedi Robert Jordan. “Atlar senin sorunun.”

“Yok, sana da bir at olacak, *Inglés*” dedi usulca Pablo. “Hepimize at olacak.”

“Bu senin sorunun” dedi Robert Jordan. “Beni hesaba katmak zorunda değilsin. Yeni *máquina*’n için yeterince cephanen var mı?”

“Var” dedi Pablo. “Süvarilerin taşıdığı kadar. Denemek için dört kez ateş ettim onunla. Dün tepelerde yaptım denemeyi.”

“Gidiyoruz artık” dedi Robert Jordan, “Erkenden oraya varıp iyice gizlenmeliyiz.”

“Hepimiz birlikte gidiyoruz” dedi Pablo. “*Suerte, Inglés.*”

Bu piç şimdi neler tasarlıyor acaba, diye düşündü Robert Jordan. Ama neler tasarladığını biliyorum kesinlikle. Eh, bu onun işi, benim değil. Tanrı’ya şükür bu yeni adamları tanımıyorum,

Elini uzatıp, “*Suerte, Pablo*” dedi. Karanlıkta iki el birbirini kavradı.

Robert Jordan elini uzattığında, bir çıyanı yakalamış ya da bir cüzzamlıya dokunmuş gibi olacağını sanmıştı. Pablo’nun eli içinde nasıl bir his uyandıracaktı, bunu bilmiyordu. Ama karanlıkta, Pablo’nun eli kendi elini sertçe kavradı, içtenlikle sıktı. Robert Jordan da buna aynı sertlikle karşılık verdi. Pablo’nun eli karanlıkta çok iyi gelmişti, Robert Jordan’a o sabah duyduğu garip duyguyu vermişti. Şimdi müttefik olmalıyız, diye düşündü. Müttefikler sık sık tokalaşarlardı. Madalya vermeler, yanaktan öpmeler de cabası, diye düşündü. Neyse ki bunu yapmak zorunda değiliz. Sanırım tüm müttefikler böyledir. Hep birbirlerinden nefret ederler *au fond*. Ama bu Pablo çok tuhaf bir adam.

“*Suerte, Pablo*” diyerek bu tuhaf, sert ama amacı belli eli iyice kavrayarak sıktı. “Seni makineli ateşiyle iyice koruyacağım. Kaygılanma.”

“Malzemeni aldığım için çok üzgünüm” dedi Pablo. “İkiyüzlülüktü yaptığım.”

“Ama gerekli olanları geri getirdin.”

“Bu köprü işinden dolayı suçlamıyorum seni *Inglés*” dedi Pablo. “Bu iş başarıya ulaşacak gibi geliyor bana.”

“Siz ikiniz, ne yapıyorsunuz orada? *Maricone*’liğe mi başlıyorsunuz?” dedi karanlıkta yanlarında bitiveren Pilar. “Tek eksğin buydu zaten” dedi Pablo’ya sonra. “Haydi yola koyul, *Inglés*, vedalaşmayı da kısa kes, kısa kes ki bu adam geri kalan patlayıcılarını yürütemesin.”

“Sen beni anlamıyorsun, kadın” dedi Pablo. “*Inglés*’le ben birbirimizi anlıyoruz.”

“Seni anlayanın alnını karışlarım. Ne Tanrı, ne da anan anlayabilmiştir seni” dedi Pilar. “Ben de öyle. Haydi yollan bakalım *Inglés*. Şu

senin kırpık saçınla vedalaş da git. *Me cago en tu padre*; ama bana öyle geliyor ki, boğanın ortaya çıkışını görmekten korkmaya başladın.”

“Ananın ki” dedi Robert Jordan.

Pilar neşeyle, “Senin anan bile olmadı ki” dedi. “Artık yollan bakalım, çünkü bu işe başlayıp bitirmek için yanıp tutuşuyorum. Sen de adamlarınla git” dedi Pablo’ya. “Bu kararlılıkları ne kadar sürer hiç belli olmaz. Seninle bile değişmeyeceğim iki adamın var. Al onları da git.”

Robert Jordan torbasını sırtına atıp Maria’yı bulmak için atların yanına gitti.

“Hoşça kal, *guapa*” dedi. “Yakında görüşeceğiz.”

Şimdi tüm bu olan bitenler ona gerçekdışıymış gibi geliyordu, sanki bunları daha önce söylemişti, ya da sanki giden bir trendeydi, daha doğrusu sanki bu bir trendi, kendisi de bir istasyonda, platformda duruyordu.

“Hoşça kal, Roberto” dedi kız. “Kendine çok dikkat et.”

“Elbette” dedi Robert Jordan. Kızı öpmek için eğildiğinde torbası sırtından ileriye doğru yuvarlandı, alınları tokuştu. Kafaları tokuştuğunda bunun daha önce de olduğunu biliyordu.

Yalnızca yükünden kaynaklanmayan bir beceriksizlikle, “Ağlama” dedi.

“Ağlamıyorum” dedi kız. “Ama çabucak dön.”

“Ateş seslerini duyduğunda tasalanma sakın. Çok silah atılacak.”

“Tasalanmam. Yalnız çabucak dön sen.”

“Hoşça kal, *guapa*” dedi beceriksizce Robert Jordan.

“*Salud*, Roberto.”

Robert Jordan, ilk kez okula gitmek için Billings’ten kalkacak trene yetişmek üzere Red Lodge’da trene bindiğinden beri, bu denli genç hissetmemişti kendini. Korkuyordu gitmeye, kimsenin de bunu bilmesini istemiyordu; istasyonda, gündüz treninin basamaklarına ulaşmak için üzerine basacağı kutuyu kondüktör çekmeden hemen önce, babası onu öperek vedalaşmış, “Birbirimizden ayrı olduğumuz sürece Tanrı seni de beni de kollasın” demişti. Babası çok dindar bir adamdı, bu sözleri içtenlikle, olanca yalınlığıyla söylemişti. Ama heyecandan bıyıklarıyla gözleri ıslanmıştı. Robert Jordan ise bütün bunlardan adamakıllı sıkılmıştı, bu duadan, babasının kendisini öperek vedalaşmasından öylesine rahatsız olmuştu ki, birden kendisini

babasından daha yaşlı hissetmiş, bu duruma zorlukla dayanabildiği için babasına üzülmüştü.

Tren kalktıktan sonra, vagonun arka sahanlığında durmuş, istasyonu ve giderek küçülen su kulesini seyretmiş, birbirlerine girmiş raylar, kendisini alıp götüren trenin düzenli tıkırtıları arasında, istasyonla su kulesinin miniminicik kaldığı bir noktaya doğru iyice darlaşmıştı.

Trenci, “Baban senin gidişine pek bir üzülmüş gibi, Bob” dedi.

“Evet” dedi o da, gelip geçen telgraf direkleriyle yolun kıyısından akıp giden tozlu yola doğru uzanan çalılara bakarak.

“Okula gitmek derdin değil pek, öyle mi?”

“Umurumda değil” dedi, doğruydu da bu.

Daha önce doğru değildi ama o an doğruydu ve ancak şimdi, bu ayrılıştta kendini yine o zamanki gibi genç hissetmişti, tıpkı tren kalkmadan önce hissettiği gibi. Pek genç hissediyordu kendisini, pek beceriksiz; bir okul öğrencisiyken genç bir kıza veda ederkenki beceriksizlikle hoşça kal diyordu şimdi de, hani kızı öpüp öpemeyeceğini bilemezken, evin ön sahanlığında kıza veda edersiniz ya, işte öyle... Sonra beceriksizliğinin vedalaşmakla ilgisi olmadığını fark etti. Yapacağı buluşmadan kaynaklanıyordu beceriksizliği. Vedalaşmak, buluşmayla ilgili hissettiği beceriksizliğin bir parçasıydı yalnızca.

Yine üşüşüyorlar başına, dedi kendi kendine. Ama öyle sanıyorum ki, bu işi yapamayacak kadar kendini genç hissetmeyecek kimse yoktur. Buna bir ad koyamıyordu. Haydi gel, dedi kendi kendine. Haydi. İkinci kez çocuk olmak için çok erken daha.

“Hoşça kal, *guapa*” dedi. “Hoşça kal tavşan.”

“Güle güle Robertom” dedi kız. Robert Jordan Anselmo’yla Agustin’in yanına gidip, “*Vámonos*” dedi.

Anselmo ağır yükünü omzuna attı. Mağaradan beri tam yüklerle gelmiş olan Agustin bir ağaca yaslanmıştı, yükünün tepesinden otomatik tüfeğin namlusu görünüyordu.

“Tamam” dedi Agustin. “*Vámonos.*”

Üçü birlikte tepeden aşağıya doğru yola koyuldular.

Ağaçların arasında tek sıra yürürlerken Fernando’nun önünden geçtiler. “*Buena suerte, Don Roberto*” dedi Fernando. Biraz ötede çömelmiş işiyordu Fernando. Yine de vakarla konuşmuştu.

“Sana *buena suerte, Fernando*” dedi Robert Jordan.

“Yaptığın bütün işlerde” dedi Agustin.

Fernando, Agustin’e aldirmaksızın, “Sağ ol, Don Roberto” dedi.

“Bu adam görülmedik bir olay, *Inglés*” diye fısıldadı Agustin.

“Bak bu sözüne inanırım” dedi Robert Jordan. “Sana yardım edebilir miyim? At gibi yüklüsün.”

“Ben iyiyim” dedi Agustin. “Ama artık işe başladığımız için öyle seviniyorum ki, bilemezsin.”

“Yavaş sesle konuş” dedi Anselmo. “Bundan sonra az ve usulca konuş.”

Önde Anselmo, ardında Agustin olmak üzere tepeden aşağıya doğru dikkatle yürürlerken Robert Jordan kaymamak için adımlarını büyük bir özenle atıyordu. İp tabanlı ayakkabılarının altında dökülmüş çam iğnelerini hissediyor, bir ayağıyla bir ağacın köküne tosluyor, bir elini öne uzatıp öbür eliyle de otomatik tüfek namlusunun soğuk madeni çıkıntısını, üçayağın katlanmış ayaklarını yoklayarak yanlamasına tepeden aşağıya doğru iniyordu. Ormanın toprağında ayakkabıları kayıyordu. Sol elini yeniden uzatıp bir ağaç gövdesinin kaba saba kabuğuna dokunup düzgün bir yerini bulunca ağaca yapıştı. Avucu kabuğu bir yerinden kopmuş olan ağacın reçineli öz suyuna bulaşıp yapış yapış oldu. Birlikte ağaçlıklı dik yamaçtan inip, Robert Jordan’la Anselmo’nun ilk gün köprüyü gözetledikleri noktaya geldiler.

Karanlıkta Anselmo bir çam ağacının gerisinde durdu. Robert Jordan’ın bileğini tutup, Jordan’ın zorlukla işitebileceği kadar hafif sesle fısıldadı: “Bak. Mangalında ateş var herifin.”

Robert Jordan’ın yolla köprü’nün bitiştiğini bildiği yerin altında bir ışık noktasıydı Anselmo’nun gösterdiği.

“İşte gözetlediğimiz yer burası” dedi Anselmo. Robert Jordan’ın elini tutup bir ağaç gövdesinin üzerindeki küçük yeni yapılmış bir kesige dokundurttu. “Sen gözetlerken, ben de bu işareti koymuştum. *Máquina’yı* yerleştirmek istediğin yer sağa düşüyor.”

“Oraya yerleştireceğiz makineliyi.”

“Güzel.”

Yüklerini çam gövdelerinin arkasına indirdiler, sonra ikisi de Anselmo’nun ardına düşüp bir çam fidanları kümesinin bulunduğu düzlük bir yere gittiler.

“Burası işte” dedi Anselmo. “Tam burası.”

Küçük ağaçların ardına çömelen Robert Jordan, "Gün ışıyınca buradan" diye fısıldadı Agustín'e. "Yolun küçük bir bölümüyle köprünün girişini göreceksin. Köprüyü olduğu gibi, öbür uçtan da, yolun kayalardan kıvrılıp gözden yok olduğu yere kadar küçük bir parçasını göreceksin."

Agustín ses çıkarmadı.

"Biz patlama için gerekli hazırlıkları yaparken sen buraya uzanıp yukarıdan ya da aşağıdan gelen bir şey olursa ateş edeceksin."

"Şu ışık nerede?" diye sordu Agustín.

"Bu uçtaki nöbetçi kulübesinde" diye fısıldadı Robert Jordan.

"Nöbetçileri kim halledecek?"

"Söyledim ya sana, ihtiyarla ben. Ama biz halledemezsek nöbetçi kulübelerine, ya da onları görürsen üzerlerine ateş açmalısın."

"Evet. Bunu anlatmıştın bana."

"Patlamadan sonra Pablo'nun adamları şu köşeyi dönüp geldiklerinde, eğer ardından gelenler varsa, onların başlarının üzerinden ateş etmelisin. Hatta onları görür görmez arkalarından kimse gelmesini diye, sen hemen başlarının üzerinden ateşe başla. Anladın mı?"

"Niye anlamayacak mıyım? Dün gece anlattın ya."

"Soracağın bir şey var mı?"

"Yok. İki torbam var. Onları yukarıda kimsenin görmeyeceği bir yerde yükleyip buraya getirebilirim."

"Burada yeri kazayım deme ama. Tıpkı tepedeki gibi iyice gizlenmen gerek."

"Tamam. Toprağı torbalarla birlikte taşıyım karanlıkta. Göreceksin ya sen de, işi tamamladığımda ortalıkta hiçbir şey görünmeyecek."

"Sen onlara pek yakındasın. *Sabes?* Gündüz vakti bu ağaç kümesi aşağıdan ayna gibi görünür."

"Tasalanma sen, *Inglés*. Sen nereye gidiyorsun?"

"Benim ufak *máquina*'yla iyice aşağı ineceğim. İhtiyar öbür uçtaki kulübe için hazır olmak üzere boğazı geçecek. Kulübe şu yöne kayıyor."

"Öyleyse her şey tamam" dedi Agustín. "*Salud, Inglés*. Tütünün var mı?"

"Sigara içemezsin burada. Çok yakınsın onlara."

“Yok canım, yalnızca ağızımda tutacağım. Daha sonra içmek üzere.”

Robert Jordan adama sigara paketini verdi, Agustin üç sigara aldı, yassı çoban kasketinin ön tarafındaki kıvrımın içine yerleştirdi. Tüfeğin namlusu bodur çamlar arasında kalacak şekilde uçayağın bacaklarını açtı, sonra yükünü el yordamıyla boşaltarak mallarını istediği yerlere yerleştirmeye başladı.

“*Nada mas*” dedi. “Eh, başka bir şey yok.”

Anselmo’yla Robert Jordan onu orada bırakıp yüklerin olduğu yere döndüler.

“Sence bunları nerede bırakalım?” diye fısıldadı Robert Jordan.

“Bence burası en iyi yer. Ama küçük *máquina*’nla nöbetçiyi buradan halledebileceğine emin misin?”

“O günkü yerimiz değil mi burası?”

“Aynı ağaç” dedi Anselmo. Öylesine alçak sesle konuşmuştu ki Jordan adamın sesini zorlukla duyuyordu, ihtiyarın ilk gün konuştuğu gibi dudaklarını kımıldatmaksızın konuştuğunu da anlamıştı. “Bıçağımla işaret etmiştim.”

Robert Jordan, bütün bunların daha önce de yaşanmış olduğu duygusuna kapıldı yeniden; ama bu kez bu duygunun nedeni kendisinin aynı soruyu tekrarlaması, Anselmo’nun da aynı yanıtı vermesiydi. Yanıtını bile bile nöbetçilerle ilgili bir soru soran Agustin’le de aynı şey olmuştu.

“Yeterince yakın. Hatta çok bile yakın” diye fısıldadı Robert Jordan. “Ama ışık gerimizde kalıyor. Yerimiz gayet güzel.”

“Öyleyse ben de şimdi boğazı geçip öbür uçta yerimi alayım artık” dedi Anselmo. Sonra ekledi: “Bağışla beni *Inglés*. Bir yanlışlık olmasın diye. Salaklık falan ederim de.”

“Ne var?” diye ağır ağır soluklandı Robert Jordan.

“Şunu bir kez daha yinele de dört dörtlük yapayım işimi.”

“Ben ateş ettiğimde, sen de ateş edeceksin. Senin adam temizlenince köprüyü geçip yanıma geleceksin. Orada yükleri indirmiş olacağım ben, sen de kalıpları yerleştirme sırasında sana söylediklerimi yapacaksın. Sana söylediğim her şeyi. Eğer bana bir şey olursa, sana gösterdiğim gibi kendin yapacaksın bu işi. Aceleye getirmeden güzelce yap işini. Tahta takozlara sağlam biçimde hepsini tutturup, elbombalarını sıkı sıkıya bağlarsın.”

“Her şeyi iyice anladım” dedi Anselmo. “Hepsini anımsıyorum. Gidiyorum artık. Gün ağardığında iyice gizlen, *Inglés.*”

“Ateş ettiğinde” dedi Robert Jordan, “biraz soluklan, çok iyi nişan al. Onu insan olarak değil, bir hedef olarak düşün, *de acuerdo?* Adamın bütününe değil, belli bir noktasına ateş et. Tam karnının ortasına ateş et... eğer sana dönükse. Eğer başka yöne bakıyorsa sırtının ortasına. Dinle beni ihtiyar dostum. Ben ateş ettiğimde adam oturuyorsa, kaçmadan ya da yere çömelmeden önce ayağa kalkacaktır. O zaman ateş et. Eğer hâlâ oturuyorsa gönder kurşunları. Bekleyeyim deme. Ama iyi nişan al. Elli metre kadar yaklaş. Sen avcısın. Bu konuda güçlük çekmezsin.”

“Buyurduğun gibi yapacağım” dedi Anselmo.

“Evet” dedi Robert Jordan. “Böyle buyuruyorum işte.”

Bunu buyruk haline sokmayı anımsadığım için seviniyorum, diye düşündü Robert Jordan. Bunun adamcağıza yardımı olacak. Kendine ilenmekten kurtulur az da olsa. Umarım kurtulur. Hiç değilse azıcık. İlk gün adam öldürmeyle ilgili neler anlatmıştı bana unutmşum.

“İşte emrim böyle” dedi Robert Jordan. “Şimdi git.”

“*Me voy*” dedi Anselmo. “Yakında görüşmek üzere, *Inglés.*”

“Yakında görüşmek üzere, ihtiyar” dedi Robert Jordan. Tren istasyonunda babasını, o cıvık cıvık vedalaşma sahnesini anımsadı Robert Jordan, ne *salud*, ne hoşça kal, ne iyi şanslar, ne de buna benzer bir şey söyledi ihtiyara.

“Tüfeğinin namlusundaki yağı sildin mi, ihtiyar?” diye fısıldadı. “Boşa kurşun sıkmayasın, ha?”

“Mağarada” dedi Anselmo. “Harbiyle tertemiz ettim.”

“Öyleyse yakında görüşürüz” dedi Robert Jordan. Yaşlı adam ağaçlar arasında dolana dolana ip tabanlı ayakkabıları çıt çıkarmaksızın uzaklaşıp gitti.

Robert Jordan ormanın çam iğneleriyle örtülü toprağına uzandı, gün ışığıyla birlikte çıkacak olan rüzgârın çam dallarındaki ilk kırırtılarını dinlemeye koyuldu. Hafif makineli tüfeğin şarjörünü çıkardı, mekanizmayı ileri geri oynattı. Sonra mekanizma açık durumdayken, namluyu dudaklarına yapıştırıp namlunun içine üfledi, dili namlunun ağzına değdiğinde madenin yağlı tadını hissetti. Tüfeği, çam iğneleri ya da çerçöp girmesin diye mekanizma yukarı gelecek biçimde koluna çaprazlama yerleştirdi. Başparmağıyla şarjördeki mermileri itekleyip

ıkararak önüne yaydığı bir mendilin üzerine dizdi. Sonra mermilerin her birini karanlıkta alıp parmaklarıyla çevirerek Őarjrn içine teker teker yerleştirdi. Şimdi Şarjör elinde yine ađırlaŐmıŐtı. Şarjörü yeniden hafif makineli tüfeğe yerleştirdi, yerine otururken çıkardığı sesi duydu. am ağacının gerisine karın üstü uzanmıştı, tüfek sol kolunun üzerinde çaprazlama duruyordu, aşağıda uzanan ıŐıklı noktayı izliyordu Robert Jordan. Kimi kez göremiyordu bu noktayı, o zaman da nöbetçi kulübesindeki adamın mangalın önüne geçtiğini anlıyordu. Robert Jordan orada uzanmış günün ıŐımasını bekliyordu.

Pablo'nun tepelerden mağaraya döndüğü, çetenin atları bırakacakları yere geldiği süre içinde Andrés, Golz'un karargâhına doğru hızla ilerlemişti. Dağdan dönen kamyonların işlediği Navacerrada'ya giden anayolda kontrol vardı. Ama Gomez kontrol yapan nöbetçiye Yarbay Miranda'nın verdiği geçiş iznini gösterdiğinde nöbetçi el feneriyle belgeye baktı, sonra yanındaki nöbetçiye de gösterdi, belgeyi geri verdikten sonra bir selam çaktı.

"*Siga*" dedi. "Devam edin. Ama ışıkları yakmayın."

Motosiklet yeniden gürledi. Andrés tutunduğu yere sıkı sıkıya yapışmıştı, anayolda gidiyorlardı. Gomez trafiğe çıktıkları için motosikleti dikkatle sürüyordu. Kamyonların hiçbiri farını yakmamıştı, uzun bir konvoy halinde gidiyorlardı yolda. Yoldan yukarıya doğru giden yüklü kamyonlar da vardı, hepsi Andrés'in karanlıkta göremediği ama yüzüne dişlerinin arasına alabileceği bir bulut gibi çarptığını hissettiği bir toz kaldırıyordu.

Şimdi bir kamyonun kuyruğunun dibine girmişlerdi neredeyse, motosiklet çat çat etmeye başlamıştı, sonra Gomez motoru hızlandırdı, öndeki kamyonu geçtiler, sonra bir başkasını, ardından bir başkasını daha; arada öbür kamyonlar da sollarından gürüldeyerek geçiyorlardı. Şimdi arkalarına bir otomobil takılmıştı, kamyonların gürültüsü ve toz bulutu içinde korna çalıp duruyordu; sonra toz tabakasını kaskatı sarı bir bulut gibi ortaya koyan farlarıyla işaret verdikten sonra vites değiştirip hızlanarak, aynı zamanda da yol isteyen, gözdağı veren, insanın kafasına sopa gibi vuran klakson gürültüsüyle motosikletin yanından sıyrılıp geçti.

Sonra önlerindeki bütün kamyonlar durdu. Onlarsa hepsi durmuş olan ve henüz yatışmamış toz bulutunun içinde ağır, madeni, önlerinde topu olan üç tane kurbağaya benzeyen zırlı aracı, ambu-

lansları, karargâh arabalarını geçip bir başka kontrol noktasına geldiler. Burada çarpışma olmuştu. Duran bir kamyonu izleyen kamyon onun duruşunu görmemiş, böylelikle arkadan bindirmiş, ilk kamyonun arkasını parçalamıştı. Hafif silah cephaneleriyle dolu sandıklar yolun üzerine saçılmıştı. Yere düşen sandıklardan biri parçalanmıştı. Gomez'le Andrés durup da motosikleti bekleyen arabaların arasından iterek geçirip serbest geçiş belgelerini göstermek için ilerlediklerinde, Andrés toz toprak içindeki yola saçılmış binlerce pirinç mermi kovanının üzerinde yürümüştü. İkinci kamyonun radyatörü tümüyle içe göçmüştü. Onun arkasındaki kamyon da radyatörü göçmüş olan kamyonun dibine girmişti iyice. Arkada yüzlerce kamyon yığılırken, ayağında uzun konçlu çizmeleri olan bir subay yolda bir oraya bir buraya koşuşturup çarpışan kamyonların yoldan çekilmesini sağlamak için sürücülere geri basmalarını bağıryordu. Geri çekilemeyecek kadar kamyon yığılmıştı arkalarında; subayın giderek çoğalan kamyonların en gerisine gidip birikmeyi önlemesi gerekti. Andrés karanlıkta adamın el feneriyle koşturup, tökezlemesini, bağırip çağırıp sövmesini, kamyonların da ardı arkası kesilmeksizin gelmekte olduğunu görüyordu.

Kontrol noktasındaki adam geçiş iznini geri vermiyordu bir türlü. İki kişiydiler, tüfekleri sırtlarında, el fenerleriyle onlar da bağırip duruyordu. Geçiş iznini elinde tutanı yolu geçip tepeden aşağıya doğru giden bir kamyonu sonraki kontrol noktasına ilerleyip, onlara bu kargaşa düzeleneye değin tüm kamyonları orada tutmasını söylemesini istedi. Kamyon sürücüsü bu sözleri dinleyip yoluna devam etti. Sonra kontrol nöbetçisi geçiş izni hâlâ elinde, bağırarak yükü yerlere saçılmış olan kamyon sürücüsünün yanına geldi, "Tanrı aşkına bırak şunu da yürü git, biz de şu işi temizleyelim" diye bağırdı sürücüye. Kamyonun gerisinde yere eğilmiş olan sürücü, "Taşıma aracım parçalandı" dedi.

"Taşıma aracının içine edeyim. İlerle diyorum sana."

"Diferansiyel parçalandığında yürümez bunlar" dedi sürücü, sonra yeniden yere eğildi.

"Öyleyse çektir kamyonunu, çekil buradan da biz de öbür pisliği yoldan kaldıralım."

Kontrolcü elektrik fenerini kamyonun parçalanmış olan arka tarafına tuttuğunda, sürücü adama yüzünü sarkıtarak baktı.

Geçiş iznini hâlâ elinde tutan adam, “Haydi ilerle, yürü” diye bağırdı.

“Benim kâğıdım” dedi Gomez adama. “Geçiş iznim. Acelemiz var.”

Adam geçiş iznini Gomez’e vererek, “Al geçiş iznini de cehennem ol” dedi, sonra gelen bir kamyonu durdurmak için yolun karşısına koştı.

“Kavşakta dön, bu yıkıntıyı çekecek biçimde yaklaş” dedi sürücüyü.

“Aldığım emre göre...”

“Aldığın emrin içine edeyim. Ne diyorsam onu yap.”

Sürücü kamyonunu vitese takıp, yolun aşağısına doğru toz bulutu içinde kaybolup gitti.

Gomez motosikleti yeniden işletip, yolun açılmış olan sağ tarafından, kazaya uğramış kamyonun yanından geçerken, sıkı sıkıya yapışan Andrés, kontrol görevlisinin başka bir kamyonu durdurduğunu, sürücünün arabadan dışarıya sarkıp onun söylediklerini dinlediğini gördü.

Şimdi düzgün bir şekilde dağa doğru tırmanan yol boyunca hızla ilerliyorlardı. Öndeki tüm araçlar kontrol noktasında durduruldukları için yalnızca tepeden inen kamyonlar geçiyordu yanlarından. Motosikletse hızla ilerleyerek kontrol noktasında kaza olmadan önce geçip gitmiş olan araçların oluşturduğu kümeye yaklaştırmaya başlamıştı.

Farları hâlâ sönük olarak önce dört zırhlı aracı, sonra da askeri birliklerle dolu uzun bir kamyon dizisini geride bıraktılar. Askerler karanlıkta sessiz oturuyordu. Andrés de ilkin yanlarından geçerken toz bulutunun içindeki kamyon gövdelerinin üzerinde yükselen genişlikten fark edebildi ancak onların varlığını. Ama klaksonunu öttüre öttüre, ışıklarını yakıp söndürerek işaret vere vere başka bir karargâh arabası arkalarına takıldığında, arabanın farları her yakışında Andrés askerleri gördü. Çelik başlıklıydılar, tüfeklerini dimdik tutuyorlardı, makineli tüfekleri karanlık gökyüzüne çevriliydi, farların her sönüşünde de gecenin içinde oyularak biçimlendirilmiş karanlığa dönüşüyorlardı. Andrés askerlerle yüklü bir kamyonun iyice yakınından geçerken ve farlar parladığında, askerlerin yüzünün kıpırdamaksızın durduğunu, hüzün dolu olduğunu gördü bir anlık ışığın altında. Çelik başlıklarının altında, yalnızca saldırı diye bildikleri bir şeye doğru kamyonlarla karanlıkta ilerlerken, her birinin yüzü kendi derdiyle ge-

rilmşti; gündüz vakti birbirlerine göstermekten utandıkları yüzlerini yanıp sönen far ortaya koyuyordu. Bombardıman ve saldırı başlayana değin; o zaman hiçbiri yüzünün görünüşünü düşünmezdi.

Ardı ardına kamyonları geçerlerken ve Gomez hâlâ motosikleti izleyen karargâh arabasının önünde gitmeyi başarırken, Andrés artık askerlerin yüzünü düşünmüyordu. Yalnızca, ne ordu ama, diye düşünüyordu. Ne donanım. Ne mekanizasyon. *Vaya gente!* Şu adamlara bakın hele. İşte Cumhuriyetimizin ordusu. Bak şunlara. Kamyon üstüne kamyon. Tümü aynı üniformayı giymiş. Hepsinin başında çelik kask. Uçakların saldırısına karşı kamyonlardan yükselen *máquina*'lara bakın. Kurulan şu orduya bakın!

Motosiklet, askeri birliklerle dolu yüksek kurşuni kamyonları, yine yüksek, kare biçimli şoför mahalleri ve kare biçimli çirkin radyatörleri olan kurşuni kamyonları geçip kendisini izleyen karargâh arabasının yanıp sönen ışıklarıyla toz bulutunun içinde yolu düzenli olarak tırmanıyordu. Far yanıp kamyonların arka kapaklarını, tozlu gövdelerinin yanlarını aydınlattığında ordunun kıvılcık yıldızı görünüyordu. Andrés'le Gomez şimdi düzenli biçimde tırmanırken, kamyonların yanından birer birer geçerlerken hava giderek soğuyor, yolda dönemeçler keskinleşiyor, kamyonlar ıkınıp sıkınırcasına zorlanarak ilerliyor, bazıları farın parıltısında istem salıyordu. Motosiklet de zorlanmaya başlamıştı. Andrés yolu tırmanırken daha da sıkı yapışmıştı. Bu motosiklet yolculuğunun *mucho, mucho* olduğunu düşünüyordu Andrés. Daha önce hiç motosiklete binmemişti; oysa şimdi saldırıya doğru ilerleyen tüm bu hareketliliğin ortasında bir dağa tırmanıyorlardı; tırmanırken de Andrés karakollara yapılacak saldırı için vaktinde geri dönemeyeceğini anlamıştı. Bunca hareket ve kargaşa içinde ertesi gece geri dönmesi bile şaşırtıcı olurdu. Daha önce hiç saldırı harekâtı ya da saldırı için yapılan bir hazırlık görmemişti; yolu tırmanırken de Cumhuriyet'in kurmuş olduğu bu ordunun büyüklüğüne ve gücüne hayran kalıyordu.

Şimdi dağın yüzünde uzanan uzun ve dik bir yolu tırmanıyorlardı; eğim o denli dikti ki, tepeye yaklaştıklarında Gomez ona inmesini söyledi; geçidin son dik yamacını birlikte motosikleti iterek çıktılar. Solda, tepeyi hemen geçer geçmez, yol, arabaların dönebilmeleri için geriye doğru bükülüyordu, gecenin içinde gökyüzüne yaslanarak

upuzun ve kapkara dikilen kocaman bir taş binanın önünde ışıklar yanıp sönüyordu.

Gomez, "Gidip karargâhın nerede olduğunu soralım" dedi Andrés'e. Birlikte motosikleti iterek kocaman taş binanın kapalı kapısının önünde duran iki nöbetçiye doğru yaklaştılar. Gomez motosikletini duvara dayarken, kapının açılmasıyla dışarıya vuran ışığın içinde, deri giysili, omzunda posta çantası asılı, bir motosiklet sürücüsü görüldü. Adamın tahta kılıf içindeki mavzeri sallanıp kalçasına çarpıyordu. Işık kaybolduğunda, adam karanlıkta kapının yanında duran motosikletini buldu, tekleyip çalışana değin motosikleti itti, sonra gürültüyle yolda kayboldu.

Kapıda nöbetçilerden biriyle konuşuyordu Gomez. "Altmış Beşinci Tugaydan Yüzbaşı Gomez" dedi. "Otuz Beşinci Tümene komuta eden General Golz'un karargâhını nerede bulabileceğimizi söyler misin?"

"Burası değil" dedi nöbetçi.

"Burası nedir?"

"Comandancia."

"Ne comandancia'sı?"

"Comandancia işte!"

"Neyin comandancia'sı?"

Karanlıkta "Sen kim oluyorsun da bu kadar soru soruyorsun?" dedi nöbetçi Gomez'e. Burada, geçidin tepesinde gökyüzü yıldızlı ve açıktı, tozdan kurtulmuş olan Andrés karanlığa karşın her şeyi açık seçik görebiliyordu. Aşağılarda, yolun sağa döndüğü yerde, ufuk çizgisinde geçip giden kamyonların ve arabaların dış çizgilerini belirgin biçimde seçebiliyordu.

"Altmış Beşinci Tugay Birinci Taburdan Yüzbaşı Rogelio Gomez'im ben. General Golz'un karargâhının nerede olduğunu soruyorum" dedi Gomez.

Nöbetçi kapıyı aralayıp, "Nöbetçi onbaşısını çağırın" diye seslendi içeriye.

Tam o sırada yolun dönemecinde kocaman bir karargâh arabası görüldü; araba bir daire çizerek Andrés'le Gomez'in nöbetçi onbaşısını bekledikleri kocaman taş binaya doğru yaklaştı. Onların yanına doğru gelip, kapının dışında durdu.

Fransız Ordusunda *chasseurs à pied*'in giydiğine benzer kocaman haki bir bere giymiş, sırtında bir palto olan, bir harita çantası taşıyan ve kocaman paltosunun beline tabanca bağlamış, iriyarı, yaşlı ve hantal bir adam, Uluslararası Tugaylar üniforması giymiş iki adamla birlikte arabanın arkasından indi.

Andrés'in hiçbir şey anlamadığı, eskiden berber olan Gomez'in ise ancak birkaç sözcük bildiği bir dilde, Fransızca konuştu şoförüyle. Şoföre arabayı kapıdan çekip kapalı bir yere götürmesini söyledi.

Öbür iki subayla birlikte kapıdan içeri girerken, Gomez adamın yüzünü ışıktan iyice seçti ve onu tanıdı. Bu adamı siyasal toplantılarda görmüş, onun yazdığı ve Fransızcadan çevrilen makalelerini *Mundo Obrero*'da sık sık okumuştur. Çalı gibi kaşlarını, sulu gri gözlerini, çenesini ve çenesinin altındaki sarkık gerdanını tanımıştı. Gomez bu adamı Karadeniz'de Fransız Donanmasındaki ayaklanmaya önyak olan, Fransa'nın büyük, çağdaş devrimcilerinden biri olarak tanıyor-du. Bu adamın Uluslararası Tugaylarda önemli bir siyasal yeri bulunduğunu biliyordu, yine biliyordu ki bu adam Golz'un karargâhının yerini de pekâlâ bilir ve kendilerini oraya gönderebilir. Bu adamın zamanla, gerek evinde gerekse siyasal yaşamındaki düş kırıklıklarıyla, acılarla, gerçekleşmemiş tutkularıyla ne hale geldiğini bilmiyordu ama. Ona soru sormanın insanın yapabileceği en tehlikeli şeylerden biri olduğunun farkında değildi. Bundan habersiz olan Gomez, öne doğru bir adım atarak bu adamın yolunu kesti, sıkılı yumruğuyla selamlayarak, "Yoldaş Marty" dedi, "biz General Golz'a bir mesaj götürüyoruz. Bizi onun karargâhına yollayabilir misiniz? Çok önemli."

Uzun boylu, iriyarı ihtiyar fırtlak kafasıyla Gomez'e bakıp sulu gözleriyle onu adamakıllı inceledi. Burada, çıplak elektrik ampulü ışığında bile, serin bir gecede açık bir arabayla yeni gelmiş olmasına karşın, külrengi yüzünde çürümüş gibi bir görünüm vardı. Yüzü, çok yaşlı bir aslanın pençesi altında bulunabilecek leş artıklarından yapılmış gibiydi.

"Ne götürüyorsunuz, yoldaş?" diye sordu Gomez'e, güçlü bir Katalan ağzıyla. Gözleri Andrés'e gitti yan yan, üzerinde dolaştıktan sonra yeniden Gomez'e döndü.

"Kendisine karargâhında teslim edilmek üzere General Golz'a bir mesaj, yoldaş Marty."

"Mesaj nereden geliyor, yoldaş?"

“Faşist hatlarının gerisinden” dedi Gomez.

André Marty, mesajı ve öbür kâğıtları almak için elini uzattı. İki adama bakıp kâğıtları cebine attı.

Nöbetçi onbaşısına, “İkisini de tutuklayın” dedi. “Üstlerini iyice arayın, onları istettiğimde de bana getirin.”

Mesaj cebinde, kocaman taş evin içine doğru yürüdü.

Nöbetçi odasının dışında Gomez ile Andrés’in üstleri aranıyordu.

Muhafızlardan birine, “Bu herifin nesi var?” diye sordu Gomez.

“*Está loco*” dedi muhafız. “Delinin tekidir.”

“Yok. Çok önemli bir siyasal kişidir o” dedi Gomez. “Uluslararası Tugayların genel komseridir.”

“*Apesar de eso, está loco*” dedi nöbetçi onbaşı. “Her ne olursa olsun delinin tekidir. Faşist hatlarının gerisinde işiniz ne sizin?”

Adam üzerlerini ararken, “Bu yoldaş oradan gelen bir gerilla” dedi Gomez. “General Golz’a bir haber getirmiş. Kâğıtlarıma göz kulak ol. Parayla ipe bağlı kurşunu kaybedeyim deme. Guadarrama’da ilk yarayı bu kurşunla aldım.”

“Tasalanma” dedi onbaşı. “Her şeyi bu çekmeceye koyacağım. Golz’un nerede olduğunu niçin bana sormadınız?”

“Sormaya çalıştık. Nöbetçiye sordum, o da sana seslendi.”

“Ama o sırada bu kaçık geldi, siz de ona sordunuz. Ona kimsenin hiçbir şey sormaması gerek. Delidir o. Sizin Golz yolun ilerisinde, buradan üç kilometre ötede, sağda ormandaki kayalıklarda.”

“Şimdi bizi bıraksan da gitsek ona, olmaz mı?”

“Olmaz. Bu iş kelleme mal olur sonra. Sizi o delinin yanına götürmek zorundayım. Ayrıca sizin mektup da onda.”

“Peki birine de bu durumu anlatamaz mısınız?”

“O olur” dedi onbaşı. “Göreceğim ilk sorumlu kişiye anlatacağım durumu. Hepsi onun kaçık olduğunu biliyor.”

“Onun hep büyük bir adam olduğunu düşünmüştüm” dedi Gomez. “Fransa’nın görkemli kişilerinden biri olarak bilirdim onu.”

“Görkemli olsun, ne olursa olsun” dedi onbaşı elini Andrés’in omzuna koyarak. “Ama herif bir tahtakurusu kadar çılgın. İnsanları kurşuna dizmek hastalığı var.”

“Gerçek mi bu?”

“*Como lo oyes*” dedi onbaşı. “Bu yaşlı herif vebadan daha çok insan öldürmüştür. *Mata más que la peste bubonica*. Ama bizim gibi

faşistleri öldürmez. *Qué va. İlgisi yok. Mata bichos raros.* Garip şeyleri öldürür. Troçkistleri. Yoldan çıkmışları. Her tür az rastlanır hayvanları.”

Andrés bunlardan tek kelime bile anlamamıştı.

“Escorial’deyken onun emriyle kaç kişiyi öldürdük bilmem” dedi onbaşı. “İdam mangası hep bizden kurulur. Tugayın adamları kendi adamlarını vurmazlar. Özellikle Fransızlar. Güçlükleri önlemek için hep bize yaptırırlardı bu işi. Fransızları kurşuna dizdik. Belçikalıları kurşuna dizdik. Başka milletlerden insanları kurşuna dizdik. Her türden. *Tiene mania de fusilar gente.* Hep siyasal nedenlerden. Kaçkıdır bu herif. *Purifica más que el Salvarsán.* Salvarsan’dan daha iyi temizleyicidir.”

“Ama birine bu mesajdan söz edeceksin değil mi?”

“Elbet, arkadaş, elbette. Bu iki tugayda herkesi tanırım ben. Herkes buradan geçer. Hatta çok azı İspanyolca konuşmasına rağmen Rusları bile tanırım. Bu kaçığın İspanyolları kurşuna dizmesine izin vermeyiz.”

“Ya mektup?”

“Mektup da öyle. Tasalanma yoldaş. Bu kaçıkla nasıl başa çıkılacağını biliriz biz. Sadece kendi insanları için tehlikelidir o. Şimdi nasıl biri olduğunu anladık onun.”

André Marty’nin sesi duyuldu: “İki tutsağı getir.”

“*Quereis echar un trago?*” diye sordu onbaşı. “İçki ister misiniz?”

“İsteriz elbet.”

Onbaşı bir dolaptan bir şişe Anis çıkardı, Gomez de Andrés de bir yudum aldılar. Onbaşı da içti. Eliyle ağzını sildi.

“*Vámonos*” dedi.

Yudumladıkları Anis’in yakıcılığıyla ağızları, karınları ve yürekleri ısınmış olarak nöbetçi odasından çıkıp salonda yürüdüler, sonra Marty’nin, haritasını önüne yayıp, generalcilik oynadığı kırmızı mavi kalemi elinde, upuzun bir masanın gerisinde oturduğu odaya girdiler. Bu Andrés için fazladan bir şeydi yalnızca. Bu gece bir sürü şey olmuştu. Hep bir sürü şey olurdu. Kâğıtların düzgün, yüreğin de temiz olduğu sürece başın derde girmezdi. Sonunda seni bırakırlar, sen de yoluna giderdin. Ama *Inglés* bu işin gecikmeye gelmeyeceğini söylemişti. Şimdi köprü işine katılmak için geri dönemeyeceğine iyice

aklı kesmişti Andrés'in; ama vermeleri gereken bir mesaj vardı, bu masada oturan ihtiyar da o mesajı cebine tıkmıştı.

"Orada durun" dedi Marty bakışlarını kaldırmadan.

"Dinleyin beni, Yoldaş Marty diye patladı Gomez". Anis öfkesini daha da kabartmıştı. "Bu gece anarşistlerin cahilliği yüzünden yolumuzdan bir kez alıkonulduk zaten. Sonra bürokrat bir faşistin tembelliğiyle karşılaştık. Şimdi de senin bu komünist kuşkuculuğun."

"Kapa ağzını" dedi başını kaldırmaksızın Marty. "Toplantı yapmıyoruz burada."

"Yoldaş Marty, bu çok önemli bir konu" dedi Gomez. "Çok, ama çok önemli."

Yanlarındaki onbaşıyla asker sanki çoğu kez izledikleri ama unutulmaz anlarını her zaman tat alarak yeniden izleyebilecekleri bir oyun oynanıyormuşçasına olanları ilgiyle izliyorlardı.

"Her şey geciktirilemeyecek denli önemlidir" dedi Marty. "Her şey önemlidir." Kalem tutarak başını kaldırıp onlara baktı. "Golz'un burada olduğunu nereden biliyorsunuz? Bir saldırıdan önce bir generalin yerini soruşturmanın nice önemli bir şey olduğunu anlıyor musunuz? Böyle bir generalin burada olabileceğini nasıl bilebilirsiniz?"

"Anlat ona, *tu*" dedi Gomez Andrés'e.

"Yoldaş General" diye söze başladı Andrés –André Marty, Andrés'in rütbe konusundaki yanlışını düzeltmedi– "Bu paketi bana hatların öbür tarafında verdiler.."

"Hatların öbür tarafında mı?" dedi Marty. "Evet senin faşist hatların gerisinden geldiğini söylemişti o."

"Bunu bana, Yoldaş General, şu köprü işi için dinamitçi olarak yanımıza gelen Roberto adındaki bir *Inglés* verdi. Anladın mı?"

"Hikâyene devam et bakalım" dedi Andrés'e Marty; hikâye sözcüğünü yalan, uyduruk ya da palavra sözcüğü gibi söylemişti.

"Şey, General Yoldaş, *Inglés* bunu General Golz'a olabildiğince çabuk götürmemi söyledi bana. Bugün o tepelere bir saldırı başlatıyor, tüm istediğimiz de bu mektubu ona çarçabuk götürüp vermek, eğer General Yoldaş izin verirse elbet."

Marty başını iki yana salladı. Andrés'e bakıyor ama onu görmüyordu.

İş alanındaki bir düşmanının özellikle pis bir otomobil kazasında öldüğünü, ya da dürüstlüğünden hiç kuşku duymadığı halde nef-

ret ettiği bir insanın rüşvet aldığı duyan bir insanın hissedebileceği dehşetle karışık bir sevinçle, Golz, diye düşündü Marty. Bu Golz da onlardan biri olmalı. Demek Golz faşistlerle bu kadar açık bir iletişim içindeymiş. Neredeyse yirmi yıldır tanıdığı Golz. Sibirya'da Lucacz'la birlikte o kış altın trenini ele geçiren Golz. Kolchak'a karşı savaşan Golz. Polonya'da, Kafkaslar'da, Çin'de ve savaşın başladığı yılın ekim ayından beri burada savaşan Golz. Ama Tukachevsky'ye çok yakındı. Evet, Voroshilov'a da. Ama Tukachevsky'ye. Peki başka kime? Burada Karkov'a, hiç kuşkusuz. Sonra Lucacz'a. Ama tüm Macarlar uç kâğıtçıdır zaten. Gall'den nefret ederdi. Golz Gall'den nefret ederdi. Bunu unutma. Bunu bir yana not al. Golz hep Gall'den nefret etmiştir. Ama Putz'u kayırır. Bunu aklından çıkarma. Ayrıca Duval, onun kurmay başkanı. Bakalım bundan ne çıkıyor. Onun Copic için budala dediğini işitmiştin. Bu kesin. Bu var. Şimdi de faşist hatlarından bu mesaj. Ağacı ancak çürüyen dallarını doğrayarak sağlıklı kılabilirsin, ancak öyle gelişebilir, serpilebilir bir ağaç. Çürümenin yok edilmesi için gözle görünür hale gelmesi gerek. Ama herkes bu yana, şu Golz'a ne demeli? Golz hainlerden biri olmalı. Kimseye güvenilemeyeceğini biliyordu Marty. Kimseye. Hiçbir zaman. Karına bile, kardeşine bile. En eski yoldaşına bile. Hiç kimseye, hiçbir zaman.

Muhafızlara, "Alıp götürün bunları" dedi Marty. "Göz altında tutun." Onbaşı askere baktı. Bu Marty'nin çok sessiz gösterilerinden biri olmuştu.

"Yoldaş Marty" dedi Gomez. "Delilik etmeyin. Kulak verin bana, sadık bir subay ve yoldaş olan bana kulak verin. Bu yerine ulaşması gereken bir haber. Bu yoldaş haberi Yoldaş General Golz'a vermek için faşist hatlarının gerisinden getirdi."

Şimdi yumuşak bir sesle, "Götür şunları" dedi muhafıza Marty. Onları yok etmek zorunlu bile olsa, insan oldukları için onlara üzülüyordu. Ama onu asıl etkileyen Golz'un trajedyasıydı. Bu işin altında Golz olmalı, diye düşündü. Faşistlerden aldığı haberi hemen Varloff'a ulaştıracaktı Marty. Yok, en iyisi haberi Golz'a kendisinin götürmesi, haberi aldığı da onu seyretmesiydi. Bunu yapacaktı işte. Golz onlardan biriye, Varloff'tan nasıl emin olabilirdi ki? Bu çok özen gerektiren bir işti.

Andrés, Gomez'e dönerek, "Yani haberi göndermeyecek mi?" diye sordu bir türlü inanamayarak.

“Görmüyor musun?” dedi Gomez.

“*Me cago en su puta madre!*” dedi Andrés. “*Está loco.*”

“Evet” dedi Gomez. “Kaçığın teki bu herif. Kaçıksın sen! Duydun mu! Kaçık!” diye bağırdı kırmızı mavi kalemiyle şimdi masanın üzerine eğilmiş olan Marty’ye. “Duyuyor musun beni, çılgın katil?”

Marty, “Alıp götürün bunları” dedi muhafıza. “İşledikleri büyük suç yüzünden akılları iyice karışmış bunların.”

Bu cümleyi çok iyi tanıyordu onbaşı. Daha önce de duymuştu.

“Seni çılgın katil!” diye bağırdı Gomez.

“*Hijo de la gran puta*” dedi ona Andrés. “*Loco.*”

Bu adamın budalalığı onu kızdırmıştı. Bu adam deliyse delilerin yanına göndersinler. Alsınlar mektubu cebinden. Tanrı bu kaçığın canını alsın. O yoğun İspanyol öfkesi her zamanki sakinliğini, usluğunu aşmaya başlamıştı. Kısa süre içinde gözü hiçbir şeyi görmez hale gelirdi.

Haritasına bakan Marty, muhafızlar Gomez’le Andrés’i dışarıya çıkarırlarken üzüntüyle başını iki yana salladı. Muhafızlar ona sövüp sayılmasından keyiflenmişlerdi ama bütün olarak oyun düş kırıklığına uğratmıştı onları. Bundan çok daha iyilerini görmüşlerdi. André Marty kendisine sövüp sayan adamlara aldırılmazdı. Sonunda bir sürü insan ona sövüp sayardı. İnsan olarak onlara her zaman üzülmüştü gerçekten. Kendi kendine hep böyle derdi, kendine kalan ve gerçekten kendisinin olan en son gerçek fikirlerinden biri de buydu.

Bıyıkları ve gözleri haritaya, hiçbir zaman gerçekten anlamamış olduğu haritaya, bir örümcek ağı gibi ince ve merkezi biçimde çizilmiş kahverengi izlere odaklanmış, orada oturuyordu Marty. Konturlardan yükselteleri ve vadileri kestirebiliyordu ama niye bu yüksekliğin olduğunu, tek vadinin niçin bu vadi olduğunu bir türlü gerçekten anlayamıyordu. Siyasal komiserler sistemi yüzünden, tugayların siyasal başkanı olarak müdahalelerde bulunabildiği Genelkurmay’da, bir ırmağın asla raslantısal olmayan kıvrımına koşut yol çizgilerinin kestiği yeşil ormanların ortasında kahverengi ince çizgilerle çevrili falan falan numaralı noktaya parmağını koyup, “İşte” derdi. “Zayıf nokta burası.”

Tutku dolu siyaset adamları olan Gali ile Copic bu görüşe katılırlar; sonra da harekât yerinden ayrılmadan önce tepenin numarasını işitmiş ama haritayı hiç görmemiş, haritada işaret edilen mevzileri

kazmış olan insanlar tepenin yamacında ölümlerini bulmak için tırmanırlar ya da zeytin ağaçlarının arasına yerleştirilmiş makineli tüfekler tarafından durdururlar, tepeye hiçbir zaman ulaşamazlardı. Ya da, başka cephelerde tepeyi kolaylıkla alır ama öncekinden daha iyi bir duruma ulaşmazlardı. Ama Marty parmağını Golz'un karargâhında haritaya koyduğu zaman, kafasında yara izi olan, beyaz yüzlü generalin çene kasları gerilir, seni öldürmem gerekti, André Marty, şu gri çürümüş parmağını konturlu haritama koymana izin vermeden önce, diye düşünürdü. Hiç anlamadığın konulara burnunu soktuğun için ölen tüm adamlara karşılık cehenneme kadar yolun var lanet olasıca. Traktör fabrikalarına, köylere, kooperatiflere senin adını verdikleri güne lanet olsun; sembol haline geldin, bu yüzden de dokunamıyorum sana. Git başka bir yerde kuşkulan, buyruklar yağdır, işlere burnunu sok, insanları kına, doğra onları, benim adamlarımı rahat bırak.

Ama bunları söyleyeceği yerde Golz öne doğru eğilen gövdeden, ittirip duran parmaktan, sulu gri gözlerden, gri beyaz bıyıktan ve pis kokan soluktan kaçmak için geriye doğru kaykılırdı yalnızca ve "Evet, Yoldaş Marty" derdi, "demek istediğinizi anlıyorum. Ne var ki, doğru bulmuyorum, paylaşmıyorum görüşünüzü. İsterseniz benim başımı ezip bunu deneyebilirsiniz. Evet. Bunu söylediğiniz gibi bir parti sorunu haline getirebilirsiniz. Ama yine de katılmıyorum size."

İşte böylece André Marty oturmuş, başının üzerinde gölgeliksiz elektrik ampulünün çığ ışığıyla aydınlanan üzeri çıplak masasındaki haritanın üzerinde çalışıyordu şimdi, kocaman beresini gölge yapması için gözlerinin üzerine çekmiş, saldırı emirlerinin çoğaltılmış kopyasına bakıp, bu emirleri ağır ağır, özenle ve binbir zahmetle tıpkı kurmay kolejinde genç bir subayın bir problem üzerinde çalışması gibi haritada çözümlüyordu. Savaşa girmişti bile. Zihninde birliklere komuta ediyordu; müdahale etmeye hakkı vardı, bunun komuta etme hakkını da doğuracağına inanıyordu. Robert Jordan'ın, Golz'a mektubu cebinde, öyle oturuyordu orada Marty. Gomez'le Andrés nöbetçi odasında bekliyor, Robert Jordan da köprüünün üzerindeki ormanlıkta uzanmış yatıyordu.

Andrés'le Gomez'in ilerlemesi André Marty'nin engellemesi yüzünden durdurulmamış olsaydı Andrés'in görevinin sonucu değişir miydi konusu, biraz kuşkulu. Cephede saldırıyı erteleme yetkisine

sahip biri yoktu. Mekanize kuvvetler şimdi birdenbire durdurulamayacak kadar ilerlemişlerdi. Ne boyutta olursa olsun tüm askeri harekâtlarda büyük bir dinginlik vardır. Ama bir kez bu durgunluk alt edildiğinde ve harekete geçildiğinde, bu harekâtların durdurulması başlatılması kadar güçtür.

Ama bu gece, beresini öne yatırmış olan yaşlı adam kapı açıldığında ve Rus gazeteci Karkov, yanında sivil giysili, deri ceketli ve kasketli iki Rusla birlikte içeri girdiğinde hâlâ masasında haritasıyla oturuyordu. Nöbetçi onbaşısı kapıyı onların arkasından isteksizce kapadı. Onbaşının haber verebildiği ilk sorumlu kişi Karkov olmuştu.

Karkov nazik biçimde küçümseyici peltek konuşmasıyla, "Tovariş Marty" dedi ve çürük dişlerini göstererek gülümsedi.

Marty ayağa kalktı. Karkov'dan hiç hoşlanmazdı; ama Karkov, hem *Pravda*'nın görevlisi, hem de Stalin'le doğrudan iletişim kurabilen biri olduğu için o anda İspanya'daki en önemli üç kişiden biriydi.

"Tovariş Karkov" dedi Marty.

Karkov başını haritaya doğru sallayarak küçümseyici bir tavırla, "Saldırımı mı hazırlıyorsunuz?" dedi.

"İnceliyorum" diye yanıt verdi Marty.

Dümdüz bir sesle, "Siz misiniz saldıran, yoksa Golz mu?" diye sordu Karkov.

"Bildiginiz gibi ben yalnızca bir komiserim" dedi Marty.

"Yok" dedi Karkov. "Çok alçakgönüllüsünüz. Gerçekten bir generalsiniz siz. Haritanız var, dürbününüz var. Ama daha önce bir amiral değil miydiniz siz, Yoldaş Marty?"

"Topçu subayıydım" dedi Marty. Yalandı bu. Ayaklanma sırasında geminin başkâtibiydi gerçekte. Ama şimdi, her zaman kendisinin bir topçu subayı olduğunu düşünürdü.

"Ah, bense sizin birinci sınıf bir kâtip olduğunuzu sanıyordum" dedi Karkov. "Benim bildiklerim de hep yanlış çıkıyor. Gazetecilerin özelliği budur işte."

Öbür Ruslar konuşmaya katılmamışlardı. İkisi de Marty'nin omzundan haritaya bakıyor, kendi dillerinde zaman zaman birbirlerine bir şeyler söylüyorlardı.

İlk selamlaşmadan sonra Marty'yle Karkov Fransızca konuşmaya başlamışlardı.

“*Pravda*’ya yanlış haberler vermemek daha iyi olur” dedi Marty. Kendini yeniden toparlayabilmek için sert bir dille söylemişti bunu. Karkov hep iğneleyip küçümserdi kendisini. Bunun Fransızca sözcük karşılığı *dégonfler*’di; Karkov Marty’nin canını sıkıyor, usandırıyor. Karkov konuşmaya başladığında, kendisinin, André Marty’nin Fransız Komünist Partisi Merkez Komitesince ne denli önem verilerek buraya gönderilmiş olduğunu anımsamakta güçlük çekerdi. Kendisinin ilişilemez, dokunulamaz olduğunu anımsaması da güçleşirdi. Karkov ne zaman isterse ona hep hafif hafif dokunduruyor gibiydi. Şimdi Karkov, “Genellikle o haberleri *Pravda*’ya göndermeden önce düzeltirim” dedi. “*Pravda*’daki haberlerimde hiç atlamam. Söylesenize bana, Yoldaş Marty, Segovia’ya doğru harekât yapan *partizan* gruplarımızın birinden Golz’a gelen mesajla ilgili bir şeyler duydunuz mu? Orada kendisinden haber beklediğimiz Jordan adında Amerikalı bir yoldaş var. Faşist hatlarının gerisinde çatışma raporları geçti elimize. Jordan’ın Golz’a bir mesaj göndermiş olması gerek.”

“Amerikalı mı?” diye sordu Marty. Andrés, *Inglés* demişti. Demek böyleydi ha. Demek yanılmıştı. O budalalar niye kendisiyle böyle konuşmuşlardı peki? “Evet” diyerek Marty’ye aşağılayıcı bir tavırla baktı, “siyasi açıdan pek gelişkin olmayan ama İspanyollarla pek iyi geçinen, *partizan* olarak sicili çok temiz genç bir Amerikalı. Mektubu verin bana, Yoldaş Marty. Yeterince gecikti zaten.”

“Ne mektubu?” diye sordu Marty. Bunu söylemesi salakçaydı, biliyordu. Ama yanıldığını bu denli çabuk kabul edemezdi, küçük düşme anını geciktirmek için söylemişti bunu.

Karkov çürük dişinin arasından, “Geçiş iznini de” dedi.

André Marty elini cebine sokup mektubu masanın üzerine koydu. Karkov’un gözlerinin içine dikti gözlerini. Tamam. Yanılmıştı, artık bu konuda yapılacak bir şey de yoktu ama aşağılanmayı asla kabul etmeyecekti. Karkov yumuşak bir sesle, “Serbest geçiş iznini de” dedi.

Marty onu da mektubun yanına koydu.

Karkov İspanyolca, “Yoldaş onbaşı” diye seslendi.

Onbaşı kapıyı açıp içeri girdi. Hemen André Marty’ye baktı. André Marty de ona av köpekleri tarafından kısırılmış yaşlı bir yaban domuzu gibi bakarak karşılık verdi. Marty’nin yüzünde ne korku,

ne de aşığılanmışlık duygusu vardı. Yalnızca kızgındı, yalnızca geçici olarak kıstırılmıştı. Bu köpeklerin kendisini asla yakalayamayacaklarını biliyordu.

“Bunları nöbetçi odasındaki iki yoldaşa ver, onları General Golz’un karargâhına götür” dedi Karkov. “Çok gecikilmiş zaten.”

Onbaşı dışarı çıktı. Marty adamın çıkışını izledikten sonra Karkov’a baktı. “Tovariş Marty” dedi Karkov. “Ne kadar dokunulmaz olduğunuzu öğreneceğim sizin.”

Marty onun gözlerinin içine bakıyordu, hiç sesini çıkarmadı.

“Onbaşıyla ilgili kötü planlar kurmaya da başlamayın” diye sözlerini sürdürdü Karkov. “Haber veren onbaşı değildi. O iki adamı nöbetçi odasında gördüm, onlar söyledi bana” (bu yalandı). “Umarım herkes hep benimle konuşur” (bu doğrudu, konuşan yalnızca onbaşı olmakla birlikte). Ama bu inancı taşıyordu Karkov, insanların kendisine kolayca yaklaşabilmelerinden ve onun yardımsever ve insancıl duygularından kaynaklanıyordu bu inancı. Karkov’un alaya almadığı tek şey buydu.

“Bilir misiniz ki, ben Sovyetler Birliği’ndeysen insanlar Azerbaycan’da bir kasabada herhangi bir adaletsizlik söz konusu olduğunda bana, *Pravda*’ya yazarlar. Bunu biliyor muydunuz? ‘Karkov bize yardım eder’ derler.”

André Marty yüzünde öfke ve hoşnutsuzluk dışında başka bir ifade olmaksızın bakıyordu Karkov’a. Şimdi aklında Karkov’un, kendisine karşı olmasından başka bir düşünce yoktu. Tamam, Karkov, gücün falanın filanın ama yine de kolla kendini.

“Bu başka bir şeydir” diye sözlerini sürdürdü Karkov, “ama ilke aynıdır. Sizin ne kadar dokunulmaz olduğunuzu araştıracağım, Yoldaş Marty. O traktör fabrikasının adını değiştirmek mümkün mü değil mi öğrenmek istiyorum.”

André Marty bakışlarını Karkov’dan uzaklaştırıp haritaya çevirdi yine.

“Genç Jordan ne diyordu mektupta?” diye sordu Karkov.

“Okumadım” dedi André Marty. “*Et maintenant fiche moi la paix*’ Yoldaş Karkov.”

“Tamam” dedi Karkov. “Sizi askeri çalışmalarınızla baş başa bırakıyorum.” Odadan çıkıp nöbetçi odasına doğru yürüdü. Andrés’le

*) Beni yalnız bırakın artık.

Gomez çoktan gitmişlerdi. Karkov orada bir an durup yola, şimdi şafağın ilk gri ışığında ortaya çıkan ilerdeki dağın tepelerine baktı. Oraya ulaşmamız gerek, diye düşündü. Birazdan başlayacak artık.

Andrés'le Gomez motosikletle yola koyulmuşlardı yine, gün yavaş yavaş aydınlanıyordu. Motosiklet geçidin üzerinde uzanan hafif kurşuni pusun içinde arka arkaya keskin dönemeçleri alarak tırmanırken arkasına tutunan Andrés, altındaki motosikletin hızını hissediyordu; motosiklet yana kaydı ve durdu, uzun, aşağıya doğru eğimli yolda motosikletin yanında duruyorlardı şimdi, sollarındaki ağaçların arasında çam dallarıyla örtülü tanklar vardı. Tüm ormana askeri birlikler yayılmıştı. Andrés omuzlarında uzun sedye sırtıkları taşıyan adamları gördü. Üç tane karargâh arabası, sağda yolun dışında, ağaçların altına çekilmiş, yanlarına ve tepelerine çam dalları örtülmüştü.

Gomez motosikleti onlardan birine doğru iterek götürdü. Motosikleti bir çam ağacına dayayıp, arabanın yanında sırtı bir ağaca yaslanmış olarak oturan şoförle konuştu.

Şoför, "Sizi ona götüreyim" dedi. "*Moto'nuzu* göz önünden uzaklaştırıp şunlarla örtün." Kesik dallardan oluşan bir öbeği işaret etti.

Güneş çam ağaçlarının tepelerindeki dalları arasından süzülmeğe başlamıştı. Gomez'le Andrés adı Vicente olan şoförün ardına düşüp çamların arasından yolun karşısına geçtiler ve çatısından haberleşme tellerinin çıkıp ağaçlıklı yamaç üzerinden uzayıp gittiği bir yeraltı sığınağının girişine geldiler. Şoför içeri girdiğinde onlar dışarıda beklediler; Andrés çevreye hiç toprak saçılmamış, tepenin yamacından yalnızca deliği görünen sığınağın yapılışına hayran kalmıştı. Girişten, yalnızca kalın kütüklerle örtülü tavan altında başlarını eğmeleri gerekmeden serbestçe dolaşan insanların bulunduğu derin ve geniş bir yer olarak görünüyordu.

Şoför Vicente dışarı çıktı.

"Kendisi yukarıda, saldırının başlayacağı yerde" dedi. "Mektubu Kurmay Başkanına verdim. Bunu o imzaladı. İşte, alın."

Alındı zarfını Gomez'e verdi. Gomez de onu Andrés'e uzattı. Andrés zarfa baktıktan sonra gömleğinin içine yerleştirdi.

"Bunu imzalayanın adı nedir?" diye sordu.

"Duval" dedi Vicente.

"Güzel" dedi Andrés. "Mektubu verebileceğim üç kişiden biri de o."

Gomez, "Yanıt için bekleyelim mi?" diye sordu Andrés'e.

"Çok iyi olurdu. Ama bu köprü işinden sonra *Inglés*'le öbürlerini nerede bulacağımı Tanrı bilir."

"Gelip benimle bekleyin" dedi Vicente. "General dönene kadar. Size kahve getireyim. Acıkmış olmalısınız."

"Bu tanklar da öyle" dedi Gomez.

Her biri yoldan geri çekilip, döndükleri yerde, çam iğnelerinin üzerinde iki derin iz bırakmış olan dallarla örtülü, çamur rengine boyanmış tankların yanından geçiyorlardı. Tankların 45 mm'lik topları dalların altından yatay olarak fırlamıştı; deri ceketli, çelik başlıklı sü-rücüler ve topçular sırtlarını ağaçlara dayamış oturuyorlar ya da yere uzanmış uyuyorlardı.

"Bunlar yedek" dedi Vicente. "Bu askerler de yedek. Saldırımı başlatacak olanlar yukarıda."

"Çok kalabalıklar" dedi Andrés.

"Evet" dedi Vicente. "Eksiksiz bir tümen bu."

Sığınağın içinde, Robert Jordan'ın mektubunu açmış sol elinde tutan Duval, aynı elindeki kol saatine bakıyordu. Mesajı dördüncü kez okumuştı, her okuyuşunda da koltuk altından fışkıran terlerin yanlardan süzüldüğünü hissedebiliyordu. Telefona, "Segovia mevziini bulun bana öyleyse. Ayrıldı mı? Avila mevziini bulun bana" diyordu Duval.

Telefonla boğuşmayı sürdürüyordu. Yararı yoktu. Her iki tugayla da konuşmuştu. Golz saldırı hazırlıklarını denetlemek için çıkmış, bir gözetleme karakoluna gidiyordu. Duval gözetleme karakolunu aradı, Golz orada da değildi.

"Bir numaralı havaalanını bağla bana" dedi Duval, birden tüm sorumluluğu üstlenerek. Saldırımı erteleme sorumluluğunu alacaktı. Ertelemek en doğru yol olacaktı. Saldırımı bekleyen bir düşmana karşı baskın yapmaları için gönderemezsiniz uçakları. Bunu yapamazdınız. Cinayet olurdu bu. Yapamazdınız. Yapmamanız gerekirdi. Ne olursa olsun. İsterlerse kurşuna dizsinlerdi kendisini. Doğrudan havaalanını arayıp, bombardımanı erteletmeliydi. Ama ya bu bir oyalama saldırısıysa? Ya bunca malzemeyi ve bu kuvvetleri geri çekmemiz bekleniyorsa? Ya bu saldırı bu iş içinse? Oyalama saldırısı yaparlarken bu amaçla saldırıldığı hiçbir zaman söylenmezdi.

“Bir numaralı havaalanıyla görüşmemi iptal et” dedi muhabereciye. “69. Tugay gözetleme karakolunu bul bana.”

Uçakların ilk gürültüsünü duyduğunda hâlâ orayı arıyordu Duval. Ancak bu gürültüden sonra gözetleme karakoluna bağlanabildi. “Evet” dedi Golz sakın bir sesle.

Sırtını kum torbalarına dayamış oturuyordu Golz. Bacaklarını bir kayaya yaslamıştı, alt dudağından bir sigara sarkıyordu, konuşurken de omzunun üzerinden yukarıya, gökyüzüne bakıyordu. Gökyüzünde ilk gün ışığının çarptığı dağın uzak sırtının üzerinden gümüşü renkte, gürüldeyerek gelen uçerlilerin genişleyişini görüyordu. Gökyüzünde tüm güzellikleriyle, parıldayarak gelişlerini izliyordu onların. Yaklaşırlarken güneşin pervanelerinde parlayarak oluşturduğu çiftte ışık çemberlerini görüyordu.

Karşısındaki Duval olduğu için Fransızca konuşarak, “Evet” dedi telefona Golz. “*Nous sommes foutus. Qui. Comme toujours. Oui. C'est dommage. Qui.*” Yazık ki çok geç gelmiş.”

Yaklaşan uçakları izleyen gözleri kıvanç doluydu. Şimdi kanatlardaki kırmızı işaretleri gördü, onların düzenli, gürüldeyerek ilerleyişlerini izledi. İşte ancak bu kadar olurdu bu. Bizim uçaklarımız bunlar. Gemilere yüklenip Karadeniz'den, Marmara Boğazı, Çanakale Boğazı ve Akdeniz'i geçerek geldiler buraya. Alicante'de sevgiyle indirildiler gemilerden, ustaca monte edildiler, denenip durumları mükemmel bulundu, şimdi de saat gibi işleyerek ve titizlikle, V şeklinde kümelerle, sabah güneşinde gümüş gibi parıldayarak, karşıdaki sırtları kırıp geçirmek, bize yol açmak için onları havaya uçurmak üzere havalanmışlardı işte.

Golz onların tepesinden geçer geçmez bombaların düşmeye başlayacağını, koca kara balıklar gibi yere doğru süzüleceklerini biliyordu. Dağın sırtlarından gürültüyle bulutlar kalkacaktı havaya, sonra kocaman bir bulutun içinde gözden yok olacaktı. Sonra o iki yamacı takırdayarak tırmanacaktı tanklar, onların ardından da Golz'un iki tugayı ilerleyecekti. Bu düşmanı şaşkırtan bir saldırı olursa, o zaman sürekli ilerleyecekler, duracaklar, ortalığı temizleyecekler, bir sürü şey yapacaklar, tankların yardımıyla akıllıca bir sürü şey yapacaklar, tanklar çark edip dönecek, onları top ateşiyle koruyacaklar, öbür tankların yardımıyla saldırı birlikleri tepeye ulaşacak, sonra düşmanı

*) Hapı yuttuk. Evet. Her zaman olduğu gibi. Evet. Yazık. Evet.

öteye doğru süreceklerdi. Eğer ihanet falan söz konusu olmazsa böyle olacaktı işte, eğer hepsi yapması gerekeni yaparsa.

İki sırt vardı ileride, işte ilerideki tanklar ve işte ormandan yola çıkmaya hazır bekleyen iki tugayı, işte uçaklar da gelmişti artık. Yapması gereken her şey gereğince yapılmıştı.

Ama şimdi neredeyse tam tepesinde uçan uçakları gözetlerken midesi bulandı, çünkü telefonda dinlediği Robert Jordan'ın haberinden o iki sırtta kimsenin bulunmayacağını öğrenmişti. Bombalardan kaçmak için biraz aşağıda daracık siperlerin içine çekilmiş, ya da ormanda gizleniyorlardı, bombardıman uçakları geçip gittikten sonra makineli tüfekleri, otomatik silahları ve Jordan'ın yolda gördüğünü söylediği tanksavarlarla yerlerini alacaklardı. Böylece o ünlü cüm-büşlerden biri daha yaşanacaktı. Ama şimdi kulakları sağır ederce-sine yaklaşan uçaklar, nasıl olmaları gerekiyorsa öyleydiler işte. Golz gözleri yukarıda onları gözetlerken, "Yok, *Rien à faire. Rien. Faut pas penser. Faut accepter.*" dedi.

Golz uçakları, işlerin nasıl olabileceğini, onun yerine nasıl olması gerektiğini bilen sert gözleriyle izlerken, bu durumlarından kıvanç duyarak, "*Bon. Nous ferons notre petit possible*" diyerek telefonu kapattı.

Ama Duval onun söylediklerini duymamıştı. Elinde almaç, masada otururken tüm işittiği uçakların gürültüsüydü, belki bu kez, diye düşünüyordu, şunların gelişlerini dinlesene, belki bombardıman uçakları onların tümünü havaya uçurur, belki bir gedik açabiliriz, belki istediği takviyeyi alır Golz, belki bu kez olur, belki zaman gelmiştir. Haydi! Gelin! Haydi! Gürültü öylesine artmıştı ki, Duval kendi kendini bile duymıyordu.

*) Elden bir şey gelmez. Düşünmek yararsız. Kabul etmeli.

**) Küçük olasılığı deneriz biz de.

Yolun ve köprünün üzerindeki tepenin yamacında bir çam ağacının gövdesinin gerisine uzanmıştı Robert Jordan; günün ışımalarını bekliyordu. Günün bu saatini her zaman çok severdi, şimdi de bu saati gözlüyordu; güneşin doğuşundan önceki ağır ağır aydınlanışın bir parçasıymışçasına, havanın kurşuniliğini içinde hissediyordu; katı cisimlerin koyulaştığı, uzayın aydınlandığı, geceleyin parıltıyan ışıkların giderek sarılaştığı, sonra gündüzün gelişiyle soluklaşıp yok olduğu o saati bekliyordu. Altındaki çam gövdeleri sert ve belirgindi şimdi, gövdeleri katı ve kahverengiydi, yol üzerine çöken pus yüzünden parlıyordu. Çiyle ıslanmıştı her yanı, ormanın zemini yumuşacıktı, dirseklerinin altında, yere dökülmüş kahverengi çam iğnelerinin ezilişini duyumsuyordu. Dere yatağından yükselen hafif sisin arasından aşağıda boğaz boyunca dümdüz ve kaskatı uzanan, iki ucunda tahtadan yapılmış nöbetçi kulübeleri olan çelik köprüyü görüyordu. Ama o bakarken, köprünün yapısı derenin üstünde asılı duran pusun içinde incecik bir örümcek ağı gibi görünüyordu hâlâ.

Robert Jordan kulübesinde sırtında battaniye pelerini, başında çelik kaskı bulunan nöbetçinin ayağa kalkıp üzerinde delik açılmış gaz tenekesinden yapılmış mangala eğilerek ellerini ısıttığını gördü. Çayın, aşağıdaki kayalardan akarken çıkardığı sesi duyuyor, nöbetçi kulübesinden yükselen soluk, incecik dumanı görebiliyordu.

Saatine bakıp, acaba Andrés, Golz'un yanına vardı mı, diye düşündü. Eğer köprüyü uçuracaksa ağır ağır soluklanmak, zamanı yeneden yavaşlatıp, onu duyumsamak isterim. Acaba yaptı mı görevini Andrés? Görevini yaptıysa, acaba saldırıyı geri bırakacaklar mı? Eğer ertelemeye zamanları kaldıysa elbette. *Qué va*. Tasalanma. İster ertelesinler, ister ertelemesinler. Artık yeni kararlara yer yok, az sonra öğreneceksin. Tut ki, saldırı başarıya ulaştı. Golz başarılı olabilece-

ğini söylemişti. Bir olasılık vardı yani. Tanklarımız şu yoldan aşağıya inerler, adamlar da sağdan gelir, La Granja'yı geçip dağların sol yanını dolanırlar. Savaşın nasıl kazanılabileceğini neden hiç düşünmezsin ki? Onca uzun zamandır savunmadasın ki, bunu düşünemiyorsun artık. Elbette. Ama bütün bunlar, şu araçların hepsi bu yoldan geçmeden önceydi. Tüm uçaklar gelmeden önceydi. Bu denli saf olma. Ama unutma ki, onları burada tutabildiğimiz sürece faşistlerin elini kolunu bağlamışız demektir. Bizim işimizi bitirmeden –ki işimizi asla bitiremeyecekler– başka bir yere saldıramazlar. Fransızlar yardım edecek olurlarsa, sınırı açık tutarlarsa ve eğer Amerika'dan uçak alabilirsek bizim işimizi asla bitiremezler. Bir şeyler alabilecek olursak. Bu halk iyice silahlanırsa sonsuza değin savaşır.

Yok, burada bir utku kazanılmasını beklememelisin, belki de yıllarca. Bu yalnızca düşmanı yerinden kıvıldatmamak için yapılan bir saldırı. Utkuyla ilgili düşler kurmamalısın. Tut ki, bugün bir gedik açtık, ha? Bu ilk büyük saldırımız bizim. Orantı kurma yeteneğini yitirme sakın. Ama ya becerirsek bu işi? Heyecanlanma, dedi kendi kendine. Yolda gördüklerini anımsasana. Sen yapılabilecek olanı yaptın bu konuda. Portatif kısa dalga telsizlerimiz olmalıydı ama. Zamanla onlar da olacak. Ama henüz yok. Şimdi artık gözetlemene bak sen, yapman gerekeni yap.

Bugün gelecek günlerden yalnızca biri. Ama gelecek günlerde olacaklar, bugün yaptığına bağlıdır. Bütün bu yıl böyle olmuştu. Birçok kez böyle olmuştu. Tüm bu savaş böyleydi. Sabahın köründe pek kendini beğenir oldun, dedi kendi kendine. Artık neler olacak ona bak.

Battaniye pelerinli ve çelik başlıklı iki adamın yolda köşeyi döndüğünü, tüfekleri omuzlarından sarkarak köprüye doğru yürüdüklerini gördü. Biri köprüünün uzak ucunda durdu, nöbetçi kulübesinde gözden kaybolmuştu. Öbürü yürüyerek köprüyü geçti, ağır ağır, salına salına yürüyordu. Köprüde durup boğaza tükürdü. Sonra ağır ağır köprüünün yakın ucuna gelip öbür nöbetçiyle konuştu. Öbür nöbetçi oradan uzaklaştı sonra. Nöbeti devreden asker, öbüründen çok daha hızlı yürüyordu (çünkü birazdan kahveye kavuşacak, diye düşündü Robert Jordan); ama o da durup boğaza tükürdü.

Acaba bir batıl inanç mı bu, diye düşündü Robert Jordan. Ben de şu köprüden aşağı tüküreyim bakalım. Eğer o zamana kadar hâlâ

tükürebiliyorsam. Yok, işe yarayan bir ilaç olamaz bu. İşe yaramaz. Buradan gitmeden önce bunun işe yaramadığını kanıtlamam gerek.

Yeni nöbetçi kulübeye girmiş, oturmuştu. Süngüsü takılı olan tüfeği, duvara yaslanmıştı. Robert Jordan gömlek cebinden dürbününü çıkardı, dürbünü köprünün ucu netleşene, griye boyalı maden açık seçik görünür hale gelene değin ayarladı. Sonra nöbetçi kulübesine çevirdi dürbünü.

Nöbetçi duvara yaslanmıştı. Çelik başlığı duvardaki bir çiviye asılıydı, yüzü açık seçik görünüyordu. Robert Jordan'ın iki gün önce akşamüstü yaptığı gözetlemede gördüğü adamdı bu. Aynı örme yün başlık vardı kafasında, tıraş olmamıştı. Avurtları çöküktü, elmacık kemikleri ise çıkık. Tam ortada buluşan fırça gibi kaşları vardı. Uyukulu görünüyordu; Robert Jordan onun esnemekte olduğunu gördü. Sonra tütün kesesiyle kâğıt paketini çıkarıp bir sigara sardı. Bir çakmağı çakmaya çalıştı, sonunda çakmağı cebine sokup mangalın yanına gitti, eğilip, mangalın içine doğru uzandı, küçük bir parça kömür aldı, elinde zıplata zıplata kömürü üfledi, sonra sigarayı yakıp kömürü yeniden mangalın içine attı.

Zeiss 8-misli güçlendirici dürbünüyle Robert Jordan, sigarasını tellendirip nöbetçi kulübesinin duvarına yaslanan adamın yüzünü gördü. Sonra dürbünü indirip katladı ve cebine koydu.

Ona bir daha bakmayacağım, dedi kendi kendine.

Orada uzanmış yolu gözlüyordu ve hiçbir şey düşünmemeye çalışıyordu. Altındaki çam ağacından bir sincabın çatırtısı duyuldu. Robert Jordan sincabın bir ağaçtan inip durduğunu, başını çevirip kendisini izleyen adama baktığını gördü. Sincabın ufacık, ışıltılı gözleriyle karşılaştı Robert Jordan'ın gözleri. Kuyruğunun titreyerek kımıldanışını izledi. Sonra başka bir ağaca geçti sincap. Küçük pençeleri üzerinde, kuyruğunu abartılı biçimde oynatarak uzun sıçrayışlarla hareket ediyordu sincap. Ağacın gövdesindeyken Robert Jordan'a bir kez daha baktı, sonra gözden kayboldu. Robert Jordan, sincabın çam ağacının ta tepelerdeki bir dalından gelen sesini duydu, başını çevirdiğinde onu gördü, kuyruğunu titreterek dalın üzerine dümdüz uzanmıştı.

Robert Jordan gözlerini indirip çamların arasından nöbetçi kulübesine baktı yeniden. O sincabı yakalayıp cebine atmış olmayı isterdi. Dokunabileceği her şeye sahip olmayı isterdi. Dirseklerini çam

İğnelere sürttü, ama aynı şey değildi bu. İnsan böyle yaptığında nasıl yalnızdır, kimse bilmez bunu. Ama ben, ben biliyorum. Umarım Tavşan bu işten sıyrılır. Bırak şimdi bunu. Evet, elbette. Ama ummakta serbestim, umarım da. Umarım köprüyü uçururum, kız da sağ salim kurtulur. Güzel. Elbette, İşte bu. Şimdi tüm istediğim bu.

Robert Jordan şimdi yattığı yerden, yoldan ve nöbetçi kulübesinden öteye, uzaktaki dağa bakıyordu. Hiç düşünme, dedi kendi kendine. Orada kımıldamadan yatıp, sabahın gelişini seyrediyordu. Güzel bir ilkyaz sabahıydı, mayısın sonunda da tan yeri erkenden ağarıyordu. Bu arada deri ceketli, meşin kaplı çelik başlıklı, sol bacağından yanından uzanan bir kılıfta otomatik tüfek taşıyan bir motosikletli köprüden geçip uzaklaştı. Bir de ambulans göründü köprüde, Robert Jordan'ın tam altından geçip yolu tırmanarak gözden kayboldu. Ama hepsi buydu. Çamların kokusunu çekti burnuna, çayın akar-ken çıkardığı sesi dinledi, köprü sabahın ışıkları altında dupduru ve güzel görünüyordu şimdi. Hafif makineli tüfek sol kolunun üzerinde çaprazlama uzatılmış olarak orada, çam ağacının gerisinde uzanmış yatıyordu Robert Jordan, nöbetçi kulübesine de bir daha hiç bakmamıştı; ta ki, böylesine güzel bir mayıs sonu sabahında hiçbir şey olamayacak, beklediği hiçbir zaman gelmeyecek gibi görüldüğü sırada bombaların birdenbire, gümbürdeyerek patladığını duyana değin. Bombaların sesini, onların ilk kulak zarlarını çatlatıcı gürültüsünü duyduğunda, dağlardan gök gürültüsü gibi yansıması daha duyulmadan Robert Jordan derin bir soluk aldı, hafif makineli tüfeği kaldırdı. Tüfeğin ağırlığından kolu uyuşmuştu, parmakları ister istemez sertleşmişti.

Nöbetçi kulübesindeki adam bombaların sesini duyduğunda ayağa kalktı. Robert Jordan onun tüfeğine doğru uzandığını, kulübeden dışarıya doğru bir adım atıp kulak kabarttığını gördü. Yolun ortasında durmuştu adam, güneş parıl parıl ışıldıyordu üzerinde. Örme başlığı kafasının yanına kaymıştı, uçakların bomba yağdırdığı gökyüzüne baktığında tıraşsız yüzü güneş ışığıyla parladı.

Yoldaki pus kalkmıştı artık. Robert Jordan orada, yolda durmuş, gökyüzüne bakan adamı açık seçik görebiliyordu. Güneş ağaçların arasından süzülerek adamı aydınlatıyordu.

Robert Jordan sanki göğsüne sarılı bir tel sıkıştırıyormuşçasına soluğunun daraldığını hissediyordu; dirseklerinin üzerinde sıkı sıkı-

ya durup sarsılmamaya çalışarak, parmaklarıyla kundağın girinti çıkıntılarına dokundu, gezin oyuğuna yerleşmiş olan arpacığın adamın göğsünün ortasına getirdi, tetiği yavaşça kavradı.

Tüfeğin çabucak, akışkan bir sarsıntıyla geri sıçrayıp omzuna yaslanışını hissetti, şaşkın ve yaralı görünen adam yolda dizlerinin üzerine doğru çöküp iki büklüm oldu. Bileği öne doğru kıvrılmış, parmaklarından biri yere, yanına düşen tüfeğinin tetiğine takılı kalmıştı. Tüfek, süngüsü ucunda yolda yatıyordu. Robert Jordan yolda başı öne doğru kıvrılmış, iki büklüm yatan adamdan köprüye, öbür uçtaki nöbetçi kulübesine çevirdi gözlerini. Öbür nöbetçiyi göremiyordu. Agustín'in gizlendiğini bildiği yere, yamaçtan aşağıya sağa doğru kaydırarak bakışlarını. Sonra Anselmo'nun ateşlediği silahın sesini duydu, ses daracık boğazda yankılandı. Sonra yeniden ateş etti Anselmo.

İkinci silah sesiyle birlikte, köprünün altındaki köşeden elbombalarının takırdarak patlayışı duyuldu. Sonra soldaki yolun üzerinde de elbombalarının gürültüsünü duydu Robert Jordan. Yoldan tüfek sesleri geldi kulağına, aşağıdan da elbombalarının gürültüsüne karışan Pablo'nun hafif süvari makineli silahının takırtıları. Anselmo'nun köprünün uzak ucundaki dik yamaçtan aşağıya doğru indiğini gördü Robert Jordan; hafif makineli tüfeği omzuna astı, çam ağaçlarının gerisinden iki ağır çantayı her biri bir elinde olmak üzere yükledi. Çantalar öylesine ağırdı ki, omuz sınırları yırtılacakmış gibi geldi Robert Jordan'a. Dik yamaçtan aşağıya sarsıla sarsıla yola doğru bir koşu tutturdu.

Koşarken, Agustín'in, "*Buena caza, Inglés, Buena caza!*" diye bağırdığını duydu Robert Jordan. "Güzel av, cehennem dibine kadar böyle güzel av" diye düşündü. Tam o sırada Anselmo'nun köprüye ateş ettiğini duydu, tüfeğin gürültüsü çelik köprü kirişlerinde çın çın öttü. Yerde yatan nöbetçinin yanından geçip, sallanan torbalarla birlikte köprüye doğru koştu.

İhtiyar karabinasını bir eliyle tutarak kendisine doğru koşuyordu. "*Sin novedad.*" diye bağırdı Anselmo. "İşler yolunda. *Tuve que rematarlo.* İşini bitirmek zorunda kaldım herifin."

Köprünün ortasında diz çöküp, torbaları açan ve malzemesini çıkaran Robert Jordan, Anselmo'nun yanaklarından süzülüp kırçıl sakallarına doğru dökülen gözyaşlarını gördü.

“*Yo maté uno tambien*” dedi Anselmo’ya. “Ben de öldürdüm birini” sonra başını köprünün ucundaki yolun üzerinde çuval gibi devrilmiş yatmakta olan nöbetçiye doğru salladı.

“Evet, arkadaş, evet” dedi Anselmo. “Onları öldürmek zorundayız ve öldürüyoruz.”

Robert Jordan köprünün kirişlerinden aşağı doğru inmeye başladı. Kirişler ellerinin altında buz gibi soğuktu, çiy onları sıırıslıkla yapmıştı. Dikkatle aşağıya doğru iniyordu Robert Jordan, güneşi sırtında hissediyordu, kirişlere sıkı sıkıya sarılıyor, altında gümbürdeyen suyun gürültüsünü, yolun yukarısında, yukarı karakoldaki ardı arkası kesilmeyen silah seslerini duyuyordu. Terliyordu, şırıl şırıl terliyordu şimdi, köprünün altı ise serindi. Bir koluna bir kangal tel dolamıştı, bileğinden de bir ipe asılı pense sarkıyordu.

“Şu paketleri teker teker ver bana, *viejo*” diye seslendi Anselmo’ya. Yaşlı adam elinde upuzun tahrip kalıplarıyla köprünün kenarından sarktı, Robert Jordan yukarıya doğru uzanıp onları aldı, istediği yerlere tıkip sıkıştırdı, bağladı. “Takozları, *viejo!* Takozları ver bana!” Tahrip kalıplarını kirişlere sıkıştırmak için takozlara vururken, yeni yontulmuş olan takozların taze yonga kokusu geldi burnuna.

Robert Jordan kafasında yalnızca köprüyü yıkmak düşüncesiyle, kalıpları yerleştirerek, bağlayarak, takozlayarak ve telle sıkı sıkıya birleştirerek bir cerrah gibi hızlı, ustalıkla çalışırken, aşağıdan, yol tarafından gelen silah seslerinin takırtısını duyuyordu. Sonra elbombası patladı gürültüyle. Sonra suyun akarken çıkardığı gürültüye karışan bir başka elbombasının gümbürtüsü. O yönden gelen sesler kesildi bu gümbürtünün ardından.

Lanet olsun, diye düşündü. Acaba neye tosladılar?

Yukarı karakoldaki yolda hâlâ silah sesleri duyuluyordu. Çok fazla silah sesi geliyordu. Robert Jordan ise bağladığı tahrip kalıplarının tepesine yan yana iki elbombası yerleştiriyor, yerlerinden kıpırdamamaları için elbombalarının üzerindeki yivlerden tel geçirip bağlıyor, tellerin ucunu penseyle büküyordu. Kalıplarla elbombalarını yokladıktan sonra işi daha sağlama almak için, elbombalarının üzerine de bir takoz yerleştirdi. Böylelikle tüm tahrip kalıpları sıkı sıkıya köprünün çeliğine yerleşmiş oldu.

“Şimdi öbür tarafa, *viejo*” diye bağırdı Anselmo’ya, köprünün altından öbür yana geçti; tıpkı çelikten bir ormandaki gözü kara Tarzan

gibi, dedi kendi kendine, sonra da altında ırmağın şırıl şırıl aktığı karanlıktan çıkıp yukarıya baktığında, tahrip kalıplarını kendisine uzatan Anselmo'nun yüzünü gördü. Lanet olasıca güzellikte bir yüz bu, diye düşündü. Artık ağlamıyor. Bu da çok iyi. Bir taraf bitti. Şimdi bu taraf, ondan sonra da işimiz tamam. Olduğu gibi göçürtecektir köprüyü bu. Haydi. Heyecanlanma. Yap işini. Sonuncusu gibi çarçabuk ve temiz bir iş yap. Beceriksizliğe yer yok. Acele etme. Yapabileceğinden daha hızlı yapmaya çalışayım deme. Artık yitiremezsin, istesen bile. Kimse şu an köprü'nün bir yanını uçurmana engel olamaz. Yapman gerektiği gibi yapıyorsun işini. Burası serin. Tanrım, şarap mahzeni gibi serin burası, yengeç de yok. Taş bir köprü'nün altında çalışıyor olsan genellikle her yan yengeç dolu olurdu. Bu tam bir düş köprü'sü. Allahına kadar bir düş köprü'sü. Yeri kötü olan asıl tepedeki yaşlı adam. Yapabileceğinden hızlı yapmaya çalışma işi. Yukarıdaki silah sesleri de kesilmiş olsaydı keşke. "Biraz takoz ver bana, *viejo*." Bu ateş seslerinin hâlâ sürmesinden hoşlanmadım. Pilar'in başı derde girdi orada. Karakoldakilerin bazıları dışarı çıktılar herhalde. Geriye doğru, ya da hızarın gerisine. Hâlâ ateş ediyorlar. Hızarda birileri var demektir bu. Bir de o lanet olasıca talaş. Koca talaş öbekleri. Talaş yığınları eski ve paketlenmiş olunca siper olarak iyi iş görür. Hâlâ birkaç kişi kalmış olmalı. Pablo'nun tarafı süt liman. O ikinci kez duyulan ateş sesleri neydi acaba? Bir araba ya da bir motosikletli olmalı. İnşallah buraya gelen zırhlı araçları ya da tankları yoktur. Devam et. Elinden geldiğince hızlı sokuştur şunu, sıkı sıkıya takozla, hızla bağla, Tanrı'nın cezası, bir kadın gibi titriyorsun. Ne oluyor sana be? Elini çok çabuk tutmaya çalışıyorsun. Bahse girerim yukarıdaki o lanet olasıca karı titremiyordur. Pilar. Belki de titriyordur. Başı çok derde girmiş gibi görünüyor. Eğer derdi çok büyükse o da titreyecektir. Tüm başka lanet olasıcalar gibi. Güneşin altında Anselmo'nun kendisine verdiği takozları almak için elini uzatırken geriye doğru kaykıldı; başı şimdi dökülen suyun gürültüsünün üzerine çıkmıştı, yoldan gelen silah sesleri iyice çoğalmıştı, sonra elbombalarının gürültüleri geldi. Sonra daha çok elbombası. "Demek hızara saldırdılar."

Bu aletlerin kalıplar halinde olması büyük şans, diye düşündü. Çubuk halinde olacağına böylesi daha iyi. Cehennemin dibine. Daha basit böylesi. Ama iki torba dolusu pelte bu işi daha çabuk hallederdi.

İki torba. Yok. Biri de bu işi görürdü. Ah füyyelerle o eski patlatıcımız olsaydı. O orospu çocuğu patlatıcımı ırmağa attı. O yaşlı kutu ve bulunduğu yerler. Herifin onu attığı da bu ırmak. O Pablo fırlamasının işi. Şimdi orada, aşağıda cehennemin dibine tıktı onları. “Şundan biraz daha ver, *viejo*.”

Yaşlı adam işini çok iyi yapıyor. Hem de yukarda, berbat bir yerde. O nöbetçiyi vurmaktan nefret ediyordu. Ben de öyle ama bunu düşünmedim hiç. Ne de şimdi düşünüyorum. Bunu yapmak zorundasın. Ama Anselmo bir de sakatladı adamı. Sakatları bilirim. Birini otomatik silahla öldürmek daha kolay bence. Yani bu işi yapan için. Farklı oluyor otomatik silahla. İlk dokunuştan sonra ona bırakıyorsun işi, o kendisi yapıyor. Sen değil. Bunu başka bir zamana sakla. Ah sen ve senin şu kafan. Çok düşünceli bir kafan var aslanım Jordan. Yalpalan Jordan! Yalpalan! Futbol oynarken topu çekiştirdiğinde böyle bağırırlardı sana. Lanet olasıca Jordan’ın şu aşağıdaki akarsudan daha büyük olmadığını biliyor musun? Kaynağında demek istiyorum. Kaynağında her şey böyledir. Köprünün altında bir yer burası. Yuvadın uzakta bir yuva. Haydi Jordan, toparla kendini. Bu iş ciddi Jordan. Anlıyor musun? Ciddi. Giderek ciddiyeti azalıyor işin. Öbür yana baksana. *Para qué?* Kadının işi nasıl giderse gitsin benim dalgam yerinde. Maine’in işleri nasılsa ulusunki de öyledir. Jordan’ın işleri nasılsa gözü kanlı İsraililerin de öyledir. Yani köprünün, demek istiyorum. Jordan’ın işine bağlıdır lanet olasıca köprünün durumu, gerçekte bunun tersi.

“Biraz daha ver şundan, Anselmo, ihtiyar delikanlı” dedi. Yaşlı adam başını salladı. “Neredeyse bitiyor” dedi Robert Jordan. Yaşlı adam yeniden başını salladı.

Elbombalarını bağlamayı tamamlarken Robert Jordan, artık yoldan gelen ateş seslerini duymuyordu. Çalışırken yalnızca ırmağın gürültüsüyle baş başa kalmıştı. Aşağıya baktı, ırmağın kayalara çarpıp bembeyaz köpürdüğünü, sonra düşürdüğü takozlardan birinin akıntıya kapılıp yuvarlandığı duru, çakıllı bir gölcüğe döküldüğünü gördü. Robert Jordan bakarken bir alabalık böcek yakalamak için suyun üzerine sıçradı, takozun dönüp durduğu yerin yakınlarında suyun üzerinde bir daire çizdi. İki elbombasını tutan teli penseyle sıkı sıkıya bükerken, köprünün demirleri arasından dağın yeşil yamaçları

*) Jordan İngilizce Ürdün demektir.

üzerine vuran güneş ışığını gördü Robert Jordan. Üç gün önce kahverengiydi yamaç, diye düşündü.

Köprünün altındaki serin karanlıktan dışarı, güneşe doğru eğilerek, Anselmo'nun aşağıya doğru sarkan yüzüne bağırdı: "Büyük kablo kangalını ver bana."

Yaşlı adam kangalı aşağıya uzattı.

Tanrı aşkına gevşetme onları daha. Bu onları çeker. Keşke onları bir tele dizebilseydin. Ama kullandığın telin uzunluğu elverir, diye düşündü Robert Jordan, elbombalarının üzerindeki mandalları serbest bırakacak halkaları tutan çengelli pimi yoklarken. Yanlardan bağlanmış elbombalarının pimler çekildiğinde mandalların fırlamasına yetecek kadar boşluğa sahip olup olmadığını kontrol etti (pimleri bağlayan tel mandalların altından geçiyordu), sonra halkalardan birine bir parça tel bağladı, onu dıştaki elbombasının halkasından geçen ana telle birleştirdi, kangalda biraz gevşeklik bırakarak, çelik kırışlardan birinin çevresinden geçirdi, sonra kangalı yukarıya, Anselmo'ya verip, "Dikkatli tut" dedi.

Köprünün üzerine tırmanıp kangalları ihtiyardan aldı. Sonra teli olabildiğince çabuk kaloma ederek nöbetçinin yığılıp yatmış olduğu yere doğru geri geri yürüdü hızla; yürürken bir yandan köprünün kenarından eğiliyor, bir yandan da kangaldaki teli boşaltıyordu.

Geri geri yürürken, "Torbaları getir" diye bağırdı Anselmo'ya. Silahın yanından geçerken eğilip hafif makineli tüfeği aldı, yeniden omzuna astı.

Yolun üst tarafında, yukarı karakoldan dönenleri işte tam o sırada, gözlerini boşalttığı telden kaldırdığında gördü.

Dört kişi olduklarını gördü, sonra düz durmasını, kat yapmamasını, köprünün dışındaki parçalardan birine takılmamasını sağlamak için yeniden tele çevirmek zorunda kaldı gözlerini. Gelenlerin içinde Eladio yoktu.

Robert Jordan teli köprünün ucuna kadar taşıdı, sonra ayağın çevresinde bir dirsek atıp teli yol boyunca uzattı, sonra bir kilometre taşına gelip durdu. Teli kesip Anselmo'ya verdi.

"Tut bunu, *viejo*" dedi. "Şimdi benimle birlikte köprüye dön. Yürürken bu teli boşalt. Yok, ben yaparım bu işi."

Köprüye gelince engelden kurtardı teli, böylelikle elbombalarının halkalarına dümdüz uzanmasını sağladı, sonra da köprünün yanından uzatıp gererek Anselmo'ya verdi.

“Bunu o yüksek taş kadar götür” dedi. “Sıkı sıkı tut ama zorlama. Sakın tele bir güç uygulayayım deme. Teli sıkı çekersen köprü havaya uçar. *Comprendes?*”

“Evet.”

“Dikkatli davran ama çok da gevşek bırakma, sonra dolanır. Hafifçe sıkı tut ama çekeceğin âna değin asılayım deme. *Comprendes?*”

“Tamam.”

“Çekeceğin zaman iyice çek. Sallama.”

Konuşurken Pilar'ın çetesinden geriye kalanların geldiği yola bakıyordu Robert Jordan. Şimdi iyice yaklaşmışlardı, Primitivo'yla Rafael'in Fernando'ya yardım ettiklerini gördü Robert Jordan. Fernando karnından kurşun yemişe benziyordu, çünkü adamla delikanlı onu iki yandan tutarlarken, o da iki eliyle karnını tutuyordu. Sağ bacağı yerde sürükleniyordu, yanındakilerin yardımıyla yürüyebiliyordu. Ayakkabısının kenarı yolda iz bırakıyordu. Pilar da üç tane silahı taşıyarak yol kıyısındaki setten ormana doğru tırmanıyordu. Robert Jordan, kadının yüzünü göremiyordu ama Pilar'ın başı dikti, elinden geldiğince hızlı tırmanıyordu.

“Nasıl gidiyor?” diye seslendi Primitivo.

“İyi. Neredeyse bitirdik işimizi” diye bağırarak karşılık verdi Robert Jordan.

Onların işinin nasıl gittiğini sormaya gerek yoktu. Robert Jordan bakışlarını onlardan kaçırdığında, üçü de yolun kıyısındaydı. Fernando'yu setin üzerine çıkarmaya çalıştıklarında, o başını iki yana sallıyordu.

Robert Jordan, Fernando'nun boğuk bir sesle, “Burada bir tüfek verin bana” dediğini duydu.

“Olmaz, *hombre*. Seni atların yanına götüreceğiz.”

“Atla ne işim var benim?” dedi Fernando. “Burada çok iyiyim.”

Robert Jordan, Anselmo'yla konuştuğu için gerisini işitmedi.

“Bir tank gelecek olursa köprüyü uçar” dedi Robert Jordan. “Ama ancak köprünün üzerine geldiği zaman. Zırhlı araçlar gelirse de uçar köprüyü. Onlardan başkasını Pablo durdurur.”

“Sen altındayken köprüyü uçurmam.”

“Beni boş ver sen. Uçurman gerektiğinde uçur. Ben öbür teli bağlayıp geliyorum. Sonra köprüyü birlikte uçururuz.”

Robert Jordan köprünün ortasına doğru koşmaya başladı.

Anselmo, Robert Jordan'ın kolunda tel kangalı, bileğinde pense, sırtında da hafif makineli tüfeği sallanarak koşuşunu izledi. Köprünün parmaklığının altına girip gözden yok olduğunu gördü. Anselmo teli elinde tutuyordu, sağ elinde; işaret taşının gerisine çömelmiş, yola ve köprüye bakıyordu. Onunla köprü arasında, tam ortada güneşin sırtına binen ağırlığıyla yolun dümdüz yüzeyine daha da yapışmış olarak yatan nöbetçi vardı. Nöbetçinin süngülü tüfeği yolun üstünde dosdoğru Anselmo'ya çevrili olarak duruyordu. Yaşlı adam gözlerini nöbetçiden, yüzeyi parmaklıkların gölgesiyle dilim dilim görünen köprüye, yolun boğaz boyunca sola kıvrıldığı yere çevirdi. Yol buradan kayalık bir duvarın ardında gözden kayboluyordu. Anselmo öbür uçta güneşin pırıl pırıl aydınlattığı nöbetçi kulübesine baktı, sonra da elindeki telin farkına varıp başını Fernando'nun, Primitivo ve çingeneyle konuştuğu yere çevirdi.

“Bırakın beni burada” dedi Fernando. “Çok canım yanıyor, müt-hiş bir iç kanamam var. Kımıldadığımda içimde hissediyorum bunu.”

“Seni şu yamaca çıkaralım bırak da” dedi Primitivo. “Kollarını omuzlarımıza dola, bacaklarını tutalım biz de.”

“Yararı yok bunun” dedi Fernando. “Beni burada bir taşın gerisine koyun. Burada yukarıdaki kadar işe yarayabilirim.”

“Peki ya gittiğimizde ne olacak?” dedi Primitivo.

“Burada bırakın beni” dedi Fernando. “Bu durumda yolculuk etmem diye bir şey söz konusu olamaz. Böylelikle bir at daha artmış oluyor. Burada oldukça iyiyim. Elbette birazdan gelirler.”

“Seni tepeye taşıyabiliriz” dedi çingene. “Kolayca.”

Doğal olarak Primitivo gibi, çingene de bir an önce gitmek için can atıyordu. Ama Fernando'yu buraya kadar getirmişlerdi.

“Yok” dedi Fernando. “Burada gayet iyiyim ben. Eladio'ya ne oldu?”

Çingene yaranın nerede olduğunu göstermek için parmağını başının üzerine koydu.

“Buradan yaralandı” dedi. “Senden sonra, saldırıya kalkıştığımızda.”

“Bırakın beni” dedi Fernando. Anselmo adamın çok acı çektiğini görebiliyordu. İki elini karnına dayamış, başını sete yaslamış, bacaklarını uzatmıştı. Yüzü kül gibiydi, terliyordu soğuk soğuk.

“Ne olur, bir iyilik yapın da bırakın beni” dedi Fernando. Acıyla gözlerini kapadı. Dudaklarının kenarı seğiriyordu. “Burada kendimi iyi hissediyorum.”

“Al bir tüfek ve mermileri” dedi Primitivo.

“Benimki mi?” diye sordu Fernando. Gözleri kapalıydı.

“Yok, seninki Pilar’da” dedi Primitivo. “Bu benim tüfeğim.”

“Kendi tüfeğimi yeğlerdim doğrusu” dedi Fernando. “Ona alışığım.”

“Tüfeğini sana getireceğim” diye yalan söyledi çingene. “Seninki gelene kadar bunu al.”

“Burada durumum çok iyi” dedi Fernando. “Hem yolun üstünü, hem de köprüyü tutuyorum.” Gözlerini açıp başını çevirdi, köprüye doğru baktı. Sonra acıyla birlikte gözlerini kapadı.

Çingene hafif hafif vurarak Fernando’nun başını okşadı, sonra başparmağıyla Primitivo’ya, gidelim, anlamına gelen bir işaret çaktı.

“Sonra gelip seni alırız” dedi Primitivo ve hızla tırmanan çingenenin ardından yamaca doğru yollandı.

Fernando sırtı sete yaslanmış yatıyordu. Önünde, yolun kıyısını gösteren badana boyalı taşlardan biri vardı. Başı gölgedeydi ama güneş sargılı olan yarasının ve yarasını tutan ellerinin üzerinde parlıyordu. Bacakları ve ayakları da güneşte kalmıştı. Tüfek yanında duruyordu, tüfeğin yanındaki üç mermi şarjörü güneşin altında ışıldıyordu. Ellerinin üzerinde bir sinek dolaşıyordu ama sineğin gıdıklamasını duyduğu acı yüzünden fark etmiyordu Fernando.

Teli tutan Anselmo, çömeldiği yerden, “Fernando!” diye seslendi. Telin ucunu ilmik yapmış, sıkı sıkıya tutabilmek için de ilmiği iyice bükmüştü.

“Fernando!” diye seslendi yeniden.

Fernando gözlerini açıp ona baktı.

“Nasıl gidiyor?” diye sordu Fernando.

“Çok iyi” dedi Anselmo. “Birazdan köprüyü uçuracağız.”

“Sevindim, bana ihtiyacınız olursa haber verin” dedi Fernando, sonra sancıyla kıvranarak gözlerini kapadı.

Anselmo gözlerini ondan kaçırıp köprüye çevirdi.

Tel kangalının köprü'nün üzerine atılmasını, ardından da *Inglés* kendisini köprü'nün kenarından yukarıya çekerken görünecek olan güneşten yanmış kafasıyla yüzünü bekliyordu Anselmo. Aynı zamanda da yolun uzak köşesinden dönüp gelecek bir şeyleri gözetliyordu. Artık hiç korku hissetmiyordu, bütün gün hiç korkmamıştı. Hızla ilerliyor işler, her şey de çok normal, diye düşündü. Nöbetçiyi öldürmekten nefret etmiştim, içimi de kabartmıştı bu iş, ama artık geçti. Nasıl oluyor da, *Inglés* adam öldürmekle hayvan öldürmenin birbirine benzediğini söyleyebiliyor? Her avlanışında büyük bir kıvanç duyardım, kötü bir şey yaptığım aklımın köşesinden bile geçmezdi. Ama bir insanı vurmak, koca adamlar olduğunuz halde kardeşine el kaldırmak gibi bir duygu veriyor. Üstelik öldürmek için adama birkaç kez ateş ermek... Yok, bunu düşünme, çıkar aklından. Bu seni çok duygulandırdı, köprüye bir kadın gibi ağlaya ağlaya koştun.

Oldu bitti, dedi kendi kendine, başkaları gibibunun için de kefaretilenebilirsin. Ama işte dün gece tepelerden mağaraya dönerken istediğin oldu. Savaşın göbeğindesin, hiçbir sorunun da yok. Bu sabah ölsem de gam yemem artık.

Sonra orada ellerini kasığına sıkıştırmış, dudakları morarmış, gözleri sıkı sıkı kapalı, ağır ağır, zorlukla soluk alarak sete dayanıp yatan Fernando'ya baktı, ölürsem çabuk öleyim, diye düşündü. Yok, bugün için istediğim yerine gelirse başka bir şey istemeyecektim. İstemiyorum işte. Anladın mı? Hiçbir şey istemiyorum. Ne olursa olsun, hiçbir şey. Senden istediğimi ver bana, gerisini senin isteğine bırakıyorum.

Uzaklardan gelen gürültüye kulak verdi, geçitteki çatışmanın gürültüsüne, sonra, gerçekten büyük bir gün bu, dedi kendi kendine. Bugünün önemini kavramam, anlamam gerek.

Ama yüreğinde hiçbir kabarma ya da coşku duymadı. Hepsi geçmişti bunların, dinginlik dışında bir şey kalmamıştı. Şimdi de, ucu ilmikli, bileğinden de bir ilmik daha atılmış teli elinde tutarak, dizlerinin altındaki yolun kıyısındaki çakıllı kumun üzerinde çömelmiş dururken, yalnız değildi, hiç yalnız hissetmiyordu kendini. Elinde tel vardı, köprüsü vardı, *Inglés*'in yerleştirdiği patlatıcıları vardı. Hâlâ köprü'nün altında çalışan *Inglés*'i vardı, tüm bu savaşı vardı, Cumhuriyet'i vardı.

Ama heyecanı yoktu. Her şey dingindi, güneş boynunu, omuzlarını yakıyordu çömelmiş dururken. Başını kaldırıp bakınca yüksek, bulutsuz gökyüzünü, ırmağın ötesinde yükselen dağın yamacını gördü, mutlu değildi; ama ne bir başınaydı, ne de korkuyordu.

Tepenin yamacında Pilar bir ağacın gerisine uzanmış, geçitten inen yolu gözlüyordu. Yanında üç tane dolu tüfek vardı, birini yanına çöken Primitivo'ya verdi.

“Şuraya geç” dedi. “Şu ağacın gerisine. Sen, çingene, sen de şuraya” diyerek aşağıdaki başka bir ağacı gösterdi. “Öldü mü?”

“Hayır. Daha ölmedi” dedi Primitivo.

“Ne talihsizlik” dedi Pilar. “İki adamımız daha olsaydı bu gelmezdi başımıza. Talaş yığınının çevresinden sürünerek ilerlemeliydi. Orada rahat mı?”

Primitivo başını iki yana salladı.

Çingene gizlendiği ağacın gerisinden, “*Inglés* köprüyü uçurduğunda parçalar buraya kadar gelir mi?” diye sordu.

“Bilmem” dedi Pilar. “Ama *máquina*'yla birlikte olan Agustin oraya senden daha yakın. Eğer çok yakın olsaydı, *Inglés* onu oraya yerleştirmezdi.”

“Ama trenin havaya uçurulmasında lokomotifin lambasının kafamın yanından geçip gittiğini anımsıyorum, çelik parçaları da kırkılangıçlar gibi uçuşmuştu.”

“Çok şiirsel anıların var” dedi Pilar. “Kırkılangıçlar gibiymiş. *Joder!* Çamaşır kazanları gibiydiler. Dinle çingene, bugün çok iyiydin. Şimdi sıkı dur da korkun yetişmesin ardından.”

“Şey, eğer patlama burayı da etkilerse ağacın gerisinden hiç ayrılmayayım diye sormuştum yalnızca” dedi çingene.

“Olduğun yerden ayrılma” dedi Pilar. “Kaç kişi öldürdük?”

“*Pues* biz beş kişi. İki de burada. Köprünün öbür ucundakini görmüyor musun? Köprüye doğru baksana. Kulübeyi gördün mü? Bak! Görüyor musun?” diye işaret etti. “Sonra aşağıda Pablo'ya da sekiz kişi düşüyordu. *Inglés* için gözlemiştim o karakolu.”

Pilar homurdandı. Şiddetle ve öfkeyle, “Şu *Inglés* de ne oluyor?” dedi sonra. “O köprünün altında ne halt ediyor? *Vaya mandanga!* Köprü mü yapıyor, köprü mü uçuruyor, anlamadık gitti.”

Başını kaldırıp işaret taşının gerisinde çömelmiş olan Anselmo'ya baktı.

“Hey, *viejo!*” diye bağırdı. “Senin anasını bellediğim *Inglés*’in ne yapıyor?”

“Sabırlı ol, kadın” diye seslendi yukarıya doğru Anselmo, teli fazla çekmeden ama sıkı sıkı tutuyordu. “İşini bitiriyor.”

“Peki de hangi büyük orospunun adına bu kadar uzatıyor işi?”

“*Es muy concienzudo!*” diye bağırdı Anselmo. “Bilimsel bir iş bu.”

“Biliminin içine edeyim” diye öfkeyle haykırdı Pilar. “Şu suratına ettiğimin herifi uçursun da bitsin bu iş. Maria!” diye tepeye doğru bağırdı boğuk sesiyle. “Şu senin *Inglés* var ya...” bundan sonra da köprü’nün altında Jordan’ın yaptığı hayali eylemlerle ilgili bir küfür seline boğdu ortalığı Pilar.

Anselmo yoldan, “Sakin olsana kadın” diye seslendi. “Olağanüstü bir iş yapıyor. Artık bitirmek üzere.”

“İşin cehenneme kadar yolu var” diye öfkeyle köpürdü Pilar. “Önemli olan işin yapılma hızı.”

Tam o sırada hepsi Pablo’nun bastığı karakolun bulunduğu yolun aşağısından silah atışlarının başladığını işittiler. Pilar sövmeyi bir yana bırakıp sese kulak verdi. “Aha” dedi. “Ahaa, Ahaa. İşte bu.”

Robert Jordan bu sesi bir eliyle tel kangalını köprü’nün üzerine atıp, sonra da kendisini yukarıya çekerken duydu. Dizleri köprü demirinin kenarına, elleri de yere değdiğinde aşağıdaki dönemecin çevresinden bir makineli tüfeğin takırtıları geldi kulağına. Bu Pablo’nun otomatik tüfeğinden farklı bir sestti. Ayağa kalktı Robert Jordan, öne doğru eğilip kangalı kurtardı, köprü boyunca geriye doğru yürüyerek teli boşaltmaya başladı.

Silah sesini sanki içinde yankılanıyormuşçasına midesinin boşluğunda hissediyordu yürürken. Ses şimdi daha yaklaşmıştı, yürürken dönüp yolun kavıştığı yere baktı. Ama hâlâ ne bir araba, ne bir tank, ne de insan görünmüştü. Köprü’nün ucuna olan yolu yarılacağı hâlâ bir şey yoktu dönemeçte. Boşalttığı tel dolanmaksızın, dümdüz uzanıyordu. Nöbetçi kulübesinin gerisinden dönüp tırmanmaya başladığında da herhangi bir şey görünmedi.

Teli dolanmasın diye yüksekte tutarak nöbetçi kulübesinin gerisinden dönüp tırmanmaya başladığında dönemeç bomboştı. Sonra yola çıktı, aşağıda yolda hâlâ hiçbir şey yoktu. Yolun alçak kıyısındaki küçük hendeğe doğru, teli sıkı sıkıya tutarak hızla geri geri yürüdü, tıpkı yüksekte gelen topu yakalamak için gerisin geri hareket eden

futbolcu gibi. Şimdi Anselmo'nun durduğu taşın hemen hemen tam karşısındaydı. Köprü'nün aşağısında yol hâlâ boştu.

Sonra yoldan aşağıya doğru gelen kamyonun sesini duydu, omzunun üzerinden baktığında kamyonun uzun yamaca doğru yaklaştığını gördü, bileğini tele dolayarak Anselmo'ya "Uçur havaya!" diye haykırdı. Topuklarını yere sıkı sıkıya bastırıp telin bileğinde gerginliğini hissederek geriye doğru kaydıldı, kamyonun gürültüsü arkasındaydı, önünde de üzerinde ölmüş bir nöbetçi olan yol, upuzun bir köprü, aşağıda hâlâ bomboş olan yolun bir parçası vardı. Sonra büyük bir çatırtı koptu, köprü'nün ortası kabaran bir dalga gibi havaya yükseldi; Robert Jordan elleriyle başını sımsıkı kapayarak yüzükoyun yere kapandığında patlamanın dalga dalga gelip kendisine çarptığını hissetti. Köprü havalanmayı kesip yerine dönerken, o çok iyi tanıdığı ekşi kokulu sarı duman çevresini kaplarken ve sonra yağmur damlaları gibi çelik parçaları yağmaya başladığında Robert Jordan yüzünü yerdeki çakıllara yapıştırmıştı.

Çelik yağmuru kesildiğinde hâlâ canlıydı Robert Jordan, başını kaldırıp köprüye baktı. Köprü'nün ortası gitmişti. Köprü'nün üzeri kenarları parçalanmış parlak çelik parçalarıyla doluydu, bunlar yolu da kaplamışlardı. Kamyon yolda yüz metre kadar yukarıda durmuştu. Sürücüsü yanındaki iki adam sığınılacak bir yere doğru koşuyorlardı.

Fernando sırtı sete dayalı yatıyordu, hâlâ soluk alıyordu. Kollarını iki yanına uzatmıştı, elleri gevşemişti.

Anselmo beyaz işaret taşının gerisinde yüzükoyun yatıyordu. Sol kolu başının altında ikiye katlanmış, sağ kolu da dümdüz yana açılmıştı. Telin ilmiği hâlâ bileğine sarılıydı. Robert Jordan ayağa kalkıp yolu geçti. Anselmo'nun yanına diz çöktü, öldüğü kesindi adamın. Bir çelik parçasının ne yaptığını görmek için onu yüzüstü çevirmedi Robert Jordan. Ölmüştü işte, hepsi buydu.

Ölüyken çok ufak tefek görünüyor, diye düşündü Robert Jordan. Ufacık tefecik ve kırçıl saçlı görünüyordu; gerçekten bu irilikteyse o koca koca yükleri nasıl taşıdı bu adam, diye geçirdi aklından Robert Jordan. Sonra Anselmo'nun daracık kurşuni çoban pantolonundaki kalçalarının, bacaklarının biçimine, altı yıpranmış ip tabanlı ayak-kabılarına ilişti gözleri. Anselmo'nun karabinasını, şimdi hemen hemen iyice boşalmış olan iki çantayı, sonra da gidip Fernando'nun ya-

nında duran tüfeği aldı yerden. Yolun üzerinde duran kopmuş çelik parçalarından birine tekme attı. Sonra iki tüfeği omzuna astı, kundaklarından tutarak ormana giden yamaca doğru yürümeye başladı. Geriye bakmıyordu, ne de köprü'nün öbür yanındaki yola. Aşağıda, dönemeçte hâlâ silah atılıyordu ama artık umurunda değildi Robert Jordan'ın.

TNT dumanları yüzünden öksürüyordu, tüm gövdesi uyuşmuş gibiydi.

Tüfeklerden birini ağacın gerisinde uzanmış olan Pilar'ın yanına koydu. Kadın bakınca yanındaki tüfeklerin yeniden üçleştiğini gördü.

“Burada çok yüksektesiniz” dedi Robert Jordan. “Yolda bir kamyon var. Onu göremiyorsunuz buradan. Bu işi uçakların yaptığını sandılar. Daha aşağıya inseniz iyi olur. Ben Agustin'in yanına inip Pablo'ya destek ateşi sağlayacağım.

“İhtiyar?” diye sordu Pilar, Robert Jordan'ın yüzüne bakarak.

“Öldü.”

Yeniden öksürdü Robert Jordan, içi yırtılıyordu sanki, sonra yere tükürdü.

“Köprü'nü uçuruldu, *Inglés*” diyerek Robert Jordan'a baktı Pilar. “Bunu unutma.”

“Hiçbir şeyi unutmam ben” dedi Robert Jordan. “Çok gür sesin var” dedi Pilar'a. “Seni ta aşağıdan işittim. Maria'ya bağır, ona bir şeyim olmadığını söyle.”

Pilar, Robert Jordan'ın hoşgörüsünü sağlamaya çalışıp, “Hızarda iki adamımızı yitirdik” dedi.

“Gördüm” dedi Robert Jordan. “Bir budalalık mı yaptınız orada?”

“Senin ananı avradını, *Inglés*” dedi Pilar. “Fernando'yla Eladio da sapına kadar erkekti.”

“Niye yukarı, atların yanına gitmiyorsunuz?” dedi Robert Jordan, “Burayı senden daha iyi tutarım.”

“Sen Pablo'yu destekleyeceksin ateş ederek.”

“Cehenneme kadar yolu var Pablo'nun. *Mierda*'yla kendi kendisini desteklesin o.”

“Olmaz, *Inglés*. Geri döndü. Aşağıda sapına kadar savaştı. Duymadın mı? Hâlâ savaşıyor. Kötü bir şeye karşı savaş veriyor. İşitmiyor musun?”

“Onu koruyacağım, ateş ederek destekleyeceğim. Ama ikinizin de içine edeyim. Senin de, Pablo’nun da.”

“*Inglés*” dedi Pilar. “Sakin ol. Bu işte kimsenin yapmayacağını yaptım senin için. Pablo bir keleklik yaptı sana ama sonra geri döndü.”

“Eğer patlatıcım olsaydı ihtiyar ölmezdi. Köprüyü buradan havaya uçurabilirdim.”

“Eğer, eğer, eğer...” dedi Pilar.

Köprüünün uçurulmasından sonra, uzandığı ve çömeldiği yerden başını kaldırıp, Anselmo’nun öldüğünü gördüğü zaman duyduğu öfke, boşluk ve kızgınlık hâlâ tüm benliğini sarıyordu Robert Jordan’ın. Askerlerin askerliğe devam edebilmeleri için onlarda nefrete dönüşürdü hüznün. Şimdi, hüznün sona ermişti, yalnız hissediyordu kendini Robert Jordan, kimsesiz, bağlantısız ve gördüğü her şeyden nefret ediyordu.

“Eğer kar yağmasaydı...” dedi Pilar. Sonra da, fiziksel bir tepki gibi (diyelim ki, bir kadının kendisini kollarıyla sarmalaması gibi) birdenbire değil ama ağır ağır, kafasıyla ölçüp biçerek olayı kabul etmeye, nefreti içinden atmaya başladı. Elbette, kar. Bu yapmıştı. Kar. Başkalarına da yapmıştı. Durumu bir kez başkalarının başına geldiği biçimde gördün mü, kendi benliğinden kurtulursun, savaşta yapılması gereken de insanın benliğinden kurtulmasıdır her zaman. Burada benlik olamaz. Benliğin yok olmalıdır, başka türlü olamaz. Sonra benliğini yitirmiş olarak, Pilar’ın “Sordo...” dediğini duydu Robert Jordan.

“Ne?” dedi.

“Sordo...”

“Evet” dedi Robert Jordan. Çarpık, kaskatı, gergin yüz kaslarıyla yüzeysel biçimde sırttı kadına. “Boş ver. Yanlış yaptım. Bağışla beni, kadın. Bu işi, sonraki işleri birlikte adam gibi halledelim. Ayrıca dediğin gibi, köprü de havaya uçuruldu.”

“Evet. Her şeyi yerli yerine koyup düşünmelisin.”

“Öyleyse şimdi Agustin’in yanına gidiyorum. Şu çingeneni daha aşağıda bir yere yerleştir de yolu görebilsin iyice. Şu tüfekleri Primitivo’ya ver, sen de bu *máquina*’yı al. Göstereyim sana.”

“*Máquina*’n sende kalsın” dedi Pilar. “Çok kalacak değiliz burada. Pablo’nun gelmesi eli kulağında, sonra hemen gideceğiz.”

“Rafael” dedi Robert Jordan. “Buraya yanıma gel. Buraya. Güzel. Şu hendekten çıkanları gördün mü? Orada, kamyonun üzerinde?”

Kamyona doğru geliyorlar hani? Onlardan birini benim için haklayıver. Otur. Sakin ol.”

Çingene dikkatle nişan alıp ateş etti, mekanizma kolunu geri çekip boş kovana dışarıya atarken, “Yukarıya” dedi Robert Jordan. “Yukarıdaki kayaya doğru attın. Kayadan kalkan tozu gördün mü? Daha aşağıya, iki kadem aşağıya. Şimdi, dikkat et. Koşuyorlar, Güzel. *Sigue tirando.*”

“Hakladım birini” dedi çingene. Adam hendekle kamyonun arasında yarı yolda yere yuvarlandı. Öbür ikisi durup ona yardım etmediler. Hendeğe doğru koşup, gizlendiler.

“Ona ateş etme” dedi Robert Jordan. “Kamyonun ön tekerlerinden birinin tepesine ateş et. Böylece oraya isabet ettiremezsen motoru vurursun. Güzel.” Dürbünle izledi çingenenin atışını Robert Jordan. “Biraz daha aşağıya. Güzel. Canavar gibi ateş ediyorsun. *Mucho! Mucho!* Radyatörün tepesini vur şimdi. Radyatörün neresi olursa olsun fark etmez. Sen şampiyonsun yahu. Bak. O noktadan hiçbir şeyi geçirme sakın. Anladın mı?”

“Bak şimdi kamyonun ön canımı nasıl parçalayacağım, seyret” dedi çingene büyük bir mutlulukla.

“Yok, yok. Kamyon zaten hapi yuttu” dedi Robert Jordan. “Yoldan bir şey gelene kadar ateş etme. Hendek hizasına girince ateşe başla. Sürücüyü vurmaya çalış. O zaman hepiniz birden ateşe başlamalısınız” dedi Pilar’a Robert Jordan. Pilar, Primitivo’yla birlikte yamaçta biraz daha aşağıya kaymıştı. “Yeriniz çok iyi. Bakın bu dik yamaç yanınızı nasıl koruyor, gördünüz mü?”

“Sen de Agustin’le birlikte işine bak artık” dedi Pilar. “Ders vermeyi bırak. Ben de biliyorum nerede olduğumu.”

“Primitivo’yu daha yukarıya, şuraya yerleştir” dedi Robert Jordan. “Şuraya, tamam mı aslanım? Setin sarplaştığı şu yana.”

“Bırak beni” dedi Pilar, “Git işine, *Inglés.* Hay senin ve titizliğinin içine edeyim. Burada işler yolunda.”

Tam o sırada uçakların sesini duydular.

Maria uzun zamandır atlarla birlikteydi; ama ne onların kıza, ne de kızın onlara bir yararı dokunuyordu. Ormanda bulunduğu yer, ne yolu görebiliyordu, ne de köprüyü. Silah sesleri duyulmaya başladığında, atlar kampın aşağısındaki ağaçların arasında bulunan

ağıldayken birçok kez ona hoşlandığı yiyecekler götürerek kendisine alıştırılmış olduğu iri, alını akitmalı doru aygırın boynuna sardı kolunu. Ama onun sinirliliği kocaman aygırı da sinirlendirmişti; aygır silah seslerini, bombaların gürültüsünü duyunca burun deliklerini genişleterek başını sallamaya başladı. Maria bir türlü sakin olamıyordu, atları okşayıp severek, onların hepsini daha da sinirlendirip kışkırtarak dolaşıp duruyordu.

Silah seslerini kötü bir şey olmuyormuş gibi düşünmeye, Pablo'nun yeni adamlarla aşağıda, Pilar'ın da öbürleriyle yukarıda olduğunu, tasalanmaması, ürkmemesi, Roberto'ya güvenmesi gerektiğini düşünmeye çalıştı. Ama yapamıyordu bunu; köprünün aşağısından ve yukarisından gelen silah sesleri, uzakta, arasına kuru, tok takırtıların karıştığı bir gök gürültüsüne benzeyen savaş sesi, bombaların düzensiz patlayışı soluğunu kesen korkunç bir şeydi.

Sonra, çok daha sonra Pilar'ın yamacın aşağılarından kendisine bağırarak anlayamadığı bir sürü sövgüyle dolu bir şeyler söylediğini duydu. Ah, Tanrım, hayır, hayır, diye düşündü. Hayatı tehlikedeysen onun hakkında böyle konuşma. Kimseyi incitme, gereksiz tehlikeler yaratma. Kışkırtma, yapma.

Sonra birden, gelişigüzel dua etmeye başladı Roberto için; tıpkı okuldayken yaptığı gibi duaları elinden geldiğince hızla ardı ardına sıralıyor, onar kere tekrarladığı iki duayı sol elinin parmaklarıyla sayıyordu. Sonra köprü havaya uçtu; çatırtıyı duyunca şahlanıp kafasını silkeleyen atlardan biri köstek ipini kopararak ağaçların arasından kaçtı. Maria sonunda göğsü terden kararmış, eyeri aşağıya kaymış, titreyip ürperen atı yakalayıp geri getirirken, aşağıdaki silah sesini duydu, buna daha fazla dayanamayacağım, diye düşündü. Neler olduğunu öğrenmezsem yaşayamam. Soluk alamıyorum, ağzım kuru. Korkuyorum, bir işe de yaramıyorum, atları ürkütüyorum, bu atı da şans eseri yakaladım, eyeri aşağıya kayıp bir ağaca takılmıştı, ah Tanrım, eyerini düzeltmeyi bile bilmiyorum. Buna dayanamam. Ah, ne olur bir şey olmasın ona, her şeyim orada, köprüde. Cumhuriyet başka, savaşı kazanmamız gerekliliği başka şey. Ama, ah, sevgili Kutsal Bakire, onu köprüden bana geri getir, ne dersen yaparım bundan sonra. Çünkü burada değilim ben. Ben diye bir şey yok. Yalnızca onunla birlikteyim. Benim için gözet onu, o zaman beni de gözetmiş olursun, sonra senin için her şeyi yaparım, o aldırmasın buna. Ne de

Cumhuriyet'e karşı olur bu. Ah, ne olur bağışla beni, kafam karma-karışık. Şimdi kafam karmakarışık. Ama eğer onu gözetirsen doğru olanı yapacağım. O ne derse, sen ne dersen yapacağım. Onunla birlikte olunca yaparım. Ama neler olduğunu öğrenememeye dayanmıyorum.

Sonra, atı tekrar bağlayıp, battanienesini düzelterip eyerini yerleştirerek kolanı sıkarken aşağıdaki ormandan o gür, boğuk sesi duydu: "Maria! Maria! Senin *Inglés* sapasağlam. Duyuyor musun? Sapasağlam. *Sin novedad!*"

Maria eyeri iki eliyle tutup kırpık saçlı başını eyere dayayarak ağlamaya başladı. O boğuk sesin yeniden bağırdığını duydu, sonra başını eyerden kaldırıp hıçkırarak haykırdı. "Evet! Sağ ol!" Sonra yeniden hıçkırarak, "Sağ ol! Çok teşekkür ederim" diye bağırdı.

Uçak seslerini duyunca hep birden başlarını kaldırıp baktılar; uçaklar Segovia yönünden, çok yüksekte uçarak geliyorlar, gökyüzünün derinliğinde gümüş gibi parlıyorlardı. Uçakların patırtısı tüm öbür sesleri bastırıyordu.

"Hah" dedi Pilar. "Bir bunlar eksikti!"

Robert Jordan bir yandan uçakları izlerken bir yandan da kadının omzuna kolunu atarak, "Yok, kadın" dedi. "Bunlar bizim için gelmiyor. Bunların bizimle uğraşacak zamanları yok. Sakin ol."

"Nefret ediyorum onlardan."

"Ben de. Ama şimdi Agustin'in yanına gitmem gerek."

Yamaçtan, çamların arasından dolana dolana indi; aşağı inerken uçakların uğultulu gürültüsüyle yıkık köprünün öte yanından, aşağıdaki yoldan, dönemecin arkasından gelen aralıklı ağır makineli tüfek sesi hiç kesilmedi.

Robert Jordan, Agustin'in otomatik tüfeğin gerisindeki çam fidanları kümesinde uzandığı yere vardı. Uçakların ardı arkası kesilmiyordu.

"Aşağıda neler oluyor?" diye sordu Agustin. "Ne yapıyor Pablo? Köprünün uçurulduğundan haberi yok mu?"

"Belki ayrılamıyordur oradan."

"Öyleyse bırakıp gidelim onu. Canı cehenneme!"

"Eğer eli ayağı tutuyorsa şimdi gelir" dedi Robert Jordan. "Şimdi çıkar ortalığa."

“Sesini duymuyorum onun” dedi Agustin. “Beş dakikadır sesi çıkmıyor. Yok. İşte. İşte bak! İşte o. Bu odur.”

Hafif süvari makinelisinin pat-pat-pat eden sesi duyuldu. Sonra bir daha, bir daha.

“Bu o piç” dedi Robert Jordan.

Bulutsuz gökyüzünün derinliğinde ardı arkası kesilmeksizin gelip geçen uçakları izledi Robert Jordan; onlara bakarken Agustin’in de yüzünü gözledi. Sonra bakışlarını yıkılmış olan köprüye ve hâlâ bomboş olan yola çevirdi. Öksürüp tükürdü, dönemecin altından gelen ağır makinelinin takırtısını dinledi. Yine aynı yerden geliyor gibiydi ses.

“Peki bu ne?” diye sordu Agustin. “Bu anasını bellediğimin şeyi nedir?”

“Daha köprüyü uçurmamdan önce başlamıştı bu” dedi Robert Jordan. Aşağıya köprüye baktı, ortası çökmüş, eğilmiş bir çelik gömlek gibi sarkan delikten ırmağı görebiliyordu. İlk geçen uçakların geçidi bombaladıklarını, daha başka uçakların da hâlâ gelmeye devam ettiğini işitti. Motorların gürültüsü gökyüzünü doldurmuştu. Robert Jordan gözlerini yukarıya çevirdiğinde minimini refakat uçaklarının bombardıman uçaklarının üzerinde daireler çizdiğini gördü.

“Geçen sabah bunların hatların öbür yanına geçtiğini sanmam” dedi Agustin. “Batıya dönüp oradan geri gelmişlerdir mutlaka. Bunları görselerdi saldırıya kalkışmazlardı çünkü.”

“Bunların çoğu yeni” dedi Robert Jordan.

İçinde bir şeyin normal başlayıp da sonradan giderek büyümesi, kocamanlaşması gibi bir his vardı. Sanki bir taş atmışsın da, taşın oluşturduğu dalgalar büyüye büyüye gümbürdeyerek yükselen denizin dalgaları gibi dönmüştü. Ya da sanki bağırmışsın da, sesinin yankısı bir gök gürültüsü halinde, ölüm getirerek geri dönmüştü. Ya da bir adamı vurup yere devirmişsin ama adam baştan aşağıya silahlı ve zırhlara bürünmüş olarak ayağa kalkmış gibi. Geçitte Golz’la birlikte olmadığına seviniyordu Robert Jordan.

Orada, Agustin’in yanına uzanmış, uçakların geçişini seyreder, arkasındaki silah seslerini dinler, aşağıda ne olduğunu bilmediği bir şey göreceğini bilerek yolu gözlerken, köprüde ölmemesinin şaşkınlığıyla hâlâ uyuşukluktan kurtulamamıştı Robert Jordan. Ölmeyi öylesine kabullenmişti ki, şimdi tüm bu olanlar gerçek dışıymış gibi

görünüyordu. Silkelen, dedi kendi kendine. Kurtul bu uyuşukluktan. Bugün yapacak çok ama çok, pek çok şey var. Ama bu uyuşukluk bir türlü bırakmıyordu yakasını, olan biten her şeyi bir düş gibi görüyordu, hem de bilinçli olarak.

Çok duman yuttun, dedi kendi kendine. Ama uyuşukluğun nedeninin bu olmadığını biliyordu. Salt gerçekliğin arasından tüm bunların nice gerçek dışı olduğunu tastamam anlayabiliyordu. Köprüye, sonra yolda yatan nöbetçiye, Anselmo'nun yattığı yere, sete yaslanmış olan Fernando'ya, sonra yeniden dümdüz, kahverengi yola, duran kamyona baktığında, hâlâ gerçek dışıydı her şey.

Sen yapacağın işleri bir başkasına devret hemen iyisi mi, dedi kendi kendine. Horoz dövüştürülen çukurun içinde herkesin gözünden kaçan bir yara alıp da, kimsenin görmediği yarası yüzünden canı çekilmeye başlayan bir horoza benziyorsun.

Saçmalama, dedi kendi kendine. Biraz halsizleştin, hepsi bu, yüklendiğin sorumluluktan sonra gevşedin, hepsi bu. Boş ver.

Sonra Agustin onu kolundan yakalayıp işaret etti; boğazın karşı yakasına bakınca Pablo'yu gördü Robert Jordan.

Pablo'nun kayanın köşesinden koşarak yola çıktığını gördüler. Yolun gözden yittiği sarp kayanın önünde durduğunu, kayaya yaslanıp yola doğru ateş ettiğini gördüler. Robert Jordan kasketi başından gitmiş, kısa namlulu süvari tüfeğiyle, kayaya yaslanarak ateş eden kısa boylu, gürbüz yapıklı Pablo'yu gördü. Çağlayan gibi ardı ardına saçılan mermi kovanlarının güneş altında pırıl pırıl parladığını görebiliyordu. Pablo'nun çömeli bir mermi demeti daha boşalttığını gördüler. Sonra arkasına bakmadan kısacık, çarpık bacaklarıyla başını öne eğerek köprüye doğru koşturmaya başladı Pablo.

Robert Jordan, Agustin'i öne doğru itmişti, kocaman otomatik tüfeğin namlusunu omzuna yerleştirmiş, yolun dönemecine nişan almıştı. Kendi hafif makineli tüfeği sol elinin yanında yerde duruyordu. Bu mesafeden pek sağlıklı atış yapılamazdı bu tüfekle.

Pablo onlara doğru yaklaşırken Robert Jordan dönemece nişan almış bekliyordu. Ama henüz bir şey görünmemişti. Pablo köprüye ulaşmış, bir kez omzunun üzerinden geriye doğru bakmış, köprüye bir göz atmış sonra da soluna dönüp boğaza inmiş, gözden kaybol-

muştı. Robert Jordan hâlâ dönemeci gözetliyor ama ortaklıkta hiçbir şey görünmüyordu. Agustín bir dizinin üzerinde yükseldi. Pablo'nun keçi gibi boğazdan aşağıya doğru inişini görebiliyordu. Pablo'yu gördüklerinden beri hiç silah atılmamıştı aşağıdan.

"Yukarıda bir şey görüyor musun? Yukarıdaki kayalarda?" diye sordu Robert Jordan.

"Hiçbir şey yok."

Robert Jordan yolun dönemecini izliyordu. Dönemecin hemen altındaki yamacın tırmanılmayacak kadar dik olduğunu biliyordu; ama biraz daha aşağıda yamacın eğimi azaldığı için yandan dolaşarak üst tarafa çıkılabildi.

Daha önce her şey nasıl gerçek dışı gibiyse, şimdi her şey bir anda gerçeğe dönüşüvermişti. Sanki birden netleştirilen refleks bir fotoğraf makinesi gibiydi. Tam o sırada alçak gövdeli, köşeli burunlu ve bodur, yeşil, kurşuni ve kahverengi boyalı taret, makineli tüfeğiyle dönemeci alıp güneşe çıkan tankı gördü Robert Jordan. Tanka ateş etti, mermilerin çeliğe çarpıp tınlayışlarını duyabiliyordu. Ufak *whippet** tankı kaya duvarın gerisine kaçtı. Köşeyi gözetleyen Robert Jordan tankın burnunun yeniden görüldüğünü, sonra da taretin kenarının ortaya çıktığını, topun yola nişan alacak biçimde çevrildiğini gördü.

"Deliginden çıkan bir fareye benziyor" dedi Agustín. "Baksana, *Inglés*."

"Kendine pek güveni yok" dedi Robert Jordan.

"Pablo'nun dövüştüğü büyük böcek buymuş demek" dedi Agustín. "Yeniden vursana onu, *Inglés*."

"Olmaz. Nasılsa ona zarar veremeyiz. Nerede olduğumuzu bilsinler istemem."

Tank yola doğru ateş etmeye başladı. Mermiler yola çarpıp sekliyordu. Biraz sonra da köprünün çeliklerine çarpıp tıngırdamaya başladı. Aşağıdan sesini duydukları makineli tüfek buydu işte.

"*Cabron*" dedi Agustín. "Ünlü tankları bu mu, *Inglés*?"

"Bu yavru tank."

"*Cabron*. Eğer bir biberon dolusu benzinim olsaydı oraya tırmanıp ateşe verirdim o tankı. Şimdi ne yapacak dersin, *Inglés*?"

*) Whippet: Birinci Dünya Savaşı'nda Müttefiklerin kullandığı kabiliyeti yüksek, süratli, küçük ve hafif bir tank.

“Bir süre sonra çıkıp tekrar çevreye bakınacak.”

“Demek adamlarımızın korktukları da bunlar ha” dedi Agustin. “Bak, *Inglés!* Nöbetçileri yeniden öldürüyor.”

“Eh, başka hedefi olmadığına göre” dedi Robert Jordan. “Kınama onu.”

Ama düşünüyordu Robert Jordan. Elbette, dalga geç bakalım onunla. Ama tut ki, sen olsaydın onun yerinde, yerinden yurdundan uzakta, anayola ateş ettirselerdi seni. Sonra bir de köprü uçurulmuş. İlerisinin mayınlı olduğunu ya da bir tuzak kurulmuş olduğunu düşünmez miydin? Elbette düşünürdün. Doğrusunu yapıyor o. Başka bir şeyin ortaya çıkmasını bekliyor. Düşmanı zorluyor çatışmaya. Düşmanı ise biziz yalnızca. Ama bunu bilemez ki. Bak hele şu piç kurusuna.

Küçük tank burnunu biraz daha çıkardı köşeden.

Tam o sırada Agustin, Pablo'nun boğazın kıyısından çıktığını, elleriyle ve dizleriyle kendisini yukarıya doğru çektiğini, kıllı yüzünün kan ter içinde kalmış olduğunu gördü.

“İşte orospu çocuğu geliyor” dedi.

“Kim?”

“Pablo.”

Robert Jordan bakınca Pablo'yu gördü. Sonra da gözetleme deliğinin makineli tüfeğin üzerinde olduğunu bildiği yere, tankın kamufle edilmiş taretinin o bölümüne ateş etmeye başladı. Küçük tank geriye kaçıp, gözden kayboldu. Robert Jordan da otomatik tüfeği yerden aldı, ayaklarını katladı, namlusu hâlâ sıcak olan tüfeği omzuna attı. Namlu öylesine kızgındı ki, omzu yandı; Robert Jordan dipçiği elinde çevirerek tüfeği iyice geriye itti.

“Şarjör torbasıyla benim küçük *máquina*'mı getir” diye bağırdı, “koşarak gel.”

Robert Jordan koşarak çam ağaçlarının arasından tepeye doğru tırmandı. Agustin hemen onun arkasındaydı, onun arkasından da Pablo geliyordu.

Robert Jordan tepeye doğru, “Pilar” diye bağırdı. “Haydi, kadın!”

Üçü birden, dik yamacı olanca hızlarıyla tırmanıyorlardı. Yamaç çok dikleşmiş olduğu için artık koşamıyorlardı, makineli tüfeğinden başka yükü olmayan Pablo öbür ikisine yetişmişti.

“Adamların nerede?” dedi Pablo’ya kurumuş dudaklarının arasından Agustin.

“Hepsi öldü” dedi Pablo. Soluğu iyice kesilmişti. Agustin başını çevirip ona baktı.

Pablo hızlı hızlı soluyarak, “Şimdi bir sürü atımız var, *Inglés...*” dedi.

“Güzel” dedi Robert Jordan. Seni cani piç seni, diye düşündü. “Ne çıktı karşınıza?”

“Her şey” dedi Pablo, ciğerleri körük gibi inip kalkıyordu. “Pilar ne yaptı?”

“Fernando’yla kardeşlerden birini yitirdi.”

“Eladio’yu” dedi Agustin.

“Ya sen?” diye sordu Pablo.

“Ben Anselmo’yu yitirdim.”

“Bir sürü atımız var demektir” dedi Pablo. “Yüklerimiz için bile.”

Agustin dudağını ısırıp Robert Jordan'a baktı. Başını iki yana salladı. Aşağılarında, ağaçların arasında ama gözden uzakta, tankın yeniden yola ve köprüye ateş ettiğini duydular.

Robert Jordan başını sallayarak, “Ne oluyor buna?” dedi Pablo’ya. Pablo’ya bakmak, kokusunu duymak istemiyordu, bir tek sesini işitmekti istediği.

“Tank orada olduğu için ayrılamadım” dedi Pablo. “Karakolun altındaki dönemeçte yolumuz kesildi. Sonunda bir şey aramaya gitti de, ben de gelebildim.”

Sözünü sakınmaksızın, “Nereye ateş ediyordun, dönemeçte?” diye sordu Agustin.

Pablo ona baktı, sırtmaya başladı, düşünüp taşınıp sesini çıkarmadı sonunda.

“Hepsini vurdun mu onların?” diye sordu Agustin. Robert Jordan, kapa ağzını diye düşünüyordu. Artık senin işin değil bu. Senin beklediğin her şeyi, fazlasıyla yaptılar. Bu kabileler arası bir sorun. Ahlaki yargıları bırak. Bir katilden ne beklersin ki? Bir katille iş yapıyorsun. Çeneni açma. Onu zaten yeterince tanıyordun. Bu yeni bir şey değil. Ama seni pis piç, diye düşündü. Seni pis, namussuz piç.

Hem koştuğu, hem de tırmandığı için göğsü ikiye yarılacakmışçasına ağrıyordu, önlerinde ağaçların arasında atları gördü.

“Hadisene” diyordu Agustin. “Onları vurduğunu niye söylemiyorsun?”

“Kapa çeneni” dedi Pablo. “Bugün çok çarpıştım, hem de çok iyi çarpıştım. *Inglés’e* sorsana.”

“Bugün bizi kurtar bakalım bir de” dedi Robert Jordan. “Bu işi planlayan sensin çünkü.”

“İyi bir planım var.” dedi Pablo. “Şansımız azıcık yardım ederse kurtuluruz.”

Pablo’nun solukları düzelmeye başlamıştı.

“Bizden kimseyi öldürmeyeceksin, değil mi?” dedi Agustin. “Çünkü seni şimdi ben öldüreceğim.”

“Kapa çeneni” dedi Pablo. “Senin çıkarını, çetenin çıkarını götürmem gerekir. Bu bir savaş. İnsan istediğini yapamaz.”

“*Cabrón*” dedi Agustin. “Tüm avantajları sen toplarsın.”

“Aşağıda nelerle karşılaştın anlatsana” dedi Pablo’ya Robert Jordan.

“Her şeyle” diye yineledi Pablo. Hâlâ göğsü parçalanıyormuşçasına soluk alıyordu ama artık düzgün biçimde konuşabiliyordu; yüzü gözü ter içindeydi, omuzları, göğsü tere batmıştı. Gerçekten dostça davranıp davranmadığını kollamak için dikkatle Robert Jordan’a baktı, sonra sırtarak, “Her şey” dedi yeniden. “İlkin karakolu ele geçirdik. Sonra bir motosikletli geldi. Sonra bir başkası. Sonra bir ambulans. Sonra bir kamyon. Sonra tank. Sen köprüyü halletmeden hemen önce.”

“Sonra?..”

“Tank bize bir zarar vermedi ama yolu tuttuğu için oradan ayırlamadık. Tank uzaklaşınca, ben de geldim işte.”

“Peki, ya adamların?” diye araya girdi Agustin, hâlâ bela arayarak.

Pablo adamın gözlerinin içine bakarak, “Kes sesini” dedi. Her şeyden önce çok iyi çarpışmış bir insanın yüz ifadesi vardı suratında. “Onlar bizim çeteden değildi.”

Şimdi ağaçlara bağlı atları, çam dalları arasından onların üzerine süzülen güneş ışığını, atların başlarını salladıklarını, at sineklerini defetmek için sağa sola tekme attıklarını görebiliyordu. Robert Jordan da Maria’yı gördü, sonra da kızı kollarının arasında buldu, sıkı sıkıya sarıldı kıza. Otomatik tüfek yanından sarkıyordu, alev önleyici huni kaburgalarına dayanmıştı. Maria, “Ah, Roberto, sen. Ah, sen” diyordu.

“Evet tavşan. Benim güzel, iyi tavşanımdır. Artık gidiyoruz.”

“Gerçekten burada mısın, Roberto?”

“Evet. Evet. Gerçekten. Ah, sen!”

Çatışma olduğunda insanın bir kadının varlığını fark edebileceğini hiç düşünmemişti, ne insanın aklının köşesinin bile bir kadına takılabileceğini, ne ona karşılık verebileceğini; ne de bir kadın olsa bile onun gömleğinin arasından insana yaslanan küçük, yuvarlak, sert memelerini fark edebileceğini, bunları hiç düşünmemişti; onların, o memelerin varlığını da savaşta fark edebileceğini hiç düşünmemişti. Ama doğrudu bu işte; güzel, diye düşündü Robert Jordan. Güzel. İnanmazdım buna, kendisine iyice çekip sarıldı kıza, ama ona bakmadı, sonra da daha hiç yapmamış olduğu bir şeyi yapıp, bir yere hafifçe şaplak atıp, “Atla. Atla ata. Çık şu eyerin üzerine, *guapa*” dedi.

Sonra atların kösteklerini çözmeye koyuldular. Robert Jordan otomatik tüfeği Agustín'e geri vermiş, kendi hafif makineli tüfeğini sırtına asmıştı; cebindeki bombaları eyerlerin ceplerine dolduruyordu; boş çantayı başka bir çantanın içine tıktı, sonra bu çantayı da eyerinin gerisine bağladı. O sıra Pilar geldi yanlarına, tırmanmaktan soluğu tıkanmış konuşamıyordu, ancak işaretlerle bir şeyler anlatabiliyordu.

Elindeki üç kösteği eyerdeki heybeye tıkan Pablo ayağa kalkıp, “*Qué tal, kadın*” dedi. Pilar yalnızca başını salladı. Sonra hepsi birden ata bindiler.

Robert Jordan önceki günün karlı sabahında ilk kez görmüş olduğu kocaman kır atın üzerindeydi, bacaklarının arasında, ellerinin altında duran hayvanın çok iyi bir at olduğunu hissetti. Ayaklarında ip tabanlı ayakkabılar vardı, üzengiler biraz kısa gelmişti; makineli tüfeği omzunda asılıydı, cepleri şarjörlerle doluydu, atın üzerinde kullanılmış bir şarjörü dolduruyordu yeniden; dizginleri bir kolunun altına almış, sıkı sıkıya tutuyor, Pilar iri geyik derisinden eyere bağlanmış eşyaların üzerinde garip bir biçimde oturmasını izliyordu.

“Şunu kes de bırak Tanrı aşkına” dedi Primitivo. “Düşersin aşağı, sonra at da bunu taşıyamaz.”

“Kapa çeneni” dedi Pilar. “Yaşamak için gerekli bunlar bize.”

Pablo, *guardia civil* eyerli kocaman doru atın sırtından, “Böyle at sürebilir misin, kadın?” diye sordu,

“Sütçüler nasıl sürüyorsa öyle” dedi Pilar ona. “Nasil gidiyoruz ihtiyar?”

“Doğru aşağıya. Yolun karşısına. Karşı yamacı tırmanıp ağaçların daraldığı yere gireceğiz.”

Pablo'nun gece göreve aldığı atlardan birinin sert, karşılık vermeyen karnına yumuşak ökçeli, bez ayakkabılarıyla vurarak hayvanı döndüren Agustin, “Yolun karşısına mı?” diye sordu.

“Evet, arkadaş. Tek yol bu” dedi Pablo. Yedekteki atların yularlarından birini ona verdi. Pirimitivo'yla çingene öbürlerini aldılar.

“İstersen sen arkadan gelebilirsin, *Inglés*” dedi Pablo. “O *máquina*'nın menzili dışında kalmak için çok yukarıdan geçeceğiz. Ama ayrı ayrı ve çok hızlı gidip sonra ağaçların daraldığı yerde yeniden birleşeceğiz.”

“Tamam” dedi Robert Jordan.

Ağaçların arasından yolun kıyısına doğru atla inmeye başladılar. Robert Jordan, Maria'nın hemen arkasından geliyordu. Ağaçlar yüzünden kızın yanında at süremiyordu. Sert kaslarıyla kıratı şöyle bir okşayıp sonra da çam ağaçlarının arasından kayarcasına hızla aşağı inerken atın başını sıkı sıkıya tuttu. Düz bir yerde olsalardı mahmuzlarıyla anlatacağını aşağıya doğru inerlerken baldırlarıyla anlatıyordu kırata.

“Sen” dedi Maria'ya, “yolu ikinci olarak geç. İlki kötü gibi görünse de pek fena değildir. İkincisi ise çok iyidir. Her zaman ikinciden sonrasını kollarlar.”

“Ama sen...”

“Ben birdenbire fırlayıp geçeceğim. Hiçbir sorun olmayacak. Tek sıra gidildiğinde tehlikeli olur.”

At sürerken başını omuzlarının içine göçertmiş, omzundan otomatik tüfeği sallanan yuvarlak, kıllı kafasına bakıyordu Pablo'nun. Pilar'a bakıyordu, başı açıktı kadının. Omuzları genişti. Topuklarını altındaki denklere takmış, dizleri baldırlarından daha yüksekteydi. Kadın bir kez dönüp Robert Jordan'a baktı ve başını iki yana salladı.

Robert Jordan, “Yolu geçmeden önce Pilar'ı arkada bırak” dedi Maria'ya.

Sonra seyrelen ağaçların arasından baktığında aşağıdaki yolun yağlı kara rengini gördü. Yolun gerisinde yemyeşil tepenin yamacı yükseliyordu. Hendeğin üzerindeyiz, dedi kendi kendine Robert

Jordan, yolun doğrudan köprüye o uzun eğimle indiği yükseltinin tam altındayız. Köprüden yaklaşık sekiz yüz metre yüksekteyiz. Eğer köprüye yanaşmışlarsa, o küçük tanktaki Fiat'ın menzili içinde burası. "Maria" dedi. "Yola varmadan önce Pilar'ı geç, sonra da o yamaca doğru sür atını."

Kız arkasına dönüp ona baktı ama hiçbir şey söylemedi. Anlayıp anlamadığını görmek için baktı kıza yalnızca Robert Jordan.

"Comprendes?" diye sordu kıza.

Kız onayladı başını sallayarak.

"Fırla hadi" dedi Robert Jordan.

Kız başını iki yana salladı.

"Fırla!"

"Olmaz" dedi kız arkaya dönüp başını iki yana sallayarak. "Gitmem gereken düzende gideceğim."

Tam o sırada Pablo iri doru atı mahmuzlayıp, son birkaç çam ağacının kaldığı bayırdan aşağıya doğru fırlayarak atın nallarından kıvılcımlar saça saça dörtlüye geçti yolu. Öbürleri onu izlediler. Robert Jordan onların yolu geçtiklerini, yeşil yamaca tırmanmaya başladıklarını gördü, sonra da köprüden gelen makineli tüfek tıkırtısını duydu. Arkasından suişş-karak-booom diye bir gürültü duydu. Keskin biçimde çatırdadı bu gürültü ve dalga dalga yayıldı, tepenin yamacında kurşuni bir duman bulutuyla küçük bir toprak parçasının havalandığını gördü Robert Jordan. Suişş-karakkk-booom! Yeniden duyuldu bu gürültü, bir roket gibi ıslık çalarak geldi. Yamacın biraz daha yukarısında toprak ve duman yükseldi havaya yeniden.

Önünde çingene yolun yanında son ağaçların altına sığınıp durmuştu. İleriye yamaca baktı çingene, sonra geriye Robert Jordan'a doğru baktı.

"Haydi yürü, Rafael" dedi Robert Jordan. "Dörtlüye, aslanım!"

Gerisinde başını arkaya doğru çekip duran yük hayvanının yularını tutuyordu çingene.

"Yük atını bırak, dörtlüye fırla" dedi Robert Jordan.

Bindiği atı topuklarken, çingenenin eli arkasında uzandı, yükseldi havaya doğru, yedek atın yuları gerildi, sonra yere düştü. Çingene yolu geçmişti. Robert Jordan, çingene sert, koyu yolu geçerken kendisine doğru gerileyen ürkmüş yük atını dizleyerek durdurdu.

Çingenenin atının nallarının yamacı dörtnala tırmanırken çıkardığı yumuşak sesi duydu Robert Jordan.

Suişşş-krr-raaak! Düz mermi yolunu izleyen şarapnel, çingenenin az ötesindeki kara, boz toprağı bir kaynaç gibi havalandırdığında çingenenin hızla koşan bir domuz gibi yana kaçtığını gördü. Robert Jordan onun dörtnala upuzun yeşil yamacı tırmanışını, önüne arkasına topla ateş edilmesini, sonunda tepede öbürlerinin yanına ulaşmasını izledi.

Bu lanet olasıca yük atını alamam, diye düşündü Robert Jordan. Ama keşke o orospu çocuğunu yanımda tutabilsem. Onu kendimle şu ateş ettikleri 47 mm'lik arasında tutmayı isterdim doğrusu. Ne yapıp edip onu oraya çıkarmaya çalışacağım Tanrı'nın izniyle.

Yük atının yanına sürdü atını, yulardan yakaladı, sonra ardından tırıs kalkan atla birlikte ağaçların arasında elli metre kadar gitti. Ağaçların kıyısında yolun kamyonu geçip köprüye ulaştığı yere baktı. Köprünün üzerindeki askerleri görebiliyordu; köprünün gerisinde yolda bir trafik karmaşası vardı. Robert Jordan çevresine bakındı, sonunda istediğı şeyi gördü ve uzanıp bir çam ağacından kuru bir dal kırdı. Yuları bıraktı, yük hayvanını bayırın yola hafif bir eğimle indiğı yere doğru sürdü ve kuru dalı atın sağrısına yapıştırdı. "Haydi, seni orostopol seni" dedi, sonra kuru dalı yolu geçip yamaca vuran yük atının ardından fırlattı. Dal ata çarptı, at dörtnala kalktı.

Robert Jordan yoldan yukarı otuz metre daha gitti; burada setin arkası iyice dikleşiyordu. Roket gibi ıslık çalıp, çatırdayarak, yerden toprak kaldıran gümbürtüsüyle bir top ateş ediyordu şimdi. "Haydi, seni kır renkli koca faşist piç" dedi ata Robert Jordan, kayarcasına yamaçtan aşağıya doğru vurdu sonra. Birazdan açığa çıkıvermişti; atın toynakları altındaki yolun sertliğini hissediyor, omuzları, boynu, dişleri sarsılıyordu; sonunda hayvanın toynakları yamacın düzlüğüne ulaştı, yumuşak toprağı kese kese, kaldıra kaldıra, hamle edip, kendini ileri atarak tırmanmaya başladı at. Robert Jordan yamaçtan aşağıya doğru, daha önce hiç bakmadığı bir açıdan görünen köprüye baktı. Şimdi yandan görüyordu köprüyü, hiçbir kısaltım olmaksızın, ortası tamamen parçalanmıştı, gerisindeki yolda küçük bir tank vardı, onun gerisinde de tam o sırada bir ayna gibi sarı sarı parlayan topu olan büyük bir tank vardı. Kıratın Robert Jordan'ın önünde uzanan ense sinin üzerinde hava yırtılır gibi oldu. Yamaçta havaya toprak bulutu

kalkarken başını çevirdi Robert Jordan. Yük atı ilerisinde iyice sağa kaymış olarak yamacı tırmanıyor, giderek yavaşlıyordu. Robert Jordan, dörtnala, başını köprüye çevirmiş olarak giderken, dönemecin gerisinde durmuş olan sıra sıra kamyonları gördü; şimdi iyice yükseldiği için Robert Jordan dönemeci daha iyi görebiliyordu. Sonra yeşil parlak ışıltıyı gördü, ışıltıyla aynı anda ıslık sesini ve gümlenmeyi duydu; mermi kısa düştü ama Robert Jordan toprağın yükseldiği yerde ıslık çalan maden parçalarının sesini duydu.

Robert Jordan onların, hepsinin ileride, ormanın kıyısında kendisini izlediklerini gördü. "Arre caballo! Yürü be at!" dedi ata. Atın göğsünün yamacın dikliği yüzünden körük gibi inip kalktığını hissetti, kır boynunun uzadığını, kır kulaklarının dikildiğini gördü. Robert Jordan uzanıp atın ıslak kır boynunu okşadı, dönüp köprüye baktı ve orada, yolda duran ağır, güdük, çamur renkli tanktaki parlak ışıltıyı gördü, sonra da hiç ıslık sesi duymadı, yalnızca bir kazanın parçalanmasına benzeyen ekşi kokuyla karışık bir patlama duydu, kıratın altında buldu kendini birden. Kırat sağa sola tekmeler atıyordu, Robert Jordan ise ağırlığın altından çıkmaya çalışıyordu.

Kımıldayabiliyordu Robert Jordan. Sağa doğru kımıldayabiliyordu. Ama sağa kımıldadığında sol ayağı atın altında dümdüz duruyordu. Sanki yeni bir eklem yeri oluşmuştu onda, kalça eklemi değil, yan tarafta boydan boya uzanan yarık gibi bir eklem. Sonra bunun ne olduğunu anladı Robert Jordan, o sırada da kırat debelenip ayağa kalktı. Robert Jordan'ın tam zamanında üzengiden kurtardığı sağ ayağı da eyerin üzerinden kaydı, yanına düştü. Robert Jordan yerde dümdüz duran sol bacağının uyluğunu iki eliyle yokladı, elleri hem keskin uçlu kemiği, hem bu kemiğin de eti delerek deriyi gerdirdiği yeri buldu.

Kırat neredeyse tam tepesinde duruyordu Robert Jordan'ın. Robert Jordan hayvanın inip kalkan kaburgalarını görebiliyordu. Oturduğu yerde otlar yeşermişti, otların arasında kır çiçekleri vardı; Robert Jordan yamaçtan aşağıya köprüye, boğaza, yola baktı, tankı görüp sonraki parıltıyı bekledi. Parıltı yine aynı anda yine ıslık sesi olmaksızın görüldü. Güçlü patlayıcının kokusuyla birlikte meydana gelen gümbürtüde topraklar sağa sola saçılır, demir parçaları üstüne yağarken, Robert Jordan kocaman kıratın sessizce sanki bir sirk atıy-

mışçasına yanına çöktüğünü gördü. Sonra orada oturan ata baktığında, atın çıkardığı sesi duydu Robert Jordan.

Sonra Primitivo ile Agustin onu koltuk altlarından tutarak, yamacın son bölümünü aşmışlardı. Yeni açılan eklem yeri yüzünden, Robert Jordan'ın bacağı sürüklenirken nereye çarparsa oraya dönüveriyordu. Bir mermi yakınlarında ısıklık çalınca, Primitivo'yla Agustin onu bırakıp yüzükoyun yere yapıştılar. Ama toprak parçaları saçıldı üzerlerine, sonra da maden parçaları sekti, sonra Robert Jordan'ı yeniden yüklediler. Sonra da ağaçların arasında, atların bulunduğu bir kuytuluğa getirdiler onu. Maria, Pilar ve Pablo hemen Robert Jordan'ın başına dikildiler.

Maria, Robert Jordan'ın yanına diz çökmüş, "Roberto, ne oldu sana?" diyordu.

Soğuk soğuk terleyen Robert Jordan, "Sol bacağım kırıldı, *guapa*" dedi.

"Bağlarınız onu" dedi Pilar. "Böyle at sürebilirsin." Kadın yük taşıyan atlardan birini gösterdi. "Kes şu yükün iplerini."

Robert Jordan, Pablo'nun başını iki yana salladığını gördü, bunun üzerine ona başıyla işaret etti.

"Yolunuza gidin siz" dedi. Sonra da, "Dinle beni, Pablo. Buraya gel hele."

Terden leke leke olmuş, kıllı yüz Robert Jordan'ın üzerine eğildi; Robert Jordan Pablo'nun bütün kokusunu duydu.

Pilar'la Maria'ya, "Bırakın da konuşalım" dedi. "Pablo'yla konuşmam gerek."

"Çok acı veriyor mu?" diye sordu Pablo. İyice yaklaşmış eğilmişti Robert Jordan'ın üzerine.

"Yok, sanırım sinirler ezildi. Dinle beni. Yola devam edin. Ben pisliğe battım, görüyorsun ya. Bir dakika kızla konuşacağım. Alın onu dediğimde alın götürün onu. Kalmak isteyecektir. Onunla yalnızca bir dakika kadar konuşacağım."

"Elbette, fazla zamanımız yok" dedi Pablo.

"Besbelli."

"Bence Cumhuriyet'e gitseniz daha iyi edersiniz" dedi Robert Jordan.

"Yok, Gredos'a gideceğim ben."

"Kafanı kullansana."

“Kızla konuş artık sen” dedi Pablo. “Çok az zamanımız kaldı. Başına gelenden dolayı üzgünüm, *Inglés.*”

“Geldi bir kere...” dedi Robert Jordan. “Bundan söz etmeyelim. Ama kafanı kullan. Kafan iyi çalışıyor. Kullan onu.”

“Niye kullanmayacak mışım ki?” dedi Pablo. “Artık diyeceğini çabuk de, *Inglés.* Zaman kalmadı.”

Pablo en yakındaki ağacın yanına gidip bayırdan aşağıya, karşı tarafa, boğazın karşısındaki yola baktı. Pablo yamaçta yatan kırata yüzünde gerçek bir üzüntü ifadesiyle bakıyordu; Pilar’la Maria ise ağaca yaslanmış olan Robert Jordan’ın yanındaydılar.

Pilar’a, “Şu pantolonu yırtsana” dedi Robert Jordan. Maria onun yanına çömelmişti, tek kelime çıkmıyordu ağzından. Saçlarına güneş vuruyordu, yüzü ağlamadan önce bir çocuğun yüzünün aldığı şekillere giriyor ama ağlamıyordu.

Pilar bıçağını alıp pantolonu sol cebin altından aşağıya doğru boylu boyunca kesti. Robert Jordan kumaşı iki eliyle ayırıp baldırının uzantısına baktı. Kalçasından yirmi beş santimetre kadar aşağıda mor, sivri uçlu, tepesi sipsivri küçük çadırlara benzer bir şişlik vardı. Robert Jordan buraya dokununca kırılıp deriye dayanmış sivri uçlu kemik eline geldi. Bacağı garip bir biçimde dönmüştü. Başını kaldırıp Pilar’a baktı Robert Jordan. Kadının yüzünü aynı Maria’nın yüzündeki ifade bürümüştü.

“*Anda*” dedi kadına Robert Jordan. “Git.”

Pilar hiçbir şey söylemeden, geriye de dönüp bakmadan başını öne eğip uzaklaştı. Robert Jordan kadının omuzlarının sarsıldığını görebiliyordu.

“*Guapa*” dedi Maria’ya, kızın iki elini birden tutarak. “Dinle beni, Madrid’e gidemiyoruz...”

Bunun üzerine ağlamaya başladı Maria.

“Hayır, *guapa*, yapma” dedi Robert Jordan. “Dinle. Madrid’e gidemeyeceğiz ama sen nereye gidersen ben seninle oraya gideceğim her zaman. Anladın mı?”

Maria bir şey söylemedi, kollarıyla adamın boynuna sarılıp başını yanağına dayadı.

“Bunu iyi dinle, tavşanım” dedi Robert Jordan. Çok acele etmesi gerektiğini, çok fazla terlediğini biliyordu ama bunun söylenmesi ve anlaşılması zorunluydu. “Şimdi sen gideceksin tavşanım. Ama ben de

seninle geliyorum. Birimiz varolduğu sürece ikimiz de varız demektir. Anlıyor musun?”

“Hayır. Seninle kalacağım ben.”

“Olmaz tavşanım. Şimdi yapacağımı yalnız başıma yapacağım. Seninle birlikte başaramam bu işi. Eğer sen gidersen, ben de gitmiş olurum. Nasıl olduğunu anlamıyor musun? Hangimiz varsak, ikimiz de varız demektir.”

“Ama senin yanında kalırsam daha kolay olur” dedi kız. “Benim için daha iyi olur.”

“Evet. Öyleyse bana bir iyilik yapmak için git. Yapabileceğin bir şey olduğuna göre, benim için yap bunu.”

“Ama anlamıyorsun, Roberto. *Bana* ne olacak? Gitmem benim için daha kötü.”

“Elbette” dedi Robert Jordan. “Bu senin için çok daha zor. Ama artık ben senim.”

Kız bir şey söylemedi.

Robert Jordan ona baktı. Fena halde terliyordu, şimdi tüm yaşamınca yapmaya çalıştığından çok daha zor bir şeyi yapmaya çabalararak konuşuyordu.

“Şimdi ikimiz için gideceksin” dedi. “Bencil olmamalısın, tavşanım. Üzerine düşen görevi yerine getirmelisin.”

Kız başını iki yana salladı.

“Sen bensin şimdi” dedi Robert Jordan. “Bunu hissetmen gerek kesinlikle, tavşanım. Dinle tavşanım” dedi Robert Jordan. “Gerçekten böylelikle ben de seninle gelmiş oluyorum. Sana yemin ederim ki böyle.”

Kız sesini çıkarmadı.

“Sana teşekkür ederim bunun için. Şimdi güzel güzel, olabildiğince hızlı, uzağa gidiyorsun, sende biz ikimiz gitmiş oluyoruz. Şimdi elini buraya koy. Şimdi başını eğ aşağıya. Hayır, aşağıya doğru. Şimdi elimi oraya koy. Güzel. Çok iyisin. Şimdi artık düşünme. Şimdi yapman gerekeni yapıyorsun. Şimdi itaat ediyorsun. Bana değil, ikimize birden. Sendeki bana. Şimdi ikimiz için git. Gerçekten. Seninle birlikte ikimiz de gidiyoruz. Söz veriyorum sana. Çok iyi ve çok uslu olduğun için gideceksin.”

Ağacın yanından yan gözle kendisine bakan Pablo'ya başıyla işaret etti Robert Jordan. Pablo harekete geçti. Başparmağıyla Pilar'a işaret verdi.

"Madrid'e başka zaman gideceğiz, tavşanım" dedi Robert Jordan. "Gerçekten. Şimdi ayağa kalkıp git, böylece ikimiz de gitmiş olalım. Kalk ayağa, anladın mı?"

"Hayır" dedi kız, adamın boynuna sıkı sıkıya sarıldı. Hâlâ çok sakın ve anlayış göstererek konuşuyordu Robert Jordan ama sesi buyurgandı.

"Kalk ayağa" dedi. "Sen bensin artık. Benim olacağım hep sensin. Kalk ayağa!"

Kız ağlayarak yavaş yavaş ayağa kalktı. Başı öne eğikti. Sonra hızla Robert Jordan'ın yanına çöktü, sonra yeniden bezgin bir halde, ağır ağır ayağa kalktı, "Kalk ayağa, *guapa*" demişti o sırada Robert Jordan.

Pilar kızı kolundan tutuyor, Maria da orada ayakta duruyordu.

"*Vamonos*" dedi Pilar. "Bir eksiğin var mı, *Inglés!*" Robert Jordan'a bakıp başını iki yana salladı kadın.

"Yok" dedi Robert Jordan ve Maria ile konuşmaya devam etti:

"Vedalaşmak yok, *guapa*, çünkü ayrılmıyoruz. Gredos'ta işler yolunda gitsin tek ki. Git şimdi, güzel güzel git. Hayır." Pilar'la kız birlikte yürüyerek uzaklaşırlarken, Robert Jordan hâlâ sakın sakın konuşuyordu. "Geri dönme. Bas ayağını oraya. Evet. Ayağını sok. Yardım et ona" dedi Pilar'a. "Eyere yerleştir onu. Şimdi otur oraya."

Başını çevirdi Robert Jordan, boncuk boncuk ter dökerken bayırdan aşağıya doğru baktı, sonra Pilar yanında, Pablo da hemen arkasında olmak üzere eyerin üzerinde oturan kıza çevirdi bakışlarını yeniden. "Git artık!" dedi. "Git!"

Kız geri dönmek için davrandı. "Geriye bakma" dedi Robert Jordan. "Git!" Pablo, Maria'nın atının sağrısına bir köstek ipiyle vurdu, Maria bir an için eyerden aşağıya kayacakmış gibi oldu ama Pilar'la Pablo onun yanı başında at sürüyorlardı, Pilar da kızı tutuyordu, üç at yan yana yukarıya doğru tırmanmaya başladı.

"Roberto" diye bağıarak döndü Maria, "Bırak kalayım! Bırak ben de kalayım!"

"Seninleyim" diye bağırdı Robert Jordan. "Seninleyim şimdi. İkimiz de oradayız. Git!" Sonra ağaçlığın köşesinde gözden kayboldular, kan ter içinde kalmıştı Robert Jordan, gözleri boşluğa bakıyordu.

Agustin duruyordu yanı başında.

“Seni vurmamı ister misin, *Inglés?*” diye sordu üzerine doğru eğilip. “*Quieres?* Hiç anlamazsın bile.”

“*No hace falta*” dedi Robert Jordan. “Haydi yoluna. Benim rahatım yerinde burada.”

“*Me cago en la leche que me han dado!*” dedi Agustin. “Böyle işin içine edeyim.” Ağladığı için Robert Jordan’ı bulanık görüyordu. “*Salud, Inglés.*”

“*Salud*, ihtiyar” dedi Robert Jordan. Şimdi yamaçtan aşağıya doğru bakıyordu. “Kırpık saçlıyı kollarsın, değil mi?”

“Merak etme sen” dedi Agustin. “Gerekli şeyler yanında mı?”

“Bu *máquina*’nın çok az mermisi kaldı, bu yüzden onu yanımda tutacağım” dedi Robert Jordan. “Bunun mermilerini bulamazsın. Öbürüyle, Pablo’nunkinin mermileri ise bulunur.”

“Namluyu temizledim” dedi Agustin. “Düştüğünde toprak içinde kalmıştı.”

“Yük atına ne oldu?”

“Çingene yakaladı onu.”

Agustin şimdi atın üzerindeydi ama gitmek istemiyordu. Robert Jordan’ın dibinde yattığı ağaca doğru iyice eğildi.

“Haydi git, *viejo*” dedi ona Robert Jordan. “Savaşta böyle şeyler çok olur.”

“*Qué puta es la guerra*” dedi Agustin. “Ne orostopolluk şu savaş.”

“Evet, aslanım, evet. Ama artık yollansan iyi olur.”

Agustin sağ yumruğunu sıkarak, “*Salud, Inglés*” dedi.

“*Salud*” dedi Robert Jordan. “Ama yollan artık, arkadaş.”

Agustin atını çark etti, sağ yumruğunu küfür savururcasına aşağıya indirerek sürdü atını. Öbürleri çoktan gözden kaybolmuştu. Agustin ağaçların arasına yaklaşınca geriye bakıp yumruğunu salladı. Robert Jordan da yumruğunu sallayarak karşılık verdi, sonra Agustin de gözden kayboldu... Robert Jordan yamacın yemyeşil bayırından aşağıya yola ve köprüye doğru baktı. Bu şekilde yerim gayet iyi, diye düşündü. Bu kırık yüzeye bunca yakınken karın üstü uzanmayı göze almaya değmez, ayrıca bu şekilde daha iyi görebiliyorum.

Tüm bu olanlardan sonra, öbürlerinin çekip gitmelerinden ötürü içinde bir boşluk, bir tükenmişlik, kurumuşluk hissediyordu. Ağzında safra tadı vardı. Şimdi sonunda, en sonunda hiçbir sorun

kalmamıştı. Neler olmuşsa ve neler olacaksa olsun, onun için artık hiçbir sorun kalmamıştı.

Hepsi gitmişti; o, sırtı bir ağaca yaslanmış olarak bir başınaydı. Yemyeşil yamaçtan aşağıya doğru baktı, Agustin'in vurduğu yerde yatan kıratı gördü, sonra bakışlarını aşağı yola, yolun ardındaki ormanlık yamaca çevirdi. Sonra köprüye, köprünün arkasındaki yola baktı, köprüdeki ve yoldaki hareketleri izledi. Şimdi aşağıdaki yolda birikmiş kamyonları görebiliyordu. Kamyonların kurşuni renkleri ağaçların arasından görünüyordu. Sonra yolun tepeden aşip aşağıya doğru uzanan bölümüne baktı. Birazdan gelirler, diye düşündü.

Pilar ona herkesten iyi bakacaktır. Bunu biliyorsun. Pablo'nun sağlam bir planı olmalı, yoksa bunu denemeye kalkışmazdı. Pablo konusunda kaygılanman gereksiz. Maria'yı düşünmenin hiçbir yararı yok. Ona söylediklerine inanmaya çalış. En iyisi bu. Ayrıca bunun doğru olmadığını da kim söylüyor? Sen değil. Olmuş şeylere olmamış diyemeyeceğin gibi bunu da söyleyemezsin. Şimdi inandığın şeyleri yadsıma. Kuşkuculuğu bırak. Zaman çok kısa, onu da daha yeni gönderdin. Onun yapabildiğini herkes yapar. Kendin için hiçbir şey yapamazsın ama belki bir başkası için bir şeyler yapabilirsin. Eh, tüm talihimiz dört günlükmüş. Dört gün değil, buraya ilk geldiğimde akşamüstüydü, bugün de daha öğle olmadı. Bu tam üç gün üç gece bile etmiyor. Hesabını sağlam yap, dedi. Hatasız yap.

Şimdi uzansan daha iyi olur bence, diye düşündü. Sokak sürtükleri gibi bu ağaca yaslanmak yerine daha işe yarayacağın bir yere yerleş iyisi mi. Şansın çok iyiydi. Bundan çok daha kötü bir sürü şey var. Bunu herkesin yapması gerek, şu ya da bu günde. Bir kez onu yapmak zorunda olduğunu öğrendiğinde, ondan korkmazsın, değil mi? Hayır, dedi tüm içtenliğiyle. Gerçi sinirin ezilmesi büyük bir şans. Kırığın altında bir şey olup olmadığını bile hissetmiyorum. Bacağının aşağı kısmına dokundu, sanki kendisinin bir parçası değildi.

Yeniden tepenin yamacından aşağıya doğru bakıp düşündü. Bunu bırakmak istemiyorum, hepsi bu. Hiç istemiyorum, umarım iyi bir şeyler yapmışımdır burada. Sahip olmuş bulunduğum yeteneği kullanarak bir şeyler yapmaya çalıştım. *Yani, sahip olduğum, demek istiyorsun. Peki, sahip olduğum.*

Bir yıldır inandığım şey için dövüştüm. Burada kazanırsak her yerde kazanırız. Dünya güzel ve uğruna dövüşülmeye değer; hiç is-

temiyorum onu terk etmeyi. Böylesine güzel bir yaşamın olduğuna göre çok şansın varmış senin, dedi kendi kendine. Büyükbabanınki kadar uzun olmamakla birlikte, onunki kadar güzel bir yaşamın oldu. Bu son günlerin sayesinde herkes kadar güzel bir yaşamın oldu. Bu kadar şanslı olunca da yakınmak istemiyorsun işte. Ama öğrendiklerimi başkalarına iletmenin bir yolu olsaydı keşke. Tanrım, sonda ne kadar hızlı öğrenmeye başlamıştım. Karkov'la konuşmak istedim. Yani Madrid'te. Şu tepelerin üzerinden aşım, düzlüğü geçtin mi orada. Kurşuni kayalıklardan ve çam ağaçlarından, fundalıklardan, çalılardan geçip sapsarı yaylayı aştın mı Madrid'in bembeyaz yükseldiğini görürsün tüm güzelliğiyle. Pilar'ın anlattığı, mezbahada kan içen kadının bulunduğu yer, tam onun anlattığı gibidir. Gerçek olan *tek bir şey* yok. Hepsi gerçek. İster bizim olsun, ister onların, uçaklar güzel. Allahıma kadar güzel, diye düşündü.

Şimdi sakın ol, dedi. Hâlâ zamanın varken dön bakalım. Dinle, bir şey kaldı. Anımsıyor musun? Pilar'la o el konusunu? O saçmalığa inanıyor musun? Hayır, dedi. Olan bitene karşın yine de inanmıyor musun? Hayır, inanmıyorum. Bu sabah, gösteri başlamadan önce büyük incelik gösterdi bu konuda. Belki inanırım diye korkuyordu. Ben inanmıyorum. Ama o inanıyor. Bir şeyler görüyorlar. Ya da bir şeyler hissediyorlar. Tıpkı av köpekleri gibi. Peki aşırı duyarlı algılara ne demeli? Bu pisliğe ne demeli, diye konuştu kendi kendine. Pilar hoşça kal demedi, diye düşündü, çünkü vedalaşsa Maria'nın asla gitmeyeceğini biliyordu. Ah şu Pilar. Döndür bakalım kendini, Jordan. Ama bu işi yapmaya hiç istekli değildi.

Sonra kış cebindeki küçük şişeyi anımsadı; o dağ devirenden koca bir yudum alır sonra denerim. Ama elini atınca şişeyi bulamadı orada. Bu da olmayınca kendini çok daha yalnız hissetti. Sanırım, ona güveniyormuşum, dedi.

Sence Pablo mu aldı onu? Salaklaşma. Onu köprüde kaybetmiş olmalısın. "Haydi bakalım, Jordan" dedi. "Haydi dön."

Sol bacağına iki eliyle birlikte tutup, sıkı sıkı asılarak, sırtını yaslamış olduğu ağacın yanına uzanırken bacağına ayağına doğru çekti. Sonra kırık kemiğin ucu fırlayıp da baldırını delmesin diye, dümdüz uzanıp bacağına ağırlığını vererek ensesi yokuş aşağı gelene değin ağır ağır kışının üzerinde döndü. Sonra iki eliyle tuttuğu kırık bacağı yukarıda kalınca, sağ ayağının tabanını sol ayağının iç tarafına daya-

yıp yüzü ve göğsü üzerinde yuvarlandı kan ter içinde. Dirseklerine yaslanarak kalktı, sol bacağını iki eliyle iyice geriye itti, her yanından ter fışkırırken sağ ayağıyla da bu itme işine yardımcı oldu. Sol baldırının üzerini parmaklarıyla yokladı, işler yolundaydı. Kemiğin ucu deriyi delmemiş, kasların arasına oturmuştu.

Şu lanet olasıca at üzerime yuvarlandığında ana sinir gerçekten ezilmiş olmalı, diye düşündü. Gerçekten hiç canım yanmıyor. Durumumu değiştirdiğim zamanlar dışında. Yani kemik başka bir yere değdiği zaman. Gördün mü, dedi. Gördün mü, talih neymiş? O dağ devirene hiç gereksinimin bile olmadı.

Makineli tüfeğe uzanıp, takılı şarjörü çıkardı, cebindeki şarjörleri yokladı, mekanizmayı açarak namlunun içinden baktı, yerine oturana değin şarjörü yuvasına iteledi yeniden. Sonra tepenin yamacından aşağıya doğru baktı. Belki bir yarım saat daha diye düşündü. Şimdi yavaştan al artık.

Sonra yamaca baktı, çamlara baktı ve hiçbir şey düşünmemeye çalıştı.

Irmağa baktı ve köprünün altında gölgenin serinliğini anımsadı. Keşke gelseler, diye düşündü. Onlar gelmeden kötü bir duruma düşmek istemiyorum.

Kim buna daha kolay göğüs gererdi dersin? Dindar olanlar mı, yoksa her şeyi olduğu gibi kabul edenler mi? Bu onları çok rahatlatır ama biz korkacak hiçbir şey olmadığını biliyoruz. Yalnızca onu özlemektir kötü olan. Ölmek çok uzun sürerse, bir de insanı aşağılatacak denli acı verirse kötüdür. İşte senin bütün şansın burada, görüyorsun ya? Bunların hiçbiri başına gelmedi.

Hepsinin gitmiş olması harika bir şey. Onlar uzaklaştığına göre bu, umurumda bile değil. Söylediğim gibi işte. Gerçekten öyle. Hepsi kıratın olduğu şu tepede sağa sola saçılmış olsalar ne farklı olurdu düşünsene. Ya da hepimiz burada sıkışmış ölümü bekliyor olsaydık. Yok. Gitti onlar. Uzaklaştılar. Bir de şu saldırı başarıya ulaşıyordu. Nedir senin istediğin? Her şey. Her şeyi istiyorum ve elime geçen ne olursa olsun alacağım. Eğer bu saldırı başarılı olmazsa başka bir saldırı başarılı olacak. Uçaklar geri döndüğünde fark etmedim onları. *Tanrım, Maria'yı gönderebilmem ne büyük bir talih.*

Büyükbabama bunu anlatmayı isterdim. Bahse girerim o hiçbir zaman gidip adam toplayarak böyle bir gösteri yapmak zorunda kal-

mamıştır. Nereden biliyorsun? Belki de elli kez yapmıştır. Yok, dedi. Doğru yap hesabı. Kimse bunun gibi elli iş yapmamıştır. Kimse beş tane bile yapmamıştır. Belki bunun gibi bir tane bile yapmamıştır kimse. Elbette. Yapmış olmalılar.

Keşke gelseler artık, dedi. Şimdi gelsinler istiyorum, çünkü bacajım acı vermeye başladı. Şişiyor olmalı.

O şey gelip de bize çarpana değin müthiş iyi gidiyorduk, diye düşündü. Ama ben köprünün altındayken gelmemesi de ancak şansla açıklanabilir. Bir şey aksi gitti mi, kötü bir şeyler olur mutlaka. Golz'a bu emirleri verdiklerinde ayvayı yemiştin sen. Bunu biliyordun, belki Pilar da bunu hissetti. Ama ilerde böyle işleri çok daha iyi örgütleyeceğiz. Portatif kısa dalga radyolarımız olmalı. *Evet, sahip olmamız gereken bir sürü şey var.* Benim de yedek bir bacak taşımam gerek.

Bu sözüne kan ter içinde kendi de güldü. Düşünce zedelenen ana sinirin olduğu yer, şimdi çok sancımaya başlamıştı. Ah, gelsinler artık, dedi. Babamın yaptığını yapmak istemiyorum. Yapacağım pekâlâ ama yapmak zorunda kalmamayı yeğlerim. Karşıyım buna. Onu düşünme. Onu aklına getirme hiç. Keşke şu piçler gelse artık, dedi. Gelmelerini öylesine istiyorum ki.

Bacağı iyice sancıyordu artık. Kimildadıktan sonra bacağının şişmesiyle birlikte birdenbire başlamıştı ağrı; belki şimdi yaparım bu işi. Pek dayanıklı değilimdir acıya. Dinle, eğer bunu şimdi yapacak olursam, yanlış anlamazsın değil mi? *Kimle konuşuyorsun sen yahu?* Kimseyle, dedi. Herhalde büyükbabamla. Yok, kimseyle. Ah, lanet olsun, keşke gelseler artık.

Dinle, bunu yapmak zorunda kalabilirim, çünkü bayılırsam ya da buna benzer bir şey olursa hiçbir işe yaramam, eğer beni ayılıp bir sürü şey sorarlarsa, bir sürü şey yaparlarsa bu da işe yaramaz. Onların bu işleri yapmalarına izin vermemek en iyisi. Öyleyse bunu hemen yapmak, her şeyi de böylelikle sona erdirmek doğru olmaz mı? Çünkü, ah, dinle, evet, dinle *gelsinler artık.*

Sen bu konuda işe pek yaramıyorsun, Jordan, dedi. Çok iyi değilsin. Peki kimdir iyi olan? Bilmiyorum, şu anda umurumda da değil. Ama sen değilsin işte. Bu doğru. Sen değilsin. Ah hiç değilsin, hiç. Bence şu işi şimdi yapmak doğru olurdu. Sen ne dersin?

Hayır, olmaz. Çünkü daha yapabileceğin bir şey var. Yapman gerekenin ne olduğunu bildiğin sürece. Beklemek zorunda olduğun şeyin ne olduğunu anımsadığın sürece. Gel. Gelin. Gelin. Gelin artık.

Onların uzaklaştığını düşün, dedi. Ormandan geçip gittiklerini düşün. Bir dereyi geçtiklerini düşün. Fundalıkların arasında at sürdüklerini düşün. Bayırı tırmandıklarını düşün. Bu geceyi sağ salim geçireceklerini düşün. Onların bütün gece seyahat edeceklerini düşün. Onların yarın saklanacaklarını düşün. Onları düşün. Tanrı cezasını versin, onları düşün. *Onlar hakkında bu kadarını düşünebiliyorum ancak*, dedi.

Montana'yı düşün. *Düşünemem. Madrid'i düşün. Düşünemem.* Soğuk bir bardak su düşün. *Pekâlâ.* İşte bunun gibi olacak. Soğuk bir bardak su gibi. *Yalancısın sen.* Hiçbir şey olmayacak. Olacağı bu işte. Hiçbir şey. Yap öyleyse. *Yap. Şimdi yap. Şimdi yapmak iyi olur. Haydi, yap. Yok, beklemelisin. Neyi? Ne olduğunu biliyorsun. Bekle öyleyse.*

Artık daha fazla bekleyemiyorum, dedi. Daha fazla beklersem bayılacağım. Biliyorum, çünkü üç kez bayılacak gibi oldum da tuttum kendimi. *Pekâlâ* tuttum. Ama daha tutabilir miyim bilmiyorum. Düşündüğüm, o kemiğin içerde yaptığı kesik nedeniyle bir iç kanama olduğu. Özellikle şu dönme işinde. Bu yapıyor şişkinliği, elini ayağını kesiyor, bayıltacak gibi oluyor. Şimdi yapmak doğru olur. Gerçekten, şimdi yapmak çok doğru olur.

Ama eğer beklersen ve onları azıcık da olsa oyalayabilir ya da subaylarını haklayabilirsen, bu çok şey fark ettirir. Başarılan bir şey şunları sağlayabilir...

Pekâlâ, dedi. İnsanın bir dağın yamacında karın kaymaya başladığını hissetmesi gibi, kayıp gidercesine kendinden geçerken tutmaya çalıştı kendini, çok yavaşça uzandı, sonra; onlar gelene değin dayanayım, dedi kendi kendine.

Robert Jordan'ın talihi çok açıktı, çünkü tam bu sırada ormandan at sürerek çıkan ve yolu geçen süvarileri gördü. Onların yamaca doğru at sürerek yaklaşmalarını izledi. Süvarilerden birinin kıratın yanında durup atıyla yanına gelen subaya doğru bağırdığını gördü. Onların birlikte kırata bakışlarını gözledi. Atı tanımışlardı kuşkusuz. At ve sürücüsü önceki günün erken saatlerinden beri kayıptılar.

Robert Jordan onların orada, yamaçta, şimdi kendisine iyice yaklaştıklarını görüyordu; aşağıda yolu, köprüyü, köprünün altında da

uzun araç sırasını görüyordu. Şimdi kendini iyice toplamıştı, her şeye uzun uzun bakıyordu. Sonra gözlerini gökyüzüne kaldırdı. Kocaman beyaz bulutlar vardı gökte. Yattığı yerdeki çam iğnelere dokundu avucuyla, arkasında yattığı çam gövdesinin kabuğuna dokundu.

Sonra çam iğnelerinin üzerine iki dirseğiyle elinden geldiğince rahat bir şekilde yaslandı, makineli tüfeğin namlusu çam ağacının gövdesine dayalıydı.

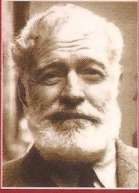
Çetenin atlarının bıraktığı izleri izleyerek atını tırısı kaldırıp yaklaşan subay, Robert Jordan'ın yattığı yerin yirmi metre altından geçecekti. Bu uzaklıkta hiçbir sorun olmazdı. Subay, Teğmen Berrendo'ydu. Aşağı karakola saldırıldığı haberi duyulduktan sonra aldığı emir üzerine La Granja'dan gelmişti. Çok sıkı at sürmüşler, sonra da köprünün havaya uçurulmuş olduğunu görünce boğazı yukarıdan geçmiş, ormanın çevresini dolanarak gelmişlerdi. Atları tere batmıştı, çok yorgundu, bu yüzden tırısı kaldırılmak için bile mahmuzlanmaları gerekiyordu.

Atların izini inceleyen Teğmen Berrendo, ince yüzünde ağırbaşlı, bungun bir ifadeyle yukarıya doğru yaklaşıyordu. Makineli tüfeğini kıvırdığı sol kolunda, eyere çapraz olarak tutuyordu. Robert Jordan ağacın gerisinde uzanmış, namluyu adamın üzerine çevirmiş, ellerinin titrememesi için büyük bir çaba harcıyordu. Subayın, çam ormanındaki ilk ağaçların yeşil çayırlarla kaplı yamaçla birleştiği gün ışığı düşen yere varmasını bekliyordu.

Ormanın çam iğneleriyle örtülü toprağına dayalı yüreğinin çarpışını duyabiliyordu.

Ernest HEMINGWAY, 1899'da Chicago yakınlarında doğdu. Ortaokulu bitirdikten sonra Kansas City Star adlı gazetede çalışmaya başladı. Birinci Dünya Savaşı'na gönüllü olarak katıldı. 1918'de İtalyan ordusunda çarpışırken yaralanarak cepheden ayrıldı ve Paris'e yerleşti. Burada **Ezra Pound**'dan büyük destek gören **HEMINGWAY**, önce **Güneş de Doğar** (The Sun Also Rises) ve **Silahlara Veda** (A Farewell to Arms) adlı romanlarını yazdı. **Silahlara Veda** yazara büyük ün sağladı. Bunu, avcılık serüvenlerini anlatan **Afrika'nın Yeşil Tepeleri** (The Green Hills of Africa) izledi. Dönemin birçok sanatçısı gibi İspanya İç Savaşı'na da katılan **HEMINGWAY**, 1940'ta bu savaşı anlatan güçlü romanı **Çanlar Kimin İçin Çalıyor'u** (For Whom the Bell Tolls) yayımladı. Bu roman çok geçmeden sinemaya uyarlandı. 1952'de yazdığı **Yaşlı Adam ve Deniz** (The Old Man and the Sea) büyük yazarın ününe ün kattı. 1961'de av tüfeğiyle vurularak ölen yazarın intihar mı ettiği yoksa kazaya mı uğradığı kesin olarak öğrenilemedi.

HEMINGWAY roman dalındaki emek ve çabaları karşılığında 1954 yılında **Nobel Ödülü**'nü aldı. Kısa, yalın cümleler kullanan ve sert, öz tarzı ile bilinen boğa güreşi ve büyükbaş hayvan avı meraklısı yazarın kahramanları da her zaman cesur ve davalara bağlı, görünmez ruhsal ve bedensel yaraları olan kadınlar ve erkeklerdi.

NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Ernest HEMINGWAY

Ernest HEMINGWAY, 1937'de İç Savaş haberlerini takip etmek üzere İspanya'ya gitti. Üç yıl sonra en önemli romanını, *Çanlar Kimin İçin Çalıyor*'u bitirdi. İspanya dağlarında savaşılan antifaşist bir gerilla timine bağlı Enternasyonel Tugaylarda yer alan Amerikalı genç Robert Jordan etrafında gelişen bu roman, sadakat ve cesareti, aşk ve yenilgiyi ve bir idealin trajik ölümünü anlatıyor. Jordan'ın güzel Maria'ya aşkının tasviriyle, El Sordo'nun muhteşem son mücadelesiyle, La Pasionara'nın hicivli anlatımıyla ve kör inanca bel bağlamayı reddeden görüşüyle HEMINGWAY, *Güneş de Doğar ve Silahlara Veda*'daki başarısını da aşarak ender ve güzel, güçlü ve acımasız, müşfik ve bilge bir roman yarattı. Yazarın diğer eserlerinden daha güçlü, kapsamı daha geniş ve çok daha duygusal olan bu kitap, tüm zamanların en iyi savaş romanlarından biridir.

b
Bilgi

SERTİFİKA NO 15033

9 789752 201699

ISBN 975-22-0169-5
2012.06.Y.0105.4673

KDV Dahil 20 TL

HEMINGWAY / Çanlar Kimin İçin Çalıyor

b